A. P. CEHOV

Opere, vol.9

Anton Pavlovici Cehov

OPERE

volumul IX

Nuvele şi Povestiri

1896–1903

Traducere de Anda Boldur, Alice Gabrielescu, Mihail Sevastos şi Tatiana Panaitescu

Note de I. S. Ejov

E.S.P.L.A. - CARTEA RUSĂ
Bucureşti, 1959

eBook: Cosimo, iulie 2018
- versiunea 1.0

Cuprins:

Anton Pavlovici Cehov

LUCRĂRI INCLUSE DE A.P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE”

1896

Casa cu mezanin
Viaţa mea

1897

Mujicii
Pecenegul
Acasă
În căruţă

1898

Omul în carapace
Agrişul
Dragostea
Ionîci
Un caz din practică
Bombonica

1899

Casa cea nouă
În interes de serviciu
Doamna cu căţelul
De sărbători

1900

În râpă

1902

Arhiereul
Logodnica

LUCRĂRI CARE NU AU FOST INCLUSE DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE”

La prieteni

LUCRĂRI INCLUSE DE A.P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE”

Casa cu mezanin
POVESTIREA UNUI PICTOR

Traducere de Alice Gabrielescu şi Tatiana Panaitescu

I

Asta mi s-a întâmplat acum 6-7 ani, când am locuit o bucată de vreme într-un judeţ din gubernia T., la conacul lui Belokurov, un moşier tânăr, care se scula cu noaptea-n cap, umbla în podiovcă, bea seara bere şi mi se plângea mereu că nu găseşte nicăieri înţelegere. El locuia într-un corp mic de casă din grădină, iar mie îmi dăduse un salon în casa cea mare, boierească, un salon imens, cu coloane, fără niciun fel de mobilă decât un divan lat pe care dormeam şi o masă pe care făceam pasienţe. Aici, chiar şi în zilele cele mai calme, vuia ceva în sobele mari, iar pe vreme de furtună cu fulgere şi tunete, toată casa tremura, părând că se desface în bucăţi; încremeneai de frică, mai ales noaptea, când pe cele zece ferestre le lumina deodată fulgerul.

Condamnat de soartă la o lene continuă, nu mă ocupam cu nimic. Priveam ore întregi pe fereastră, la cer, la păsări, la aleile parcului, citeam tot ce mi se aducea de la poştă şi dormeam. Câteodată plecam să mă plimb şi rătăceam până noaptea târziu pe coclauri.

Odată, întorcându-mă acasă, am nimerit din greşeală la un conac străin. Soarele apunea, iar pe secara înflorită se aşternuseră umbrele înserării. Două şiruri de brazi bătrâni,

foarte înalţi, se ridicau ca două ziduri; formau o alee frumoasă şi întunecată. Am sărit uşor peste gard şi am păşit pe această alee, lunecând pe acele de brad care acopereau pământul ca un aşternut de un lat de palmă. Era linişte şi întuneric şi numai undeva departe, sus, tremura o lumină aurie, reflectând curcubeie în pânzele de păianjen. Un miros puternic de brad plutea înăbuşitor. Am cotit apoi pe o alee lungă de tei. Şi aici, aceeaşi vechime şi paragină; frunzişul de anul trecut foşnea trist sub picioare şi, în ceaţa amurgului, printre copaci se ascundeau umbre. Din dreapta, dintr-o livadă bătrână, răzbea cântecul stins al unui grangur, fără îndoială bătrân şi el. Am trecut pe lângă o casă albă, cu terasă şi mezanin şi în faţa mea s-a deschis deodată vederea din faţă a curţii boiereşti; văzui un iaz mare, cu loc bun de scăldat lângă un pâlc de sălcii verzi, apoi un sat ce răsărea pe malul dimpotrivă, cu o clopotniţă lungă şi subţire pe care ardea o cruce, răsfrângând razele soarelui în apus.

O clipă m-am simţit învăluit de farmecul unei senzaţii cunoscute, apropiate, ca şi cum tabloul ce-l vedeam îl mai văzusem o dată, demult, în copilărie.

Lângă porţile albe de piatră care duceau din curte spre câmp, lângă aceste porţi mari şi vechi stăteau două fete. Una dintre ele, mai mare de ani, zveltă, palidă, foarte frumoasă, cu o claie de păr castaniu în cap şi o gură mică şi încăpăţânată, avea o expresie severă pe chip şi abia dacă m-a observat trecând. Cealaltă însă, încă foarte tânără – părea de cel mult 17-18 ani – tot subţirică şi palidă, cu o gură mare şi ochii mari, m-a privit uimită când treceam pe lângă ele, a spus ceva în englezeşte şi s-a fâstâcit – iar mie mi se păru că şi aceste două figuri îmi sunt cunoscute de mult. M-am înapoiat acasă cu senzaţia de a fi visat un vis frumos.

Curând după aceea, într-o după-amiază, pe când mă plimbam cu Belokurov în jurul casei, a intrat în curte pe neaşteptate o trăsură cu arcuri, în care se afla una dintre cele două fete. Era cea mai mare de ani. Venise cu o listă de subscripţie pentru sinistraţii rămaşi de pe urma unui incendiu. Fără să ne privească, ea povesti foarte serios şi amănunţit câte case au ars în satul Sianovo, câţi bărbaţi, femei şi copii au rămas fără adăpost şi ce anume are de gând să facă în primul rând comitetul de ajutorare a sinistraţilor, printre membrii căruia se

numără şi ea. Ne-a dat lista s-o semnăm, a luat-o înapoi şi s-a sculat numaidecât să plece.

— Ne-ai uitat cu totul, Piotr Petrovici, zise ea lui Belokurov, întinzându-i mâna. Mai vino pe la noi – şi dacă monsieur X. (îmi spuse numele) va dori să vadă cum trăiesc admiratorii talentului său şi veţi veni împreună, mama şi cu mine vom fi foarte fericite.

Mă înclinai.

După plecarea vizitatoarei, Piotr Petrovici începu să povestească. Tânăra aceasta, îmi spuse el, era de familie bună, o chema Lidia Volcianinova. Moşia unde locuia împreună cu mama şi sora ei se numea Şelkovka, după numele satului de pe malul opus al iazului. Tatăl ei a ocupat pe vremuri un post însemnat la Moscova; a murit cu rangul de consilier. Deşi dispuneau de o avere şi de venituri foarte mari, familia Volcianinov trăia tot timpul la moşie, şi iarna, şi vara; Lidia era învăţătoare la şcoala din satul Şelkovka şi primea 25 ruble pe lună. Pentru propriile ei nevoi nu cheltuia decât acest salariu şi era foarte mândră că trăieşte din bani câştigaţi de ea.

— Interesantă familie, adăugă Belokurov, să mergem pe la ei într-o zi. Vor fi foarte bucuroşi să te cunoască.

În după-amiaza unei zile de sărbătoare, ne-am adus aminte de Volcianinovi şi am plecat la ei la Şelkovka. Şi mama, şi amândouă fiicele erau acasă. Mama, Ecaterina Pavlovna, se vedea că fusese odinioară o femeie frumoasă; acum însă părea mult mai bătrână faţă de anii ce-i avea, suferea de astm, era tristă şi căută să mă distreze cu discuţii despre pictură. Aflând de la fiica ei că poate voi veni şi eu la Şelkovka, ea îşi reamintise îndată că a văzut două-trei peisaje de-ale mele la expoziţiile din Moscova şi mă întreba acum ce voisem să exprim în ele. Lidia, sau Lida, cum i se spunea acasă, discuta mai mult cu Belokurov. Serioasă, fără să zâmbească, ea îl întreba de ce nu-şi ia un serviciu la zemstvă şi de ce n-a participat până acuma la nicio şedinţă organizată de zemstvă.

— Nu e bine, Piotr Petrovici, îl dojenea ea. Nu e bine. Ar trebui să vă fie ruşine.

— Ai dreptate, Lida, aşa e, aproba şi mama. Nu e bine.

— Tot judeţul nostru se află în mâna lui Balaghin, continuă Lida, adresându-mi-se deodată mie. De când e primar a împărţit toate posturile din judeţ la nepoţi şi ginerii săi şi acuma taie şi

spânzură. Trebuie să luptăm. Tineretul trebuie să formeze un partid puternic, dar vedeţi şi dumneavoastră cum e tineretul nostru. Ruşine, Piotr Petrovici!

Cât timp s-a vorbit de zemstvă, sora mai mică, Jenea, a tăcut. Ea nu lua parte la discuţiile serioase, familia încă n-o socotea mare şi toţi o alintau strigând-o Missius, deoarece în copilărie ea îi zicea astfel lui miss, guvernanta ei. Jenea m-a privit curioasă tot timpul şi când am luat în mână albumul ca să mă uit la poze, a început să-mi dea lămuriri: „Acesta e unchiul... Acesta e naşul...” mişcându-şi degeţelul pe fotografii, atingându-mă copilăreşte cu umărul, astfel că puteam să-i văd de aproape pieptul slăbuţ, nedezvoltat, umerii slabi, părul împletit într-o coadă şi trupul subţirel strâns tare în centură.

Am jucat crochet şi tenis, ne-am plimbat prin grădină, am băut ceai şi apoi am cinat îndelung. După salonul meu imens şi gol, cu coloane, o senzaţie stranie mă cuprindea în această casă mai mică şi mai plăcută, în care nu vedeai pe pereţi oleografii şi servitorii îţi spuneau scurt dumneavoastră. Datorită prezenţei Lidei şi lui Missius, totul îmi părea tânăr, curat, neprihănit. În timpul cinei Lida a discutat din nou cu Belokurov despre zemstvă, despre Balaghin şi bibliotecile şcolare. Era o fată vioaie, sinceră şi cu convingeri personale – o ascultai cu interes, deşi vorbea prea mult şi prea tare – poate din pricina obişnuinţei de a cuvânta de la catedră. În schimb Piotr Petrovici, care încă din timpul studenţiei avea mania de a transforma orice discuţie în controversă, vorbea acum plictisitor, fără vlagă, înnădind fraze lungi, cu dorinţa vădită de a face impresia unui om deştept şi cu vederi înaintate. Gesticulând, răsturnă cu mâneca hainei o sosieră; pe faţa de masă se formă o pată întinsă, murdară, dar se părea că afară de mine nimeni n-a observat nimic.

Când ne întorceam acasă era linişte afară şi întuneric.

— O educaţie bună nu te împiedică să verşi sosul pe masă, dar te opreşte să observi greşeala atunci când o face altul, zise Belokurov oftând. Da, e o familie minunată de intelectuali. Eu am rămas în urmă faţă de ei – eh! – tare am rămas în urmă! şi tot din pricina treburilor, da! Treburile, treburile!

Începu apoi să vorbească despre copleşitoarea muncă pe care eşti nevoit s-o desfăşori dacă vrei să devii un moşier exemplar. Îl ascultam şi mă gândeam: „Ce flăcău greoi şi leneş mai e şi ăsta! Când spune ceva serios, întinde silabele e-e-e, iar de

muncit, munceşte la fel – încetinel, întârziind mereu lucrul, depăşind termenele.” Nu mă mai puteam amăgi cu înclinaţiile lui pentru muncă, de când constatasem că până şi scrisorile ce-i încredinţam să le ducă la poştă le uita săptămâni întregi în buzunar.

— Dar ce-i mai greu decât toate, bombănea el, mergând alături de mine, ceea ce te doare mai mult este că munceşti şi nu găseşti nicăieri înţelegere. Niciun pic de înţelegere!

II

Am început să mă duc pe la familia Volcianinov. De obicei mă opream pe treapta de jos a scării ce ducea la terasă şi mă chinuiam cu gânduri, nemulţumit de mine însumi; îmi era milă de propria mea viaţă, care se depăna atât de repede şi lipsită de interes şi mă tot gândeam ce bine ar fi dacă aş putea să-mi smulg din piept inima care devenise atât de grea. Iar în timp ce mă gândeam, pe terasă se discuta, se auzeau foşnete de rochii, sau se răsfoia vreo carte.

În curând m-am obişnuit cu faptul că în timpul zilei Lida îi primea pe bolnavi, împărţea cărţi şi pleca adeseori în sat, fără pălărie, doar cu umbrela; seara se discuta zgomotos în casă despre zemstvă şi şcoală. De câte ori începea vreo discuţie, această fată zveltă, frumoasă, neînchipuit de severă, îmi spunea scurt cu gura ei mică, fin conturată:

— Asta nu vă interesează.

Nu-i eram simpatic. Nu mă iubea pentru că eram peisagist şi nu pictam tablouri în care să arăt nevoile poporului; după părerea ei priveam indiferent tot ceea ce constituia pentru dânsa un crez. Îmi aminteam cum colindând odată pe malurile Baicalului, întâlnisem o călăreaţă, o fată buriată, cu cămaşă şi pantaloni de pânză albastră; am întrebat-o dacă n-ar vrea să-mi vândă pipa ei şi în timp ce-i vorbeam, ea privea cu dispreţ haina şi mutra mea de european; după o clipă se săturâ să mă privească şi, scoţând un ţipăt ascuţit, porni în galop. Lida tot astfel dispreţuia în mine fiinţa străină. Nu exterioriza prin nimic antipatia ce-mi purta, dar o simţeam lămurit şi stând pe treapta de jos a scării, aţâţat, îmi spuneam că a trata pe bolnavi fără a fi doctor nu înseamnă decât să-i înşeli şi că este uşor să te ocupi de binefaceri când ai două mii de deseatine.

Sora ei, Missius, nu avea nicio preocupare, îşi petrecea zilele nefăcând absolut nimic, întocmai ca mine. Se scula de dimineaţă, lua o carte şi citea pe terasă, cufundată într-un fotoliu atât de adânc, că picioruşele ei abia atingeau pământul; alteori se ascundea cu cartea în aleea de tei, sau pleca dincolo de poartă, pe câmp. Citea zile întregi, devorând lacom paginile cărţii, şi numai după privirea pe care i-o întâlneai uneori stinsă şi puţin zăpăcită şi după paloarea ce i se aşternea pe obraji puteai bănui cât de mult îi obosea creierul atâta citit. Când veneam,

roşea uşor văzându-mă, lăsa cartea şi, privindu-mă drept în faţă cu ochii ei mari, îmi povestea cu vioiciune tot ce se mai întâmplase – bunăoară că în odaia servitorilor s-a aprins funinginea în coş, sau că un lucrător a prins în iaz un peşte mare. În zilele de lucru, Missius umbla de obicei într-o bluziţă uşoară de culoare deschisă şi o fustă albastră. Porneam împreună prin parc, culegeam vişine pentru dulceaţă, ne plimbam cu barca şi când ea sărea să apuce o vişină sau vâsla, prin mânecile largi i se vedeau braţele slăbuţe. Câteodată schiţam câte un peisaj, iar ea stătea lângă mine şi privea încântată.

Într-o duminică, spre sfârşitul lui iulie, m-am dus la Volcianinovi dimineaţa, pe la orele zece. M-am plimbat prin parc, căutând ciuperci albe, foarte numeroase în vara aceea şi puneam semne pentru a culege apoi împreună cu prietena mea. Bătea un vânt cald. Am văzut pe Jenea şi mama ei, amândouă în rochii deschise, de sărbătoare, trecând de la biserică spre casă; fata îşi ţinea cu mâna pălăria, să nu i-o ia vântul. Apoi am auzit cum pe terasă se bea ceai.

Pentru mine, om fără griji, care căuta o motivare a lenei sale continui, aceste dimineţi de sărbătoare de vară la conac deveniseră foarte atrăgătoare. Când grădina verde, încă umedă de rouă, străluceşte sub razele soarelui şi pare nespus de fericită, când lângă casă pluteşte parfumul de iasomie şi leandri, iar tineretul abia sosit de la biserică bea ceai în grădină şi toţi sunt veseli şi frumos îmbrăcaţi, când ştii că aceşti oameni sănătoşi, sătui şi frumoşi nu vor face nimic cât e ziua de mare, simţi că doreşti ca toată viaţa să fie astfel. Şi în duminica aceea gândeam la fel şi mă plimbam prin grădină bucuros să umblu aşa, fără vreo treabă, fără vreun ţel, toată ziua şi toată vara.

Veni şi Jenea cu un coşuleţ. Expresia feţei ei trăda că ea ştia sau presimţise că mă va găsi în grădină. Culegeam ciuperci, sporovăiam şi de câte ori ea voia să mă întrebe ceva, îmi venea înainte ca să-mi vadă faţa.

— Ieri, la noi în sat, s-a petrecut o minune, povestea ea. Pelagheia cea şchioapă a fost bolnavă un an întreg şi niciun doctor, nicio doctorie nu i-au ajutat cu nimic, iar ieri a venit o bătrână care a descântat-o şi boala i-a trecut.

— Asta nu-i cine ştie ce, i-am spus. Nu trebuie să cauţi minuni numai lângă bolnavi şi bătrâne. Sănătatea nu este oare o

minune? Dar viaţa însăşi? Tot ce e de neînţeles e o minune.

— Şi nu vă e teamă de lucruri de neînţeles?

— Nu. Eu mă apropii cu tot curajul de fenomenele pe care nu le înţeleg şi nu mă las subjugat de misterul lor. Socot că sunt mai presus de ele. Omul trebuie să fie conştient că e superior şi leilor, şi tigrilor, şi stelelor, el e mai presus de orice în natură, deasupra a tot ce e de neînţeles şi pare miraculos, altfel n-ar mai fi om, ci un şoarece, căruia îi e teamă şi de umbra lui.

Jenea îşi închipuia că eu, ca artist, ştiu foarte multe lucruri şi ceea ce nu ştiu pot ghici. Dorea s-o introduc şi pe ea în domeniul veşniciei şi al frumosului, în acea lume superioară în care, după credinţa ei, mă simţeam în elementul meu şi vorbea astfel cu mine despre Dumnezeu, despre viaţa veşnică şi minuni. Iar eu, care nici nu puteam admite gândul că fiinţa şi imaginaţia mea vor dispărea pe veci după moarte, răspundeam: „Da, oamenii sunt nemuritori, da, ne aşteaptă o viaţă veşnică.” Ea asculta, credea şi nu cerea dovezi.

În drum spre casă, s-a oprit deodată şi a spus:

— Lida noastră este o fiinţă minunată. Nu-i aşa? Eu o iubesc foarte mult, aş fi în stare oricând să-mi dau viaţa pentru ea. Dar spuneţi-mi, vă rog, şi Jenea mi-a atins mâna cu degetul, spuneţi-mi, de ce nu vă înţelegeţi cu ea? De ce vă evitaţi unul pe celălalt?

— Pentru că ea n-are dreptate.

Jenea a dat din cap în semn că eu nu am dreptate şi ochii i s-au umplut de lacrimi.

— Cât de greu de înţeles sunt toate acestea! a oftat ea.

Am găsit-o pe Lida, care abia venise de undeva, stând în pragul casei, în bătaia soarelui, zveltă, frumoasă, cu o cravaşă în mână, dând porunci unui argat. Grăbindu-se şi vorbind tare, a primit două-trei bolnave, apoi, cu o mină preocupată a început să umble prin camere, deschizând când un dulap, când altul, şi după asta s-a urcat la mezanin. La ora mesei, toţi au chemat-o şi au căutat-o mult timp, dar ea a venit abia după ce sfârşiserăm de mâncat supa. Toate aceste întâmplări mărunte le ţin minte perfect şi-mi sunt dragi; deşi în ziua aceea nu s-a petrecut nimic deosebit, mi-o amintesc toată uimitor de clar. După masă, Jenea a citit cufundată în fotoliu, iar eu m-am aşezat pe ultima treaptă a terasei. Tăceam. Cerul s-a acoperit de nori şi o ploaie măruntă a început să picure. Era cald, vântul se oprise de mult şi se

părea că ziua nu se va mai sfârşi niciodată. Pe terasă a venit şi Ecaterina Pavlovna, somnoroasă, cu un evantai în mână.

— Vai mamă, i-a spus Jenea, sărutându-i mâna, nu-ţi face bine să dormi ziua.

Ele amândouă se adorau. Când una pleca în parc, cealaltă stătea pe terasă şi, privind spre copaci, striga: „A-u-u, Jenea!" sau „Mămico, unde eşti?" Îşi făceau rugăciunile împreună, aveau amândouă aceleaşi păreri şi se înţelegeau de minune una pe alta, chiar atunci când tăceau. Şi cu oamenii ele se purtau la fel. Ecaterina Pavlovna se obişnuise şi ea curând cu mine; îi plăceam şi dacă nu veneam două, trei zile, trimitea să întrebe de nu sunt cumva bolnav. Îmi privea schiţele cu aceeaşi încântare ca şi Missius şi-mi povestea cu aceeaşi vioiciune şi sinceritate toate evenimentele, ba îmi încredinţa adeseori din tainele casei.

Mama o iubea foarte mult pe fiica ei cea mare. Lida nu se alinta niciodată şi vorbea numai despre lucruri serioase; ea îşi trăia viaţa ei separată; pentru mama şi sora ei, era o persoană tainică şi sacrosanctă, aşa cum este pentru mateloţi amiralul, care stă mereu încuiat în cabina lui.

— Lida noastră este o fiinţă minunată, spunea adeseori mama. Nu-i aşa?

Şi în duminica aceea, pe când ploaia picura mărunt şi rar, noi vorbeam tot despre Lida.

— E o fiinţă minunată, şi a adăugat cu o voce scăzută de conspirator, privind speriată în jurul ei: O fată ca ea nu găseşti nici căutând ziua cu lumânarea, deşi, vorbind drept, am început să mă neliniştesc. Şcoală, farmacie, cărţi – toate astea sunt foarte bune, dar să nu întreacă măsura. Are douăzeci şi patru de ani, ar fi timpul să se gândească şi la ea. Tot cu cărţi şi cu leacuri nu-ţi dai seama cum trece viaţa… Trebuie să se mărite.

Jenea, palidă din cauza cititului, cu părul zburlit, a ridicat din pagini capul şi a zis ca pentru sine, privind însă pe mama ei:

— Mămico, totul e în voia Domnului!

Şi s-a cufundat din nou în citit.

A venit apoi şi Belokurov, cu podiovcă pe el şi dedesubt cu o cămaşă brodată. Am jucat iarăşi crochet şi tenis şi pe urmă, când s-a lăsat seara, am cinat îndelung şi Lida a vorbit din nou de şcoli şi de Balaghin, cel care ţinea în mâna lui tot judeţul. Plecând în acea seară de acolo duceam cu mine impresia unei

zile lungi, lungi, de totală inactivitate, şi convingerea tristă că totul pe lumea asta, oricât de îndelungat ar fi, are un sfârşit. Până la poartă m-a condus Jenea şi poate din pricină că petrecusem lângă ea o zi întreagă, de dimineaţă până seară, am simţit că fără ea mi-e urât, că toată familia ei mi-e dragă şi apropiată şi atunci, pentru prima dată în viaţa mea, am simţit nevoia să pictez.

— Spune-mi, Belokurov, de ce laşi ca viaţa dumitale să se scurgă atât de plictisitor, lipsită de orice colorit? l-am întrebat pe prietenul meu în drum spre casă. Viaţa mea este şi ea plictisitoare, grea şi monotonă, dar din pricină că eu sunt un artist, un om aparte, hărţuit din fragedă tinereţe de invidie, de nemulţumire de mine însumi, ros de neîncredere în tot ce fac; eu sunt sărac, un hoinar, dar dumneata care eşti un om normal, sănătos, care eşti moşier şi boier, de ce viaţa dumitale este atât de puţin interesantă, de ce iei atât de puţin de la viaţă? De ce, de pildă, nu te-ai îndrăgostit până acum de Lida sau de Jenea?

— Dumneata uiţi că eu iubesc altă femeie, a răspuns Belokurov.

Era vorba de prietena lui, Liubov Ivanovna, cu care locuia împreună. O vedeam în fiecare zi pe această doamnă trupeşă, mândră, semănând cu o gâscă îndopată, cum se plimba prin grădină în costum naţional rusesc, cu mărgele şi întotdeauna cu umbrelă, iar servitoarea o chema mereu ba la masă, ba la ceai. Cu vreo trei ani în urmă, ea închiriase un corp de casă, voind să-şi petreacă vara acolo şi pe urmă a rămas să locuiască la Belokurov, poate pentru totdeauna. Era mai în vârstă decât el cu vreo zece ani şi-l ţinea din scurt: ori de câte ori pleca de acasă, el trebuia să-i ceară voie. O auzeam adeseori plângând cu bocete groase, bărbăteşti; trimiteam atunci să i se spună că dacă nu încetează, mă mut de acolo şi ea înceta.

Ajungând acasă, Belokurov s-a aşezat pe divan, îngândurat şi posomorât, iar eu am început să umblu prin salon, cu acea senzaţie de nelinişte, plină de teamă, a unui îndrăgostit. Simţeam nevoia să vorbesc despre familia Volcianinov.

— Lida ar putea să iubească numai pe cineva care lucrează la zemstvă, pe unul care să fie absorbit ca şi ea de spitale şi şcoli, am spus eu. Dar pentru o asemenea fată, merită nu numai să lucrezi la zemstvă, dar chiar să-ţi toceşti, ca în poveste, opincile de fier. Dar Missius? Ce minunată fată este Missius!

Belokurov, întinzând la infinit pe „e-e-e”, a început să vorbească despre boala secolului – pesimismul arţăgos, de parcă l-aş fi contrazis până atunci. Sute de verste de stepă pustie, monotonă şi arsă de soare nu-ţi pot aduce în suflet atâta gol şi tristeţe cât poate un om care stă şi vorbeşte şi nu ştii când va înceta.

— Nu-i vorba nici de pesimism, nici de optimism, m-am răstit enervat, ci de faptul că nouăzeci şi nouă la sută dintre oameni nu au pic de minte.

Belokurov a înţeles că ţinteam în el, s-a supărat şi a plecat.

III

— La Malozemovo a venit în vizită prinţul şi-ţi transmite complimente, spuse Lida către mamă-sa, întorcându-se acasă de undeva şi scoţându-şi mănuşile. Ne-a adus la cunoştinţă unele lucruri interesante... A făgăduit să ridice din nou în consiliul gubernial problema punctului medical de la Malozemovo, deşi crede că sunt puţine speranţe. Şi, întorcându-se spre mine, adăugă:

— Iertaţi-mă, tot uit că pe dumneavoastră asta nu vă poate interesa.

Mă înroşii de enervare.

— Dar de ce nu mă poate interesa? o întrebai, ridicând din umeri. Dumneavoastră nu ţineţi să cunoaşteţi părerea mea, dar vă asigur că această problemă mă interesează foarte mult.

— Da?

— Da. După părerea mea, punctul medical din Malozemovo este absolut inutil.

Enervarea mea i se transmise şi ei; mă privi printre gene şi întrebă:

— Şi ce este necesar? Peisajele?

— Şi peisajele sunt inutile. Acolo nu este nevoie de nimic.

Sfârşind de scos mănuşile Lida desfăcu un ziar adus atunci de la poştă; peste o clipă, rosti cu vocea înadins scăzută:

— Săptămâna trecută a murit în durerile naşterii Anna; dacă ar fi fost prin apropiere un punct medical, femeia ar fi rămas în viaţă. Cred că domnii peisagişti ar trebui să aibă şi ei o părere în această problemă.

— Vă asigur că am în această problemă o părere foarte precisă, îi răspunsei, în timp ce Lida se ascunse după ziarul desfăcut, ca şi cum nu voia să mă asculte. După părerea mea, punctele medicale, şcolile, bibliotecile şi farmaciile nu servesc în condiţiile actuale de trai decât la înrobirea poporului. Poporul se află înfăşurat într-un lanţ greu, iar dumneavoastră nu numai că nu rupeţi acest lanţ, dar îi adăugaţi încă o verigă nouă – iată părerea mea.

Lida mă privi zâmbind ironic, iar eu continuai, căutând să-mi urmez ideea principală.

— Prezintă importanţă nu împrejurarea că Anna a murit născând, ci faptul că toate aceste Anne, Marii şi Pelaghii îşi

îndoaie spinările, muncind din zori până-n noapte, sunt bolnave din cauza muncii prea grele pe care o fac, tremură toată viaţa pentru copiii lor becisnici şi flămânzi, le e mereu teamă de boală şi de moarte; toată viaţa lor se trudesc să-şi vindece bolile, se veştejesc înainte de vreme, îmbătrânesc şi mor în murdărie şi aer puturos. Copiii lor când cresc mari au parte de aceeaşi viaţă şi aşa trec sute de ani şi miliarde de oameni trăiesc mai rău decât animalele – pentru ce? pentru o bucată de pâine. Viaţa acestor oameni e gâtuită de o continuă teamă. Grozăvia situaţiei lor stă în faptul că ei nu au răgazul necesar să se gândească la suflet, nu au timp să-şi amintească de cel care le-a dat chipul şi asemănarea sa; foamea, frigul, teama animalică, munca grea le-au baricadat ca nişte avalanşe de zăpadă toate căile spre activitatea spirituală, spre ceea ce deosebeşte omul de animal şi constituie singurul lucru pentru care merită să trăieşti. Le veniţi în ajutor cu spitale şi şcoli, dar acestea nu-i eliberează de lanţuri, dimpotrivă, îi înrobesc mai rău, deoarece introduceţi în viaţa lor noi prejudecăţi; sporiţi astfel numărul cerinţelor lor, fără să mai vorbim că pentru cataplasme şi cărţi ei trebuie să plătească la zemstvă şi prin urmare să-şi încovoaie şi mai mult spinările.

— Nu vreau să vă contrazic, îmi răspunse Lida, lăsând să-i cadă ziarul. Am mai auzit eu asta. Vă voi spune numai un singur lucru: nu putem sta cu mâinile încrucişate. E adevărat că noi nu salvăm omenirea şi poate că în multe privinţe greşim, dar facem tot ce putem şi noi suntem acei care avem dreptate. Cea mai înaltă şi mai sfântă misiune a omului cult este să-şi slujească aproapele şi noi încercăm să-l slujim, aşa cum putem. Dumneavoastră nu vă place munca noastră, dar de, nu poţi face pe placul tuturor.

— Ai dreptate, Lida, ai dreptate, zise mama.

În prezenţa Lidei, ea îşi pierdea cumpătul şi ori de câte ori vorbea cu ea, o privea neliniştită, temându-se să nu spună ceva ce n-ar trebui; n-o contrazicea niciodată, dimpotrivă, întotdeauna o aproba: „Ai dreptate Lida, ai dreptate.”

— Şcolile rurale, replicai îndată, cărticelele cu instrucţiuni şi glume jalnice, precum şi punctele sanitare nu pot micşora nici lipsa de cultură, nici mortalitatea, aşa cum lumina din ferestrele noastre n-ar putea lumina acest parc imens. Voi nu le daţi nimic acestor oameni şi, amestecându-vă în viaţa lor, le creaţi doar

cerinţe noi şi noi prilejuri de muncă.

— Ah, Doamne Dumnezeule mare, dar trebuie doar să faci ceva! mă înfruntă Lida cu ciudă şi după tonul ei se vedea bine că socoteşte ideile mele vrednice de dispreţ.

— Oamenii trebuie eliberaţi de munca fizică grea, stăruii eu. Trebuie uşurat jugul, să li se dea tuturor răgazul să mai răsufle puţin, să nu-şi mai petreacă toată viaţa lângă cuptoare, albii de rufe şi pe ogor, ci să aibă destulă vreme să se gândească şi la suflet, la Dumnezeu, să-şi poată manifesta şi ei aptitudinile lor spirituale. Menirea fiecărui om este să aibă o activitate spirituală, să fie în căutarea permanentă a adevărului şi a sensului vieţii. Eliberaţi-i de munca lor brută, animalică, daţi-le putinţa să se simtă liberi şi veţi vedea atunci că toate cărţile şi medicamentele voastre nu sunt decât o bătaie de joc. Dacă omul îşi dă seama de menirea lui, îl poate satisface numai religia, ştiinţa, arta, nicidecum fleacurile acelea.

— Să-i eliberăm de muncă! zâmbi amar Lida, dar se poate asta?

— Da. Luaţi asupra voastră o parte din munca lor. Dacă noi toţi, locuitori ai satelor şi oraşelor, toţi, fără excepţie, am conveni să ne împărţim între noi munca ce trebuie îndeplinită pentru satisfacerea cerinţelor fizice ale tuturor, fiecăruia în parte i-ar reveni numai vreo două, trei ore de muncă zilnic. Închipuiţi-vă vremea când noi toţi, bogaţi şi săraci, vom munci numai trei ore pe zi, iar restul de timp vom fi liberi! Închipuiţi-vă de asemenea că pentru a depinde şi mai puţin de trupul nostru şi pentru a munci şi mai puţin, vom inventa maşini care să înlocuiască munca manuală şi vom căuta apoi să ne reducem şi cerinţele la minimum. Că vom izbuti să ne călim trupurile noastre şi pe ale copiilor noştri aşa ca să nu ne mai fie teamă de foame şi de frig, atunci n-ar mai tremura de grijă nici Anna, Maria şi Pelagheia. Închipuiţi-vă că nu avem spitale, că nu avem farmacii, nici fabrici de tutun, nici distilerii de spirt – cât timp liber ne-ar rămâne atunci! Şi tot acest timp liber l-am putea consacra ştiinţei şi artei. Aşa cum fac ţăranii care îşi repară cu toţii, laolaltă, şoseaua, aşa şi noi am căutat toţi laolaltă adevărul şi sensul vieţii – şi sunt convins că adevărul ni s-ar dezvălui foarte curând şi omul ar scăpa în sfârşit de continua şi apăsătoarea teamă de moarte, ar scăpa chiar şi de moarte.

— Dar dumneavoastră vă contraziceţi, zise Lida,

dumneavoastră pomeniţi mereu de ştiinţă, dar nu recunoaşteţi necesitatea ca toţi oamenii să ştie carte.

— Ştiinţa de carte, aceea care dă omului numai putinţa de a citi firmele cârciumilor şi uneori, rar, şi cărţi, pe care de altfel nu le înţelege, o avem noi încă de pe timpul lui Riurik. Petruşka lui Gogol citeşte de mult, dar cu toate acestea, satul, aşa cum a fost pe timpul lui Riurik, aşa a rămas şi până azi. Nu şcoli ne trebuie, ci libertate pentru manifestarea aptitudinilor sufleteşti. Nu şcoli primare ne trebuie, ci universităţi.

— Dumneavoastră nu recunoaşteţi ca fiind necesară nici medicina.

— Nu. Medicina ar fi necesară numai pentru studierea bolilor ca fenomene ale naturii, dar nu pentru tratarea lor. Dacă e vorba să lecuim, atunci acest lucru trebuie să-l facem nu cu boala, ci cu obârşia bolii. Îndepărtaţi munca fizică – iată răul principal – şi atunci nu vor mai fi nici boli. Eu nu recunosc ştiinţa care tratează boli, continuai, înverşunându-mă. Adevărata ştiinţă şi adevărata artă nu tind spre ţeluri vremelnice, ci spre cele veşnice şi de ordin general – ele caută adevărul şi sensul vieţii, caută pe Dumnezeu, sufletul, iar atunci când le reducem la micile şi meschinele nevoi de toate zilele, la farmacii şi biblioteci, ele îngreuiază şi mai mult viaţa. Doctori, farmacişti şi jurişti avem astăzi berechet, cei care ştiu să scrie şi să citească s-au înmulţit şi ei, dar nu avem mai deloc biologi, matematicieni, filozofi şi poeţi. Toată gândirea, toată energia spirituală ne-au fost irosite pentru satisfacerea nevoilor vremelnice, mărunte. Savanţii, scriitorii şi artiştii muncesc, ce-i drept, din plin şi prin buna lor voinţă viaţa devine din zi în zi mai comodă, dar şi cerinţele fizice cresc, în timp ce adevărul încă e departe şi omul continuă să rămână un animal, cel mai feroce şi cel mai murdar din toate; până la urmă, vom ajunge acolo că majoritatea omenirii va degenera, îşi va pierde pentru totdeauna vitalitatea. În aceste condiţii, pentru un artist viaţa nu are niciun sens şi cu cât e mai talentat, cu atât rolul lui devine mai nepotrivit şi mai greu de înţeles, deoarece, la drept vorbind, el trebuie să muncească pentru amuzamentul unui animal, cum am mai spus, feroce şi murdar, sprijinind prin munca lui orânduirea existentă. Eu însă nu vreau să muncesc şi n-o să muncesc… Nu-mi trebuie nimic; din partea mea, pământul n-are decât să se prăbuşească în iad!

— Missiuska, ieşi din odaie, porunci Lida surorii sale, socotind pesemne cuvintele mele periculoase pentru o fată atât de tânără.

Jenea privi cu tristeţe spre Lida şi spre mama ei, apoi ieşi.

— Asemenea lucruri drăguţe le spune cineva de obicei cu scopul de a-şi motiva nepăsarea, mi se adresă Lida. E mai uşor să nu recunoşti folosul spitalelor şi şcolilor, decât să vindeci şi să înveţi.

— Ai dreptate, Lida, ai dreptate, aprobă mama.

— Dumneavoastră ameninţaţi că nu veţi munci, continuă Lida. Probabil că vă apreciaţi munca la o valoare foarte înaltă. Să nu ne mai certăm, noi doi nu vom ajunge niciodată la un acord; pentru mine, cea mai umilă dintre farmaciile şi bibliotecile de care aţi vorbit cu atâta dispreţ are o valoare neasemuit mai mare decât toate peisajele din lume, şi, întorcându-se spre mama ei, spuse cu totul pe alt ton: Prinţul a slăbit, s-a schimbat foarte mult de când a fost la noi. Doctorii îl trimit la Vichy.

Îi vorbea maică-sii despre prinţ numai ca să nu mai discute cu mine. Îi ardeau obrajii şi, pentru a-şi ascunde enervarea, se aplecă deasupra mesei ca o mioapă, prefăcându-se că citeşte ziarul. Prezenţa mea era neplăcută. Îmi luai rămas-bun şi plecai.

IV

Afară domnea o linişte deplină; satul de peste iaz dormea, nu se vedea nicăieri nicio luminiţă şi doar în apa iazului se oglindeau palid câteva stele. Lângă poartă stătea nemişcată Jenea – mă aştepta să mă conducă.

— Toată lumea din sat doarme, spusei, aplecându-mă spre ea, căutând să-i desluşesc trăsăturile în întuneric; îi zării ochii întunecaţi şi trişti, aţintiţi asupra mea. Şi cârciumarul, şi hoţii de cai dorm liniştiţi, urmai eu, în timp ce noi, oamenii cumsecade, ne certăm şi ne facem sânge rău unul altuia.

Era o noapte tristă de august – tristă pentru că în aer se simţea apropierea toamnei; acoperită de un nor purpuriu răsărea luna, luminând slab drumul şi ogoarele întunecate de arătura de toamnă. Stelele căzeau des. Jenea mergea lângă mine, căutând să nu privească spre cer, ca să nu vadă stelele căzătoare care o speriau.

— Mie mi se pare că aveţi dreptate, spuse ea, tremurând din cauza aerului umed al nopţii. Dacă oamenii, toţi laolaltă, s-ar putea consacra activităţii spirituale, ei ar afla mai curând totul.

— Sigur că da. Noi suntem fiinţe superioare şi dacă ne-am da cu adevărat seama de forţa geniului omenesc şi am trăi numai pentru scopuri înalte, am deveni până la urmă ca însuşi Dumnezeu. Dar la culmea asta n-o să ajungem niciodată – omenirea va degenera, va pieri şi din tot geniul omenesc nu va rămâne nicio urmă.

Ne îndepărtaserăm mult de poartă, când Jenea se opri şi-mi strânse grăbită mâna.

— Noapte bună! rosti ea, tremurând; umerii îi erau acoperiţi doar de bluza subţire şi ea se ghemuia toată de frig. Să veniţi şi mâine.

Gândul că voi rămâne singur, iritat, nemulţumit de mine şi de oameni, mă îngrozi; începui şi eu să nu mai privesc stelele ce cădeau.

— Mai rămâi puţin, îi spusei fetei. Te rog.

O iubeam pe Jenea. Poate numai pentru că mă întâmpina şi mă conducea şi pentru că se uita la mine cu duioşie şi admiraţie. Ce minunate îmi păreau faţa ei palidă, gâtul şi braţele subţiri, toată făptura ei firavă şi leneşă, patima ei pentru cărţi. Dar mintea? Bănuiam că Jenea nu-i proastă şi mă încânta

orizontul larg al gândului ei, poate pentru că judeca altfel decât severa şi frumoasa Lida care nu mă iubea. Eu îi plăceam Jenei ca artist, îi cucerisem inima cu talentul meu şi la rându-mi doream pătimaş să pictez numai pentru ea, mă gândeam la ea ca la micuţa mea regină, care va stăpâni odată, împreună cu mine, aceşti copaci, aceste câmpii, neguri şi zări, toată această îmbelşugată şi fermecătoare natură, în sânul căreia mă simţisem până atunci îngrozitor de singur şi inutil.

— Mai rămâi puţin, mă rugai. Te implor.

Îmi scosei paltonul şi-i acoperii umerii înfăşuraţi, dar ea, temându-se să nu pară caraghioasă şi urâtă cu paltonul bărbătesc, izbucni în râs şi-l aruncă jos; atunci o luai în braţe şi începui să-i sărut faţa, umerii, braţele…

— Pe mâine! îmi şopti drăgăstos şi încet, temându-se parcă să nu tulbure liniştea nopţii, mă sărută şi ea. Noi, acasă, nu avem taine una faţă de cealaltă, încât trebuie să spun acum totul mamei şi surorii mele… Mi-e atât de teamă! Mama e bună, ea te iubeşte, dar Lida!

Şi fugi spre poartă.

— La revedere, îmi strigă de departe.

Încă vreo două minute o mai auzii cum fugea. Nu simţeam nicio dorinţă să mă duc acasă şi nici nu trebuia numaidecât să mă duc. Stătui câtva timp nehotărât în loc, apoi o luai încet înapoi, ca să mai privesc o dată casa în care locuia Jenea, casa dragă, bătrână şi naivă, care părea că mă priveşte cu ferestrele mezaninului şi înţelege totul. Trecui pe lângă terasă, mă aşezai pe o bancă lângă terenul de tenis, în umbra unui ulm bătrân şi începui să privesc de acolo casa. La ferestrele camerei din mezanin, unde dormea Missius, izbucni o lumină puternică, apoi se răspândi o lumină calmă, verde – lampa fusese acoperită cu un abajur. Umbre începură să se mişte iute prin cameră. Mă simţeam pătruns de duioşie, cu sufletul împăcat şi mulţumit că am reuşit să mă îndrăgostesc, să iubesc, dar mă înfiora totodată un ascuţiş de teamă la gândul că la câţiva paşi de mine, într-una dintre camerele acestei case, locuieşte Lida, care nu mă iubeşte şi poate chiar mă urăşte. Stăteam şi aşteptam sperând că poate va ieşi Jenea, îmi ciuleam urechea şi mi se părea că în mezanin se stă de vorbă.

Trecu astfel aproape o oră. Lumina verde se stinse, umbrele se mistuiră. Luna se ridicase sus, deasupra casei, luminând

grădina adormită şi aleile. Glicinele şi trandafirii din faţa casei se vedeau lămurit, dar păreau toate de aceeaşi culoare. Se făcuse frig. Ieşii din grădină, îmi ridicai din drum paltonul şi mă îndreptai încet spre casă.

Când a doua zi după prânz mă dusei la Volcianinovi, uşa cu geamuri de la intrare era larg deschisă. Mă aşezai pe terasă, aşteptând ca în grădină, sau de după terenul de tenis, sau pe una dintre alei să apară Jenea, sau să aud vocea ei din casă. Intrai apoi în salon, în sufragerie. Nu era nimeni. Din sufragerie trecui printr-un coridor lung, spre antreu, apoi mă întorsei. În coridor erau câteva uşi şi de după una dintre ele răsună vocea Lidei.

— Jupânul corb, pe creangă cocoţat... spunea ea tare şi răspicat, dictând se vede, ţinea în clonţ un boţ de caş furat... Cine-i acolo? strigă ea, auzindu-mi paşii.

— Eu sunt.

— A! Iertaţi-mă, nu pot ieşi acum, fac lecţie cu Daşa.

— Ecaterina Pavlovna e în grădină?

— Nu, a plecat cu sora mea astăzi de dimineaţă la o mătuşă a noastră, în gubernia Penza. Pe iarnă se vor duce, aşa e vorba, în străinătate... adăugă apoi după o scurtă tăcere. Jupânul corb, pe creangă cocoţat... Ai scris?

Ieşii în antreu, fără să mă gândesc la nimic, stătui şi privii de pe terasă iazul şi satul, pe când din casă se auzea: „Un boţ de caş furat... Ţinea în clonţ un boţ de caş furat.”

Plecai de la conac luând drumul pe care venisem aici întâia oară, numai că acuma îl străbăteam în sensul contrar: din curte în grădină, apoi pe lângă casă, apoi în aleea de tei... Aici mă ajunse din urmă un băietan şi-mi întinse un bilet: „I-am povestit totul surorii mele şi ea îmi cere să mă despart de dumneata”, citii eu. „N-aş fi în stare s-o supăr cu neascultarea mea. Dumnezeu să-ţi dea fericire. Iartă-mă. Dacă ai şti cât de amar plângem, eu şi mama!”

Trecui în aleea întunecată de brazi, sării apoi gardul putred... Pe lanul pe care astă-vară înflorea secara şi cântau prepeliţele rătăceau acum vacile şi câţiva cai cu piedici la picioare. Ici şi colo, pe deal câte o pată înverzită: semănături de toamnă. Reveneam la realitate şi mă ruşinam de tot ce vorbisem la Volcianinovi şi din nou simţii că mi-e urât să trăiesc. Sosind acasă, îmi strânsei bagajul şi plecai la Petersburg.

N-am mai revăzut niciodată familia Volcianinov. De curând, aflându-mă în drum spre Crimeea, l-am întâlnit în tren pe Belokurov. Purta ca şi mai înainte podiovcă şi cămaşă brodată şi când l-am întrebat de sănătate, mi-a răspuns: „Mulţumim dumneavoastră”. Am stat de vorbă. El îşi vânduse moşia şi cumpărase alta mai mică, pe numele Liubovei Ivanovna. De Volcianinovi mi-a vorbit puţin. Lida, după spusele lui, locuia tot la Şelkovka şi-i învăţa pe copii la şcoală; treptat-treptat, izbutise să strângă în jurul ei un cerc de simpatizanţi, formând astfel un grup puternic şi la ultimele alegeri „l-au dărâmat” pe Balaghin, cel care ţinea în mână tot judeţul. Despre Jenea, Belokurov mi-a spus numai atât că nu trăia la moşie; nu ştia unde se află.

Am început să uit casa cu mezanin şi doar câteodată, când pictez sau citesc, mă fulgeră câte-o amintire; uneori lumina verde din geam, alteori zgomotul paşilor mei în noapte, pe când mă întorceam îndrăgostit prin câmp acasă, frecându-mi mâinile reci. Rar numai, în clipele când mă chinuieşte singurătatea şi mă doboară tristeţea, amintirile mă împresoară în stoluri, tulburi şi vagi, visez şi încep să cred că de mine îşi aminteşte cineva, că sunt aşteptat, că ne vom întâlni într-o zi.

Missius, unde eşti?

Publicată pentru prima oară în revista *Russkaia mîsl,* 1896, Nr. 4, aprilie, sub semnătura lui Anton Cehov. Cu unele mici modificări, a fost apoi inclusă în culegerea de *Opere* din 1901, volumul IX. Publicăm textul din 1901.

Într-o scrisoare adresată E.M. Şavrovei (noiembrie 1895), Cehov comunică: „Scriu acum o povestire scurtă – *Logodnica mea.* Am avut şi eu odată o logodnică… O chema Missius. Am iubit-o foarte mult. Despre asta scriu acum.” Povestirea a fost terminată şi trimisă la redacţia revistei în prima jumătate a lunii martie 1896, după cum rezultă din scrisoarea lui Cehov către V.A. Golţev, datată 17 martie.

Cel mai liberal ziar al epocii, *Russkie vedomosti*, scria că eroul *Casei cu mezanin* este reprezentantul tipic al „oamenilor mahmuri” din operele cehoviene, ale căror trăsături caracteristice sunt „plictiseala, lipsa de elan, incapacitatea de a crea, conştiinţa incapacităţii de a-şi continua activitatea obişnuită şi lipsa unui instinct

social”. (I-t., *Jurnalnîe novosti,* 1896, 29 aprilie, Nr. 117).

Un alt ziar, *Birjevîe vedomosti,* presupune că personajul principal al *Casei cu mezanin* e un tip negativ, în timp ce Lida Volcianinova reprezintă „acea parte a societăţii ruseşti care munceşte deocamdată în locuri izolate, departe de marile centre populate, luptând continuu cu greutăţi de neînvins”.

După părerea ziarului, povestirea redă „în proporţii microscopice toată societatea din Rusia, scindată chipurile în două: de o parte – total cvietism[1], iar de altă parte – forţe tinere care-şi consacră timpul şi resursele pentru slujirea «aproapelui». “ (M. Poltavski, *Liieraturnîe zametki,* 1896, 25 aprilie, Nr. 113).

Viaţa mea
POVESTIREA UNUI PROVINCIAL

I

Directorul îmi spusese: „Nu te ţin decât din consideraţie pentru tatăl dumitale. Altfel, de mult zburai!”, iar eu îi răspunsesem: „Îmi faceţi prea mare cinste, Excelenţă, socotindu-mă în stare să zbor!” L-am auzit atunci zbierând: „Luaţi-l de aici! Mă scoate din sărite!”

Două zile după aceea, eram concediat.

De la vârsta la care începusem să fiu socotit în stare să-mi câştig singur existenţa, fusesem dat afară din nouă slujbe, spre marea deznădejde a tatălui meu, arhitectul oraşului. Instituţiile şi autorităţile pe unde trecusem fuseseră foarte felurite. Totuşi cele nouă slujbe ale mele se asemănau între ele ca picăturile de apă. Trebuia să stau ceasuri întregi ţintuit pe scaun, să mâzgălesc hârtii, să înghit tot felul de dojeni neroade sau grosolane pentru ca, în cele din urmă, să fiu concediat.

Când am intrat în camera tatălui meu, l-am găsit stând într-un fotoliu, cu ochii închişi. Faţa lui uscată, osoasă, albăstrie pe unde trecuse briciul, semăna cu aceea a unui bătrân organist catolic: avea ceva smerit şi resemnat.

Fără să-mi răspundă la bineţe şi fără să deschidă ochii, îmi spuse:

— Dacă scumpa mea soţie, răposata ta mamă, ar fi încă în viaţă, purtarea ta ar fi pentru ea un izvor de nesfârşită suferinţă; de aceea, în moartea ei prematură, văd un semn al proniei cereşti; te rog, spune-mi şi mie, nenorocitule, izbucni el apoi,

deschizând dintr-odată ochii, ce să mă fac cu tine?

Mai înainte, rudele şi cunoştinţele ştiau ce era de făcut cu mine: unii mă sfătuiau să intru voluntar în armată, alţii să fac farmacia, alţii să lucrez la telegraf; acum însă, când împlinisem douăzeci şi cinci de ani, când pe tâmple îmi apăruseră vreo câteva fire albe şi când trecusem, rând pe rând, şi prin armată, şi prin farmacie, şi pe la poştă şi când s-ar fi zis că nu-mi mai rămâne nimic de făcut pe pământ, nimeni nu-mi mai dădea niciun sfat; toţi se mulţumeau să ofteze şi să clatine din cap.

— Mă întreb ce ai de gând! continuă tatăl meu. La vârsta ta, orice tânăr are o situaţie socială solidă. Şi tu... uită-te la tine: eşti un proletar, un cerşetor, trăieşti pe spinarea lui tat-tu.

Şi, potrivit obiceiului său, începu iar să spună că tinerii de azi se pierd din lipsă de credinţă, din pricina concepţiilor materialiste, din prea multă încredere în ei şi că trebuie interzise spectacolele de amatori care îi fac să-şi uite de religie şi de îndatoririle lor.

— Mâine, încheie el, o să mergem împreună la directorul tău; ai să faci bine să-i ceri scuze şi să-i făgăduieşti că de acum înainte îţi vei face conştiincios datoria. Nu trebuie să rămâi nici o singură zi fără o situaţie socială.

— Te rog să mă asculţi şi pe mine, tată, i-am cerut eu în silă, ştiind dinainte că nu are să iasă nimic bun din această convorbire. Ceea ce numeşti dumneata „o situaţie socială” este un privilegiu al capitalului şi al ştiinţei de carte. Oamenii săraci şi fără ştiinţă de carte îşi câştigă pâinea muncind cu mâinile. Nu văd de ce aş face eu excepţie de la această regulă.

— Felul tău de a vorbi despre munca manuală, spuse el întărâtat, e banal şi stupid. Înţelege odată, nătărăule, înţelege, cap sec ce eşti, că în afară de forţa fizică, brută, mai este în tine şi un strop de dumnezeire, un foc sacru, care te deosebeşte fundamental de un măgar sau de o sălbăticiune şi te apropie de Dumnezeu! Focul acesta a fost cultivat timp de milenii, de către cei mai buni dintre oameni. Străbunicul tău, generalul Polozniev, s-a bătut la Borodino, bunicul tău a fost poet, orator şi mareşal al nobilimii; unchiul tău, pedagog, iar eu, tatăl tău, sunt arhitect! Poloznievii şi-au transmis generaţii la rând, din tată în fiu, focul sacru, pentru ca tu să-l stingi?

— Dar nu uita, i-am atras eu atenţia, că milioane de oameni muncesc cu mâinile.

— Lasă-i să muncească! Înseamnă că nu ştiu să facă altceva; oricine poate munci cu mâinile, şi ultimul dobitoc, şi un criminal; munca manuală este dată robului şi sălbaticului, pe câtă vreme de focul sacru puţini au parte.

Era de prisos să lungim această convorbire. Tatăl meu avea un adevărat cult pentru propria-i persoană şi numai argumentele sale îi păreau convingătoare. Afară de aceasta, ştiam foarte bine că dispreţul cu care vorbea despre munca manuală se datora nu atât concepţiilor sale despre focul sacru, cât temerii nemărturisite că mă voi face muncitor şi că voi ajunge de pomină în tot oraşul. Apoi, adevăratul motiv era că toţi cei de vârsta mea terminaseră de mult universitatea şi erau pe calea cea bună. Fiul directorului Băncii de Stat din localitate ajunsese chiar subşef de birou, pe când eu, unicul fecior al Poloznievilor, eram un neisprăvit. Era neplăcut şi de prisos să mai lungim discuţia, dar nu mă mişcam de pe scaun şi continuam să răspund într-o doară, nădăjduind totuşi să-l fac până la urmă să mă înţeleagă.

Problema era în sine simplă şi limpede şi se reducea la mijlocul prin care mi-aş putea câştiga pâinea, dar nimeni nu voia s-o vadă în simplitatea ei; mi se vorbea în fraze sforăitoare, despre Borodino, despre focul sacru, despre nu ştiu ce unchi îndepărtat, poet uitat, care scrisese cândva versuri proaste şi găunoase, şi mă făceau cap sec şi nătărău. Şi cât aş fi vrut să fiu înţeles! În ciuda a tot ce se-ntâmpla, îmi iubeam tatăl şi sora şi păstrasem din copilărie obiceiul de a le cere sfatul. Obiceiul acesta era atât de înrădăcinat, încât nu credeam că am să-l pierd vreodată. Chiar când ştiam că am dreptate, mă temeam întotdeauna să nu le pricinuiesc vreo supărare iar când vedeam gâtul tatălui meu încordându-se şi roşindu-se de mânie, mi-era frică de un acces de apoplexie.

— Să stai într-o odaie neaerisită, am stăruit eu totuşi, să faci copie după copie, luându-te la întrecere cu maşina de scris, este ruşinos şi înjositor pentru un om de vârsta mea. Poate fi vorba de foc sacru într-o astfel de îndeletnicire?

— Este totuşi o muncă intelectuală, răspunse tatăl meu. Dar ajunge. La ce să mai vorbim? În orice caz, te previn că dacă nu îţi cauţi altă slujbă şi te vei lăsa târât de netrebnicele tale înclinări, eu şi fiica mea te vom smulge din sufletul nostru. Te voi dezmoşteni. O jur în faţa lui Dumnezeu.

Pentru a-i dovedi cât de curate erau principiile după care înţelegeam să mă călăuzesc în viaţă, i-am declarat cu toată sinceritatea:

— Moştenirea n-are nicio importanţă pentru mine; renunţ dinainte la ea.

N-aş putea spune de ce, dar cuvintele mele îl jigniră neaşteptat de adânc; se făcu stacojiu:

— Să nu-ndrăzneşti să-mi vorbeşti astfel, dobitocule! strigă el cu o voce piţigăiată. Nemernicule! Şi nici una, nici două, cu o mişcare iute şi obişnuită, îmi trase două palme. Ai uitat se vede respectul ce-mi datorezi!

Când eram copil şi tata mă bătea, trebuia să stau drepţi şi să-l privesc în faţă. De câte ori mi se întâmpla aceasta, rămâneam uluit; de aceea şi acum stăteam tot atât de drept, ca şi în copilărie, silindu-mă, ca şi atunci, să-l privesc în ochi. Tatăl meu era bătrân şi foarte slab, dar se vede că muşchii săi subţiri erau tari ca piatra, căci palmele lui usturau, nu glumă.

Mă trăsei de-a-ndăratelea în vestibul; tatăl meu puse mâna pe o umbrelă şi mă plesni de mai multe ori peste cap şi peste spinare. În clipa aceea, sora mea deschise uşa salonului să vadă de unde venea zgomotul, dar pe loc întoarse capul cu o expresie de groază şi de milă, fără însă a spune un singur cuvânt în apărarea mea.

Hotărârea mea de a nu mai pune piciorul la birou şi de a începe o viaţă nouă, de muncă, era neînduplecată. Rămânea numai să-mi aleg munca, dar alegerea nu mi se părea deosebit de anevoioasă, dat fiind că eram voinic şi mă simţeam în putere, în stare să rezist la cele mai grele corvezi. Mă aştepta o viaţă monotonă de muncă, perspectiva de a nu avea întotdeauna ce să mănânc, mirosul greu şi grosolănia mediului, o viaţă în care preocuparea esenţială avea să fie gândul la câştig şi la o bucată de pâine. Şi, cine ştie, se putea întâmpla ca, întorcându-mă de la muncă pe strada Bolşaia Dvoriannskaia, de multe ori să-l pizmuiesc pe inginerul Doljikov care trăia din munca intelectuală. Totuşi mă gândeam cu seninătate la toate greutăţile cu care aveam să lupt. Cândva visasem şi eu la o activitate intelectuală, închipuindu-mă când profesor, când medic, când scriitor, dar visurile rămăseseră visuri. Înclinarea mea pentru desfătările intelectuale ca, de pildă, teatrul şi cititul, mergea până la patimă, dar nu ştiu dacă aveam şi aptitudini

pentru munca intelectuală. La liceu, manifestasem o silă de neînvins pentru limba greacă, astfel că a trebuit să fiu retras din clasa a patra. Multă vreme s-au perindat pe la noi pe-acasă meditatori care mă pregăteau pentru clasa a cincea. Până la urmă, a trebuit să-mi iau o slujbă şi am început să mă perind prin diferite instituţii unde stăteam degeaba cea mai mare parte din timp. Şi mi se mai spunea că aceasta era muncă intelectuală! Activitatea mea, atât cea din vremea şcolii, cât şi cea de slujbaş, nu-mi ceruse nici efort intelectual, nici talent, nici capacităţi personale, nici avânt creator: era automată. După părerea mea, o astfel de muncă intelectuală este mai prejos decât cea manuală. O dispreţuiesc şi nu cred nicio clipă că ar putea constitui o justificare a vieţii de trântor, lipsită de griji, dusă de atâţia, această pretinsă muncă nefiind nici ea decât o înşelătorie, unul dintre aspectele aceleiaşi trândăvii. Tocmai de aceea cred că pot spune că n-am cunoscut niciodată adevărata muncă intelectuală.

Se făcuse seară. Casa noastră se afla pe Bolşaia Dvoriannskaia. Era strada principală, pe care, spre sfârşitul zilei, în lipsa unei grădini publice cumsecade, se plimba *beau-monde*[2]-ul oraşului. Strada aceasta foarte plăcută ţinea în parte loc de parc; plopii ei falnici care se înălţau de o parte şi de alta îmbălsămau văzduhul, mai ales după ploaie, iar peste zăplazuri şi grilaje se aplecau salcâmii şi merii cu crengile lor vânjoase şi răzbăteau tufele înalte de liliac şi de mălin. Amurgul de mai, frunzişurile de un verde proaspăt, umbrele jucăuşe, miresmele de liliac, zumzetul cărăbuşilor, liniştea, adierile calde – cât de noi şi de miraculoase păreau toate, deşi primăvara e aceeaşi în fiecare an! Stăteam lângă portiţă şi mă uitam la cei ce se plimbau. Cu cei mai mulţi dintre ei, copilărisem şi făcusem ştrengării; acum însă prezenţa mea îi stânjenea fiindcă eram îmbrăcat sărăcăcios şi câtuşi de puţin la modă. Despre pantalonii mei strâmţi şi ghetele mele butucănoase, se spunea că sunt nişte macaroane înfipte în bărci. Afară de aceasta, reputaţia mea în oraş era foarte proastă, fiindcă nu aveam nicio situaţie socială, jucam deseori biliard prin cârciumi ordinare şi poate şi fiindcă de vreo două ori fusesem dus, fără nicio pricină, la secţie.

Peste drum de noi, în arătoasa locuinţă a inginerului Doljikov, cineva cânta la pian. Începuse să se întunece şi stele licăreau pe

cer. Tatăl meu trecu tacticos cu soră-mea de braţ, răspunzând la saluturi, cu jobenul lui demodat cu margine lată întoarsă în sus.

— Priveşte! îi spuse el surorii mele, ridicând spre cer umbrela cu care mă lovise cu puţin mai înainte. Priveşte cerul! Fiecare stea, chiar cea mai mică, este o lume. Ce infim este omul faţă de univers!

Şi o spunea cu un asemenea ton, încât ai fi putut jura că se simţea foarte măgulit, încântat chiar, de a fi atât de infim. Ce om lipsit de duh şi de talent! Fiind, din păcate, singurul arhitect din localitate, nu ştiu să se fi construit în oraş, în ultimii cincisprezece, douăzeci de ani, o singură casă mai ca lumea. Când i se comanda un plan, desena mai întâi salonul cel mare şi salonaşul. După cum, pe vremuri, domnişoarele de pension nu ştiau să danseze decât dacă porneau de la sobă, tot astfel viziunea artistică a tatălui meu nu putea porni decât de la salonul cel mare şi de la salonaş, cărora le adăuga apoi sufrageria, odaia copiilor şi biroul. Rezultatul era că, dând dintr-una într-alta, până la urmă toate odăile erau de trecere şi fiecare avea două, trei uşi mai mult decât ar fi fost nevoie. Concepţia lui era fără îndoială lipsită de claritate, încâlcită şi săracă şi, de fiecare dată, simţind totuşi că lipseşte ceva, tatăl meu recurgea la tot felul de adaosuri, înşirându-le unul după altul. Parcă văd şi acum vestibulurile strâmte, coridoarele întunecoase, scările întortocheate ducând la mansarda cu tavan atât de jos încât trebuia să-ţi apleci capul, iar în loc de podea dreaptă, trei trepte mari, ca la băile de aburi. Bucătăria era întotdeauna la subsol, boltită şi cu cărămidă pe jos. Faţada avea un aer încăpăţânat şi rece, cu linii lipsite de avânt şi de îndrăzneală, acoperişul era turtit, iar hornurile pântecoase erau întotdeauna împodobite cu potcapuri de sârmă şi cu sfârleze negre şi scârţâitoare. Toate casele construite de el se asemănau. Şi nu ştiu de ce îmi aminteau de jobenul şi de ceafa lui uscată şi încăpăţânată. Cu vremea, lumea se obişnuise cu clădirile neizbutite ale tatălui meu. Maniera lui de a construi s-a împământenit şi a ajuns stilul oraşului.

Acelaşi stil, tatăl meu îl introdusese şi în viaţa surorii mele. Să pornim de la faptul că a botezat-o Cleopatra, după cum pe mine m-a botezat Misail. Când era încă fetiţă, o zăpăcea vorbindu-i de stele, de înţelepţii antichităţii, de strămoşii noştri, lămurindu-i pe larg ce este viaţa şi datoria. Iar acum, când avea douăzeci şi

şase de ani, proceda cu ea la fel şi nu-i dădea voie să se plimbe decât cu el, închipuindu-şi că se va găsi neapărat, mai devreme sau mai târziu, un tânăr cumsecade care o să se prezinte şi o s-o ceară în căsătorie din consideraţie pentru calităţile tatălui. Cleopatra îşi adora părintele, se temea de el şi îl credea de o excepţională inteligenţă.

Când noaptea coborî pe de-a-ntregul, strada ramase pustie. În casa din faţă, pianul amuţi. Apoi porţile se deschiseră larg şi o trăsură cu trei cai ieşi din curte şi se îndepărtă cu clinchet jucăuş de zurgălăi. Inginerul Doljikov şi fiica lui se duceau să se plimbe. Era vremea să mă duc la culcare.

Aveam în casă o cameră a mea, dar de locuit locuiam în curte, într-un fel de baracă, lipită de zidul unui şopron, pe care tatăl meu o construise, pesemne, ca să ţină în ea hamurile. Pe pereţi se mai vedeau şi acum piroanele bătute cândva. Baraca nu mai era folosită de treizeci de ani şi tatăl meu păstra cu sfinţenie acolo colecţia ziarului la care era abonat şi pe care, nu ştiu de ce, o dădea la legat la fiecare şase luni, neîngăduind nimănui să se atingă de ea. Locuiam în baracă ca să nu mai fiu tot timpul sub ochii tatei şi în calea musafirilor lui, dar mai ales fiindcă mi se părea că, dacă nu stau într-o cameră adevărată şi nu mă duc în fiecare zi la masă, învinuirea tatălui meu că trăiesc pe spinarea lui e mai puţin înjositoare.

În baracă mă aştepta soră-mea. Îmi adusese pe furiş o bucată de friptură rece de viţel şi o felie de pâine. În casa noastră deseori puteai auzi: „cine nu se mulţumeşte cu puţin, pierde şi ce-i mult”, sau „lăcomia strică omenia” etc., aşa că, strivită de aceste meschinării, soră-mea nu avea decât un gând – să reducă pe cât se putea cheltuielile. De aceea şi mâncam atât de prost.

După ce-mi puse farfuria pe masă, sora mea se aşeză pe pat şi începu să plângă:

— Misail, spuse ea. Ce ai de gând cu noi?

Faţa ei pe care nu se gândea să şi-o acopere trăda o nespusă durere; lacrimile îi căzeau pe piept, udându-i mâinile; apoi se prăvăli pe pernă, izbucnind în hohote care făceau să-i tresalte tot trupul.

— Iar ţi-ai pierdut slujba! îngăimă ea. E groaznic.

— Înţelege-mă, surioară, înţelege-mă… am încercat eu să o liniştesc; văzând-o cum plânge, am tăcut descurajat.

Ca un făcut, gazul din lampă era pe sfârşite, fitilul fumega, gata să se stingă. Piroanele de pe pereţi se uitau la mine aspru şi umbrele lor jucau hâde.

— Fie-ţi milă de noi, cruţă-ne! spuse sora mea, ridicându-se. Tata suferă cumplit şi eu parcă sunt bolnavă. Simt că înnebunesc. Ce o să se aleagă de tine? mă întrebă ea, hohotind şi întinzând braţele spre mine. Te rog, te implor, în numele răposatei noastre mame, întoarce-te la slujbă.

— Nu pot, Cleopatra, nu pot! am şoptit eu, simţind însă că dacă va mai stărui mă voi da bătut.

— De ce? continuă sora mea. De ce? Dacă nu te poţi înţelege cu directorul caută-ţi alt loc. Ce-ar fi să intri, de pildă, la calea ferată? Chiar adineauri am vorbit cu Aniuta Blagovo, care mi-a făgăduit că va stărui pentru tine şi m-a asigurat că vei fi primit. Pentru Dumnezeu, Misail, gândeşte-te, te implor!

Nu i-a trebuit mult ca să mă convingă; am recunoscut că într-adevăr nu mă gândisem încă la calea ferată, care tocmai se construia şi că eram gata să încerc. Sora mea a zâmbit printre lacrimi, fericită, mi-ia strâns mâinile, dar a continuat să plângă, fără să se poată opri. M-am dus la bucătărie, după gaz.

II

Printre iubitorii de spectacole de amatori, de concerte şi de tablouri vivante organizate în scopuri de binefacere, locul de frunte îl ocupa în oraşul nostru familia Ajoghin. Locuiau în strada Bolşaia Dvoriannskaia, în casa lor proprie, pe care o puneau întotdeauna bucuroşi la dispoziţie, luând asupră-le toată cheltuiala şi îngrijindu-se de tot ce trebuia. Această bogată familie de moşieri avea în judeţ aproape trei mii de deseatine de pământ şi un conac fastuos; nu-i plăcea însă să şadă la ţară şi locuia iarna ca şi vara în oraş. Familia se compunea din mamă – o femeie înaltă, slabă şi firavă, cu părul scurt şi purtând bolero cu fustă dreaptă, după moda englezească – şi din trei fete, despre care când se vorbea, nimeni nu le spunea pe nume, ci: cea mare, cea mijlocie şi cea mică. Îmbrăcate la fel ca mama lor, toate aveau bărbii urâte şi ascuţite, erau mioape, aduse din spate, sâsâite, ceea ce însă nu le împiedica să ia parte la toate spectacolele, gata oricând să se producă în public, în scop de binefacere; să declame, să joace sau să cânte. Erau foarte serioase, nu zâmbeau niciodată şi până şi în comediile muzicale jucau fără niciun pic de haz, cu un aer preocupat, ca şi cum ar fi făcut contabilitate.

Îmi plăceau spectacolele acestea şi mai ales nenumăratele repetiţii, cam gălăgioase, urmate de gustări. La alegerea pieselor şi la împărţirea rolurilor, nu aveam nicio contribuţie. Mie îmi revenea, ca să spun aşa, regia de culise. Copiam rolurile, pictam decorurile, grimam actorii, făceam pe sufleorul şi tot eu mă îngrijeam şi de efectele sonore: de tunet, de cântecul privighetorii etc. Neavând situaţie socială şi haine ca lumea, în timpul repetiţiilor stăteam deoparte, în umbra culiselor şi tăceam chitic.

Decorurile le pictam în şopron sau în curte la Ajoghin. Mă ajuta un vopsitor sau – cum îşi spunea el pompos – un antreprenor de vopsitorie, Andrei Ivanov, un bărbat de vreo cincizeci de ani, slab, deşirat, palid, cu pieptul şi cu tâmplele scobite, cu cearcăne vinete sub ochi, având ceva înfricoşător în toată înfăţişarea lui. Îl rodea nu ştiu ce boală; în fiecare primăvară şi toamnă se vorbea că e pe ducă, dar, după ce stătea un timp la pat, se scula şi spunea el singur mirat: „Uite că tot n-am murit!”

În oraş i se zicea Ridiche şi se pare că aşa-i era numele. Era tot atât de pasionat de teatru ca şi mine şi cum auzea că se pregăteşte un spectacol, lăsa totul baltă şi dădea fuga la Ajoghini să picteze decorurile.

A doua zi după discuţia cu sora mea, am lucrat la decoruri de dimineaţă până seara. Repetiţia era fixată la ora şapte şi cu un ceas înainte toţi artiştii amatori se aflau prezenţi. Fetele Ajoghin – cea mare, cea mijlocie şi cea mică – se plimbau pe scenă, citindu-şi rolurile. Îmbrăcat într-un palton ieşit de soare şi cu un şal în jurul gâtului, Ridiche stătea în culise şi, rezemat de zid, privea cu evlavie spre scenă. Doamna Ajoghin trecea de la un musafir la altul, spunându-le câte ceva drăguţ. Avea un fel al ei de a privi pe fiecare drept în ochi, vorbindu-i aproape în şoaptă, ca şi cum i-ar fi încredinţat o taină.

— Trebuie să fie greu de pictat decoruri! murmură ea, apropiindu-se de mine. Când ai intrat, tocmai vorbeam cu doamna Mufke, despre superstiţii. Ce vrei! Toată viaţa am luptat împotriva superstiţiilor. De pildă, ca să dovedesc servitorilor cât de stupide sunt toate aceste gogoriţe, las într-adins să ardă la mine trei lumânări şi îmi încep întotdeauna treburile cele mai importante în ziua de treisprezece.

În clipa aceea apăru fiica inginerului Doljikov, frumoasă, blondă, plinuţă şi îmbrăcată – cum se spune la noi – ca o pariziană. Ea nu lua parte la piesă, dar la repetiţie i se aducea un scaun pe scenă; iar spectacolele nu începeau până nu îşi lua locul în rândul întâi, strălucind şi uluind pe toată lumea cu toaletele ei. Socotită ca reprezentând capitala, i se îngăduia să facă observaţii în timpul repetiţiilor. Şi aceste observaţii le făcea cu un surâs drăgălaş, dar condescendent. Era vădit că privea spectacolele noastre drept un joc de copii. Se şoptea că ar fi studiat canto-ul la conservatorul din Petersburg şi că ar fi cântat chiar o iarnă întreagă la opera particulară de acolo. Domnişoara Doljikov îmi plăcea foarte mult şi în timpul repetiţiilor şi spectacolelor nu-mi luam ochii de la ea.

Mă înarmasem tocmai cu caietul de sufleor, când sora mea se ivi pe neaşteptate. Cu pălăria şi cu paltonul pe ea, se apropie de mine şi îmi spuse:

— Vino puţin, te rog.

Am urmat-o.

Dincolo de scenă, în uşă, se afla Aniuta Blagovo şi ea cu

pălărie cu o voaletă de culoare închisă. Era fiica vicepreşedintelui tribunalului care se stabilise în oraşul nostru de când se înfiinţase şi la noi o astfel de instanţă. Fiind înaltă şi bine făcută, participarea Aniutei la tablourile vivante era socotită obligatorie.

Dar când trebuia sa întruchipeze în aceste tablouri gloria sau vreo zână, faţa ei se îmbujora de ruşine. La reprezentaţiile teatrale nu lua însă parte şi la repetiţii nu venea decât în treacăt, fără să intre în sală. Era limpede că şi acum intrase tot numai pentru o clipă.

— Tatăl meu a vorbit pentru dumneata! îmi spuse ea pe un ton rezervat, fără să mă privească şi roşindu-se. Domnul Doljikov i-a promis că o să-ţi dea un loc la calea ferată. Du-te mâine la el; ai să-l găseşti acasă.

M-am înclinat şi i-am mulţumit pentru osteneală.

— De astea ar fi bine să te laşi! adăugă ea, arătându-mi caietul pe care îl ţineam în mână.

Se apropie împreună cu sora mea de doamna Ajoghin şi îi şoptiră ceva, uitându-se la mine: păreau să se sfătuiască.

— Desigur, desigur, spuse încet doamna Ajoghin, venind spre mine şi uitându-se ţintă în ochii mei, dacă repetiţiile noastre te reţin de la ocupaţii mai serioase (spunând aceasta îmi luă caietul din mână) îl putem da altcuiva; n-ai nicio grijă, dragul meu, te poţi duce liniştit.

Mi-am luat de la ea rămas-bun şi am plecat ruşinat. Coborând scara, am văzut-o pe sora mea îndepărtându-se grăbită cu Aniuta Blagovo; vorbeau cu însufleţire, fără îndoială despre intrarea mea la calea ferată. Sora mea nu venea niciodată la repetiţii şi acum o mustra desigur conştiinţa şi se temea ca tatăl meu să nu afle că venise la Ajoghini fără să-i ceară voie.

A doua zi pe la ora unu, m-am dus la Doljikov. Feciorul m-a introdus într-o încăpere foarte frumoasă, care servea inginerului şi de salon şi de birou de lucru. Totul mi se părea plăcut, luxos şi chiar straniu, mie, care eram atât de puţin obişnuit cu astfel de lucruri. Covoare de preţ, jilţuri uriaşe, bronzuri, tablouri, cadre aurite sau de pluş, fotografii de femei foarte frumoase, de oameni cu figuri inteligente, atrăgătoare, în atitudini fireşti, neforţate. Una dintre uşile salonului dădea pe o terasă, spre grădină. Se vedeau tufe de liliac, masa pusă pentru prânz, multe sticle, un buchet de trandafiri. Pluteau în aer miros de

primăvară, de ţigări scumpe, mulţumire şi parcă totul voia să spună: „Vedeţi, omul acesta a trăit, a muncit şi a dobândit până la urmă toată fericirea cu putinţă pe pământ”. La masa de lucru şedea fiica inginerului, citind un ziar.

— Ai venit la tatăl meu? mă întrebă ea. În clipa aceasta face un duş; va fi gata numaidecât. Până atunci, ia loc, te rog.

M-am aşezat.

— Mi se pare că locuieşti peste drum de noi? spuse ea după o scurtă tăcere.

— Da.

— Te rog să mă ierţi, dar, neavând ce face, stau şi mă uit în fiecare zi pe fereastră, reluă ea, fără să ridice ochii de pe ziar, şi vă văd des, pe dumneata şi pe sora dumitale. Are întotdeauna un aer blând şi recules.

Doljikov intră, ştergându-şi gâtul cu un prosop.

— Tată, te aşteaptă domnul Polozniev! spuse fata.

— Da, da, mi-a vorbit Blagovo, spuse el, întorcându-se vioi spre mine, fără să-mi întindă mâna. Dar spune şi dumneata: ce pot să-ţi ofer? Ce locuri am eu? Aveţi haz, domnilor! continuă el, ridicând puţin tonul, ca şi cum mi-ar fi făcut morală. Veniţi câte douăzeci pe zi la mine. Dar ce vă închipuiţi dumneavoastră, că eu am minister? Eu construiesc o cale ferată, domnii mei, la mine e muncă grea. Am nevoie de mecanici, de lăcătuşi, de dulgheri, de oameni care să dea cu sapa şi să facă puţuri. Dumneavoastră, toţi, nu ştiţi decât să staţi pe scaun şi să scrieţi, nimic altceva. Toţi sunteţi mânuitori de condei.

Simţeam radiind din el aceeaşi fericire care radia din mobile şi din covoarele lui. Voinic, sănătos, cu obraji rumeni, cu pieptul bombat, proaspăt îmbăiat, îmbrăcat într-o rubaşcă de pânză şi-n şalvari, părea o figurină de porţelan înfăţişând un surugiu. Barba cârlionţată şi fără niciun fir cărunt îi era tunsă rotund, nasul îi era acvilin, iar ochii de culoare închisă, luminoşi şi nevinovaţi.

— Ce ştii dumneata să faci? continuă el. Bineînţeles, nimic. Eu sunt inginer, am o carieră, dar înainte să-mi deschid drum în viaţă, am făcut de toate. Am fost mecanic; am lucrat doi ani în Belgia, ca simplu ungător de maşini. Judecă şi dumneata, dragul meu, ce muncă pot să-ţi ofer.

— Da, aveţi dreptate! am îngăimat eu descumpănit, neputând să susţin privirea ochilor săi luminoşi şi nevinovaţi.

— Ştii măcar să umbli cu un Morse? mă întrebă el după o clipă

de gândire.

— Da, am lucrat la telegraf.

— Ei, să vedem ce se poate face. Du-te deocamdată la Dubecinia. Am acolo unu, dar e o puşlama fără pereche.

— Şi ce voi avea de făcut?

— O să vedem asta mai târziu. Du-te neapărat acolo şi eu o să dau dispoziţii. Numai, te rog: să nu aud că bei şi să nu mă plictiseşti cu tot felul de reclamaţii. Altfel te dau afară.

Se îndepărtă fără măcar să dea din cap. M-am înclinat în faţa fiicei sale care citea mai departe ziarul şi am ieşit. O greutate atât de mare mi se aşezase pe suflet încât, când sora mea mă întrebă cum mă primise inginerul, n-am fost în stare să rostesc nici un singur cuvânt.

A doua zi m-am sculat în zori, ca să mă duc la Dubecinia. Nu era ţipenie de om pe strada Bolşaia Dvoriannskaia; toată lumea dormea şi paşii mei răsunau singuratici în gol.

Plopii strălucitori de rouă umpleau văzduhul cu o mireasmă dulce. Eram trist, fiindcă n-aş fi vrut să plec. Îmi iubeam oraşul. Mi se părea atât de frumos şi de plăcut. Îmi erau dragi copacii lui, blândele dimineţi însorite, dangătul clopotelor. Numai oamenii printre care trăiam în el mă plictiseau, îmi erau străini şi uneori chiar mă scârbeau; nu-i iubeam şi nu-i înţelegeam. Nu mă dumiream din ce şi pentru ce trăiau aceste şaizeci şi cinci de mii de suflete. Ştiam că la Kimrî se fabrică încălţăminte, că la Tula se fac samovare şi puşti, că Odessa este port. Dar ce însemna oraşul nostru şi ce se făcea în el, habar n-aveam.

Bolşaia Dvoriannskaia şi încă vreo două străzi mai răsărite trăiau din bani gata şi din lefuri; dar din ce se hrăneau celelalte opt străzi care se întindeau paralel pe vreo trei verste şi se pierdeau după un deal, fusese întotdeauna pentru mine o taină de neînţeles.

Felul în care trăiau aceşti oameni era o ruşine. Nici grădină publică, nici teatru, nicio orchestră mai acătării. Biblioteca oraşului şi a clubului nu era frecventată decât de tinerii evrei şi revistele şi cărţile noi stăteau luni de zile cu foile netăiate. Bogătaşii şi intelectualii dormeau în iatacuri strâmte şi neaerisite, în paturi de lemn pline de ploşniţe; copiii erau ţinuţi în încăperi respingător de murdare, cărora li se spunea „odaia copiilor”, iar servitorii, chiar cei bătrâni şi venerabili, se culcau în bucătărie pe jos şi se acopereau cu zdrenţe. În zilele de dulce,

casele miroseau a borş, iar în zilele de post a peşte prăjit în ulei de floarea-soarelui. Se mânca prost şi se bea o apă nesănătoasă. La primărie, la guvernator, la episcop, în toate casele, lumea se plângea, de mulţi ani, că oraşul nu are apă ieftină şi bună şi se spunea că ar trebui neapărat să se facă la Stat un împrumut de vreo două sute de mii de ruble pentru a se face o instalaţie de apă. Oamenii foarte bogaţi – vreo treizeci de familii în oraşul nostru – cărora li se întâmpla să piardă la cărţi moşii întregi, beau şi ei aceeaşi apă nesănătoasă, vorbind mereu cu patimă despre împrumut. Şi iarăşi nu puteam înţelege. Mi se părea că ar fi fost mult mai simplu să scoată cele două sute de mii de ruble din buzunarul lor.

În tot oraşul nu cunoşteam un singur om cinstit. Tatăl meu primea plocoane şi îşi închipuia că îi erau oferite în semn de consideraţie pentru calităţile sale morale. Ca să treacă clasa, elevii de liceu erau luaţi în gazdă de profesorii lor, care în schimb le storceau bani grei; nevasta comandantului cercului de recrutare lua bani de la recruţi şi îngăduia chiar să i se ofere „trataţii”, astfel că, odată, îngenunchind la biserică, nu se mai putuse ridica de beată ce era; în timpul recrutării luau bani şi medicii; medicul oraşului şi medicul veterinar puseseră un adevărat bir pe măcelari şi birtaşi; la şcoala judeţeană se făcea trafic de certificate care dădeau drept la scutiri; protopopii scuturau de arginţi parohiile din circumscripţia lor; la consiliul municipal, la consiliul târgoveţilor, la comisia sanitară şi în toate celelalte servicii, fiecărui cetăţean care venea cu o treabă i se striga din urmă: „trebuie să mulţumeşti” şi omul se întorcea ca să dea treizeci sau patruzeci de copeici. Iar cei ce nu luau mită, ca de pildă magistraţii, se ţineau mari, îţi întindeau două degete, erau reci şi nepăsători, încuiaţi la minte, jucau cărţi şi beau mult, se însurau numai pentru bani şi aveau, fără doar şi poate, o înrâurire dăunătoare, pervertitoare, asupra mediului înconjurător. Singure fetele aduceau o adiere de curăţie. Cele mai multe dintre ele aveau năzuinţe înalte, cinstite şi suflete curate; dar nici ele nu înţelegeau viaţa şi credeau că plocoanele se dau din consideraţie pentru calităţile sufleteşti, iar odată măritate, îmbătrâneau repede, nu se mai îngrijeau şi se-mpotmoleau fără scăpare în mâlul unei existenţe mărunte, meschine.

III

În apropiere se construia o cale ferată. În ajun de sărbătoare oraşul se umplea de o mulţime de zdrenţăroşi, cărora lumea le spunea „ăi de la şină” şi de care se temeau toţi. Deseori vedeam pe câte unul dintre ei dus la poliţie cu capul gol şi cu faţa plină de sânge; în urma lui, cineva purta corpul delict, un samovar sau nişte rufe încă ude, şterpelite de pe sfoară.

„Ăi de la şină” se îmbulzeau de obicei în faţa cârciumilor şi prin piaţă. Beau, mâncau, suduiau cumplit şi fluierau după femeile de moravuri uşoare. Spre marele haz al acestei golănimi, prăvăliaşii îmbătau cu votcă pisici şi câini, sau legau o cutie de tinichea de coada vreunui dulău, pe care începeau să-l asmuţă. Dulăul o pornea razna pe stradă şi, cu cât cutia hodorogea mai tare, cu atât câinele urla mai cumplit; crezând că-l urmăreşte cine ştie ce arătare, străbătea în goană tot oraşul, ieşea pe câmp şi cădea jos sleit de puteri. Erau mulţi câini la noi în oraş pe care îi vedeai tremurând necontenit de spaimă, cu coada între picioare; se spunea că de la joaca cu tinicheaua înnebuniseră de spaimă.

Gara se clădea la cinci verste în afară de oraş. Lumea pretindea că inginerii ceruseră cincizeci de mii de ruble ca să facă în aşa fel ca linia ferată să treacă chiar pe la marginea oraşului, dar consiliul municipal nu oferise decât patruzeci de mii. Nu se învoiseră din preţ pentru zece mii de ruble; acum orăşenii se căiau, fiindcă până la gară trebuia construită o şosea şi, după socotelile făcute mai apoi, şoseaua avea să coste mai scump. Linia era gata, traversele şi şinele erau instalate şi trenurile de serviciu circulau, aducând materiale de construcţie şi muncitori. Ceea ce întârzia inaugurarea erau doar podurile pe care le construia Doljikov şi câteva gări încă neisprăvite.

Dubecinia – aşa se numea prima gară după oraş – se afla la şaptesprezece verste depărtare. Am luat-o pe jos. Însămânţările de toamnă şi de primăvară se întindeau verzi, scăldate de soarele dimineţii. Câmpia era veselă şi în depărtare se zăreau gara, gorganele şi câteva conace. Ce bine e să fii liber! Şi cu ce sete aş fi vrut să mă las furat de sentimentul acestei libertăţi – fie ea măcar de o dimineaţă – şi să nu mă mai gândesc la cele ce se petreceau în oraş, la necazurile mele şi mai ales la pârdalnica nevoie de mâncare. Nimic nu mă otrăvea

mai mult decât îmboldirea chinuitoare a foamei, care amesteca cu cele mai înalte năzuinţe gândul fierturii de hrişcă, al unei chiftele sau al unui peşte prăjit. Mă aflu singur, în plin câmp, ridic ochii şi privesc o ciocârlie care pluteşte în văzduh, cântând fără istov, şi iată că îmi spun: ce bine ar fi să am acum o felie de pâine cu unt! Mă aşez pe marginea drumului, închid ochii ca să mă odihnesc şi să-mi plec urechea la minunatul freamăt de mai şi îmi vine în minte mirosul cartofilor copţi. Înalt şi voinic cum sunt, mâncarea de acasă nu-mi ajungea şi, de aceea, senzaţia mea de căpetenie în timpul zilei era foamea. Poate tocmai de aceea îi înţelegeam pe cei ce muncesc numai pentru o bucată de pâine şi care nu vorbesc mereu decât de mâncare.

La Dubecinia, se tencuia interiorul gării şi se puneau căpriorii castelului de apă. Era cald, mirosea a var şi muncitorii păşeau alene peste grămezile de moloz şi talaş. Acarul dormea în faţa gheretei sale şi soarele-i bătea drept în faţă. Niciun copac. Firele de telegraf, pe care ereţii se odihneau din loc în loc, zumzăiau încetişor. Neştiind de ce să mă apuc şi umblând de colo-colo printre grămezile de moloz, mi-am adus aminte că, atunci când îl întrebasem ce o să am de făcut, inginerul îmi răspunsese: vom vedea. Dar ce se putea vedea într-un astfel de pustiu? Zidarii vorbeau despre un supraveghetor de lucrări şi despre un oarecare Fedot Vasiliev şi nu pricepeam nimic din spusele lor. Puţin câte puţin, a început să mă cuprindă urâtul – o senzaţie aproape fizică, când simţi că ai mâini, picioare şi un trup voinic, cu care nu ştii ce să faci, nici încotro s-o apuci.

După ce m-am învârtit fără rost vreo două ceasuri în jurul gării, am băgat de seamă că un şir de stâlpi de telegraf se îndepărta de linia ferată şi mergea spre dreapta cale de vreo două verste spre un zid alb de piatră. Muncitorii îmi spuseră că acolo e biroul şi am priceput, în sfârşit, că acela e locul unde trebuia să mă adresez.

Era un conac foarte vechi şi de mult lăsat în paragină. Zidul de împrejmuire din piatră spongioasă, mâncată de vremi, se prăbuşise pe alocuri. Acoperişul uneia dintre aripile casei, al cărei calcan dădea de-a dreptul în câmp, era ruginit şi din loc în loc străluceau pe el petice de tablă nouă. În dosul porţilor se vedea o curte mare năpădită de buruieni şi o veche casă boierească, cu jaluzele la ferestre şi cu acoperiş înalt, şi el înroşit de rugină. În dreapta şi stânga corpului principal de

clădire, se aflau două aripi de construcţie identică. Ferestrele uneia dintre ele erau bătute în scânduri; în faţa celeilalte, ale cărei ferestre erau deschise, se uscau nişte rufe pe o frânghie şi păşteau nişte viţei. Ultimul stâlp de telegraf se afla chiar în curte şi firele care porneau de la el intrau pe fereastră în aripa care dădea de-a dreptul în câmp. Uşa era deschisă. Am intrat. La masă, lângă aparatul Morse, şedea un tânăr cu păr negru, cârlionţat, într-o haină de pânză. La-nceput mă privi încruntat, apoi zâmbi şi îmi spuse:

— Bună ziua, „Mic câştig”.

Era Ivan Ceprakov, colegul meu de liceu, care fusese dat afară din şcoală în clasa a doua, fiindcă fusese găsit fumând.

Pe vremuri, toamna, prindeam împreună sticleţi, scatii şi cireşari şi-i vindeam în piaţă, dis-de-dimineaţă, când părinţii dormeau încă. Pândeam de asemenea stoluri de sturzi călători şi trăgeam în ei cu alice mici, apoi culegeam răniţii; unii mureau în chinuri groaznice (îmi aduc şi acum aminte cum ţipau noaptea în colivie), alţii se-nsănătoşeau şi juram cu neruşinare cumpărătorilor că sunt toţi păsăroi. O dată rămăsesem în piaţă cu un singur sturz pe care nimeni nu voia să-l ia şi pe care, în cele din urmă, l-am dat pe o copeică. „Tot e un mic câştig!” am spus eu ca să mă mângâi, vârând copeica în buzunar. De atunci îmi rămăsese printre tovarăşii de joacă porecla „Mic câştig”. Şi acum, băieţii şi negustorii din piaţă mă necăjeau uneori spunându-mi astfel, deşi în afară de mine, nimeni nu-şi mai aducea aminte de unde mi se trăgea această poreclă.

Ceprakov era firav, avea pieptul îngust, spatele încovoiat, picioarele deşirate; cravata îi atârna de gât ca o sfoară, jiletcă n-avea, iar cizmele îi erau şi mai scâlciate ca ale mele. Clipea rar din ochi, cu un aer încordat de om ce stă la pândă şi era veşnic neliniştit.

— Stai puţin!… avea el obiceiul să te-ntrerupă, gesticulând. Ascultă-mă ce-ţi spun… Dar despre ce dracu’ vorbeam?

Am aflat de la el că moşia pe care ne găseam aparţinuse până de curând Ceprakovilor şi abia toamna trecută fusese cumpărată de inginerul Doljikov, care socotea că este mai bine să plasezi banii în pământ decât în acţiuni şi cumpărase prin partea locului trei proprietăţi frumoase, preluându-le datoriile. Mama lui Ceprakov îşi rezervase prin actul de vânzare dreptul să rămână încă doi ani într-una dintre aripile conacului şi obţinuse

pentru băiat un post la biroul căii ferate.

— Cum să nu poată cumpăra! spuse Ceprakov, vorbind despre inginer. Numai de la antreprenori cât ia; jupoaie pe toată lumea!

M-a luat apoi la masă, hotărând cu de la sine putere că am să locuiesc cu el şi am să mănânc la mama lui.

— E cam zgârcită, dar n-o să-ţi ia mult.

În odăiţele în care locuia mama sa era foarte puţin loc. Toate încăperile, chiar şi vestibulul, erau înţesate cu mobile, care după vânzarea moşiei fuseseră aduse din casa cea mare. Mobila era de preţ, veche, toată de mahon.

Corpolentă, în vârstă, cu ochi oblici, ca de chinezoaică, doamna Ceprakov şedea într-un fotoliu mare lângă fereastră şi împletea un ciorap. Mă primi în mod foarte ceremonios.

— Mamă, e Polozniev! mă prezentă Ceprakov. A intrat şi el în slujbă aici.

— Faci parte din nobilime? mă întrebă ea cu o voce stranie, neplăcută; aveam impresia că gâtlejul îi sfârâia ca untura încinsă.

— Da! i-am răspuns eu.

— Ia loc, te rog.

Masa era proastă. Am mâncat o plăcintă cu brânză amară şi o supă cu lapte. Elena Nikiforovna, gazda, clipea tot timpul în chip ciudat, când dintr-un ochi, când din celălalt. Deşi mânca şi vorbea cu destulă însufleţire, avea ceva mort în întreaga ei înfăţişare şi uneori parcă simţeai un miros de hoit plutind în jurul ei. Ca un foc în spuză, viaţa abia mai licărea în ea, întocmai ca şi sentimentul că era o moşieriţă nobilă, care avusese pe vremuri robi, că era generălească şi că servitorii trebuiau să-i spună Excelenţă. Şi când în răstimpuri, aceste jalnice urme de viaţă se înviorau, îi spunea fiului ei:

— Jean, nu ţii cuţitul cum trebuie!

Sau se întorcea spre mine, fandosindu-se, şi cu afectarea unei gazde care vrea să-şi întreţină musafirii îmi spunea:

— Ştii, noi am vândut moşia… Fireşte, e păcat, eram atât de obişnuiţi aici, dar Doljikov a promis să-l numească pe Jean şeful gării Dubecinia, aşa că n-o să plecăm de-aici. O să locuim la gară şi o să fie ca şi cum am sta la moşie. Inginerul e un om atât de cumsecade. Nu găseşti că este un bărbat foarte frumos?

Până nu demult, Ceprakovii au dus-o foarte bine, dar după

moartea generalului, totul s-a schimbat. Elena Nikiforovna a început să se certe cu vecinii, s-a pornit pe judecăţi, nu-şi mai plătea vechilii şi muncitorii, i se părea că toţi o fură şi în zece ani Dubecinia a ajuns de nerecunoscut.

În spatele casei celei mari, se întindea un parc sălbăticit, năpădit de bălării şi de tufişuri. M-am dus să mă plimb pe terasa încă frumoasă şi solidă.

Prin uşile de cristal ale casei celei mari, se zărea o încăpere cu parchet pe jos, care servise desigur drept salon; în ea nu se mai vedeau decât un pian cu coadă şi pe pereţi câteva gravuri în rame late de mahon. La picioarele terasei, bujori şi maci, resturi din fostele ronduri, înălţau deasupra ierbii capetele lor albe şi roşii ca focul. Pe alei creşteau în voie lăstari de jugastru şi de ulmi, mâncaţi de vite. Tot parcul părea un hăţiş de nepătruns. Doar în apropierea casei, unde rămăseseră în picioare plopi, pini şi tei tot atât de bătrâni ca şi casa, se mai vedeau urme din vechile alei. Mai departe, copacii fuseseră răriţi pentru fâneaţă şi acolo te puteai mişca mai în voie; pânzele de păianjen nu-ţi mai intrau în gură şi în ochi şi simţeai adiind vântul. Cu cât te îndepărtai de casă, cu atât se făcea mai mult loc. Aici prunii, cireşii, merii cu coroana largă, mâncaţi de cangrene şi sprijinindu-se stângaci pe proptele, perii, atât de înalţi ca nu-ţi venea să crezi că sunt pomi roditori, creşteau în voie. Această parte a grădinii era arendată fructarilor din oraş. Un ţăran slab de minte, care locuia într-o covercă, o păzea de hoţi şi de sturzi.

Răsfirându-se tot mai mult, grădina se preschimba apoi într-o adevărată fâneaţă şi cobora spre râul năpădit de stuf verde şi de lăstari de sălcii; lângă stăvilarul morii era un iaz adânc, plin de peşte. Moara cârâia, parcă supărată – o moară mică, acoperită cu stuf – şi broaştele orăcăiau fără istov. Apa lucie ca o oglindă se-ncreţea uneori în cercuri şi nuferii, mişcaţi de peştii jucăuşi, fremătau. Dincolo de râu se afla satul Dubecinia. Iazul liniştit, albastru atrăgea, făgăduind răcoare şi odihnă. Acum totul, şi iazul, şi moara, şi malurile pitoreşti, aparţineau inginerului.

Şi aşa a început noua mea slujbă. Primeam telegramele şi le expediam mai departe; ţineam diferite registre, treceam pe curat bonurile, cererile şi rapoartele pe care le trimiteau la birou supraveghetori şi meseriaşi aproape fără ştiinţă de carte. Dar

cea mai mare parte din zi, nu făceam nimic şi mă învârteam prin odaie, aşteptând telegrame; uneori lăsam în locul meu un băieţaş şi porneam prin parc să mă plimb, până când băieţaşul venea să-mi spună că aparatul a-nceput să ţăcăne.

Masa o luam la doamna Ceprakov. Ne dădea foarte rar carne; mâncărurile erau toate cu lapte şi cu brânză, iar miercurea şi vinerea se postea. Mâncarea se aducea atunci în farfurii roz, care se numeau „de post”; doamna Ceprakov clipea mereu din ochi şi în prezenţa ei mă simţeam întotdeauna stingherit.

Cum nu era de lucru nici pentru unul singur, Ceprakov nu mai făcea nimic. Dormea toată ziua sau pleca cu puşca, la raţe pe iaz. Seara se-mbăta în sat sau la gară şi, înainte de a se culca, se uita în oglindă strigând:

— Să trăieşti, dom’ Ceprakov!

Când era beat se făcea foarte palid, îşi freca tot timpul mâinile şi râdea nechezând ca un cal: hi-hi-hi. De zăbăuc ce era, se dezbrăca în pielea goală şi alerga aşa peste câmp. Mânca muşte, spunând că sunt acrişoare.

Într-o după-amiază, intră în birou abia ţinându-şi răsuflarea:

— Du-te, c-a venit soră-ta.

Ieşii în curte. În faţa intrării casei celei mari, se afla o trăsură de piaţă; soră-mea venise din oraş cu Aniuta Blagovo şi cu un tânăr în tunică albă. Apropiindu-mă de ei, îl recunoscui: era fratele Aniutei, pe atunci încă la facultatea militară de medicină.

— Am venit să facem o plimbare până la dumneata, spuse el. Nu te deranjăm?

Sora mea şi Aniuta erau nerăbdătoare să ştie cum mă împac cu noua mea situaţie, dar tăceau şi una şi alta şi se uitau la mine. Tăceam şi eu. Înţeleseră că viaţa la Dubecinia nu-mi plăcea; ochii soră-mii se umplură de lacrimi, iar Aniuta Blagovo se roşi. Ne duserăm în parc. Medicinistul o luase înainte şi striga entuziasmat:

— Ce aer! Dumnezeule, ce aer!

La înfăţişare arăta a student foarte tânăr. Şi în felul lui de-a vorbi şi a se purta, în privirea ochilor săi cenuşii avea ceva simplu, deschis, plin de viaţă ca la tinerii studenţi. Pe lângă sora sa înaltă şi frumoasă, părea slab şi plăpând. Barba îi era rară, vocea subţire, dar destul de plăcută. Făcea de pe acum slujbă la un regiment, venise în concediu la ai săi şi spunea că în toamnă se va duce la Petersburg să-şi dea doctoratul. Era căsătorit şi avea trei copii. Se căsătorise devreme, în primii ani de facultate şi în oraş se spunea că n-ar fi fericit în căsnicie şi că trăieşte despărţit de nevastă-sa.

— Cât e ceasul? se nelinişti sora mea. Trebuie să ne întoarcem devreme. Tata nu mi-a dat voie decât până la ora şase.

— Ah, tatăl dumitale! oftă medicinistul.

Am pus samovarul să fiarbă şi ne-am băut ceaiul afară, pe un covor întins la picioarele terasei. Medicinistul stătea în genunchi, îşi răcea ceaiul turnându-l în farfurioară şi declara că e încântat. Apoi Ceprakov aduse cheia casei celei mari, deschise uşile de cristal şi intrarăm cu toţii în salon. Domnea o penumbră tainică, mirosea a ciuperci şi paşii noştri răsunau prelung, ca şi cum sub parchet ar fi fost o pivniţă. Medicinistul atinse clapele pianului care răspunseră slab printr-un acord şovăitor, răguşit, dar încă armonios. Tânărul îşi drese glasul, apoi începu să cânte o

romanţă, încruntându-se şi bătând nervos din picior când o clapă rămânea mută. Sora mea uitase de întoarcere şi se plimba emoţionată prin odaie, spunând:

— Mă simt atât de bine, atât de bine.

În glasul ei se desluşea uimire, ca şi cum nu şi-ar fi închipuit că ar putea să se simtă vreodată atât de voioasă. Şi drept este că pentru prima oară o vedeam atât de însufleţită. Părea chiar mai frumoasă. Din profil era urâtă; nasul şi gura îi ieşeau înainte, ca şi cum ar fi suflat în ceva, dar avea ochi frumoşi de culoare închisă, un ten palid foarte gingaş şi un aer mişcător de bunătate şi tristeţe. Când vorbea şi se-nsufleţea, părea drăguţă, chiar frumoasă. Semănam amândoi cu mama, cu umeri largi, voinici şi rezistenţi, dar Cleopatra era de o paloare bolnăvicioasă. Tuşea adeseori şi în ochii ei surprindeam uneori neliniştea surdă a oamenilor roşi de o boală grea pe care se silesc să o ascundă. Veselia ei de astăzi avea ceva copilăros, naiv, ca şi cum voioşia copilăriei noastre, pe care tatăl nostru o nesocotise şi căutase s-o înăbuşe printr-o educaţie aspră, ar fi reînviat dintr-odată în sufletul ei şi şi-ar fi redobândit libertatea.

Dar când se înseră şi se înhămară caii, ceva parcă se stinse în ea; se făcu mică şi se aşeză pe pernele trăsurii, ca pe o bancă a acuzaţilor; plecară şi zgomotul se pierdu în depărtare.

Toată după-amiaza, Aniuta Blagovo nu-mi adresase un singur cuvânt.

— Ciudată fată! mi-am zis eu. Ciudată!

Sosi apoi postul sfântului Petru. Mâncare de frupt nu ni se mai servea deloc. Atribuţiile mele fiind tot nelămurite şi neavând aproape nimic de făcut, începuse din nou să mă roadă urâtul. Nemulţumit, moleşit, înfometat, umblam teleleu prin curte şi prin parc, fără să mă pot hotărî odată să las totul baltă şi să plec.

Într-o seară, când tocmai venise şi Ridiche şi se afla în birou, intră pe neaşteptate Doljikov. Era ars de soare şi alb de praf. Inspectase timp de trei zile sectorul şi sosise la Dubecinia cu o locomotivă, iar de la gară venise pe jos. În aşteptarea trăsurii care trebuia să vină din oraş să-l ia, făcu, întovărăşit de omul său de încredere, ocolul conacului, dând ordine cu glas tare, apoi rămase un ceas întreg la noi în birou, scriind scrisori.

În timp ce se afla acolo, sosiră mai multe telegrame pe numele lui, cărora le bătu el singur răspunsul, la aparatul Morse.

Noi trei stăteam smirnă, fără să rostim un cuvânt.

— Ce neorânduială! spuse el cu silă, după ce răsfoi registrul. În două săptămâni voi transfera biroul la gară şi nu ştiu ce am să mă fac cu dumneavoastră, domnilor!

— Eu îmi dau toată silinţa, Înălţimea Voastră! spuse Ceprakov.

— Da, da, văd cum vă daţi silinţa. Nu ştiţi decât să vă încasaţi leafa, continuă inginerul, uitându-se la mine. Vă bizuiţi cu toţii pe protecţie, ca să faceţi cât mai uşor şi cât mai repede carieră. Dar eu nu ţin seama de protecţii. Pentru mine n-a făcut nimeni nicio intervenţie; înainte de a răzbi în viaţă am fost şi mecanic şi am lucrat în Belgia ca simplu ungător de maşini. Şi tu, Pantelei, ce cauţi aici? adăugă el, întorcându-se spre Ridiche. Tragi la măsea cu ei?

Nu ştiu de ce, dar tuturor oamenilor de rând le spunea Pantelei, iar pe cei de teapa lui Ceprakov şi a mea ne dispreţuia şi spunea despre noi că suntem beţivi, tâmpiţi şi nemernici. Îndeobşte era aspru cu subalternii, îi amenda şi îi concedia fără milă, fără explicaţii.

În cele din urmă trăsura sosi. În loc de bun rămas, ne făgădui să ne dea pe toţi afară în două săptămâni, îl făcu pe omul său de încredere dobitoc, apoi, instalându-se confortabil pe perne, porni spre oraş.

— Andrei Ivanovici, l-am rugat pe Ridiche, ia-mă la dumneata lucrător.

— S-a făcut!

Şi am plecat împreună. Când conacul şi gara rămaseră departe în urmă, l-am întrebat:

— Andrei Ivanovici, de ce ai venit la Dubecinia?

— Păi, dintâi, oamenii mei lucrează pe linie. Pe urmă aveam de plătit nişte dobânzi generălesei. M-am împrumutat anul trecut de la ea cu cincizeci de ruble şi acum îi plătesc câte o rublă pe lună.

Vopsitorul se opri şi mă apucă de un nasture:

— Misail Alexeici, îngeraşule, spuse el, eu aşa zic: dacă cineva, fie el om de rând sau boier, ia dobândă cât de mică, este un tâlhar. Cugetul unui astfel de om nu se împacă cu adevărul.

Deşirat, palid, cu înfăţişarea aceea a lui care te speria, Ridiche închise ochii, clătină din cap şi rosti cu tonul unui filozof:

— Păduchele mănâncă iarba, rugina mănâncă fierul şi minciuna, sufletul. Izbăveşte-ne, Doamne, pe noi păcătoşii!

V

Ridiche nu avea deloc spirit practic şi nu ştia să se chivernisească. Lua mai multe lucrări decât putea dovedi, se încurca în socoteli şi rămânea mai întotdeauna în pierdere. Vopsea, punea geamuri şi tapete, ba chiar şi tablă pe acoperişuri şi îmi aduc aminte că i se întâmpla ca pentru o comandă de nimica toată să alerge câte trei zile în căutare de lucrători tinichigii. Era un meşter neîntrecut, deseori câştiga până la zece ruble pe zi şi, de n-ar fi fost ambiţia lui, să fie jupân şi să se intituleze antreprenor, ar fi fost om cu bani.

El era plătit cu lucrarea, iar mie şi celorlalţi băieţi ne plătea cu ziua de la şaptezeci de copeici până la o rublă. Cât mai era cald şi senin, făceam tot felul de lucrări afară, mai ales vopseam acoperişuri. Pe mine, din lipsă de obişnuinţă, tabla încinsă de soare mă frigea la tălpi, ca şi cum aş fi mers pe o plită înfierbântată, iar când puneam pâslarii îmi ardeau picioarele. Dar asta nu s-a întâmplat decât la început, căci apoi m-am obişnuit şi totul a mers ca pe roate. Trăiam acum printre oameni pentru care munca era obligatorie, de neînlăturat şi care trăgeau la jug ca vitele, de cele mai multe ori fără să priceapă semnificaţia morală a muncii şi care, de altfel, nici nu întrebuinţau vreodată, vorbind între ei, cuvântul „muncă”. În mijlocul lor mă simţeam şi eu tot o vită de povară, dar mă convingeam din ce în ce mai mult de obligaţia şi de necesitatea a ceea ce făceam şi această înţelegere îmi uşura viaţa, dezlegându-mă de toate îndoielile.

La început totul mă interesa, totul era nou pentru mine, ca şi cum aş fi renăscut. Puteam să dorm pe jos, să umblu desculţ şi, ceea ce este foarte plăcut, puteam să mă amestec printre oamenii de rând fără să stingheresc pe nimeni. Când se-ntâmpla să văd pe stradă lunecând calul de la o birjă, alergam şi-l ajutam să se ridice, fără să-mi fie teamă că-mi murdăresc hainele. Şi, mai ales, trăiam pe socoteala mea şi nu mai eram o povară pentru nimeni.

Vopsitul acoperişurilor, mai ales cu uleiul şi vopseaua proprie, era socotit o îndeletnicire foarte bănoasă, de aceea chiar meşteri atât de pricepuţi ca Ridiche nu se dădeau înapoi de la această muncă brută şi plicticoasă. Când se plimba pe acoperişuri în pantaloni scurţi, din care i se vedeau picioarele

subţirele, vinete, semăna cu o barză. În timp ce mânuia pensula, îl auzeam oftând din greu:

— Vai nouă, păcătoşilor!

Umbla pe acoperişuri ca pe pământ. Aşa bolnav şi galben ca un mort cum arăta era nemaipomenit de sprinten. Vopsea la rând cu cei tineri turlele bisericilor, fără schele, folosindu-se numai de scări şi de frânghii şi îţi venea ameţeala când îl vedeai cum se ridică dintr-odată acolo sus, drept în picioare, şi rosteşte cu glas răsunător, Dumnezeu ştie pentru cine:

— Păduchele mănâncă iarba, rugina mănâncă fierul, iar minciuna, sufletul.

Sau, muncit de cine ştie ce gânduri, îşi spunea sieşi:

— Totul e cu putinţă, orice se poate întâmpla.

Când mă întorceam de la lucru, toţi cei ce stăteau pe bănci prin faţa porţilor, negustorii şi băieţii lor de prăvălie, îşi dădeau coate şi făceau cu glas tare în urma mea fel de fel de reflecţii batjocoritoare şi răutăcioase. La început, vorbele lor mă tulburau şi mi se păreau pur şi simplu monstruoase.

— Mic câştig! Vopsitorule! Anilino! se auzea din toate părţile.

Cei mai câinoşi se arătau tocmai aceia care nu demult fuseseră ca vai de ei şi îşi câştigaseră pâinea ca salahori. Când treceam prin faţa dughenelor din piaţă, ca din întâmplare dintr-o fierărie se deşerta peste mine o găleată cu apă; o dată aruncaseră chiar cu o rangă. Un negustor de peşte, cu părul alb, îmi aţinuse calea şi-mi spusese, privindu-mă cu ură:

— De tine nu-mi pare rău, nătărăule. Mă doare inima de tat-tu.

În ce priveşte cunoscuţii, când mă întâlneau se fâstâceau şi nu ştiau ce să facă. Unii mă luau drept un original şi un măscărici, alţii mă compătimeau; cei mai mulţi mă ocoleau încurcaţi şi îmi venea greu să-i înţeleg.

Într-o zi m-am întâlnit cu Aniuta Blagovo. Mă duceam la lucru şi aveam în mână o căldare cu vopsea şi două pensule lungi. Recunoscându-mă, Aniuta a tresărit şi s-a înroşit.

— Te rog să nu mă mai saluţi pe stradă! mi-a spus ea aspru, cu voce tremurătoare, fără să-mi întindă mâna, şi în ochi i-au strălucit lacrimi. Dacă socoteşti că ceea ce faci este bine, te priveşte! Dar pe mine, te rog să mă ocoleşti.

Nu mai locuiam pe Bolşaia Dvoriannskaia, ci în mahalaua Makariha, la Karpovna, fosta noastră dădacă, o bătrână blajină

dar posomorâtă, veşnic muncită de presimţiri negre, chinuită de visuri urâte şi care vedea chiar în albinele şi viespile ce intrau pe fereastră semne rele. După părerea ei, nici faptul că mă făcusem lucrător nu era semn bun.

— S-a isprăvit cu tine! se tânguia ea, dând jalnic din cap. S-a isprăvit.

În căsuţă, locuia şi fiul ei adoptiv, Prokofi, în vârstă de vreo treizeci de ani. Era o namilă de om, stângaci, roşcovan, cu mustăţi ţepoase; ţinea o măcelărie. Când ne întâlneam în prag, se dădea respectuos şi tăcut la o parte şi dacă era beat mă saluta milităreşte, răşchirând degetele. Seara, când mânca, îl auzeam prin despărţitura de scânduri oftând şi plescăind, în timp ce dădea peste cap, unul după altul, paharele cu votcă.

— Mamă! o chema el în şoaptă pe fosta mea dădacă.

— Ce-i? răspundea Karpovna, care îşi iubea la nebunie fiul adoptiv. Ce doreşti, băieţaşul mamei?

— Vreau să-mi fac o pomană cu dumneata, măicuţă. Când o să ajungi la adânci bătrâneţe, la restrişte, am să-ţi port eu de grijă în viaţa asta pământească şi când ai să mori o să te îngrop pe cheltuiala mea. Aşa am spus, aşa am să fac.

Mă sculam înainte de răsăritul soarelui şi mă culcam devreme. Vopsitorii mănâncă cu poftă şi dorm bine. Nu ştiu însă de ce noaptea îmi bătea tare inima. De certat nu mă certam niciodată cu tovarăşii mei. Sudălmile şi blestemele „sări-ţi-ar ochii” sau „mânca-te-ar holera” se ţineau lanţ; totuşi ne înţelegeam bine! Băieţii bănuiau că fac parte din cine ştie ce sectă religioasă şi glumeau fără răutate pe socoteala mea, spunând că din pricina asta se lepădase şi tatăl meu de mine. Dar nu se sfiau totuşi să spună că nici ei nu se prea duceau la biserică şi mulţi nu se spovediseră de vreo zece ani. Ca să-şi justifice o purtare atât de nelegiuită, pretindeau că un vopsitor este ca o cioară printre celelalte păsări. Mă preţuiau şi mă respectau. Se vede că le plăcea că nu beam, că nu fumam şi duceam o viaţă aşezată şi chibzuită. Un singur lucru nu le era pe plac: că nu luam parte la furtişagurile lor de ulei şi că nu mergeam cu ei să cerşim bacşişuri de la clienţi. A fura pe clienţi de ulei şi de vopsea era o tradiţie a meseriei şi nu era socotit furt. Până şi Ridiche, care era un om atât de corect, pleca întotdeauna acasă de la lucru cu ceva ulei şi ţincvais. De cerut bacşiş nu se ruşinau nici lucrătorii bătrâni, cu stare, care-şi

aveau casele lor proprii în Makariha; îmi era ciudă şi ruşine să-i văd pe băieţi ploconindu-se în faţa câte unui om de nimic, la începutul şi sfârşitul unei lucrări, apoi făcându-i plecăciuni smerite, fiindcă le dăduse zece copeici.

Se purtau cu clienţii ca nişte linguşitori, aidoma curtenilor şi nu era zi în care să nu-mi aduc aminte de Polonius, personajul lui Shakespeare.

— O să plouă! spunea clientul, cercetând cu ochii cerul.

— Sigur că o să plouă! întăreau vopsitorii.

— Da' parcă norii s-ar duce! S-ar putea întâmpla să nu plouă.

— Sigur că n-o să plouă, Înălţimea Voastră!

Pe la spate însă vorbeau în batjocură de clienţi şi când, bunăoară, vedeau pe câte un proprietar citindu-şi ziarul în balcon, spuneau:

— Citeşte el gazeta, dar poţi să juri că n-are ce mânca.

Pe la noi pe acasă nu mă mai duceam. Întorcându-mă de la lucru, găseam adesea la mine bileţele scurte şi îngrijate, prin care sora mea îmi da veşti despre tata. Ba în timpul cinei păruse deosebit de preocupat şi nu mâncase nimic, ba îl cuprinsese o slăbiciune, ba se-nchisese în camera lui şi nu ieşise cine ştie cât. Veştile acestea mă tulburau, nu puteam să dorm şi uneori mă duceam noaptea să dau târcoale casei de pe Bolşaia Dvoriannskaia, cercetând cu privirea ferestrele întunecate şi încercând să ghicesc dacă totul este în ordine. Duminicile, sora-mea venea la mine pe ascuns, prefăcându-se că vine la dădacă. Când intra în camera mea era foarte palidă, cu ochii plini de lacrimi şi după câteva clipe se pornea de-a binelea pe plâns.

— Să ştii că tata o să se prăpădească de supărare! spunea ea. Dacă, ferească Dumnezeu, i se întâmplă ceva, o să te mustre conştiinţa toată viaţa. E îngrozitor, Misail. Te implor, în amintirea mamei, îndreaptă-te.

— Dar draga mea, cum o să mă îndrept când fac ce îmi dictează conştiinţa? Înţelege-mă!

— Înţeleg, dar ai putea proceda în aşa fel ca să nu faci pe nimeni să sufere.

— Of, of, of, Maică Precistă! ofta după uşă bătrâna dădacă. S-a isprăvit cu tine! Ne paşte nenorocirea, dragii mei.

VI

Într-o duminică, Blagovo veni la mine pe neaşteptate. Era în ţinută de vară, cu tunica albă peste cămaşa de mătase şi cu cizme de lac.

— Am venit să te văd! îmi spuse el, strângându-mi mâna studenţeşte. Aud zilnic discutându-se despre dumneata şi de mult voiam să stăm de vorbă de la om la om, cum se spune. În oraşul ăsta te plictiseşti de moarte. Nu-i un suflet cu adevărat viu, n-ai cu cine schimba o vorbă. Uf! Maică Precistă, ce căldură!

Îşi scoase tunica, rămânând în cămaşa de mătase şi adăugă:

— Îmi dai voie, dragul meu, să-ţi vorbesc ca unui prieten?

Şi eu mă plictiseam şi de câtva timp simţeam nevoia să mai văd şi alţi oameni decât numai pe vopsitorii mei; astfel că am fost într-adevăr bucuros de venirea lui.

— Trebuie să-ţi spun din capul locului, începu el, aşezându-se pe pat, că eu sunt din tot sufletul de partea dumitale şi că am un adânc respect pentru felul în care ai înţeles să-ţi orânduieşti viaţa. În oraş nimeni nu te înţelege şi nici n-are cum să te-nţeleagă, fiindcă, aşa cum o ştii singur foarte bine, afară de câteva excepţii, toţi sunt personaje gogoliene, râturi de porci. Eu te-am cântărit şi înţeles chiar din ziua când am venit la Dubecinia să luăm ceaiul pe iarbă verde. Dumneata ai un suflet nobil, eşti un om cinstit şi cu vederi înalte. Te stimez şi socotesc o mare cinste să-ţi strâng mâna! continuă el cu însufleţire. Ca să-ţi schimbi dintr-odată viaţa în chip atât de radical, trebuie să fi trăit un proces sufletesc complex şi ca să poţi continua acest nou fel de viaţă şi să fii mereu la înălţimea convingerilor dumitale, trebuie să cheltuieşti în fiecare zi o mare energie intelectuală şi sufletească. Dar, ia spune-mi acum: nu crezi că dacă ai fi cheltuit această voinţă încordată, acest întreg potenţial în alt scop, de pildă, să încerci a ajunge un mare savant sau un mare artist, viaţa dumitale ar fi fost mai larg, mai adânc cuprinzătoare şi mai rodnică din toate privinţele?

Discuţia se-nnodă viu şi când veni vorba despre munca manuală, îi arătai încredinţarea mea că cei puternici nu trebuie să asuprească pe cei slabi şi nici minoritatea să trăiască parazită pe spinarea majorităţii, sugându-i, în mod cronic, ca o pompă toată seva, cu alte cuvinte că toţi, fără excepţie, slabi şi puternici, bogaţi şi săraci, trebuie să ia parte în mod egal la

lupta pentru existenţă, fiecare pentru el şi că cel mai bun mijloc de nivelare este munca manuală, considerată ca o îndatorire obştească.

— Prin urmare, după părerea dumitale, toată lumea, fără excepţie, va trebui să muncească cu braţele? mă întrebă medicinistul.

— Da!

— Bine, dar nu crezi că dacă toţi, deci şi oamenii cei valoroşi, gânditorii şi marii savanţi, ar trebui să participe, fiecare pentru el, la lupta pentru existenţă şi s-ar apuca să-şi piardă timpul pietruind şosele sau vopsind acoperişuri, progresul ar fi în mare pericol?

— Unde vezi dumneata pericolul? îl întrebai eu. Progresul constă în iubirea dintre oameni, în respectarea legilor moralei; dacă nu asupreşti pe nimeni, dacă nu trăieşti pe spinarea nimănui, ce progres îţi mai trebuie?

— A, dă-mi voie! se supără dintr-odată Blagovo, ridicându-se în picioare. Dă-mi voie. Dacă melcul se-nchide în găoacea lui şi nu se sinchiseşte decât de autoperfecţionarea sa, scormonind legile moralei, dumneata numeşti asta progres?

— Dar de ce „scormonind”? răspunsei eu iritat. Dacă nu obligi pe semenii tăi să te hrănească, să te îmbrace, să te transporte, să te apere de duşmani, oare asta nu este un progres într-o viaţă construită în întregime pe robie? După părerea mea, acesta este cel mai autentic progres, poate chiar singurul cu putinţă şi cu adevărat necesar omului.

— Limitele progresului universal se găsesc în infinit şi, iartă-mă, dar mi se pare ciudat să socoteşti cu putinţă un progres limitat la nevoile noastre sau la concepţii trecătoare.

— Dacă limitele progresului se găsesc în infinit, cum spui dumneata, înseamnă că scopurile sale sunt nedefinite; înseamnă să trăieşti fără să ştii precis pentru ce.

— Să admitem! Dar acest „fără să ştii” este mai puţin plicticos decât ceea ce consideri dumneata „a şti”. Eu urc o scară care se cheamă civilizaţie, progres, cultură, urc mereu fără să ştiu precis unde merg; dar, crede-mă, viaţa merită să fie trăită chiar numai pentru această minunată scară. Dumneata ştii pentru ce trăieşti; pentru ca unii să nu înrobească pe alţii, pentru ca un mare pictor şi ucenicul care-i prepară culorile să mănânce la fel. Dar acesta este un punct de vedere mărunt, este aspectul

cenuşiu, de bucătărie, ca să zic aşa, al vieţii şi nu e oare dezgustător să trăieşti pentru el? Dacă unele gâze robesc pe altele, dracu' să le ia, lasă-le să se mănânce între ele. Nu la ele trebuie să ne gândim. Tot vor muri şi vor putrezi, fie că le scapi sau nu de robie. Gândul nostru trebuie să se îndrepte spre acea mare necunoscută care aşteaptă întreaga omenire într-un viitor îndepărtat.

Blagovo discuta cu aprindere, dar era totuşi vădit că, din când în când, un alt gând îl preocupa.

— Cred că sora dumitale n-o să mai vie! zise el într-un târziu, uitându-se la ceas. A fost ieri pe la noi şi spunea că o să treacă să te vadă... Vorbeşti mereu de robie... reluă el. În fond este o problemă de interes limitat şi toate problemele de acest soi omenirea le rezolvă treptat şi de la sine.

Vorbirăm apoi despre dezvoltare treptată. Eu susţineam că problema dreptăţii şi nedreptăţii trebuie rezolvată de fiecare personal, fără să aştepte ca omenirea s-o rezolve pe calea dezvoltării treptate. Aceasta este o sabie cu două tăişuri. Alături de procesul dezvoltării treptate a ideilor umanitare, cresc treptat şi altfel de idei. Iobăgie nu mai există, dar în schimb creşte capitalismul. Astăzi, în plină perioadă de înflorire a ideilor liberale, minoritatea este hrănită, îmbrăcată şi apărată ca şi pe vremurile lui Batîi-Han[3] de o majoritate care rămâne înfometată, goală şi fără apărare. O asemenea orânduială se împacă perfect cu orice curente şi păreri, fiindcă arta de a robi este şi ea cultivată treptat. Nu ne mai batem servitorii cu biciul, dar dăm robiei forme mai rafinate, sau, cel puţin, ştim să găsim pentru fiecare caz în parte o justificare. La noi ideile sunt una şi practica este alta: dacă acum, la sfârşitul secolului al XIX-lea, i-am putea pune pe muncitori să îndeplinească în locul nostru chiar şi funcţiunile noastre fiziologice cele mai neplăcute, am face-o şi, ca să ne justificăm, am spune, fireşte, că dacă oamenii cei mai de valoare, gânditorii şi marii savanţi, ar trebui să-şi piardă preţiosul lor timp ca să-şi îndeplinească aceste funcţiuni, progresul ar putea fi serios ameninţat.

În clipa aceea sosi şi sora mea. Văzându-l pe medicinist, se tulbură, începu să se agite şi spuse numaidecât că trebuie să se întoarcă repede acasă la tata.

— Cleopatra Alexeevna, încercă Blagovo s-o convingă, ducându-şi mâinile la inimă, ce rău i s-ar putea întâmpla tatălui

dumitale dacă ai mai sta o jumătate de oră cu mine şi cu fratele dumitale?

Felul său de a fi spontan şi prietenos izbutea să învioreze pe cei din jurul lui. După ce se gândi o clipă, sora mea râse şi dintr-odată se însufleţi întocmai ca la Dubecinia. Ieşirăm să ne plimbăm la câmp şi vorbirăm mai departe aşezaţi pe iarbă. În faţa noastră ferestrele oraşului, îndreptate spre apus, păreau de aur în bătaia soarelui care asfinţea.

Din acea duminică, de câte ori sora mea venea sa mă vadă, apărea şi Blagovo şi se salutau cu aerul de a se întâlni ca din întâmplare. Sora mea ne asculta discutând, cu o expresie de bucurie extaziată, înduioşată şi plină de curiozitate şi mi se părea că, încet-încet, în faţa ochilor ei se deschide o lume cu totul nouă, de existenţa căreia nici nu visase înainte şi pe care încerca acum s-o înţeleagă. Când medicinistul nu se afla de faţă, era tăcută şi tristă iar când i se întâmpla să plângă, stând pe pat, nu-mi mai spunea pentru ce.

În luna august, Ridiche ne spuse să ne pregătim să plecăm pe linia ferată. Cu două zile înainte de a fi „mânaţi" afară din oraş, veni la mine tatăl meu. Se aşeză şi, încet, fără să-mi arunce o privire, îşi şterse faţa stacojie, scoase din buzunar un număr din ziarul nostru local şi îmi citi fără să se grăbească, apăsând pe fiecare cuvânt, o ştire anunţând că fostul meu coleg, fiul directorului filialei Băncii de Stat, fusese numit şef de secţie la Administraţia financiară.

— Şi acum uită-te la tine! spuse el, împăturind jurnalul. Eşti un cerşetor, un zdrenţăros, un golan. Până şi ţăranii şi oamenii de rând de la oraş învaţă carte ca să ajungă cineva, şi tu, un Polozniev, care ai strămoşi nobili şi de seamă, tragi la mocirlă! Dar n-am venit să stau de vorbă cu tine; ţie ţi-am pus cruce! continuă el cu voce înăbuşită, ridicându-se. Am venit să te întreb: unde e soră-ta, nemernicule? A plecat în oraş astăzi după masă. Acum e ora opt şi încă nu s-a întors acasă! A-nceput să iasă fără să mă-ntrebe şi nu mai e respectuoasă ca înainte: asta trebuie să fie efectul influenţei tale mârşave! Unde e?

Ţinea în mână faimoasa umbrelă; mă fâstâcisem şi luasem poziţie de drepţi, aşteptând ca tata să mă şi croiască. Dar el prinse privirea aruncată de mine umbrelei şi se vede că asta îl stingheri.

— Fă cum te taie capul! spuse el. Îţi retrag binecuvântarea

mea!

— Sfinţi părinţi! îngăima de după uşă dădaca. Vai de capul tău, bietul de tine! Presimt o mare nenorocire, mare.

Am plecat apoi pe linie. Toată luna august a plouat fără încetare, a fost frig şi umed; grânele nu au putut fi strânse de pe câmp; pe moşiile mari unde se secera cu maşina grâul rămânea pe mirişti, nu în snopi, ci în pale, şi parcă văd şi acum palele înnegrindu-se jalnic pe zi ce trecea şi boabele încolţind. Lucrul pe linie era anevoios. Ploile stricau tot ce făceam. Nu aveam voie să ne adăpostim şi să dormim în gări şi locuiam în bordeiele murdare şi umede în care stăteau vara „ăi de la şină”. Noaptea nu puteam să dorm din pricina frigului şi a cârcăiacilor care ne umblau pe mâini şi pe obraz. Iar când lucram în apropiere de podurile în construcţie, în fiecare seară „ăi de la şină” veneau buluc peste noi ca să ne tragă o trânteală – era un fel de sport pentru ei. Ne băteau, ne furau pensulele şi, ca să ne întărâte şi să ne facă cu orice preţ să ne încăierăm, ne stricau lucrul abia terminat, mânjind, de pildă, cu verde gheretele.

Colac peste pupăză, Ridiche a început să ne plătească foarte neregulat. Lucrările de vopsitorie fuseseră toate luate de un antreprenor, care le cedase altuia şi acesta le cedase la rândul său lui Ridiche, rezervându-şi 20%. Afacerea era prin ea însăşi proastă şi pe deasupra mai veniseră şi ploile. Timpul trecea, noi nu lucram nimic, iar Ridiche era obligat să le plătească băieţilor zilele. Înfometaţi, lucrătorii mai-mai să-l ia la bătaie; îl făceau escroc, vampir, iudă, iar el, nenorocitul, ofta, ridica deznădăjduit braţele la cer şi se ducea mereu la doamna Ceprakova să împrumute bani.

VII

Sosi o toamnă ploioasă, mucedă, mocirloasă. Odată cu venirea ei, încetă şi lucrul şi uneori rămâneam câte trei zile la rând acasă fără treabă, sau făcând alte munci. De pildă, căram pământ pentru binale şi primeam douăzeci de copeici pe zi. Blagovo plecase la Petersburg. Sora mea nu mai venea să mă vadă. Şi Ridiche zăcea bolnav, aşteptându-şi iarăşi moartea de la o zi la alta.

Sufletul îmi era şi el întomnat. Ajuns muncitor, nu mai vedeam viaţa oraşului decât din dosul decorului şi poate de aceea aveam prilejul să fac zilnic descoperiri care mă umpleau de deznădejde. Concetăţenii mei, despre care nu aveam înainte niciun fel de părere sau pe care îi credeam, judecând după aparenţe, oameni cumsecade, se dovedeau acum josnici, cruzi şi în stare de orice mârşăvie. Fiindcă eram simpli muncitori, încercau să ne tragă pe sfoară, ne înşelau la socoteală, ne lăsau să aşteptăm ceasuri întregi la scară în frig sau în bucătărie, ne vorbeau urât şi se purtau cu noi neomeneşte.

Angajat să pun tapete noi în sala de lectură şi în alte două încăperi ale clubului, cu şapte copeici de sul, mi s-a cerut să iscălesc o chitanţă de douăsprezece copeici de sul. Când am refuzat, un domn respectabil cu ochelari de aur, desigur unul dintre membrii comitetului, s-a răstit la mine:

— Nemernicule, dacă mai spui o vorbă îţi dau una peste gură!

Când un fecior i-a şoptit la ureche că sunt fiul arhitectului Polozniev, s-a tulburat, a roşit, dar, redobândindu-şi de îndată cumpătul, a mormăit:

— Să-l ia dracu!

În dughene ni se vindea carne stricată, făină mucedă şi ceai care mai fusese opărit o dată. La biserică, ne îmbrâncea poliţia, la spital infirmierele şi surorile ne jefuiau şi dacă n-aveam să le dăm bacşişuri, se răzbunau dându-ne mâncarea în străchini nespălate; la poştă, ultimul conţopist se socotea îndreptăţit să se poarte cu noi ca cu nişte vite şi să se răstească grosolan şi fără ruşine: „Aşteaptă! Unde te bagi?” Chiar câinii din curţile oamenilor ne duşmăneau şi săreau la noi cu o îndârjire deosebită. Dar ceea ce mă izbea mai mult în noua mea situaţie era completa lipsă de dreptate; aşa cum spune poporul: „oamenii îşi uitaseră de Dumnezeu”. Nu era zi fără înşelăciune.

Negustorii care ne vindeau uleiul, antreprenorii, băieţii şi înşişi clienţii, toţi erau necinstiţi.

Bineînţeles, nici vorbă nu putea fi de vreun drept al nostru. Chiar banul care ni se cuvenea, pentru care munciserăm, trebuia să-l cerşim de fiecare dată ca pe o pomană, stând la scara din dos, cu şapca în mână.

Într-o seară – nu terminasem încă lucrarea de la club şi mai aveam de pus tapetul într-o încăpere vecină cu sala de lectură – tocmai mă pregăteam să plec spre casă, când intră fiica inginerului Doljikov cu un pachet de cărţi în mână.

Am salutat-o.

— A, bună seara! îmi spuse ea, recunoscându-mă de îndată şi întinzându-mi mâna. Sunt foarte bucuroasă că te văd.

Surâdea şi se uita cu mirare şi curiozitate la bluza mea, la căldarea cu clei şi la sulurile întinse pe jos. M-am fâstâcit, dar mi-am dat seama că nici ea nu se simţea la largul ei.

— Iartă-mă că te privesc astfel. Mi s-a vorbit mult despre persoana dumitale. Mai ales de către tânărul Blagovo, care este de-a dreptul îndrăgostit de dumneata. Ţi-am cunoscut şi sora: e o fată foarte drăguţă şi simpatică, dar nu am putut deloc s-o conving că în felul în care ai înţeles să-ţi orânduieşti viaţa nu este nimic de care să se-ngrozească. Dimpotrivă, acum eşti omul cel mai interesant din oraş.

Se uită din nou la căldarea cu clei şi la sulurile de hârtie şi continuă:

— Îl rugasem pe Blagovo să-mi dea prilejul să te cunosc mai bine. Dar se vede sau că a uitat, sau că n-a avut timp. În tot cazul, ne cunoaştem şi dacă ai vrea să vii pe la mine, fără nicio ceremonie, mi-ar părea foarte bine. Simt atât de mult nevoia să stau de vorbă cu cineva. Eu sunt un om foarte simplu şi sper că la mine o să te simţi bine.

Îmi întinse mâna şi adăugă:

— Tatăl meu nu este aici. E dus la Petersburg.

Dispăru în sala de lectură, cu un foşnet tulburător de rochie, iar eu, ajuns acasă, n-am putut să adorm multă vreme.

În aceeaşi toamnă mocnită, o inimă bună, care dorea pesemne să-mi îndulcească viaţa, îmi trimitea din când în când ba ceai, ba lămâi, ba prăjituri sau găinuşe fripte. Karpovna mă informa că erau aduse de un soldat, care nu voia să spună din partea cui vine. Soldatul se interesa de sănătatea mea. Întreba

dacă am în fiecare zi ce mânca şi dacă nu duc lipsă de haine călduroase. Când dădu îngheţul, aduse, tot în lipsa mea, un şal tricotat de lână moale din care se desprindea, ca o îndepărtată adiere, un parfum suav şi abia atunci ghicii cine era zâna mea bună. Şalul mirosea a lăcrămioare, parfumul preferat al Aniutei Blagovo.

În timpul iernii se iviră mai multe lucrări şi zilele se scurseră mai uşor. Ridiche învie iarăşi din morţi şi lucrarăm împreună la cimitir, unde dădurăm cu ghips iconostasul care trebuia să fie aurit din nou. Era o muncă tihnită, curată – şi cum spuneam noi – cu spor. Se putea câştiga mult într-o zi şi nici nu simţeai cum trece timpul. Nici sudălmi, nici râsete, nici flecăreli zgomotoase. Însuşi locul te obliga la o purtare cuviincioasă şi te predispunea la reculegere. Cufundaţi în migala lucrului, stăteam nemişcaţi ca nişte statui. Domnea o linişte moartă, aşa cum se cuvine în cimitire şi, dacă se întâmpla să ne cadă vreo sculă sau să sfârâie mucul unei candele, zgomotul răsuna atât de neaşteptat şi de prelung, încât tresăream şi întorceam capul. Câteodată, după un timp în care nimic nu clintise, se auzea un murmur asemănător zumzetului unui roi de albine. Se cânta încetişor prohodul unui copil în pridvorul bisericii. Din când în când, pictorul care zugrăvea pe bolta turlei celei mari un porumbel înconjurat de stele începea să fluiere dar, luându-şi repede seama, amuţea. Doar pe Ridiche îl auzeai, pierdut în gânduri, rostind cu glas tare şi cu un oftat: „Totul e cu putinţă, orice se poate întâmpla!” Iar când deasupra capetelor noastre clopotele prindeau să sune prelung şi jalnic, băieţii spuneau că sună pentru un mort bogat.

Îmi petreceam zilele în tăcere şi-n penumbra bisericii, iar serile lungi mi le omoram jucând biliard sau ducându-mă la teatru „la cucurigu”, în hainele mele noi de flanel, pe care mi le cumpărasem cu banii câştigaţi.

La Ajoghini începuseră spectacolele şi concertele; Ridiche picta acum singur decorurile. Îmi povestea subiectul pieselor şi tablourilor şi eu îl ascultam cu jind. Aveam o poftă nebună să ajut şi eu la repetiţii, dar nu îndrăzneam să dau pe acolo.

Tânărul Blagovo sosi cu o săptămână înainte de Crăciun; ne reluarăm discuţiile, iar seara jucam biliard, îşi scotea tunica, îşi descheia la gât cămaşa şi se silea să-şi dea un aer de mare chefliu. Bea puţin dar gălăgios şi izbutea să cheltuiască până la

douăzeci de ruble pe seară, chiar într-o cârciumă atât de ordinară şi ieftină ca „Volga”.

Sora mea începu din nou să vină să mă vadă. Întâlnindu-se, se prefăceau de fiecare dată surprinşi, dar se vedea după faţa ei bucuroasă şi stingherită că întâlnirile acestea nu se datorau deloc întâmplării.

Într-o seară, în timp ce jucam biliard, Blagovo îmi spuse:

— De ce nu te duci pe la domnişoara Doljikov? Doar o cunoşti pe Maria Viktorovna. Este o fată deşteaptă, fermecătoare şi are un suflet simplu şi bun.

Îi povestii felul în care inginerul mă tratase în primăvara trecută.

— Fleacuri! râse medicinistul. Inginerul e una şi fata e alta. Crede-mă, dragul meu, nu o jigni. Du-te într-o zi pe la ei. Ce-ar fi să mergem împreună mâine seară? Nu vrei?

M-am lăsat convins. A doua zi, seara, îmbrăcat cu hainele mele noi, puţin emoţionat, m-am dus la Doljikovi.

De data aceasta, feciorul nu mi s-a mai părut atât de dispreţuitor şi de impunător şi nici mobilele atât de luxoase ca în dimineaţa când venisem să cer ceva. Maria Viktorovna mă aştepta şi mă întâmpină ca pe o veche cunoştinţă, strângându-mi mâna puternic şi prietenos. Purta o rochie de postav gri, cu mâneci largi şi avea o pieptănătură deosebită, căreia, un an mai târziu când avea să ajungă la modă şi în oraşul nostru, i s-a spus „urechi de căţel”. Părul era tras de pe tâmple peste urechi şi faţa Mariei Viktorovna arăta acum mai lată. Mi se păru că seamănă cu tatăl ei care avea o faţă mare şi rumenă de surugiu. Domnişoara Doljikov era frumoasă şi elegantă, dar nu chiar atât de tânără; părea să aibă treizeci de ani, cu toate că nu trecuse de douăzeci şi cinci.

— Ce drăguţ a fost Blagovo şi cât îi sunt de recunoscătoare! spuse ea, poftindu-mă pe un scaun. Dacă nu era el, n-ai fi venit. Mă plictisesc de moarte. Tatăl meu e plecat, m-a lăsat singură şi nu ştiu ce să fac în oraşul acesta străin mie.

După aceea începu să mă întrebe unde lucrez acum, cât câştig şi unde locuiesc.

— Trăieşti numai din ceea ce câştigi?

— Numai.

— Ce om fericit! oftă ea. Mi se pare că tot răul în viaţă vine din lipsa de activitate, din plictiseală, din golul sufletesc de

neînlăturat când te-ai obişnuit să trăieşti pe spinarea altora. Să nu crezi că nu gândesc ceea ce spun; vorbesc cu toată sinceritatea. Nu este nici interesant, nici plăcut să fii bogat. Se spune de obicei: „Fă-ţi prieteni cu o bogăţie adunată în chip necinstit”. Zicala sună astfel, fiindcă nu există şi nici nu poate exista o bogăţie cinstită.

Privi în jurul ei cu o expresie severă şi rece, ca şi cum ar fi vrut să evalueze luxul în care trăia, apoi continuă: Confortul şi înlesnirile vieţii au o putere magică: încetul cu încetul ele atrag chiar şi pe cei mai tari. Pe vremuri, tata şi cu mine trăiam modest şi simplu, şi acum… priveşte. Este de necrezut, adăugă ea dând din umeri, cheltuim aproape douăzeci de mii de ruble pe an. În provincie!

— Confortul şi înlesnirile vieţii trebuie considerate, spusei eu, ca un privilegiu de neînlăturat al capitalului şi al instrucţiunii, dar mi se pare că ele pot fi împăcate cu orice muncă, chiar cu cea mai grea şi murdară. Tatăl dumitale este bogat, dar – aşa cum singur o spune – a fost la început mecanic şi ungător.

Ea surâse şi dădu sceptică din cap.

— Tata mănâncă uneori pâine neagră şi bea cvas, dar numai aşa, ca să se distreze, din fantezie.

Se auzi sunând la intrare.

— Oamenii instruiţi şi bogaţi ar trebui să muncească ca toţi ceilalţi, iar dacă e vorba de confort, el să fie la fel pentru toată lumea. Nu trebuie să existe niciun privilegiu. Dar să lăsăm filozofia. Povesteşte-mi ceva vesel. Vorbeşte-mi despre vopsitori. Cum sunt? Au haz?

Intră Blagovo. Începui să vorbesc despre vopsitori, dar din lipsă de obişnuinţă nu prea îmi era la îndemână şi mă exprimam ca un etnograf, serios şi fără sare. Medicinistul povesti şi el câteva anecdote din viaţa lucrătorilor. Se împleticea, plângea, cădea în genunchi, se întindea pe jos, imitând pe un beţiv. Pantomima sa era demnă de un actor şi, privindu-l, gazda râdea cu lacrimi. Se aşează apoi la pian şi începu să cânte cu vocea lui de tenor, slabă, dar plăcută. Maria Viktorovna stătea alături de el, îi alegea bucăţile şi îl corecta când greşea.

— Am auzit că şi dumneata cânţi? am întrebat-o eu.

— Cum „şi dumneata”, protestă Blagovo. Este o cântăreaţă de mâna întâi, o artistă. Auzi vorbă „şi dumneata”!

— Pe timpuri am studiat serios. Dar acum, m-am lăsat.

Aşezată pe un scăunaş, ne povesti viaţa ei de la Petersburg, imitând glasul şi felul de a se schimonosi al cântăreţilor celebri. Schiţă apoi pe un album portretul lui Blagovo, apoi pe al meu; desena slab, dar prindea bine asemănarea. Râdea, glumea, se răsfăţa drăgălaş şi îi stătea mai bine decât când făcea teorii despre bogăţia necinstită; mi se părea acum că nici atunci nu vorbise serios, ci tot imitând pe cineva. Era o minunată actriţă comică. O asemănam în gând cu domnişoarele din oraşul nostru; nici chiar frumoasa şi serioasa Aniuta Blagovo nu suferea asemuirea; deosebirea era izbitoare, ca aceea dintre un trandafir de grădină şi o răsură sălbatică.

Ne aşezarăm la masă. Blagovo şi Maria Viktorovna băură vin negru, şampanie şi cafea cu coniac, închinară pentru prietenie, pentru spirit, pentru progres şi libertate, fără să se-mbete. Se Îmbujoraseră numai mai tare şi râdeau cu lacrimi, fără motiv. Ca să nu par plicticos, băui şi eu vin negru.

— Naturile bogate, înzestrate cu talent, spunea domnişoara Doljikov, ştiu ce au de făcut şi urmează în viaţă drumul care trebuie, dar oamenii mediocri, ca mine, de pildă, nu ştiu şi nu pot face nimic prin ei înşişi; nu le rămâne decât să descopere un curent social puternic şi să se lase duşi de el.

— Cum poţi descoperi ceva ce nu există? întrebă Blagovo.

— Nu descoperim nimic, fiindcă nu ştim să vedem.

— Crezi? Curentele sociale sunt şi ele o născocire a literaturii din ultima vreme. La noi nu există.

Discuţia se însufleţi.

— Nu sunt şi nici nu au fost curente sociale adânci la noi! repetă medicinistul, ridicând uşor glasul. Câte năzdrăvănii n-a născocit literatura din ultima vreme? Nu a creat ea, de pildă, tipuri de intelectuali care s-au consacrat culturalizării satelor? Dar du-te la ţară, răscoleşte coclaurile şi n-ai să dai decât de nişte Fudulea-Troacă[4] în veston, sau în redingotă neagră care fac patru greşeli într-un cuvânt de trei litere. Adevărata cultură nici n-a început la noi: trăim în aceeaşi stare de sălbăticie, de completă necioplire, de nimicnicie, ca şi acum cinci sute de ani. Curentele, năzuinţele, totul este neînsemnat, becisnic, legat de interese meschine. Poţi să găseşti ceva serios în toate astea? Dacă dumneata crezi că ai descoperit un curent social adânc şi dacă eşti gata să-ţi sacrifici viaţa pentru unul dintre idealurile la modă, ca de pildă, dezrobirea gâzelor sau vegetarianismul, te

felicit din toată inima, domnişoară. De studiat trebuie să studiezi fără încetare, asta este adevărat. Cât despre curentele sociale însă, trebuie să mai aşteptăm. Nu am ajuns încă până acolo şi, ca să vorbim drept, nu pricepem încă nimic din probleme sociale.

— Poate dumneata nu pricepi, eu însă înţeleg foarte bine! protestă Maria Viktorovna. Doamne, tare plicticos eşti azi!

— Repet: datoria noastră este să ne cultivăm fără încetare, să acumulăm cât mai multe cunoştinţe cu putinţă, fiindcă numai acolo se produc curente sociale serioase unde este ştiinţă... Fericirea generaţiei viitoare stă numai în ştiinţă. Beau pentru ştiinţă!

— Un lucru este în afară de orice discuţie, spuse Maria Viktorovna, după ce se gândi o clipă, viaţa trebuie organizată altfel. Felul în care am trăit până acum nu face doi bani; nici să nu mai vorbim.

Când am plecat de la ea, suna ceasul două la clopotniţa catedralei.

— Cum ţi-a plăcut? mă întrebă Blagovo. Nu-i aşa că este drăguţă?

În seara de Crăciun am cinat iarăşi împreună la Maria Viktorovna, apoi ne-am dus la ea aproape în fiecare zi cât au ţinut sărbătorile. Nimeni altcineva nu venea s-o vadă; avea dreptate să spună că în afară de medicinist şi de mine nu avea niciun prieten în oraş. Cea mai mare parte a timpului o petreceam discutând. Uneori Blagovo aducea o carte sau o revistă şi citea cu glas tare. La drept vorbind, era cel dintâi om cult pe care-l întâlnisem. Nu-mi puteam da seama dacă ştie foarte multe lucruri, dar îl vedeam întotdeauna căutând cu plăcere să facă şi pe ceilalţi să profite de cunoştinţele sale. Când vorbea despre o problemă medicală, nu semăna cu niciunul dintre doctorii din oraş. Făcea o impresie puternică şi tot ce explica părea cu totul nou. Îmi spuneam că, dacă ar voi, ar putea ajunge un mare savant. Era singurul om, pe atunci, în stare să aibă o înrâurire asupra mea. Ascultându-l vorbind şi citind cărţile pe care mi le dădea, începeam să simt treptat nevoia de a şti cât mai multe lucruri care să spiritualizeze mohorâta mea muncă de fiecare zi. Mi se părea chiar ciudat să nu fi ştiut – înainte de a-l cunoaşte – că întreg universul este compus din şaizeci de corpi simpli. Nu ştiusem, de pildă, ce este

uleiul, ce sunt culorile şi mă întrebam cum de putusem să nu o ştiu. Societatea lui mă ridicase şi moralmente. Discutam deseori cu el şi, deşi de obicei rămâneam la părerea mea, datorită lui începeam totuşi să-mi dau seama că multe lucruri erau nelămurite în capul meu şi căutam să dobândesc cât mai multe noţiuni precise, pentru ca să reduc cât mai mult lipsurile instrucţiei şi şovăielile cugetului meu…

Dar fiind, fără îndoială, omul cel mai cult şi mai de valoare din oraş, Blagovo era totuşi departe de a fi desăvârşit. În felul său de a fi, în obiceiul său de a transforma orice conversaţie în controversă, în vocea sa plăcută de tenor şi chiar în amabilitatea lui, era ceva grosolan, de seminarist. Şi când îşi scotea redingota şi rămânea în cămaşă sau când arunca un bacşiş chelnerului, mi se părea că, în ciuda culturii, în el mai trăia barbarul.

În dimineaţa bobotezei, plecă la Petersburg. După masă, sora mea veni să mă vadă. Stătea pe scaun cu pălăria şi cu blana pe ea, palidă, tăcută, cu privirea fixă. Tremura şi se vedea că încerca să se stăpânească.

— Cu siguranţă că ai răcit? i-am spus eu.

Ochii i se umplură de lacrimi; se sculă şi trecu la Karpovna, fără să-mi spună un cuvânt, ca şi cum aş fi jignit-o.

Puţin după aceea prin uşa rămasă deschisă am auzit-o vorbind cu adâncă amărăciune:

— Spune şi tu, doică, pentru ce am trăit până astăzi? Pentru ce? Nu mi-am pierdut tinereţea? Să-ţi risipeşti cei mai frumoşi ani, ţinând socoteli, pregătind ceai, socotind fiecare copeică, distrând musafirii şi închipuindu-ţi că nu-i nimic mai frumos şi mai înalt pe lume. Înţelege-mă, doică, sunt şi eu o fiinţă omenească, am şi eu suflet; vreau să trăiesc, iar ei au făcut din mine un fel de chelneriţă. Este îngrozitor, îngrozitor!

Zvârli cu dezgust legătura de chei care, trecând prin uşa deschisă, căzu cu zgomot la mine pe podea. Erau cheile de la bufet, de la dulapul din bucătărie, de la pivniţă şi de la cutia cu ceai, aceleaşi pe care pe vremuri le purtase şi mama.

— Doamne, Doamne! Maică Precistă! se îngrozi bătrâna. Sfinţi părinţi!

Înainte de a pleca, sora mea intră la mine să-şi ia cheile şi îmi spuse:

— Iartă-mă. În ultimul timp se petrece cu mine ceva ciudat.

VIII

Într-o seară, întorcându-mă târziu de la Maria Viktorovna, găsii aşteptându-mă la mine în cameră un tânăr subcomisar de poliţie, îmbrăcat într-o uniformă nouă. Şedea la masă şi răsfoia o carte.

— În sfârşit! spuse el, sculându-se şi întinzându-se. E a treia oară că vin la dumneata. Guvernatorul a dat ordin să te prezinţi neapărat mâine dimineaţă la el, la ora nouă fix.

Mă puse să semnez o hârtie prin care mă angajam să execut întocmai ordinul Excelenţei Sale, apoi plecă. Această vizită târzie a subcomisarului şi ordinul neaşteptat de a mă prezenta în faţa guvernatorului mă tulburară adânc. De mic copil rămăsesem cu frica de jandarmi, de poliţişti şi îndeobşte de autorităţi şi acum eram chinuit de nelinişte, ca şi cum m-aş fi făcut într-adevăr vinovat de ceva. Nu puteam să adorm. Dădaca şi Prokofi erau şi ei îngrijoraţi şi nu puteau dormi. Pe deasupra, pe Karpovna o mai durea şi o ureche; gemea şi de câteva ori începu chiar să plângă de durere. Auzind cum mă răsuceam în aşternut fără să pot dormi, Prokofi intră uşurel la mine în cameră cu o lampă în mână şi se aşeză la masă.

— Ar trebui să bei un rachiu cu piper! spuse el după o matură chibzuială. Când eşti la restrişte totul se luminează dacă tragi o duşcă. Dacă am turna nişte rachiu cu piper şi în urechea mămuchii, ar lăsa-o junghiurile.

Pe la trei dimineaţa, începu să se pregătească să meargă la abator după carne. Ştiam că nu am să mai pot închide ochii până la ziuă şi, ca să scurtez timpul până la ora nouă, m-am dus şi eu cu el. Noi doi am luat-o înainte, luminând drumul cu un felinar, şi în urmă venea cu sania ucenicul Nikolka, un băieţandru de vreo treisprezece ani, cu faţa învineţită de frig şi cu o expresie de tâlhar. Îndemna calul cu glas răguşit.

— Guvernatorul o să-ţi tragă o săpunealã! spunea Prokofi, mergând alături de mine. Guvernatorul, arhimandritul, ofiţerul, îşi au fiecare rânduielile lui. Fiecare stare îşi are rânduielile ei şi fiindcă dumneata nu te ţii de ele, dânşii nu ţi-o iartă.

Abatorul se găsea dincolo de cimitir şi până atunci nu-l văzusem decât de departe. Erau trei hangare sinistre, împrejmuite cu un zăplaz cenuşiu; un miros greu, înăbuşitor, se răspândea din ele vara, în timpul căldurilor, mai ales când

vântul bătea dintr-acolo. Când intrarăm în curte, hangarele nu se desluşeau încă în întuneric. Mă loveam mereu de cai şi de sănii goale sau gata încărcate cu carne. Oameni forfoteau cu felinare în mână, suduind murdar. Prokofi şi Nikolka suduiau şi ei tot atât de murdar şi văzduhul era plin de sudălmi, de voci răguşite şi de nechezat.

Mirosea a hoit şi a balegă. Era moină, zăpada se amestecase cu noroiul şi în întuneric mi se părea că păşesc prin băltoace de sânge. După ce încărcarăm sania cu carne, ne duserăm la piaţă la taraba lui Prokofi. Începuse să mijească de zi. Una după alta, prinseră să se perinde bucătărese cu coşuri şi cucoane mai în vârstă în şube. Înarmat cu un topor şi cu şorţul alb plin de sânge, Prokofi se jura pe toţi sfinţii, făcea semnul crucii cu ochii la biserică şi zbiera prin toată piaţa că vinde carnea la preţul de cost, ba chiar în pierdere. Înşela la cântar şi la socoteli; bucătăresele luau seama, dar, asurzite de zbieretele sale, nu mai îndrăzneau să crâcnească, ci se mulţumeau să-i spună „gâde”. Ridicând şi repezindu-şi înfricoşător toporul, lua poze trufaşe, privea fioros, icnea înfundat şi, de fiece dată, mi-era şi mie frică să nu taie cu adevărat capul sau braţul cuiva.

Am rămas până aproape de ceasul nouă la taraba lui şi când am pornit spre guvernator, şuba mea mirosea a carne şi a sânge. Inima îmi era strânsă, ca şi cum cineva m-ar fi trimis să vânez ursul cu ţeapa. Îmi amintesc şi acum de scara monumentală cu covor vărgat şi de tânărul funcţionar în frac albastru cu nasturi de metal care, fără un cuvânt, îmi arătase o uşă şi alergase să mă anunţe. Am intrat într-un salon mare, luxos mobilat, dar rece şi fără gust. Mai ales oglinzile înalte şi înguste dintre ferestre şi perdelele de un galben ţipător izbeau deosebit de neplăcut; se vedea că guvernatorii se schimbau dar mobilierul rămânea acelaşi. Funcţionarul cel tânăr îmi arătă o altă uşă şi mă îndreptai spre o masă mare acoperită cu postav verde, în spatele căreia stătea în picioare un general cu ordinul Sfântul Vladimir la gât.

— Domnule Polozniev, începu el, ţinând în mână o scrisoare şi deschizând o gură mare şi rotundă ca un O, te-am rugat să vii aici ca să-ţi aduc la cunoştinţă următoarele: stimatul dumitale părinte s-a adresat verbal şi în scris mareşalului nobilimii din gubernie, rugându-l să te cheme şi să-ţi pună în vedere că purtarea dumitale nu cadrează cu calitatea de nobil pe care ai

cinstea să o deţii. Socotind, cu drept cuvânt, că purtarea dumitale ar putea constitui o pildă primejdioasă şi, găsind că o simplă dojană din partea dumisale nu ar fi fost îndeajuns, ci că se impune ca şi autoritatea administrativă să intervină, Excelenţa Sa Alexandru Pavlovici, mareşalul nobilimii, mi-a comunicat prin această scrisoare vederile sale în privinţa dumitale, vederi pe care le împărtăşesc în totul.

Toate acestea mi le spuse pe un ton liniştit, respectuos, stând în picioare, drept, ca şi cum eu aş fi fost superiorul lui şi privindu-mă fără nicio asprime. Faţa sa era ofilită, trecută, plină de zbârcituri; avea pungi sub ochi şi păr cănit şi n-ai fi putut spune dacă număra patruzeci sau şaizeci de ani.

— Nădăjduiesc, continuă el, că ai să preţuieşti delicateţea stimatului Alexandru Pavlovici care mi s-a adresat nu pe cale oficială ci particulară. La rândul meu nici eu nu te-am poftit pe cale oficială şi nu îţi vorbesc în calitate de guvernator, ci ca un om care are o deosebită stimă pentru tatăl dumitale. Te rog deci sau să-ţi schimbi purtarea şi să te întorci la îndatoririle care incumbă rangului dumitale, sau, ca să nu constitui un exemplu dăunător, să te duci în altă localitate, unde nimeni nu te cunoaşte şi unde poţi să te îndeletniceşti cu ce vrei. În caz contrar, mă voi vedea silit să recurg la măsurile de rigoare.

Tăcu o clipă, privindu-mă cu gura rămasă deschisă.

— Eşti vegetarian? mă întrebă el.

— Nu, Excelenţă, mănânc carne.

Guvernatorul se aplecă peste nişte hârtii. Îl salutai şi ieşii. Nu avea rost să mă mai duc la lucru în ziua aceea. M-am întors acasă şi am încercat să dorm, dar fără să izbutesc, din pricina amintirii neplăcute, obsedante, lăsată de abator şi de vizita la guvernator. Cum veni seara, m-am dus tulburat şi posomorât la Maria Viktorovna şi i-am povestit totul; ea se uită la mine ca şi cum nu i-ar fi venit să creadă, apoi, dintr-odată, izbucni într-un râs vesel, zgomotos şi molipsitor, aşa cum ştiu să râdă numai oamenii buni la suflet şi hazlii.

— Ah, dacă s-ar povesti asta la Petersburg! spuse ea, prăvălindu-se de râs peste birou. Ah, dacă s-ar povesti asta la Petersburg!

IX

Ne vedeam acum des, de câte două ori pe zi. După prânz venea la cimitir şi, aşteptând să-mi termin lucrul, citea inscripţiile de pe cruci şi de pe monumente. Câteodată intra în biserică, stătea lângă mine şi se uita cum lucrez. Tăcerea, priceperea modestă a vopsitorilor şi a poleitorilor, mintea chibzuită a lui Ridiche, faptul că nu mă deosebeam cu nimic în înfăţişarea mea de ceilalţi, că lucram ca şi ei, fără haină, numai cu pantalonii de vopsitor şi că toţi mă tutuiau, totul era nou pentru ea şi o emoţiona.

O dată, pictorul care zugrăvea porumbelul pe bolta cupolei strigă în timp ce ea era de faţă:

— Misail, ia dă-mi ţincvaisul.

I-am dus vopseaua şi, în timp ce coboram schela şubredă care se clătina, Maria Viktorovna m-a privit zâmbind, mişcată până la lacrimi.

— Ce bun eşti! îmi spuse ea.

Din copilărie îmi rămase în minte întâmplarea cu un papagal verde, care scăpase din colivie de la un bogătaş. Pasărea aceea frumoasă zburase o lună întreagă prin oraş, rătăcind alene din grădină în grădină, stingheră, fără adăpost. Maria Viktorovna îmi amintea de ea.

— În afară de cimitir, nu mai am acum unde să mă duc, îmi spuse ea râzând. Oraşul m-a plictisit într-atât, că aproape mi-e silă de el. La Ajoghini se citeşte, se cântă, se vorbeşte din vârful buzelor şi de la o vreme nu-i mai pot suferi. Sora dumitale este o fiinţă prea retrasă, domnişoara Blagovo mă urăşte fără să ştiu de ce, teatrul nu-mi place, unde vrei să mă duc?

Când veneam la ea, miroseam a vopsea şi a terebentină, mâinile îmi erau negre şi asta îi plăcea. Ar fi vrut să nu vin decât în ţinută de lucru, dar în salonul ei ţinuta aceasta mă stingherea. Nu mă simţeam în largul meu, ca şi cum aş fi fost în uniformă şi, de aceea, de câte ori mă duceam s-o văd, îmi îmbrăcam hainele mele cele noi, ceea ce-i displăcea.

— Mărturiseşte că nu te-ai obişnuit încă cu totul cu noul dumitale rol. Ţinuta de muncitor te stinghereşte; nu te simţi bine în ea? Îţi lipseşte oare convingerea şi nu eşti mulţumit? La drept vorbind, cum ar putea să te satisfacă munca pe care ai ales-o, vopsitoria dumitale? adăugă ea râzând. Vopseaua

înfrumuseţează lucrurile şi le face mai trainice, dar aceste lucruri aparţin burghezilor, bogătaşilor şi în definitiv, constituie un lux. Dumneata singur mi-ai spus de atâtea ori că fiecare trebuie să-şi câştige pâinea cu braţele lui. Dar dumneata câştigi bani, nu pâine. De ce să nu te ţii aidoma de sensul cuvintelor dumitale? Pâinea trebuie cu adevărat câştigată, cu alte cuvinte trebuie să ari, să semeni, să seceri, să treieri sau să faci ceva în legătură directă cu agricultura, de pildă, să paşti vacile, să sapi pământul, să construieşti izbe.

Deschise un dulăpior elegant aflat lângă biroul ei şi continuă:

— Îţi spun toate acestea, fiindcă aş vrea să-ţi încredinţez taina mea. Iată, aceasta-i biblioteca mea agricolă; am aici şi câmpul, şi grădina de legume, şi livada, şi ocolul de vite, şi stupăria. Citesc totul cu sete şi mi-am şi însuşit totul, în teorie, în cel mai mic amănunt. Visul meu este să mă duc să mă instalez din primele zile ale lui martie la Dubecinia noastră. Ce loc încântător, nu-i aşa? În primul an, mă voi orienta şi mă voi deprinde; în anul următor, am să mă pun pe muncă adevărată, fără să-mi cruţ puterile. Tata mi-a făgăduit să-mi dăruiască Dubecinia; am să fac acolo tot ce vreau.

Îmbujorată, mişcată până la lacrimi şi în acelaşi timp entuziasmată, visa cu glas tare despre chipul în care va trăi la Dubecinia, întrezărind o viaţă din cele mai interesante; o invidiam. Martie era aproape, zilele se făceau tot mai lungi, în după-amiezile însorite curgeau streşinile şi mirosea a primăvară. Mi se făcea şi mie dor de plecat la ţară.

Auzind că se va duce şi că va rămâne la Dubecinia, m-am gândit cât de singur o să mă simt în oraş şi mi-a fost ciudă pe dulăpiorul cu cărţi şi pe agricultură. Nu mă pricepeam la muncile câmpului, nici nu-mi plăceau şi eram gata să-i spun că plugăria este o îndeletnicire de robi, dar mi-am adus aminte că auzisem deseori pe tatăl meu spunând la fel, aşa că n-am mai zis nimic.

Sosi şi postul mare. Inginerul Doljikov, despre existenţa căruia începusem să uit, se reîntoarse pe neaşteptate, fără să fi trimis măcar o telegramă. Când am intrat ca de obicei seara în salon l-am găsit plimbându-se în lung şi-n lat, proaspăt îmbăiat şi tuns. Părea întinerit cu zece ani şi povestea însufleţit ceva fiicei sale. În genunchi pe covor, Maria Viktorovna scotea din geamantane tot felul de cutii, de sticluţe şi de cărţi, pe care le întindea feciorului. Dând cu ochii de inginer am făcut fără să vreau un

pas înapoi, dar el îmi întinse amândouă mâinile zâmbind şi arătându-şi dinţii albi şi puternici de surugiu.

— Ei, iată-l! Foarte bucuros că te văd, domnule vopsitor! îmi spuse el. Maşa mi-a povestit totul şi te-a ridicat în slăvi. Te înţeleg foarte bine şi te aprob, continuă el, luându-mă de braţ. Este mult mai inteligent şi mai cinstit să fii un bun lucrător, decât să mâzgăleşti hârtia statului şi să porţi cocardă la şapcă. Şi eu am muncit în Belgia cu mâinile astea, apoi am fost doi ani mecanic.

Purta un veston scurt şi pantofi de casă; îşi freca mâinile umblând de colo-colo şi sprijinindu-şi trupul când pe un picior, când pe celălalt, ca şi cum ar fi suferit de gută. Fredona, torcând ca o pisică şi îşi juca umerii şi muşchii braţelor de plăcerea de a se vedea reîntors acasă şi de a fi făcut un duş straşnic.

— Desigur, îmi spuse el în timpul cinei, sunteţi cu toţii oameni drăguţi şi simpatici, dar nu ştiu de ce, domnilor, de îndată ce vă apucaţi să munciţi cu braţele sau să-i ridicaţi pe ţărani, deveniţi sectari. Şi dumneata eşti sectar: uite, nu bei votcă. Asta ce-nseamnă?

Pentru a-i face plăcere am băut votcă. Am băut şi vin. Ne-am înfruptat apoi din brânzeturile, din mezelurile, pateurile, murăturile şi toate gustările fine pe care le adusese, precum şi din vinurile sosite în lipsa sa din străinătate. Vinurile erau minunate. Nu ştiu pentru care motiv inginerul primea vinurile şi ţigările din străinătate, fără vamă, cineva îi trimitea gratuit icre moi şi batog, pentru casă nu plătea chirie, fiindcă proprietarul furniza petrol pentru linia de cale ferată pe care o construia şi, în general, atât el cât şi fiica lui dădeau impresia că toate bunătăţile din lume erau la dispoziţia lor şi că le obţineau fără să dea un ban.

Am continuat să mă duc la ei, dar cu mai puţină plăcere. Prezenţa inginerului mă stingherea; în faţa lui nu mă simţeam la largul meu. Nu puteam să mă uit în ochii lui limpezi şi nevinovaţi. Discursurile pe care mi le ţinea mă oboseau, îmi făceau silă. Gândul că nu demult fusesem subalternul omului acestuia, îmbuibat şi rumen, care se purtase cu o nemiloasă grosolănie cu mine, îmi stătea ca un ghimpe în suflet. Acum mă cuprindea cu braţul de mijloc, mă bătea prieteneşte pe umăr şi mă aproba, dar simţeam că mă dispreţuieşte totuşi ca şi mai înainte, că mă socoteşte un om de nimic şi mă tolerează numai

de hatârul fetei. Nu mai puteam să râd şi să vorbesc în voie, mă închideam în mine şi mă aşteptam mereu să-mi spună Pantelei, aşa cum îi spunea lui Pavel, feciorul. Mândria mea meschină, provincială clocotea în mine. Eu, un proletar, un vopsitor, mă duceam în fiecare zi în casa unor oameni bogaţi care îmi erau străini, pe care tot oraşul îi considera ca pe nişte venetici şi mă-ndopam la ei cu mâncăruri rare şi vinuri fine. Conştiinţa mea nu voia să se împace cu aceasta. Îndreptându-mă spre casa lor, ocoleam cu grijă trecătorii cunoscuţi şi priveam pieziş, parcă aş fi făcut într-adevăr parte dintr-o sectă. Iar când mă întorceam acasă, îmi era ruşine simţindu-mă ghiftuit cu bunătăţi.

Mi-era teamă mai ales să nu mă îndrăgostesc. Pe stradă, la lucru, sau în timp ce stăteam de vorbă cu băieţii, nu mă gândeam decât la clipa în care mă voi duce la Maria Viktorovna, îi aveam mereu în auz glasul şi râsul ei, în ochi, mersul. Îmbrăcându-mă să mă duc la ea, stăteam multă vreme în odaia dădacei, făcându-mi cravata în faţa oglinzii, care arăta strâmb. Hainele mele de flanel mi se păreau groaznice, sufeream din pricina lor şi totodată mă dispreţuiam că mă pot coborî la preocupări atât de mărunte. Când Maria Viktorovna îmi striga din camera ei că nu este îmbrăcată şi mă ruga s-o aştept, mă tulbura foşnetul rochiilor şi simţeam că parcă-mi fugea pământul de sub picioare. Şi când vedeam pe stradă – cât de departe – o siluetă feminină, o asemuiam numaidecât cu a ei şi toate femeile şi fetele din oraşul nostru mi se păreau vulgare, prost îmbrăcate, fără ţinută. Aceste asemuiri trezeau în mine un sentiment de mândrie. Maria Viktorovna era mai frumoasă ca toate. Iar noaptea mă vedeam în vis alături de ea.

Într-o seară, inginerul şi cu mine am mâncat un homar întreg. Reîntorcându-mă apoi acasă, mi-am adus aminte că în timpul mesei inginerul îmi spusese de două ori „drăguţă” şi mi-am zis că în casa Doljikov eram tratat ca un dulău nenorocit, fără stăpân. Fără îndoială că se distrau cu mine şi când aveau să se plictisească aveau să mă dea afară tot ca pe un câine. Gândul acesta m-a ruşinat şi m-a făcut aproape să plâng, ca de o insultă. Ridicând ochii la cer, mi-am jurat atunci să pun capăt acestei poveşti.

A doua zi nu m-am mai dus la Doljikov. Seara târziu, când se întunecă de tot, deşi ploua tare, am dai o raită pe Bolşaia Dvorianskaia, privind ferestrele. La Ajoghini toată lumea

dormea. La o singură fereastră din colţul casei se vedea o lumină. Doamna Ajoghin broda pesemne în iatacul ei la lumina a trei lumânări, închipuindu-şi că luptă astfel împotriva superstiţiilor. În casa tatălui meu era întuneric; peste drum, la Doljikov, ferestrele erau luminate, dar nu se putea desluşi nimic prin perdele şi printre flori. M-am plimbat un timp în sus şi în jos pe stradă; ploaia rece de martie mă pătrundea până la piele. L-am auzit pe tatăl meu întorcându-se de la club şi bătând în poartă. O clipă după aceea o fereastră se lumină şi am văzut-o pe sora mea grăbindu-se să-i deschidă; ţinea lampa într-o mână, iar cu cealaltă încerca să-şi netezească părul său bogat. După aceea l-am zărit pe tatăl meu plimbându-se prin salon şi povestind ceva, frecându-şi mâinile, în timp ce sora mea şedea nemişcată într-un fotoliu cu gândul aiurea, fără să-l asculte.

Curând ieşiră din salon şi lumina se stinse. M-am întors iarăşi cu privirea spre casa Doljikovilor, care şi ea era acum cufundată în întuneric. M-am simţit dintr-odată cumplit de singur în noapte şi în ploaie, părăsit în voia sorţii. Mi se părea că tot ce gândisem şi spusesem, toate năzuinţele şi zbuciumul meu de până azi nu însemnau nimic faţă de singurătatea, de suferinţa mea de acum şi faţă de tot ceea ce viaţa avea să-mi rezerve de aici înainte. Vai, acţiunile şi gândurile oamenilor sunt departe de a fi pe măsura durerilor lor!

Fără să-mi dau bine seama de ce fac am tras cu toată puterea de clopotul de la intrarea casei Doljikov, smulgându-l, apoi am rupt-o la fugă ca un golan, îngrozit la gândul că s-ar putea ca cineva să deschidă şi să mă recunoască. Când m-am oprit la capătul străzii ca să-mi potolesc bătăile inimii, nu se mai auzea decât ţârâitul ploii. Undeva, în noapte, un paznic lovea în toaca lui de tuci.

O săptămână întreagă nu m-am mai întors la Doljikovi. Îmi vândusem hainele cele noi de flanel. Lucrările de vopsitorie se terminaseră. Mă chinuia iarăşi foamea; câştigam abia zece sau douăzeci de copeici pe zi, făcând tot felul de munci grele şi neplăcute, înotând până la genunchi în noroiul rece, muncind din greu, mă străduiam să gâtui în mine amintirile, răzbunându-mă parcă pe mine însumi de bunătăţile din care mă înfruptasem la inginer. Dar de îndată ce mă culcam, lihnit de foame şi ud leoarcă de ploaie, închipuirea-mi păcătoasă începea să urzească vedenii minunate, încântătoare şi eram nevoit să recunosc cu

uimire cât eram de îndrăgostit. Cădeam apoi într-un somn adânc, sănătos: viaţa aceasta de ocnaş dădea trupului meu şi mai multă vigoare şi tinereţe.

Într-o seară, când se pornise din nou să ningă şi când crivăţul sufla ca în plină iarnă, întorcându-mă acasă de la lucru, o găsii pe Maria Viktorovna aşteptându-mă la mine în cameră. Şedea pe un scaun cu blana pe ea şi cu mâinile în manşon.

— De ce nu mai vii pe la mine? întrebă ea, ridicând spre mine ochii ei inteligenţi şi luminoşi.

Bucuria mă copleşise; eram într-atât de uluit, încât rămăsesem în faţa ei ţeapăn, în poziţie de drepţi, ca în faţa tatălui meu când se pregătea să mă bată. Mă privea în ochi şi era limpede că înţelegea de ce eram tulburat.

— De ce nu mai vii? repetă ea. Dacă dumneata nu mai vrei să vii la mine, iată că vin eu la dumneata.

Se ridică şi se apropie de mine.

— Nu mă părăsi! spuse ea şi ochii i se umplură de lacrimi. Sunt singură, absolut singură.

Începu să plângă şi, acoperindu-şi faţa cu manşonul, adăugă:

— Absolut singură! Viaţa mea e un chin. Afară de dumneata, nu am pe nimeni pe lume. Nu mă părăsi.

Îşi căută batista ca să-şi şteargă lacrimile şi zâmbi. Am tăcut amândoi câteva clipe. Apoi am luat-o în braţe şi am sărutat-o, zgâriindu-mi adânc obrazul de acul care îi era înfipt în căciuliţă.

Şi am început să vorbim, ca şi cum am fi fost împreună de mult, de totdeauna.

X

Două zile mai târziu, Maria Viktorovna mă trimise la Dubecinia; eram nespus de fericit.

În drum spre gară, apoi în vagon, râdeam fără pricină şi lumea se uita cam strâmb la mine, socotindu-mă beat. Mai ningea încă şi către dimineaţă dăduse îngheţul, dar drumurile erau totuşi negre şi deasupra lor zburau ciorile croncănind.

La început mă gândisem să pregătesc pentru noi amândoi – pentru mine şi pentru Maşa – o locuinţă în aripa din faţa celei ocupate de doamna Ceprakov, dar porumbeii şi raţele se adăposteau acolo de când lumea şi nu se putea curăţi fără să strici o mulţime de cuibare. Vrând-nevrând a trebuit să recurg la încăperile neprimitoare ale casei celei mari cu jaluzele la ferestre. Ţăranii o numeau „palat”. Avea mai bine de douăzeci de încăperi, dar singurele mobile erau pianul din salonul cel mare şi un scăunaş de copil în pod. Chiar dacă Maşa şi-ar fi adus din oraş toată mobila ei, n-am fi izbutit să risipim impresia de pustiu mohorât şi rece.

Am ales trei odăi mici ale căror ferestre dădeau spre parc şi m-am pus îndată pe lucru, robotind din zori şi până seara târziu, ca să pun geamuri noi, tapete şi să astup crăpăturile şi găurile din podea. Era o muncă uşoară şi plăcută.

Din când în când dădeam o fugă până la râu să văd dacă nu au început să curgă sloiurile vestind dezgheţul. Mi se părea mereu că s-au întors sturzii; gândindu-mă noaptea la Maşa, ascultam cu bucurie năvalnică zgomotul şobolanilor şi vântul care vuia zgâlţâind acoperişul; ai fi zis că în pod tuşea vechiul duh protector al casei.

Nămeţii fuseseră mari; mai căzuse zăpadă multă chiar şi la sfârşitul lui martie, dar acum se topeau repede, ca prin farmec. Puhoaiele primăverii se porniră despletite şi la începutul lunii aprilie, cântau sturzii şi fluturi galbeni zburau prin parc. Era o vreme minunată. În fiecare seară mă îndreptam spre oraş în întâmpinarea Maşei. Şi era o adevărată desfătare să mergi desculţ pe pământul abia zvântat, încă moale. La jumătate de drum mă aşezam să mă odihnesc; priveam oraşul, parcă sfiindu-mă să mă apropii de el; vederea lui mă tulbura. Mă întrebam necontenit ce va spune lumea când va afla despre dragostea noastră. Ce va spune tata? Mă tulbura mai ales gândul că viaţa

se complicase, că pierdusem cu totul cârma şi că mă purta în neştire ca un balon, Dumnezeu ştie unde? Nu mă mai gândeam cum să-mi câştig pâinea, ce sens să dau vieţii şi, ca să spun drept, nu îmi mai amintesc la ce mă gândeam.

Maşa sosea în trăsură. Mă urcam lângă ea şi plecam spre Dubecinia, veseli şi liberi. Uneori, după ce aşteptasem zadarnic până după asfinţitul soarelui, mă reîntorceam trist şi descurajat, neînţelegând de ce nu venise. Şi, dintr-odată, la poarta conacului sau în parc, o apariţie încântătoare: ea. Luase trenul şi de la gară venise pe jos. Ce sărbătoare era! Într-o rochie simplă, cu năframă pe cap şi cu umbreluţă modestă în mână, strânsă în corset, zveltă, cu ghete scumpe din străinătate, era o actriţă desăvârşită, care juca rolul unei mici târgoveţe. Inspectam împreună gospodăria noastră şi hotărâm unde va fi odaia fiecăruia, unde vom croi aleile, unde vom face grădina de legume şi stupăria. Cumpăraserăm găini, raţe şi gâşte şi ne erau dragi fiindcă erau ale noastre. Pregătiserăm pentru semănat ovăz, trifoi, timoftică, hrişcă şi seminţe de zarzavaturi. Le cercetam necontenit, discutam îndelung despre viitoarele noastre recolte şi tot ce îmi spunea Maşa mi se părea excepţional de inteligent şi de interesant.

A fost cea mai frumoasă epocă din viaţa mea.

Curând după duminica Tomei, ne-am cununat în bisericuţa din Kurilovka, la trei verste de Dubecinia. Maşa voise ca totul să fie cât mai modest. Potrivit dorinţei ei, nu am avut drept cavaleri de onoare decât flăcăi din sat; a cântat un singur dascăl şi de la biserică ne-am întors într-o brişcă ce ne hurduca groaznic. Maşa mâna chiar ea caii. Singurul musafir din oraş fusese sora mea Cleopatra, pe care Maşa o vestise cu trei zile înainte de nuntă. Era în rochie albă şi cu mănuşi. În timpul cununiei plângea încetişor de înduioşare şi de bucurie. Pe faţă i se întipărise aerul de nesfârşită bunătate al mamei. Îmbătată de fericirea noastră, surâdea, ca şi cum ar fi respirat o mireasmă dulce. Privind-o în timpul slujbei, am înţeles că pentru ea nu exista nimic pe lume mai presus de iubire – iubirea pământească, la care visa fără încetare, în taină, cu sfială şi cu patimă. O strângea mereu în braţe pe Maşa şi o săruta şi, neştiind cum să-şi mai exprime încântarea, îi spunea mereu despre mine:

— E bun, foarte bun.

Înainte de a pleca de la noi, îşi schimbă rochia albă cu cea

obişnuită şi mă luă în parc să-mi vorbească între patru ochi.

— Tata este foarte mâhnit că lui nu i-ai scris nimic! spuse ea. Trebuia să-i ceri binecuvântarea. În fond însă e foarte mulţumit. Este convins că această căsătorie te va ridica în ochii întregii societăţi şi că datorită influenţei Mariei Viktorovna ai să începi să iei viaţa mai în serios. Acum, serile nu mai vorbim decât de tine şi ieri l-am auzit chiar spunând: „Misail al nostru”. Asta m-a bucurat. Se vede că şi-a pus ceva în cap. Cred că vrea să-ţi dea o pildă de mărinimie şi că va vorbi cel dintâi de împăcare. E foarte cu putinţă ca zilele acestea să vină chiar el la voi.

Făcu peste mine de mai multe ori semnul crucii şi adăugă:

— Dumnezeu să te ţie şi să fii fericit. Aniuta Blagovo care este o fată foarte deşteaptă spune despre căsătoria ta că este o nouă încercare pe care ţi-o trimite Dumnezeu. Dar ce să faci? În căsnicie nu este numai bucurie, ci şi suferinţă. Fără asta nu se poate.

Maşa şi cu mine o întovărăşirăm pe jos vreo trei verste. Întorcându-ne, mergeam senini şi tăcuţi, parcă odihnindu-ne. Maşa mă ţinea de mână, sufletul ne era uşor şi nici nu simţeam nevoia să ne mai vorbim de dragoste. Cununia ne apropiase şi mai mult, ne înrudise sufleteşte şi mai adânc şi mi se părea că nimic n-ar mai fi putut să ne despartă.

— Sora ta este simpatică, spuse Maşa, dar face impresia că a suferit mult. Se vede că tatăl tău trebuie să fie un om groaznic.

Am început să-i povestesc cum fuseserăm crescuţi, sora mea şi cu mine, şi cât de chinuitoare şi absurdă fusese copilăria noastră. Auzind că tatăl meu mă bătuse încă de curând, tresări şi se lipi de mine:

— Nu-mi mai povesti nimic, murmură ea. Este îngrozitor.

Acum nu se mai despărţea de mine. Locuiam în casa cea mare în cele trei odăi şi seara încuiam cu grijă uşa care dădea spre partea pustie a casei, ca şi cum acolo ar fi stat cineva pe care nu-l cunoşteam şi de care ne-am fi temut. Mă sculam în zori şi mă apucam de îndată de lucru. Reparam căruţele, croiam aleile grădinii, săpam straturile, vopseam acoperişul casei. Când veni vremea de semănat ovăzul, încercai să ar cruciş, să grăpez, să semăn totul în chipul cel mai conştiincios, fără să rămân în urma zilierului pe care-l angajasem. Seara eram rupt de oboseală, iar obrajii şi picioarele îmi ardeau de ploaia şi de vântul rece şi aspru. Noaptea visam numai brazde răscolite.

Muncile câmpului nu-mi plăceau însă. Nu ştiam ce-i plugăria şi nu mă atrăgea, poate fiindcă strămoşii mei nu fuseseră plugari şi în venele mele curgea un sânge de orăşean get-beget. Iubeam din toată inima natura; îmi erau dragi şi ogoarele, şi luncile, şi grădinile de zarzavat, dar ţăranul în zdrenţe, ud de ploaie, care cu grumazul încordat zgârie pământul cu plugul lui, îndemnând o biată gloabă amărâtă, era pentru mine întruchiparea forţei brute, sălbatice şi hâde. Şi, văzând mişcările sale greoaie, gândul mi se întorcea fără să vreau la vremurile legendare, când oamenii nu ştiau încă să folosească focul. Taurul care mugea fioros în turma satului şi caii care goneau razna pe uliţe scăpărând din copite mă înspăimântau. Tot ce era cât de cât mare, puternic şi rău, un berbec, un gânsac sau un câine în lanţ, mi se părea întruchiparea aceleiaşi forţe brute şi sălbatice.

Gândurile acestea apăsătoare mă cuprindeau îndeosebi în zilele de vreme rea, când nori grei se târau deasupra arăturilor negre. Uneori, în timp ce aram sau semănăm, doi, trei ţărani ce treceau pe acolo se opreau şi se uitau lung la mine; mă indispunea atunci mai ales sentimentul că munca mea nu era impusă de nevoi, ci era un fel de jucărie. De aceea mă trăgea mai mult inima să robotesc prin curte; nimic nu-mi făcea mai multă plăcere decât vopsitul acoperişului.

Deseori, tăind de-a dreptul prin parc şi prin luncă, mă duceam la moara noastră care era arendată lui Stepan, un ţăran din Kurilovka, un bărbat frumos, voinic, oacheş, cu o barbă mare şi neagră. Nu-i plăcea îndeletnicirea de morar, pe care o socotea plicticoasă şi nebănoasă. Luase moara numai ca să nu mai stea acasă la el în sat. Era şelar de meserie şi în jurul lui plutea întotdeauna un miros plăcut de piele şi de răşină. Era scump la vorbă, molâu, se urnea greu şi şedea cât era ziua de lungă în pragul morii sau pe malul iazului cântând „liu-liu-liu-liu”. Câteodată nevastă-sa şi soacră-sa veneau de la Kurilovka să-l vadă. Amândouă erau palide, triste şi blânde. Făceau o plecăciune adâncă în faţa lui, îi spuneau „dumneata” şi „Stepan Petrovici”. El nu scotea o vorbă şi nu răspundea nici măcar cu un gest plecăciunilor lor. Se ducea şi se aşeza deoparte pe mal şi cânta „liu-liu-liu-liu”. Un ceas, două se scurgeau aşa în tăcere. După ce îşi şopteau ceva, nevasta şi soacra se ridicau, îl mai priveau o vreme, aşteptând să întoarcă spre ele capul, apoi

făceau din nou o plecăciune adâncă şi spuneau cu glas dulce, cântător:

— Rămâi cu bine, Stepan Petrovici.

Şi se duceau.

Punând bine şiragul de covrigi sau primenelile pe care i le aduseseră, Stepan ofta şi mormăia, strâmbându-se:

— Of, muierile astea!

Moara cu două perechi de pietre lucra zi şi noapte. Îi dădeam şi eu o mână de ajutor lui Stepan şi asta îmi plăcea. Când trebuia să se ducă după treburi, îl înlocuiam bucuros.

XI

După zilele calde şi senine, veni vremea drumurilor desfundate de ape. Toată luna mai a fost frig şi a plouat fără încetare.

Huruitul monoton al morii şi ploaia molcomă te trăgeau la somn şi la lene. Podeaua tremura uşor şi mirosea a făină. Şi asta te îmbia să dormi. Nevastă-mea, îmbrăcată într-o scurteică îmblănită şi cu cizme bărbăteşti de cauciuc, venea de două ori pe zi şi spunea de fiecare dată:

— Asta-i vară? Mai rău ca-n octombrie.

Luam ceaiul împreună, ne făceam fiertura de hrişcă sau stăteam tăcuţi ore întregi, aşteptând să înceteze ploaia. O dată, când Stepan se duse la un iarmaroc, Maşa rămase toată noaptea la moară. Când ne trezirăm nu ştiam ce oră putea să fie, fiindcă norii de ploaie cuprinseseră tot cerul. Nu se auzea decât glasul somnoros al cocoşilor de la Dubecinia şi cristeii din luncă. Era încă foarte, foarte devreme. Nevastă-mea şi cu mine coborârăm la iaz şi scoaserăm plasa pe care văzusem că Stepan o pusese în ajun. În ea se zbătea un biban mare şi un rac care îşi desfăcea cleştele.

— Aruncă-i înapoi în apă, spuse Maşa, să fie şi ei fericiţi.

Fiindcă ne sculaserăm atât de devreme şi nu mai aveam nimic de făcut, ziua mi s-a părut foarte lungă, cea mai lungă din viaţa mea. Spre seară, când Stepan se-ntoarse, m-am dus şi eu acasă.

— A venit tatăl tău! îmi spuse Maşa.

— Unde e?

— A plecat; nu l-am primit.

Văzând că rămăsesem pe gânduri şi că mi-era milă de el, adăugă:

— Trebuie să fii consecvent. Nu numai că nu l-am primit, dar i-am trimis vorbă să nu se mai deranjeze şi să nu mai vie pe la noi.

În clipa următoare ieşeam pe poartă şi mă îndreptam spre oraş ca să discut cu tata. Drumul era noroios, alunecos şi frigul pătrunzător. Pentru prima dată de când mă căsătorisem mă simţeam trist şi prin mintea mea ostenită de ziua aceea cenuşie şi atât de lungă trecu gândul că s-ar putea ca viaţa pe care o duceam să nu fie tocmai ce ar trebui. Oboseala trupului mi se

infiltra tot mai mult în suflet; încetul cu încetul mă cuprinse un fel de moleşeală, de şovăire; nu mai aveam poftă nici să merg mai departe, nici să cuget. După câţiva paşi am renunţat să mă mai duc în oraş şi m-am întors acasă. În mijlocul curţii am dat de Doljikov. Era îmbrăcat într-o manta de piele cu glugă şi răcnea:

— Unde sunt lucrurile? Erau aici mobile frumoase în stil Empire, tablouri, vase şi acum nu mai e decât podeaua lucie. Am cumpărat conacul mobilat, dracu' s-o ia de babă!

În faţa lui, frământându-şi şapca în mână, stătea Moisei, argatul generălesei, un flăcău de douăzeci şi cinci de ani, slab, ciupit de vărsat, cu ochi mici şi sfruntaţi. Unul dintre obraji îi era mai umflat decât celălalt, ca şi cum ar fi dormit pe el.

— Înălţimea Voastră a binevoit să cumpere conacul fără mobilă, spuse el cu glas şovăitor. Aşa ţin eu minte…

— Taci din gură! răcni şi mai tare Doljikov.

Şi se făcu stacojiu, tremurând de mânie.

Adâncurile grădinii îl îngânară prelung.

XII

Când lucram ceva în grădină sau în curte, Moisei stătea popândău lângă mine cu mâinile la spate şi se uita fără rost şi obraznic la mine, cu ochii săi mici; prezenţa lui mă scotea într-atâta din fire, încât lăsam lucrul şi intram în casă.

Aflasem de la Stepan că Moisei era ibovnicul generălesei. Observasem că, de câte ori venea cineva la bătrână după bani, se adresa întâi lui Moisei şi odată am văzut un ţăran, negru din cap până în picioare, cărbunar pesemne, ploconindu-se în faţa lui până la pământ. Uneori, după ce sporovăia în taină cu omul, Moisei dădea chiar el banii fără să spună nimic generălesei, ceea ce însemna că, de câte ori putea, lucra şi pe socoteala lui.

Trăgea cu puşca în grădină sub ferestrele noastre, fura de-ale mâncării din pivniţă, se folosea de caii noştri fără să ne-ntrebe; noi ne indignam şi nu ne mai venea să credem că Dubecinia este într-adevăr a noastră. Maşa spunea pălind:

— Şi suntem nevoiţi să mai trăim un an şi jumătate cu lighioanele astea?

Ivan Ceprakov, fiul generălesei, era şef de tren pe linia noastră. În timpul iernii slăbise mult; într-atâta îl lăsaseră puterile, că se-mbăta dintr-un singur păhăruţ şi clănţănea din dinţi la umbră. Purta cu silă uniforma de şef de tren de care îi era ruşine. Dar socotea că slujba era rentabilă, fiindcă putea fura şi vinde lumânările cu care erau luminate vagoanele. Noua mea situaţie trezea în el un sentiment compus din mirare, invidie şi tulburea nădejde că i s-ar putea întâmpla şi lui ceva asemănător. O urmărea pe Maşa cu priviri extaziate, mă întreba ce mănânc acum la masă, şi pe faţa lui uscăţivă şi urâtă se întipărea ceva amar şi scârbit; mişca degetele, parcă ar fi vrut să-mi pipăie fericirea.

— Ascultă, Mic câştig! îmi spunea el neliniştit, aprinzându-şi întruna ţigara (împrejurul lui era întotdeauna gunoi, fiindcă pentru o singură ţigară întrebuinţa câte zece chibrituri), crede-mă: viaţa mea e tot ce poate fi mai parşiv. Ultimul majur se crede îndreptăţit să-mi spună: „Ei, tu ăla…” Da, măi frate, am auzit multe prin vagoane şi m-am lămurit. Urâtă-i viaţa. Iar de nenorocit, m-a nenorocit maică-mea. Un doctor cu care am stat de vorbă odată în tren mi-a spus: dacă părinţii sunt stricaţi, copiii ies beţivi sau criminali. Asta e!

Într-o zi intră în curte, împleticindu-se. Privirea îi era rătăcită, respiraţia grea. Râdea şi plângea, ca şi cum ar fi aiurat. Din bolboroselile lui nu înţelegeam decât atât: „mama, unde e mama?” Rostea cuvintele acestea plângând, ca un copil care s-ar fi pierdut de mama lui prin mulţime. L-am dus în grădină, l-am culcat sub un copac, apoi toată ziua şi toată noaptea l-am vegheat pe rând, eu şi Maşa. Îi era rău şi, privind cu dezgust faţa lui galbenă şi asudată, Maşa spunea:

— O să mai trăim încă un an şi jumătate cu lighioanele astea în curte. E groaznic, groaznic.

Câte supărări nu aveam şi din pricina ţăranilor! Câte dezamăgiri grele, chiar de la început, în lunile acestea de primăvară, când nădăjduiserăm să fim atât de fericiţi! Nevastă-mea se apucase să construiască o şcoală. Îi schiţasem un plan pentru un local de şaizeci de elevi. Zemstva îl aprobase, sfătuindu-ne însă să ridicăm şcoala la Kurilovka, un sat mare, la numai trei verste de noi. Şcoala veche din Kurilovka, la care învăţau copiii din patru sate, printre care şi Dubecinia, era ruinată şi neîncăpătoare; trebuia să umbli cu băgare de seamă pe podeaua putrezită. La sfârşitul lui martie, după dorinţa ei, Maşa fusese numită eforă a şcolii şi la începutul lui aprilie îi adunaserăm de trei ori pe ţărani, încercând să-i convingem că şcoala lor era neîncăpătoare şi veche şi că era neapărat nevoie să se construiască una nouă. Un membru al zemstvei şi un inspector al învăţământului primar, care veniseră la Kurilovka cu acelaşi prilej, încercaseră şi ei să-i convingă pe săteni.

După fiecare adunare, ţăranii ne înconjurau şi ne cereau să-i cinstim cu o vadră de votcă. Ne înăbuşeam în mulţime, osteneam repede şi ne întorceam acasă nemulţumiţi şi parcă ruşinaţi. Până la urmă, ţăranii dădură un loc pentru şcoală şi se obligară să aducă din oraş cu căruţele lor tot materialul de construcţie. Şi într-adevăr, în primele duminici, după ce se terminară însămânţările de primăvară, începură să curgă din Kurilovka şi Dubecinia căruţele spre oraş ca să ia cărămizile pentru postament. Plecaţi din zori, oamenii se întorceau noaptea târziu. Toţi erau beţi şi ziceau că sunt morţi de oboseală.

Ca un făcut, ploile şi frigul ţinură toată luna mai. Drumurile se desfundară. Întorcându-se din oraş, căruţele se abăteau pe la noi pe la conac. Şi era groaznic. În poartă apărea întâi un cal, proptindu-se pe picioarele dinainte, încordându-şi burta şi

poticnindu-se de parcă ar fi salutat; după el, mai mult târât decât cărat, se ivea un trunchi gros şi lung de vreo şase metri, ud de ploaie şi clisos de noroi. În urmă, zgribulit, fără să se mai uite unde pune piciorul, călcând drept prin băltoace, venea ţăranul cu poalele zeghii prinse în brâu. Un alt cal apărea ducând o căruţă cu căpriori, apoi din nou un cal cu un trunchi gros şi un altul şi un altul. Încet-încet, toată curtea se umplea cu cai şi căruţe încărcate cu lemnărie. Ţăranii şi nevestele lor – îmbrobodite şi cu fustele prinse-n brâu – se adunau sub ferestrele noastre şi începeau să strige mânioşi să iasă cucoana. Sudălmi grosolane răsunau, iar Moisei se ţinea deoparte şi ni se părea că îi creşte inima de ruşinea noastră.

— Nu mai cărăm nimic! S-a mântuit! zbierau ţăranii. Ne-am spetit. Să se ducă şi ea să care…

Palidă, pierdută, temându-se să nu năvălească ţăranii în casă, Maşa le trimitea bani să-şi ia jumătate de vadră de votcă; zarva se potolea dintr-odată şi, unele după altele, trunchiurile uriaşe se târau afară din curte.

Când mă duceam să văd cât a înaintat construcţia, nevastă-mea se neliniştea şi îmi spunea:

— Ţăranii sunt întărâtaţi. Să nu-ţi facă vreun rău. Stai că vin şi eu cu tine.

Plecam împreună la Kurilovka şi, cum ne vedeau venind, dulgherii ne cereau să-i cinstim. Cioplitul grinzilor era gata; trebuia începută temelia, dar nu veneau pietrarii. Lucrul stătea pe loc şi dulgherii cârteau. Când, în sfârşit, veniră şi pietrarii, nu era nisip. Nimeni nu se gândise să-l aducă din vreme. Ştiind că nu avem ce face, ţăranii cerură treizeci de copeici de căruţă, cu toate că până la albia de unde se lua nisipul nu era nici un sfert de verstă. Şi trebuiau mai bine de cinci sute de căruţe. Neînţelegerile, ocările şi milogelile nu se mai sfârşeau. Nevastă-mea se revolta, dar Tit Petrov, antreprenorul lucrării, un bătrân de şaptezeci de ani, o lua de mână şi îi spunea:

— Ascultă aici: dă-mi nisipul şi eu găsesc de îndată zece oameni şi în două zile temeliile vor fi gata. Ascultă-mă pe mine!

Dar nisipul odată adus, trecură două zile, apoi patru şi încă o săptămână şi în locul temeliei se vedea tot groapa căscată.

— Să înnebuneşti, nu altceva! se frământa nevastă-mea. Ce oameni, ce oameni!

În timpul acestui balamuc, inginerul Doljikov venea des pe la

noi. Aducea tot felul de gustări şi de vinuri, mânca bine, se culca pe terasă şi sforăia atât de tare, încât argaţii clătinau din cap şi spuneau:

— Da' ştiu că îi trage la şabace!

Maşa nu era prea bucuroasă de sosirile lui. Nu avea mare încredere în părerile tatălui ei, dar totuşi îl consulta. După somnul adânc de după masă, se scula morocănos şi începea să se lege de gospodăria noastră, căindu-se că luase Dubecinia care îi adusese atâtea pagube. Auzindu-l vorbind astfel, biata Maşa se întrista. Când i se plângea de oameni, Doljikov căsca şi spunea că ţăranii trebuie ţinuţi cu bătaia.

Căsătoria şi căsnicia noastră i se păreau o comedie şi spunea că e un capriciu, o glumă.

— A mai făcut o dată o trăsnaie! îmi povestea el despre Maşa. Într-o bună zi şi-a închipuit că are stofă de cântăreaţă de operă şi a plecat de acasă; două luni am căutat-o, drăguţă! Şi numai cu telegramele am cheltuit o mie de ruble.

Nu mă mai făcea „sectar", nu îmi mai spunea „domnule vopsitor", dar nici nu mai aproba ca înainte hotărârea mea de a duce o viaţă de muncitor.

— Eşti un om ciudat, anormal! îşi dădea el cu părerea. Nu îndrăznesc să fac prorociri, dar o să ajungi rău!

Noaptea, Maşa avea insomnii; se aşeza la fereastra iatacului nostru şi rămânea dusă pe gânduri. Se sfârşise cu râsetele în timpul mesei şi cu drăgălăşeniile. Sufeream din pricina aceasta şi picăturile de ploaie mă izbeau în inimă ca nişte alice şi eram gata să cad în genunchi în faţa ei şi să-i cer iertare pentru vremea urâtă. Iar când ţăranii suduiau în curte, mă simţeam tot atât de vinovat. Rămâneam ceasuri întregi neclintit, gândindu-mă ce făptură minunată, desăvârşită, era Maşa. O iubeam cu patimă şi tot ce făcea şi spunea mă umplea de încântare. Îi plăcea munca liniştită, intelectuală; citea şi studia ore întregi. Ea, care nu învăţase agricultura decât din cărţi, ne uimea pe toţi cu vastele ei cunoştinţe şi niciunul dintre sfaturile practice pe care le dădea nu rămânea fără folos. Şi câtă nobleţe în sufletul ei, câtă bunătate, bunătatea aceea pe care nu o întâlneşti decât la oamenii cu creştere aleasă.

Pentru spiritul ei sănătos, pozitiv, o viaţă zbuciumată, plină de griji şi neplăceri mărunte, ca aceea pe care o duceam acum, era un adevărat chin. Îmi dădeam seama şi de aceea îmi pierdusem

şi eu somnul. Mă frământam necontenit şi mă îneca mereu un nod de plâns. Mă zbăteam şi nu ştiam ce să fac. Uneori mă repezeam în oraş şi aduceam Maşei cărţi, ziare, bomboane, flori... Sau pescuiam cu Stepan, stând ceasuri întregi în ploaie, cufundaţi până la gât în apa rece a iazului ca să prindem un mihalţ şi să mai înviorăm cina... Mă rugam smerit de ţărani să nu mai zbiere, le dădeam votcă pe săturate, le făgăduiam marea cu sarea, îi cumpăram cu bani şi câte alte prostii nu făceam.

În cele din urmă, ploile încetară şi pământul se zvântă. Acum ne sculam uneori şi la patru dimineaţa; ne duceam în grădină; roua strălucea pe flori, păsările ciripeau zgomotos, zumzetul gâzelor te legăna. Pe cer nu se vedea nicio scamă de nor. Parcul, lunca, râul, totul era minunat. Dac-am fi putut uita de ţărani, de cărăuşi, de inginer! Plecam cu bihunca pe câmp să vedem ovăzul. Maşa mâna calul, iar eu stăteam la spatele ei, sorbind cu privirea umerii smuciţi uşor de braţele întinse pe hăţuri şi părul ei în care juca vântul.

— Ţine dreapta! striga ea cărăuşilor.

— Parc-ai fi un surugiu! îi spusei eu o dată.

— Nu-i de mirare! Bunicul meu din partea tatei era surugiu! Nu ştiai? mă întrebă ea, întorcându-se spre mine. Şi începu să cânte şi să chiuie ca surugiii.

— Slavă Domnului! mă gândeam eu, ascultând-o. Slavă Domnului!

Dar dintr-odată îmi aduceam iarăşi aminte de ţărani, de cărăuşi, de inginer...

XIII

Blagovo venea cu bicicleta. Sora mea începu şi ea să vină des. Discuţiile despre munca manuală, despre progres şi despre tainica necunoscută care aşteaptă omenirea într-un viitor îndepărtat fură reluate. Medicinistului nu-i plăceau îndeletnicirile noastre agricole, fiindcă ne împiedicau să discutăm; el pretindea că a ara, a secera, a paşte viţeii nu este demn de un om liber şi susţinea că în viitor aceste laturi grosolane ale luptei pentru existenţă vor fi lăsate pe seama vitelor şi a maşinilor, iar oamenii se vor îndeletnici numai şi numai cu cercetări ştiinţifice. Ca şi înainte, sora mea se ruga întotdeauna s-o lăsăm să plece devreme şi dacă uneori întârzia sau rămânea să petreacă noaptea la noi, neliniştea ei nu mai cunoştea margini.

— Doamne, ce copil ai rămas! o dojenea Maşa, chiar caraghios.

— Da, îmi dau seama că e caraghios! recunoştea sora mea, dar ce vrei dacă nu mă pot schimba; mi se pare mereu că fac ceva rău.

La coasă, din lipsă de obişnuinţă, mă durea tot trupul. Seara, stând de vorbă pe terasă, adormeam şi ceilalţi făceau mare haz de mine. Mă trezeau şi mă aduceau pe sus la masă. Somnul însă mă biruia iar, vedeam ca prin vis lumânările, chipurile, farfuriile; auzeam glasurile, dar nu izbuteam să mai prind înţelesul vorbelor. A doua zi, sculat în zori, luam iarăşi coasa, sau mă duceam la Kurilovka şi lucram cu zidarii toată ziua.

În zilele de sărbătoare, când rămâneam acasă, observam că nevastă-mea şi soră-mea îmi ascundeau ceva şi parcă mă ocoleau chiar. Maşa era tot atât de drăgăstoasă cu mine ca şi înainte. Dar avea gânduri pe care nu mi le mai împărtăşea. Era limpede că ciuda ei împotriva ţăranilor creştea. Viaţa la Dubecinia îi devenea tot mai neplăcută. Totuşi nu mi se mai plângea. Stătea mai curând de vorbă cu Blagovo decât cu mine şi nu mă dumiream de ce.

În gubernia noastră era un obicei ca la vremea cositului sau seceratului lucrătorii să se adune seara în curtea conacelor, unde li se dădea votcă. Chiar fetele beau câte un pahar. Noi nu ne-am ţinut de acest obicei. Cosaşii şi femeile rămâneau până seara târziu în curte, aşteptând votca, apoi plecau înjurând. Maşa se încrunta, se închidea în ea însăşi sau, scoasă din fire,

spunea medicinistului, cu jumătate de glas:

— Sălbaticii, barbarii!

La ţară, nou-veniţii sunt primiţi întocmai ca la şcoală, fără bunăvoinţă, aproape cu duşmănie; tot aşa am fost primiţi şi noi. La început eram priviţi ca nişte nătărăi care-şi cumpăraseră o moşie numai fiindcă nu ştiau ce să facă cu banii. Ţăranii îşi băteau joc de noi. Îşi păşteau vitele în pădurea noastră şi chiar în parc. Ne luau caii şi vacile şi le duceau în sat, apoi veneau să ne ceară gloabă, pretinzând că le-au găsit în holdele lor. Năvăleau la noi în curte şi făceau gălăgie, pretinzând că cosiserăm o postată din fâneţele lor şi, cum nu cunoşteam încă bine hotarele moşiei, îi credeam pe cuvânt şi îi despăgubeam. După aceea însă se dovedea că nu trecuserăm de hotarul nostru. Ni se jupuiau teii din pădure. Un chiabur din Dubecinia care vindea votcă fără brevet îi cumpărase pe argaţii noştri şi ne fura în înţelegere cu ei, în chipul cel mai neruşinat; ne schimbau roţile noi de la căruţe cu altele vechi, ne furau hamurile, pe care chiaburul ni le revindea tot nouă şi câte altele. Dar mai jignitor era ceea ce se petrecea la Kurilovka la construcţia şcolii. În timpul nopţii, femeile şterpeleau scândurile, cercevelele, cărămizile, plăcile de faianţă, fierul. Starostele le făcea o perchiziţie cu martori şi obştea condamna pe fiecare hoaţă la două ruble amendă, apoi se îmbătau cu toţii cu banii astfel adunaţi.

Când Maşa afla de toate acestea, spunea indignată lui Blagovo sau surorii mele:

— Ce vite! E groaznic, groaznic!

Şi nu o dată am auzit-o căindu-se că îi venise gândul să construiască o şcoală.

— Dar înţelege, încerca s-o convingă medicinistul, înţelege că dacă ridici o şcoală şi dacă faci aici un bine, în general, nu o faci pentru ţărani, ci pentru cultură, pentru viitor, şi cu cât aceşti ţărani sunt mai răi, cu atât sunt mai multe motive de a le construi o şcoală.

Dar glasul lui suna fără convingere şi mi se părea că îi urăşte pe ţărani la fel ca şi Maşa.

Nevastă-mea şi sora mea se duceau des la moară. Spuneau râzând că vor să-l admire pe frumosul Stepan. Am avut astfel prilejul să descopăr că morarul era molâu şi scump la vorbă numai cu bărbaţii, dar că faţă de femei se însufleţea şi prindea

glas. Scăldându-mă într-o zi în iaz, l-am auzit fără să vreau vorbind.

Maşa şi Cleopatra, în rochii albe, şedeau pe mal la umbra deasă a unei sălcii, iar Stepan stătea în picioare lângă ele, cu mâinile la spate şi spunea:

— Da' parcă ţăranii sunt oameni? Nu-s oameni, ci, iertaţi-mă, nişte animale, nişte şarlatani. Care e viaţa ţăranului? Mănâncă şi bea. Asta-i tot gândul lui, să fie dumicatul cât mai ieftin şi să-şi prăpădească beregata zbierând la cârciumă fără rost. Nu ştie nici să vorbească, nici să se poarte, mă rog, nicio „formalitate"; un dobitoc! E nespălat şi el, şi nevasta, şi copiii. Se culcă-mbrăcat, ia cartofii din ciorbă cu degetele, bea cvasul cu gândaci cu tot; măcar de-ar sufla să dea gândacul la o parte.

— Toate astea-s numai din pricina sărăciei! spuse sora mea, luând apărarea ţăranilor.

— Ei, sărăcia! E drept că-s săraci, dar vedeţi dumneavoastră, duducă, e sărăcie şi sărăcie. Când omul e-n puşcărie, când e orb sau olog, atunci da, e vai şi amar de el şi să ferească Dumnezeu de aşa nenorocire! Dar când e-n libertate, când e-n toate minţile, când are ochi şi mâini bune, e-n toate puterile şi se bucură şi de ajutorul lui Dumnezeu, ce-i mai trebuie? Astea-s mofturi! Beznă, duducă, nu sărăcie! Dacă bunăoară dumneavoastră care sunteţi boieri buni, cu suflete luminate, aţi binevoi să vă milostiviţi cu ţăranul, el o să bea banul dumneavoastră ca un ticălos ce este sau – mai rău – o să deschidă şi el o cârciumă şi tot cu banul dumneavoastră o să se apuce să jupoaie norodul. Dumneavoastră spuneţi că toate-s din pricina sărăciei. Da' ce, ţăranul bogat trăieşte mai bine ca cel sărac? Trăieşte şi el, iertaţi-mă, tot ca un porc. Uitaţi-vă numai cum arată: bădăran, pus pe gâlceavă, necioplit, cu pântecul revărsat de parc-ar fi crescut de-a latul, cu obrajii umflaţi şi rumeni de să-l plesneşti, scârba dracului! Larion din Dubecinia e şi el bogat, dar fură şi el belterii de tei din pădurea dumneavoastră ca şi ăl sărac. Suduie şi el, şi copiii lui, şi cum bea prea mult cade cu nasul într-o băltoacă şi adoarme. Toţi sunt la fel, niciunul nu face doi bani, duducă. Să trăieşti cu ei în sat e să trăieşti în iad. Mi-a ieşit pe nas trăitul în sat. Slavă Domnului, mănânc bine, sunt îmbrăcat, mi-am făcut armata la cavalerie, am fost vreo trei ani staroste şi acum sunt un cazac slobod, trăiesc unde-mi place. Nu vreau să stau în sat şi nimeni

nu are dreptul să mă sileascâ. Mi se spune: „Da' ce faci cu nevasta? Trebuie să stai cu ea în izba voastră." Şi de ce, mă rog? Ce, m-am tocmit la ea?

— Ia spune-mi, Stepan, întrebă Maşa, v-aţi luat din dragoste?

— Ce dragoste vreţi să fie la noi la ţară? răspunse Stepan zâmbind. Ca să spun drept, duducă, şi dacă doriţi să ştiţi, sunt însurat de al doilea. Eu nu-s de fel din Kurilovka, ci din Zalegoşce. La Kurilovka m-au luat de ginere. Taică-meu n-a vrut să împartă averea între noi, cinci fraţi câţi eram. Le-am dat bună ziua şi dus am fost. M-am însurat în alt sat. Nevastă-mea dintâi a murit tânără.

— De ce a murit?

— De proastă. Plâângea toată ziua fără rost. S-a topit văzând cu ochii. Bea de dimineaţă până seara fiertură de buruiană ca să fie mai frumoasă şi se vede că i s-au bolnăvit măruntaiele. Da' nici a doua nevastă, de la Kurilovka, nu-i mai breazâ. E o femeie din sat, o ţărancă şi atâta tot. Când am fost în vorbă cu ea, m-am gândit că n-ar fi rău s-o iau; îmi ziceam că e tânără, cu pielea albă, ai ei păreau să trăiască curat. Ai fi zis că mamă-sa face parte dintr-o sectă; bea cafea şi mai ales ţinea curat. Şi atunci am luat-o. A doua zi şedeam la masă. Poruncesc soacră-mii să-mi dea o lingură. Mi-o dă, dar ce să vezi dumneata, o şterge cu mâna. „Ei, na-ţi-o! m-am gândit eu. Frumoasă e curăţenia voastră!" Am stat la ei un an, apoi mi-am luat lumea-n cap. Ar fi trebuit poate să iau o fată de la oraş – continuă el, după o clipă de tăcere. Se zice că nevasta ar fi un sprijin pentru bărbat. Dar ce-mi trebuie mie sprijin? Mă sprijin şi singur. Aş avea mai curând nevoie de cineva care să stea de vorbă cu mine, dar nu aşa oricum, să trăncănească tara – tara – tara – tara… ci să spună o vorbă pe care s-o simţi că-i cu judecată şi că vine din inimă. Viaţă e asta, fără convirsaţie?

Stepan se opri pe neaşteptate şi de îndată auzii iarăşi plicticosul şi nesfârşitul lui „liu-liu-liu"; de bună seamă dăduse cu ochii de mine.

Maşa se ducea des la moară şi era vădit că-i plăcea să stea de vorbă cu Stepan. Convingerea cu care morarul îi dispreţuia pe ţărani şi setea cu care-i înjura păreau să-i răcorească propriul ei năduf împotriva lor. Când se întorcea acasă, paznicul slab de minte din fundul parcului transformat în livadă striga după ea:

— Fă, Palaşka, să trăieşti!

Şi lătra la ea ca un căţel: ham, ham. Maşa se oprea şi îl privea cu atenţie, ca şi cum în lătratul lui ar fi găsit un răspuns la gândurile ei. Lătratul acesta o atrăgea ca şi vorbele grele pe care Stepan le rostea despre ţărani. Acasă o aştepta mai întotdeauna câte o veste neplăcută: ba gâştele satului ne făcuseră harcea-parcea vărzăria, ba Larion ne furase hăţurile. Ridica din umeri cu silă:

— La ce te poţi aştepta de la astfel de oameni?

În timp ce indignarea ei creştea necontenit şi în suflet i se aduna nemulţumirea, eu, dimpotrivă, începeam să mă obişnuiesc cu ţăranii şi să mă simt chiar atras spre ei. În majoritatea cazurilor erau nişte oameni nervoşi, sâcâiţi şi umiliţi, cu mintea întunecată, ignoranţi, cu orizont îngust, cenuşiu, rumegând toţi aceleaşi şi aceleaşi gânduri despre pământul negru, despre zilele negre şi despre pâinea lor neagră; obişnuiţi să umble cu şiretlicuri, nu îşi ascundeau, întocmai ca păsările, decât capul în dosul copacilor şi nu ştiau măcar să-şi facă o socoteală. Nu veneau la noi la coasă pentru douăzeci de ruble, dar primeau să vină pentru o jumătate de vadră de votcă, deşi cu cele douăzeci de ruble ar fi putut cumpăra patru vedre. E drept, murdăria, beţia, prostia şi înşelăciunea erau realităţi incontestabile, şi totuşi simţeai că viaţa ţăranului, în întregul ei, are rădăcini puternice, sănătoase. Şi oricât mi s-ar fi părut el o dihanie greoaie, când îl vedeam păşind în urma plugului, sau oricât ar fi fost ameţit de votcă, cu cât mă apropiam mai mult de el, simţeam în ţăran ceva de neapărată trebuinţă şi de adânc temei, ceva ce nu se afla bunăoară nici în Maşa şi nici în Blagovo: anume credinţa că cel mai însemnat lucru pe pământ este adevărul şi că mântuirea sa şi a întregului popor stă numai în adevăr. De aceea, mai mult ca orice pe lume, ţăranului îi este dragă dreptatea.

Deseori îi spuneam nevestei mele că vede petele de pe geam în loc să vadă geamul. În loc să răspundă, tăcea sau începea să cânte „liu-liu-liu”… ca Stepan. De câte ori femeia aceasta atât de bună la suflet şi de deşteaptă se făcea galbenă de indignare şi vorbea cu Blagovo cu vocea tremurând de mânie despre beţia şi necontenitele înşelătorii ale ţăranilor, eram uimit de uşurinţa ei de a uita. Cum putea oare să uite că tatăl ei, inginerul Doljikov, bea şi el, bea mult şi că banii cu care cumpărase

Dubecinia fuseseră strânşi printr-o întreagă serie de matrapazlâcuri neruşinate? Cum putea oare să uite?

XIV

Sora mea îşi avea acum şi ea viaţa ei, pe care şi-o ascundea cu grijă. Vorbea adesea în şoaptă cu Maşa şi, când mă vedea apropiindu-mă, se închidea în sine cu o privire vinovată, rugătoare; era limpede că în sufletul ei se petrecea ceva ce o înspăimânta sau de care îi era ruşine. Pentru ca nu cumva să mă întâlnească în parc sau să se găsească cu mine între patru ochi, stătea tot timpul cu Maşa, astfel că nu aveam decât foarte rar prilejul să vorbesc cu ea şi numai la masă.

Într-o seară, întorcându-mă de la Kurilovka, veneam încet prin parc. Începuse să se întunece. Sora mea, care nu mă zărise şi nu mă auzise venind, se plimba în sus şi în jos, fără zgomot, ca o vedenie, sub un măr bătrân cu ramurile larg răsfirate. Era îmbrăcată în negru, privirea nu i se ridica din pământ şi pasul îi era neliniştit şi nervos. La zgomotul unui măr care se desprinse de pe o creangă, tresări, se opri şi îşi cuprinse tâmplele în palme. M-am apropiat atunci de ea.

Într-o pornire de duioşie care mi se revărsă dintr-odată caldă în suflet, umezindu-mi ochii şi aducându-mi aminte, nu ştiu de ce, de mama şi de copilăria noastră, am cuprins-o de umeri şi am sărutat-o.

— Ce-i cu tine? am întrebat-o eu. Suferi? Mi-am dat de mult seama de asta: spune-mi, ce-i cu tine?

— Mi-e frică! bâigui ea, tremurând.

— Dar de ce? am stăruit eu. Pentru numele lui Dumnezeu, spune-mi totul.

— Da, am să-ţi mărturisesc tot adevărul; mi-a venit atât de greu, e atât de chinuitor să mă ascund de tine. Iubesc, Misail, spuse ea în şoaptă, iubesc, iubesc şi sunt fericită. Dar atunci de ce îmi e atât de frică?

Se auziră paşi. Printre pomi se arătă Blagovo în rubaşcă de mătase şi cu cizme. Îşi dăduseră desigur întâlnire sub măr. Zărindu-l, sora mea se repezi nebuneşte spre el, cu un geamăt bolnăvicios, ca şi cum cineva ar fi vrut să i-l smulgă.

— Vladimir, Vladimir!

Se strânse la pieptul lui, îl privi cu sete în adâncul ochilor. De abia atunci mi-am dat seama cât slăbise şi cât de palidă se făcuse în ultima vreme. Slăbiciunea i se vedea mai ales judecând după gulerul ei de dantelă pe care-l cunoşteam atât de

bine şi care părea acum mai larg ca oricând în jurul gâtului subţire şi lung. Medicinistul se tulbură, dar îşi reveni de îndată şi netezind părul surorii mele, spuse zâmbind:

— Haide, haide... De ce te frămânţi aşa? Vezi bine, am venit.

Tăceam şi ne priveam încurcaţi; apoi ne-am îndreptat toţi trei spre casă şi l-am auzit pe Blagovo spunând:

— La noi adevărata civilizaţie nici n-a început încă. Bătrânii se mângâie spunând că dacă acum nu mai există nimic, a existat însă ceva prin 1850 sau 1860. Dar asta o spun bătrânii. Noi suntem tineri, creierul nostru n-a fost încă atins de *marasmus senilis*; nu ne putem consola cu astfel de amăgiri. Rusia datează de la 862 dar, după mine, Rusia civilizată nu s-a născut încă.

Îl ascultam vorbind, dar nu puteam să-l urmăresc. În mine se petrecea ceva ciudat: nu-mi venea să cred că soră-mea ar putea fi îndrăgostită de el, că merge alături de mine ţinând de mână un străin şi privindu-l cu duioşie. Sora mea, făptura aceasta gingaşă, mereu speriată, asuprită, sclava tuturor prejudecăţilor, iubea un om căsătorit, cu copii. Mă cuprinse o milă adâncă dar nelămurită, fără să ştiu de ce şi de cine, şi, dintr-odată, prezenţa medicinistului îmi fu neplăcută. Nu vedeam deloc unde putea duce dragostea lor.

XV

Mă îndreptam cu Maşa spre Kurilovka, unde trebuia să se facă sfeştania şcolii.

— A venit toamna, a venit toamna! şoptea Maşa, privind peste întinderi. A trecut vara, s-au dus păsărelele... Numai sălciile au rămas verzi.

Da, vara trecuse. După-amiezile erau încă limpezi şi calde, dar dimineţile erau reci. Ciobanii îmbrăcaseră cojoacele şi pe tufănelele din grădina noastră roua nu se mai zvânta toată ziua. Chemări plângătoare răsunau în văzduh şi nu puteai desluşi dacă se tânguie vreun oblon pe balamalele-i încleştate de rugină sau dacă trec cocorii. O fericire molcomă îţi năvălea în suflet şi te cuprindea un dor nestăpânit de viaţă.

— A trecut vara, spuse iarăşi Maşa. Putem să facem amândoi bilanţul. Am muncit şi am chibzuit mult; asta ne-a făcut mai buni, cinste şi slavă nouă. Am făcut progrese în autoperfecţionarea noastră; dar progresele noastre au avut ele vreo influenţă asupra celor din jurul nostru? Au fost de folos cuiva? Nu. Ignoranţa, murdăria, beţia, groaznica mortalitate infantilă au rămas aceleaşi ca şi înainte. Tu ai arat şi ai semănat, eu am cheltuit bani şi am studiat; dar am făcut oare cuiva viaţa mai uşoară datorită acestor strădanii ale noastre? Ca să fim drepţi, nu am muncit decât pentru noi şi vederile noastre largi nu ne-au folosit decât nouă.

Gânduri de felul acesta mă descumpăneau, nu ştiam ce să cred.

— Am fost sinceri de la început până la sfârşit! spusei eu. Iar cel ce este sincer are dreptate.

— Dar cine spune că nu? Fireşte că avem dreptate, dar am aplicat anapoda ideile noastre juste. Mai întâi de toate, felul nostru de a proceda nu a fost oare greşit? Vrei să fii de folos oamenilor, dar prin simplul fapt că ai cumpărat o moşie îţi închizi de la-nceput orice cale de a înfăptui ceva folositor pentru ei. Iar dacă munceşti, te îmbraci şi mănânci la fel cu ţăranii, înseamnă că găseşti firesc, că aprobi, prin pilda şi autoritatea ta, viaţa lor grea, îmbrăcămintea lor grosolană, locuinţele lor groaznice, bărbile lor sălbatice. Să admitem, pe de altă parte, că ai munci multă vreme, că ai munci toată viaţa şi că în cele din urmă ai ajunge la unele rezultate pozitive; ce ar reprezenta însă

aceste rezultate faţă de forţele la fel de elementare ca şi puterile naturii: ignoranţa în masă, foamea, frigul, degenerarea? O picătură într-un ocean. Sunt deci necesare alte mijloace de luptă, mult mai energice, îndrăzneţe, rapide. Dacă vrei să fii într-adevăr folositor, trebuie să ieşi din cercul îngust al activităţii obişnuite, să încerci să acţionezi direct asupra maselor. Este nevoie, înainte de toate, de o propovăduire răsunătoare şi viguroasă. De ce arta, muzica, bunăoară, este atât de viabilă, atât de populară şi cu adevărat puternică? Fiindcă muzicantul sau cântăreţul acţionează nemijlocit asupra maselor. Ah, arta, arta mea dragă! adăugă ea, privind visătoare cerul. Arta îţi dă aripi şi te duce departe, departe. Cel ce este sătul de mocirlă, de interese mărunte, meschine, cel ce este exasperat, jignit şi se revoltă, acela nu poate găsi potolire şi mulţumire decât prin frumos.

Intrarăm în Kurilovka; cerul era tot atât de senin, de radios. Prin curţi se băteau grânele şi mirosea a paie de secară. În dosul gardurilor, măcieşul era roşu ca focul, iar frunzişurile aurite sau ruginii. Sunau clopotele. Se purtau spre şcoală icoanele şi se auzea cântând: „Sfântă născătoare…” Ce străveziu era cerul. Şi ce sus zburau porumbeii!

Când sfeştania se termină, ţăranii din Kurilovka îi dăruiră Maşei o icoană, iar cei din Dubecinia un colac mare şi o solniţă aurită. Maşa izbucni în plâns.

— Dacă am spus vreodată ceva ce n-ar fi trebuit sau dacă v-am pricinuit vreo supărare, să ne iertaţi! spuse un moşneag, plecându-se adânc în faţa noastră.

Pe când ne întorceam acasă, Maşa întorcea mereu capul şi se uita spre şcoală. Acoperişul verde, vopsit de mine, strălucea la soare şi îl văzurăm încă multă vreme. Dar simţeam că privirile pe care Maşa i le arunca erau priviri de rămas-bun.

XVI

Seara se duse în oraş.

În ultima vreme pleca des şi uneori nu se-ntorcea decât a doua zi. În lipsa ei nu-mi venea să mă apuc de nimic; parcă mi se muiau braţele; curtea noastră mare mi se părea pustie şi urâtă, parcul foşnea ursuz, supărat; fără ea, casa, pomii, caii nu mi se mai păreau „ai noştri”.

Nu ieşeam nici din casă, stăteam la masă, lângă dulăpiorul ei, plin cu cărţi de agricultură, fostele ei favorite, acum netrebuincioase, care mă priveau parcă ruşinate. Sunau ceasurile şapte, opt, nouă, dincolo de ferestre se aşternea funinginea nopţii negre de toamnă şi eu stăteam ceasuri întregi, uitându-mă la câte o mănuşă veche a sa, la pana cu care scria sau la forfecuţele ei. Nu făceam nimic şi îmi dădeam limpede seama că dacă înainte aram, coseam şi tăiam lemne, era numai ca să-i fac pe plac. Dacă m-ar fi pus să sec un puţ adânc în care ar fi trebuit să stau până la brâu în apă, aş fi ascultat-o, fără să mai stau să mă întreb dacă are vreun rost sau nu să o fac. Fără Maşa, Dubecinia cu paraginile şi neorânduiala ei, cu obloanele bătute de vânt, cu nesfârşitele furtişaguri, mi se părea un haos în care orice strădanie era zadarnică. Şi la ce bun să mă mai chinuiesc acolo, la ce să mă mai gândesc la viitor, de vreme ce simţeam că îmi fugea pământul de sub picioare, că rolul meu la Dubecinia era încheiat, cu alte cuvinte că mă aştepta şi pe mine soarta cărţilor de agricultură?

Cu ce strângere de inimă îmi încordam, în singurătatea acelor nopţi, auzul, aşteptându-mă în fiecare clipă ca un glas să-mi strige că e timpul să plec. Nu-mi părea rău de Dubecinia, ci de iubirea mea: şi pentru ea venise toamna. Ce fericire nespusă să iubeşti şi să fii iubit! Şi ce spaimă să simţi că începi să te prăvăleşti de pe o astfel de culme!

Maşa se reîntoarse din oraş abia a doua zi spre seară. Era nemulţumită de ceva, dar voia să-şi ascundă nemulţumirea şi mă întrebă doar de ce pusesem la ferestre şi al doilea rând de geamuri. „Te-năbuşi”, îmi spuse ea. Am scos geamurile duble de la două ferestre.

Deşi nu ne era foame, ne-am aşezat la masă.

— Du-te de te spală pe mâini! Miroşi a chit.

După masă ne-am uitat împreună la ultimele reviste ilustrate

pe care le adusese din oraş. Unele din ele aveau suplimente cu modele şi tipare de rochii. Maşa le răsfoia repede şi le punea deoparte pentru a le cerceta mai târziu pe îndelete. O rochie cu mâneci înfoiate şi cu o fustă dreaptă, fără cute, largă ca un clopot, îi trezi un interes mai deosebit. Privirea îi zăbovi câteva clipe asupra ei.

— Nu e urâtă! şopti ea.

— Da, ţi-ar veni bine, foarte bine!

Şi, privind cu înduioşare rochia, admirând din toată inima pata aceea cenuşie de pe jurnal, numai fiindcă îi plăcuse ei, adăugai cu multă căldură:

— Frumoasă, minunată rochie... frumoasă, minunată. Maşa, draga... draga mea Maşa!...

Lacrimi îmi picurară din ochi pe model.

— Frumoasa, minunata mea Maşa, draga, draga mea Maşa!

Se duse să se culce, iar eu am rămas încă un ceas să mă uit la reviste.

— Mai bine nu scoteai al doilea rând de geamuri! îmi spuse ea din camera de culcare. Mă tem că o să fie frig; simţi cum suflă vântul?

Citii într-o rubrică de ştiri diverse despre un procedeu ieftin de a face cerneală şi câteva amănunte despre cel mai mare briliant din lume. Apoi dădui din nou peste rochia cu mâneci înfoiate şi mi-o închipuii pe Maşa la bal, cu evantai, cu umerii goi, elegantă, răpitoare, vorbind cu duh despre muzică, pictură, literatură... Cât de mărunt şi de scurt îmi părea rolul meu...

Întâlnirea şi căsnicia noastră nu fuseseră decât un episod, aşa cum aveau să fie încă multe altele în viaţa acestei femei plină de energie şi atât de bogat înzestrată. Aşa cum am mai spus, toate câte erau mai bune pe lume păreau să stea la dispoziţia ei şi le obţinea fără strădanie. Chiar şi ideile, mişcarea intelectuală la modă, nu însemnau pentru ea decât un prilej de desfătare, aducându-i în viaţă doar o notă de variaţie; eu nu fusesem decât luntraşul care o dusese de la un capriciu la altul... De acum nu îi mai eram de trebuinţă; avea să-şi ia zborul şi eu aveam să rămân singur.

Ca un răspuns al gândurilor mele, afară răsună un strigăt deznădăjduit:

— Ajutoooor!

Era un glas piţigăiat ca de femeie şi vântul, voind parcă să-l

îngâne, gemu şi el în horn tot atât de piţigăiat.

Trecură câteva clipe, apoi din nou se auzi prin şuieratul vântului, de data asta parcă din partea cealaltă, din curte:

— Ajutoooor!

— Misail, auzi! şopti Maşa, ieşind din camera ei.

Era numai în cămaşă, cu părul despletit. Rămase o clipă nemişcată, aţintind auzul şi privind spre fereastra întunecată.

— Omoară pe cineva! murmură ea. Asta mai lipsea!

Am luat puşca şi am ieşit. În curte era întuneric beznă. Vântul sufla cu atâta putere, încât cu greu te puteai ţine să nu te doboare. M-am dus până la poartă şi am ascultat. Copacii vuiau, vântul şuiera, iar în parc, un câine, cu siguranţă câinele pazniculuі slab de minte, scotea din când în când câte un urlet prelung. Dincolo de poartă, noapte neagră. Pe drumul de fier nu se vedea nicio lumină. Dintr-odată, dinspre aripa în care anul trecut se afla biroul, răsună din nou glasul sugrumat:

— Ajutoooor!

— Cine-i acolo? am strigat eu.

Două umbre se luptau. Una împingea pe cealaltă care se împotrivea; amândouă icneau înfundat.

— Dă-mi drumul! spunea una.

L-am recunoscut pe Ivan Ceprakov. El era cel ce strigase cu glas piţigăiat de femeie.

— Dă-mi drumul, blestematule, spunea el, zbătându-se, de nu, îţi sfâşii mâinile cu dinţii.

Cealaltă umbră era Moisei. I-am despărţit şi nu m-am putut împiedica să nu-l lovesc de două ori pe Moisei peste faţă. Căzu şi când se ridică îl mai lovii o dată.

— A vrut să mă omoare, bâigui el. L-am prins la scrinul cucoanei. Vream să-l închid aici să nu mai facă cine ştie ce rău…

Ceprakov nu mă recunoscuse. Era beat şi răsufla mereu adânc, ca şi cum ar fi vrut să-şi facă o rezervă de aer ca să poată din nou striga după ajutor. L-am lăsat în plata Domnului şi m-am întors în casă. Nevasta mea se îmbrăcase şi stătea trântită pe pat. I-am povestit ce se petrecea în curte şi nu i-am ascuns că îl bătusem pe Moisei.

— E înspăimântător să stai la ţară! cugetă ea cu glas tare. Şi Doamne, ce noapte lungă.

— Ajutoooor! se auzi iarăşi.

— Mă duc să-i potolesc.

— Nu te mai duce, lasă-i să-şi sfâşie beregatele ca câinii! spuse ea cu silă.

Se uita în tavan şi asculta. Şedeam pe pat, lângă ea, fără să îndrăznesc să-i vorbesc, simţindu-mă parcă vinovat de aceste strigăte de ajutor şi de noaptea asta atât de lungă.

Tăceam amândoi. Acum aşteptam şi eu cu nerăbdare să văd mijind zorile în dosul ferestrelor cotropite de noapte. Maşa avea o privire de parcă acum abia s-ar fi trezit dintr-un somn adânc şi ar fi fost cuprinsă de mirare că ea, o femeie deşteaptă, bine-crescută, îngrijită, putuse să nimerească în pustietatea acestui nenorocit colţ de ţară, să se înhăiteze cu nişte oameni de nimic, ba chiar să meargă până acolo încât să se îndrăgostească de unul dintre ei şi să rămână nevasta lui mai bine de şase luni! Mi se părea că de aici înainte pentru ea, eu, Moisei sau Ceprakov, eram totuna, că în strigătul acela sălbatic, de ajutor, al unui beţiv, se contopise totul: şi eu, şi căsnicia, şi gospodăria noastră, şi drumurile desfundate de ploile toamnei. Şi de câte ori ofta sau se mişca, negăsindu-şi locul pe pat, mi se părea că-i citesc pe faţă: „de s-ar sfârşi mai repede noaptea asta”.

A doua zi dimineaţa plecă.

Am mai rămas trei zile la Dubecinia, aşteptând-o; apoi am strâns toate lucrurile noastre într-o singură odaie, am încuiat şi am plecat şi eu în oraş.

Când am sunat la Doljikovi, se înnoptase şi pe Bolşaia Dvoriannskaia se aprinseseră felinarele. Pavel, feciorul, îmi spuse că nu era nimeni acasă: inginerul era la Petersburg, iar Maria Viktorovna se afla fără îndoială la Ajoghini, la o repetiţie. N-am să uit niciodată emoţia cu care m-am dus la Ajoghini, cum îmi bătea inima în piept, în timp ce urcam scara şi cum am stat multă vreme sus, în capul scării, neîndrăznind să intru în templul acela al muzelor. În salon, pe masă, pe pian, pe scenă, pretutindeni, ardeau câte trei lumânări şi prima reprezentaţie fusese fixată pe ziua de treisprezece, iar prima repetiţie se făcea acum într-o luni, zi nefastă. Iarăşi, lupta doamnei Ajoghin cu superstiţiile. Amatorii de teatru erau cu toţii de faţă. Cele trei fete Ajoghin se plimbau pe scenă, studiindu-şi rolurile. Stând deoparte, cu capul rezemat de perete, Ridiche se uita cu evlavie la scenă, aşteptând cu nerăbdare să înceapă repetiţia. Totul era ca odinioară.

M-am îndreptat spre gazdă ca să-i dau bună seara, dar toţi

începură să sâsâie, făcându-mi semn să stau pe loc. Se făcu tăcere. O doamnă se aşeză la pian şi deschise un caiet de note, clipind din ochii ei miopi, apoi apăru Maşa, împodobită, frumoasă, dar de o frumuseţe cu totul deosebită de aceea din dimineţile în care venea să mă vadă la moară. Începu să cânte:

Noapte senină, de ce îmi eşti atât de dragă?

Era prima oară când o auzeam cântând. Avea o voce plină, caldă şi puternică. Ascultând-o, aveam senzaţia că mănânc un turchestan dulce şi parfumat. Când termină, fu lung aplaudată. Zâmbi fericită, aruncă priviri jucăuşe în toate părţile, răsucind sul notele şi potrivindu-şi rochia, întocmai ca o pasăre care a scăpat în sfârşit din colivie şi îşi scutură aripile acum libere. Era pieptănată cu părul peste urechi şi pe faţă îi era întipărită o bucurie rea, dispreţuitoare, ca şi cum ar fi vrut să ne întărâte pe toţi şi să strige la noi ca la cai: „Hei!”

Se vede că în clipa aceea vorbea în ea bunicul ei, surugiul.

— Ai venit şi tu? îmi spuse, întinzându-mi mâna. M-ai auzit cântând? Cum ţi-a plăcut?

Şi fără să aştepte răspunsul, continuă:

— Ai făcut foarte bine că ai venit. Plec în noaptea asta pentru câtva timp la Petersburg. Îmi dai voie?

La miezul nopţii am întovărăşit-o la gară. Mă sărută cald, fără îndoială recunoscătoare că nu-i puneam vreo întrebare de prisos şi făgădui să-mi scrie. I-am strâns lung mâinile şi i le-am sărutat, stăpânindu-mi cu greu lacrimile, fără să-i spun un cuvânt.

Am rămas apoi nemişcat, privind luminile trenului care se îndepărtau; o dezmierdam în gând şi îi spuneam încetişor:

— Draga, minunata mea Maşa!

În aceeaşi noapte m-am întors la Karpovna în mahalaua Makariha şi chiar de a doua zi dimineaţă m-am dus cu Ridiche să îmbrăcăm nişte mobile la un negustor bogat care îşi mărita fata cu un doctor.

XVII

Duminică după-amiază sora mea veni să mă vadă şi băurăm ceaiul împreună.

— Citesc mult acum, îmi spuse ea, arătându-mi cărţile pe care le luase de la biblioteca oraşului. Datorez asta nevestei tale şi lui Vladimir. Ei mi-au trezit conştiinţa, m-au salvat; graţie lor acum mă simt şi eu o făptură omenească. Mai înainte nu puteam închide ochii noaptea, fiindcă mă gândeam că am risipit prea mult zahăr în ultima săptămână sau fiindcă sărasem prea tare castraveţii! Şi acum mi se întâmplă des să nu închid ochii, dar am cu totul alte gânduri. Mă frământ, spunându-mi că mi-am irosit prosteşte, ca o nevolnică, jumătate din viaţă. Îmi urăsc trecutul, mi-e ruşine de el şi mă uit la tata ca la un duşman. Cât le sunt de recunoscătoare nevesti-tii şi lui Vladimir. Ce om minunat este Vladimir! Ei mi-au deschis ochii.

— Nu e bine să nu dormi!

— Mă crezi bolnavă? Deloc. Vladimir m-a examinat şi mi-a spus că nu am nimic. Dar nu-i vorba de sănătate. Nu asta e cel mai important... Spune-mi, n-am dreptate?

Era vădit că avea nevoie de un sprijin moral; Maşa plecase. Blagovo era la Petersburg şi în tot oraşul nu era nimeni afară de mine care să-i poată da dreptate. Se uita ţintă la mine, încercând să-mi ghicească părerile cele mai ascunse şi, dacă tăceam sau rămâneam pe gânduri, credea că era din pricina ei şi se întrista. Trebuia să fiu mereu atent şi când mă întrebă dacă nu avea dreptate, mă grăbii să-i răspund că da şi că aveam pentru ea toată stima.

— Ştii? Mi s-a dat un rol la Ajoghini. Vreau să joc şi eu. Într-un cuvânt, vreau să trăiesc viaţa din plin. Nu am niciun fel de talent şi rolul meu n-are mai mult de zece rânduri, dar e mai demn şi mai omenesc să joc un astfel de rol, decât să pun de ceai de cinci ori pe zi şi să pândesc bucătăreasa să nu mănânce o porţie mai mult. Dar mai ales vreau ca tata să-şi dea în sfârşit seama că şi eu sunt capabilă de o împotrivire.

După ce băurăm ceaiul, se întinse pe pat şi rămase o vreme nemişcată, cu ochii închişi, foarte palidă.

— Simt câteodată o ciudată slăbiciune în tot trupul, spuse ea, ridicându-se. Vladimir pretinde că toate cucoanele şi fetele din oraş sunt anemiate de viaţa de trântor pe care o duc. Ce om

deştept este Vladimir! Are perfectă dreptate: trebuie să munceşti.

Două zile după aceea, veni la Ajoghini la repetiţie cu un caiet în mână. Îşi pusese rochie neagră, un şirag subţire de mărgean la gât, pe piept o broşă care de departe semăna cu o piroşcă înfoiată şi în urechi nişte cercei mari cu câte un singur briliant. Văzând-o astfel împopoţonată, mi se strânse inima; eram izbit de lipsa ei de gust. Bineînţeles cerceii puşi fără rost şi felul ciudat în care se îmbrăcase nu trecură neobservate nici de ceilalţi. Am surprins zâmbete şi am auzit pe cineva râzând pe înfundate:

— Cleopatra, regina Egiptului.

Se silea să pară deprinsă să iasă în lume, naturală şi la largul ei, dar tocmai de aceea părea afectată şi stângace. Nici urmă din obişnuita ei simplitate şi drăgălăşenie.

— I-am spus adineauri tatei că mă duc la repetiţie, îmi şopti ea, apropiindu-se. S-a înfuriat, m-a ameninţat că-mi retrage binecuvântarea şi era gata să mă bată. Închipuie-ţi că nu ştiu rolul. Am să mă-ncurc, cu siguranţă. Fie ce-o fi. Zarurile sunt aruncate, continuă ea agitată. Zarurile sunt aruncate.

I se părea că toţi sunt cu ochii pe ea, uluiţi de gravitatea hotărârii pe care o luase şi că fiecare se aştepta din partea ei la ceva cu totul deosebit. Şi era peste putinţă s-o convingi că nimeni nu se uită la nişte oameni atât de mărunţi şi neinteresanţi ca ea şi ca mine.

Până la actul al treilea nu avea nimic de făcut. Rolul ei de provincială sosită în vizită se reducea la foarte puţin lucru: trebuia să stea lângă uşă, ca şi cum ar fi tras cu urechea la convorbirea celorlalţi, apoi să spună un scurt monolog. Până să-i vină rândul, adică mai bine de un ceas şi jumătate, în timp ce pe scenă se umbla, se citea, se discuta şi se bea ceai, nu se dezlipi de lângă mine, silabisind mereu rolul şi mototolind nervos caietul. Continuând să-şi închipuie că toată lumea se uită la ea şi că abia îi aşteaptă apariţia pe scenă, îşi aranja mereu părul cu o mână tremurătoare şi îmi spunea:

— Cu siguranţă că am să mă-ncurc. Sunt atât de emoţionată... Dac-ai şti. Mi-e aşa de frică, parcă ar trebui să mă duc la spânzurătoare.

În sfârşit, îi veni rândul.

— Cleopatra Alexeevna! o strigă regizorul.

Înaintă până la mijlocul scenei, stângace şi urâtă, cu o expresie de spaimă întipărită pe faţă şi rămase mută, împietrită. Numai cerceii care îi spânzurau grei în urechi continuau să se mişte.

— La prima repetiţie, spuse cineva, rolul se poate şi citi…

Pentru mine era limpede că tremura atât de tare, încât nu mai era în stare nici să vorbească, nici să deschidă caietul ca să citească şi că nici nu-i mai ardea de rol. Voiam tocmai să mă apropii de ea şi să-i spun ceva, când dintr-odată am văzut-o căzând în genunchi în mijlocul scenei şi pornindu-se să plângă cu hohote. Se produse tumult: toţi s-au repezit, au înconjurat-o, numai eu am rămas nemişcat, rezemat de un decor, înmărmurit de ceea ce se petrecea, fără să pot înţelege şi neştiind ce trebuie să fac. Apoi am văzut cum o ridică şi o duc de pe scenă. În chiar acea clipă Aniuta Blagovo, pe care nu o zărisem până atunci şi care parcă ieşise din pământ, se ivi în faţa mea. Era cu pălărie şi cu voaletă şi ca de obicei părea să fi intrat numai pentru un moment.

— I-am spus să nu joace! şopti ea mânioasă, roşindu-se şi apăsând pe fiecare cuvânt. E curată nebunie. N-ar fi trebuit s-o laşi.

Doamna Ajoghin se apropie repede de noi. Era îmbrăcată ca de obicei cu nelipsitu-i bolero cu mâneci scurte şi pieptul ei ca o scândură era plin de scrum de ţigară.

— Dragul meu, este groaznic! îmi spuse ea, frângându-şi mâinile şi uitându-se ca de obicei ţintă în ochii mei. Groaznic! Sora dumitale este… este însărcinată… Ia-o de-aici… te rog foarte mult.

I se tăiase răsuflarea de emoţie. Cele trei fiice ale sale, tot atât de slabe, şi ele cu pieptul scândură, stăteau deoparte, ghemuindu-se speriate una într-alta. Erau zguduite, buimăcite, ca şi cum la ele în casă s-ar fi descoperit un ocnaş. Ce ruşine şi ce lucru înspăimântător!

Familia aceasta simandicoasă, care luptase toată viaţa împotriva prejudecăţilor, socotea pesemne că toate ideile preconcepute şi rătăcirile omenirii se mărgineau la cele trei lumânări, la cifra treisprezece şi la ziua nefastă de luni.

— Te rog… te rog!… repeta doamna Ajoghin, schimonosindu-şi gura ca să pară totuşi amabilă, te rog, du-o acasă.

XVIII

Câteva clipe după aceea, coboram scara cu sora mea. Când am ieşit pe poartă, am învăluit-o cu pulpana paltonului meu. Mergeam repede, alegând străzile lăturalnice, fără felinare, ocolind trecătorii; era ca o fugă. Sora mea nu mai plângea, se uita la mine cu ochii uscaţi. Până la Makariha unde o duceam nu erau decât vreo douăzeci de minute de mers pe jos, dar lucru ciudat, în acest răstimp atât de scurt, am recapitulat întreaga noastră viaţă de până atunci şi am discutat, cântărit şi chibzuit situaţia.

Am hotărât că nu mai puteam să rămânem în oraş şi că îndată ce voi câştiga ceva bani, vom pleca aiurea. În unele case lumea se culcase, în altele se jucau cărţi. Uram deopotrivă, şi eu, şi sora mea, aceste case, ne era teamă de ele şi, în timp ce mergeam de-a lungul străzilor întunecate, vorbeam despre fanatismul îngust, despre josnicia sufletească, despre nulitatea acestor familii simandicoase, a acestor pretinşi amatori de artă dramatică, pe care îi speriaserăm atâta. Şi mă întrebam întrucât oamenii aceştia mărginiţi, fără inimă, trântori şi necinstiţi erau mai presus de ţăranii beţivi şi superstiţioşi din Kurilovka sau de dobitoacele care şi ele se tulbură când ceva neobişnuit vine să rupă uniformitatea vieţii lor, mărginită la instincte? Ce-ar fi însemnat pentru sora mea să continue să trăiască în casa părintească! Ce chin să dea ochi în fiecare zi cu tata şi cunoscuţii! Încercam să-mi închipui ce ar trebui să fie viaţa ei şi în minte mi se perindau toţi cei despre care ştiam că fuseseră încetul cu încetul striviţi, desfiinţaţi de rudele şi apropiaţii lor; îmi aminteam de asemenea de câinii cărora li se atârnau tinichele de coadă de-şi pierdeau minţile, de vrăbiile jumulite de vii de copii şi înecate şi de tot lungul şir de suferinţe mocnite, nesfârşite, pe care din copilărie le văzusem necontenit în oraşul nostru. Şi nu puteam înţelege pentru ce trăiau acei şaizeci de mii de locuitori, pentru ce deschideau evanghelia, pentru ce se rugau, citeau cărţi şi jurnale. De ce folos le fusese oare tot ce s-a scris şi s-a spus, dacă cugetul le rămăsese plin de aceeaşi beznă şi de aceeaşi silă de libertate ca acum o sută sau trei sute de ani? După cum un antreprenor care construieşte toată viaţa case la oraş moare spunând „colidor” în loc de „coridor”, tot astfel aceşti şaizeci de mii de locuitori, deşi citesc şi aud

vorbindu-se – de generaţii întregi – despre adevăr, despre omenie şi libertate, mint şi se chinuiesc unii pe alţii de dimineaţa până seara şi până la ultima lor suflare se tem de libertate, urând-o ca pe un duşman.

— Atunci, spuse sora mea când ajunserăm acasă la mine, soarta mea e hotărâtă. După cele întâmplate nu mă mai pot întoarce „acolo”. Doamne, ce bine-mi pare! Mă simt acum cu inima uşoară.

Se culcă numaidecât. Lacrimi îi erau aninate de gene, dar pe faţă i se răspândise o expresie de fericire şi curând adormi; somnul îi era adânc şi dulce şi se vedea într-adevăr că inima îi era acum uşoară şi că dormea cum de mult nu mai dormise.

Acum locuiam împreună. Cânta toată vremea şi spunea că se simte foarte bine. Volumele pe care le împrumutam de la bibliotecă le aduceam înapoi necitite; nu mai putea deschide o carte, nu mai făcea decât să viseze şi să vorbească de viitor. În timp ce-mi cârpea rufele sau o ajuta pe Karpovna la bucătărie, cânta sau vorbea despre Vladimir al ei, despre inteligenţa, despre buna creştere, bunătatea şi erudiţia sa excepţională şi eu trebuia să fiu de acord cu ea, deşi medicinistul încetase de a-mi mai place. Voia să fie independentă, să trăiască din munca ei şi spunea că de îndată ce sănătatea îi va îngădui, se va face învăţătoare sau infirmieră şi că-şi va spăla singură rufele şi duşumelele.

De pe acum îşi iubea cu patimă copilul. Nici nu venise pe lume şi ea şi hotărâse cum îi vor fi ochii şi mâinile şi cum va râde. Vorbea mereu de creşterea pe care i-o va da şi, fiindcă în ochii ei Vladimir era omul cel mai extraordinar din lume, totul se mărginea pentru ea la dorinţa ca copilul să fie tot atât de fermecător ca şi tatăl lui. Nu mai contenea vorbind astfel şi tot ce spunea o umplea de fericire. Uneori mă bucuram şi eu, fără să ştiu de ce.

Se vede că mă molipsisem de la visurile ei; nici eu nu mai citeam nimic şi nu făceam decât să visez. Seara, deşi eram frânt de oboseală, mă plimbam de la un colţ la celălalt al odăii cu mâinile în buzunare, vorbind de Maşa.

— Ce crezi? o întrebam eu adesea. Oare când o să se întoarcă? Eu zic că la Crăciun. Ce să mai facă acolo?

— Dacă nu-ţi scrie, înseamnă că are de gând să se întoarcă foarte curând.

— Aşa e, încuviinţam eu, cu toate că ştiam bine că Maşa nu avea pentru ce să se mai întoarcă în oraşul nostru.

Mi se făcuse un dor nebun de ea. Nu puteam să mai trăiesc fără a mă amăgi şi căutam ca şi ceilalţi să mă amăgească. Sora-mea aştepta pe Blagovo şi eu pe Maşa; vorbind fără încetare despre dorurile noastre şi bucurându-ne mereu, nu băgam de seamă că n-o lăsăm să se odihnească pe Karpovna, care dormea pe cuptor şi bolborosea prin somn:

— Samovarul a şuierat urât azi-dimineaţă! Semn rău, semn rău, copiii mei.

Pe la noi nu se abătea nimeni, în afară de poştaş, care aducea surorii mele scrisori de la Blagovo, şi de Prokofi, care intra uneori seara în odaia noastră. După ce privea lung la sora mea fără un cuvânt, ieşea şi, abia când ajungea în bucătărie, spunea:

— Fiecare stare îşi are rânduielile ei şi dacă din trufie cineva le nesocoteşte, apoi acela de restrişte va avea parte.

Avea o deosebită predilecţie pentru cuvântul acesta. Într-o zi – era pe la Crăciun – văzându-mă trecând prin piaţă, mă chemă la el în măcelărie şi fără să-mi întindă mâna, îmi declară pe un ton solemn că are să-mi vorbească într-o chestiune foarte importantă.

Era roşu de frig şi de votcă. Lângă el, în dosul tejghelei, stătea Nikolka cel cu uitătura de tâlhar, cu un satâr plin de sânge în mână.

— Ţin să mă exprim despre sentimentele mele, rosti grav Prokofi. Evenimentul nu poate merge aşa, nu există! Fiindcă, vezi dumneata cum devine cazul: o să ne râdă creştinii, şi pe voi, şi pe noi, pentru vavilonia asta. Mămuca, se-nţelege, e miloasă; nu-i vine precum ca să vă aducă neplăcerea la cunoştinţă, că adică sora dumitale să poftească să se mute din cauza poziţiei dumisale; dar cu mine-i altă socoteală, cu mine s-a termenat, fiindcă eu nu pot precum ca să aprobez purtarea dumneaei.

Am înţeles şi am ieşit din măcelărie. În aceeaşi zi ne mutam la Ridiche. Neavând bani de birjă, a trebuit să mergem pe jos. Am luat într-o legătură, în spinare, lucrurile noastre, iar soră-mii, deşi nu ducea nimic, i se tăia răsuflarea la fiecare pas; tuşea şi întreba mereu dacă mai e mult.

XIX

Primii, în sfârşit, o scrisoare de la Maşa.

„Dragul meu, mărinimosul meu Misail Alexeevici, îmi scria ea. «Blândul nostru înger» cum îţi spunea bătrânul dumitale meşter, vopsitorul, adio. Plec cu tatăl meu în America, să vizităm expoziţia. În câteva zile voi vedea oceanul. Îmi pare atât de departe de Dubecinia, încât nu îmi vine a crede. Este departe şi de necuprins ca cerul. Dar vreau să alerg spre libertate. Sunt nebună de bucurie şi vezi singur cât de dezlânată îmi e scrisoarea. Dragul, mărinimosul meu M.A., redă-mi libertatea; rupe repede firul care ne mai leagă. Faptul că te-am întâlnit, că te-am cunoscut a fost ca o rază de soare în viaţa mea, dar am greşit devenind soţia dumitale. Cred că înţelegi singur şi conştiinţa acestei greşeli îmi apasă acum pe suflet. Te rog în genunchi, prietene generos, repede, repede, telegrafiază-mi înaintea plecării mele peste ocean că consimţi, să îndrepţi greşeala noastră a amândurora şi să-mi dezlegi aripile de ultima oprelişte care le mai ţine în loc. Tata, care va lua asupra lui toate demersurile, îmi făgăduieşte că nu te va obosi prea mult cu formalităţile. Prin urmare, sunt liberă? Nu-i aşa, liberă să mă duc în cele patru colţuri ale pământului? Spune da!

Fii fericit; Dumnezeu să te binecuvânteze şi iartă unei biete păcătoase. Sunt sănătoasă, arunc banii, fac multe prostii şi mulţumesc lui Dumnezeu în fiece clipă că o femeie atât de rea ca mine nu are copii. Cânt şi am succes, dar fără ca să mă pasioneze. Muzica este oaza mea, celula în care mă refugiez ca să am linişte. Regele David avea un inel pe care era săpat: «Totul trece». Când eşti trist, cuvintele acestea te fac vesel şi când eşti vesel, te fac trist. De aceea mi-am comandat şi eu un inel cu inscripţia aceasta gravată în litere ebraice; va fi un talisman, mă va feri de orice pasiune. Totul trece, viaţa însăşi va trece, nu trebuie deci să te legi de nimic. Sau, mai bine zis, trebuie să-ţi păstrezi conştiinţa libertăţii tale, fiindcă omului liber nu-i mai trebuie nimic, absolut nimic altceva. Rupe deci firul. Te îmbrăţişez mult pe dumneata şi pe sora dumitale. Iartă-mă şi uită-mă repede.

M.”

Sora mea stătea culcată într-o cameră şi Ridiche, care fusese

iarăşi bolnav şi se întrema încet, într-alta. În clipa în care primii scrisoarea, sora mea trecuse fără zgomot alături la vopsitor, se aşezase la căpătâiul lui şi începuse să-i citească cu glas tare. În fiecare zi îi citea din Ostrovski sau Gogol. Ridiche asculta cu privirea aţintită în gol, fără să râdă, clătinând din cap şi murmurând din când în când:

— Totul e cu putinţă, orice se poate întâmpla!

Dacă în cartea din care i se citea se povestea ceva urât, monstruos, spunea, bucurându-se parcă şi bătând cu degetul pe pagină:

— Minciuna, iată ce face minciuna!

Romanele îl răpeau prin subiectul, morala şi urzeala lor meşteşugită şi complicată; era plin de admiraţie pentru autor, dar nu-i spunea niciodată pe nume:

— Da’ dibaci le-a mai potrivit pe toate!

De data aceasta, sora mea nu-i citi decât o pagină; răsuflarea i se tăie iar. Ridiche o luă de mână şi, abia mişcând buzele-i uscate, spuse cu glas stins:

— Sufletul celui drept este alb şi neted ca creta, iar acela al păcătosului ca piatra ponce. Sufletul celui drept este limpede ca untdelemnul, iar acela al păcătosului, ca păcura. Trebuie să munceşti din greu, să suferi, să înduri. Cel ce nu munceşte şi nu pătimeşte nu intră în împărăţia cerurilor. Vai îmbuibaţilor, vai celor puternici, vai bogaţilor şi cămătarilor: ei nu or să vadă împărăţia cerurilor. Păduchele mănâncă iarba, rugina mănâncă fierul…

— Şi minciuna mănâncă sufletul! încheie sora mea, râzând.

Am citit încă o dată scrisoarea. În timp ce o reciteam, l-am auzit intrând în bucătărie pe soldatul care ne aducea de două ori pe săptămână, nu se ştia din partea cui, ceai, chifle şi găinuşe fripte mirosind a parfum. N-aveam totdeauna de lucru, trebuia uneori să rămân zile întregi acasă, stând degeaba şi se vede că persoana care ne trimitea bunătăţile acelea ştia că duceam mare lipsă.

Am auzit-o pe sora mea cum vorbea şi glumea cu soldatul. După aceea se reîntoarse în camera noastră şi se întinse pe pat, mâncând dintr-o chiflă.

— Când n-ai mai vrut să lucrezi într-un birou şi te-ai apucat de vopsitorie, spuse ea, Aniuta Blagovo şi cu mine am ştiut de atunci că aveai dreptate, dar nu îndrăzneam s-o recunoaştem.

Ce-o fi puterea asta care ne împiedică să spunem ce gândim? Uită-te la Aniuta Blagovo: te iubeşte, te adoră, ştie că tu eşti cel care are dreptate; şi pe mine mă iubeşte ca pe o soră şi recunoaşte de asemenea că am dreptate; mai mult, sunt convinsă că în sufletul ei mă invidiază. Dar nu ştiu ce putere o împiedică să vină să ne vadă; ne ocoleşte de parcă i-ar fi frică de noi...

Sora mea îşi încrucişă braţele pe piept şi spuse cu căldură:

— Doamne, cum te mai iubeşte! Dac-ai şti! Numai mie mi-a mărturisit dragostea asta şi încă în şoaptă, pe întuneric. M-a dus pe o alee întunecoasă din grădină şi mi-a destăinuit cât îi eşti de drag. O să vezi, nu se va căsători niciodată din pricină că te iubeşte pe tine. Îţi pare măcar rău de ea?

— Da.

— Ea ne trimite chiflele. E într-adevăr ciudată. De ce se ascunde? Şi eu eram caraghioasă şi proastă. Numai că eu am plecat de acasă şi acum nu-mi mai e frică de nimeni. Gândesc şi spun tot ce-mi trece prin cap şi sunt fericită. Cât am stat acasă, nici n-am ştiut ce înseamnă fericirea. Acuma n-aş schimba soarta mea nici cu aceea a unei regine.

În clipa aceea intră şi Blagovo. Îşi luase doctoratul, acum era medic şi stătea la tatăl lui. Se odihnea şi spunea că are de gând să plece curând din nou la Petersburg. Voia să facă inoculări împotriva tifosului şi, pare-mi-se, împotriva holerei. Intenţiona să se ducă în străinătate, să se perfecţioneze şi să obţină apoi o catedră la universitate. Demisionase din armată şi purta acum haină de şeviot, pantaloni largi şi cravate frumoase; sora mea se prăpădea după acele lui de cravată, după butonii de manşetă şi după batistele de mătase roşie pe care le purta, din cochetărie, în buzunarul de la piept. Într-o zi, neavând ce face, soră-mea şi cu mine ne apucaserăm să socotim câte costume are şi constataserăm că avea cel puţin zece. Era vădit că o iubea pe sora mea tot ca mai înainte, dar nu spusese nici o singură dată, măcar în glumă, că o va lua cu el la Petersburg sau în străinătate. Şi nu îmi puteam închipui ce se va întâmpla cu ea dacă va rămâne în viaţă şi ce va fi cu copilul. Se hrănea necontenit cu visurile ei şi nu se gândea deloc la viitor. Spunea că Blagovo putea pleca unde vrea, putea chiar s-o părăsească, numai să-l ştie pe el fericit. Cât despre ea, se mulţumea cu trecutul.

De câte ori venea, o examina şi o asculta cu multă atenţie, obligând-o să bea lapte, în care punea diferite picături. Şi de data aceasta, după ce o examină din nou, o sili să bea un pahar cu lapte şi camera se umplu de miros de creuzot.

— Aşa, bravo, uite ce copil cuminte! spuse el, luându-i paharul gol. Să nu vorbeşti prea mult. În ultima vreme nu-ţi mai tace pliscul, coţofană mică. Te rog, nu mai vorbi.

Sora mea râdea. Blagovo trecu după aceea în camera lui Ridiche unde mă aflam şi eu şi mă bătu prieteneşte pe umăr.

— Ei, moşulică! îi spuse el bolnavului, aplecându-se peste patul lui.

— Înălţimea Voastră, şopti Ridiche, abia mişcându-şi buzele, să-mi fie iertat dacă îndrăznesc să vă amintesc că toţi suntem în mâna lui Dumnezeu, toţi trebuie să murim. Daţi-mi voie să vă spun adevărul: Înălţimea Voastră nu va intra în împărăţia cerurilor.

— Ce să-i faci! glumi doctorul. Trebuie să mai rămână cineva şi pentru iad.

Şi dintr-odată ceva straniu se petrecu cu mine. Mi se păru, ca într-un vis, că eram iarna trecută în curtea abatorului şi lângă mine se afla Prokofi duhnind a rachiu cu piper. Încercai să mă dumiresc, mă frecai la ochi, dar mi se păru iar că mă duceam la guvernator să-i explic purtarea mea. Niciodată nu mi se mai întâmplase şi nici nu avea să mi se mai întâmple aşa ceva şi presupun că această ciudată stare se datora oboselii nervoase. Aveam în faţa ochilor abatorul, chipul guvernatorului, dar îmi dădeam totuşi seama că era doar o vedenie.

Când îmi revenii, nu mai eram în casă, ci pe stradă, la lumina unui felinar, cu doctorul.

— Ţi se rupe inima! spunea el şi lacrimile-i curgeau pe obraz. E veselă, râde tot timpul, speră şi situaţia ei e disperată. Ridiche al dumitale nu mă poate suferi şi vrea mereu să-mi dea a înţelege că m-am purtat urât cu ea. Din punctul lui de vedere, are dreptate. Eu însă văd lucrurile altfel şi nu mă căiesc deloc de ce s-a întâmplat. Trebuie să iubeşti, toţi trebuie să iubim, nu-i aşa? Fără dragoste, nu e viaţă. Cine se teme de dragoste sau o ocoleşte nu e un om liber.

Dintr-una într-alta trecu la alte probleme. Vorbi despre ştiinţă, despre teza lui care făcuse impresie la Petersburg; vorbea cu entuziasm şi uitase şi de sora mea, şi de propria-i durere, şi de

mine. Viaţa îl ducea mai departe. Pe Maşa o uluiau America şi inelul cu inscripţia ebraică, pe el titlul de doctor şi cariera de savant. Numai eu şi cu sora mea rămâneam pe loc, acolo unde ne aflam.

După ce m-am despărţit de el, m-am oprit sub un felinar şi am mai citit o dată scrisoarea Maşei. Şi dintr-odată am revăzut… am revăzut înspăimântător de limpede seara de primăvară în care venise să se culce la moară şi se îmbrăcase cu o scurteică vrând să semene cu o ţărancă. Am retrăit apoi dimineaţa următoare: scoteam plasa plină cu peşte din iaz; picături mari de ploaie cădeau pe frunzişul sălciei de pe mal şi noi râdeam, râdeam…

Casa părintească de pe Bolşaia Dvoriannskaia era cufundată în întuneric. Am sărit gardul ca altădată şi am intrat în bucătărie, pe scara de serviciu, ca să iau lampa. În bucătărie nu era nimeni. Lângă plită, samovarul torcea ca o pisică, aşteptând ca tata să se întoarcă din oraş. „Cine-i face acum ceaiul tatei?” Am luat lampa şi, ducându-mă în baracă, mi-am făcut un aşternut din jurnale vechi şi m-am culcat. Umbrele piroanelor de pe pereţi erau tot atât de duşmănoase ca şi înainte. Era frig. Mi se părea că dintr-o clipă într-alta, sora mea trebuia să vină să-mi aducă ceva să mănânc; dar mi-am reamintit dintr-odată că era bolnavă la Ridiche şi mi se păru cu totul de neînţeles că sărisem gardul şi că mă aflam în magherniţa asta fără foc. Memoria mi se înceţoşa. Tot felul de lucruri absurde îmi trecură prin minte.

Cineva sună. Recunoscui zgomotele cu care eram obişnuit din copilărie. Întâi hârşâitul sârmei de-a lungul zidului, apoi clinchetul scurt şi plângăreţ al clopoţelului în bucătărie. Se întorcea tata de la club.

M-am sculat şi m-am dus în bucătărie. Axinia, bucătăreasa, ridică braţele văzându-mă şi începu să plângă.

— Dragul, dragul meu! suspina ea. Doamne sfinte!

Şi, nemaiştiind ce face, prinse să-şi răsucească şorţul în mâini. Pe fereastră erau aliniate gavanoase mari cu vişinată. Umplui o ceaşcă plină şi băui pe nerăsuflate, fiindcă o sete cumplită îmi ardea gâtlejul. Axinia spălase masa şi băncile de lemn şi în toată încăperea plutea mirosul plăcut al cuhniilor luminoase şi primitoare, ţinute lună de bucătărese curate. Mirosul acesta şi ţârâitul greierilor ne atrăgeau în bucătărie când eram copii şi când ni se făcea dor să ascultăm poveşti sau să jucăm popa-prostu’…

— Dar Cleopatra unde-i? întrebă încetişor Axinia, abia ţinându-şi răsuflarea. Şi tu de ce umbli cu capul gol? Am auzit că nevastă-ta a plecat la Petersburg!

Axinia era la noi în casă din vremea mamei; pe timpuri ea ne făcea baie într-o covată de lemn; pentru ea şi acum eram tot nişte copii pe care trebuie să-i dăscăleşti. Nu-i trebui mai mult de un sfert de ceas ca să-mi expună toate vederile ei de veche servitoare, pe care le acumulase în tihna bucătăriei în răstimpul de când nu ne mai văzuserăm. Îmi spuse că doctorul Blagovo putea fi uşor silit să se căsătorească cu Cleopatra; ar fi fost destul să fie ameninţat şi dacă s-ar fi ticluit o jalbă meşteşugită către episcop, acesta ar fi desfăcut prima lui căsătorie. Îmi mai spuse că ar trebui să vând Dubecinia fără ştirea nevesti-mii şi să pun banii la bancă pe numele meu. Apoi îmi dădu să înţeleg că dacă sora mea şi cu mine ne-am arunca la picioarele tatălui nostru şi l-am ruga frumos, acesta s-ar îndupleca poate să ne ierte. Şi că trebuie să dăm acatiste sfintei născătoare.

— Hai, maică, du-te de-i vorbeşte! mă îndemnă ea, când auzi tusea tatălui meu. Du-te de-i vorbeşte. Pune-te în genunchi în faţa lui. N-o să-ţi cadă capul de pe umeri!

M-am dus. Tata şedea la masa lui de lucru şi desena schiţa unei case de ţară, cu ferestre gotice şi cu un turn masiv ce aducea cu un foişor de pompieri: ceva înspăimântător de înapoiat, dovedind o totală lipsă de talent.

Din locul în care mă aflam, vedeam schiţa foarte bine. Nu ştiam exact ce imbold mă făcuse să intru la tata, dar, revăzând faţa lui osoasă, ceafa lui roşie şi umbra-i pe perete, mă cuprinsese o dorinţă nebunească să mă anin de gâtul lui sau să mă aşez în genunchi, cum mă sfătuise Axinia. Însă planul casei aceleia de ţară cu ferestre gotice şi turnul ca un foişor de pompieri îmi tăie tot avântul.

— Bună seara! i-am spus eu.

Tata se uită la mine, apoi îşi plecă ochii pe plan.

— Ce vrei? mă întrebă el, după o clipă de tăcere.

— Am venit să-ţi spun că sora mea e foarte grav bolnavă: nu mai are mult de trăit.

— Ce să-i faci? spuse tata oftând, scoţându-şi ochelarii şi punându-i pe masă. Culegi ce ai semănat… Da, culegi ce ai semănat! repetă el, ridicându-se. Te rog să-ţi aminteşti că acum doi ani, când ai venit la mine şi stăteai în acelaşi loc ca şi acum,

te-am rugat, te-am implorat să renunţi la himerele tale. Ţi-am vorbit de datorie, de onoare, de obligaţiile pe care le avem faţă de strămoşii noştri ale căror tradiţii trebuie să le păstrăm cu sfinţenie. M-ai ascultat? Nu, mi-ai dispreţuit sfaturile şi ai continuat cu îndărătnicie să te conduci după principiile tale greşite. Ba, mai mult: ai târât-o şi pe sora ta în rătăcirile tale şi ai făcut-o să-şi piardă şi moralitatea şi pudoarea. Acum vi s-a înfundat la amândoi: culegeţi ce aţi semănat.

În timp ce vorbea, se plimba prin cameră; credea desigur că mă întorsesem la el pocăit şi se aştepta să mă vadă implorându-l pentru mine sau pentru sora mea.

În cameră era rece şi tremuram scuturat ca de friguri; abia puteam vorbi cu vocea răguşită.

— Şi eu te rog să-ţi aminteşti, i-am spus eu, că stând aici, în acelaşi loc, şi eu te-am implorat să încerci să mă înţelegi şi să căutăm împreună o raţiune, un fel de a trăi. Drept răspuns, dumneata mi-ai vorbit despre străbuni şi despre nu ştiu ce unchi care scria versuri. Ţi se spune acum că singura dumitale fiică este pierdută şi iarăşi îmi vorbeşti de strămoşi şi de tradiţii... E cu putinţă asemenea uşurinţă la un bătrân care nu mai are decât cinci sau zece ani de trăit!

— Pentru ce ai venit? mă întrebă el aspru, jignit fără îndoială că îndrăznisem să-l învinuiesc de a fi uşuratic...

— Nu ştiu. Te iubesc şi mă doare că trăim aşa, departe unii de alţii. Iată pentru ce am venit. Eu te iubesc încă, dar sora mea a rupt definitiv cu dumneata. Ea nu-ţi iartă şi nu va putea niciodată să-ţi ierte. Numai când aude de numele dumitale şi i se face silă de viaţa ei dinainte.

— A cui e vina? strigă el. A ta, nemernicule!

— Fie! Să admitem. Recunosc, într-adevăr, ca în mare parte este din vina mea. Dar de ce să vrei cu orice preţ să ne impui felul dumitale de a trăi, atât de trist şi de mediocru? De ce în toate casele acestea pe care le tot construieşti de treizeci de ani nu există un singur om de la care să fi putut învăţa cum să trăieşti fără să fii vinovat? Nu găseşti un om cinstit în tot oraşul. Casele pe care le ridici dumneata sunt nişte vizuini blestemate în care mamele şi fiicele sunt ucise cu încetul iar copiii sunt chinuiţi. Săraca mama, am continuat eu deznădăjduit, săraca sora mea! Trebuie să te îndobitoceşti cu votcă, cu cancanuri şi cu jocul de cărţi; trebuie să te târăşti, să faci pe bisericosul şi să

desenezi timp de zeci de ani planuri de construcţii, ca să nu vezi toată grozăvia care se ascunde în aceste case. Oraşul nostru există de mai multe veacuri şi în tot acest răstimp nu a dat patriei un singur om folositor, dar absolut niciunul... Aţi sugrumat în germene tot ce era viu sau avea cea mai mică strălucire... Oraş de negustori, de cârciumari, de conţopişti şi de bigoţi, oraş inutil, stupid, nimeni nu ar avea de ce să te regrete dacă te-ar înghiţi dintr-odată pământul!

— Nu vreau să te mai aud, nemernicule! spuse tata. Luă o riglă de pe masă şi continuă: Eşti beat; cum îndrăzneşti să te arăţi în faţa părintelui tău în halul ăsta? Îţi mai spun pentru ultima oară şi poţi s-o repeţi şi stricatei de soră-ta: nu veţi primi nimic de la mine. Mi-am smuls din suflet amintirea copiilor mei nesupuşi şi dacă acum ei pătimesc din pricina nesupunerii şi încăpăţânării lor, nu-i plâng. Poţi să te întorci de unde ai venit. Dumnezeu a vrut să mă pedepsească prin voi. Dar voi îndura cu resemnare încercarea aceasta. Ca şi Iov, voi găsi mângâiere în durere şi în muncă încordată. Să nu-mi mai treci pragul înainte de a te fi îndreptat. Eu sunt drept. Tot ce-ţi spun este spre binele tău şi dacă îţi doreşti binele trebuie să-ţi aminteşti toată viaţa de ceea ce ţi-am mai spus şi îţi repet şi acum.

Făcui un gest de lehamite cu mâna şi ieşii. Nu-mi mai amintesc ce s-a petrecut cu mine în noaptea aceea şi în zilele următoare; se spune că am rătăcit pe străzi cu capul gol, împleticindu-mă şi cântând cât mă ţinea gura. Copiii se ţineau după mine, strigându-mi:

— Mic câştig! Mic câştig!

XX

Dacă mi-ar fi venit şi mie chef să-mi fac un inel, aş fi pus pe giuvaergiu să-mi sape pe el: „nimic nu trece”. Sunt încredinţat într-adevăr că nimic nu trece, că totul lasă o urmă: cel mai mic pas al nostru îşi are însemnătatea lui, nu numai în viaţa de azi, ci şi în cea de mâine.

Cele prin câte am trecut nu au fost zadarnice. Suferinţele mele şi tăria cu care le-am îndurat au izbutit până la urmă să trezească şi să mişte inima oamenilor şi astăzi nimeni nu-mi mai spune „Mic câştig”, nimeni nu mă mai batjocoreşte când trec prin piaţă, nimeni nu mai deşartă găleata de apă peste mine. Toţi s-au obişnuit să mă vadă muncitor şi nu se mai miră că, deşi de viţă nobilă, duc căldarea cu vopsea şi pun geamuri. Dimpotrivă, toţi se întrec să-mi dea de lucru şi sunt socotit un bun meşter şi cel mai serios antreprenor după Ridiche care, tămăduit acum de boala lui misterioasă şi vopsind ca şi mai înainte clopotniţele, fără schele, nu mai are totuşi destulă vlagă ca s-o scoată la capăt cu lucrătorii; eu cutreier oraşul în locul lui, umblând după comenzi, eu angajez şi plătesc muncitorii, eu împrumut bani cu dobândă mare, şi acum, antreprenor fiind, înţeleg de ce pentru o comandă de nimic trebuia uneori să alerge câte trei zile până să dea de un tinichigiu. Toată lumea se poartă politicos cu mine, mi se spune „dumneata”, în casele unde lucrez mi se dă ceai şi stăpânii trimit să mă întrebe dacă nu vreau să mănânc. Copiii şi fetele vin deseori să mă vadă lucrând şi se uită la mine cu curiozitate şi tristeţe.

Într-o zi vopseam în imitaţie de marmură pavilionul din grădina guvernatorului, când Excelenţa Sa coborî în grădină. Neavând ce face, intră în vorbă cu mine. I-am amintit de ziua în care mă chemase să-mi facă morală. Se uită la mine, rotunji gura ca un O, deschise braţele şi spuse:

— Nu-mi aduc aminte!

Am îmbătrânit, m-am schimbat; sunt tăcut, aspru, serios. Mi se întâmplă rar să râd şi mi se spune că am început să semăn cu Ridiche. Se pare că bat şi eu capul vopsitorilor mei cu predici zadarnice.

Maria Viktorovna, fosta mea soţie, locuieşte acum în străinătate. Tatăl ei, inginerul, construieşte o cale ferată undeva spre răsărit şi cumpără şi acolo moşii. Doctorul Blagovo se află

şi el în străinătate. Dubecinia este din nou în mâinile doamnei Ceprakov care a răscumpărat-o de la inginer cu 20% mai ieftin. Moisei umblă acum cu pălărie tare, vine în oraş cu bihunca şi se duce de-a dreptul la bancă. Se vorbeşte că a cumpărat o moşie şi că mereu se informează la bancă asupra situaţiei ipotecilor pe Dubecinia pe care are de gând s-o cumpere. Bietul Ivan Ceprakov a bătut multă vreme străzile oraşului, fără slujbă, îmbătându-se cumplit. Am încercat să-l iau să-şi câştige şi el pâinea cu noi. Un timp a vopsit acoperişuri, a pus geamuri şi se părea că începe să se deprindă cu meseria şi chiar să-i placă. Fura uleiul ca un adevărat vopsitor, cerşea bacşişuri şi se îmbăta. Dar i s-a urât repede cu munca, l-au apucat stenahoriile şi s-a reîntors la Dubecinia. După plecarea lui, vopsitorii îmi mărturisiră că încercase de mai multe ori să-i convingă să se ducă cu el să-l omoare pe Moisei şi s-o jefuiască pe generăleasă.

Tatăl meu a îmbătrânit tare. S-a gârbovit şi seara se plimbă singur prin faţa casei sale. Nu mă duc niciodată să-l văd.

În timpul epidemiei de holeră, Prokofi vindea negustorilor votcă piperată şi amestecată cu păcură, susţinând că-i cel mai bun leac împotriva înfricoşătoarei boli; am citit apoi în jurnal că fusese condamnat să fie bătut cu nuiele fiindcă îi vorbise de rău pe medici, la el în măcelărie. Vânzătorul său, Nikolka, murise de holeră. Karpovna trăieşte încă, îl iubeşte pe Prokofi şi se teme de el tot ca înainte. De câte ori mă întâlneşte, dă din cap şi oftează: „Te paşte o nenorocire, băiete!”

În timpul săptămânii sunt la lucru de dimineaţă până seara; dar în zilele de sărbătoare, când e vreme frumoasă, îmi iau nepoţica în braţe (sora mea aştepta un băiat şi a avut o fată) şi mă îndrept încet spre cimitir, unde rămân îndelung la mormântul drag. Şi îi spun fetiţei că mama ei doarme acolo.

Uneori o găsesc la mormânt pe Aniuta Blagovo. Ne dăm bună ziua şi sau nu ne spunem un cuvânt, sau vorbim despre Cleopatra, despre copil şi despre tristeţea vieţii. Pe urmă ieşim din cimitir împreună şi ea încetineşte pasul ca să stea mai mult cu mine. Veselă, cu ochii orbiţi de lumina strălucitoare a zilei, micuţa întinde spre ea mânuţele-i grăsuţe; ne oprim şi o dezmierdăm împreună.

Când intrăm în oraş, Aniuta Blagovo îşi ia rămas-bun, roşindu-se, apoi se îndepărtează cu un aer demn, serios, sever. Nimeni din cei ce-o întâlnesc pe stradă nu şi-ar putea închipui că abia

cu câteva clipe mai înainte mersese alături de mine, dezmierdând copilul.

Publicată pentru prima oară în *Ejemesiacinîe literaturnîe prilojenia* la rev. *Niva,* 1896, Nr. 10 – octombrie (aprobat de cenzură la 8 oct.); Nr. 11, noiembrie (aprobat de cenzură la 6 noiembrie); Nr. 12, decembrie (aprobat de cenzură la 10 decembrie), fără subtitlu. În subtitlu se menţionează: nuvelă de Anton Cehov. Această nuvelă, cu subtitlul adăugat, cu numeroase modificări şi subîmpărţită în capitole, a fost inclusă în cartea lui Cehov *Nuvele,* cuprinzând: 1. *Mujicii*, 2. *Viaţa mea* (edit. A.S. Suvorin, Sankt Petersburg, 1897) şi a apărut ulterior fără modificări în ediţiile următoare. De la a 4-a ediţie nuvelele apar sub titlul *Mujicii şi Viaţa mea* (ultima ediţie este a şaptea, S. Ptsb., 1899). Cu noi modificări şi abrevieri, ambele au intrat în culegerea de *Opere* din 1901, vol. IX. Publicăm textul din 1901.

La Arhiva centrală de stat pentru literatură s-au păstrat şpalturile coloanelor 481-524 din numărul apărut în noiembrie al suplimentului *Ejemesiacinîe literaturnîe prilojenia* la rev. *Niva,* 1896; cap. VI—XI ale povestirii, cu corecturile lui Cehov, cuprind şi pasajele tăiate de cenzură.

Aproape toate corecturile făcute de Cehov pe aceste şpalturi au fost menţionate, atât în textele diferitelor ediţii ale nuvelei, cât şi în culegerea de *Opere.*

La pregătirea nuvelei pentru editarea ei separată, Cehov a împărţit cap. X, XII şi XV în câte două părţi fiecare, astfel că în loc de 17 capitole apar 20; concomitent s-a modificat şi numărul curent al capitolelor, începând cu cap. XI (capitolele corespunzătoare din revistă şi carte sunt următoarele: cap. I—IX coincid; X = X şi XI; XI = XII; XII = XIII şi XIV; XIII = XV; XIV=XVI; XV=XVII şi XVIII; XVI = XIX; XVII = XX).

Corectura textului a constat în modificarea şi schimbarea locului unor cuvinte şi fraze, în unele abrevieri şi completări.

După cum rezultă din scrisoarea din 25 martie

adresată lui Cehov de A. Lugovoi, directorul revistei *Niva,* Cehov a început nuvela în luna aprilie. La 10 aprilie el comunică lui I.I. Potapenko: „Scriu un roman pentru *Niva";* la 27 aprilie îi scrie lui Lugovoi: „Vă fac cunoscut că nuvela pe care o scriu pentru *Niva* se apropie de sfârşitul celei de a doua coli. Cred că nuvela se va intitula *Însurătoarea mea*, dar încă nu pot spune nimic precis; subiectul e inspirat din viaţa intelectualilor provinciali."

Nuvela a fost terminată la 29 iulie 1896 (vezi scrisoarea lui Cehov adresată la această dată fratelui său, Alexandr Pavlovici). La 10 august manuscrisul a fost trimis la redacţie. „Ultimul capitol, scrie Cehov în aceeaşi zi lui Lugovoi, a ieşit oarecum ciuntit; în corectură voi mai lucra la el şi voi mai adăuga şi ceva dulcegării. Finalul îl definitivez întotdeauna în corectură."

Nuvela a fost dată imediat la cules; la 1 septembrie, Lugovoi i-a trimis lui Cehov primele cinci coli de corecturi.

La întrebările telegrafice ale lui Lugovoi în privinţa titlului, la 13 septembrie, Cehov îi răspunde: „V-am trimis corecturile efectuate la primele patru coli. V-am comunicat totodată telegrafic titlul nuvelei: *Viaţa mea.* Dar acest titlu mi se pare oribil, mai ales cuvântul «a mea». N-ar fi mai bine *Deceniul al zecelea?* Pentru prima dată în viaţă întâmpin atâtea greutăţi cu alegerea unui titlu." În cele din urmă, Cehov a lăsat primul titlu ales.

La 9 octombrie, Lugovoi îi comunică lui Cehov, care se afla atunci la Petersburg, modificările făcute de cenzură: „...am primit ieri de la cenzură şpalturile nuvelei dumneavoastră cu excluderile de text făcute de cenzură. Vă trimit o copie cu rândurile tăiate. Restul a fost admis în întregime. Cred că aceste tăieturi se pot admite."

Ultimele pagini însă au întâmpinat greutăţi mari cu cenzura. La 21 octombrie, Cehov îi scrie lui Lugovoi: „... vă restitui sfârşitul corecturii. Cuvântul «popi» l-am înlocuit cu «trântori», încât sper că cenzura nu va mai scoate nimic şi totul va trece cu bine. (Este vorba de cuvintele lui Polozniev în discuţia avută cu tatăl său.) La 31 octombrie, Lugovoi îi comunică lui Cehov: „Vă trimit corectura sfârşitului nuvelei, unde am notat cu creionul

albastru părţile scoase de cenzură. Mâine mă voi duce acolo să vorbesc cu cenzorul şi sper că voi reuşi să introduc barem acele rânduri pe care vi le-am notat cu creionul roşu. Va fi restabilită astfel cel puţin legătura exterioară a textului. Voi încerca totuşi să se revină în întregime asupra excluderilor făcute, dar nu ştiu dacă voi reuşi. De ce oare «bogăţia minciunii» nu este cenzurabilă, iar «fericirea minciunii», da? Asta nu o pot înţelege deloc. Nu aţi putea să-l întrebaţi pe Redka dacă ştie care e diferenţa? Pentru orice eventualitate, ar fi bine să-mi trimiteţi o variantă a rândurilor excluse, a acelora pe care le consideraţi esenţiale pentru fondul povestirii."

Dintre şpalturile cu intervenţiile cenzurii şi cu însemnările adăugate de Cehov, trimise de Lugovoi la Institutul de Literatură (Casa Puşkin) al Academiei de Ştiinţe din Leningrad, s-a păstrat şpaltul al cincilea, care a făcut parte din capitolul XVI din textul publicat în revistă, respectiv capitolul XIX din textul definitiv. Textul acestei coloane este următorul (ştersăturile făcute de cenzură sunt scrise cursiv iar cele făcute de Lugovoi – distanţat):

„— Nu ştiu. Eu te iubesc, îmi este nespus de milă de dumneata – iată de ce am venit. Eu te mai iubesc încă, dar sora mea a rupt pentru totdeauna orice relaţii cu dumneata. *Ea nu-ţi iartă şi nu va putea niciodată să-ţi ierte.* Seara vine pe la noi Karpovna, dădaca, o bătrână năroadă. Ea o tot sperie pe sora mea şi vrea să-i bage în cap că sfârşitul i se apropie şi mereu pomeneşte de moarte cu aluzii foarte străvezii. *Dar chiar în aceste clipe, când ea e încredinţată că va muri curând-curând, tot nu te iartă şi până şi numele dumitale îi stârneşte dezgust pentru viaţă.* E îngrozitor. Nu-ţi dai oare seama că e îngrozitor?

— A cui e vina? strigă el. A ta, nemernicule!

— Fie! Să admitem că eu sunt vinovată de tot ce s-a întâmplat, am răspuns, dar de ce oare viaţa dumitale este *atât de tristă şi de mediocră, de ce în toate casele acestea pe care le tot construieşti de treizeci de ani, nu există un singur om de la care să fi putut...*"

La propunerea lui Lugovoi, Cehov îi răspunde (scrisoarea din 6 noiembrie): „...las totul la aprecierea dumneavoastră. Publicaţi aşa cum aţi notat cu creionul albastru."

La 8 noiembrie 1896, Cehov îi scrie lui Suvorin: „Ce a făcut cenzura din nuvela mea! E îngrozitor! Sfârşitul s-a transformat într-un adevărat deşert."

Nuvela a apărut într-o ediţie separată în august 1897, în aceeaşi carte cu *Mujicii.*

Din relatările scriitorului S.T. Semionov *(Puti,* 1913, Nr. 2, februarie – *Despre întâlnirile cu A.P. Cehov,* pag. 38) rezultă că L.N. Tolstoi „considera că în crearea eroului său, lui Anton Pavlovici i-a servit drept model figura binecunoscută a prinţului Viazemski, care, datorită vieţii lui simple, a iscat la timpul său mult zgomot în presă". M.P. Cehov *(Anton Cehov şi subiectele lui,* pp. 17-18) afirmă că în personajele Karpovna şi Prokofi, Cehov reprezintă pe mătuşa sa din partea mamei, Feodosia Iakovlevna şi pe măcelarul Prokofi, de la care aceasta închiriase o cameră.

La început critica a ignorat cu desăvârşire nuvela lui Cehov, păstrând o tăcere desăvârşită. Doar mult mai târziu, după ce nuvela a apărut într-o carte, s-au publicat *Note critice* asupra ei, semnate de A.B. (Bogdanovici) în *Mir bojii* (1897, Nr. 12) şi articolul lui S. Abramov *Viaţa noastră în operele lui Cehov, (Knijki Nedeli,* 1898, iunie).

Bogdanovici era de părere că nuvela *Viaţa mea* „nu reprezintă un tablou complet, ci numai o serie de crâmpeie răzleţe, prezentate splendid", că, „în general", nuvela „prezintă interes doar ca o încercare de a rezolva într-o formă artistică una dintre cele mai arzătoare probleme". Care anume problemă, criticul nu spune, precizează totuşi că „încercarea" scriitorului este „nereuşită".

Critica lui Abramov este, în schimb, foarte favorabilă. „*Mujicii* – scrie el – îmi pare o adevărată capodoperă, dar *Viaţa mea* depăşeşte incontestabil chiar şi *Mujicii,* deşi, poate, impresionează mai mult, pentru că în ea este vorba de noi, de oamenii culţi, din rândul cărora facem parte. Nuvela este intitulată *Viaţa mea* – continuă

Abramov – şi nici că s-ar putea alege un titlu mai bun. Într-adevăr, după citirea nuvelei, te vezi nevoit să spui: «Da, asta este într-adevăr viaţa mea!» Cehov parcă a ales intenţionat pentru eroul său o soartă neobişnuită, urmărind prin aceasta ca ea să nu se asemene cu soarta niciunuia dintre cititori. Totuşi aşa cred, cu greu se va găsi un cititor care, citind nuvela, să nu vadă în ea oglindirea propriei sale vieţi. Aceasta se datorează faptului că în povestire este prezentată întocmai viaţa societăţii noastre, viaţă saturată de tot felul de fleacuri, care, cine ştie de ce şi pentru ce, ne otrăvesc zilele şi din cauza cărora suferim cu toţii; şi, trebuie să recunoaştem, toate aceste fleacuri din viaţa noastră sunt descrise de Cehov atât de necruţător şi de veridic, încât, citind nuvela, te cuprinde pur şi simplu disperarea. Totul în această viaţă e atât de meschin, lipsit de orice sens, încât omul nevoit să o trăiască se transformă el însuşi într-un non-sens ambulant. E îngrozitor, dar adevărat.” Însă criticul consideră că scriitorii din categoria lui Cehov, „care dezvăluie fără milă fondul real al fenomenelor vieţii”, nu împing spre deznădejde şi pesimism, ci, dimpotrivă, „ne învaţă să luăm o atitudine conştientă faţă de aceste fenomene, ne determină să ne formăm o concepţie clară asupra vieţii, din care derivă şi comportarea noastră morală. Tocmai această trezire a conştiinţei noastre, această ridicare a noastră deasupra nivelului de inconştientă al vieţii animale, constituie marele merit al acestor scriitori, care nu se tem să critice tot ce este de criticat în viaţa omenească.”

Mujicii

Traducere de Alice Gabrielescu şi Tatiana Panaitescu

I

Pe Nikolai Cikildeev, lacheu la hotelul „Bazarul slav” din Moscova, îl lovise boala pe neaşteptate. Îi amorţeau picioarele, se împleticea în mers şi într-o zi, pe când străbătea sala, ducând o tavă cu jambon pe mazăre, se împiedică şi căzu. Fu nevoit să-şi părăsească slujba. Puţinul ce-l aveau el şi nevasta îl cheltui pe medicamente, până ce rămase lipsit de orice mijloace de trai. Îi era apoi şi urât stând fără treabă şi se gândi că ar fi mai bine să plece acasă, la ţară. Acasă îţi vine mai uşor să boleşti, apoi şi viaţa e mai ieftină. Şi nu e vorbă goală că „acasă şi pereţii te ajută”.

Sosi la Jukovo, satul său natal, în fapt de seară. Ori de câte ori îşi amintise zilele copilăriei, Nikolai vedea în faţa ochilor un cuib luminos, plăcut, încăpător, dar în seara aceea, intrând în casă, după atâţia ani trecuţi, se înfioră, atât era de întuneric înăuntru, murdar şi strâmt. Olga şi Saşa, soţia şi fiica lui, care veniseră cu el, se holbau mirate la cuptorul mare şi murdar care umplea aproape jumătate din casă, negru tot de funingine şi de muşte. Vai, ce de-a muşte! Cuptorul se aplecase într-o rână, grinzile din pereţi erau strâmbe şi ele, părea că întreaga casă stă gata să se năruie. În colţul de cinste, pe lângă icoane, erau lipite etichete de la sticle şi poze din ziare în loc de tablouri. Sărăcie, cruntă sărăcie! Nimeni din cei mari nu se afla acasă, cu toţii erau duşi la seceriş. Pe cuptor stătea o fetiţă de vreo opt ani, bălăioară, nespălată şi nepăsătoare; nici nu-şi întoarse ochii spre cei

intraţi. Jos, o pisică albă îşi freca spinarea de muchea cuptorului.

— Pis, pis! o chemă Saşa. Pis!

— Nu aude, zise fetiţa. A surzit.

— Da’ de ce?

— Uite-aşa. Au bătut-o.

Nikolai şi Olga înţeleseră de la prima ochire ce viaţă îi aşteaptă aici, dar tăcură mâlc; îşi lăsară legăturile jos într-un colţ şi ieşiră în tăcere pe uliţă. Casa lor era a treia din capul satului şi părea cea mai săracă, cea mai veche; a doua nu era nici ea mult mai bună; cea din capăt însă avea acoperiş de tablă, perdele la ferestre, gard bun şi stătea oarecum mai la o parte de celelalte. Acolo se afla cârciuma. Casele erau clădite numai pe o singură parte a uliţei şi întregul sătuc, amuţit şi paşnic, cu ulmi înalţi, cu tufişuri de soc şi scoruş ce năpădeau de prin curţi, se înfăţişa plăcut ochilor.

Dincolo de casele ţărăneşti începea o pantă repede, povârnită pieziş spre râu; din malul de lut ieşeau ici şi colo bolovani mari de piatră. Pe lângă aceşti bolovani se împleteau poteci şi se vedeau gropi săpate de olari şi alături, grămezi de oale sparte, roşii sau cafenii, iar jos, la poalele pantei, se întindea lunca, lată şi netedă, de un verde aprins, cu iarba proaspăt cosită; păşteau acolo cirezile satului. Râul curgea la depărtare de o verstă de sat, şerpuindu-şi albia între maluri bogat înverzite, iar dincolo de râu se întindea o altă luncă verde, cu alte cirezi şi cu şiruri lungi de gâşte albe, apoi, ca şi pe partea aceasta, urma o pantă repede până sus, unde se înălţa un alt sat, cu o biserică mare cu cinci clopotniţe; ceva mai departe albea curtea boierească.

— Bine-i aici la voi! zise Olga, închinându-se spre biserică, şi cât loc, cât loc, Doamne!

Chiar atunci începu să sune clopotul (era ajun de duminică). Două fetiţe mici, care aburcau de jos o căldare cu apă, se întoarseră spre biserică, să asculte dangătele.

— Pe vremea asta, la „Bazarul slav” se serveşte masa… rosti Nikolai, dus pe gânduri.

Stând pe marginea râpei, el şi Olga priveau cum apune soarele, priveau cerul, vrâstat cu dungi aurii şi roşii ca purpura, cum se oglindea în apa râului, în ferestrele bisericii şi în aerul liniştit şi nespus de curat, aşa cum nu-l afli nicăieri în Moscova. Şi când soarele scăpătă în zare, trecură cu mugete cirezile de vite, veniră şi gâştele de pe malul celălalt şi apoi totul amuţi,

lumina slabă se destrămă în văzduh şi întunericul nopţii începu să coboare grăbit.

Acasă veniseră bătrânii, tatăl şi mama lui Nikolai, slabi, gârboviţi, ştirbi, amândoi la fel de scunzi. Veniră şi femeile – nurorile lor, Maria şi Feokla, de la moşia de peste râu unde munceau. Maria, nevasta lui Kiriak, fratele lui Nikolai, avea şase copii iar Feokla, măritată cu Denis, băiatul plecat la oaste, avea doi. Când Nikolai intră din nou în casă şi văzu adunată toată liota, ghemul de trupuri mari şi mici care se mişcau pe paturi, prin leagăne şi prin toate colţurile şi când văzu cu câtă lăcomie hăpăiau bătrânul şi femeile pâinea neagră, muind-o în apă, îşi dădu seama că rău făcuse venind şi el aici, bolnav, fără bani, ba şi cu nevastă şi copil – rău de tot!

— Dar fratele Kiriak unde-i? întrebă el, după ce dădu bună ziua cu toţi.

— E băgat la un negustor, ca paznic, răspunse tatăl, la pădure. Kiriak ar fi băiat bun, dar bea mult.

— Nu-i aducător! vorbi şi bătrâna cu glas plângăreţ. Oamenii noştri, vai de ei, în loc să aducă în casă, duc din casă; Kiriak bea, unchiaşul meu bea şi el, ce să-i mai ascundem păcatele, a învăţat bine drumul la cârciumă. S-a mâniat pe noi Maica Domnului.

În cinstea musafirilor au pus să fiarbă samovarul. Ceaiul mirosea a peşte, zahărul era ud şi muşcat pe la colţuri, pe pâine şi vase umblau gândaci; îţi era scârbă să bei şi ceea ce se vorbea era la fel de urâcios, numai despre sărăcie şi boală. Nu băuseră nici câte o cană de ceai, când de afară se auzi un răcnet de om beat:

— Ma-arie!

— Pare-mi-se, vine Kiriak, mormăi unchiaşul, vorbeam de lup şi lupu-i la poartă.

Toţi tăcură. Peste câteva clipe, aceeaşi voce, brutală şi surdă ca de sub pământ, icni:

— Ma-arie…!

Nora mai vârstnică păli, ghemuindu-se pe lângă cuptor; te mirai să vezi cum se întipăreşte pe faţa acestei femei puternice, cu spete late, o expresie de teamă. Fiica ei, fetiţa care stătuse pe cuptor şi părea atât de nepăsătoare, izbucni deodată într-un plâns zgomotos.

— Da’ tu ce urli, holeră? ţipă la ea Feokla; aceasta era o

femeie frumoasă, zdravăn clădită ca şi Maria, cu umerii tot atât de voinici. Nu te teme, n-o omoară!

De la unchiaş, Nikolai află că Mariei îi este frică să locuiască în pădure cu Kiriak şi el, de fiecare dată când se îmbată, vine după ea, face scandal şi o bate fără milă.

— Maaaria! răsună iarăşi, chiar de după uşă.

— Apăraţi-mă, în numele lui Hristos, dragilor, bolborosi Maria, suflând greu de parcă ar fi scufundat-o cineva în apă foarte rece. Apăraţi-mă, dragilor…

Toţi copiii din casă începură să plângă; privindu-i, Saşa pufni şi ea în plâns. Se auzi o tuse de beţivan şi în casă intră un bărbat înalt, cu barbă neagră şi căciulă de iarnă în cap. La lumina slabă a lămpii nu i se vedea faţa şi părea cu atât mai fioros. Era Kiriak. Se apropie de nevastă-sa, îşi făcu vânt şi o lovi cu pumnul peste faţă; femeia, ameţită de lovitură, nici nu crâcni şi se ghemui mai tare pe jos; din nas începu să-i curgă sânge.

— Ce ruşine, ce ruşine, bombăni bătrânul, căţărându-se pe cuptor. Faţă de oaspeţi! Of, of, păcatele mele!

Bătrâna tăcea, mai gârbovită parcă, şi se gândea la ceva. Feokla legăna copilul în albie… Dându-şi seama că pare tuturor fioros şi mulţumit că pare astfel, Kiriak o apucă pe Maria de mână, o târî spre uşă şi începu să mormăie ca ursul, ca să fie şi mai fioros, dar îi văzu deodată pe oaspeţi şi se opri.

— Aha, aţi venit… rânji el dând drumul nevestei. Frăţiorul cu *famelia…*

Se închină la icoane, căscându-şi larg ochii beţi şi roşii şi dondăni înainte:

— A venit frăţiorul cu famelia în casa părintească… de la Moscova adică. Moscova adică e primul oraş de reşedinţă, maica oraşelor… Iertaţi-mă…

Se aşeză pe laviţă, lângă samovar şi se puse să bea ceai, sorbind zgomotos din farfurioară, în tăcerea tuturor din jur… Bău aşa ca vreo zece pahare, apoi se lăsă moale pe laviţă şi începu să sforăie.

Se pregătiră toţi de culcare. Nikolai, ca bolnav, fu lăsat să se culce cu unchiaşul, sus pe cuptor, Saşa se lungi pe jos, iar Olga se duse cu celelalte două femei în magazie.

— I-i, draga mea, şuşoti ea culcându-se în fân lângă Maria, lacrimile nu te-ajută cu nimic! Rabdă şi gata. În cartea sfântă stă scris: şi dacă te loveşte cineva pe obrazul drept, să i-l întinzi şi

pe cel stâng… I-i-i… draga mea.

Apoi, încet, cu glas cântat, Olga începu să povestească despre Moscova, despre viaţa ei de pe când era fată în casă la camere mobilate.

— Da, la Moscova sunt case mari, de piatră, spunea ea, apoi biserici sunt multe – multe, de patruzeci de ori câte patruzeci de coţi, draga mea, iar în case stau numai boieri, şi boierii sunt aşa de frumoşi, aşa de educaţi!

Maria i-a mărturisit că nu numai la Moscova n-a fost, dar nici chiar în capitala judeţului său de baştină nu s-a dus; ea era analfabetă, nu ştia pe dinafară nicio rugăciune, nici măcar „Tatăl nostru”. Şi Maria, şi cealaltă noră, Feokla, care trăgea cu urechea la vorba lor, erau amândouă cu totul slabe de minte, nu puteau înţelege tot ce auzeau. Niciuna dintre ele nu-şi iubea bărbatul; Maria se ferea de Kiriak şi, când rămânea numai cu el, o apuca tremurul de frică şi-i venea ameţeală din pricina mirosului tare de votcă şi tutun. Iar Feokla, la întrebarea Olgăi dacă nu-i este urât fără bărbat, răspunse cu răutate:

— Da’ lasă-l în plata Domnului!

Au mai vorbit puţin şi au tăcut…

Era răcoare şi lângă magazie ţipa cât îl ţinea gura un cocoş, împiedicându-le să doarmă. Când lumina albastră a dimineţii începu să pătrundă prin crăpături, Feokla se ridică încet şi ieşi; o auziră pe urmă cum fugea undeva, lipăind tare pe pământ cu tălpile goale.

II

Olga se duse a doua zi la biserică şi o luă cu ea şi pe Maria. Coborau pe cărare spre luncă, vesele amândouă. Olgăi îi plăceau zările largi, depărtate, iar Maria simţea în cumnata ei o fiinţă apropiată şi bună. Răsărea soarele. Jos, peste luncă, zbura un erete, râul curgea încă întunecat şi pe alocuri mai pluteau fâşii de negură, dar pe partea cealaltă, pe deal, geana de lumină se lăţise şi biserica strălucea aprins; în grădina boierească ţipau din răsputeri stăncuţele.

— Unchiaşul e cumsecade, spunea Maria, dar baba e rea, una, două sare la bătaie. Pâinea noastră a ajuns numai până la lăsata secului, de atunci cumpărăm făină de la cârciumă – şi ea se supără, spune că mâncăm prea mult.

— I-i, draga mea. Rabdă şi gata. Stă scris: veniţi voi cei trudiţi şi obidiţi.

Olga vorbea rar, cu glas cântat şi mai avea şi un mers iute şi legănat de călugăriţă. În fiecare zi deschidea evanghelia şi citea cu voce tare, gros, ca dascălii; nici ea nu înţelegea tot ce citea, dar o mişcau vorbele sfinte până la lacrimi, iar vechile cuvinte slavone ca *aşce* sau *dondeje*[5] le rostea cu o tulburare caldă în inimă. Credea în Dumnezeu, în Maica Domnului şi în sfinţi; ştia că nu e voie să superi pe nimeni, nici pe oamenii de rând, nici pe nemţi, nici pe ţigani sau pe evrei, că rău va fi chiar de aceia care nu au milă de animale; era încredinţată că aşa stă scris în cărţile sfinte şi de aceea când rostea cuvinte din scriptură, chiar din acelea neînţelese, faţa ei exprima milă, bunătate şi se lumina toată.

— Tu de unde eşti? o întrebă Maria.

— Sunt din Vladimirsk. Dar trăiesc la Moscova de mult, de când eram de opt anişori.

Se apropiaseră de râu. Pe malul celălalt, jos lângă apă, se dezbrăca o femeie.

— Asta-i Feokla noastră, o recunoscu Maria, a fost peste râu, la curtea boierului. La argaţi. Focoasă femeie! Dată dracului, ce mai vorbă!

Feokla, cu sprâncenele ei negre şi părul despletit, tânără încă şi cu trup de fată voinică, se aruncă de pe mal în râu, izbind apa cu picioarele, împrăştiind valuri în toate părţile.

— Focoasă femeie, repetă Maria.

Peste râu erau aruncate punţi şubrede de bârne şi sub ele, în apa limpede şi curată, forfoteau o sumedenie de eleni cu fruntea lată. Pe tufişurile verzi aplecate spre apă sclipea roua. Soarele începu să încălzească, era o plăcere să mergi. Ce dimineaţă minunată! Şi ce viaţă minunată s-ar putea trăi pe lumea aceasta, dacă n-ar fi sărăcia, cumplita sărăcie de care nu poţi să fugi şi să scapi! Numai o dată de-ar fi privit Olga îndărăt spre sat, şi-ar fi amintit limpede ziua de ieri – şi farmecul fericirii ce-o simţea plutind în jur ar fi pierit într-o clipă.

Ajunseră la biserică. Maria se opri lângă uşă, nu îndrăznea să înainteze până în faţă. Nu îndrăzni nici să se aşeze în strană, deşi clopotul începu să cheme la slujbă credincioşii abia pe la ora nouă – astfel, ea rămase tot timpul în picioare.

Pe când se citea din evanghelie, poporul începu să se mişte, făcând loc familiei boierului: intrară două fete tinere, în rochii albe şi pălării cu borul lat şi un băieţel gras şi trandafiriu în costum de marinar. Vederea lor o înduioşă pe Olga; fu numaidecât sigură că boierii aceştia erau oameni învăţaţi, frumoşi şi cumsecade. Maria însă îi privea pe sub sprâncene, posomorâtă şi tristă, ca şi cum n-ar fi intrat în biserică nişte oameni, ci o ceată de căpcăuni care ar fi putut s-o strivească, dacă ea nu le-ar fi făcut loc.

Şi de câte ori dascălul dădea răspunsurile cu vocea lui de bas, ei i se părea că se aude strigată: „Maaarie!” şi tresărea.

III

În sat se aflase de sosirea oaspeţilor şi după slujbă se adună în casă o mulţime de lume. Veniră Leonîcevii, şi Matveicevii, şi Ilicevii, să afle noutăţi despre rudele lor din Moscova. Era obiceiul în Jukovo ca toţi ştiutorii de carte să fie duşi la Moscova şi angajaţi acolo ca lachei sau băieţi de serviciu (aşa cum din satul de peste râu se băgau doar la brutării). Obiceiul acesta se formase de mult, din timpul robiei, de când un ţăran din Jukovo, devenit legendar, un anume Luka Ivanîci, care ajunsese să ţină bufetul la un club din Moscova, primea în serviciu numai consăteni, iar aceştia, după ce se întăreau pe locurile lor, îşi chemau fiecare rudele şi le găseau posturi pe la cârciumi şi restaurante; de atunci, satului Jukovo nici nu i se spunea altfel prin împrejurimi decât *Hamskaia* sau *Holuevka*[6]*.* Nikolai fusese trimis la Moscova de pe când avea numai unsprezece ani şi plasat în serviciu de Ivan Makarîci, din familia Matveicevilor, care servea atunci la „Ermitaj”. Şi, vorbind acum cu Matveicevii, Nikolai spunea împieptoşându-se:

— Ivan Makarîci este binefăcătorul meu; mă rog lui Dumnezeu zi şi noapte pentru sănătatea lui; el m-a făcut om cumsecade.

— Tăiculiţă dragă, se tângui o bătrână înaltă, sora lui Ivan Makarîci, noi nu avem de mult veşti de la el, sufleţelul.

— Astă-iarnă a servit la Omon, aşa ştiu, iar pentru sezonul cald auzisem că s-a tocmit undeva la o grădină, afară din oraş... A îmbătrânit şi el! Altădată i se întâmpla să aducă pe timp de vară câte zece ruble pe zi acasă, dar acuma, peste tot afacerile nu mai merg bine, nu mai merg, şi se zbate bătrânul.

Babele, ca şi femeile tinere, se uitau la picioarele lui Nikolai, încălţate cu pâslari, la faţa lui trasă, gălbejită şi oftau:

— Nu eşti tu om aducător, Nikolai Osipovici, nu eşti aducător! Nu mai ai putere!

Toţi o mângâiau pe Saşa. Deşi împlinise zece ani, nu părea să aibă mai mult de şapte, era micuţă de statură şi foarte slabă. Lângă celelalte fetiţe, arse de soare, tunse ciopârţit şi îmbrăcate în cămăşi lungi, ieşite de soare, Saşa, albă, cu ochii mari de culoare închisă, cu panglicuţă roşie în păr, părea caraghioasă, ca un mic animal, prins în câmp şi adus în casă.

— Ştie să citească! o lăuda Olga, privindu-şi cu duioşie fiica. Ia de citeşte, puiule! o îndemna ea, luând dintr-un ungher

evanghelia. Ia de citeşte şi drept-credincioşii au să te asculte.

Evanghelia era veche şi grea, legată în piele, cu colţurile zdrelite, şi când o răsfoiai, se răspândea un miros de parcă ar fi intrat în casă nişte călugări… Saşa ridică sprâncenele şi începu a citi tare, răspicat, cântând uşor:

— După plecarea magilor, iată îngerul Domnului se arată în vis lui Iosif, zicând: scoală-te, ia pruncul şi pe muma lui…

— Pruncul şi pe muma lui, repetă Olga, roşie toată de emoţie.

— Şi fugi în Egipt… şi stai acolo… până ce-ţi voi spune…

La cuvintele „până ce” Olga nu se mai putu stăpâni şi începu să plângă. Privind-o se porni pe bocit şi Maria, apoi şi sora lui Ivan Makarîci. Unchiaşul începu să tuşească şi să se foiască pe loc; voia să-i dăruiască nepoatei ceva bun, dar negăsind nimic, dădu doar din mână. Când cititul se sfârşi, vecinii plecară pe la casele lor, foarte înduioşaţi şi mulţumiţi de Olga şi Saşa.

Fiind zi de sărbătoare, familia rămase toată ziua acasă. Bătrâna, pe care şi bărbatul ei şi nurorile şi nepoţii o numeau „băbuca”, se încumeta să trebăluiască singură; făcea focul în sobă, punea samovarul, ducea chiar şi mâncarea la câmp, iar pe urmă începea a bombăni mânioasă că a obosit de atâta muncă; tot timpul la masă urmărea să nu mănânce niciunul o fărâmă mai mult şi, după asta, să nu stea nicio clipă fără treabă unchiaşul şi nurorile. Ba i se părea că gâştele cârciumarului vin prin spatele casei în grădina de zarzavat şi atunci ieşea fuga din casă cu un băţ lung în mână şi ţipa câte o jumătate de ceas lângă varza ei uscată şi zbârcită ca şi ea însăşi; ba i se părea că cioara pândeşte puii şi alerga ocărând spre cioară. Se supăra şi ocăra astfel de dimineaţă până noaptea şi de multe ori făcea atâta gălăgie şi ţipa atât de tare că pe uliţă se opreau trecătorii.

Cu unchiaşul ei se purta aspru, fără milă, şi-l numea când trântor, când hodorog. Bătrânul era un mujic slab de înger, pe care nu te puteai bizui şi dacă ea nu l-ar fi muştruluit tot timpul, n-ar mai fi lucrat poate deloc şi şi-ar fi petrecut viaţa stând pe cuptor şi trăncănind. El îi povesti îndelung fiului său Nikolai despre nişte duşmani ce-i avea, se plânse de nişte nedreptăţi pe care vecinii i le-ar fi făcând zi de zi, şi vorbea astfel că ţi-era urât să-l asculţi.

— Da, spunea el cu mâinile-n şolduri. Da, la o săptămână după Înălţarea Crucii am vândut fânul cu treizeci de copeici pudul, de bunăvoie… Da… Bine… Şi uite-aşa, duc eu fânul de

dimineaţă, de bunăvoie, nu supăr pe nimeni, când colo, ce văd – ceasul rău! iese din cârciumă starostele, Antip Sedelnikov. „Unde duci fânul, aşa şi pe dincolo?” şi-mi arde una peste urechi.

Pe Kiriak îl durea îngrozitor capul din cauza beţiei din ajun şi-i era ruşine de frate-său.

— Uite ce pocinoguri face votca. Of, măiculiţă, Doamne! bolborosea el, scuturându-şi capul înjunghiat de dureri. Dumneavoastră, frăţioare şi surioară, iertaţi-mă, în numele lui Hristos, că nici eu nu sunt bucuros.

Fiind zi de sărbătoare au cumpărat de la cârciumă o scrumbie şi din cap a gătit baba o mâncare cu sos. La amiază toţi s-au aşezat să bea ceai şi au tot băut, până au asudat; păreau toţi umflaţi de ceai şi abia pe urmă au luat să mănânce capul gătit cu sos, toţi dintr-o singură strachină. Scrumbia însă băbuca a ascuns-o.

Seara un olar a ars oale în râpă. Jos, în lunca sătucului, s-a jucat hora şi s-a cântat din gură. Au cântat şi din armonică. Pe celălalt mal al râului, ardea şi în lunca de acolo un foc şi cântau tare fetele; de departe, cântecul lor răsuna mai armonios şi mai dulce în auz. În cârciumă şi pe lângă cârciumă, mujicii vorbeau zgomotos sau cântau cu voci de beţivi, fiecare cum îl tăia capul şi înjurau atât de urât, încât Olga tresărea şi spunea mustrător:

— Vai, Doamne!

Se îngrozea de atâtea sudălmi care răsunau una după alta şi se mira că mai mult ca toţi înjurau bătrânii, când pentru ei venise timpul să se gândească la moarte. Şi copiii şi fetele tinere ascultau însă vorbele murdare fără să le pese; se vedea bine că erau obişnuiţi să le audă din leagăn.

Trecuse de miezul nopţii, focurile olarilor se stinseră şi aici şi pe malul celălalt, dar jos, în luncă şi-n cârciumă, tot se mai petrecea. Unchiaşul şi Kiriak, beţi turtă amândoi, ţinându-se de mână şi împingându-se unul pe altul, se apropiară de magazia unde dormea Maria cu Olga.

— Las-o, căuta să-l întoarcă bătrânul, las-o… îi femeie cuminte… Păcat!…

— Ma-aria! urlă Kiriak.

— Las-o… Faci mare păcat… Îi femeie bună.

Mai stătură puţin lângă magazie, apoi se întoarseră amândoi.

— Îmi plac florile de câmp, se porni deodată bătrânul să cânte

cu o voce subţirică de tenor. Îmi plaaace să le culeg în luncă!
Apoi scuipă, înjură urât şi intră în casă.

IV

Băbuca o pusese pe Saşa să stea de pază la grădina de zarzavat şi-i poruncise să fie cu ochii în patru, nu cumva să intre gâştele. Era o zi caldă de august. Gâştele cârciumarului ar fi putut veni prin spatele caselor, dar deocamdată ele aveau de lucru cu ciugulitul boabelor de ovăz de pe lângă cârciumă şi şopoteau liniştite – numai gânsacul ridica sus capul, vrând parcă să vadă dacă nu cumva tabără baba cu băţul; alte gâşte ar fi putut veni de jos, dar acelea, uite-le, alergau departe, dincolo de râu, formând un şir lung şi alb pe luncă. Saşa păzi o bucată de vreme, apoi i se făcu urât şi, văzând că gâştele nu vin, se apropie de râpă.

Văzu acolo pe fata cea mare a Mariei, Motka; stătea nemişcată pe un bolovan mare şi privea spre biserică. Maria născuse de treisprezece ori, dar rămăseseră în viaţă doar şase copii, numai fete – şi niciun băiat. Cea mai mare din ele, Motka, avea opt ani. Desculţă, îmbrăcată cu o cămaşă lungă, stătea în bătaia soarelui, care o ardea drept în creştet; dar ei nu-i păsa şi stătea locului ca împietrită. Saşa se apropie şi-i spuse, privind spre biserică:

— În biserică stă Dumnezeu. Oamenii aprind prin case lămpi şi lumânări, iar la Dumnezeu ard candele, roşii, verzi şi albastre, ca nişte ochişori. Noaptea Dumnezeu umblă prin biserică şi cu el vin şi Maica Domnului şi sfântuleţul Nicolae – tup, tup, tup… şi paznicului îi e frică, tremură de frică! I-i, draga mea, adăugă fata imitând pe maică-sa. Da’ atunci când o să vină sfârşitul lumii, toate bisericile au să zboare în cer.

— Cu clo-po-te-le? întrebă Motka cu vocea ei groasă, lungind fiecare silabă.

— Cu clopote cu tot. Şi la sfârşitul lumii cei buni se vor duce în rai, iar cei răi vor arde în focul veşnic şi nestins, draga mea. Mamei mele şi Mariei la fel, Dumnezeu le va spune: voi n-aţi supărat pe nimeni şi pentru asta duceţi-vă pe aici, la dreapta, în rai, iar lui Kiriak şi băbucăi le va spune: iar voi treceţi la stânga, în iad. Şi cine a mâncat de frupt în post, acela tot în foc va merge.

Saşa privi în sus spre cer, ţinând ochii mari deschişi, şi şopti:

— Uită-te în cer şi nu clipi deloc, ai să vezi îngerii.

Motka începu şi ea să privească ţintă cerul şi câteva clipe

trecură în tăcere.

— Vezi? întrebă încet Saşa.

— Nu se vede nimic, răspunse Motka, tot cu vocea de bas.

— Dar eu văd. Îngeraşi micuţi zboară prin cer şi dau mărunt, mărunt din aripi, ca nişte ţânţăraşi.

Motka stătu un timp pe gânduri, privind în pământ, şi întrebă:

— Băbuca o să ardă?

— O să ardă, draga mea.

De la bolovanul lor şi până jos, în luncă, malul se povârnea lin şi neted acoperit de iarbă moale, de un verde-aprins, care te ispitea s-o atingi cu mâna sau să te culci pe ea. Saşa se culcă şi se dădu de-a dura până jos. Motka, încruntându-se şi umflându-şi obrajii, se culcă şi ea şi se rostogoli repede, iar poalele cămăşii i se ridicară până la umeri.

— Tare-mi vine să râd! zise Saşa fericită.

Amândouă se urcară din nou sus, pentru a se rostogoli încă o dată, dar auziră strigăte: glasul piţigăiat le era binecunoscut. Au, ce grozăvie! Băbuca, ştirbă, osoasă şi cocoşată, cu smocurile ei scurte de păr cărunt în vânt, alunga cu un băţ lung gâştele din grădina de zarzavat şi ţipa:

— Toată varza aţi tocat-o, blestematelor, crăpare-aţi de trei ori, afurisitelor, boalelor, nu poate trăi omul de răul vostru!

Zărind fetiţele aruncă băţul, luă de jos o varză şi apucând-o pe Saşa de gât cu degetele-i tari şi încovoiate ca nişte gheare, începu s-o bată. Saşa izbucni în plâns de durere şi spaimă şi atunci gâscanul, legănându-se de pe un picior pe altul şi întinzându-şi gâtul, se apropie de bătrână şi-i şuieră ceva, iar când se întoarse la cârd, toate gâştele-l întâmpinară aprobativ: ga-ga-ga! Apoi băbuca începu s-o bată pe Motka şi fetei i se ridică din nou cămaşa. Disperată, plângând în gura mare, Saşa se îndreptă spre casă, vrând să se jeluiască mamei; după ea venea Motka, hohotind şi ea tare şi gros, fără să-şi şteargă lacrimile, astfel că faţa îi era udă leoarcă, de parcă şi-ar fi muiat-o în apă.

— Doamne! strigă tresărind Olga la intrarea fetiţelor în casă. Prea sfântă fecioară!

Saşa începu să povestească, dar în timpul acesta, cu ţipete ascuţite şi blesteme intră şi băbuca. Feokla se înfurie şi în casă se stârni gălăgie.

— Nu-i nimic, nu-i nimic! o liniştea Olga, palidă şi disperată,

pe micuţa Saşa, mângâind-o pe creştet. E bunică-ta, e păcat să te mânii pe ea. Nu-i nimic, copiliţă dragă.

Nikolai, istovit şi scos din fire de atâtea ţipete, de foame, de fum şi putoare, el care ura şi dispreţuia sărăcia, căruia îi era ruşine de tatăl şi de mama lui faţă de soţie şi fiică, îşi scoborî picioarele de pe cuptor şi zise către mamă-sa, repezit, asprindu-şi glasul plângăreţ:

— Dumneatale nu ţi-e îngăduit s-o baţi! Nu ai niciun drept s-o baţi!

— N-ai crăpat acolo pe cuptor, bolândule? ţipă la el Feokla cu răutate. V-a adus aici necuratul, trântorilor!

Şi Saşa, şi Motka, şi toate fetiţele câte erau în casă, se căţărară pe cuptor, într-un colţ, la spatele lui Nikolai şi ascultau de acolo, tăcute şi speriate; se auzea cum băteau inimioarele lor mici. Când într-o familie se află un bolnav, care boleşte de mult şi fără nicio speranţă de vindecare, vin unele clipe grele, când cei apropiaţi doresc în taină, în adâncul sufletelor, ca el să moară. Numai copiii se tem de moartea omului apropiat, ei se îngrozesc întotdeauna la gândul morţii. Şi acum, oprindu-şi respiraţia, fetiţele priveau cu tristeţe la Nikolai, se gândeau că el va muri în curând, le venea să plângă şi ar fi dorit să-i spună o vorbă bună şi duioasă.

Iar el se lipea strâns de Olga, parcă ar fi căutat adăpost lângă ea şi-i spunea încet, cu vocea tremurată:

— Olga, draga mea, nu mai pot sta aici. Nu mai am putere. În numele sfântului Nicolae, în numele lui Hristos din ceruri, scrie-i surorii tale, Klavdia Abramovna, să vândă sau să amaneteze tot ce are şi să ne trimită bani, ca să plecăm de aici. Oh, Doamne! urmă el disperat, barem cu un ochi să mai văd Moscova. Barem în vis să mi se arate măicuţa Moscovă.

Când veni seara şi în casă se lăsă întunericul, tristeţea din casă crescu într-atât că-ţi venea greu şi să vorbeşti. Băbuca supărată muie în apă nişte coji de pâine de secară şi începu să le sugă, şi le supse mult, un ceas întreg. Maria, după ce mulse afară vaca, intră cu doniţa de lapte şi o puse pe laviţă, apoi băbuca începu să toarne din doniţă în ulcioare, făcând asta încet, fără grabă, vădit mulţumită că acum, în postul adormirii Maicii Domnului, nimeni nu va mânca lapte şi-l va putea brânzi tot. Turnă numai puţin, un pic, într-o farfurioară, pentru copilul Feoklei. Când băbuca şi Maria plecară să ducă ulcioarele în beci,

Motka se învioră deodată, se lăsă să lunece de pe cuptor şi, apropiindu-se de laviţa pe care stătea cana de lemn cu coji de pâine, vărsă laptele din farfurioară peste coji.

Întorcându-se în casă, băbuca începu iar să-şi sugă cojile, iar Saşa şi Motka o priveau de pe cuptor, bucuroase că bunica s-a spurcat de post şi va fi trimisă negreşit în iad. Mângâindu-se cu gândul acesta, s-au culcat să doarmă. Aţipind, Saşei i se năzărea judecata cea de apoi: vedea un cuptor mare, cam cât cuptorul olarului, şi alături pe necuratul, cu nişte coarne ca de vacă, negru din cap până-n picioare, gonind-o pe băbuca în foc cu un băţ lung, ca acela cu care gonise ea peste zi gâştele.

V

În ziua adormirii Maicii Domnului, pe la unsprezece noaptea, flăcăii şi fetele care petreceau în luncă începură deodată să ţipe şi fugiră într-o goană învălmăşită spre sat. Cei care se aflau sus, pe malul râpei, nu-şi putură da seama la început ce se petrece.

— Foc! Foc! răsună de jos un ţipăt de groază. Ardem!

Cei ce stăteau sus se întoarseră cu faţa spre sat şi dinaintea ochilor li se înfăţişă o privelişte îngrozitoare, neobişnuită. Pe una dintre casele mărginaşe, din acoperişul ei de paie se ridica o coloană de foc, înaltă de un stânjen, care se învolbura şi presăra în toate părţile snopi de scântei, de parcă ar fi ţâşnit foc o fântână arteziană. Curând, tot acoperişul se învâlvoră într-o singură flacără vie; se auzea cum trosneşte focul.

Lumina lunii păli şi satul întreg fu învăluit de o văpaie roşie, tremurătoare. Pe pământ se mişcau umbre negre şi mirosea a ars; cei ce veneau alergând de jos, din luncă, gâfâiau din greu şi tremurau atât de tare, că nu puteau nici vorbi; se împingeau fugind, căzeau mereu, iar din cauza luminii puternice care-i orbea nu se mai recunoşteau între ei. Toţi se cutremurau privind focul şi spaima lor creştea când vedeau că deasupra flăcărilor, prin fumul învârtejit, zburau stoluri de porumbei, iar la cârciumă, unde încă nu se aflase vestea, petrecerea continua şi armonica răsuna, de parcă nu se întâmplase nimic.

— Arde la unchiul Semion! strigă cineva, răspicând tare şi aspru vorbele.

Maria alergase lângă casa ei, plângând şi frângându-şi mâinile, clănţănind din dinţi, cu toate că focul era departe, la capătul celălalt al satului. Ieşi afară şi Nikolai, cu pâslarii în picioare, apoi veniră în goană şi copiii, numai în cămăşi. Lângă casa sotnicului, cineva începu să bată darabana într-o placă de tuci. Bam, bam, bam... răsuna în văzduh fără oprire şi la fiecare bătaie inimile tuturor se strângeau dureros şi-i apuca un tremur, ca de frig. Femeile bătrâne ieşiseră cu icoanele în braţe. De prin curţi oamenii îşi goneau în stradă oile, viţeii şi vacile, scoteau lăzile cu lucruri, blănurile de oaie şi albiile. Un armăsar negru, pe care nu-l lăsau la herghelie pentru că zvârlea din copite şi rănea caii, scăpase din grajd şi, bocănind zgomotos pe pietre şi nechezând prelung, trecu în goană prin sat, dădu roata de două ori, apoi se opri scurt lângă o căruţă şi începu să arunce în ea cu

picioarele.

Clopotele începură să bată la biserica de peste râu.

Lângă casa în flăcări se făcuse cald şi era atâta lumină, încât se vedea lămurit pe pământ fiecare fir de iarbă. Pe una dintre lăzile pe care avuseseră timp să le scoată din casă, stătea Semion, un bărbat roşcovan, cu nasul mare, cu o şapcă înfundată în cap până la urechi şi cu haine de oraş; soţia lui se lungise pe pământ cu faţa în jos şi gemea în neştire. Un moşneguţ de vreo optzeci de ani, micuţ de statură, chel şi cu o barbă mare, părând un pitic, care nu era din sat, dar se vede că venise şi el la foc, umbla de colo-colo, fără şapcă, ţinând o legăturică albă în mână; pe chelie i se oglindea jocul flăcărilor. Starostele, Antip Sedelnikov, smolit la faţă şi cu părul negru ca de ţigan, se apropie de casa învâlvorată cu toporul în mână şi-i sparse toate geamurile, unul după altul, fără ca nimeni să înţeleagă de ce, apoi se apucă să spargă pragul.

— Femeilor, aduceţi apă! strigă el. Dă-o încoace. Dă încoace tulumba-a! Întoarce-te!

Mujicii care chefuiseră până atunci la cârciumă târau după ei tulumba de stins focul. Erau toţi beţi, se împiedicau, cădeau, în ochi le sclipeau lacrimi şi toţi aveau o înfăţişare jalnică, disperată.

— Fetelor, apă! striga starostele, cherchelit şi el. Mişcaţi-vă, fetelor!

Fetele şi femeile alergau în vale spre izvor şi de acolo cărau până sus căldări şi cofe pline; după ce le deşertau în tulumbă, fugeau din nou jos. Olga, Maria, Saşa şi Motka cărau cu toatele. Babele şi băietanii pompau apa, furtunul sfârâia, iar starostele, îndreptându-l când asupra uşii, când în geamuri, oprea o clipă apa cu degetul, făcând să sfârâie furtunul şi mai tare.

— Să trăieşti, Antipe! se auzeau voci de aprobare. Aşa, aşa, dă-ţi toată silinţa!

Iar Antip se băga în flăcări şi urla de acolo:

— Pompează! Puneţi cu toţii mâna, drept-credincioşilor, la o asemenea întâmplare nenorocită!

Bărbaţii stăteau alături grămadă şi priveau la foc, fără să ajute la stins. Niciunul nu ştia de ce să se apuce, nimeni nu se pricepea la nimic, iar de jur împrejur erau căpiţe de grâu, de fân, magazii şi grămezi de uscături. Dorind parcă să explice de ce stătea cu mâinile încrucişate, bătrânul Semion îi spunea femeii

întinse pe jos:

— Ce te mai zbaţi, muiere, atâta! Doar casa-i asigurată, ce mai vrei?

Şi Semion povestea când unuia, când altuia, cum a izbucnit focul.

— Uite că moşnegelul ăsta cu legăturica era de faţă. Pe vremuri a fost năimit la generalul Jukov... Bucătar la generalul nostru, fie-i ţărâna uşoară! Vine el aseară: „Dă-mi drumu' în casă, zice, vreau să dorm la tine...” Ei, bineînţeles că am băut câte un păhărel, ca tot creştinul... Muierea a început a se foi cu gând să-l cinstească pe bătrân cu un ceai – dar, ceasul cel rău, a lăsat samovarul în tindă şi prin coşul lui focul s-a urcat drept în acoperiş, în paie, şi iacă, atâta i-a trebuit. Cât pe-aci să ardem şi noi. Şi căciula bătrânului a ars, păcatele mele!

În estimp, băteau întruna în placa de tuci şi sunau clopotele la biserică. Olga, în plină lumină, privea cu răsuflarea tăiată la oile roşii şi la porumbeii trandafirii care zburau prin fum şi alerga când jos, când sus. I se părea că bătaia clopotelor i se înfige ca un spin în suflet, că focul nu se va stinge niciodată, că a pierdut-o pe undeva pe Saşa. Iar când în casă căzu cu mare huiet tavanul, fu sigură că va arde tot satul; atunci îşi pierdu pe loc puterile, nu mai cără apă şi se aşeză pe marginea râpei, punând căldările lângă ea. Alături şi mai jos, şedeau şi alte femei şi boceau ca la mort.

Dar iată că de pe malul celălalt, de la conacul boieresc se văzură venind în două căruţe argaţii; aduceau cu ei o altă tulumbă de stins focul. Veni călare şi un student foarte tânăr, cu tunică albă, descheiată. Argaţii începură să dea cu topoarele, aşezară o scară lungă şi cinci oameni deodată se căţărară pe ea. În frunte urca studentul, roşu la faţă şi ţipând răguşit porunci, de parcă stingerea unui foc era pentru el un lucru obişnuit. Casa fu desfăcută bârnă cu bârnă, ba desfăcură şi grajdul de vite şi stogul apropiat.

— Nu-i lăsa să strice tot, se auzi din mulţime un glas mânios. Nu-i lăsa!

Kiriak se îndreptă cu pas hotărât spre casa în flăcări, ca şi cum ar fi vrut să împiedice dărâmarea ei, dar unul dintre argaţi îl întoarse înapoi şi-l pocni peste ceafă. Se auziră râsete, argatul boieresc lovi încă o dată, Kiriak căzu şi fugi înapoi în patru labe.

De pe malul celălalt mai veniră apoi două fete tinere,

frumoase, cu pălării – surorile studentului. Stăteau mai deoparte şi priveau la foc. Bârnele aruncate care-ncotro nu mai ardeau, dar fumegau puternic; studentul, manevrând furtunul, îndrepta apa când pe aceste bârne, când asupra bărbaţilor privitori, când spre femeile care cărau apa.

— Jorj! îi strigau mustrător surorile îngrijorate. Jorj!

Focul fu stins. Şi numai când oamenii începură să se împrăştie, băgară de seamă că începea să se crape de ziuă; toţi păreau palizi şi cu feţele trase, dar asta se întâmplă întotdeauna, în ceaţa zorilor, când pe cer se sting ultimele stele. Împrăştiindu-se, bărbaţii râdeau, vorbind de bucătarul generalului Jukov şi de căciula lui care a ars; erau porniţi acum să ia totul în glumă, parcă le părea rău că s-a stins focul atât de repede.

— Dumneavoastră, boierule, aţi stins foarte bine, îi spuse Olga studentului. Dacă aţi veni la noi, la Moscova, acolo aţi avea ce stinge, în fiecare zi izbucneşte câte un foc.

— Ce, dumneata eşti din Moscova? întrebă una dintre cele două tinere fete.

— Chiar aşa. Soţul meu a avut serviciu la „Bazarul slav”. Asta e fata mea, arătă ea spre Saşa, care îngheţase de frig şi se lipea de dânsa. Tot din Moscova, da!

Domnişoarele i-au spus ceva în franţuzeşte studentului, care i-a dat apoi Saşei treizeci de copeici. Osip, unchiaşul, văzuse totul şi pe faţa lui se aprinse deodată o luminiţă de nădejde.

— Mulţumim lui Dumnezeu că n-a fost vânt, Înălţimea Voastră, spuse el studentului, altfel am fi ars cu toţii într-un ceas. Înălţimea Voastră sunteţi un boier bun, adăugă el sfios, coborând vocea, şi-i tare rece în zori, ar fi bine să ne putem încălzi… de-o jumătăţică… din mila dumneavoastră.

Dar nu i se dădu nimic; unchiaşul tuşi amărât şi o luă spre casă. Olga, stând pe marginea râpii, privi cum cele două căruţe cu argaţi treceau râul prin vad şi cum boierii mergeau pe jos prin luncă; pe malul celălalt îi aştepta o trăsură. Intrând în casă, ea începu să-i povestească soţului, încântată:

— Da-s atât de buni! Da-s atât de frumoşi! iar domnişoarele… aidoma heruvimilor.

— Trăsni-i-ar să-i trăsnească! blestemă somnoroasă Feokla.

VI

Maria se credea adânc nenorocită; deseori îşi dorea moartea; Feoklei însă, dimpotrivă, viaţa ce-o ducea îi era pe plac; şi sărăcia, şi murdăria, şi veşnicele înjurături. Mânca orice i s-ar fi dat, fără mofturi, dormea unde se nimerea; lăturile le vărsa chiar lângă uşă: le vărsa şi trecea apoi cu picioarele goale prin băltoacă. Din prima zi îi urâse pe Olga şi Nikolai, tocmai pentru că lor nu le plăcea asemenea viaţă.

— Om vedea ce-o să mâncaţi pe iarnă aici, nobililor moscoviţi! spunea ea cu răutate. Om vedea!

Într-o dimineaţă – asta s-a întâmplat pe la începutul lunii septembrie – Feokla aducea din vale două căldări de apă; era roşie de frig, sănătoasă, frumoasă; când intră pe uşă, Maria şi Olga şedeau la masă şi beau ceai.

— Ceai cu zahăr! rânji Feokla. Ce mai cucoane! adăugă ea, punând căldările jos. Au făcut modă nouă, sa bea ceai în fiecare zi. Vezi să nu vă umflaţi de atâta ceai, urmă ea, privind cu ură la Olga. Ţi-ai îngrăşat la Moscova un bot cât toate zilele – bufleo!

Ridică cobiliţa şi o lovi pe Olga peste umăr; cele două cumnate abia putură îngâna, plesnindu-şi palmele:

— Maică Precistă!

Apoi Feokla plecă la râu să spele rufe şi tot drumul înjura atât de tare că se auzea până-n casă.

Ziua se sfârşi şi începu seara lungă de toamnă. În casă se depăna mătase, depănau toţi în afară de Feokla, care plecase peste râu. Mătasea o luau de la fabrica din apropiere şi cu toate că muncea toată familia, se câştiga puţin de tot – vreo douăzeci de copeici pe săptămână.

— Pe vremea robiei era mai bine, povestea unchiaşul, depănând. Pe atunci şi mâncarea, şi munca, şi somnul, totul era orânduit la timpul său. La prânz îţi dădea borş şi casă, seara tot borş şi casă. Castraveţi şi varză, cât pofteai. Îmbucai, după voie, cât îţi dorea sufletul. Ce-i drept, erai ţinut mai din scurt, fiecare îşi cunoştea lungul nasului.

Ardea o singură lampă mică, pâlpâia slab şi scotea fum. Când vreunul din casă trecea prin dreptul lămpii umbra lui mare lăsa să se vadă în fereastră lumina puternică a lunii. Unchiaşul Osip povestea încet, fără grabă, cum se trăia înainte de dezrobire şi cum prin aceste locuri, unde astăzi viaţa este atât de

plictisitoare şi lipsită de toate, altădată se făceau vânători cu gonaşi şi cu câini, şi cum atunci mujicilor li se dădea votcă, şi cum plecau spre Moscova şiruri întregi de căruţe cu păsări tăiate pentru boierii cei tineri, cum ţăranii răi erau pedepsiţi cu biciul sau trimişi la Tver şi cum cei buni erau răsplătiţi. Băbuca povesti şi ea ceva. Ea ţinea minte tot, până în cele mai mici amănunte. Povesti despre stăpâna ei, o femeie bună, cu frica lui Dumnezeu, al cărei soţ era beţiv şi muieratic, cum toate fetele stăpânei se măritaseră prost, vai de capul lor: una a nimerit un beţiv, alta a luat un târgoveţ, a treia a fost furată (însăşi baba care era pe atunci fată tânără ajutase la această răpire) şi toate trei au murit curând de supărare, ca şi mama lor. Aducându-şi aminte de ele, băbuca lăcrimă puţin.

Deodată cineva bătu în geam şi toţi tresăriră.

— Tătucă Osip, dă-mi drumul să înnoptez la tălică!

Intră bătrânelul cel micuţ şi chel – bucătarul generalului Jukov, cel căruia îi arsese căciula. Se aşează pe laviţă, ascultă o bucată de vreme, apoi începu şi el să-şi amintească şi să povestească diferite întâmplări. Stând pe cuptor, cu picioarele atârnate, Nikolai îl asculta şi-l întreba mereu despre unele mâncăruri ce se găteau pe timpul boierilor. Pomeniră nume nemaiauzite de fripturi şi de fel de fel de supe şi sosuri, iar bucătarul, care ţinea şi el minte tot, numea tot feluri care astăzi nici nu se mai fac, bunăoară o zeamă ce se gătea din ochi de taur şi se numea „când te scoli de dimineaţă”.

— Dar pârjoale „mareşal” se găteau pe atunci? întrebă Nikolai.

— Nu.

Nikolai dădu din cap a pagubă şi zise:

— Ce ştiţi voi, bucătari de trei parale!

Fetiţele stăteau şi ele pe cuptor şi priveau în jos fără să clipească; păreau mute, un pâlc de heruvimi în nori. Le plăceau povestirile şi ascultând oftau, tresăreau şi păleau când de bucurie, când de teamă, iar când vorbea băbuca, care povestea mai frumos ca toţi, ascultau cu răsuflarea oprită, temându-se să facă o mişcare.

Se culcară apoi în tăcere; bătrânii, tulburaţi de cele povestite, se gândeau cât de frumoasă e tinereţea, şi cum după ea, oricum ar fi fost, nu-ţi rămân decât amintiri, amintiri frumoase, luminoase şi bune, apoi îl săgeta gândul la moartea care nu mai

era departe – cât de groaznică şi de rece-i hâda! – nu, mai bine să nu te mai gândeşti la ea! Lampa se stinse şi în întuneric cele două ferestre puternic luminate de lună, ca şi liniştea nopţii şi scârţâitul leagănului, aminteau toate că viaţa a trecut şi n-o mai poţi întoarce cu niciun chip. Abia adormi şi parcă simţi cum cineva te apucă încet de umăr şi-ţi suflă în obraz – nu mai ai somn, trupul ţi-e greu, amorţit, iar în cap îţi vin doar gânduri de moarte. Te întorci pe partea cealaltă, parcă ai alunga vedenia rea, dar prin minte încep să-ţi umble gânduri triste, de sărăcie, hrană, te gândeşti că făina s-a scumpit şi de la o vreme îţi aminteşti din nou că viaţa trece şi n-o mai poţi întoarce…

— Of, of… Doamne! oftă bucătarul.

Cineva bătu încet-încetişor în geam. Pesemne se întorsese Feokla. Olga se sculă căscând; şoptind o rugăciune deschise uşa, apoi trase şi zăvorul în tindă. Dar nu intră nimeni, de afară răbufni doar o pală de aer rece şi razele lunii luminară casa. Prin uşa deschisă se vedea şi strada pustie şi liniştită, şi luna care plutea pe cer.

— Cine-i? strigă Olga.

— Eu, se auzi răspunsul. Eu sunt.

Lângă uşă, lipită de zid stătea Feokla, goală puşcă. Tremura de frig, dinţii îi clănţăneau în gură şi în lumina albă a lunii părea foarte palidă, straniu de frumoasă. În strălucirea lunii umbrele şi luminile se despărţeau pe trupul ei deosebit de distinct; se vedeau clar sprâncenele negre şi pieptul alb, tânăr şi puternic.

— Pe malul celălalt, m-au dezbrăcat nişte golani, mi-au dat drumul aşa… îngăimă ea. Uite cum am venit, fără cămaşă măcar, aşa cum m-a făcut maica. Adu-mi să mă îmbrac cu ceva.

— Vino în casă! şopti Olga, începând să tremure şi ea de frig.

— Să nu mă vadă bătrânii cumva.

Şi într-adevăr, băbuca şi începuse să se sucească bombănind, iar unchiaşul întrebă: „Cine-i acolo?” Olga îi aduse afară cămaşa şi fusta ei, Feokla se îmbrăcă, apoi, ferindu-se să nu izbească uşile, intrară amândouă în casă.

— Tu erai, chele netedă? bombăni supărată băbuca, ghicind că venise nora. Uf, fir-ai să fii, lunatico, nu mai crăpi o dată!

— Nu-i nimic, nu-i nimic, îi şoptea Feoklei Olga învelind-o, nu-i nimic, draga mea.

Se făcu linişte din nou. În casă toţi dormeau prost, pe fiecare-l chinuia câte ceva: pe unchiaş durerea de spate, pe babă grijile

şi răutatea, pe Maria frica, pe copii râia şi foamea. Şi în noaptea aceea somnul le era zbuciumat: se răsuceau toţi de pe o parte pe alta, vorbeau în somn, se sculau să bea apă.

Deodată Feokla începu să plângă în gura mare, cu hohote groase, dar se stăpâni numaidecât, suspina numai, din ce în ce mai încet, până se opri de tot. Din când în când, de pe malul opus se auzea cum bate un ceas, dar ceasul bătea ciudat, întâi cinci lovituri, apoi trei.

— Of, Doamne! ofta bucătarul.

Privind pe geam, era greu de spus dacă se crapă de ziuă sau tot luna luminează. Maria se ridică şi ieşi din casă; se auzi îndată cum mulge vaca afară şi-i spune „Sta-ai!” Ieşi apoi şi băbuca. În casă era încă întuneric, dar începeau să se zărească lucrurile.

Nikolai, care nu dormise toată noaptea, se dădu jos de pe cuptor. Îşi scoase din cufăraşul său verde un frac, îl îmbrăcă şi, apropiindu-se de fereastră, îi netezi mâneca, apoi ridică puţin coada fracului şi zâmbi. După asta îl dezbrăcă cu grijă, îl pături în cufăr şi se culcă din nou.

Maria se întoarse şi începu să aţâţe focul în sobă. Se vedea că nu-şi revenise încă bine din buimăceala somnului şi se trezea abia acum, în mers. Pesemne că visase ceva sau îi umblau prin cap povestirile de cu seară, căci începu să se întindă alene lângă sobă şi zise:

— Nu, tot mai bună e libertatea!

VII

A venit boierul – aşa îl numeau în sat pe zapciu. Când şi pentru ce va veni, se ştia cu o săptămână înainte. În Jukovo nu erau decât patruzeci de gospodării, dar datoriile lor către stat şi către zemstvă, mereu amânate, întreceau suma de două mii de ruble.

Zapciul se opri la cârciumă, „mâncă” acolo două pahare de ceai şi porni apoi pe jos spre casa starostelui, unde îl aştepta afară ceata de datornici. Starostele, Antip Sedelnikov, cu toată tinereţea lui – avea doar câţiva ani peste treizeci – era sever şi întotdeauna de partea autorităţii, deşi, sărac fiind, îşi plătea şi el neregulat dările. Se vedea că se simte bine ca staroste, îi plăcea senzaţia de putere, pe care, de altfel, nu ştia să şi-o manifeste decât prin severitate. La adunări era temut şi ascultat. Se întâmpla ca pe stradă sau lângă cârciumă să-i căşuneze deodată pe vreun beţiv, atunci îi lega mâinile la spate şi-l închidea la arest; o dată a închis-o chiar pe băbucă, care, venind la adunare în locul lui Osip, începuse să înjure acolo în gura mare – a ţinut-o închisă o zi şi o noapte. La oraş nu fusese niciodată şi nici cărţi nu citise, dar culesese cine ştie cum o seamă de cuvinte savante şi-i plăcea să le folosească în vorbă; ţăranii îl respectau şi pentru asta, deşi nu înţelegeau întotdeauna ce spune.

Când Osip intră cu cărţulia lui de dări în casa starostelui, zapciul, un bătrân slăbănog, cu favoriţi lungi şi cărunţi, îmbrăcat cu o haină cenuşie, şedea la masă, în colţul de cinste şi scria ceva. În casă era curat, pereţii fuseseră împodobiţi cu poze colorate, tăiate din ziare; la locul cel mai vizibil, lângă icoane, era pus portretul lui Battenberg, un fost prinţ bulgar. Tot la masă şedea şi Antip Sedelnikov, cu mâinile încrucişate.

— Acesta are o datorie de 119 ruble, rosti el, când veni rândul lui Osip. Cum e drept că a dat o rublă înainte de sfintele sărbători, tot aşa-i de drept că de atunci n-a mai dat nicio para.

Zapciul ridică ochii spre Osip:

— Păi de ce asta, frăţioare?

— Faceţi-vă milă şi pomană, Înălţimea Voastră, începu Osip tulburat, daţi-mi voie să vă spun, boierule, greu an, afurisit an: „Osip, zice el, vinde fânul… Tu, zice, vinde-l.” Da’ de ce? Am avut o sută de puduri de fân pentru vânzare… L-au cosit

muierile… Ei, m-am învoit… Totul s-a făcut de bunăvoie…

Se plângea de staroste şi se întorcea mereu spre oameni, parcă i-ar fi pus martori; faţa i se brobonă de sudoare şi se roşi, iar privirea i se făcu ascuţită şi rea.

— Nu înţeleg de ce-mi spui toate astea, zise zapciul. Eu te întreb pe tine, pe tine te întreb, de ce nu plăteşti birul? Pentru toţi care nu plătiţi, eu trebuie să răspund?

— Puterea mea nu mai este!

— Aceste cuvinte sunt fără consecinţe, Înălţimea Voastră, zise starostele, dându-şi aere. E adevărat, Cikildeev nu este *solvabel*, dar binevoiţi să-i întrebaţi şi pe ceilalţi – cauza principală este votca. La băutură şi la tărăboi îs buni – oameni fără nicio înţelegere.

Zapciul scrise ceva şi-i spuse lui Osip tacticos, calm, ca şi când i-ar fi cerut un pahar cu apă:

— Ieşi afară!

Curând după aceea plecă. Se sui tuşind în trăsurica lui ieftină şi se vedea bine, după spinarea lui lungă şi slabă, că nu-şi mai amintea nici de Osip, nici de staroste, nici de datoriile celor din Jukovo, că se gândea la cu totul altceva, care-l privea numai pe el. Nici nu se îndepărtase bine, că Antip Sedelnikov şi scosese din casa lui Cikildeev samovarul; în urma lui venea băbuca ţipând ascuţit, încordându-şi pieptul:

— Nu ţi-l dau! Nu ţi-l dau, afurisitule!

Antip mergea repede, cu paşi mari, iar băbuca fugea mărunt după el, abia trăgându-şi răsuflarea, gata să cadă, gârbovită şi furioasă; basmaua îi alunecase pe umeri şi părul cărunt, cu luciri verzui, i se zburlise de vânt. Deodată se opri, apoi, ca o adevărată răzvrătită, începu să se lovească cu pumnii în piept şi ţipă şi mai tare, cu glas cântat, parcă plângând:

— Drept-credincioşilor, toţi care credeţi în Dumnezeu! Tăiculiţă, m-au oropsit! Dragii mei, mă asupresc! O, o, porumbeilor, apăraţi-mă!

— Băbucă, băbucă, se răsti la ea starostele, n-ai deloc minte în capul tău!

Fără samovar se făcu şi mai urât în casa Cikildeevilor. Era ceva înjositor în această lipsă, ca şi când i s-ar fi răpit casei cinstea. Dacă ar fi luat starostele masa, laviţele şi toate oalele, n-ar fi părut atât de pustiu în casă. Băbuca ţipa, Maria plângea şi fetiţele, privindu-şi mama, plângeau şi ele. Unchiaşul, simţindu-

se vinovat, se cuibărise trist într-un colţ şi tăcea. Tăcea şi Nikolai. Băbuca îşi iubea fiul şi-i era milă de el, dar în supărarea ei uită de milă şi se năpusti fără veste asupra lui cu ocări şi învinuiri, băgându-i pumnul sub ochi. Ţipa că el este vinovat de toate, păi da, de ce trimitea atât de puţini bani când în scrisori se lăuda că la „Bazarul Slav” câştigă câte cincizeci de ruble pe lună? De ce a venit aici, ba şi cu familia? Dacă moare, cu ce bani îl îngroapă?... Şi-ţi era mai mare mila să te uiţi la Nikolai, la Olga şi la Saşa.

Unchiaşul tuşi, îşi luă căciula şi se duse la staroste. Se înnopta. Antip Sedelnikov lipea ceva lângă cuptor, umflându-şi obrajii. În casă mirosea a fum. Copiii lui, slabi, nespălaţi, cu nimic mai arătoşi ca aceia din familia Cikildeev, se jucau pe jos. Nevasta lui Antip, o femeie urâtă, pistruiată, cu burta mare, depăna mătase. O familie nenorocită şi săracă în care numai Antip era chipeş şi voinic. Pe o laviţă stăteau la rând cinci samovare. Bătrânul îşi făcu cruce la tabloul lui Battenberg şi zise:

— Antip, fă-ţi milă şi pomană, dă-mi înapoi samovarul! În numele Domnului te rog.

— Adu trei ruble şi ţi-l dau.

— Nu am putinţă!

Antip îşi umflă obrajii şi focul dudui, oglindindu-se în samovare. Unchiaşul îşi mai mototoli căciula un timp, apoi zise din nou:

— Dă-mi-l.

Oacheşul staroste părea acum negru de tot, semăna cu un vrăjitor. Se întoarse către Osip şi-i spuse repede şi sever:

— Totul este în dependinţă de şeful zemstvei. La adunarea administrativă din data de douăzeci şi şase poţi reclama motivul nemulţumirii tale, în scris sau verbal.

Osip nu înţelese nimic, dar se mulţumi cu atât şi se duse acasă.

Peste vreo zece zile veni din nou zapciul, rămase în sat timp de o oră, apoi plecă din nou. În zilele acelea bătea tare vântul şi era ger. Râul îngheţase de mult, dar zăpadă încă nu căzuse şi oamenii se chinuiau pe drumul cu gropi. Într-o zi de sărbătoare, spre seară, veniră vecinii la Osip să mai stea puţin la sfat. Vorbeau pe întuneric; fiind păcat să lucrezi, nu mai aprinseseră lampa. Noutăţile erau destul de neplăcute. Din două, trei

gospodării, fuseseră luate pentru neplata dărilor câteva găini şi trimise la administraţia plăşii, unde muriseră, pentru că nimeni nu le-a dat toată ziua de mâncare; au luat şi nişte oi, şi cum pe drum, în fiecare sat le tot mutau legate dintr-o căruţă în alta, una dintre oi a murit. Şi acum se întrebau: cine e vinovatul?

— Zemstva, spunea Osip. Cine altul?

— Ştiut că zemstva!

Zemstva era învinuită de toate – şi de neplata birului, şi de asuprire, şi de recolta proastă, deşi nimeni din ei nu ştia bine ce este zemstva. Se auzise atât, că nişte mujici bogaţi, care aveau fabrici, prăvălii şi hanuri proprii, fuseseră un timp consilieri la zemstvă, dar au rămas până la urmă nemulţumiţi şi au înjurat apoi zemstva în fabrica lor şi prin cârciumi.

Oamenii s-au mai tânguit apoi că Dumnezeu nu trimite zăpadă – trebuiau să aducă lemne de la pădure, dar pe hârtoapele îngheţate nu poţi merge nici cu căruţa, nici pe jos. Cu cincisprezece, douăzeci de ani mai înainte, oamenii din Jukovo vorbeau despre lucruri mult mai de seamă. Pe atunci, fiecare bătrân avea o înfăţişare de parcă păstra în sufletul lui o taină, parcă ştia şi aştepta ceva; băsmuiau despre acte cu pecete de aur, despre împărţiri de pământuri noi, despre comori, rosteau vorbe cu tâlc, greu de priceput… Acum însă locuitorii din Jukovo nu mai aveau nicio taină, toată viaţa lor era deschisă, ca-n palmă, în văzul tuturor şi puteau grăi numai de sărăcie, furaje şi că nu e zăpadă.

Au mai stat tăcuţi, apoi din nou şi-au amintit de găini şi oi şi au început să se întrebe iarăşi cine e vinovat.

— Zemstva, repetă trist Osip. Cine altul?!…

VIII

Biserica parohială se afla la depărtare de şase verste, la Kosogorovo, dar oamenii se duceau acolo numai la nevoie, când aveau de slujit un botez, o nuntă sau un prohod – ca să se roage însă se duceau tot peste râu. De sărbători, dacă era vreme frumoasă, fetele se găteau şi plecau grămadă la slujbă; era plăcut să le priveşti cum merg prin luncă în rochiile lor roşii, galbene şi verzi. Când era vreme urâtă însă, stăteau toţi acasă. Împărtăşania o primeau la biserica parohială. De la cei care nu avuseseră vreme în postul mare să se ducă atât de departe la împărtăşanie, părintele lua câte 15 copeici atunci când venea cu sfeştania pe la casele oamenilor.

Unchiaşul nu credea în Dumnezeu şi mai niciodată nu se gândea la el; recunoştea totuşi că este ceva ascuns, deasupra înţelegerii, dar îşi zicea că lucrurile acestea privesc doar pe muieri şi când se vorbea faţă de el despre religie sau minuni şi i se puneau întrebări, răspundea fără chef, scărpinându-se în creştet:

— Da’ cine le ştie!

Băbuca credea, dar într-un fel ciudat. În mintea ei totul se amesteca şi când începea să se gândească la păcate, moarte şi izbăvirea sufletului, sărăcia şi grijile îi furau gândul şi uita repede la ce se gândise. Nu mai ţinea minte nicio rugăciune; seara, înainte de culcare, se oprea în faţa icoanelor şi şoptea:

— Maica Domnului din Kazan, Maica Domnului din Smolensk, Maica Domnului, sfântă treime…

Maria şi Feokla îşi făceau cruce, se împărtăşeau în fiecare an, dar nu înţelegeau pentru ce. Pe copii nimeni nu-i învăţa să se roage, nu le vorbea de Dumnezeu, nu le lămurea nimic, numai că în postul mare erau opriţi să mănânce de frupt. În celelalte case se petrecea cam acelaşi lucru – puţini credeau, puţini înţelegeau ceva. Toţi iubeau însă sfânta scriptură, o iubeau cu căldură şi sfinţenie, dar cărţi nu aveau, sau nu aveau pe nimeni care să le citească şi să le explice, de aceea, pe Olga, care citea câteodată din evanghelie, o respectau şi-i spuneau şi ei, şi Saşei „dumneavoastră”.

Olga pleca deseori în satele vecine de sărbătorile de hram, se ducea şi în capitala de judeţ unde erau două mănăstiri şi douăzeci şi şapte de biserici. Era adânc îngândurată când

pornea în pelerinajele ei bisericeşti, uita cu desăvârşire de ai săi, şi numai când se întorcea acasă făcea deodată uimitoarea descoperire că are un soţ şi o fetiţă şi atunci spunea zâmbind, iluminată de fericire:

— Dumnezeu din mila lui a dat!

Cele ce se petreceau în sat îi păreau respingătoare, îi chinuiau sufletul. De sfântul Ilie oamenii beau, de Adormirea Maicii Domnului beau, la Înălţarea Crucii beau. În ziua intrării în biserică a Maicii Domnului, la Jukovo se ţinea hram şi ţăranii au băut la sărbătoarea aceasta trei zile încheiate; au băut cincizeci de ruble din banii obştii şi apoi au umblat prin case să mai strângă bani pentru votcă. În prima zi, la Cikildeevi s-a tăiat un berbec şi au mâncat din el dimineaţa, la prânz şi seara; au mâncat de s-au umflat, dar noaptea copiii se sculau să mai înfulece încă. Toate cele trei zile Kiriak a fost mort beat, şi-a băut tot, până şi căciula şi cizmele şi a bătut-o atât de crunt pe Maria că a trebuit să i se toarne apă în cap până s-o trezească din leşin. Pe urmă, tuturor le-a fost ruşine şi lehamite.

Printre altele, la Jukovo, în această Holuevka, a avut loc o dată o adevărată procesiune religioasă. Asta s-a petrecut într-o vară, în august, când prin întregul judeţ a fost purtată din sat în sat icoana Maicii Domnului. În ziua când o aşteptau să vină la Jukovo, timpul era liniştit şi înnorat. Încă din zori, fetele plecară să întâmpine icoana, îmbrăcate cu rochii de sărbătoare în culori vii, dar au adus-o tocmai spre seară, cu procesiune şi cântări, pe când dincolo de râu, la biserică, băteau clopotele. Norod mult, localnici şi străini, umpluse şoseaua; praf, zgomot, îngrămădeală… Iar unchiaşul, băbuca, Kiriak şi toţi ceilalţi întindeau mâinile spre icoană, o priveau lacom şi bâiguiau plângând:

— Apărătoarea noastră! Maica! Apărătoarea!

Tuturor parcă li se luminau minţile şi înţelegeau că între cer şi pământ nu e un gol, că nu totul a fost cotropit de cei bogaţi şi puternici, că se mai află o nădejde de scăpare din faţa nedreptăţilor, a robiei, a cumplitei sărăcii şi a rachiului răufăcător.

— Apărătoarea noastră, maica noastră! plângea în hohote Maria. Măicuţă bună!

Dar slujba s-a sfârşit, icoana a fost dusă mai departe şi totul a rămas ca mai înainte; din cârciumă au început să răsune din nou

hohote grosolane de beţivi.

În sat se temeau de moarte doar mujicii bogaţi; ei credeau prea puţin în Dumnezeu şi în mântuirea sufletului, dar de teama sfârşitului aprindeau lumânări şi făceau slujbe, ca să fie pregătiţi. Cei săraci nu se temeau de moarte. Unchiaşului şi băbucăi li se spunea în faţă că au trăit destul, că ar fi timpul să moară şi ei nu se supărau. Tot aşa, faţă de Nikolai nu se sfiau să-i spună Feoklei că atunci când soţul ei Denis va fi eliberat din armată şi se va întoarce acasă, Nikolai va fi mort. Maria, mai mult ca toţi, nu se temea de moarte, ba chiar o dorea şi-i părea rău că nu mai vine s-o ducă, iar când îi murea vreun copil se simţea fericită.

Nu se temeau de moarte, în schimb se temeau amarnic de boli. Era destul un fleac de nimic – crampe la stomac, o fierbinţeală uşoară – şi băbuca se culca pe cuptor, se învelea şi se pornea să geamă tare, neîntrerupt: „Moooor!” Unchiaşul dădea fuga la preot şi îndată o împărtăşeau şi o miruiau pe babă. Se vorbea des prin case de răceli, de limbrici, de gândaci care umblă prin burtă şi se urcă spre inimă. Mai mult ca de orice se temeau de răceală, de aceea, chiar vara se îmbrăcau gros şi se încălzeau pe cuptor. Babei în plăcea să se doftoricească şi mereu se ducea la spital, unde răspundea că are numai cincizeci şi opt de ani, nu şaptezeci cât avea; îi intrase în cap că doctorul, dacă va şti adevărata ei vârstă, n-are s-o mai caute, îi va spune că e vremea să moară, ce să se mai îngrijească? Pleca de obicei la spital în zori de zi, cărând după ea două, trei fetiţe şi se întorcea seara, flămândă şi înfuriată – aducând o sticluţă cu picături pentru dânsa şi alifii pentru copile. O dată l-a luat cu ea şi pe Nikolai, care pe urmă a băut două săptămâni nişte picături şi se lăuda că-i este mai bine.

Băbuca cunoştea pe toţi doctorii, felcerii şi vracii pe o întindere de treizeci de verste şi niciunul nu-i era pe plac. La sărbătoarea intrării Maicii Domnului în biserică, atunci când preotul merge din casă în casă cu crucea, diaconul i-a spus că în oraş, pe lângă închisoare, stă un om bătrâior, fost felcer militar, care ştie să lecuiască foarte bine şi o sfătui să se ducă la el. Băbuca îl ascultă. La prima zăpadă plecă la oraş şi aduse cu ea un bătrânel bărbos, evreu botezat, purtând caftan lung; faţa îi era brăzdată de vinişoare albastre. În casă lucrau atunci cu ziua un croitor şi doi băieţi. Croitorul, bătrân şi cu ochelari mari, croia

din vechituri o vestă, iar băieţii coseau nişte pâslari. Kiriak, care fusese dat afară din serviciu din pricina beţiei şi robotea pe acasă, şedea lângă croitor şi repara hamul. În casă se făcuse prea cald cu atâţia oameni şi plutea un miros greu. Botezatul îl cercetă pe Nikolai şi spuse că ar trebui să i se pună ventuze.

Puse chiar el ventuzele, pe când bătrânul croitor, Kiriak şi fetele stăteau şi priveau şi li se părea că văd cum iese din Nikolai boala. Nikolai privea şi el cum ventuzele lipite de piept se umplu treptat cu sânge negru şi simţea că într-adevăr iese din el ceva şi zâmbea mulţumit.

— Bine, foarte bine, spunea croitorul, să dea Dumnezeu să-ţi ajute.

Botezatul îi puse douăsprezece ventuze, apoi încă douăsprezece, bău ceai şi plecă. Nikolai începu să tremure; faţa i se trase şi – cum spuneau în urmă femeile – i se strânse ca un pumn, iar degetele i se învineţiră. Se înveli şi cu plapuma şi cu sumanul, dar îi era din ce în ce mai frig. Spre seară se simţi rău de tot; ba cerea să-l pună pe jos, ba îl oprea pe croitor să fumeze, apoi se linişti sub suman, iar spre dimineaţă muri.

IX

Iarnă! Iarnă lungă şi grea!

Încă de la Crăciun li se isprăvise făina şi trebuiau să cumpere de la cârciumă. Kiriak, care tot fără slujbă era, făcea gălăgie seara, băgându-i în groază pe toţi, iar dimineaţa se chinuia de dureri de cap şi de ruşine, de-ţi era milă să-l priveşti. În grajd, mugea tot timpul vaca flămândă, rupându-i sufletul băbucăi şi Mariei. Şi, ca înadins, era un ger cumplit şi viscolul ridica nămeţi cât casa. Iarna se prelungi mult – de Bunavestire bântui un adevărat viscol de iarnă, iar în Săptămâna Mare se aşternu alt rând de omăt.

Dar, cu chiu cu vai, s-a isprăvit şi iarna. Primele zile de aprilie au fost calde, numai noaptea geruia, iarna tot nu voia să se lase alungată, dar în cele din urmă o zi mai caldă a biruit-o, s-au pornit apele şi au început să cânte păsările. Toată lunca şi tufişurile de pe malul râului le-a înecat apa; între Jukovo şi malul dimpotrivă se întindea un lac imens pe care zburau ici şi colo raţe sălbatice. Apusul primăvăratic, ca o vâlvătaie de flăcări cu nori spumoşi, oferea ochilor în fiecare seară un spectacol nou, nemaivăzut, neverosimil, o privelişte din acelea pe care văzând-o pictată într-un tablou nu-ţi vine să crezi că asemenea culori şi asemenea nor se pot alcătui pe cer în realitate.

Cocorii zburau iute-iute şi ţipau trist, parcă chemând pe cineva după ei. Stând pe marginea râpei, Olga privea îndelung la apele revărsate, la soare, la biserica luminoasă, întinerită parcă; lacrimile-i curgeau şiroaie şi i se îneca răsuflarea în dorinţa de a pleca mai repede de acolo, oriunde, oriîncotro va vedea cu ochii, fie şi la capătul lumii. De altfel, era lucru hotărât că ea se va întoarce la Moscova să se angajeze fată în casă şi odată cu ea va merge şi Kiriak, să intre ca paznic undeva, sau să-şi ia alt serviciu. Ah, de-ar pleca mai repede!

Când pământul se mai zvântă şi dimineţile se făcură calde, Olga şi Saşa, gata de drum, amândouă cu bocceluţe în spate şi cu opinci în picioare, au plecat într-o zi, în zori. Maria a ieşit să le petreacă. Kiriak nu se simţea bine; mai rămânea acasă încă o săptămână. Olga se închină pentru ultima oară spre biserică, cu gândul la bărbatul ei, dar nu plânse, doar faţa i se zbârci şi se smochini ca la o bătrână. În iarna aceea slăbise, se urâţise, părul îi albea pe la tâmple şi în locul drăgălăşeniei şi zâmbetului

plăcut de odinioară, i se aşternuse pe chip amintirea tristă şi resemnată a suferinţelor îndurate; privirea îi era fixă, inexpresivă, de parcă ar fi fost surdă. Îi părea rău totuşi să se despartă de satul acesta şi de mujicii lui. Îşi aminti cum îl duceau pe Nikolai şi cum la fiecare casă cereau câte o slujbă şi cum toţi plângeau de mila ei. În timpul verii şi a iernii ce trecuse, au fost zile când i se părea că aceşti oameni trăiesc mai rău decât animalele şi i se făcea frică de ei. Erau grosolani, murdari, necinstiţi, beţivi, trăiau duşmănindu-se, în veşnică ceartă, pentru că nu se respectau, se temeau unul de altul şi se bănuiau. Cine ţine cârciumă şi îmbată poporul? Mujicul. Cine cheltuieşte şi bea banii obştii, ai şcolii şi ai bisericii? Mujicul. Cine a furat de la vecini, a pus foc şi a depus mărturie falsă la judecată pentru o sticlă de votcă? Cine se ridică cel dintâi împotriva mujicilor, la adunările zemstvei? Mujicul. Da, te apucă teama trăind printre ei şi totuşi erau oameni, sufereau, plângeau şi în vieţile lor nu se întâmpla nimic ce n-ar putea găsi dezvinovăţire: munca istovitoare, din pricina căreia noaptea te doare tot trupul, iernile grele, secerişul sărac, mizeria, zilele când aştepţi un ajutor, dar el nu vine de nicăieri şi nici n-ai de unde să-l aştepţi. Aceia care au ajuns mai bogaţi şi mai puternici nu-ţi pot ajuta cu nimic, pentru că sunt şi ei grosolani, necinstiţi, beţivi şi înjură tot atât de urât. Cel mai mic funcţionar sau vătaf se poartă cu mujicii de parcă ei ar fi nişte haimanale şi chiar conducătorilor obştii sau starostelui bisericesc îi spun „tu” şi cred că au tot dreptul să se poarte astfel. Şi poate fi vorba oare de un ajutor sau de o pildă bună de la acei oameni hrăpăreţi, lacomi de bani, depravaţi şi leneşi, care vin prin sate numai pentru a jigni, a jefui şi a-i băga pe toţi în sperieţi? Olga îşi amintea ce înfăţişare tristă şi umilă aveau bătrânii astă-iarnă în ziua în care Kiriak a fost luat pe sus ca să fie pedepsit cu biciul. Ei îi era milă de toţi oamenii aceia şi, mergând, se întorcea mereu să privească spre sat.

După ce le petrecu vreo trei verste, Maria îşi luă rămas-bun, apoi îngenunche şi începu să bocească, lipindu-şi faţa de pământ.

— Iar am rămas singură, vai de căpuşorul meu, vai de nenorocita de mine!

Şi multă vreme a mai bocit aşa, şi mult timp încă Olga şi Saşa au văzut-o cum stătea în genunchi, cum se tot închina într-o

parte, cuprinzându-şi apoi capul în mâini, şi cum un cârd de stăncuţe îşi fâlfâiau aripile deasupra ei.

Soarele se ridică sus şi razele deveniră fierbinţi. Satul rămase departe în urmă. Era plăcut să mergi. Olga şi Saşa uitară în curând şi de sat, şi de Maria, erau vesele şi tot ce vedeau le îmbucura. Îşi arătau una alteia ba un gorgan ciudat, ba stâlpii de telegraf care se perindau în şir lung unul după altul, cu sârmele vuind tainic, pierzându-se în zare fără să poţi şti până unde merg; ba un conac singuratic, înecat în verdeaţă, de unde simţeau că adie o undă de răcoare şi mireasmă de flori de cânepă şi care le făcea să creadă, fără să ştie de ce, că acolo trăia o familie fericită; ba scheletul unui cal ce albea singuratic pe câmp. Şi mierlele fluierau fără încetare, prepeliţele se chemau una pe alta, iar glasul cristeiului semăna cu zgomotul pe care-l faci hârşâind o scoabă de fier.

La amiază, Olga şi Saşa intrară într-un sat mare. Pe şoseaua lată îl întâlniră pe bătrânul bucătar al generalului Jukov. Îi era pesemne cald: chelia lui roşie lucea asudată în soare. El şi Olga s-au privit fără să se recunoască, apoi amândoi şi-au întors capul şi în aceeaşi clipă s-au recunoscut; fără să-şi spună însă vreo vorbă, au plecat mai departe, fiecare în drumul lui. Olga se opri apoi lângă o casă care părea mai bogată şi mai nouă, se închină în faţa ferestrelor deschise şi se rugă cu glas sonor, subţire şi cântat:

— Creştini drept-credincioşi, faceţi-vă milă şi pomană, daţi în numele Domnului ce vă lasă inima, pentru veşnica pomenire a părinţilor voştri şi viaţa lor veşnică…

— Creştini drept-credincioşi, cântă mai subţirel şi Saşa, daţi de pomană în numele Domnului cât vă lasă inima, veşnica pomenire…

Publicată pentru prima oară în revista *Russkaia mîsl,* Nr. 4, aprilie 1897, sub semnătura lui Anton Cehov. Cu unele modificări şi adăugiri la capitolul IX, apare într-o ediţie separată sub îngrijirea lui A.S. Suvorin, Sankt Petersburg, 1897. Fără alte modificări, este inclusă în cartea lui Cehov *Nuvele:* 1. *Mujicii,* 2. *Viaţa mea,* ediţia A.S. Suvorin, Sankt Petersburg, 1897, şi apare apoi şi în celelalte ediţii; începând cu ediţia a 4-a cartea se editează sub titlul *Mujicii şi Viaţa mea* (ultima ediţie este

ediţia a 7-a, Sankt Petersburg, 1899). Cu corecturi de punctuaţie şi cu mici modificări, apare în culegerea de *Opere* din 1901, vol. IX. Publicăm textul din 1901.

Numărul din aprilie al revistei *Russkaia mîsl* (1897) fiind gata tipărit, a fost înaintat la 2 aprilie cenzorului Serghei Sokolov. În aceeaşi zi, Sokolov a trimis Comitetului cenzurii din Moscova „raportul” său în care comunică:

„În prima jumătate a numărului din aprilie al rev. *Russkaia mîsl,* deosebit de interesantă, din punct de vedere cenzorial, este nuvela lui A.P. Cehov *Mujicii.* În această nuvelă autorul foloseşte culori mult prea întunecate pentru a zugrăvi viaţa ţăranilor. În timpul verii, aceştia muncesc fără răgaz, de dimineaţă până seara, împreună cu familiile lor şi, cu toate acestea, nu izbutesc să-şi agonisească pâine nici pentru o jumătate din an. Din această cauză se hrănesc foarte prost, totuşi cea mai mare parte sunt beţivi. Nu precupeţesc nimic când e vorba de băutură, nici chiar hainele. Când se îmbată, se poartă brutal cu soţiile lor, le schingiuiesc, considerând că au dreptul să se poarte astfel. Neajutoraţi şi obijduiţi, ei se plâng mai ales de birurile care apasă din ce în ce mai greu traiul familiilor. Care sunt cauzele acestei situaţii grele a ţăranilor sau, mai curând, a familiilor ţărăneşti? Cauza principală este totala lor lipsă de cultură. După părerea autorului, majoritatea ţăranilor nu cred în Dumnezeu, religia e pentru ei o vorbă goală. Ţăranii aspiră spre lumină şi cunoştinţe, dar nu le pot afla singuri, deoarece foarte puţini ştiu carte. Majoritatea însă, susţine autorul, habar nu au nici ce înseamnă a şti carte. Ţăranii sunt «grosolani, murdari, necinstiţi, beţivi şi trăiesc duşmănindu-se, în veşnică ceartă… Cine ţine cârciumă şi îmbată poporul? Mujicul. Cine cheltuieşte şi bea banii obştii? Mujicul. Cine, pentru o sticlă de votcă, depune mărturie falsă la judecată? Mujicul.» etc. Justificarea acestor păcate o constituie munca grea a ţăranului, recoltele proaste şi lipsa de ajutoare. Ţăranului i se impun doar biruri şi nu e mai bine privit decât un vagabond. Şi poate fi vorba oare de un ajutor de la acei oameni hrăpăreţi… (cum sunt slujbaşii, cum sunt popii

care la sfârşitul postului strâng de la ţăranii neveniţi la împărtăşanie câte 15 copeici) lacomi de bani, depravaţi şi leneşi, slujbaşii vin prin sate numai pentru a jigni, a jefui şi a-i băga pe toţi în sperieţi. Din nuvela lui Cehov rezultă că ţăranii duc un trai nenorocit şi beau până îşi pierd minţile. Dar mai înainte, «cu cincisprezece, douăzeci de ani...», fiecare ţăran «avea o înfăţişare de parcă păstra în sufletul lui o taină, parcă ştia şi aştepta ceva; pe atunci ţăranii vorbeau despre acte cu pecete de aur, despre împărţiri de pământuri noi, despre comori, rosteau vorbe cu tâlc, greu de priceput...» Acum însă ţăranii nu pot vorbi decât de mizerie. În momentul de faţă, situaţia lor e mai grea decât pe timpul robiei. Pe atunci ei cel puţin mâncau pe săturate. Acum însă sunt tot timpul jefuiţi şi bătuţi cu biciul."

Din cauza acestui raport, la 3 aprilie 1897 s-a dat hotărârea Nr. 2770 a Comitetului cenzurii din Moscova, cu următorul conţinut: „Se va scoate pag. 193 din lucrarea lui Cehov, iar în cazul în care el nu va fi de acord, să fie arestat".

Conform hotărârii Comitetului cenzurii, din numărul pe aprilie al revistei *Russkaia mîsl* au fost extrase pagina 193 şi pagina 194 de pe verso-ul foii şi înlocuite cu altă foaie din al cărei text erau îndepărtate pasajele interzise de cenzură.

Adăugirea făcută de Cehov la textul publicat în ediţie separată (cap. IX, începând cu cuvintele: „îşi aminti cum îl duceau pe Nikolai" şi terminând cu „şi, mergând, se întorcea mereu să privească spre sat" cuprindea din nou pasajele înlăturate de cenzură.

Comparând textul adăugat cu citatele cenzorului Sokolov, menţionate în „raportul" său, vedem că, reconstituind pasajul interzis de cenzură, Cehov l-a modificat parţial.

Nu există date care să precizeze când a început să scrie Cehov această nuvelă. Se ştie doar că ea a fost terminată la începutul lui martie 1891. La 1 martie al acelui an, Cehov îi scrie lui A.S. Suvorin: „Am ghinion. Am scris o nuvelă din viaţa mujicilor, dar mi se spune că ea nu corespunde cerinţelor cenzurii şi că voi fi nevoit s-o

reduc la jumătate.” La 24 ianuarie 1900, Cehov îi scrie lui F.D. Batiuşkov (referitor la faptul că acesta i-a transmis rugămintea lui D. Roche, traducătorul în limba franceză al operelor lui Cehov): „Roche mă roagă să-i trimit pasajele tăiate de cenzură din *Mujicii.* Dar asemenea pasaje nu există. Există un capitol care n-a apărut nici în revistă, nici în carte; este vorba în el despre părerile mujicilor despre religie şi autorităţi. Dar nu văd utilitatea trimiterii acestui capitol la Paris, după cum consider nepotrivit ca *Mujicii* să se traducă în limba franceză.”

Capitolul menţionat de Cehov în această scrisoare nu ne-a parvenit.

La Arhiva centrală de stat pentru literatură se află manuscrisul ciornă al autorului, cuprinzând continuarea neterminată a nuvelei *Mujicii* (cap. X şi XI) şi numeroase adnotări pe foi volante, folosite de autor doar parţial. În aceste fragmente se conturează viaţa de mai târziu a câtorva personaje din *Mujicii* (Olga, fiica ei, Saşa, Kiriak) la Moscova. Afară de aceasta, unele dintre ele, abia schiţate în *Mujicii,* capătă o anumită amploare (sora Olgăi, prostituata Klavdia Abramovna, lacheul Makaricev…). Probabil că Cehov voia să scrie o nuvelă mai mare, în care paralel cu viaţa de la ţară să descrie şi viaţa ţăranilor plecaţi din sate în capitală, cu „Lisabonele” ei, prostituţia, locuinţele mizere etc. Acest plan a rămas însă nerealizat.

St. En. (în articolul despre Cehov, intitulat *Omul din restaurant,* apărut în *Rannee utro*, 1914, Nr. 151, 2 iulie) povesteşte despre fostul lacheu al „Hotelului Mare” din Moscova, S.I. Bîcikov, care-l servea pe Cehov când acesta trăgea la acest hotel. S-ar putea ca Cehov să fi luat câteva dintre trăsăturile acestuia pentru a-l crea pe Cikildeev.

V. Ladîjenski (din *Amintirile mele despre A.P. Cehov* în culegerea *Despre Cehov,* M., 1910, pag. 141, iniţial *Mir bojii*, 1905, Nr. 4), povestind despre sfinţirea şcolii din Melihovo, al cărei curator era Cehov, spune: „El [Cehov] mi-a atras atenţia asupra unui ţăran localnic care îi servise drept model pentru starostele din *Mujicii,* subliniind felul lui deosebit de colorat de a vorbi.

Traducerea nuvelei în limba franceză, făcută de D. Roche, a fost publicată pentru prima oară în revista bilunară *Quinzaine,* în septembrie 1897. În anul 1901, această nuvelă apare la Paris într-o ediţie separată, cu un desen executat la cererea lui Roche de I.E. Repin. Originalul desenului a fost predat de Repin lui Cehov personal, care la 10 aprilie 1901 l-a trimis la biblioteca din Taganrog.

La apariţie *Mujicii* a produs o impresie covârşitoare.

Doctorul P.G. Rozanov, care-l cunoştea pe Cehov din anul 1884, când acesta practica medicina la Zvenigorod, îi scrie următoarele într-o scrisoare datată 5 mai 1897: „Mulţumesc, mulţumesc foarte mult pentru *Mujicii.* Nu caut să vă dau sfaturi, dar vă spun sincer, cu sufletul deschis, că dacă vă veţi arunca mai des privirea în mediul pe care l-aţi atins acum, nouă ne-aţi fi şi mai drag” *(nouă* – adică cititorilor).

Scriitorul A. Lugovoi (A.A. Tihonov) îi scrie lui Cehov (10 mai 1897): „Vă mulţumesc că ne-aţi trimis *Mujicii.* Tot ce-i acolo, ca, de altfel, tot ce scrieţi dumneavoastră, e minunat din punct de vedere artistic şi îngrozitor ca realitate – dracu’ s-o ia! Dacă am putea măcar să ne consolăm cu gândul că numai la noi e astfel şi la alte popoare e mai bine, dar nu! peste tot dai de aceeaşi beznă. Ţăranii noştri sunt totuşi mai buni decât ai lui Zola.”

A.I. Iujin-Sumbatov, artist la Teatrul Mic şi dramaturg, a fost deosebit de entuziasmat de nuvela lui Cehov (scrisoarea din mai 1897):

„Tu, desigur, nici nu-ţi închipui ce mi-ai dăruit prin *Mujicii* tăi. Nu sunt narodnic, nici în sensul vechi, nici în cel nou al cuvântului. Din punct de vedere al «convingerilor» mă mărginesc, sincer vorbind, la părerea că poporul trebuie ajutat să înveţe cum să iasă din cumplita lui mizerie… Dar *Mujicii* tăi este cea mai măreaţă operă care a fost creată în ultimii ani în lumea întreagă, cel puţin pentru noi, ruşii. În *Mujicii* talentul tău a atins o culme… Peste tot, se simte inegalabilul tragism al adevărului, forţa nestăvilită a unui crochiu covârşitor, shakespearian – parcă n-ai fi scriitor, ci natura însăşi.

Înţelegi oare ce vreau să spun prin asta? Eu simt în *Mujicii* ce vreme e într-o zi sau alta a acţiunii, ştiu unde e soarele, cum coboară malul râpei spre râu. *Văd* toate acestea fără ca ele să fie descrise, iar fracul lacheului înapoiat «în popor» îl văd cu toate cusăturile lui, aşa cum văd şi prăbuşirea inevitabilă a visurilor lui luminoase (ale lui Cikildeev) şi a speranţelor în reîntoarcerea la «Bazarul slav». Eu nu plâng niciodată, dar după pagina când fostul lacheu îşi îmbracă şi apoi îşi ascunde din nou fracul, multă, multă vreme n-am mai putut citi."

Vl.I. Nemirovici-Dancenko îi comunica lui Cehov în scrisoarea lui (primele zile ale lunii mai, 1897): „Am citit cu mare încordare *Mujicii.* Judecând după ceea ce se vorbeşte, de multă vreme n-ai mai avut un asemenea succes."

Severnîi vestnik (1897, Nr. 6, fără semnătură) menţionează: „...de mult o operă beletristică modernă nu s-a bucurat în presa noastră jurnalistică de un succes atât de răsunător şi sincer, totodată, ca *Mujicii.* Acest succes ne aminteşte timpurile când apărea un nou roman de Turgheniev sau de Dostoievski."

Într-adevăr, în cursul anului 1897, nuvela lui Cehov a constituit în repetate rânduri un subiect de discuţie în presă.

Criticul din *Russkie vedomosti* (1897, Nr. 106, 19 aprilie – I-t [I.N. Ignatov] – *Jurnalnîe novosti)* face o înaltă apreciere nuvelei, dar o găseşte prea pesimistă şi deznădăjduită. Presupunând că, din punct de vedere narodnic, nuvela lui Cehov va fi considerată că „denaturează în mod grosolan realitatea", criticul liberal, deşi nu acceptă făţiş această părere, este oarecum de acord cu ea prin faptul că subliniază „pesimismul" lui

---

[1] Atitudine mistico-contemplativă, pasivă faţă de viaţa din jur (n. ed.).

[2] *Le beau monde* – lumea bună (fr.) (n.t.).

[3] Han mongol ale cărui hoarde au cotropit Rusia pe la jumătatea secolului al XIII-lea (n. ed).

[4] Poreclă folosită de Gogol în „Suflete moarte" pentru a ilustra atitudinea dispreţuitoare a moşierimii ruse faţă de iobagi (n.ed).

[5] *Aşce* – dacă. *Dondeje* – până ce. (n.t.)

[6] De la cuvintele *ham* şi *holui* – bădăran, mitocan, folosite pe vremuri de aristocraţie mai ales la adresa servitorilor (n. ed.).

Cehov şi deci preferă metodele de creaţie ale scriitorilor narodnici, metodelor lui Cehov.

M.O. Menşikov, pe atunci radical, scrie despre *Mujicii* în *Knijki Nedeli* (1897, mai, *Kriticeskie zametki*): „În tumultul străzii răsună deodată un recviem solemn, asta este impresia pe care ţi-o lasă nuvela lui A.P. Cehov. Ca nuvelă, putem numi *Mujicii* un fenomen excepţional, atât din punct de vedere artistic, cât şi din punct de vedere social.” Această operă reprezintă „un eveniment care marchează o eră în beletristică, ca odinioară *Anton Sărmanul* (mult mai slabă însă) sau *Povestirile unui vânător* (nici acestea nu sunt mai bune).”

Adevărul necruţător cu care e prezentată viaţa grea a satelor de atunci în nuvela lui Cehov a provocat nemulţumiri, atât în rândurile liberalilor, cât şi în acelea ale narodnicilor.

Polemica stârnită de această nuvelă între revistele *Novoe slovo* şi *Russkoe bogatstvo* este caracteristică. Prima revistă era condusă de „marxiştii legali”, iar cea de a doua de narodnici.

P. Struve, care publica sub pseudonimul Novus *(Pe teme diferite: Mujicii lui Cehov – Novoe slovo,* 1897, mai, Nr. 8) apreciază nuvela ca „o serie de imagini vii, prinse din viaţă, care produc o impresie copleşitoare prin veridicitatea lor”. Polemizând cu „moralizarea jalnică” a narodnicilor, Struve subliniază aportul însemnat pe care l-a adus nuvela lui Cehov la spulberarea idealizării vieţii satelor, la reliefarea avantajelor oraşului faţă de sat, de unde reieşea că dezvoltarea continuă a capitalismului înseamnă pentru sat un progres.

N. Mihailovski, liderul narodnicismului *(Literatura i jizn – Russkoe bogatstvo,* 1897, Nr. 6) a făcut o apreciere negativă nuvelei lui Cehov şi, căutând să diminueze impresia covârşitoare produsă de *Mujicii,* spune că „din nuvela lui Cehov concluzii de ordin general nu e cazul să se tragă şi nici nu s-ar putea trage”.

Pecenegul

Traducere de Alice Gabrielescu şi Tatiana Panaitescu

Ivan Abramîci Jmuhin, ofiţer de cazaci în rezervă, cu serviciul pe vremuri în Caucaz, care fusese şi el odată tânăr, sănătos şi puternic, iar acum trăia în mica lui proprietate rurală şi nu mai era decât un bătrânel slab şi gârbovit, cu sprâncenele zburlite şi mustăţile verzui-cărunte, călătorea într-o zi caldă de vară cu trenul spre casă. Fusese la oraş să se spovedească, să se împărtăşească şi să-şi depună totodată şi testamentul la notar (cu vreo două săptămâni în urmă suferise un uşor atac). Acum, la întoarcere, stând în vagon, îl împresurau gânduri triste, adânci: se gândea la apropierea morţii, la deşertăciunea vieţii şi la zădărnicia tuturor celor lumeşti. La staţia Provalie – există o asemenea staţie pe drumul Doneţului – intră în vagon un bărbat blond, de vârstă mijlocie, gras, cu o servietă veche în mână şi se aşează pe bancheta din faţă. Intrară în vorbă.

— Mda, spunea Ivan Abramîci, privind îngândurat pe geam, să te însori nu-i niciodată prea târziu. Iaca, eu m-am însurat la patruzeci şi opt de ani, toţi spuneau că-i prea târziu, dar nu era nici devreme, nici târziu: aşa cum a ieşit, mai bine nu mă însuram deloc. De nevastă se satură repede toţi, deşi nu toţi mărturisesc adevărul, pentru că, vezi matale, le este ruşine că nu-s fericiţi în căsnicie şi ascund. Vezi pe câte unul cum se tot învârteşte pe lângă soţie – „Mania, Mania” – când el, dacă ar fi pe voia lui, ar băga-o pe această Mania într-un sac şi ar arunca-o în apă. În patru ochi cu soţia te apucă urâtul – te şi prosteşti. Dar nici cu copii nu-i mai bine, îmi permit să vă asigur. Eu am doi feciori, doi ticăloşi. În pustietatea asta n-am unde să-i dau la

şcoală; ca să-i trimit să înveţe la Novocerkassk, n-am bani – aşa că trăiesc şi ei aici, ca nişte pui de lupi. Parcă văd că într-o zi au să înjunghie pe cineva la drumul mare.

Bărbatul blond asculta cu atenţie şi răspundea scurt şi încet la întrebări; se vedea omul liniştit şi modest. Era avocat şi se ducea în satul Diuevka pentru afaceri.

— Păi Diuevka este la nouă verste de casa mea, Dumnezeule mare! rosti Jmuhin cu un ton de parcă l-ar fi contrazis cineva. Dar, daţi-mi voie, la staţie n-o să găsiţi acum nicio căruţă. După părerea mea, ştiţi, cel mai nimerit lucru ar fi să rămâneţi peste noapte la mine, iar dimineaţa o să plecaţi cu caii mei mai departe, cu ajutorul lui Dumnezeu.

Avocatul se gândi puţin şi primi.

Când sosiră la staţie soarele coborâse mult spre stepă. Tot drumul, de la staţie până acasă, tăcură amândoi, din pricina zdruncinăturilor. Trăsurica sălta, scârţâia, părând chiar că plânge, ca şi cum salturile pe gropi îi pricinuiau dureri, iar avocatul, foarte incomod aşezat, privea cu disperare pe drum, doar va da cu ochii de casa lui Jmuhin. După vreo opt verste de mers, se ivi în sfârşit în zare o casă nu prea înaltă, având curtea împrejmuită cu gard de nuiele; acoperişul casei era verde, tencuiala crăpată şi pe alocuri căzută, iar ferestrele, mici şi înguste, priveau ca nişte ochi pe jumătate închişi.

Casa se afla în plină stepă; nicăieri în jur nu se vedeau nici fântâni, nici copaci. Ţăranii şi moşierii din jur o numiseră „Casa pecenegului”. Şi iată de ce. Cu mulţi ani în urmă, un topograf poposise seara acolo, iar dimineaţa, după o noapte întreagă petrecută în taclale cu Jmuhin, îi spusese acestuia la plecare privindu-l scârbit: „Dumneata, domnule, eşti un barbar, un peceneg". De atunci a rămas numele de „Casa pecenegului", poreclă întărită şi mai mult când cei doi copii ai lui Jmuhin, crescuţi mari, au început să prade grădinile şi hambarele vecinilor. Pe Ivan Abramîci îl numeau „ştiţi”, pentru că în vorbăria lui fără capăt repeta întruna cuvântul acesta.

În curte, lângă o magazie stăteau fiii lui Jmuhin: unul de vreo nouăsprezece ani, celălalt încă un copilandru, amândoi desculţi şi fără şepci. În clipa când trăsura intra pe poartă, băiatul cel mic aruncă în sus o găină care, cotcodăcind furioasă, descrise în aer un arc; băiatul cel mare trase cu puşca, iar găina se izbi de pământ, moartă.

— Băieţii mei se învaţă să împuşte din zbor, lămuri Jmuhin.

În tindă îi întâmpină o femeie scundă, slăbuţă, cu faţa palidă, încă tânără şi frumoasă, care după îmbrăcăminte putea fi luată drept slujnică.

— Dânsa, daţi-mi voie să v-o prezint, zise Jmuhin, este mama javrelor mele de copii. Hai, Liubov Osipovna, se adresă el femeii, mişcă-te maică, ospătează pe musafir. Pune masa! Repede!

Casa era compusă din două părţi: într-una se afla „salonul” cu dormitorul bătrânului Jmuhin alături – două camere lipsite de aer, cu plafonul jos şi invadate de muşte şi viespi; în cealaltă jumătate a casei era bucătăria în care se gătea, se spălau rufe şi se punea masa pentru muncitori; tot aici, sub laviţe stăteau pe ouă gâşte şi curci şi tot în bucătăria aceasta erau paturile în care dormeau Liubov Osipovna şi cei doi băieţi. Mobila din salon era nevopsită, cioplită la repezeală de un tâmplar; pe pereţi atârnau puşti, săbii, biciuşti şi toate aceste lucruri vechi şi de prisos erau acoperite de rugină şi de cenuşa prafului. Pe pereţi niciun tablou, doar într-un colţ o scândură mică, neagră, care fusese odată icoană.

Femeia cea tânără puse masa şi servi şuncă şi borş. Oaspetele nu voi să bea votcă şi se mulţumi să muşte din pâine şi castraveţi.

— Dar şunculiţă nu luaţi? întrebă Jmuhin.

— Mulţumesc, nu iau, răspunse oaspetele. Eu de obicei nu mănânc carne.

— Da’ de ce?

— Sunt vegetarian. Să omori animalele este împotriva principiilor mele.

Jmuhin se gândi puţin, apoi rosti încet, oftând:

— Da… Aşa… Am cunoscut şi eu în oraş pe unul care nu mănâncă deloc carne. A ieşit acuma o asemenea credinţă. Las’ să iasă, e bine. Doar n-o să măcelărim şi să împuşcăm tot timpul, ştiţi, trebuie să ne liniştim, la urma urmei, să le dăm pace şi jivinelor. E păcat să omori, păcat, ce să zic. Se întâmplă câteodată să tragi într-un iepure, îl nimereşti, uite, în picior, şi el ţipă ca un copil. Îl doare şi pe el pesemne.

— Desigur că-l doare. Animalele suferă şi ele întocmai ca oamenii.

— Asta aşa e, adeveri Jmuhin. Eu le înţeleg toate acestea foarte bine, urmă el pe gânduri, numai că, vezi matale, nu pot

înţelege un lucru: dacă presupunem, ştiţi, că niciun om n-are să mai mănânce carne, ce-o să se facă atunci toate vietăţile domestice, bunăoară găinile, gâştele?

— Găinile şi gâştele pot trăi libere ca şi cele sălbatice.

— Aşa-i, înţeleg. Pot trăi, nici vorbă, dacă trăiesc ele şi ciorile şi stăncuţele fără noi. Da... Şi găinile şi gâştele şi iepuraşii şi berbecuţii, cu toţii vor trăi în libertate, bucurându-se – ştiţi – şi dând slavă Domnului că nu mai au a se teme de noi. Va veni vremea păcii şi a liniştii. Numai că... ştiţi... nu pot înţelege un singur lucru, urmă Jmuhin, privind şunca de pe masă, cu porcii cum o să fie? unde au să se ducă?

— Ca şi celelalte animale, adică vor fi şi ei liberi.

— Aşa! Da... Dar, daţi-mi voie, dacă nu-i tai, se înmulţesc, ştiţi, şi atunci adio grădini de zarzavat şi lunci înflorite. Că porcul, dacă-i dai drumul slobod şi nu te uiţi după el, strică tot într-o singură zi. Porcul îşi bagă râtul pretutindeni, că nu degeaba i se zice porc...

Ridicându-se de la masă, Jmuhin umblă mult prin odaie şi vorbi, vorbi... Îi plăcea să aleagă subiecte mai de seamă, serioase, şi-i plăcea să şi cugete asupra lor; dorea totodată, la anii lui înaintaţi, să se oprească la ceva, să se liniştească, să nu-i mai fie groază de moarte. Dorea blândeţe, pace sufletească şi încredere în sine, dorea să fie ca acest oaspete al său, care îşi săturase foamea numai cu pâine şi castraveţi şi prin aceasta el crede că a devenit mai bun, mai apropiat de desăvârşire; uite-l, stă pe cufăr, sănătos şi gras, tace şi se plictiseşte cu multă răbdare şi când îl priveşti din tindă, pare în umbră un bolovan mare ce nu poate fi clintit din loc. Se vede omul care are un sprijin în viaţă şi se simte bine cum e.

Jmuhin ieşi prin tindă afară şi se auzea cum oftează şi vorbeşte îngândurat cu el însuşi: „Da... aşa...” Se lăsă noaptea şi pe cer începu a clipi ici, colo, câte o stea. În odăi încă nu se aprinsese lumina. Cineva intră încet în salon, ca o umbră, şi se opri lângă uşă. Era Liubov Osipovna, soţia lui Jmuhin.

— Sunteţi din oraş? întrebă ea eu sfială, fără să privească pe oaspete.

— Da, locuiesc la oraş.

— Sunteţi om învăţat şi poate ne-aţi putea sfătui şi pe noi, fiţi atât de bun. Am avea nevoie să facem o cerere.

— Unde?

— Avem doi băieţi, bunule domn, şi ar fi fost de mult timpul să-i dăm la învăţătură – dar pe la noi nu vine nimeni şi n-ai cu cine să te sfătuieşti. Eu una nu ştiu nimic. Dacă nu-i dăm la carte, o să-i ia în armată ca simpli cazaci. Şi n-are să le fie bine, domnule! Să nu ştii carte îi mai rău decât să fii ţăran. Vedeţi, nici tatăl lor, Ivan Abramîci, nu-i primeşte în casă. Dar parcă ei sunt vinovaţi? Barem pe cel mititel să-l dau la învăţătură, zău, că tare mi-e milă! se rugă ea, cântând cuvintele, şi vocea începu să-i tremure; părea de necrezut că o femeie atât de tânără are copii mari. Ah, ce milă îmi este!

— Tu, maică, nu înţelegi nimic şi apoi nu este treaba ta, o dojeni Jmuhin, ivindu-se în prag. Nu plictisi pe oaspete cu vorbăria ta fără rost. Du-te, maică.

Liubov Osipovna ieşi din odaie; în tindă mai repetă o dată cu vocea ei subţire:

— Ah, ce milă mi-e!

Oaspetelui i se puse aşternutul pe divanul din salon şi ca să nu fie prea întuneric i se aprinse o candelă. Jmuhin se culcă în dormitorul său. Stând pe pat, se gândea la suflet, la bătrâneţe, la atacul pe care-l avusese de curând şi care-l speriase groaznic, amintindu-i că se apropie moartea. Îi plăcea să filozofeze în tăcerea nopţii, când rămânea singur cu sine însuşi, şi atunci se socotea drept un om foarte înţelept şi profund, purtat cu gândul numai către probleme serioase. Şi acuma el cugeta şi ar fi vrut să se oprească asupra unei idei deosebite, care să nu semene cu altele, o idee înaltă, putând să-l călăuzească în viaţă; ar fi vrut să-şi stabilească anumite reguli, astfel ca viaţa lui să fie tot atât de înţeleaptă şi profundă ca şi el însuşi. Bine ar fi, de pildă, ca el, bătrânul, să se lipsească de-acum înainte de carne şi de alte bunătăţi. Mai devreme sau mai târziu, tot va veni timpul când oamenii vor înceta să ucidă animalele şi să se ucidă om pe om, altfel nici nu se poate şi el îşi imagina cu amănunte acele timpuri, se vedea pe sine însuşi trăind în pace şi bună înţelegere cu toţi oamenii şi cu toate animalele, dar deodată îşi aminti de porci şi totul i se încurcă în cap.

— Ei comedie, Doamne iartă-mă, bombăni el, oftând din greu. Dumneavoastră dormiţi? îl întrebă apoi pe oaspete.

— Nu.

Jmuhin se sculă din pat şi se propti în prag, în cămaşă de noapte, arătându-şi picioarele uscate şi noduroase ca nişte beţe.

— Iată, acuma, începu el, s-au ivit, ştiţi, fel de fel de telegrafe, telefoane şi alte minunăţii, dar oamenii nu s-au făcut mai buni. Se tot spune că pe vremea noastră, acum treizeci, patruzeci de ani, oamenii erau grosolani şi cruzi, dar acum nu sunt oare tot astfel? E adevărat că pe vremea noastră oamenii trăiau mai fără marafeturi. Îmi amintesc când eram odată în Caucaz, am stat patru luni de zile cantonaţi lângă un râu, fără nicio treabă – eu pe atunci eram doar uriadnic – şi acolo s-a întâmplat o istorie întreagă, ca într-un roman. Chiar pe malul râului, acolo unde cantonase sotnia noastră căzăcească, a fost înmormântat un prinţişor, pe care tot noi îl omorâserăm cu puţin înainte. În timpul nopţii, ştiţi, venea văduva – prinţesa, să plângă la mormânt. Şi plângi şi plângi, şi geme şi geme, aşa o jale ne băga în noi că nu mai puteam dormi. N-am dormit o noapte, n-am dormit două şi ne-am ieşit din sărite. Gândind drept, nici nu se poate să nu dormi dracu' ştie de ce, iertaţi-mi vorba proastă. Am luat-o noi atunci pe prinţesă şi i-am tras o mamă de bătaie – după asta a încetat să mai vină. Iaca. Acum, desigur, s-au schimbat obiceiurile şi de bătut, nu se mai bate: oamenii trăiesc mai curat şi învăţătură au mai multă, dar, ştiţi, sufletul a rămas acelaşi, nu se arată nicio schimbare. Iată, binevoiţi să ascultaţi, trăieşte prin preajmă un moşier, adică, ştiţi, stăpâneşte mine. Muncesc la minele lui oameni fără acte, fel de fel de haimanale care nu se pot tocmi aiurea. Sâmbătă e ziua de plată, dar lui nu-i prea vine să plătească, ştiţi, îi e milă de bani. Şi-a găsit el un vătaf, tot dintre vagabonzi, măcar că umblă cu pălărie. „Tu, zice, să nu le plăteşti nimic, niciun ban; ei or să te bată, lasă, zice, să te bată, tu rabdă, iar eu în fiecare sâmbătă am să-ţi dau zece ruble." Şi iată că sâmbătă seara oamenii vin, după regulă, să li se facă socoteala; vătaful le zice: „Nu-s bani!" Ei, unul zice una, altul alta, încep înjurăturile, apoi bătaia… Şi-l bat ei pe vătaf, îl bat şi cu picioarele şi cu pumnii, ştiţi, oameni sălbăticiţi de foame, îl bat până îl cotonogesc, îl lasă pe jumătate mort, apoi pleacă toţi care încotro. Stăpânul pune să toarne apă peste vătaf şi-i dă zece ruble – iar el le ia, ba încă-i mulţumit, pentru că, la drept vorbind, nu pentru zece ruble, dar şi pentru câteva copeici ar fi gata să se lase bătut, ba şi-ar băga şi capul în laţ. Da… Iar lunea vin alţi lucrători, vin că nu au încotro, şi sâmbătă povestea se repetă…

Oaspetele se întoarse pe partea cealaltă, cu faţa spre perete

şi bolborosi ceva.

— Dar iată şi un alt exemplu, urmă Jmuhin. A bântuit pe aici odată dalacul, ştiţi, mureau vitele, cum să spun, ca muştele; au venit veterinarii şi au dat poruncă aspră ca vitele moarte să fie îngropate cât mai departe şi cât mai adânc în pământ şi să se toarne deasupra var, şi altele a mai poruncit, ştiţi, pe bază de ştiinţă. Mi-a pierit şi mie un cal. Eu am îngropat leşul după toate regulile şi numai var am turnat peste el vreo zece puduri. Şi ce crezi matale? Voinicii mei, ştiţi, podoabele mele de băieţi, au dezgropat noaptea calul, l-au jupuit şi au vândut pielea pe trei ruble. Iaca. Înseamnă că oamenii n-au devenit mai buni şi înseamnă că oricât ai hrăni lupul, el tot spre pădure se uită. Iaca. Ai la ce să te gândeşti! A? Ce zici?

Prin crăpăturile obloanelor, sclipea lumina fulgerelor. Era zăpuşeală, ca înainte de furtună, ţânţarii înţepau dureros, iar Jmuhin stătea lungit în pat şi se gândea, ofta, gemea şi-şi spunea sie însuşi: „Da… aşa!”, şi nu putea să adoarmă. Undeva departe bubuia tunetul.

— Dumneavoastră dormiţi?

— Nu, răspunse oaspetele.

Jmuhin se sculă şi, lipăind cu tălpile goale pe duşumea, trecu prin salon şi tindă spre bucătărie, să bea apă.

— Tot ce poate fi mai rău pe lume, ştiţi, este prostia, vorbi el iarăşi, când se întoarse cu cana. Iată, Liubov Osipovna a mea stă dincolo în genunchi şi se roagă lui Dumnezeu. Se roagă în fiecare noapte, ştiţi, şi bate mătănii ca să dăm băieţii la şcoală; îi este teamă că vor fi luaţi în armată ca simpli cazaci, că o să-i bată acolo cu săbiile pe spinare. Dar ca să-i dau la învăţătură trebuie bani şi de unde să-i iau? Poţi să baţi mătănii până spargi podeaua cu fruntea, dar dacă nu-s bani, nu-s. Apoi se mai roagă pentru că, ştiţi, fiecare femeie crede că mai nenorocită ca dânsa nu mai e nimeni pe lume. Eu sunt un om sincer şi n-o să ascund nimic de dumneavoastră. Ea este dintr-o familie săracă, din preoţi adică, neam de clopotari, cum s-ar zice; m-am însurat cu ea când avea şaptesprezece ani şi au dat-o după mine mai mult pentru că acasă n-aveau ce mânca, sărăcie lucie, iar la mine, precum vedeţi, orişicum, este pământ, gospodărie, şi apoi eu sunt ofiţer, i-a convenit să se mărite cu mine, păi da. În prima zi după ce ne-am căsătorit, a plâns ca o nebună, şi a plâns apoi zi de zi în toţi cei douăzeci de ani care au trecut – e o plângăreaţă

fără leac. Şi tot stă, stă şi se gândeşte. La ce se gândeşte, mă rog? Păi la ce poate să se gândească o femeie? La nimic. Eu, mărturisesc, nu prea ţin pe o femeie drept om.

Avocatul se ridică brusc şi se aşează în capul oaselor.

— Scuzaţi-mă, dar mă înăbuş, zise el. O să ies puţin afară.

Jmuhin, continuând să vorbească despre femei, trase zăvorul la uşă şi amândoi trecură pragul. Deasupra curţii plutea luna plină şi în lumina ei, casa şi magaziile păreau mai albe decât ziua; pe iarba întunecată de umbre luna aşternea dâre lungi, lăptoase. Departe, spre dreapta, se întindea stepa, deasupra ei pâlpâiau liniştit stelele şi totul părea tainic şi îndepărtat ca azvârlit într-o prăpastie adâncă. Spre stânga, deasupra stepei, se îngrămădeau încălecându-se nori negri ca tăciunele; cu marginile luminate de lună, păreau munţi ale căror creste se acoperiseră de zăpadă; ceva mai încolo, păreau că se profilează păduri întunecoase, mări adânci; fulgerul scânteia, hăt-departe bubuia tunetul şi îţi venea să crezi că în munţi se dă o crâncenă bătălie...

Prin preajma casei, o bufniţă mică de noapte ţipa monoton: „Dorm! dorm!”

— Cât e ceasul? întrebă oaspetele.

— Unu şi ceva.

— Mult a mai rămas până-n zori.

Se înapoiară în casă şi se culcară din nou. Ar fi trebuit să doarmă, înainte de ploaie se doarme de obicei atât de bine, dar bătrânul voia neapărat să cugete, căuta gânduri înţelepte şi înalte; şi nu voia numai să cugete, dar să şi filozofeze puţin. Şi el filozofa, gândindu-se cât ar fi de bine ca acum, în pragul morţii, să se dezbare de vechile obiceiuri şi de viaţa lui trândavă care-i înghite pe nesimţite zi după zi, an după an, şi să născocească o ţintă măreaţă, să se ducă bunăoară, pe jos, undeva departe, departe, sau să nu mai mănânce carne, ca tânărul de alături. Şi iarăşi îşi imagina timpurile când animalele nu vor mai fi omorâte şi în gând le şi vedea aievea acele timpuri de parcă ar fi început a le trăi. Dar deodată, totul se învolbură în capul lui şi imaginile deveniră tulburi.

Furtuna trecuse pe alături, dar norii se tot lăţeau pe cer şi ploaia bătea uşor în acoperiş. Jmuhin se sculă şi, oftând de bătrâneţe, privi în salon, întinzându-se şi căscând. Văzu că oaspetele nu doarme şi se porni iarăşi la vorbă:

— La noi în Caucaz, ştiţi, era un colonel, şi tot vegetarian. Nu mânca niciodată carne, nu vâna şi nu dădea voie oamenilor săi să prindă peşte. Desigur, înţeleg. Orice animal ar trebui să trăiască în libertate şi să se bucure de viaţă; numai iată, nu-mi dau seama cum are să fie lăsat porcul slobod, să umble pe unde vrea el…

Oaspetele se ridică, apoi se aşeză la loc. Pe faţa lui palidă, buhăită, se citea oboseală şi supărare; îl ghiceai plictisit şi chinuit peste măsură şi numai blândeţea şi delicateţea lui sufletească îl împiedicau să-şi exprime supărarea în cuvinte.

— S-a luminat de zi, vorbi el liniştit. Spuneţi, vă rog, să se înhame caii.

— Cum aşa? Aşteptaţi să treacă ploaia.

— Nu, vă rog, imploră oaspetele speriat. Am nevoie să plec chiar acum.

Şi începu să se îmbrace grăbit.

Când trăsura trase la scară, soarele răsărea. Ploaia abia încetase, norii se fugăreau pe cer iar golurile albastre dintre ei se înmulţeau şi se măreau din ce în ce. Băltoacele oglindeau slab primele raze de soare. Când procuristul cu servieta sub braţ trecu prin tinda casei, ca să se urce în trăsură, soţia lui Jmuhin, parcă mai palidă ca în ajun, galbenă şi plânsă, îl aţinti cu o privire lungă, fără să clipească, o privire naivă ca de fetiţă, şi pe faţa ei îndurerată se vedea cât îl invidiază pentru că e liber – ah! cu câtă bucurie ar fi plecat şi ea de aici! – şi se ghicea de asemenea că ar fi vrut să-i vorbească, să-i ceară din nou un sfat în privinţa copiilor. Şi ce umilă era! Nu părea nici soţie, nici gospodină, nici slugă, mai curând o rudă săracă, ţinută din milă pe lângă casă, o fiinţă sărmană de care nimeni nu are nevoie, o nimica… Soţul ei, agitându-se şi vorbind neîntrerupt, îl conduse pe oaspete, alergând mereu în faţa lui, în timp ce femeia se strângea sfioasă la perete, de parcă s-ar fi simţit vinovată cu ceva şi aştepta clipa potrivită pentru a-şi cere iertare.

— Vă rog să poftiţi şi altă dată! repeta mereu bătrânul. Suntem bucuroşi de oaspeţi, ştiţi!

Avocatul se aşeză grăbit în trăsurică, fericit că scapă de acolo şi parcă-i era teamă că l-ar mai putea opri pe loc ceva. Trăsura începu să salte şi să scârţâie ca şi în ajun, în timp ce căldarea legată la spate bălăngănea asurzitor. Avocatul întoarse spre Jmuhin o privire deosebit de expresivă: ca şi topograful de

altădată, era ispitit să-i toarne porecla de „peceneg” sau ceva asemănător, dar blândeţea lui înnăscută birui, îşi ţinu gura şi nu spuse nimic. În poartă însă nu se mai putu opri; strigă tare şi îmbufnat:

— M-aţi plictisit!

Şi dispăru dincolo de poartă.

Lângă magazie stăteau fiii lui Jmuhin: cel mai în vârstă ţinea în mână o puşcă, iar cel mic, un cocoşel cenuşiu cu creasta de un roşu aprins. Acesta aruncă în sus din toate puterile cocoşelul, care zbură pe deasupra acoperişului casei şi se răsuci în aer ca un porumbel; băiatul cel mare trase şi cocoşelul se prăbuşi ca o piatră.

Bătrânul, intimidat şi neştiind cum să-şi explice ciudatele cuvinte strigate de oaspete, se îndreptă încet spre casă. Se gândi multă vreme la noua orientare a minţii omeneşti, la neruşinarea tuturor, la telegraf, telefon şi biciclete, la lipsa de folos a tuturor acestor lucruri – apoi încet-încet se linişti, luă o gustare, bău fără grabă cinci pahare de ceai şi se duse să se culce.

Publicată pentru prima oară în ziarul *Russkie vedomosti,* 1897, Nr. 303, 2 noiembrie, cu subtitlul: *Nuvelă.* La sfârşit era datată: Nisa, 24 octombrie. Semnată: Anton Cehov. Fără subtitlu şi cu unele modificări, a fost inclusă în culegerea de *Opere* din 1901, vol. IX. Publicăm textul din 1901.

După cum rezultă din corespondenţa lui Cehov cu directorul editor al ziarului *Russkie vedomosti,* V. A. Sobolevski, nuvela *Pecenegul* a fost scrisă la Nisa îndată după nuvela *Acasă,* între 17 şi 24 octombrie 1897, dar a fost publicată înaintea acesteia.

În carnetul de notiţe al lui Cehov se găseşte însemnarea care a servit drept bază pentru unele părţi ale nuvelei: „X a venit la prietenul său Z, unde a rămas peste noapte. Z este vegetarian. Ei stau la masă. Z explică de ce nu mănâncă carne. X înţelege, are totuşi o nedumerire. «Atunci pentru ce mai sunt pe lume porcii?» X s-ar învoi ca animalele să fie libere, dar nu înţelege să se dea libertate şi porcului. Noaptea el nu poate dormi, se chinuieşte şi întreabă mereu: «Dar dacă nu-i mâncăm,

pentru ce mai sunt pe lume porcii?» “

P. Surojski (*Deni,* 1914, Nr. 177, 2 iulie – *Personajele vii ale lui Cehov*) spune că în nuvelele *Pecenegul* şi *Acasă* autorul descrie partea de nord a regiunii Taganrog. „Pe acolo trece calea ferată spre Doneţ şi în ambele nuvele autorul pomeneşte de ea, iar în *Pecenegul* numeşte chiar staţia Provalie.”

I. Polferov, în *Oblastnoe obozrenie i Vestnik kazacih voisk,* Sankt Petersburg, 1904, Nr. 30, 25 iulie, pag. 489 – *A.P. Cehov despre cazaci (Dintr-o întâlnire recentă)* arată ce părere îşi făcuse Cehov despre ţinutul Donului şi despre locuitorii de acolo, părere oglindită şi în operele sale *(Pecenegul* şi *Stepa):* „Era dureros să priveşti cum acest spaţiu nemărginit, unde s-ar părea că există toate condiţiile pentru o viaţă civilizată, este totuşi învăluit de o totală lipsă de cultură, pornită mai cu seamă din mediul ofiţerilor de la conducere. Se mai pot găsi la bază şi alte cauze, care nu depind de voinţa cazacilor, dar aceasta totuşi este cauza principală. Dacă ofiţerii, principalii educatori ai cazacilor, ar fi oameni culţi, instruiţi, sunt convins că n-am avea de constatat atâta ignoranţă şi toţi «pecenegii» ar dispărea.”

Acasă

Traducere de Alice Gabrielescu şi Tatiana Panaitescu

I

Calea ferată spre Doneţ. O haltă care albeşte singuratică în stepă, cu zidurile încinse de arşiţa soarelui, fără pic de umbră şi s-ar părea şi fără oameni. Trenul a şi plecat, lăsându-te pe loc, huruitul lui abia se mai aude şi în cele din urmă se pierde cu totul în depărtare. În preajma gării e pustiu şi nu mai sunt alţi cai decât cei veniţi să te ia. Urci în trăsură – ai o senzaţie plăcută după vagonul de tren – şi porneşti pe drumul de ţară, prin stepă; treptat, în faţa ochilor se deschid privelişti pe care nu le poţi întâlni în împrejurimile Moscovei – vaste, nemărginite, fermecătoare prin monotonia lor. Stepă, stepă şi nimic altceva. În depărtare câte un gorgan, o moară de vânt sau care cu turbă… Câte o pasăre zboară stingheră jos, deasupra stepei, şi mişcările lente ale aripilor îţi fac somn. E cald. A trecut o oră, două, şi în jur vezi tot stepa, mereu stepa, şi câte un gorgan ce se ridică la orizont.

Vizitiul povesteşte ceva, arătând mereu cu biciul într-o parte; povestea lui e lungă şi zadarnică, în sufletul tău a coborât pacea şi nu-ţi mai vine să te gândeşti la trecut…

Pentru Vera Ivanovna Kardina venise o troică. Vizitiul aşează bine bagajele şi începu să îndrepte hamurile.

— Totul e neschimbat, zise Vera, privind în jur. Când am fost ultima dată aici, acum vreo zece ani, eram încă un copil. Îmi amintesc că atunci a venit să mă ia moşul Boris. Ce e cu el, mai trăieşte?

Vizitiul nu-i răspunse nimic, îi aruncă doar o privire posomorâtă şi se urcă pe capră.

De la gară trebuiau să străbată vreo treizeci de verste şi Vera se lăsă furată de farmecul stepei, uită de trecut şi începu să se gândească la imensitatea nesfârşită a ţinutului; sănătoasă, deşteaptă şi tânără – nu avea decât douăzeci şi trei de ani – nu-i lipsise în viaţă decât această libertate şi aceste zări întinse, de necuprins.

Stepă, stepă... Caii aleargă, soarele se ridică din ce în ce mai sus şi ei i se pare totuşi că atunci, în copilărie, nu era atât de frumoasă stepa în iunie, atât de bogată. Ierburile în floare – verzi, galbene, liliachii sau albe – precum şi pământul încins de arşiţă exală miresme îmbătătoare... în văzduh îşi fâlfâie aripile nişte păsări albastre, ciudate... Vera se dezobişnuise de mult să se roage, dar acum, luptând cu somnul, şoptea:

— Doamne, fă să-mi fie bine aici.

În suflet i se aşternea liniştea şi pacea şi i se părea că ar fi gata să meargă astfel toată viaţa, numai privind stepa. Trecură apoi pe lângă o râpă adâncă năpădită de puieţi de stejari şi anini; dintr-acolo se ridicau unde de răcoare – în fundul râpei curgea desigur un pârâu. De lângă râpă, chiar de pe mal, se înălţă un stol de prepeliţe. Vera îşi aminti că altădată veneau seara în plimbare până la râpa aceasta, deci conacul trebuia să fie aproape. Şi într-adevăr, în zare începură să se zărească plopii şi răchitele; dintr-o latură se ridicau fuioare de fum negru – se ardeau paiele vechi. Iat-o şi pe mătuşa Daşa că vine s-o întâmpine, fluturând o batistă; bunicul e pe terasă. Doamne, ce fericire!

— Draga mea! Draga mea! repeta mătuşa, scoţând ţipete scurte, isterice parcă. A venit adevărata noastră stăpână! Gândeşte-te doar – tu eşti adevărata stăpână, regina noastră! Aici totul îţi aparţine. Scumpo, frumoaso, eu nu sunt mătuşa ta, sunt sclava ta credincioasă!

Vera nu mai avea alte rude, afară de mătuşă şi bunic; mama îi murise de mult, tatăl, de profesiune inginer, murise şi el cu trei luni în urmă, la Kazan, în drum dinspre Siberia. Bunicul era gras, roşu la faţă şi cu o barbă mare, albă; suferea de astm şi umbla cu burta scoasă-n afară, rezemându-se în baston. Mătuşa, femeie de patruzeci şi doi de ani, îmbrăcată într-o rochie

modernă cu mâneci bufante şi cu talia strânsă tare în corset, dorea să pară mai tânără şi să placă; mergând, păşea mărunt şi la fiece pas spatele îi tresărea.

— Ai să ne iubeşti? întrebă ea, îmbrăţişând-o pe Vera. Nu eşti mândră?

La dorinţa bunicului, se făcu o slujbă de mulţumire, apoi zăboviră mult la masă şi pentru Vera începu noua ei viaţă. I se dădu cea mai bună cameră, împodobită cu toate covoarele câte erau în casă şi cu buchete mari de flori. Seara, când se culcă în patul ei mare, moale, comod, şi se acoperi cu plapuma de mătase, care mirosea a rufărie veche multă vreme închisă într-un cufăr, ea râse de mulţumire. Mătuşa Daşa veni la ea pentru o clipă, să-i ureze noapte bună.

— Ei, slavă Domnului că ai venit, zise ea, aşezându-se pe pat. După cum vezi şi tu, aici trăim bine, cum nu se poate mai bine. Numai că bunicul tău nu e sănătos! Nu se simte bine deloc! Se înăbuşe şi a început să-şi piardă memoria. Şi îţi aminteşti doar ce voinic era, ce puternic! Nu avea pic de astâmpăr... îmi amintesc că mai înainte, dacă vreun argat nu-i făcea ceva pe plac, sărea ca ars şi poruncea ţipând: „Douăzeci şi cinci de bice! Calde!” Acum s-a potolit însă, nici nu-i auzi gura. Da, ce să spun, sufleţelule, nu mai sunt timpurile de altădată, azi nu mai e îngăduit să baţi. Nu, desigur, de ce să baţi, dar nici să-i laşi prea slobozi nu trebuie.

— Cum, mătuşico, oamenii mai sunt şi acuma bătuţi? întrebă Vera.

— Se întâmplă să-i bată uneori vătaful, eu însă nu. Îi las în plata Domnului. Bunicul, din obişnuinţă îi mai ameninţă câteodată cu băţul, dar de bătut nu-i bate.

Mătuşa Daşa căscă, îşi făcu îndată o cruce peste gură şi una peste urechea dreaptă.

— Nu vă e urât să trăiţi aici? întrebă Vera.

— Cum să-ţi spun? Moşieri vecini nu mai sunt, nu mai trăiesc la ţară, în schimb s-au construit în jur multe fabrici, sufleţelule, şi s-au adunat o mulţime de ingineri, doctori şi mineri. Şi, bineînţeles, se dau spectacole, concerte, dar mai ales joacă toţi cărţi. Se adună şi la noi. Vine doctorul Neşceapov, de la fabrică, un bărbat frumos, interesant! Ştii, s-a îndrăgostit de fotografia ta. Eu una am şi hotărât: da, mi-am zis, asta e soarta Verocicăi. Tânăr, frumos, bogat – ce mai poţi zice – o partidă minunată.

Dar şi tu ai să fii o mireasă între mirese. Eşti de familie bună, moşia noastră este ipotecată, ce-i drept, dar ce-are a face? – în schimb e îngrijită, nu e lăsată în părăsire; am şi eu aici o parte, dar îţi las totul ţie; eu sunt sclava ta credincioasă. Şi răposatul meu frate, tăticul tău, ţi-a lăsat cincisprezece mii de ruble... Dar văd că ni se lipesc ochişorii... Dormi, fetiţo.

A doua zi, Vera se plimbă mult pe lângă casă. Parcul era bătrân, urât şi părăginit, fără poteci, aşezat fără rost, în pantă – şi, după cum se vedea, era socotit cu totul de prisos. Mişunau în iarbă sumedenie de şerpi. Păsări mari zburau pe deasupra copacilor şi ţipau „u – tu – tut", ca şi cum ar fi vrut să amintească oamenilor ceva. Jos curgea un râu, cu malurile năpădite de stuf crescut înalt, iar dincolo de râu, cam la o jumătate de verstă de mal, se zărea satul. Din parc, Vera ieşi în câmp şi, privind în depărtări, se gândea la noua viaţă ce-o va trăi acasă la ea şi încerca mereu să-şi închipuie ce-o aşteaptă aici. Zările fără capăt şi pacea desăvârşită a stepei îi spuneau că fericirea este aproape şi poate că o posedă chiar: mii de oameni ar fi spus că e o fericire să fii tânără, sănătoasă, cultă şi să trăieşti la moşia ta proprie! Dar în răstimpuri, stepa infinită, monotonă, fără o vietate, o înspăimânta; îşi dădea limpede seama că acest monstru verde îi va înghiţi viaţa, o va transforma într-o nulitate. Ea e tânără, frumoasă şi-i place viaţa; a învăţat la pension şi cunoaşte trei limbi, a citit mult, a călătorit cu tatăl ei – e cu putinţă oare ca toate acestea să le fi făcut degeaba, pentru ca în cele din urmă să se îngroape la o moşie în plină stepă? Zi de zi să nu aibă altceva de făcut decât să se vânture din grădină în câmp şi din câmp în grădină, apoi să stea acasă şi să asculte cum respiră bunicul? Dar altceva ce poate să facă? Unde să se ducă? Nu găsi niciun răspuns la aceste întrebări şi, întorcându-se acasă, se gândea cât de greu îi va fi să se simtă fericită aici şi că drumul de la gară până la conac a fost mult mai interesant decât viaţa ce-o aşteaptă.

După prânz veni şi doctorul Neşceapov de la uzină. Era doctor, dar cu trei ani în urmă investise capital în uzină, devenind coproprietar, astfel că nu mai considera medicina ca ocupaţia lui principală, cu toate că o mai practica. Neşceapov era un bărbat brun, palid şi zvelt, purta vestă albă, dar era greu să ghiceşti ce zace în sufletul lui. Intrând, îi sărută mâna mătuşii Daşa şi apoi tot timpul nu făcu decât să sară mereu în picioare,

ca să aducă un scaun sau să-şi cedeze locul; era foarte serios şi mai mult tăcea, iar când începea să vorbească prima frază nu i-o puteai deloc înţelege, cu toate că vorbea corect şi destul de tare.

— Dumneavoastră cântaţi la pian? întrebă el pe Vera şi sări deodată în picioare, pentru că ea îşi scăpase jos batista.

A stat şi a tăcut de la prânz până la miezul nopţii şi Verei nu-i plăcu deloc. Vesta albă i se părea cu totul nepotrivită la ţară, iar amabilitatea lui, înfăţişarea elegantă, până şi figura lui palidă, serioasă, cu sprâncene negre, i se păreau afectate şi dulcege. Era sigură că tace pentru că e un prost. Mătuşa Daşa în schimb, după ce doctorul plecă, rosti încântată:

— Ei, ce zici? Un bărbat minunat, nu-i aşa?

II

Mătuşa Daşa se ocupa de gospodărie. Strânsă în corset şi sunându-şi brăţările de la ambele mâini, se vânzolea, trecând din bucătărie în hambar, din hambar în curtea din spatele casei, unde erau ţinute vitele – umbla cu paşi mărunţi, iar spinarea îi tresărea la tot pasul. De fiecare dată când vorbea cu vătaful sau cu ţăranii, îşi punea, nu se ştie de ce, *pince-nez*-ul. Bunicul stătea tot timpul nemişcat în fotoliu şi întindea pasienţe sau dormita. Şi la prânz şi seara, mânca peste măsură de mult; i se dădeau mâncărurile gătite în acea zi, şi cele rămase din ajun, şi pateul strâns de duminică, şi din ciorba gătită pentru muncitori; înfuleca totul cu lăcomie şi fiecare masă o impresiona pe Vera atât de mult, încât în zilele când vedea pe drum o turmă de oi, sau când ţăranii aduceau făină de la moară, ei îi trecea îndată prin gând: „Toate o să le mănânce bunicul”. De obicei el tăcea, preocupat fie de mâncare, fie de pasienţă, dar câteodată, la masă, dând cu ochii de Vera, îi zâmbea înduioşat şi spunea drăgăstos:

— Atâta nepoată am! Verocika mea!

Şi în ochi îi sclipeau atunci lacrimi, apoi deodată, faţa i se făcea roşie ca focul, gâtul i se umfla şi, încruntându-se furios la servitoare, bătea cu bastonul în podele:

— De ce nu s-a dat hrean la masă?

Iarna nu se mişca deloc, dar vara se ducea uneori pe câmp, să vadă ovăzul şi păşunile, şi la întoarcere bodogănea că fără el e o harababură peste tot şi ameninţa în aer cu băţul.

— E supărat bunicu-tău, şoptea mătuşa Daşa. Ei, asta nu-i nimic, mai înainte însă era mânia lui Dumnezeu, numaidecât poruncea: „Douăzeci şi cinci de bice! Calde!”

Mătuşa se plângea că argaţii s-au lenevit, nimeni nu-şi dă osteneală şi de aceea moşia nu aduce niciun venit. Şi într-adevăr, gospodăria şchiopăta – se ara şi se semăna puţin, mai mult din obişnuinţă şi toată ziua nu se făcea mai nimic, se trăia în totală nepăsare. Cu toate acestea, care mai de care umbla, cerceta, socotea; în casă alergătura începea de la cinci dimineaţa şi mereu răsunau strigăte: „dă-mi”, „adu-mi”, „dă fuga”, încât spre seară slugile cădeau frânte de oboseală. Mătuşa schimba în fiecare săptămână bucătăreasa şi fetele din casă; ba le dădea afară, spunând că sunt nişte stricate, ba

plecau ele, pentru că nu mai puteau să rabde atâta zdruncin. Din satul lor nu mai era nimeni bucuros să vină, trebuiau să tocmească slugi din satele mai îndepărtate. Dintre toate fetele rămânea numai una, Aleona, care nu pleca pentru că din leafa ei trăia o familie întreagă, bătrâni şi copii. Micuţă, palidă şi cam prostuţă, Aleona deretica toată ziua prin casă, servea la masă, făcea focul în sobe, cosea, spăla, dar tot se părea că nu face nimic, că doar tropăie cu ghetele şi încurcă treburile. Mereu tremurând de teamă să nu fie trimisă acasă, ea scăpa farfuriile pe jos, spărgea vasele şi la fiecare sfârşit de lună paguba i se oprea din leafă; mamă-sa şi bunica veneau atunci şi se rugau de mătuşa Daşa, închinându-i-se până la pământ.

O dată pe săptămână, uneori şi mai des, se înfăţişau oaspeţi. Mătuşa venea atunci în cameră la Vera şi-i spunea:

— Mai stai şi tu cu musafirii, altfel o să iasă vorbe că eşti fudulă.

Vera se ducea să stea cu musafirii, juca şi ea cărţi sau cânta la pian, iar musafirii dansau. Mătuşa, veselă şi abia trăgându-şi sufletul după dans se apropia de ea şi-i şoptea:

— Fii mai drăguţă cu Maria Nikiforovna.

La 6 decembrie, de sfântu' Nicolae, s-au adunat foarte mulţi oaspeţi, vreo treizeci de persoane; au jucat cărţi până noaptea târziu şi mulţi din ei au rămas să doarmă la conac. De dimineaţă s-au aşezat iarăşi să joace cărţi, apoi au stat la masă şi când după aceea Vera s-a dus în odaia ei să se odihnească după atâta vorbărie şi fum de tutun şi a văzut că şi acolo întinseseră un joc de cărţi câţiva oaspeţi, era cât pe-aci să plângă de disperare. Seara, când toţi se pregăteau în sfârşit să plece, Vera, de bucurie că scapă de ei, le spunea:

— Mai rămâneţi! Mai staţi puţin!

Vizitele o oboseau, o tulburau şi cu toate acestea în fiecare zi, de cum începea să se întunece, nu-şi mai găsea astâmpăr şi ea însăşi pleca în vizită la vreo fabrică sau la vreo moşie din vecinătate. Acolo o luau de la capăt – joc de cărţi, dans, gajuri, mese. Tinerii funcţionari de la uzine sau mine cântau cântece ucrainene, cântau cu foc şi, ascultându-i, te înfiorai de tristeţe. Sau se adunau toţi într-o cameră şi povesteau despre mine părăsite, despre comori îngropate de mult în stepă, aminteau de Mormântul lui Saur. Seara târziu, pe când tăifăsuiau, li se întâmpla să audă de undeva de departe: „Ajutor!" Asta însemna

că trece vreun beţiv sau că e jefuit cineva la minele din vecinătate. Sau vântul urla prin sobe şi izbea obloanele, iar după câtva timp se porneau să bată clopotele la biserică – semn că începe viscolul.

La toate mesele şi la toate petrecerile câmpeneşti, cea mai căutată femeie era întotdeauna mătuşa Daşa şi cel mai căutat bărbat, doctorul Neşceapov. Prin fabrici şi la moşii se citea foarte puţin, se cântau numai marşuri şi polci şi, ceea ce era mai dezgustător, tineretul discuta aprins despre lucruri pe care nu le înţelegea. Discutau în contradictoriu, zgomotos şi cu patimă, cu toate că nicăieri, niciodată, Vera nu mai întâlnise oameni atât de nepăsători şi de lipsiţi de ţeluri ca acolo. Parcă nu aveau niciunul patrie, religie şi nici interese de ordin social. Când se discuta despre literatură sau vreo problemă de ordin obştesc, privirile lui Neşceapov te lămureau că asta nu-l interesează câtuşi de puţin, înţelegeai că de cine ştie câtă vreme el nu mai citise nimic şi nici nu avea de gând să citească. Serios, lipsit cu totul de expresie, ca un portret prost pictat, cu veşnica lui vestă albă, tăcea mereu, o tăcere grea, de neînţeles. Dar doamnele şi domnişoarele îl găseau interesant, erau încântate de manierele lui şi o invidiau pe Vera care, vădit, îi plăcea. Vera pleca după aceste vizite cu sufletul cătrănit şi se jura că de azi înainte va sta acasă; dar trecea o zi, venea seara, şi ea se grăbea din nou să se ducă la vreo uzină; astfel petrecu toată iarna.

Comanda cărţi, reviste şi le citea în camera ei. Citea şi noaptea, stând culcată în pat. Când ceasul din sală bătea două lovituri, sau trei, şi când de atâta citit începeau s-o doară tâmplele, se aşeza în capul oaselor, în pat, şi se gândea. Ce să facă? Unde să se ducă? Întrebare blestemată, la care s-ar părea că se pot găsi destule răspunsuri, dar când te gândeai bine, nu găseai niciunul.

O, cât trebuie să fie de minunată, nobilă şi sfântă sarcina de a-ţi sluji poporul; să-i poţi uşura chinurile, să-l înveţi… Dar Vera nu cunoştea poporul. Şi cum ar putea să se apropie de el? Poporul îi era străin, n-o interesase niciodată. Ea nu putea suferi mirosul greu al caselor ţărăneşti, înjurăturile din cârciumi, copiii nespălaţi şi văicărelile femeilor despre boli. Să înoţi prin nămeţi, să îngheţi de frig şi să stai apoi în zăpuşeala unei cocioabe, ca să dai sfaturi bune unor copii de ţărani pe care nu-i poţi iubi – nu, mai bine să mori! Şi afară de asta, să înveţi copii de

ţărani, în timp ce mătuşa Daşa încasează venituri de pe urma cârciumii şi toarnă amenzi – ar fi o comedie fără rost. Se discuta la nesfârşit despre şcoli, biblioteci rurale şi învăţământ obligatoriu, dar dacă toţi acei ingineri şi fabricanţi, cu nevestele lor, ar fi încredinţaţi că învăţământul este necesar, n-ar mai fi atât de zgârciţi cu învăţătorii ca acum, când le plătesc numai 15 ruble pe lună, lăsându-i să moară de foame. Dar toate discuţiile despre şcoli şi despre lipsa de cultură nu erau decât amăgiri cu care ei încercau să-şi înăbuşe glasul conştiinţei, căci într-adevăr e ruşinos să stăpâneşti cinci sau zece mii de deseatine de pământ şi să rămâi nepăsător faţă de nevoile poporului. Iată, de pildă, despre doctorul Neşceapov doamnele se întreceau spunând că e un om bun, deoarece a înfiinţat o şcoală pe lângă uzină. Da, şcoala a fost clădită din cărămida veche a uzinei – să tot fi costat optzeci de ruble – şi lui Neşceapov i s-a cântat la sfeştania şcolii „mulţi ani trăiască”, dar omul acesta bun nu şi-ar ceda pentru nimic în lume participaţia lui la beneficiile uzinei şi nici nu-i dădea prin gând că ţăranii, fiind oameni ca şi el, ar trebui să fie trimişi şi ei mai departe, la liceu, la universitate, nu să înveţe numai la aceste şcoli primare de pe lângă uzine.

Şi Vera se înfuria şi pe alţii, şi pe ea însăşi. Lua din nou cartea în mână, dar nu mai putea citi şi iarăşi se gândea. Să se facă doctoriţă? Dar atunci ar trebui să dea un examen de limba latină şi, afară de asta, simţea o repulsie de neînvins faţă de cadavre şi boli. Ar fi mai bine dacă s-ar face inginer sau judecător, căpitan de vapor sau savant, o îndeletnicire în sfârşit care să-i pună în mişcare toate forţele fizice şi spirituale, s-o obosească şi apoi să poată dormi bine toată noaptea. Ar fi dorit să-şi consacre viaţa unui scop înalt, în folosul omenirii, sau să placă unor oameni de seamă, să iubească înflăcărat, să-şi întemeieze o familie adevărată… Dar ce anume să facă? Şi cum să înceapă?

Într-o duminică dimineaţa din postul mare, mătuşa Daşa veni în camera ei devreme de tot, ca să-şi caute o umbrelă. Vera stătea în pat, cu capul în palme şi se gândea.

— Tu, sufleţelule, ar trebui să te duci la biserică, îi spuse mătuşa, altfel lumea o să-şi închipuie că nu crezi în Dumnezeu.

Vera nu răspunse nimic.

— Văd că te plictiseşti, sărăcuţa de tine, o căină mătuşa, îngenunchind în faţa patului; ea o adora pe Vera. Mărturiseşte: te plictiseşti?

— Foarte.

— Frumoasa mea, regina mea, eu sunt sclava ta credincioasă şi nu-ţi doresc decât binele, vreau să fii deplin fericită. Spune-mi, de ce nu te măriţi cu Neşceapov? Ce mai aştepţi, fetiţo? Iartă-mă, draga mea, dar nu se cuvine să fii atât de pretenţioasă, doar nu suntem prinţi... Timpul trece, nu mai ai şaptesprezece ani... Nu te înţeleg, el te iubeşte, te divinizează!

— Ah Doamne, gemu Vera cu ciudă, dar cum să cred că mă iubeşte? El tace mereu, nu scoate măcar o vorbă.

— Se sfieşte, sufleţelule... Şi-i este teamă să nu-l refuzi cumva!

După ce plecă mătuşă-sa, Vera rămase în picioare în mijlocul camerei neştiind ce să facă, să se îmbrace sau să se culce din nou. Afurisit pat... dar când te uiţi pe fereastră şi vezi copacii goi, zăpada cenuşie, ciorile, porcii pe care-i va mânca bunicul...

„Adevărat, gândi ea, să mă mărit ar fi poate mai bine.”

III

Două zile mătuşa a umblat cu faţa plânsă, pudrată gros şi ofta mereu, privind la icoane, dar era cu neputinţă să ghiceşti ce supărări o rod. În sfârşit se hotărî, se duse în odaie la Vera şi-i vorbi de-a dreptul:

— Uite ce, fetiţo, trebuie să depunem procentele la bancă, iar arendaşul n-a plătit. Dă-ne voie să luăm din cele cincisprezece mii de ruble pe care ţi le-a lăsat tăticul.

După asta, toată ziua mătuşa a fiert în grădină dulceaţa de vişine. Aleona, cu faţa roşie de fierbinţeală, alerga când în grădină, când în casă, când în pivniţă. De fiecare dată când mătuşa făcea dulceaţă, cu faţa severă şi îngândurată de parcă ar fi oficiat un cult, şi mânecile scurte lăsau să i se vadă mâinile mici, puternice, despotice, iar slugile alergau fără odihnă pe lângă această dulceaţă ce nu se pregătea pentru ei, întregul tablou devenea chinuitor pentru Vera…

În grădină rămăsese mirosul de vişine calde. Soarele asfinţise, focul era stins, dar în aer tot mai plutea acest miros dulceag şi plăcut. Vera stătea pe bancă; un muncitor nou, tânăr, cu îmbrăcăminte de soldat, croia după indicaţiile ei poteci în grădină. Lua cu lopata bucăţi de pământ cu iarbă şi le arunca într-o roabă.

— Unde ţi-ai făcut armata? îl întrebă Vera.

— La Berdeansk.

— Şi acum unde te duci? Acasă?

— Nu, răspunse muncitorul. Eu n-am casă.

— Dar unde te-ai născut şi ai crescut?

— În gubernia Oriol. Înainte de militărie am trăit la mama, în casa tatălui vitreg; mama era bună gospodină, toţi o ţineau în cinste şi eu mă hrăneam pe lângă dânsa. Şi iaca, la cazarmă primesc un răvaş: mama a murit… N-are niciun rost să mă mai duc acasă. Tatăl nu-mi este tată bun, încât şi casa mi-e străină.

— Dar tatăl tău adevărat a murit?

— N-am de unde să ştiu. Sunt copil nelegitim.

Tocmai atunci se ivi la fereastră mătuşa:

— *Il ne faut pas parler aux gens*[7]*…* Du-te, băiete, la bucătărie, se adresă ea soldatului. Povesteşte acolo cât vrei.

Apoi, ca şi ieri, ca şi totdeauna, a urmat masa de seară, cititul

[7] Nu trebuie să vorbeşti cu slugile (fr.) (n.t.).

îndelung, o noapte de insomnie şi gânduri fără capăt, mereu aceleaşi. La ora trei a răsărit soarele. Aleona îşi şi făcea de lucru pe sală, dar Vera tot nu adormise încă şi citea. Se auzi scârţâitul roabei – muncitorul cel nou intrase în grădină... Vera se aşează lângă fereastra deschisă, cu cartea în mână; picotind de somn, privea cum face soldatul pentru ea poteci şi asta o distra. Potecile se alcătuiau drepte şi netede ca nişte curele; era plăcut să-ţi închipui cum vor arăta presărate cu nisip galben.

Pe la cinci şi ceva, Vera o văzu pe mătuşă-sa ieşind din casă, într-un capot roz şi cu papiote pe cap. Stătu vreo trei minute fără să spună nimic, apoi se adresă soldatului.

— Ia-ţi actele şi du-te cu Dumnezeu. Nu pot să ţin în curte un copil nelegitim.

Vera simţi cum i se răsuceşte în piept un val de ură, greu ca un bolovan. Era revoltată de răutatea mătuşii, care şi până atunci o plictisise peste măsură. Dar ce putea să facă? S-o mustre, să-i vorbească urât? Şi ce folos ar ieşi din toată împotrivirea? Ar putea desigur să pornească lupta cu ea, s-o înlăture, s-o facă inofensivă, să conducă ea gospodăria, s-o conducă bine, încât bunicul să nu mai aibă de ce să ameninţe cu băţul – dar care va fi rezultatul? Nu mult mai fericit decât dacă în această stepă imensă, fără capăt, ai omorî un singur şoarece, un singur şarpe. Spaţiile acestea largi, iernile lungi, monotonia şi plictiseala vieţii îţi insuflă simţământul unei totale neputinţe, situaţia ta pare în orice clipă disperată şi nu-ţi mai vine să mişti un deget când înţelegi că totul este zadarnic.

Aleona intră şi, închinându-se adânc în faţa Verei, începu să scoată fotoliile ca să le scuture afară de praf.

— Ţi-ai şi găsit timpul să faci curat, zise cu ciudă Vera. Pleacă de aici!

Descumpănită şi tremurând de frică, Aleona nu izbutea să înţeleagă ce vrea Vera şi începu să strângă repede lucrurile de pe scrin.

— Pleacă de aici când îţi spun! ţipă Vera, simţind că-i îngheaţă sângele. Niciodată până atunci nu mai simţise atâta înverşunare împotriva cuiva. Pleacă!

Aleona scoase un geamăt uşor, ca de pasăre, şi scăpă pe covor ceasul de aur.

— Ieşi afară! zbieră Vera cu vocea schimbată de furie şi tremurând din tot corpul. Daţi-o afară, nu mai pot s-o rabd!

striga înainte, mergând repede după fată pe sală şi izbind în podea cu piciorul. Afară! Bateţi-o cu biciul! Cu biciul!…

Dar deodată îşi dădu seama ce face şi aşa cum era, nepieptănată, nespălată, în halat şi papuci, fugi afară din casă. Alergă până la râpă şi se ascunse acolo în tufişuri, ca să nu vadă pe nimeni şi nimeni să n-o vadă. Culcată pe iarbă, nemişcată, nu plângea, nu se văicărea; privea ţintă cerul, fără să clipească şi raţiona, limpede şi rece, dându-şi seama că i s-a întâmplat ceva ce nu va putea să uite şi nu-şi va ierta toată viaţa.

„Ajunge, ajunge! îşi porunci ea. E timpul să mă potolesc într-un fel oarecare, altfel, nebunia asta se va repeta la infinit… Ajunge!”

La amiază trecu prin râpă doctorul Neşceapov, în drum spre conac. Văzându-l, Vera se hotărî: bine, va începe o viaţă nouă, se va sili să-şi impună măritişul şi numai la gândul că s-a hotărât, se linişti. Urmărind cu privirea statura zveltă a doctorului, încerca să se amăgească, să îmblânzească oarecum asprimea hotărârii luate:

„E un om bun… Vom trăi şi noi într-un fel…”

În sfârşit se întoarse acasă. Pe când se îmbrăca, în odaie intră mătuşa Daşa, drăgăstoasă:

— Aleona te-a supărat, sufleţelule. Eu am trimis-o acasă în sat şi mamă-sa a snopit-o în bătaie, apoi a fost aici, a plâns…

— Mătuşă, vorbi Vera repede, mă mărit cu doctorul Neşceapov. Dar te rog, vorbeşte dumneata cu el… eu nu pot…

Şi porni din nou pe câmp. Cutreierând prin stepă încotro vedea cu ochii, îşi zicea că odată măritată, se va ocupa de gospodărie, de educaţia copiilor, îi va îngriji pe bolnavi, va face tot ce fac şi celelalte femei de seama ei; iar această continuă nemulţumire de sine însăşi şi de oameni în general, acest şir de greşeli grosolane care s-au adunat ca un munte dintr-un lung trecut, vor alcătui cu bunăvoia ei viaţa ce-o va trăi, aşa cum i-a fost sortită, nu va mai aştepta alta mai bună… O viaţă mai bună nici nu există! Natura minunată, florile îmbălsămate şi ciripitul păsărilor spun una, iar viaţa reală, alta. Poate că fericirea şi adevărul or fi existând, dar undeva departe, undeva în afară de viaţă… Nu trebuie să te răzvrăteşti, ci să te contopeşti cu această stepă vrăjită, nemărginită şi nepăsătoare ca veşnicia însăşi, cu florile, gorganele şi depărtările ei şi atunci totul va fi bine.

Peste o lună, Vera se muta la uzină.

Publicată pentru prima oară în ziarul *Russkie vedomosti,* 1897, Nr. 317, 16 noiembrie. La sfârşit, data: Nisa – octombrie. Semnată: Anton Cehov. Cu modificări de punctuaţie şi unele mici corecturi, a fost inclusă în culegerea de *Opere* din anul 1901, vol. IX. Publicăm textul din 1901.

La 17 octombrie 1897, Cehov îi scrie de la Nisa directorului editor al ziarului *Russkie vedomosti,* V. M. Sobolevski: „... vă trimit o nuvelă... Dacă e bună, tipăriţi-o. Dacă vă va părea prea lungă şi nu vă încape într-un singur foileton, daţi-o lui Golţev (unul dintre redactorii revistei *Russkaia mîsl)* şi o să vă trimit alta, pe care încep s-o scriu mâine... Poate că-mi veţi putea trimite corectura, să mai şlefuiesc puţin stilul.” A doua nuvelă a fost terminată la 24 octombrie. Din corespondenţa ce a urmat, rezultă că prima nuvelă a fost *Acasă* iar a doua *Pecenegul,* aceasta însă a fost publicată înaintea celei dintâi (la 2 noiembrie). La 8 noiembrie, Cehov îi scrie lui Sobolevski: „... v-am trimis două nuvele, dintre care a doua a apărut în numărul de duminică, dar de soarta celei dintâi, *Acasă,* nu ştiu nimic, pentru că nu mi-aţi mai scris nimic”. La 12 noiembrie, Sobolevski îi scrie lui Cehov: „Nuvela a doua a fost publicată mai înainte, pentru că pe aceasta am primit-o întâi şi am dat-o imediat la cules. Ulterior am primit *Acasă* şi o păstrez pentru cea de a doua jumătate a lunii, pentru că nu am speranţa să mai primesc curând altceva de la dumneavoastră. Citind cu atenţie manuscrisul, nu văd deloc necesitatea de a vă trimite corectura şi chiar astăzi vă voi cere telegrafic permisiunea de a publica nuvela fără trimiterea corecturii, ca să nu se mai piardă timp cu expedierea şi reprimirea lucrării.” În scrisoarea de răspuns, datată 20 noiembrie, când nuvela şi apăruse, Cehov scrie: „Eu nu citesc corectura numai pentru a schimba forma exterioară; de obicei, în corectură eu îmi finisez lucrările şi le definitivez, ca să zic aşa, din punct de vedere muzical. Dar dacă într-adevăr trimiterea corecturii prezintă dificultăţi, atunci, fie cum zici: ce pot

să fac altceva?”

În căruţă

Traducere de Alice Gabrielescu şi Tatiana Panaitescu

Au ieşit din oraş dimineaţa, la opt şi jumătate. Pe şoseaua uscată soarele auriu de aprilie încălzea puternic; totuşi, ici, colo, prin şanţuri şi în pădure stăruiau petice de zăpadă. Amintirea iernii grele, posomorâte şi lungi se mai păstra proaspătă, deoarece primăvara venise pe neaşteptate, dar pentru Maria Vasilievna, care stătea ghemuită în căruţă, nici razele calde, nici pădurile cu arbori despuiaţi, nemişcaţi sub adierile primăvăratice, nici cârdurile negre de ciori care zburau peste câmpiile presărate cu băltoace mari, adevărate lacuri, nici cerul străveziu, atât de înalt că ai fi vrut parcă să te scufunzi cu voluptate în adâncimea bolţii fără fund, nu-i înfăţişau ei nimic nou şi interesant. De treisprezece ani era învăţătoare şi nici n-ar mai fi putut spune de câte ori bătuse drumul până la oraş şi îndărăt, în zilele când trebuia să-şi primească salariul. Fie că era primăvară, ca acum, fie că era o seară ploioasă de toamnă, sau în miez de iarnă, ei îi era totuna; nu dorea nimic altceva decât să se întoarcă mai repede acasă.

I se părea că hălăduieşte de multă, foarte multă vreme pe meleagurile acelea – de o sută, poate două sute de ani – că fiecare piatră, fiecare copac de pe drumul din oraş spre şcoală îi erau prea bine cunoscute.

Tot trecutul, tot prezentul ei se aflau îngrădite acolo şi nici viitorul nu şi-l putea imagina în afară de şcoală, în afară de drumul spre oraş şi înapoi… şi iarăşi şcoala şi din nou drumul…

Se dezobişnuise să-şi mai amintească de acel crâmpei din trecut, trăit înainte de a-şi fi luat postul de învăţătoare – şi cu

timpul îl şi uitase. A avut cândva, ca toţi ceilalţi, un tată şi o mamă; stăteau pe atunci la Moscova, lângă Porţile roşii, într-o locuinţă mare şi frumoasă, dar din acel trecut nu-i mai rămăsese decât o amintire nedesluşită, ca o nălucire de vis. Tatăl îi murise când ea abia împlinea zece ani şi curând după aceea se stinsese şi mama. Avea un frate ofiţer, corespondase cu el o bucată de vreme, dar pe urmă el încetase să-i mai răspundă la scrisori. Din toate lucrurile lor din trecut se mai păstrase doar o fotografie a mamei, care din cauza umezelii din şcoală, se stricase şi ea; nu se mai puteau distinge în figură decât părul şi sprâncenele.

Străbătuseră aproape trei verste, când bătrânul care mâna caii, moş Simion, grăi, întorcându-se spre învăţătoare:

— Se vorbea la oraş că au arestat un funcţionar. L-au şi trimis la ocnă. Cică la Moscova l-ar fi omorât împreună cu nişte nemţi pe primarul Alexeev.

— Cine ţi-a mai îndrugat toate astea?

— Citeau oamenii în ziare, la cârciuma lui Ivan Ivanov.

Tăcură din nou îndelung. Pe Maria Vasilievna o purta gândul la şcoala ei, la examenele ce se apropiau şi la care urma să prezinte patru băieţi şi o fată. Tocmai atunci îi ajunse din urmă Hanov, moşierul, într-o trăsură trasă de patru cai, acelaşi Hanov care îi examinase anul trecut pe elevii din şcoala ei.

Ajungând lângă căruţă, Hanov o recunoscu pe învăţătoare.

— Bună ziua, salută el. Mergeţi spre casă?

Hanov era un bărbat de vreo patruzeci de ani, cu chipul ofilit, puhav; dar deşi se vedea bine că a început să îmbătrânească, mai era încă arătos şi plăcea femeilor. Locuia singur la conac, nu avusese niciodată vreo slujbă şi lumea vorbea că nici acasă nu face nimic, că doar se plimbă fluierând de la un capăt al odăilor la altul sau joacă şah cu valetul său, un om bătrân. Se mai vorbea de asemenea că bea mult. Într-adevăr, la examenele de anul trecut, chiar şi însemnările pe care le adusese cu el de acasă miroseau a parfum şi vin. În ziua aceea purtase haine noi, era ca scos din cutie şi îi plăcuse mult Mariei Vasilievna, care stătea lângă el nespus de intimidată. Fusese obişnuită până atunci cu examinatori severi, raţionali, iar acesta nu ţinea minte nicio rugăciune, nu ştia ce întrebări să pună, era însă foarte politicos şi delicat şi dădea tuturor elevilor nota 5.

— Eu am pornit-o spre Bakvist, se adresă el către Maria Vasilievna, dar am auzit că n-ar fi acasă.

De la un loc au părăsit şoseaua lată, cotind pe un drumeag de ţară: Hanov înainte, moş Simion după el. Cei patru cai ai moşierului înaintau la pas, trăgând anevoie trăsura din noroi. Simion cotea mereu, alegându-şi drumul când pe dâmb, când pe câmpie, coborând adesea din căruţă şi ajutându-şi calul. Maria Vasilievna îşi pornise iarăşi tot gândul spre şcoală şi examene; se întreba nelinişitită dacă problema dată copiilor va fi uşoară sau grea. Îi era necaz şi pe cei de la primărie, pe care îi căutase cu o zi înainte fără să-i găsească pe niciunul la birou. Ce harababură! Doi ani de când cere ca paznicul şcolii, care nu-i bun de nimic, e obraznic şi bate copiii, să fie înlocuit, dar nimeni nu-i ia în seamă plângerea. Primarul e greu de găsit iar dacă izbuteşti să dai de el, se apără cu lacrimi în ochi că n-are vreme; inspectorul vine la şcoală o dată la trei ani şi nu se pricepe la nimic; mai înainte a fost funcţionar la accize şi a primit postul de inspector numai prin protecţie; comitetul şcolar se întruneşte foarte rar şi chiar atunci, nimeni nu ştie de obicei unde anume au loc întrunirile. Curatorul, un ţăran analfabet, proprietarul unei fabrici de pielărie – e prost, brutal şi bun prieten cu paznicul, aşa că doar Dumnezeu ar putea şti cui trebuie să te adresezi cu o plângere sau când vrei să ceri o informaţie.

„Adevărat, e bărbat frumos”, îşi zise ea, aruncând o privire spre Hanov.

Drumul devenea din ce în ce mai rău… Când intri în pădure, nu mai ai unde coti; făgaşele adânci sunt pline de apă care curge cu ropot, iar crengile ghimpoase îţi biciuiesc obrajii.

— Ce zici, straşnic drum! glumi Hanov.

Învăţătoarea îl privea şi nu putea să înţeleagă de ce un om ca el trăia acolo. Cu averea, prestanţa şi educaţia lui aleasă era ciudat că-şi duce traiul în singurătatea, murdăria şi plictiseala acelui ţinut. Viaţa la ţară nu-i putea oferi lui nimic interesant şi iată-l totuşi, înaintând în pasul cailor, ca şi Simion, pe drumul desfundat, iată-l suferind aceleaşi lipsuri ca toţi. De ce rămânea pe loc, când avea putinţa să trăiască la Petersburg sau în străinătate? Sau, dacă rămânea la moşie, de ce el, om bogat, care putea să schimbe totul în bine şi dintr-un drum păcătos să facă unul bun, ca să nu se mai chinuiască nici el şi să nu mai vadă expresia de disperare întipărită pe faţa vizitiului său şi a lui Simion, nu făcea totuşi decât să râdă, se vedea bine că totul îi este indiferent, că nici nu are nevoie de o viaţă mai bună. Era un

om bun şi blând, dar naiv, nu înţelegea cât e de aspră şi grea viaţa şi nici n-o cunoştea de altfel, întocmai cum, ca examinator, nu ştia rugăciunile. Pentru şcoală dona mereu globuri terestre, plin de credinţa că e un om folositor, un militant de frunte pentru propăşirea învăţământului public. Dar cine avea nevoie de globurile lui?

— Ţin-te, Vasilievna! strigă Simion.

Căruţa se lăsă puternic pe o parte, gata-gata să se răstoarne; pe picioarele învăţătoarei se rostogoli ceva greu, erau cumpărăturile făcute în oraş. Apoi începu urcuşul, pe mal, prin lutul cleios. Prin şănţuleţe mărunte şi cotite apa şiroia cu zgomot şi parcă rodea drumul – nu mai aveai pe unde să treci. Caii fornăiau. Hanov coborî din trăsură şi porni pe jos, pe marginea drumului. În paltonul său lung îi era cald.

— Ce zici, straşnic drum?! repetă el râzând. Prin asemenea hârtoape n-ar fi de mirare să mi se strice şi trăsura.

— Dar cine v-a pus să porniţi la drum pe aşa vreme? îl dojeni Simion. Trebuia să staţi acasă.

— Acasă-i tare urât, moşule. Nu-mi place să stau acasă.

Lângă bătrânul Simion, Hanov părea zvelt şi viguros, totuşi în mersul lui era ceva, abia perceptibil, care trăda fiinţa roasă de un rău ascuns, o fiinţă slabă, gata să se prăbuşească. Şi deodată, pădurea se umplu parcă de un iz acru de vin. Mariei Vasilievna i se făcu frică şi totodată o cuprinse un simţământ de milă faţă de acest om care se pierdea, fără să ştie de ce şi pentru ce; se întrebă în gând: oare dacă ar fi fost ea soţia sau sora lui, nu şi-ar fi dat şi viaţa pentru a-l salva de la pieire?… Să-i fie soţie?… Viaţa lor s-a întocmit altfel însă – el stă singur în conacul lui încăpător, ea locuieşte tot singură, într-un cătun mizerabil, şi până şi simplul gând că ei doi ar putea fi apropiaţi şi egali părea o închipuire zadarnică, absurdă. Fără îndoială, însăşi viaţa şi relaţiile între oameni sunt atât de complicate, atât de greu de înţeles, că numai gândindu-te la ele te încrâncenă frica şi inima ţi se strânge dureros.

„Este de neînţeles”, îşi urma ea gândul, „de ce dă Dumnezeu atâta frumuseţe şi căldură, ochi atât de minunaţi şi trişti, tocmai oamenilor slabi, nefericiţi, inutili şi de ce aceşti oameni sunt totuşi atât de plăcuţi?”

— Aici o cotim spre dreapta, spuse Hanov, urcându-se în trăsură. La revedere! Cu bine!

Din nou gândul învăţătoarei se îndreptă spre elevii ei, spre examene, paznic şi comitetul şcolar, iar când o pală de vânt îi aducea la ureche huruitul îndepărtat al trăsurii, aceste gânduri se amestecau şi cu altele. Nu se putea împiedica să nu se gândească la nişte ochi frumoşi, la dragoste, la o fericire care nu se va realiza niciodată.

Să-i fie soţie?... Dimineţile sunt reci şi n-are cine să facă focul, paznicul e mereu plecat undeva; elevii au venit devreme, au adus pe picioare zăpadă şi noroi şi fac o gălăgie! Totul e rece, neprietenos... Locuinţa ei e cuprinsă într-o singură cameră care serveşte şi de bucătărie. În fiecare zi, după cursuri o doare capul, iar după masă simte o arsură la stomac. E nevoită să strângă de la elevi bani pentru lemne şi paznic şi să-i dea curatorului, un ţărănoi sătul şi obraznic, pe care trebuie apoi să-l roage cu lacrimi, în numele Domnului, ca să trimită lemne. Iar noaptea visează numai examene, cete de ţărani şi nămeţi de omăt. Viaţa aceasta a îmbătrânit-o, a abrutizat-o, a făcut-o urâtă şi greoaie, de parcă ar fi umplută cu plumb. Totul îi inspiră teamă, iar în prezenţa vreunui funcţionar sau a curatorului ea se ridică în picioare şi nu mai îndrăzneşte să se aşeze pe scaun; pomenind despre vreunul dintre ei, îl numeşte respectuos „dumnealui". Nimeni n-o iubeşte şi viaţa ei se deapănă monoton, fără duioşie, fără căldura unei prietenii, fără cunoştinţe plăcute şi interesante.

În situaţia ei, ar fi o adevărată catastrofă dacă s-ar îndrăgosti.

— Ţin-te bine, Vasilievna!

Urmează iarăşi o pantă repede.

A devenit învăţătoare mânată de sărăcie, fără să simtă vocaţie. De altminteri nu s-a gândit niciodată la necesitatea vocaţiei sau la foloasele învăţământului; pentru ea lucrul cel mai de seamă nu-l constituie elevii şi nici predarea lecţiilor, ci examenele. Când să te mai gândeşti la vocaţie sau la foloasele şcolii! Învăţătorii, medicii de ţară, sau felcerii, nu pot avea în munca lor covârşitoare nici scurtul răgaz în care i-ar putea consola credinţa că muncesc pentru un ideal, pentru ridicarea poporului. Ei sunt veşnic chinuiţi de alte gânduri, de preocupări mărunte – pâinea de toate zilele, lemnele de foc, drumurile desfundate, bolile. Ei duc o viaţă aspră, monotonă, lipsită de orice interes, viaţă pe care o poţi îndura numai devenind un animal, o vită de povară greoaie şi tăcută cum a devenit de

pildă ea, Maria Vasilievna – dar cei cu spirit viu, cei nervoşi, impresionabili, pe care îi preocupă ideea unei vocaţii şi vor să muncească pentru un ideal, obosesc repede şi se lasă păgubaşi.

Simion, căutând mereu o cale mai scurtă şi mai puţin desfundată, o lua când peste câmp, când pe mirişte. Dar ici ţăranii nu-i lăsau să treacă, colo dădură de pământul popii, fără potecă de trecere, iar mai încolo de locul împrejmuit cu un şanţ adânc, loc cumpărat de Ivan Ivanov de la boier, şi astfel mereu erau nevoiţi să se întoarcă din drum.

Ajunseră în sfârşit la Nijnie Gorodişce. În faţa cârciumii, pe pământul murdărit de bălegar, sub care mai stăruia încă zăpada, se înşiruiau câteva care cu butii mari, pline cu acid sulfuric. Cârciuma se umpluse de căruţaşi; duhnea a votcă, a tutun şi a blană de oaie. Toţi vorbeau tare şi uşa se trântea mereu, cu zgomot. Dincolo de peretele cârciumii, în prăvălie, cânta cineva din armonică, fără să se oprească măcar o clipă.

Maria Vasilievna se aşeză să-şi bea ceaiul. La masa vecină, câţiva căruţaşi încălziţi de ceai şi de zăpuşeala din cârciumă se răcoreau cu votcă şi bere. Voci răzleţe răsunau:

— Ascultă, Kuzma! Ian-auzi! Binecuvântează Doamne! – Eu atâta pot, Ivan Dementici! Ei, cumetre, ia uită-te-ncoa!

Un mujic scund cu o bărbuţă neagră şi ciupit de vărsat care era de mult beat turtă, se miră deodată de ceva şi începu să înjure.

— De ce înjuri? Tu, mă! se răsti la el Simion, care stătea mai deoparte. Ce, nu vezi, e domnişoara aici!

— Domnişoara, da! îl îngână cineva dintr-un ungher.

— Şi tu înjuri, cioara dracului!

— Noi adică, s-avem iertare, se ruşină mujicul, noi adică bem pe banii noştri, iar domnişoara pe banii dumneaei… Bună ziua!

— Bună ziua, răspunse învăţătoarea.

— Vă mulţumesc din toată inima.

Maria Vasilievna îşi bea ceaiul cu plăcere, se făcuse şi ea roşie ca mujicii şi se gândea din nou la lemne… la paznic…

— Cumetre, ascultă! auzi ea şoptind la masa vecină. Asta-i dăscăliţă din Viazovie, o cunosc! O domnişoară bună.

— Da, cumsecade!

Uşa se izbea mereu, unii intrau, alţii ieşeau, iar pe Maria Vasilievna o împresurau aceleaşi şi aceleaşi gânduri; armonica, în vremea asta, nu se mai oprise din cântat. Razele soarelui se

mutară de pe podea pe bancă, apoi pe perete şi până la urmă se mistuiră cu totul. Mujicii de la masa vecină începeau să se pregătească de plecare. Împletindu-se uşor, mujicul cel mărunţel se apropie de Maria Vasilievna şi-i întinse mâna; după el veniră şi ceilalţi să-i dea mâna de rămas-bun şi ieşiră unul după altul; uşa scârţâi şi bufni de nouă ori la rând.

— Vasilievna, pregăteşte-te! strigă Simion.

Porniră. Mergeau din nou la pas.

— Nu demult au ridicat aici o şcoală, la Nijnie Gorodişce a lor, zise Simion, întorcându-se spre învăţătoare. Apoi dă Doamne bine câte ticăloşii au mai fost!

— Ce anume?

— Cică preşedintele şi-a băgat în buzunar o mie de ruble, curatorul tot o mie, iar învăţătorul cinci sute.

— Toată şcoala se ţine cu mai puţin de o mie de ruble. Nu stă frumos să bârfeşti oamenii, moşule. Astea nu-s decât trăncăneli, minciuni.

— Parcă eu ştiu… Ce zice lumea, aia am zis şi eu.

Dar se vedea bine că Simion n-o crede. Pe învăţătoare ţăranii n-o iubeau: socoteau că primeşte o leafă prea mare – douăzeci şi una de ruble (cinci nu i-ar fi de ajuns?) – şi bănuiau că din banii strânşi de la elevi pentru lemne şi paznic, o mare parte şi-i oprea ea. Curatorul credea la fel şi se silea să-i iasă şi lui un câştig la cumpărarea lemnelor, apoi lua în ascuns bani de la ţărani pentru a-şi scoate un salariu mai mare de curator.

În sfârşit, slavă Domnului, pădurea se terminase; până la Viazovie drumul o ţinea numai prin câmp. Mai rămăsese puţin de mers; trebuia trecut râul, apoi calea ferată şi ajungeai la Viazovie.

— Pe unde mergi? îl întrebă Maria Vasilievna pe Simion. Ia-o la dreapta spre pod.

— Da de ce? Putem trece şi pe aici, nu-i prea adânc râul.

— Vezi să nu înecăm cumva calul.

— Da de ce?

— Uite şi Hanov se duce tot spre pod, spuse Maria Vasilievna, zărind în depărtare spre dreapta trăsura cu patru cai. Cred că el este.

— El. Nu l-a găsit pesemne pe Bakvist. Ce prostănac, Doamne iartă-mă, să facă atâta ocol, când pe aici scurtezi drumul cu trei verste.

Coborâră panta spre râu. În timpul verii, râul nu era decât un pârăiaş, îl puteai trece uşor prin vad, iar în luna august seca de obicei; acum însă, după topirea zăpezii, râul, foarte lat, târa cu repeziciune apele sale tulburi şi reci. Pe mal, chiar lângă apă, se vedeau urme proaspete de roţi – mai trecuse cineva pe aici.

— Diii! strigă Simion mânios şi îngrijorat totodată, smucind hăţurile cu putere şi dând din coate ca o pasăre din aripi. Diii!

Calul intră în apă până la burtă, stătu în loc, dar porni îndată din nou; tăia valul, opintindu-se din răsputeri. Maria Vasilievna simţi deodată frig la tălpi.

— Diii cai! strigă şi ea, sculându-se în picioare. Diii!

Ieşiră la celălalt mal.

— Dar ce înseamnă asta, of Doamne, cum aşa, adică ce... bolborosea Simion, îndreptând hamul. Curată năpastă, cu aşa zemstvă, of, of...

Galoşii şi ghetele Mariei Vasilievna se umpluseră cu apă, poalele rochiei şi ale blănii, precum şi o mânecă, şiroiau; zahărul şi făina se muiaseră – asta era mai rău decât orice – şi învăţătoarea îşi plesnea palmele, repetând întruna:

— Of, Simion, Simion! Vezi ce-ai făcut?

La calea ferată găsiră bariera lăsată; dinspre gară trebuia să vină un tren accelerat. Dârdâind de frig din tot trupul, Maria Vasilievna stătea lângă barieră şi aştepta să vină trenul. În depărtare se zărea Viazovie – şcoala cu acoperiş verde şi biserica înaltă, cu crucile clopotniţei sclipind orbitor în razele soarelui care scăpăta.

Şi geamurile gării sclipeau în soare, coşul locomotivei arunca trâmbe de fum roşcat, dar ei i se părea că totul tremură de frig.

Iată şi trenul. În goana mersului, geamurile vagoanelor sclipeau ca şi crucile de pe clopotniţa bisericii, intens, orbitor, până la durere. Pe platforma unui vagon de clasa întâi stătea o femeie – Maria Vasilievna o privi în treacăt – mama! Ce asemănare! Acelaşi păr bogat, aceeaşi frunte, acelaşi fel de a ţine capul puţin aplecat. Şi pentru prima dată în ultimii treisprezece ani, în mintea ei reînviară desluşit, ca îndeaievea, mama, tata, fratele, locuinţa de la Moscova, acvariul cu peştişori, toate amănuntele, până la cele mai mărunte; în urechi îi ţiui o melodie cântată la pian, răsună glasul sonor al tatălui şi ea se simţi deodată ca atunci, tânără, frumoasă, elegantă stând într-o odaie caldă şi luminoasă, lângă cei dragi şi apropiaţi; un

simţământ de bucurie, de negrăită fericire o cuprinse năvalnic; ca în extaz îşi strânse tare tâmplele în palme, chemând blând ca într-o rugăciune:

— Mamă!

Plângea, fără sa ştie de ce. Tot atunci se apropie şi Hanov în trăsura cu patru cai şi, văzându-l, ei i se năluci că trăieşte fericirea pe care n-o avusese niciodată şi îi zâmbi moşierului, făcându-i semne din cap, ca o fiinţă egală şi apropiată; i se păru o clipă că pretutindeni, şi în cer, şi pe geamuri, şi prin copaci, străluceşte fericirea ei, izbânda ei în viaţă. Da, tatăl şi mama nu erau morţi, ea însăşi nu era învăţătoare, totul nu fusese decât un vis amar, un vis lung şi ciudat din care s-a trezit în sfârşit…

— Urcă-te, Vasilievna!

Năluca fericirii pieri pe dată. Bariera începu să se ridice încet. Tremurând de frig, Maria Vasilievna se urcă în căruţă. Trăsura lui Hanov o luă înainte, peste şine, iar după ea trecu şi Simion. Paznicul de la canton îşi scoase căciula.

— Iată şi Viazovie. Am sosit.

Publicată pentru prima oară în ziarul *Russkie vedomosti,* 1897, Nr. 352, 21 decembrie, cu subtitlul: *Nuvelă*. Semnată: Anton Cehov. Fără nicio schimbare a fost retipărită în culegerea *Ajutorul frăţesc în folosul armenilor – victime ale exceselor din Turcia,* ed. 2-a, revăzută şi completată, Moscova, 1898. (Aprobată de cenzură la 14 ianuarie 1898.) Cu corecturi de punctuaţie şi mici modificări, nuvela a fost inclusă în culegerea de *Opere* din 1901, vol. IX. Publicăm textul din 1901.

În căruţă a fost scrisă la Nisa în luna noiembrie 1897. La 22 noiembrie, Cehov îi scrie directorului-editor al revistei *Russkie vedomosti,* Sobolevski: „… Nuvela *În căruţă,* pe care v-am trimis-o acum trei zile, să nu o publicaţi înainte de sfârşitul lui decembrie; deocamdată daţi-o la cules şi trimiteţi-mi corectura. E absolut necesar. O să vă scriu altă nuvelă pe care o veţi publica, dacă vreţi, în prima jumătate a lunii decembrie. Vă rog să-mi respectaţi rugămintea şi să-mi trimiteţi corectura. O voi restitui la timp. N-aveţi grijă!” În scrisoarea datată 4 decembrie, Sobolevski îi comunică lui Cehov că i-a trimis corectura şi-l roagă să suprime şi să înlocuiască rândurile

unde este vorba de Alexeev. Cehov îi răspunde (la 10 decembrie): „Pe Alexeev l-am suprimat, în acest loc al nuvelei va fi numai o discuţie scurtă – indiferent despre ce.” În textul din culegerea de *Opere* textul cu Alexeev a fost reconstituit.

În carnetul de însemnări al lui Cehov găsim schema iniţială a subiectului nuvelei: „O învăţătoare la sat. Dintr-o familie bună. Are pe undeva un frate ofiţer. A rămas orfană, s-a făcut învăţătoare din cauza sărăciei. Zilele trec una după alta, serile sunt nesfârşite; fără o prietenă, fără înţelegere, fără tandreţe, viaţa ei se iroseşte încetul cu încetul; nu are nicio satisfacţie, neavând nici timp să se gândească la scopuri înalte, iar roadele muncii ei nu se văd... A zărit în vagonul unui tren în mişcare o doamnă care semăna cu mama ei şi îşi închipuie deodată că e încă fetiţă, se simte ca acum cincisprezece ani şi, îngenunchind în iarbă, rosteşte încet şi cald, ca o rugăciune: o, mamă! Apoi, revenindu-şi, se îndreaptă tăcută spre casă. Înainte de asta scrisese fratelui său, dar nu primise răspuns, e sigură că el a uitat-o. Cu timpul s-a abrutizat, s-a înăsprit... Se scoală în picioare când intră inspectorul sau curatorul şi când vorbeşte despre ei spune «dumnealor».”

Omul în carapace

Traducere de Anda Boldur

Nişte vânători, pe care-i apucase noaptea pe câmp, se hotărâseră să mâie în şura starostelui Prokofi, aflată la marginea satului Mironosiţkoe. Erau numai doi: medicul veterinar Ivan Ivanîci şi profesorul de liceu Burkin. Ivan Ivanîci avea un nume de familie compus, cam fistichiu şi care nu i se potrivea deloc, Cimşa-Himalaiski, de aceea toată gubernia îi spunea pur şi simplu Ivan Ivanîci; locuia la o herghelie din apropierea oraşului şi plecase la vânătoare ca să mai respire şi el puţin aer curat. Cât despre profesorul Burkin, care era în fiecare vară oaspetele familiei contelui P., se simţea pe meleagurile acelea ca la el acasă.

Niciunul dintre ei nu dormea. Ivan Ivanîci – un bătrân înalt şi uscăţiv, cu mustăţi lungi – se aşezase pe prag şi trăgea din lulea; luna îi lumina faţa din plin. Burkin se culcase în fân, dar în şură era atât de întuneric, încât nici n-ai fi putut desluşi unde anume se cuibărise.

Aşteptând să li se facă somn, stăteau la taifas. Vorbiră de una şi de alta, apoi veterinarul se minună de Mavra, nevasta starostelui, o femeie zdravănă şi destul de ageră la minte care nu păşise niciodată afară din satul ei, nu văzuse nici oraş, nici cale ferată, iar în ultimii ani şedea de dimineaţă până seara cocoţată pe cuptor şi nu mai ieşea din casă decât pe înnoptat.

— Nu văd nimic extraordinar în asta, spuse Burkin. Întâlneşti pe lume mulţi oameni, ursuzi din fire, care nu au decât un gând: să se tragă în carapacea lor, ca racul singuratic sau ca melcul. S-ar putea să fie o pornire atavică, o întoarcere la vremurile

străvechi, când strămoşul omului nu era încă un animal social şi trăia singur în bârlogul lui; sau poate pur şi simplu e una dintre nenumăratele manifestări ale firii omeneşti. Cine ştie? Nu sunt naturalist şi nu mă îndeletnicesc cu asemenea probleme; vreau să spun numai că făpturi ca Mavra nu constituie nimic excepţional. Nici nu e nevoie să cauţi prea departe; uite, chiar în oraşul nostru, a murit acum două luni un coleg de-al meu, un oarecare Belikov, profesor de limba greacă. Trebuie să fi auzit de el. Îl ştia toată lumea ca pe un cal breaz, fiindcă ieşea întotdeauna, chiar şi pe timpul cel mai frumos, cu galoşi, cu umbrelă şi cu palton gros, vătuit. Umbrela şi-o ţinea într-o învelitoare, ceasul îl avea de asemenea într-o învelitoare cenuşie, din piele de căprioară, iar când trebuia să-şi ascută creionul, vedeai că şi briceagul şi-l scotea tot dintr-o învelitoare; ai fi zis că până şi faţa, mereu ascunsă în gulerul ridicat al paltonului, şi-o ţinea în învelitoare. Purta ochelari fumurii, flanelă, îşi băga vată în urechi şi, când se urca într-o birjă, punea să se ridice poclitul. Într-un cuvânt, în omul acesta se vădea o pornire continuă şi nestăvilită de a se ascunde sub un înveliş, de a-şi făuri o carapace, ca să zic aşa, care să-l apere de tot ce ar fi putut veni din afară. Realitatea îl supăra, îl speria, îi provoca o stare de necontenită alarmă şi poate că de aceea şi proslăvea mereu trecutul şi lucruri care n-au existat niciodată, pentru a-şi justifica teama şi sila faţă de prezent. Până şi limbile antice, pe care le preda, reprezentau pentru el tot nişte galoşi şi o umbrelă, care îl fereau de viaţa reală.

— Ce frumos sună, ce minunată este limba greacă! spunea el şi faţa i se umplea de încântare; apoi, ca şi cum ar fi vrut să dovedească temeinicia vorbelor sale, închidea pe jumătate ochii, ridica un deget şi rostea: Antropos!

Belikov îşi dădea toată silinţa să-şi ascundă până şi gândurile într-o carapace. Pentru el nu glăsuiau limpede decât circularele şi articolele din ziar care interziceau ceva. Când o circulară îi oprea de pildă pe elevi să iasă pe stradă după ora nouă seara, sau un articol de gazetă susţinea că dragostea trupească ar trebui interzisă, totul îi părea limpede şi bine stabilit: e interzis – şi basta! În schimb, în orice autorizaţie, în orice învoire, i se părea că se ascunde întotdeauna ceva suspect, ceva subînţeles şi greu de admis. Când autorităţile aprobau înfiinţarea în oraş a unui cerc dramatic sau a unei săli de

lectură, sau deschiderea unei noi ceainării, Belikov clătina din cap şi spunea încet:

— Ei da, fireşte, e foarte bine, foarte frumos, numai să nu iasă din asta vreun bucluc.

Orice încălcare a rânduielilor, orice abatere sau sustragere de la ele, îl umpleau de mâhnire, chiar când lucrul acesta nu-l privea direct. Dacă vreunul dintre colegii noştri întârzia la sfeştanie, dacă se răspândeau zvonuri despre vreo ştrengărie oarecare făptuită de elevi, sau dacă vreo pedagogă de la liceul de fete era zărită, seara târziu, în tovărăşia unui ofiţer, Belikov se enerva şi, bineînţeles, spunea: „să nu iasă vreun bucluc”. La consiliile profesorale, ne năucea nu altceva cu prudenţa lui de ipohondru şi cu ideile lui închistate de om în carapace, repetând de pildă că atât la liceul de băieţi, cât şi la cel de fete, tineretul are purtări urâte, că face prea mult zgomot în clasă – vai, să nu afle cumva şefii, vai, să nu iasă vreun bucluc – şi că ar fi bine dacă din clasa a doua l-am elimina pe Petrov, şi din clasa a patra, pe Egorov. Şi ce crezi? Cu oftaturile şi cu văicărelile lui, cu ochelarii fumurii de pe mutra lui mică şi gălbejită – ştii, avea un cap mic, ca de dihor – ne exaspera pe toţi. Nu se lăsa până nu ne dădeam bătuţi; scădeam nota la purtare lui Petrov şi lui Egorov, îi băgam la arest şi, în cele din urmă, îi eliminam pe amândoi. Avea un obicei ciudat: să ne facă vizite acasă. Când venea la vreunul dintre noi, se aşeza pe scaun şi tăcea, ca şi cum ne-ar fi iscodit. Stătea aşa, aproape fără să scoată o vorbă, un ceas, două, apoi pleca. Asta se chema la el „a întreţine bune raporturi cu colegii”. Era vădit că aceste vizite prelungite îi erau nesuferite şi lui; ni le făcea numai fiindcă le socotea o datorie de coleg. Noi, profesorii, ne temeam de el. Până şi directorul se temea. Lucru ciudat, colegii noştri erau cu toţii oameni inteligenţi, respectabili, crescuţi în tradiţiile lui Turgheniev şi ale lui Şcedrin. Totuşi omul acesta, care umbla întotdeauna cu galoşi şi cu umbrelă, a terorizat întreg liceul timp de cincisprezece ani! Da’ parcă numai liceul? Oraşul întreg! Cucoanele nu mai organizau sâmbăta spectacole de amatori pe la casele lor, temându-se să nu afle el; popii se fereau să mănânce în faţa lui mâncăruri de frupt şi să joace cărţi. Din pricina unor oameni de soiul lui Belikov, în ultimii zece, cincisprezece ani, orăşenii noştri au început să se teamă de orice: să vorbească tare, să scrie scrisori, să facă cunoştinţe noi,

să citească, să-i ajute pe săraci şi să-i înveţe carte…

Ivan Ivanîci îşi drese glasul, voind să spună ceva, dar mai întâi îşi aprinse luleaua, privi la lună şi numai după aceea rosti rar, cu pauze între cuvinte:

— Da… Oameni inteligenţi, respectabili, îl citesc pe Şcedrin, pe Turgheniev, pe Buckle şi pe alţii şi totuşi şi-au plecat capul, l-au răbdat… Asta e.

— Belikov locuia în aceeaşi casă cu mine, continuă Burkin, la acelaşi etaj, uşă-n uşă; ne vedeam des şi ştiam ce fel de viaţă duce. Acasă, era aceeaşi poveste: halat, scufă, obloane, zăvoare, o serie întreagă de oprelişti şi îngrădiri, şi acelaşi „vai, să nu iasă vreun bucluc!”. Mâncarea de post nu-i sănătoasă, iar să mănânci de frupt nu se poate, fiindcă lumea ar putea spune că Belikov nu ţine posturile – astfel că mânca şalău, gătit cu unt, mâncare care nu e de post, dar despre care nici nu s-ar putea susţine că ar fi de frupt. Nu ţinea servitoare, de frică să nu-i scoată lumea vorbe şi tocmise bucătar pe un oarecare Afanasi, un moşneag de vreo şaizeci de ani, beţiv şi cam scrântit, care fusese cândva ordonanţă şi învăţase, de bine de rău, să gătească. Acest Afanasi stătea de obicei lângă uşă, cu braţele încrucişate, ofta adânc şi mormăia mereu acelaşi lucru:

— Tare s-au mai înmulţit *ăştia* în ziua de azi!

Belikov avea un iatac mic, ca o cuşcă, şi pat cu polog. Când se culca, se învelea până peste cap; căldura era înăbuşitoare, vântul lovea în uşile încuiate, vuia în sobă şi dinspre bucătărie veneau oftaturi care te băgau în sperieţi…

Stând aşa sub plapumă, pe Belikov îl apuca frica. Se temea să nu iasă vreun bucluc, să nu-l înjunghie Afanasi, să nu se furişeze la el hoţii, şi toată noaptea era chinuit de vise de groază, iar dimineaţa, când porneam împreună spre liceu, era morocănos, galben la faţă şi se vedea limpede că liceul plin de oameni spre care se îndrepta îi umplea întreaga fiinţă de groază şi de scârbă şi că acestui om singuratic din fire îi venea greu până şi să meargă alături de mine.

— La noi în clasă e prea multă larmă, spunea el, ca şi cum s-ar fi silit să găsească o justificare apăsătoarei lui stări de spirit. E scandalos!

Şi închipuie-ţi că acest profesor de limba greacă, acest om în carapace, a fost la un pas de însurătoare.

Ivan Ivanîci aruncă o privire spre şură şi spuse:

— Glumeşti!

— Deloc; oricât de ciudat ţi s-ar părea, era cât pe-aci să se însoare. La noi fusese numit un nou profesor de istorie şi geografie, un oarecare Mihail Savvici Kovalenko, un ucrainean. Nu venise singur, ci cu soră-sa, Varenka. Era tânăr, înalt, brun, cu nişte mâini uriaşe, şi era de-ajuns să-i vezi faţa, ca să ghiceşti că are o voce groasă, de bas. Într-adevăr, glasul lui răsuna ca dintr-un butoi: bu-bu-bu… Soră-sa nu mai era chiar aşa tânără – să tot fi avut treizeci de ani – dar era înaltă, zveltă, cu sprâncene negre şi obraji rumeni; într-un cuvânt, o bomboană de fată, vioaie, veselă, care cânta întruna romanţe ucrainene şi râdea cu hohote. Pentru cel mai mic lucru, se pornea pe un râs răsunător: ha-ha-ha! Mi-aduc aminte că i-am cunoscut mai îndeaproape pe Kovalenci în casa directorului, cu prilejul zilei onomastice a acestuia. Printre belferii severi, plicticoşi şi plini de ei, care chiar la sărbătorirea unui coleg veneau numai din obligaţie, am văzut deodată născându-se parcă din spuma mării o nouă Afroditǎ: se plimba cu mâinile în şold, râdea cu hohote, cânta şi dansa… Ne-a cântat cu mult sentiment „Bate vântul”, apoi încă o romanţă, şi încă una, şi ne-a vrăjit pe toţi, chiar şi pe Belikov, care s-a aşezat lângă ea şi i-a spus cu un zâmbet dulce:

— Prin gingăşia şi sonoritatea ei plăcută, limba ucraineană aminteşte de greaca antică.

Măgulită, Varenka i-a povestit cu multă duioşie şi putere de convingere că are o mică fermă în judeţul Gadiaci, că la acea fermă locuieşte mămica ei şi că acolo cresc nişte pere, nişte zămoşi şi nişte harbuji straşnici! Că pe la ei la pepene verde se spune harbuz şi că ucrainenii fac din pătlăgele vinete şi din roşii un borş „atât de gustos, atât de gustos, că-i de-a dreptul nemaipomenit”.

O ascultam, o ascultam, şi dintr-odată ne-a venit tuturor acelaşi gând.

— Ar fi bine să-i căsătorim, mi-a şoptit nevasta directorului.

Nu ştiu de ce, ne-am adus cu toţii aminte că Belikov al nostru nu era însurat şi, deodată, ni s-a părut ciudat că până atunci nu luaserăm în seamă, scăpaserăm cu totul din vedere un amănunt atât de important din viaţa lui. Am început să ne întrebăm cum o fi privind el femeia, cum o fi rezolvat el această problemă atât de arzătoare? Până atunci, acest lucru nu ne interesase deloc;

poate că nici nu concepeam măcar că un om care ieşea pe timp oricât de frumos numai cu galoşi şi dormea sub polog ar putea să iubească.

— El e de mult trecut de patruzeci de ani, iar ea are treizeci... îşi precizase nevasta directorului gândul. Cred că l-ar lua.

Câte nu se pun la cale la noi în provincie, din plictiseală, câte lucruri inutile, absurde! Şi aceasta, fiindcă nu se face tocmai ceea ce ar trebui făcut. Iată, de pildă, ce nevoie am simţit noi deodată să-l însurăm pe acest Belikov pe care nimeni nu şi-l putea închipui însurat? Nevasta directorului, nevasta inspectorului şi toate cucoanele liceului nostru au prins parcă viaţă, s-au făcut chiar mai frumoase, ca şi cum ar fi descoperit deodată un ţel în viaţă. Când nevasta directorului mergea acum la teatru, o vedeam în loja ei pe Varenka, strălucind de fericire, cu un evantai cât o coadă de curcan, iar alături de ea pe Belikov, mic, sfrijit, ca şi cum ar fi fost scos de acasă cu cleştele. Când dădeam o serată, doamnele îmi cereau să-i poftesc neapărat pe Belikov şi pe Varenka. Pe scurt, maşina se pusese în mişcare. Am aflat curând că Varenka nu avea nimic împotriva căsătoriei. Traiul în casa fratelui ei nu prea era vesel; toată ziua se certau şi se ocărau. Să-ţi povestesc, bunăoară, o scenă: Kovalenko, un lungan vânjos, cu cămaşă brodată şi cu un moţ de păr ieşindu-i de sub şapcă, mergea pe stradă, ţinând într-o mână un pachet cu cărţi şi în cealaltă o bâtă noduroasă. În spatele lui venea Varenka, ducând şi ea nişte cărţi.

— Mihailik, tu nici nu le-ai citit! îl dojenea ea cu glas tare. Eu ştiu ce spun. Pot să jur că n-ai citit nimic din toate astea.

— Şi eu îţi spun că am citit! ţipa Kovalenko, lovind cu bâta în trotuar.

— Of, Doamne, Mincik! De ce te superi? Discutăm doar în principiu.

— Dar dacă îţi spun că le-am citit! ţipa şi mai tare Kovalenko.

Acasă la ei, cum intra cineva străin, începea cearta. Se vedea că-i era şi ei lehamite de aşa viaţă, îi era dor de un colţ al ei; unde mai pui că se gândea şi la vârstă; nu mai avea vreme să aleagă, trebuia să se mărite cu oricine, chiar şi cu un profesor de limba greacă. La drept vorbind, celor mai multe dintre domnişoarele noastre le era totuna cu cine se măritau, numai nemăritate să nu rămână. Oricum, Varenka începuse să-i arate lui Belikov al nostru o bunăvoinţă deosebită.

Dar Belikov? îi făcea vizite lui Kovalenko, ca şi nouă. Venea, se aşeza pe scaun şi tăcea. Tăcea chitic, iar Varenka îi cânta „Bate vântul”, îl privea gânditoare, cu ochii ei întunecaţi, sau se pornea deodată pe hohote de râs:

— Ha-ha-ha!

În dragoste, şi mai ales în căsnicie, sugestia joacă un rol de căpetenie. Toţi – şi colegii şi cucoanele – începuseră să-l asigure pe Belikov că trebuie să se însoare, că era singurul lucru care-i mai rămăsese de făcut în viaţă; toţi îl felicitam şi-i spuneam cu un aer solemn că însurătoarea este un pas serios... şi tot soiul de alte banalităţi. Unde mai pui că Varenka era frumuşică, atrăgătoare, fată de consilier de stat, avea şi o fermă, dar, mai ales, era prima femeie care se purta cu el prieteneşte, cu căldură. Astfel că, în cele din urmă, Belikov îşi pierduse capul şi se convinsese că trebuie într-adevăr să se însoare.

— Era momentul potrivit să i se ia galoşii şi umbrela, spuse Ivan Ivanîci.

— Închipuie-ţi că lucrul acesta s-a dovedit cu neputinţă. Acasă, avea fotografia Varenkăi pe masă, de câte ori venea la mine îmi vorbea numai de ea, de viaţa de familie, de faptul că însurătoarea e un pas serios, toată ziua îl găseai la Kovalenci, dar felul de viaţă nu şi-l schimba întru nimic. Dimpotrivă, hotărârea de a se însura îi dăduse un fel de stare bolnăvicioasă... slăbise, se gălbejise şi se ascunsese parcă şi mai mult în carapacea lui.

— Varvara Savvişna îmi place, îmi spunea el cu un zâmbet sfios, strâmb, şi ştiu că orice om trebuie neapărat să se însoare, dar... totul s-a întâmplat cam prea dintr-odată... Trebuie să mă mai gândesc.

— Ce să te mai gândeşti? îi răspundeam eu. Însoară-te şi gata.

— Nu, însurătoarea este un pas serios, mai întâi trebuie bine cântărite îndatoririle viitoare, răspunderea... ca să nu iasă pe urmă vreun bucluc... Chestiunea asta mă nelinişteşte mult, nu mai dorm noaptea deloc. Şi mărturisesc că mă cam tem: şi ea şi fratele ei au un fel cu totul neobişnuit de a gândi; amândoi raţionează în mod foarte ciudat. Nu mai vorbesc de firea ei: e atât de aprigă! Te pomeneşti că după însurătoare intru în vreun bucluc.

Şi azi aşa, mâine aşa, îşi tot întârzia cererea în căsătorie, o

amâna, spre marea nemulţumire a nevestei directorului şi a tuturor cucoanelor noastre; nu mai sfârşea cu cântărirea îndatoririlor şi răspunderilor viitoare. În schimb, se plimba aproape zilnic cu Varenka, socotind, poate, că aşa se cade în situaţia lui, apoi venea la mine să vorbească despre viaţa de familie. Cred însă că, până la urmă, ar fi cerut-o şi astfel s-ar fi înfăptuit una dintre acele căsătorii stupide şi fără rost, cum se fac la noi cu miile, din plictiseală, din lipsă de altă îndeletnicire, dacă nu s-ar fi iscat ca din senin un *Kolossalische Skandal*[8]*.* Trebuie să-ţi spun că lui Kovalenko, Belikov îi fusese antipatic încă din prima zi şi nu putea să-l sufere.

— Nu înţeleg, ne spunea el, dând din umeri, nu înţeleg cum îl puteţi înghiţi pe delatorul ăsta, cu mutra lui scârboasă. Şi apoi, cum puteţi trăi aici, domnilor? Atmosfera e înăbuşitoare, otrăvită. Vă credeţi pedagogi, profesori? Nu sunteţi decât nişte birocraţi; liceul vostru nu e un templu al ştiinţei, ci o direcţiune a bunei-cuviinţe; miroase a acru, ca la un comisariat de poliţie. Nu, fraţilor, nu mai zăbovesc decât puţină vreme printre voi; plec, mă duc acasă, să prind raci şi să-i învăţ carte pe puii de ucraineni. Da, plec, iar pe voi vă priveşte: n-aveţi decât să rămâneţi aici cu Iuda al vostru până ce o crăpa.

Alteori îl apuca râsul şi râdea cu hohote, până la lacrimi, cu glasul lui când gros ca de bas, când subţire şi ascuţit. După ce se mai potolea, mă întreba, făcând un gest de nedumerire cu braţele:

— De ce tot vine pe capul meu? Ce vrea? Stă, tace şi se uită.

Îl poreclise pe Belikov „păianjenul la pândă”. Bineînţeles că noi ne feream să-i vorbim despre intenţia surorii sale de a se mărita cu „păianjenul la pândă”. Când într-o zi nevasta directorului i-a dat a înţelege că ar fi bine ca Varenka să-şi facă un rost în viaţă, alături de un om atât de serios, atât de unanim stimat ca Belikov, Kovalenko s-a încruntat şi a mârâit:

— Nu-i treaba mea. N-are decât să se mărite cu cine o vrea, fie şi cu o năpârcă; eu nu mă amestec în treburile altora.

Ascultă mai departe. Un poznaş a făcut o caricatură: Belikov, cu galoşi, pantaloni suflecaţi şi umbrelă deschisă, la braţ cu Varenka, iar jos era scris: „antroposul amorezat”. Expresia era prinsă uimitor de bine. Se vede că artistul lucrase multe nopţi la

[8] Un scandal monstru (incorect în limba germană; corect – *Kolossaler Skandal)* (n.t.).

rând, deoarece toţi profesorii liceului de băieţi, ai liceului de fete şi ai seminarului, precum şi funcţionarii, au primit câte un exemplar. Belikov de asemenea. Caricatura i-a făcut o impresie zdrobitoare.

Duminica următoare era tocmai întâi mai şi, noi toţi, profesori şi elevi, hotărâserăm să ne adunăm la liceu pentru a merge împreună la iarbă verde, afară din oraş. Am ieşit din casă odată cu Belikov; era galben la faţă şi mai întunecat ca niciodată.

— Ce oameni răi, plini de ură sunt pe lumea asta! mi-a spus el şi buzele au început să-i tremure.

Mi s-a făcut milă de el. Cum mergeam aşa pe stradă, ce crezi? Ne-a ajuns din urmă, pe bicicletă, Kovalenko, urmat de Varenka, şi ea tot pe bicicletă, roşie la faţă, obosită, dar veselă, bucuroasă.

— Noi o luăm înainte! ne-a strigat ea. Vremea e atât de frumoasă, atât de frumoasă, că-i de-a dreptul nemaipomenit!

Şi pe aici le-a fost drumul la amândoi. Din galben ce era Belikov al meu s-a făcut alb şi a rămas locului ca trăsnit.

— Dă-mi voie, te rog, ce înseamnă asta? m-a întrebat el, privindu-mă stăruitor. Sau poate mă înşală vederea? Se cade oare ca profesorii de liceu şi femeile să se plimbe cu bicicleta?

— Şi de ce nu? Doar nu-i ceva necuviincios, i-am răspuns eu. N-au decât să se plimbe.

— Ce tot vorbeşti, a strigat el, uimit de seninătatea mea. Aşa ceva nu se poate.

Era atât de indignat, încât nici n-a mai vrut să meargă cu noi şi s-a întors acasă.

A doua zi îşi freca întruna mâinile, nervos, tresărea mereu şi se cunoştea după faţă că nu era în apele lui. A plecat chiar de la lecţii, ceea ce i se întâmpla pentru întâia dată în viaţă. Nici de mâncat n-a mâncat. Spre seară, s-a îmbrăcat cât mai gros, cu toate că era cald ca vara, şi s-a dus la Kovalenci. Varenka nu era acasă; nu l-a găsit decât pe fratele ei.

— Ia loc, te rog, i-a spus Kovalenko rece, încruntându-se; avea ochii cârpiţi de somn – dormise după-amiază şi nu era în apele lui.

Belikov a stat vreo zece minute fără să scoată o vorbă, apoi a început:

— Am venit la dumneata să-mi uşurez sufletul. Ceva mă apasă greu, foarte greu. Un măscărici m-a desenat cu o

înfăţişare ridicolă, pe mine şi pe o altă persoană, care ne este apropiată amândurora. Socotesc de datoria mea să te asigur că n-am nicio vină în această întâmplare… N-am oferit niciun prilej pentru o asemenea batjocură, dimpotrivă, m-am purtat întotdeauna cât se poate de corect.

Kovalenko şedea morocănos şi tăcea. Belikov a aşteptat câteva clipe un răspuns, apoi a continuat încet, cu glas trist.

— Şi încă ceva voiam să-ţi mai spun. Sunt de mult în învăţământ, iar dumneata abia îţi începi apostolatul, aşa că, în calitate de coleg mai vechi, socotesc de datoria mea să te feresc de anumite greşeli. Dumneata te plimbi cu bicicleta şi această îndeletnicire este cu totul nepotrivită pentru un educator al tineretului.

— Şi de ce? l-a întrebat Kovalenko cu glasul său de bas.

— Mai e nevoie să lămuresc acest lucru, Mihail Savvici? Nu se înţelege de la sine? Ce să mai facă elevii, dacă profesorii se plimbă cu bicicleta? Nu le mai rămâne decât să umble cu capul în jos şi cu picioarele în sus! Şi apoi, dacă lucrul acesta nu este autorizat prin circulară, înseamnă că este oprit. Ieri m-am îngrozit! Când am văzut-o pe surioara dumitale, mi s-a făcut negru înaintea ochilor. O femeie sau o fată pe bicicletă! E ceva groaznic!

— Şi, la urma urmei, dumneata ce doreşti?

— Nu doresc decât un singur lucru, să te previn, Mihail Savvici. Eşti tânăr, ai înaintea dumitale tot viitorul; trebuie să te porţi foarte, foarte prudent, şi dumneata săvârşeşti multe greşeli, vai, cât de multe! Porţi cămăşi brodate, te plimbi mereu pe stradă cu mai ştiu eu ce cărţi şi acum văd că umbli şi pe bicicletă. Dacă află directorul că dumneata şi cu sora dumitale vă plimbaţi cu bicicleta şi lucrul ajunge la cunoştinţa epitropului… O să fie bucluc!

— Faptul că eu şi cu sora mea ne plimbăm cu bicicleta nu priveşte pe nimeni! i-a răspuns Kovalenko, făcându-se stacojiu. Iar dacă îndrăzneşte cineva să se amestece în treburile mele casnice sau de familie, îl trimit la toţi dracii.

Belikov a pălit şi s-a ridicat.

— Dacă-mi vorbeşti pe un asemenea ton, nu pot să continui, a spus el. În prezenţa mea, te rog să nu-ţi îngădui să te exprimi astfel despre superiori. Trebuie să ai respect faţă de autorităţi.

— Am spus eu ceva rău despre autorităţi? l-a întrebat

Kovalenko, privindu-l cu ură. Şi la urma urmelor, te poftesc să mă laşi în pace. Sunt un om cinstit şi nu vreau să stau de vorbă cu dumneata. Nu-mi plac delatorii.

Cuprins de un tremur nervos, Belikov a început să se îmbrace în grabă. I se citea pe faţă groaza. Pentru prima dată în viaţa lui îi era dat să audă asemenea grosolănii.

— Poţi să spui ce vrei, a bolborosit el, ieşind din vestibul şi oprindu-se în capul scării. Trebuie însă să te previn: s-ar putea să ne fi auzit cineva; de aceea mă văd nevoit să raportez domnului director discuţia noastră... în linii generale, pentru ca această discuţie să nu fie răstălmăcită. Sunt dator s-o fac.

— Să raportezi? Du-te şi raportează sănătos.

Kovalenko l-a apucat de guler, i-a făcut vânt şi Belikov s-a rostogolit pe scară, bocănind înfundat cu galoşii. Cu toate că scara era înaltă şi repede, a ajuns cu bine jos, unde s-a ridicat în picioare, pipăindu-şi nasul, ca să vadă dacă nu i se spărseseră ochelarii. Dar tocmai în clipa în care se ducea de-a berbeleacul, Varenka intra în casă, însoţită de două doamne; tustrele s-au oprit jos la intrare, contemplându-i căderea, ceea ce pentru Belikov a fost mai îngrozitor ca orice. Ar fi preferat să-şi rupă gâtul şi amândouă picioarele, decât să ajungă de râsul lumii: acum, păţania lui avea să fie aflată de tot oraşul, avea să ajungă până la urechile directorului şi ale epitropului – vai, de n-ar ieşi vreun bucluc! Îl aştepta desigur o nouă caricatură şi toate aveau să se termine cu ordinul de a-şi da demisia...

Când s-a ridicat în picioare, Varenka l-a recunoscut; văzându-i mutra caraghioasă, paltonul mototolit, galoşii, şi neînţelegând ce se petrecuse, crezând pesemne că Belikov se împiedicase şi căzuse din întâmplare, n-a putut să se stăpânească şi s-a pornit pe un râs cu hohote, care a răsunat prin toată casa.

— Ha-ha-ha!

Cu acest „ha-ha-ha” răsunător, prelung, s-au sfârşit toate: şi cererea în căsătorie, şi existenţa pământească a lui Belikov. N-a mai ascultat ce-i spunea Varenka şi nici n-a mai văzut nimic. Întors acasă, primul lucru pe care l-a făcut a fost să ia de pe masă fotografia ei, apoi s-a culcat şi nu s-a mai dat jos din pat.

Peste trei zile, m-am pomenit cu Afanasi, care venea să mă întrebe dacă n-ar fi bine să se ducă după doctor, deoarece cu stăpânul său nu era lucru curat. Am intrat la Belikov. Stătea lungit sub polog, acoperit cu plapuma şi tăcea; la toate

întrebările mele, n-a răspuns decât prin da sau nu, şi atât. În jurul lui, Afanasi umbla de colo-colo, întunecat, încruntat şi oftând adânc; mirosea a votcă ca într-o cârciumă.

Peste o lună, Belikov a murit. L-am dus la groapă cu toţii, adică amândouă liceele şi seminarul. Aşa cum stătea întins în coşciug, avea o expresie blândă, plăcută, veselă chiar, ca şi cum s-ar fi bucurat că nimerise în sfârşit într-o carapace din care nu avea să mai iasă niciodată. Da, îşi atinsese idealul! Şi parcă în cinstea lui, tot timpul înmormântării vremea a fost posomorâtă, ploioasă, şi noi toţi eram cu galoşi şi umbrele. Varenka a asistat şi ea la înmormântare şi la coborârea sicriului în groapă, a izbucnit în plâns.

Am constatat că ucrainencele nu ştiu decât să plângă sau să râdă; ele nu cunosc o stare sufletească intermediară.

Mărturisesc că e o adevărată plăcere să înmormântezi oameni ca Belikov. Întorcându-ne de la cimitir, eram toţi, chipurile, amărâţi, pleoştiţi; niciunul nu îndrăznea să-şi manifeste simţământul ascuns de plăcere, simţământ asemănător celui pe care-l încercam pe timpuri, în copilărie, când cei mari plecau de acasă, iar noi puteam alerga în voie, un ceas sau două prin grădină, îmbătându-ne de o deplină libertate. Ah, libertatea, libertatea! Chiar numai o aluzie, o licărire de nădejde de a o dobândi vreodată, dă aripi sufletului, nu-i aşa?

Ne-am întors de la cimitir binedispuşi. Dar, nici n-a trecut bine săptămâna şi viaţa a început să curgă iarăşi ca şi mai înainte, la fel de aspră, obositoare, fără rost, neinterzisă prin vreo circulară, dar nici autorizată pe deplin; nu se simţea nicio îmbunătăţire. Şi într-adevăr, pe Belikov îl înmormântaserăm, dar câţi oameni ca el, în carapace, nu rămăseseră şi câţi nu vor mai fi!

— Da, asta-i, spuse Ivan Ivanîci, aprinzându-şi luleaua.

— Câţi nu vor mai fi! repetă Burkin.

Profesorul de liceu ieşi din şură. Era un om scund, gras, cu desăvârşire chel, cu o barbă neagră, lungă, care mai-mai să-i ajungă până la brâu; odată cu el ieşiră şi doi câini.

— Ce lună minunată! spuse el, privind spre cer.

Se făcuse miezul nopţii. Spre dreapta, se vedea tot satul; uliţa lungă se întindea departe, la vreo cinci verste. Totul era cufundat într-un somn liniştit, adânc; nicio mişcare, niciun sunet – cu greu îţi venea să crezi că în natură poate fi o

asemenea linişte. Când priveşti pe o noapte cu lună o uliţă largă de sat, cu casele, cu stogurile, cu sălciile ei adormite, pieptul ţi se umple de atâta linişte! Ascunzându-se în umbrele nopţii, de trude, de griji şi de mâhniri, sufletul se îmblânzeşte şi, năpădit de tristeţi, se dovedeşte dintr-odată minunat. Ţi se pare atunci că şi stelele îl privesc cu dragoste şi înduioşare, că nimic rău nu mai dăinuie pe pământ şi că peste tot domneşte fericirea… În stânga, chiar de la marginea satului, începea câmpul; îl vedeai aşternându-se departe, până în zare, şi pe tot întinsul lui, scăldat în lumina lunii, domnea aceeaşi nemişcare, aceeaşi tăcere.

— Da, asta-i, spuse iarăşi Ivan Ivanîci. Dar faptul că trăim la oraş, înghesuiţi într-o atmosferă înăbuşitoare, că scriem hârtii de prisos şi jucăm *vint*, nu este oare şi asta un fel de carapace? Şi faptul că ne petrecem toată viaţa în mijlocul unor trândavi, unor pisălogi, unor femei toante şi leneşe, că spunem şi ascultăm fel de fel de fleacuri, nu este oare tot un fel de carapace? Dacă vrei, am să-ţi povestesc şi eu o întâmplare foarte instructivă.

— Nu, s-a făcut târziu; trebuie să ne culcăm, spuse Burkin. S-o lăsăm pe mâine.

Intrară în şură şi se întinseră în fân. Abia se cuibăriseră şi aţipiseră, când deodată auziră paşi uşori: tup, tup… Cineva umbla în apropierea şurei; făcea câţiva paşi, după o clipă se oprea, apoi se auzea din nou: tup, tup… Câinii începură să mârâie.

— E Mavra, spuse Burkin.

Paşii încetară.

— Să-i vezi şi să-i auzi pe toţi cum mint, îşi continuă Ivan Ivanîci gândul cu glas tare, întorcându-se pe partea cealaltă, şi cum, după aceea, tot pe tine te socotesc tâmpit că le rabzi minciuna; să înduri jigniri, înjosiri, să nu îndrăzneşti să declari pe faţă că eşti de partea oamenilor cinstiţi, liberi, să minţi şi tu cu zâmbetul pe buze, şi toate astea pentru o bucată de pâine, pentru un colţişor cald, pentru un nenorocit de grad care nu face doi bani – nu, aşa nu se mai poate trăi!

— Ei, asta-i altă poveste, Ivan Ivanîci, spuse profesorul. Hai să dormim!

Peste zece minute, Burkin dormea dus. Ivan Ivanîci se tot răsucea, oftând, când pe o parte, când pe cealaltă. După o

vreme se sculă, ieşi din nou afară şi aşezându-se pe prag, îşi aprinse luleaua.

Publicată pentru prima oară în revista *Russkaia mîsl,* 1898, Nr. 7, iulie, cu subtitlul: *Nuvelă.* Semnată: Anton Cehov. Fără subtitlu, cu mici modificări, a fost cuprinsă în culegerea de *Opere,* editată în anul 1903, vol. XI, revizuită apoi în 1906. Publicăm textul care a apărut în volumul XI.

Nuvela a fost trimisă de Cehov revistei *Russkaia mîsl* la 15 iunie. „...Îţi trimit o nuvelă pentru *Russkaia mîsl,* îi scrie el lui Golţev în aceeaşi zi. Citeşte-o şi dacă e bună ai grijă să mi se trimită corectura până-n iulie. Voi definitiva atunci nuvela."

În carnetul de însemnări al lui Cehov s-a găsit expunerea sumară a temei nuvelei: „Omul în carapace, cu galoşi, umbrelă în toc, ceasul în învelitoare, cuţitul în toc. Mort în sicriu părea că zâmbeşte – îşi atinsese idealul."

M.P. Cehov *(Anton Cehov şi subiectele lui,* M., 1923, pp. 15-17), Tan [V.G. Bogoraz] *(Pe meleagurile natale ale lui Cehov, Sovremionnîi mir,* 1910, Nr. 1, ianuarie, şi în *Culegerea jubiliară a lui Cehov,* M., 1910, pag. 496), P. Surojski *(Personajele vii ale lui Cehov, Deni,* 1914, Nr. 177, 2 iulie) susţin că pentru *Omul în carapace* a servit drept model A.F. Diakonov, inspectorul liceului din Taganrog, unde a învăţat Cehov. Unele trăsături caracteristice eroului au fost observate de Cehov şi la alte persoane. Astfel, în carnetul de însemnări al lui Cehov pe anul 1896 găsim: „De la 15 până la 18 august a fost la mine în vizită M.O. Menşikov (publicist la revista *Nedelia* şi apoi la *Novoe vremea* a lui A. S. Suvorin)... chiar în zilele senine, când nu e pic de umezeală, M. umblă cu galoşi, îşi ia mereu cu el umbrela, ca să nu moară de insolaţie, se teme să se spele cu apă rece şi se plânge mereu de bătăi de inimă."

Primele note din presă cu privire la *Omul în carapace* n-au relevat în marea lor majoritate însemnătatea noului tip creat de Cehov (*Birjevie vedomosti,* ed. a 2-a, 1898, Nr. 201, 25 iulie – A. Izmailov. *Literaturnoe obozrenie;*

Novosti, 1898, Nr. 207, 29 iulie – N. Minski. *Literatura i iskusstvo; Moskovskie vedomosti,* 1898, Nr. 215, 7 august – K. Medvedski. *Literaturnîe zametki. Câte ceva despre Cehov şi „oamenii în carapace”*.)

A. Skabicevski (*Sîn otecestva* 1898, Nr. 238, 4 septembrie, *Tekuşceia literatura)* notează că „persoana lui Belikov, eroul lui Cehov, e un minunat exemplu de revelaţie artistică, unul dintre acele tipuri care, ca şi Oblomov sau Cicikov, reprezintă expresia întregii societăţi, spiritul epocii lor”.

A. Bogdanovici (A.B. *Kriticeskie zabetki— Mir bojii,* 1898, Nr. 10) scrie că *„Omul în carapace* este cea mai bună nuvelă apărută în timpul din urmă şi cea mai înseninată în ceea ce priveşte bogăţia conţinutului şi caracterul tipic al fenomenului luat nemijlocit din viaţă”; Belikov „... este un portret creat cu multă măiestrie şi, când îl aprofundezi, simţi cât adevăr stă la baza lui. Belikov este însăşi viaţa, tina, noroiul cu care vii în atingere la fiecare pas, care te trage la fund, care murdăreşte şi înăbuşă totul cu miasmele lui. Belikov „... este acea forţă socială, înspăimântătoare prin invulnerabilitatea sa, pentru că e lipsită de simţire, inaccesibilă intereselor, patimilor şi dorinţelor omeneşti... Toată forţa lui Belikov stă... în slăbiciunea mediului înconjurător, în elasticitatea legilor morale, în ticăloşia inconştientă care stă la baza vieţii sociale în care se dezvoltă şi înfloresc de-alde Belikov...”

Agrişul

Traducere de Alice Gabrielescu şi Tatiana Panaitescu

Încă din faptul zilei, cerul se acoperise de nori vineţi; era linişte şi arşiţa nu prea dogoritoare; o vreme urâtă, ca în atâtea zile posomorâte, când deasupra stepei s-au strâns de mult norii, aştepţi ploaia, dar ploaia nu vine. Medicul veterinar, Ivan Ivanîci şi profesorul de liceu Burkin obosiseră umblând pe stepa ce li se părea fără capăt. Departe în faţa ochilor, se zăreau morile de vânt ale satului Mironosiţki, spre dreapta se ridica un şir de dealuri mici, pierdute în spatele satului; ştiau amândoi că acolo curge râul şi sunt lunci cu sălcii verzi, este şi un conac, iar dacă priveşti de pe muchea dealului, vezi un câmp tot pe atât de întins, cu stâlpi de telegraf mărginind calea ferată; trenul, când trece, seamănă de departe cu o omidă; în zilele senine zăreşti de acolo chiar şi oraşul. Acum, în liniştea din jurul lor, când întreaga natură părea supusă şi îngândurată, Ivan Ivanîci şi Burkin îşi simţeau sufletele pline de dragoste pentru această stepă şi amândoi se gândeau cât de nemărginit de mare şi de minunată este ţara lor.

— Data trecută când ne-am întâlnit în magazia lui Prokofi, starostele, vorbi Burkin, ai început să spui o poveste.

— Da, am vrut să povestesc ceva despre fratele meu.

Ivan Ivanîci oftă din adâncul pieptului şi voi să-şi aprindă luleaua, ca să înceapă a povesti, dar deodată se porni ploaia. După cinci minute turna ca din găleată şi era greu să-ţi dai seama când va înceta ropotul. Ivan Ivanîci şi Burkin se opriră nehotărâţi; câinii, muraţi de ploaie, îi priveau rugător, stând cu coada între picioare.

— Trebuie să ne adăpostim undeva, hotărî Burkin. Hai să mergem la Aleohin. E aproape de aici.

— Să mergem.

Cotiră din şosea şi o luară prin mirişte, când drept înainte, când oblicind spre dreapta, până dădură de un drumeag. În curând se ivi un şir de plopi mărginind o grădină, apoi acoperişurile roşii ale hambarelor; sclipiră apele râului şi se deschise ochilor priveliştea unei proprietăţi întinse, având pe ea şi o moară cu scăldătoare alături. Era moşia Sofino, unde-şi făcea veacul Aleohin.

Moara duduia, acoperind răpăitul ploii; podina ei tremura uşor. Lângă căruţe, caii uzi îşi aplecau capetele şi oamenii umblau acoperiţi cu saci. Era umezeală, murdărie şi atât de urât totul, încât şi apa din zăgaz părea rece şi neprietenoasă. Ivan Ivanîci şi Burkin se simţeau murdari, hainele ude le încurcau mişcările, picioarele le erau grele din pricina noroiului cleios; trecură podeţul în tăcere şi tot tăcând începură să urce spre hambarele boiereşti; ai fi zis că sunt supăraţi unul pe altul.

Într-un hambar vuia o treierătoare; prin uşa deschisă năvălea afară pleava. În prag stătea Aleohin, un bărbat de vreo patruzeci de ani, înalt, gras, cu părul lung, părând mai mult un profesor sau pictor decât moşier. Avea o cămaşă de pânză albă, nespălată de mult, strânsă la brâu cu un capăt de sfoară şi drept pantaloni purta o pereche de izmene; pe cizme i se lipiseră stolopane de noroi cu paie. Nasul şi obrajii i se înnegriseră de praf. Recunoscând pe Ivan Ivanîci şi pe Burkin se văzu bine că venirea lor îi făcea plăcere.

— Poftiţi în casă, domnilor, îi întâmpină el zâmbind, vin şi eu numaidecât.

Casa era mare, cu etaj. Aleohin îşi oprise jos, la parter, două camere boltite, cu ferestrele mici – le locuiseră mai înainte vătafii; erau mobilate simplu şi miroseau a pâine de secară, a votcă ieftină şi hamuri. Sus, în camerele de primire, el se urca rar, numai când veneau musafiri; Ivan Ivanîci şi Burkin fură întâmpinaţi în casă de o slujnică tânără şi atât de frumoasă, că amândoi deodată se opriră, întorcându-şi ochii unul spre celălalt.

— Nici nu vă puteţi închipui cât de fericit sunt să vă văd, spunea Aleohin, venind în urma lor. Nici nu mă aşteptam! Pelagheia, se adresă el servitoarei, dă te rog oaspeţilor haine de

schimb şi scoate-mi şi mie, că o să mă schimb şi eu. Numai că ar trebui mai întâi să mă spăl, mi se pare că nu m-am mai spălat de astă-primăvară. Nu vreţi şi dumneavoastră să mergeţi o dată cu mine să ne îmbăiem? Până ne întoarcem, o să ne pregătească Pelagheia tot ce trebuie.

Frumoasa Pelagheia, o femeie subţirică, delicată, le aduse săpun şi cearşafuri. Aleohin şi oaspeţii plecară la baie.

— Da, de mult nu m-am mai spălat, spunea el, dezbrăcându-se, baia după cum vedeţi e bună, tatăl meu a clădit-o, dar nu ştiu cum, nu prea am vreme de pierdut.

Aşezat pe trepte îşi săpunea părul lung şi apa din jur se făcea treptat castanie.

— Da, se cunoaşte... spuse Ivan Ivanîci, privind semnificativ spre el.

— De mult nu m-am mai spălat... repetă stingherit Aleohin şi se săpuni încă o dată, iar apa de pe lângă el se făcu de astă dată albastră-închis, ca cerneala.

Ivan Ivanîci ieşi afară, se aruncă zgomotos în râu şi începu să înoate sub ploaie, dând tare din mâini; din jurul lui porneau valuri, iar pe valuri se legănau nuferi albi. Înotă până la jumătatea apei îngrădite de stăvilar, se scufundă şi peste un minut se ivi în alt loc şi începu să înoate din nou, scufundându-se iarăşi şi încercând să dea de fund. „Ah, Doamne, îngâna el mereu, în extaz, ah, Doamne!” Înotă aşa până la moară, vorbi ceva acolo cu ţăranii şi porni înapoi.

La jumătatea apei îngrădite se întoarse cu faţa în sus, lăsându-se biciuit de ploaie. Burkin şi Aleohin se îmbrăcaseră şi se pregăteau să plece, iar el nu mai isprăvea înotând şi scufundându-se.

— Ah, Doamne... repeta în neştire. Ah, Doamne, miluieşte-mă.

— Hai, ajunge! strigă spre el Burkin.

Se întoarseră în casă. Şi abia după ce li s-a aprins lampa, în salonul cel mare de la etaj, după ce Burkin şi Ivan Ivanîci, îmbrăcaţi în halate de mătase şi papuci calzi, s-au cuibărit în fotolii, iar Aleohin, spălat şi pieptănat, umbla în haine noi prin salon, fericit de senzaţia ce i-o dădeau căldura, curăţenia, îmbrăcămintea uscată şi încălţămintea uşoară, şi după ce frumoasa Pelagheia, păşind fără zgomot pe covor şi zâmbind liniştit, le-a servit ceaiul şi dulceaţa, numai atunci Ivan Ivanîci începu să povestească; părea că-l ascultă nu numai Burkin şi

Aleohin, dar şi doamnele bătrâne, şi cele tinere, şi militarii care priveau liniştit şi sever din ramele aurite.

— Noi suntem doi fraţi, începu el, eu, Ivan Ivanîci şi altul mai tânăr cu vreo doi ani, Nikolai Ivanîci. Eu am învăţat mai multă carte şi am devenit doctor veterinar, iar Nikolai şi-a luat încă de la vârsta de 17 ani un serviciu la stat. Tatăl nostru, Cimşa-Himalaiski, intrase în armată ca soldat, dar, cu timpul, a căpătat grad de ofiţer şi ne-a lăsat moştenire un titlu de nobleţe ereditară şi o moşioară. După moartea lui, moşioara ne-a fost luată pentru datorii, dar până atunci toată copilăria ne-am trăit-o la ţară, în libertate. Ca şi copiii de ţărani, ne petreceam toată ziua, uneori şi noaptea, pe câmp sau în pădure; păzeam caii, scoteam coaja de pe trunchiurile teilor, prindeam peşti, ne găseam şi alte îndeletniciri asemănătoare... ei, şi cred că ştiţi că acela care barem o dată în viaţă a prins un ghigorţ, sau a privit sturzii, zburând în stoluri line deasupra satului în aerul rece şi limpede de toamnă, acela nu mai poate trăi cu plăcere la oraş; pe el până la moarte îl vor atrage zările întinse ale satului. Fratele meu se plictisea la serviciu. Treceau anii şi el înţepenise pe acelaşi scaun, scriind aceleaşi hârtii; nu se gândea decât cum s-ar putea întoarce din nou la ţară. Nostalgia i s-a cristalizat treptat într-o dorinţă, în visul de a-şi cumpăra un conac undeva, pe malul vreunui râu sau iaz.

Era un om blând, bun, iubit de toţi, dar nu i-am aprobat niciodată dorinţa de a se închide pentru toată viaţa într-un conac. E o vorbă veche că omului nu-i trebuie la urma urmei decât trei coţi de pământ. Dar cei trei coţi ajung unui cadavru, nu unui om. Pe mulţi îi auzi acum preamărind pe acei oameni din sferele culte care se simt atraşi de ţarină şi tind să vieţuiască în conace. Dar conacele nu sunt nici ele altceva decât aceiaşi trei coţi de pământ. Să pleci din oraş, să abandonezi lupta şi freamătul vieţii, să pleci şi să te ascunzi într-un conac – asta nu mai e trai, este expresia egoismului, a lenei, e un fel de călugărie, dar o călugărie fără eroism. Omului nu-i trebuie trei coţi de pământ, nu-i trebuie conace, ci întreg globul pământesc, natura toată, pentru a-şi putea manifesta nestingherit aptitudinile şi particularităţile unui spirit liber.

Stând şi scriind la birou, fratele meu Nikolai visa cum va mânca uneori câte o ciorbă gătită de el însuşi şi a cărei mireasmă plăcută va umple întreaga curte, cum va prânzi

alteori la iarbă verde, va dormi în soare, va sta ore întregi pe banca din poartă, privind câmpiile şi pădurea. Cărţile de agricultură şi obişnuitele sfaturi de prin calendare constituiau o adevărată bucurie pentru el, erau hrana lui sufletească preferată; îşi cumpăra şi ziare, dar căuta în ele numai anunţurile care vesteau că se vând atâtea şi atâtea deseatine de pământ arabil, cu păşune, conac, râu, livadă, moară şi iaz. Citind i se conturau în minte potecile din livadă, florile, fructele, graurii din colivie, caracuda din iaz, tot lucruri de felul acesta. Tablourile şi le imagina de fiecare dată altfel, potrivit cu cuprinsul anunţurilor ce-i cădeau sub ochi, dar, nu ştiu de ce, în niciunul dintre ele nu lipsea agrişul. Cu timpul nu-şi mai putu imagina un conac, un colţişor poetic, fără şirul de tufe de agriş.

„Viaţa la ţară are plăcerile ei, spunea adesea frate-meu. Stai pe terasă, bei ceai, pe iaz înoată răţuştele tale, tufele de agriş cresc alături… şi totul în jur miroase atât de frumos!”

Schiţa planul moşiei viitoare şi de fiecare dată nota pe plan aceleaşi puncte: a) casa boierească, b) dependinţele pentru argaţi, c) grădina de zarzavat, d) agrişul. Trăia cu zgârcenie; niciodată nu mânca şi nu bea îndestul, purta haine ca vai de lume, drept ca un cerşetor şi aşa strângea ban peste ban şi-i depunea la bancă. Mă durea sufletul privindu-l şi totdeauna îi dădeam ceva şi-i trimiteam şi de sărbători, dar el punea şi banii ăştia deoparte. Unor oameni, când le intră o idee în cap, s-a isprăvit, nu le-o mai poţi scoate.

Cu vremea a fost mutat într-un alt judeţ. Trecuse de patruzeci de ani, dar tot aşa citea anunţurile în ziare şi făcea economii. Am aflat apoi că s-a însurat. Tot în scopul de a-şi cumpăra un conac cu agriş, luase o văduvă bătrână şi urâtă, fără s-o iubească, numai pentru că avea ceva bani. Însurat, ducea un trai tot atât de cărpănos, îşi ţinea nevasta mai mult flămândă, iar banii de zestre i-a depus tot la bancă, pe numele lui. Văduva fusese căsătorită cu un funcţionar de la poştă şi era obişnuită cu mâncăruri bune, cu plăcinte şi lichioruri, dar la al doilea bărbat nici pâine neagră nu vedea pe săturate; de inimă rea a început să slăbească şi peste vreo trei ani şi-a dat duhul. Bineînţeles că fratelui meu nu i-a dat prin gând niciodată că el este vinovat de moartea soţiei. Banii sucesc mintea oamenilor, întocmai ca votca. În oraşul nostru a murit mai demult un negustor bogat care înainte de moarte a cerut să i se aducă o farfurie cu miere

şi şi-a mâncat una câte una toate bunătăţile, ba şi biletele de loterie, unse cu miere, ca să nu aibă nimeni parte de ele. Odată controlam într-o gară cirezile de vite, când un misit a nimerit sub locomotivă şi roţile i-au tăiat un picior. L-am dus mai mulţi spre clădirea gării, sângele îi curgea gârlă din coapsă – era ceva groaznic – iar el ne ruga plângând să-i găsim piciorul tăiat şi ne destăinui că în cizma de pe piciorul acela ascunsese douăzeci de ruble şi-i era teamă sa nu se piardă cumva.

— Dar asta-i altă poveste, îl întrerupse Burkin.

— În urma morţii soţiei, continuă Ivan Ivanîci, după ce stătu puţin pe gânduri, tratele meu a început să caute cu tot dinadinsul o moşie de vânzare. Bineînţeles că poţi să cauţi şi să alegi şi cinci ani în şir şi în cele din urmă să te înşeli şi să-ţi cumperi cu totul altceva decât ţi-ai propus. Prin mijlocirea unui misit şi prin transcrierea unei datorii, fratele meu şi-a cumpărat douăzeci de deseatine cu casă boierească, dependinţă pentru argaţi şi parc, dar fără livadă, fără agrişe şi fără iazul cu răţuşte; era acolo un râu, dar apa din el avea culoarea cafelei, din pricină că într-o latură a moşiei se afla o fabrică de cărămizi, iar în cealaltă latură se ridicase o uzină de prelucrare a oaselor. Dar lui Nikolai Ivanîci al meu asta nu i-a stricat cheful; şi-a comandat douăzeci de tufişuri de agriş, le-a plantat şi-a început să trăiască viaţa de boier.

Anul trecut m-am abătut pe la el, să-l văd. „Ia să mă duc”, m-am gândit, „să aflu şi eu cum şi ce fel e pe-acolo”. În scrisorile sale, fratele meu îşi numea moşia „Paragina Ciumbaroklului”, sau „Pământul lui Himalaiski”. M-am dus, aşadar, într-o după-amiază să văd „Pământul lui Himalaiski”. Era cald. Peste tot se întretăiau şanţuri, garduri, ziduri, şiruri de brazi, de nici nu mai ştiai cum să intri în curte, unde să-ţi laşi caii. M-am îndreptat spre casă şi în cale mi-a ieşit un câine roşcat, gras, semănând cu un porc. Ar fi vrut parcă să latre, dar îi era lene. Dintr-o cuhnie s-a ivit bucătăreasa, desculţă, grasă, semănând şi ea cu un porc; mi-a spus că boierul se odihneşte după masă. Am intrat înăuntru. Fratele meu stătea culcat în pat, cu o plapumă pe genunchi. Îmbătrânise, se îngrăşase, se îngreuiase, obrajii, nasul şi buzele îi ieşeau mult în afară – erai gata să crezi că o să înceapă să grohăie acolo sub plapumă.

Ne-am îmbrăţişat şi am plâns un pic, de bucurie şi de tristeţe că am fost odată tineri, iar acum am încărunţit amândoi, ne

călătorim pesemne spre cele veşnice. S-a sculat, s-a îmbrăcat şi m-a luat să-mi arate moşia.

— Ei, cum te simţi la ţară? l-am întrebat.

— Slavă Domnului, bine, trăiesc bine.

Nu mai era funcţionarul sărăntoc şi sfios de odinioară, ci un adevărat moşier, un boier. Se obişnuise, da, prinsese gustul noii vieţi; mânca mult, se scălda în baie, se îngrăşa, avea procese cu societăţile care conduceau cele două fabrici şi se supăra rău când ţăranii nu-i spuneau „Înălţimea Voastră". Şi de sufletul lui avea grijă, aşa cum se cuvine unui boier, chiar şi faptele bune nu le făcea simplu şi firesc, ci tot boiereşte, cu mândrie. Ce fapte bune? Îi îngrijea pe ţăranii bolnavi, dându-le neschimbat pentru toate bolile bicarbonat şi unt de ricină, iar de ziua lui onomastică oficia în mijlocul satului o slujbă de mulţumire; după slujbă, dăruia oamenilor o jumătate de vadră de votcă, aşa credea el că trebuie. Ah, blestemata de jumătate de vadră! Astăzi, moşierul grăsan îi târăşte pe ţărani la judecată, cerând să fie amendaţi, iar mâine, când e zi mare pentru el, le dă jumătate de vadră de votcă, iar ei dau băutura pe gât, strigă „trăiască!" şi, beţi criţă, i se închină până la pământ. Schimbarea vieţii în bine, traiul sătul şi trândăvia dezvoltă în om îngâmfarea cea mai neruşinată. Nikolai Ivanîci, care altădată, la birou, se temea să aibă chiar în sinea lui păreri personale, nu vorbea acum decât în maxime şi cugetări, cu un ifos de parcă ar fi fost ministru: „Învăţământul este necesar, dar pentru popor e prematur", „pedepsele corporale sunt în genere dăunătoare, dar în unele cazuri folosesc, ba chiar sunt de neînlocuit..."

— Eu cunosc oamenii din popor şi ştiu să mă port cu ei, îmi spunea el. Ţăranii mă iubesc. Numai un semn să le fac şi ei s-ar da şi peste cap pentru mine.

Şi toate prostiile astea, vedeţi dumneavoastră, le rostea cu un zâmbet de om bun şi deştept. A repetat de vreo douăzeci de ori: „Noi, nobilii", „Eu, ca nobil..." Nu-şi mai amintea, se vede, că bunicul nostru a fost simplu ţăran, iar tata, soldat. Chiar şi numele nostru nu prea fericit de Cimşa-Himalaiski îi părea acum un nume plăcut, însemnat şi sonor.

Dar vreau să vă povestesc nu atât despre el, cât despre mine însumi, de schimbarea ce s-a petrecut în mine în cele câteva ore cât am stat la conac. Seara, când beam ceai, bucătăreasa a pus pe masă o farfurie plină de agrişe. Nu erau agrişe cumpărate, ci

culese din livadă – prima recoltă a tufelor plantate. Nikolai Ivanîci a început a râde şi a privit un timp agrişele fără să spună nimic, cu lacrimi în ochi – nici nu putea vorbi de emoţie. Apoi a luat în gură o boabă, s-a uitat la mine triumfător, ca un copil care în sfârşit a căpătat jucăria mult dorită şi a zis:

— O bunătate!

Mânca lacom şi repeta întruna:

— O bunătate! Ia gustă şi tu!

Agrişele erau acre şi-ţi făceau gura pungă, dar, după cum a spus Puşkin: „Decât meschine adevăruri, mai bună-i amăgirea ce ne-nalţă”. În faţa mea, vedeam un om fericit, al cărui vis s-a realizat, un om care şi-a atins scopul în viaţă, a obţinut ceea ce-şi dorea şi era mulţumit de soarta lui şi de sine însuşi. Ori de câte ori mă purtasem cu gândul la fericirea umană, mă învăluia o undă de amărăciune, dar atunci, în faţa acestui om fericit, m-a cuprins fără veste un val de dezgust, asemănător cu disperarea. Mai cu seamă mi-a venit greu noaptea. Mi se făcuse patul în camera învecinată cu dormitorul fratelui meu şi-l auzeam cum nu poate dormi, cum se scoală mereu din pat, se apropie de farfuria de agrişe şi ia câte o boabă. Drept vorbind, cât de mulţi oameni mulţumiţi şi fericiţi ca el sunt pe lume, mă gândeam eu. Ce forţă covârşitoare îi apără! Priviţi puţin viaţa: neruşinarea şi trândăvia celor puternici, lipsa de cultură şi îndobitocirea celor slabi; peste tot sărăcie de nedescris, îngrămădeală, beţie, minciună, ipocrizie... Cu toate acestea, în toate casele şi pe străzi domneşte liniştea şi pacea. Din cincizeci de mii de locuitori ai oraşului nu se găseşte unul care să ridice glasul, să se revolte, îi vedem pe cei care se duc zilnic în piaţă după cumpărături, ziua mănâncă, noaptea dorm, îi ştim pe cei care vorbesc vrute şi nevrute, care se însoară, îmbătrânesc şi îşi duc cu smerenie morţii la cimitir, dar nu-i vedem, nu-i auzim pe cei care suferă, toate nedreptăţile şi grozăviile vieţii se petrec undeva în culise. Peste tot e linişte şi nu protestează decât statistica mută: atâţia au înnebunit, au fost băute atâtea vedre, atâţia copii au murit din cauza subalimentaţiei... Probabil că orânduirea aceasta este necesară, probabil că puţinii fericiţi se simt bine tocmai pentru că mulţimile de oropsiţi îşi duc crucea în tăcere şi fără tăcerea lor fericirea celorlalţi n-ar fi cu putinţă. Este o hipnoză generală. Ar trebui ca după uşa fiecărui om fericit să stea cineva cu un ciocan şi să-l ciocănească tot timpul,

amintindu-i astfel că oricât ar fi el de fericit, mai devreme sau mai târziu, viaţa îi va arăta ghearele şi i se va întâmpla o nenorocire – boală, sărăcie, pierderi – şi atunci nimeni nu-l va vedea şi nu-l va auzi, aşa cum nici el astăzi nu vede şi nu aude pe alţii. Dar nu se iveşte acel cineva cu ciocan şi, astfel, fericiţii vieţii trăiesc, micile griji de toate zilele îi ating în treacăt, aşa cum atinge vântul frunza unui plop – şi totu-i cum nu se poate mai bine.

În noaptea aceea am înţeles că şi eu fusesem unul dintre acei mulţumiţi şi fericiţi, urmă Ivan Ivanîci, ridicându-se. Şi eu îi învăţam pe alţii, la mese şi la vânători, cum trebuie să trăiască, să creadă şi să conducă omenirea. Şi eu spuneam că învăţătura aduce lumină, că învăţământul este absolut necesar, dar că oamenilor simpli le e destul deocamdată să ştie să scrie şi să citească. Libertatea este un bun, cuvântam eu, fără de care nu se poate trăi, cum nu se poate trăi fără aer, totuşi trebuie să mai aşteptăm. Da, spuneam toate acestea, dar acuma întreb: pentru ce să mai aşteptăm? şi Ivan Ivanîci privi ţintă pe Burkin. De ce să mai aşteptăm, vă întreb? În numele căror consideraţii? Aud spunându-se că nu se poate face totul dintr-odată, că fiecare idee se transpune în viaţă treptat, la timpul ei. Dar cine sunt cei care vorbesc astfel? Ce-mi dovedeşte că au dreptate? Ei motivează totul prin rânduiala firească a lucrurilor, prin legea evoluţiei fenomenelor, dar ce lege, ce rânduială poate fi în faptul că eu, un om viu, care gândesc, mă aflu, iată, pe marginea unui şanţ şi aştept până ce vegetaţia sau sedimentele îl vor umple, când îmi dau seama că aş putea să sar peste el, sau să-mi întocmesc un pod. Şi, repet încă o dată, pentru ce să aştepţi, când nu mai ai putere să trăieşti, dar să trăieşti trebuie şi vrei atât de mult să trăieşti?

Am plecat în dimineaţa următoare de la fratele meu şi de atunci oraşul mi-a devenit de nesuferit. Mă copleşeşte liniştea şi pacea şi mi-e teamă să privesc spre ferestre, căci pentru mine nu există azi privelişte mai tristă decât o familie fericită, stând în jurul unei mese şi bând ceai. Eu sunt bătrân acum şi nu mă mai simt apt pentru luptă, nu sunt în stare nici să urăsc cel puţin. Nu pot decât să sufăr, să mă enervez şi să mă înciudez, noaptea mă apucă durerea de cap de atâtea gânduri şi nu pot dormi… Ehei, de-aş fi tânăr!

Ivan Ivanîci se plimba enervat dintr-un colţ într-altul al odăii şi

repeta:

— De-aş fi tânăr!

Se apropie deodată de Aleohin şi începu să-i strângă când o mână, când cealaltă, scuturându-le.

— Pavel Konstantinîci! spuse el cu glas rugător. Fii mereu treaz, nu te lăsa adormit! Până mai eşti tânăr, puternic, plin de vigoare, nu pregeta să faci cât mai mult bine! Fericirea nu există şi nici nu trebuie să existe şi dacă viaţa cuprinde un sens şi un ţel, acestea nu privesc cu nimic propria noastră fericire, ele ţintesc ceva mult mai măreţ şi mai înţelept. Faceţi toţi cât mai mult bine!

Vorbele acestea Ivan Ivanîci le rosti cu un zâmbet jalnic, rugător, ca şi cum ar fi cerut ceva pentru sine.

Pe urmă toţi trei au rămas tăcuţi în fotoliile lor, fiecare în alt colţ al odăii. Povestirea lui Ivan Ivanîci nu le plăcuse, nici lui Burkin, nici lui Aleohin. Nu avea niciun haz să asculţi ce i s-a întâmplat unui funcţionar sărac, atunci când din ramele aurite te priveau generali şi doamne mari, care în penumbră păreau vii. Ar fi dorit să vorbească şi să asculte vorbindu-se despre oameni subţiri, eleganţi, despre femei frumoase, şi simplul fapt că se aflau în salonul vast, în care totul, şi lustra învelită în husă, şi fotoliile, şi covoarele de sub picioare aminteau că pe aici au păşit, au stat şi au băut altădată ceai umbrele care priveau acum din cadrul ramelor, precum şi faptul că frumoasa Pelagheia umbla din nou fără zgomot pe lângă ei – era mai frumos decât orice poveste.

Aleohin pica de somn; se sculase devreme, pe la trei dimineaţa, şi acum i se lipeau pleoapele, dar se temea să nu discute cumva oaspeţii în lipsa lui ceva interesant şi nu pleca. Nu se silea să înţeleagă dacă tot ce spusese Ivan Ivanîci avea miez şi temei; oaspeţii nu vorbeau de făină, de fân sau catran, ci despre ceva ce nu venea în atingere directă cu viaţa lui, aşa că era bucuros să asculte şi ar fi dorit ca ei să continue.

— E timpul să ne culcăm, zise Burkin, ridicându-se şi el din fotoliu. Permiteţi-mi să vă urez noapte bună.

Aleohin îşi luă rămas-bun şi coborî scările, dar oaspeţii rămaseră sus. Li se dăduse o cameră mare cu două paturi din lemn sculptat; într-un colţ atârna un Crist răstignit din fildeş. Paturile mari şi răcoroase, aşternute de frumoasa Pelagheia, miroseau plăcut a rufărie proaspăt călcată.

Ivan Ivanîci se dezbrăcă în tăcere şi se culcă.

— Doamne, iartă-ne pe noi păcătoşii! şopti el, învelindu-se până peste cap.

Pipa pe care şi-o lăsase pe masă duhnea amarnic a tutun şi Burkin nu putu mult timp să adoarmă, neînţelegând de unde venea acel miros greu.

Ploaia a răpăit în geamuri toată noaptea.

Publicată pentru prima oară în revista *Russkaia mîsl,* 1898, Nr. 8, august, împreună cu nuvela *Dragostea;* înainte de titlu este notat: II. Semnătura după nuvela III. *Dragostea:* Anton Cehov. Fără menţiunea „II" şi cu unele mici corecturi, a fost inclusă de Cehov în culegerea de Op*ere e*ditată în anul 1903, vol. XII şi XI, publicată post-mortem, 1906. Publicăm textul din volumul XI.

Nuvelele *Agrişul* şi *Dragostea* sunt scrise la Melihovo, în iunie 1898. La 28 iulie al acelui an, Cehov îi comunică lui V.A. Golţev: „...îţi trimit recomandat două nuvele pentru numărul din august. Am vrut să mai scriu şi pe a treia, foarte scurtă, dar m-au împiedicat oaspeţii. Dacă vei găsi că nuvelele sunt bune, dă-le mai repede la cules, astfel ca în trecere spre Tver, la 1-2 august, să pot lua cu mine corecturile. După ce voi citi corecturile, voi mai adăuga poate şi o a treia nuvelă." Însă a treia nuvelă n-a mai fost scrisă.

În scrisoarea adresată editorului A. F. Marks, la 28 septembrie 1899, Cehov menţionează: „... nuvelele *Omul în carapace, Agrişul* şi *Dragostea,* aparţin unei serii de nuvele care încă nu este scrisă toată şi nu va putea fi cuprinsă decât în vol. XI sau XII, când voi putea să o dau întreagă". Această serie de nuvele a rămas însă necompletată.

În carnetul de însemnări al lui Cehov este schiţat sumar subiectul nuvelei: „Titlul: *Agrişul.* X este funcţionar la un minister, e foarte zgârcit, strânge bani. Visul lui: să se însoare, să cumpere o moşie, ca să doarmă la soare, să bea la iarbă verde, să-şi soarbă ciorba în tihnă. Trec anii, are 25, 40, 45 de ani. A renunţat să se mai însoare şi nu se gândeşte decât la moşie. În sfârşit, ajunge la vârsta de 60 de ani. Citeşte încă anunţuri ademenitoare

despre sute de deseatine, păduri, râuri, iazuri şi mori. Îşi dă demisia. Cumpără prin intermediul unui misit o moşioară cu iaz. Umblă prin grădină şi simte că-i lipseşte ceva. Îşi dă seama că lipsesc tufele de agriş şi trimite la pepinieră după puieţi. Peste 2-3 ani, când e bolnav, are cancer la stomac şi moartea se apropie, i se serveşte o farfurie cu agrişe din grădina lui proprie. Le priveşte indiferent... În camera vecină gospodăreşte o nepoată pieptoasă, o femeie trăncănitoare. (X a plantat tufele de agriş toamna, iarna s-a îmbolnăvit şi de atunci n-a mai părăsit patul. Privind farfuria cu agrişe, recunoaşte: «iată tot ce mi-a dat viaţa, la drept vorbind».) E fiul unor moşieri scăpătaţi, îşi amintea adeseori copilăria petrecută la ţară." Într-un alt loc e notat: „Agrişele erau acre. «Ce prostie!» a zis tare funcţionarul şi după asta şi-a dat sufletul."

Din relatările lui M. P. Cehov, *Anton Cehov şi subiectele lui M.,* 1923, pp. 61-64 aflăm că în nuvela *Agrişul* se oglindeşte parţial viaţa de la moşia lui I.S. Smaghin-Bakumovka (scăldatul în râu).

Vl. I. Nemirovici-Dancenko îi scrie lui Cehov la 27 septembrie 1898: „Am închis acum cartea; am citit până la nuvela *Dragostea. Agrişul* e bun... e bun pentru că are şi coloritul care îţi este specific, atât în tonul şi în fondul lucrării, cât şi în limbă, şi apoi pentru că ideile sunt foarte bune."

Dragostea

Traducere de Mihail Sevastos

A doua zi au avut la prânzişor pateuri delicioase, raci şi chifteluţe de berbec. În timpul dejunului, bucătarul Nikanor a venit sus să-i întrebe pe musafiri ce vor la masă. Era un om mijlociu la stat, cu faţa puhavă şi cu ochii mici. Umbla bărbierit: mustăţile însă parcă nu-i erau rase, ci smulse.

Aliohin le povesti că Pelagheia cea frumoasă se îndrăgostise de bucătar. Cum Nikanor era un beţiv şi un scandalagiu şi jumătate, ea nu voia să se mărite cu dânsul: primise însă să trăiască aşa. Dar Nikanor era om cu frica lui Dumnezeu şi convingerile lui religioase nu-i îngăduiau asta... Îi cerea să-l ia de bărbat. Altfel nici nu voia să audă. O batjocorea şi când era beat o şi bătea. Atunci ea se ascundea în odăile de sus şi plângea cu hohote, iar Aliohin şi servitorii în asemenea cazuri nu plecau de-acasă, ca s-o apere la nevoie.

Începură să vorbească despre dragoste.

— Cum se naşte dragostea, spuse Aliohin, de ce, de pildă, nu s-a îndrăgostit Pelagheia de altcineva, care să se potrivească cu dânsa şi la chip şi la suflet şi s-a amorezat tocmai de Nikanor, bursucul ăsta (aici toţi îi spunem bursuc)? Iată atâtea întrebări de seamă în jurul fericirii personale, rămase fără răspuns, în jurul cărora ne putem învârti cât vreţi. Până acuma despre dragoste s-a spus un singur adevăr absolut, şi anume că „taina aceasta este mare”.

Restul – tot ce s-a scris şi s-a vorbit – nu-i o soluţie, ci numai enunţarea unei probleme care a rămas nerezolvată. O explicaţie potrivită parcă pentru un anumit caz, nu se potriveşte la alte

zece cazuri. De aceea, după mine, cel mai bun lucru e să explici fiecare caz în parte, ferindu-te de generalizări. Trebuie să individualizezi – cum spun doctorii – fiecare caz în parte.

— Foarte adevărat, încuviinţă Burkin.

— Noi, ruşii cumsecade, avem slăbiciune pentru asemenea probleme insolubile. Oamenii îndeobşte poetizează dragostea, o împodobesc cu trandafiri şi cu privighetori… Noi însă, ruşii, împodobim dragostea cu probleme fatale – alegând chiar pe cele mai puţin interesante. Eu, pe când eram student în Moscova, aveam o prietenă: o persoană drăguţă, dar care – de câte ori era în braţele mele – se gândea… cât am să-i dau pe lună sau cât costă funtul de carne. Aşa şi noi, când iubim, ne punem întrebări peste întrebări: e oare cinstit ori nu ceea ce fac, rezonabil ori stupid, unde are să ducă dragostea? – şi aşa mai departe. Nu ştiu dacă-i bine sau nu. Ştiu însă că asta te încurcă, te nemulţumeşte, te irită…

Parc-ar fi vrut să înceapă o povestire. Oamenii singuratici au totdeauna ceva pe suflet ce doresc din toată inima să povestească. În oraşe, burlacii se duc într-adins la baie sau la restaurante ca să mai stea de vorbă: uneori povestesc băieşilor sau chelnerilor lucruri foarte interesante. La ţară ei îşi revarsă de obicei sufletul în faţa musafirilor.

Pe fereastră se vedea cerul cenuşiu şi copacii uzi de ploaie. Pe-o vreme ca asta n-ai unde să te duci. Nu-ţi rămâne altceva de făcut, decât să povesteşti şi să asculţi.

— Locuiesc în Sofino şi mă ocup de multă vreme cu gospodăria, începu Aliohin, de când am isprăvit universitatea. După educaţie sunt cuconaş, după înclinări – om de carte. Dar când am venit aici, asupra moşiei apăsa o datorie mare şi cum tata se îndatorase, în parte, fiindcă cheltuise mult cu învăţătura mea, m-am hotărât să nu mai plec şi să lucrez până voi plăti toate angaralele. M-am hotărât aşa şi m-am şi pus pe lucru, recunosc, nu fără oarecare silă. Pământul de la noi produce puţin. Ca agricultura să nu se facă în pierdere, trebuie să te foloseşti de munca iobagilor sau a argaţilor năimiţi – ceea ce-i cam totuna… sau să-ţi conduci gospodăria după rânduiala ţărănească: adică să munceşti la câmp tu cu familia ta. Altă soluţie de mijloc nu-i. Pe atunci însă nu mă încurcam cu astfel de subtilităţi. N-am lăsat nelucrată nicio palmă de pământ. Am strâns ţărani şi ţărance din satele de primprejur şi munca

fierbea fără istov. Eu însumi am arat, am semănat, am cosit... Mă plictiseam totuşi şi mă oţăram ca mâţele de ţară, care, de foame, mănâncă castraveţi în grădina de zarzavat. Mă dureau toate oasele. Dormeam din picioare. La început mi se părea că voi putea cu uşurinţă să împac viaţa aceasta de muncă cu deprinderile mele culturale. Pentru asta, credeam eu, trebuie să te ţii de-o anumită rânduială. M-am instalat în rândul de sus, în odăile din faţă. Am aranjat ca, după prânzişor şi după dejun, să mi se aducă cafea şi lichior. Iar după ce mă culcam în pat, citeam *Vestnik Evropi.* Dar, într-o bună zi, a venit pe la mine părintele Ivan şi mi-a dat gata tot lichiorul iar revista *Vestnik Evropi* a ajuns cu timpul la preotese, întrucât vara, mai ales în vremea cositului, nici n-ajungeam până la pat, ci adormeam pe unde apucam, în şură, în vreo sanie, sau într-o covergă de pândar. Aşa că mai puteam eu să citesc? Încet-încet m-am mutat în odăile de jos, am început să iau masa în bucătărie. Din luxul dinainte mi-au rămas numai servitorii aceştia, care l-au slujit şi pe tatu-meu şi pe care mi-i oarecum să-i îndepărtez.

La început am fost ales judecător de pace onorific. Uneori mă duceam în oraş la şedinţele consiliului judecătoresc sau ale tribunalului. Asta mă distra. Când stai la ţară două, trei luni, mai ales iarna, începi să doreşti în cele din urmă o redingotă neagră. Iar la tribunal erau şi redingote, şi tunici, şi fracuri – numai jurişti, oameni culţi, aveai cu cine vorbi. După ce-ai dormit în sanie, după ce-ai mâncat în bucătărie, să stai în fotoliu, cu lenjuri curate, cu pantofi în picioare şi lanţ pe piept... e un adevărat lux!

În oraş eram primit cu bucurie şi îmi părea bine să fac cunoştinţe noi. Dintre toate, cea mai serioasă şi – drept vorbind – cea mai plăcută era cunoştinţa cu Luganovici, vicepreşedintele tribunalului. Îl ştiţi? O persoană cât se poate de plăcută.

Era după procesul acela de dare-de-foc. Dezbaterile duraseră două zile. Eram obosiţi. Luganovici, uitându-se la mine, îmi zise:

— Ştiţi ce? Poftim la mine la dejun.

Nu mă aşteptasem la invitaţie, căci pe Luganovici nu-l cunoşteam aşa de bine, între noi nefiind decât legături oficiale. Nu fusesem niciodată la dânsul acasă.

Am intrat pentru câteva minute în odaia mea de la hotel să mă schimb şi am plecat la dejun. Acolo am avut ocazia să fac

cunoştinţă cu Anna Alexeevna, nevasta lui Luganovici. Pe-atunci era foarte tânără: n-avea mai mult de douăzeci şi doi de ani şi, cu o jumătate de an înainte, născuse cel dintâi copil. Toate acestea s-au petrecut demult... şi acum mi-ar fi greu să-mi explic: ce anume era atât de deosebit în făptura ei ca să mă cucerească din prima clipă? Pe-atunci însă totul mi se părea cum nu se poate mai clar. Vedeam o femeie tânără, încântătoare, bună, inteligentă, plină de farmec... o femeie cum nu mai întâlnisem înainte. Am descoperit într-însa o fiinţă apropiată, ştiută parcă de mult – tocmai figura aceasta cu ochi prietenoşi şi inteligenţi, pe care o văzusem cândva în copilărie într-un album pus pe-un scrin de mâna mamei.

În procesul de dare-de-foc judecata găsise vinovaţi patru evrei, care ar fi lucrat în bandă, ceea ce era cu totul fals, după părerea mea. În timpul mesei am fost foarte tulburat, stingherit de această sentinţă... Nici nu-mi aduc aminte ce-am vorbit. Anna Alexeevna tot timpul clătina din cap şi-i spunea mustrător lui Luganovici:

— Dmitri, cum aţi putut face aşa ceva?

Luganovici era un suflet bun. Se număra însă printre naivii care cred cu toată tăria că omul, odată ce-i dat în judecată, îi şi vinovat... şi că îndoiala în justeţea sentinţei nu se poate exprima decât cu formele legale, deci pe hârtie, nu la masă şi în convorbiri particulare.

— Noi n-am dat foc, îmi spuse el cu blândeţe, de aceea nimeni nu ne dă în judecată, nu ne bagă în temniţă.

Bărbatul şi nevasta mă tot îndemnau să mănânc şi să beau. După unele amănunte: de pildă cum pregăteau amândoi cafeaua, cum se înţelegeau din jumătăţi de cuvinte, puteam să conchid că soţii trăiesc bine, în pace şi că-s bucuroşi de oaspeţi. După masă am cântat la pian la patru mâini. Apoi s-a întunecat şi am plecat acasă. Era la începutul primăverii. Toată vara am petrecut-o la Sofino, fără să mai vin la oraş. De altfel, nici n-aveam când să mă gândesc la târg. Dar amintirea femeii zvelte, cu părul blond, îmi rămăsese de-a pururi în minte. Drept vorbind, nu mă gândeam la dânsa: ceva însă ca o umbră uşoară parcă îmi căzuse pe suflet.

Toamna târziu, s-a dat în oraş un spectacol în scop de binefacere. Intru eu în loja guvernatorului (fusesem poftit într-un antract), mă uit – alături de nevasta guvernatorului, Anna

Alexeevna... Şi iarăşi am simţit atracţia irezistibilă şi puternică a frumuseţii sale, a ochilor ei drăgălaşi şi dezmierdători... Şi iarăşi acelaşi sentiment al apropierii.

Am şezut alături, apoi am trecut în foaier.

— Aţi slăbit, îmi zise ea. Aţi fost bolnav?

— Da. Am răcit la un umăr şi, pe vreme de ploaie, dorm prost.

— Aveţi o înfăţişare ofilită. Astă-primăvară, când aţi fost la noi la dejun, eraţi mai tânăr, mai plin de viaţă. Eraţi în vervă. Aţi vorbit mult. Arătaţi foarte bine şi, trebuie să recunosc, m-aţi cucerit întru câtva. Adesea, în timpul verii, îmi veneaţi în minte – iar astăzi, când mă pregăteam de teatru, m-am gândit chiar că v-aş putea vedea.

Anna Alexeevna începu să râdă.

— Astăzi însă aveţi o înfăţişare ofilită, repetă ea. Asta vă îmbătrâneşte.

A doua zi am luat gustarea de dimineaţă la familia Luganovici. După aceea, ei s-au dus la vila lor ca să ia unele măsuri pe iarnă. I-am însoţit. M-am întors cu dânşii în oraş şi la miezul nopţii am băut la ei ceai într-o liniştită atmosferă de familie: focul pâlpâia în cămin, iar mama se ducea din când în când să vadă dacă doarme fetiţa. Pe urmă, de câte ori veneam în oraş, mă abăteam numaidecât şi pe la Luganovici. Ei se obişnuiseră cu mine şi eu cu dânşii. De obicei, veneam fără să mă anunţ, ca unul de-ai lor.

— Cine-i acolo? se auzea din odăile din fund un glas depărtat care mi se părea aşa de frumos.

— A venit Pavel Konstantinovici, răspundea dădaca sau fata-n casă.

Anna Alexeevna mă întâmpina cu o figură îngrijorată, punându-mi întotdeauna aceeaşi întrebare:

— De ce n-ai venit pe la noi de atâta timp? Ţi s-a întâmplat ceva?

Privirea ei, mâna-i fină şi graţioasă pe care mi-o întindea... rochia ei de casă, coafura, glasul, paşii ei îmi făceau veşnic impresia unui lucru nou, neobişnuit în viaţa mea şi important. Stăteam mult de vorbă cu întreruperi lungi, gândindu-ne fiecare la ale lui: uneori ea îmi cânta la pian. Când nu era nimeni acasă, îi aşteptam, vorbeam cu dădaca, mă jucam cu copilul sau, întins în birou pe un divan turcesc, citeam gazetele. Iar când venea acasă Anna Alexeevna, îi ieşeam înainte în vestibul, îi luam din

mână pachetele: nu ştiu de ce, dar purtam pachetele acelea cu atâta dragoste, cu atâta entuziasm – ca un copil.

Vorba ceea: şoarecele când nu intră singur în bortă, îşi anină de coadă o ciubotă. Erau soţii Luganovici liniştiţi şi le-a trebuit să se împrietenească cu mine. Dacă nu mă duceam mai multă vreme în oraş, însemna că-s bolnav, că mi s-a întâmplat ceva şi amândoi erau foarte îngrijoraţi. Erau îngrijoraţi că eu, om cult, care ştiam mai multe limbi, în loc să mă ocup cu ştiinţa sau cu literatura, stau la ţară, învârtindu-mă fără rost de colo până colo, de frunza frăsinelului, muncind mult – însă veşnic fără o leţcaie în buzunar. Li se părea că sufăr. Şi dacă vorbesc, râd şi mănânc, o fac numai pentru a-mi ascunde necazurile. Chiar în clipele de veselie, când îmi era bine, simţeam asupră-mi privirile lor cercetătoare. Eram mişcat de purtarea amândurora, mai ales când mă năpădeau greutăţile, când mă executa vreun creditor, sau nu-mi ajungeau banii pentru un termen de plată. Atunci bărbatul şi nevasta îşi şopteau ceva la fereastră. Pe urmă Luganovici se apropia de mine şi cu figura serioasă îmi spunea:

— Pavel Konstantinovici, dacă ai cumva nevoie de bani, eu şi nevastă-mea te rugăm să nu te jenezi şi să iei de la noi.

Urechile i se înroşeau de emoţie. Alteori, tot după o convorbire în şoaptă la fereastră, se apropia de mine şi cu urechile roşii îmi spunea:

— Eu şi nevastă-mea te rugăm cu insistenţă să primeşti de la noi cadoul acesta.

Îmi întindea nişte butoni, o tabacheră sau o lampă. În schimb eu le trimiteam de la ţară păsări, unt, flori. Drept vorbind, erau oameni avuţi. La început luam adesea bani cu împrumut şi nu mă prea uitam de unde, luam de unde puteam, dar nicio nevoie de pe lume nu m-ar fi putut face să iau de la soţii Luganovici. Dar ce să mai vorbim de asta?

Eram nenorocit. Şi acasă, şi la câmp, şi-n şură – mă gândeam la dânsa. Căutam să aflu taina acestei femei tinere, frumoase, inteligente, care se măritase cu un om şters, aproape bătrân (trecuse de patruzeci de ani). Avea de la dânsul copii. Căutam să aflu taina acestui om şters, naiv, cumsecade, care judeca cu o rezonabilitate plictisitoare, pe care la baluri şi la serate îl vedeai printre persoanele mai aşezate – un om veştejit, inutil, cu o expresie supusă şi absentă: parc-ar fi fost adus de vânzare… oare are însă încredere în dreptul lui de a fi fericit, de a avea de

la dânsa copii. Mă sileam să înţeleg de ce Anna Alexeevna s-a întâlnit în viaţă tocmai cu el, şi nu cu mine! De ce a trebuit să se întâmple în viaţa noastră o greşeală atât de cumplită?

De câte ori veneam la oraş, citeam în ochii ei că mă aştepta. Îmi mărturisea chiar că încă de dimineaţă presimţise nu ştiu ce... ghicise că am să vin. Ne vorbeam mult-mult, tăceam, dar nu ne mărturiseam dragostea... o ascundeam cu timiditate, cu gelozie. Ne temeam de orice ne-ar fi putut descoperi taina nouă înşine. Iubeam adânc, cu delicateţe, dar judecam. Mă întrebam: unde ne-ar duce dragostea noastră, dacă n-am avea puterea să ne opunem? Mi se părea de necrezut că dragostea mea liniştită şi tristă ar putea să întrerupă brusc cursul fericit al vieţii bărbatului său, al copiilor, al întregii case în care toţi mă iubeau şi aveau încredere în mine. Ar fi fost cinstit lucru? Ea ar fi fugit cu mine, dar unde? Unde aş fi putut s-o duc? Ar fi fost cu totul altceva, dacă aş fi avut o viaţă frumoasă, interesantă: dacă m-aş fi luptat, de pildă, pentru eliberarea patriei... dacă aş fi fost un vestit om de ştiinţă, un artist, un pictor... Dar s-o ademeneşti dintr-un mediu comun, prozaic, – într-un mediu asemănător celui existent, poate încă şi mai prozaic!... Şi cât timp ar fi durat fericirea noastră? Ce-ar fi fost cu dânsa, dacă m-aş fi îmbolnăvit, dacă aş fi murit sau, pur şi simplu, dacă într-o bună zi nu ne-am mai fi iubit?

Ea pesemne gândea ca şi mine. Se gândea la bărbat, la copii, la mama ei care-şi iubea ginerele ca pe-un fiu. Dacă s-ar fi lăsat furată de sentimente, ar fi trebuit sau să mintă, sau să spună adevărul... ceea ce pentru dânsa era deopotrivă de grozav şi de greu. Şi pe Anna Alexeevna o chinuia întrebarea: oare dragostea ei mi-ar aduce fericirea? Nu mi-ar complica oare viaţa şi aşa atât de anevoioasă, plină de tot felul de necazuri? I se părea că nu-i destul de tânără pentru mine, destul de activă şi de energică ca să înceapă o viaţă nouă. Vorbea adesea cu bărbatu-său, că ar trebui să mă însor cu o fată vrednică şi deşteaptă, care să fie o bună gospodină, tovarăşă de muncă – dar adăuga îndată, că o astfel de fată nu se ştie dacă se găseşte în tot oraşul.

Anii însă treceau. Anna Alexeevna avea acum doi copii. Când mă duceam la soţii Luganovici, servitorii îmi zâmbeau prietenos, copiii ţipau: a venit nenea Pavel Konstantinovici şi-mi săreau de gât. Tuturor le părea bine. Ei nu ştiau ce se petrece atunci în sufletul meu şi-şi închipuiau că şi eu mă bucur. Toţi mă socoteau

o fiinţă nobilă. Şi cei mari, şi copiii simţeau că prin odaie se plimbă o fiinţă nobilă. Aceasta dădea relaţiilor dintre noi un farmec deosebit: parcă în prezenţa mea şi viaţa lor era mai curată, mai frumoasă. Mă duceam cu Anna Alexeevna la teatru totdeauna pe jos. Şedeam în fotolii unul lângă altul. Umerii noştri se atingeau. Luam tăcut binoclul din mâinile ei. În acele clipe mi se părea că mi-i aproape, că-i a mea, că nu putem trăi unul fără altul şi că numai printr-o stranie neînţelegere, ieşind de la teatru, ne luăm rămas-bun şi ne despărţim ca nişte străini. În oraş începură să umble şoapte, dar din cele ce se vorbeau, nu era nimic adevărat.

Pe urmă Anna Alexeevna începu să se ducă mai des când la mama, când la sora ei. Nu era în apele ei şi avea clipe când îşi spunea că duce o viaţă searbădă, irositā. Atunci nu voia să-şi vadă nici bărbatul, nici copiii. Începuse chiar să se caute de nervi.

Tăceam, tăceam mereu amândoi... Faţă de oamenii străini avea o ciudată iritaţie împotriva mea. Orice-aş fi spus, ea nu era de aceeaşi părere. Dacă discutam în contradictoriu cu cineva, ea lua partea adversarului meu. Când răsturnam ceva, ea-mi spunea rece:

— Vă felicit.

Când mergeam cu dânsa la teatru, dacă uitam binoclul, ea-mi spunea:

— Ştiam că ai să-l uiţi.

Din fericire sau din nenorocire, nu-i nimic în viaţa noastră care să nu se sfârşească mai devreme ori mai târziu. A venit timpul despărţirii, fiindcă Luganovici fusese numit preşedinte într-o gubernie din vestul ţării. Trebuiră să vândă mobila, caii, vila. Când se duseră la vilă şi, la întoarcere, se uitară înapoi, să privească pentru ultima dată grădina, acoperişul cel verde... toţi erau trişti. Eu însă înţelegeam că a sosit timpul să mă despart nu numai de vilă. Se hotărâse s-o conducem la gară pe Anna Alexeevna, care pleca în Crimeea, unde o trimiseseră doctorii. Puţin după aceea Luganovici trebuia să plece cu copiii în gubernia-i din vest.

Am condus-o pe Anna Alexeevna cu alai. După ce-şi luă rămas-bun de la bărbatu-său şi de la copii şi mai era o clipă până la semnalul de plecare, am intrat cu grabă în cupeu, ca să-i pun în reţea un coş pe care mai-mai era să-l uite. Veni vremea

să ne luăm adio. Când ni s-au întâlnit privirile în compartiment, tăria sufletească ne-a părăsit pe amândoi. Am îmbrăţişat-o. Ea s-a lipit cu faţa de pieptul meu. Au început să-i curgă lacrimi din ochi. Sărutându-i faţa, umerii, mâinile ude de lacrimi – vai, cât eram de nefericiţi! – i-am mărturisit dragostea. Am înţeles, cu o durere sfâşietoare cât de inutile, meschine şi de înşelătoare fuseseră toate piedicile dragostei noastre. Am înţeles că, atunci când iubeşti, trebuie să pleci, în consideraţiile asupra acestei dragoste, de la ceea ce stă mai presus şi care-i mai important decât fericirea sau nenorocirea, păcatul sau virtutea în sensul lor curent – ori să nu cugeţi deloc.

Am sărutat-o pentru cea din urmă oară, i-am strâns mâna şi ne-am despărţit pentru totdeauna. Trenul se pusese în mişcare. Am intrat în compartimentul de alături – era gol – şi până la prima staţie am stat acolo şi am plâns. Apoi am plecat spre satul meu pe jos…

În timpul povestirii lui Aliohin, ploaia încetase şi se ivise soarele. Burkin şi Ivan Ivanîci ieşiră în balcon. De acolo se deschidea o privelişte minunată asupra grădinii şi lacului care strălucea la soare ca o oglindă. Se desfătau şi în acelaşi timp le părea rău prietenilor că omul acesta cu ochi buni şi inteligenţi care le povestise cu atâta sinceritate îşi pierdea timpul fără rost aici de frunza frăsinelului pe-o moşie cât vezi cu ochii, în loc să se ocupe cu ştiinţa sau cu altceva – ceea ce i-ar fi făcut viaţa mai plăcută. Amândoi se gândeau ce faţă îndurerată trebuie să fi avut, fără îndoială, Anna Alexeevna, când Aliohin şi-a luat adio în compartiment, sărutându-i faţa şi umerii. Şi Burkin, şi Ivan Ivanîci o întâlneau pe vremea aceea prin oraş. Burkin chiar o cunoscuse şi-i părea femeie frumoasă.

Publicată pentru prima oară în revista *Russkaia mîsl,* 1898, Nr. 8, august, împreună cu nuvela *Agrişul*. Înainte de titlu era notat: III. Semnată: Anton Cehov. Fără nota „III” şi cu neînsemnate abrevieri a fost inclusă în culegerea de *Opere,* 1903, vol. XII şi vol. XI, apărut post-mortem, 1906. Publicăm textul apărut în vol. XI.

Nuvela a fost scrisă în iulie 1898, odată cu *Agrişul*.

În carnetul de însemnări al lui Cehov s-a găsit următoarea notă, care a stat la baza nuvelei: „Nu ne-am mărturisit unul altuia dragostea noastră, o ascundeam cu

timiditate şi gelozie. Îmi părea de necrezut că dragostea mea tăcută şi tristă ar putea schimba viaţa soţului, a copiilor şi a casei în care eram primit cu atâta afecţiune. Şi ce i-aş fi putut oferi ei? Era cu totul altfel dacă viaţa mea ar fi fost interesantă prin ceva, dacă, de exemplu, aş fi luptat pentru eliberarea patriei, dacă aş fi fost un om extraordinar. Pe când aşa, dintr-un mediu obişnuit şi mediocru aş fi dus-o într-un alt mediu, tot atât de obişnuit şi de mediocru. Şi ea, ca şi mine, cumpănea totul, temându-se să nu mă facă nefericit, dorea să mă însor cu o fată bună, destoinică, şi-mi vorbea deseori despre asta. Şi abia mult mai târziu, atunci când am îmbrăţişat-o în vagon, am înţeles cu o cumplită durere în inimă cât de inutile şi lipsite de sens fuseseră toate raţionamentele noastre. Da, e bine să raţionezi, dar raţionamentul nu trebuie să pornească de la ideea fericirii cuiva, ci de la ceva mult mai înalt şi mai însemnat.”

Ionîci

Traducere de Anda Boldur

I

Când noii sosiţi în S., capitală de gubernie, se plângeau de urâtul şi de monotonia vieţii din acel oraş, localnicii, căutând parcă să se dezvinovăţească, spuneau că, dimpotrivă, la S. e foarte bine: există bibliotecă, teatru, club, se dau baluri, întâlneşti familii luminate, interesante, plăcute, cu care poţi face cunoştinţă... Familia Turkin era citată ca una dintre cele mai culte şi mai talentate.

Această familie locuia pe strada principală, lângă guvernator, în casă proprie. Ivan Petrovici Turkin, un om trupeş, frumos, cu păr castaniu şi favoriţi, organiza spectacole de amatori în scop de binefacere. La aceste spectacole, el juca roluri de generali bătrâni, cu care prilej tuşea într-un chip foarte hazliu. Ştia o mulţime de anecdote, de şarade şi de zicători şi îi plăcea să glumească şi să spună vorbe de duh cu un aer care te făcea să nu ştii niciodată dacă glumea sau vorbea serios. Nevastă-sa, Vera Iosifovna, o doamnă slăbuţă, drăgălaşă, cu *pince-nez,* scria nuvele şi romane pe care nu se lăsa mult rugată să le citească musafirilor. Fiica lor, Ecaterina Ivanovna, cânta la pian. Într-un cuvânt, fiecare membru al familiei era înzestrat de natură. Turkinii erau foarte primitori şi îşi arătau talentele cu simplitate şi cu multă bună voie. Impunătoare, zidită în piatră, casa lor spaţioasă era foarte răcoroasă în timpul verii: jumătate din ferestre dădeau într-o grădină cu copaci bătrâni şi umbroşi, în care primăvara cântau privighetorile; când în casă erau

musafiri, în bucătărie zăngăneau cuţitele, iar în curte mirosea a ceapă prăjită, ceea ce prevestea întotdeauna o cină îmbelşugată şi gustoasă.

Îndată ce doctorul Starţev Dmitri Ionîci fu numit medic al zemstvei şi se stabili la Dialij, la nouă verste de S., i se spuse că el, ca intelectual, trebuie neapărat să facă cunoştinţă cu Turkinii. Într-una din zilele acelei ierni, cineva îl prezentă pe stradă lui Ivan Petrovici; după ce vorbiră despre vreme, despre teatru, despre holeră, acesta îl pofti să vină pe la el pe acasă. Sosi primăvara şi într-o zi de sărbătoare – era chiar de Înălţare – după ce sfârşi cu vizita bolnavilor, Starţev plecă la oraş să se mai vânture puţin şi cu acest prilej să-şi facă şi ceva cumpărături. Mergea pe jos, agale (încă n-avea cai şi trăsură), fredonând:

Pe-atunci din cupa vieţii eu lacrimi nu sorbisem încă…

În oraş prânzi, se plimbă prin grădina publică, apoi, aducându-şi deodată aminte de invitaţia lui Ivan Petrovici, se hotărî să se ducă la Turkini, să vadă ce fel de oameni sunt.

— Bună ziua, vă rog, îi spuse Ivan Petrovici, ieşindu-i în întâmpinare la scară. Sunt foarte bucuros să am un musafir atât de plăcut. Vino să te prezint consoartei mele, urmă el, şi îl conduse pe medic în casă. Verocika, îi spuneam doctorului că n-are niciun drept roman să se zăvorască la el în spital şi că trebuie să-şi dăruiască societăţii clipele dumisale libere. N-am dreptate, sufleţelule?

— Ia loc aici, şi Vera Iosifovna îl pofti pe musafir să se aşeze lângă ea. Poţi chiar să-mi faci curte. Bărbatul meu e gelos ca un Othello, dar o să căutăm să facem în aşa fel, încât să nu observe nimic.

— Of, puişorule, răsfăţato… mormăi drăgăstos Ivan Petrovici şi o sărută pe frunte. Ai nimerit tocmai bine, se adresă el din nou musafirului, consoarta mea a scris un roman mărişoruţ, din care tocmai intenţionează să ne citească astăzi ceva.

— Jancik, spuse Vera Iosifovnia bărbatului ei, *dites que l'on nous donne du thé!*[9]

Starţev fu prezentat apoi Ecaterinei Ivanovna, o fată de optsprezece ani, leit mamă-sa: tot atât de firavă şi de drăgălaşă.

[9] Spune să ni se aducă ceaiul (fr.) (n.t.).

Avea încă o expresie de copil şi mijloc subţire, gingaş; pieptul ei feciorelnic, rotunjit, frumos şi sănătos, amintea primăvara. Luară ceaiul cu dulceaţă, miere, bomboane şi prăjiturele de casă, gustoase, care se topeau în gură. Pe măsură ce se însera, numărul musafirilor creştea şi el, iar Ivan Petrovici întorcea spre fiecare ochii lui plini de zâmbet, spunând:

— Bună ziua, vă rog.

Apoi trecură cu toţii în salon şi se aşezară cu aere grave. Vera Iosifovna purcese la lectura romanului său, care începea astfel: „Gerul se înteţea…”

Ferestrele erau larg deschise; de la bucătărie venea zăngănit de cuţite şi miros de ceapă prăjită… Fotoliile erau moi, adânci şi odihnitoare, luminile pâlpâiau prietenos în penumbră… În seara aceea de primăvară, când pe stradă se auzeau glasuri vesele şi râsete şi când din grădină adiau miresme de liliac, îţi venea greu să-ţi închipui cum se înteţea gerul şi cum soarele în asfinţit lumina cu razele sale reci câmpia înzăpezită pe care rătăcea un drumeţ singuratic… Vera Iosifovna citea cum o contesă tânără şi frumoasă ridicase în satul de pe moşia ei şcoli, biblioteci şi spitale şi cum se îndrăgostise de un pictor hoinar; citea despre lucruri care nu se întâmplă niciodată în viaţă şi pe care totuşi era plăcut să le asculţi. Prin minte îţi treceau gânduri bune, tihnite şi nu-ţi mai venea să te scoli din fotoliu…

— Bunişoruţ… rosti încet Ivan Petrovici.

Iar unul dintre musafiri, care asculta cu gândul departe de tot, spuse aproape în şoaptă:

— Da… da… nu-i rău deloc.

Trecu un ceas, trecură două… În grădina publică din apropiere cânta o fanfară şi un cor. Când Vera Iosifovna îşi închise caietul, toţi tăcură preţ de vreo cinci minute, ascultând *Lucinuşka*[10], cântat de cor; cântecul vorbea de ceea ce nu exista în romanul Verei Iosifovna, dar exista în viaţă.

— Vă publicaţi operele în vreo revistă? o întrebă Starţev pe Vera Iosifovna.

— Nu, răspunse ea, nu le public nicăieri. După ce le scriu, le pun în sertar. Pentru ce să le public? Doar avem cu ce trăi.

Şi toţi oftară, fără să ştie lămurit de ce.

— Acum, e rândul tău, Kotik, cântă-ne ceva, spuse Ivan Petrovici fiicei sale.

---

[10] Opaiţul (cântec popular rus) (n.t.)

Capacul pianului fu ridicat, notele dinainte pregătite fură deschise. Ecaterina Ivanovna se aşeză şi lovi cu amândouă mâinile în clape; apoi lovi iar cu toată puterea, o dată şi încă o dată; continuă să lovească cu îndârjire, mereu în acelaşi loc; umerii şi pieptul i se cutremurau şi văzând-o ai fi zis că îşi pusese în gând să nu se oprească, până ce nu va fi înfundat cu tot dinadinsul clapele în adâncul pianului. Salonul se umplu de tunet; totul bubuia: şi podeaua, şi tavanul, şi mobila… Ecaterina Ivanovna cânta o bucată grea, interesantă tocmai prin greutatea ei, lungă şi monotonă şi, ascultând-o, lui Starţev i se părea că vede nişte bolovani rostogolindu-se întruna de pe un munte înalt. Ar fi vrut ca rostogolirea lor să înceteze cât mai curând, deşi Ecaterina Ivanovna, aşa cum era, îmbujorată de efort, puternică, energică, cu o şuviţă de păr căzându-i pe frunte, îi plăcea mult. După o iarnă întreagă petrecută la Dialij, printre bolnavi şi mujici, era atât de nou şi de bine să stai într-un salon, să priveşti o făptură tânără, graţioasă şi neprihănită şi să asculţi aceste sunete zgomotoase, plicticoase, dar care însemnau totuşi artă.

— Ah, Kotik, astăzi ai cântat ca niciodată, spuse Ivan Petrovici cu lacrimi în ochi, când fiică-sa isprăvi şi se ridică de la pian. Orice ai face, Denis, mai bine tot n-ai să compui, vorba ceea…

Toţi făcură cerc în jurul ei, toţi o felicitară, arătându-se uimiţi şi căutând s-o convingă că de mult nu auziseră o muzică atât de frumoasă. Fata îi asculta fără să spună o vorbă, zâmbind uşor, şi toată înfăţişarea ei trăda un sentiment de triumf.

— Minunat! Superb!

— Superb! spuse şi Starţev, lăsându-se furat de entuziasmul general. Unde ai studiat muzica? o întrebă el apoi pe Ecaterina Ivanovna. La conservator?

— Nu, abia acum am de gând să urmez conservatorul; deocamdată am studiat aici, cu doamna Zavlovska.

— Ai urmat liceul în localitate?

— O, nu! răspunse în locul ei Vera Iosifovna. I-am adus profesori acasă; cred că vei admite şi dumneata că la liceu sau la pension ar fi putut suferi influenţe rele; în perioada de creştere, o fată trebuie să se afle numai sub influenţa mamei.

— Şi totuşi am să mă duc la conservator, spuse Ecaterina Ivanovna.

— Nu, Kotik îşi iubeşte mama. Kotik n-o să-şi supere tăticul şi

mămica.

— Ba ai să vezi că am să mă duc! Am să mă duc! stărui Ecaterina Ivanovna, mai mult în glumă şi bătu răsfăţată din picioruş.

În timpul cinei, veni rândul lui Ivan Petrovici să-şi arate talentele. Râzând numai din ochi, povesti anecdote, spuse vorbe de duh, şarade hazlii, pe care tot el le dezlega, vorbind tot timpul în limbajul lui neobişnuit, caraghios, alcătuit anume printr-o îndelungată practică a ghiduşiilor şi care-i intrase acum în obicei: mărişoruţ, bunişoruţ, mulţumesc multos…

Dar nici asta nu fu totul. În vestibul, musafirii, sătui şi mulţumiţi, erau ajutaţi să-şi pună paltoanele şi să-şi caute bastoanele de către un fecior, Pavluşa, sau, cum i se spunea în casă, Pava, un băiat de vreo paisprezece ani, cu părul tuns scurt şi cu obraji bucălaţi.

— Pava, ia dă-ne o reprezentaţie! îi spuse Ivan Petrovici.

Pava luă o poză de actor, ridică o mână în sus şi rosti pe un ton tragic:

— Să mori, nenorocito!

Toţi se porniră pe hohote de râs.

„Nostim”, gândi Starţev, ieşind în stradă.

Mai trecu pe la restaurant să bea o bere, apoi o luă pe jos spre casă, spre Dialij. Tot drumul fredonă:

Pentru mine, glasul tău e şi dezmierdător, şi galeş…

Culcându-se, nu simţi pic de oboseală, deşi străbătuse nouă verste; dimpotrivă, i se părea că ar mai face cu plăcere încă douăzeci.

„Bunişoruţ”… îşi aduse el aminte prin toropeala care începea să-l cuprindă şi începu să râdă.

II

Starţev îşi punea mereu în gând să se mai ducă pe la Turkin, dar la spital avea mult de lucru şi nu putu să găsească o clipă liberă. Trecu astfel, în muncă şi singurătate, mai bine de un an şi iată că, într-o zi, i se aduse din oraş o scrisoare într-un plic albastru…

Vera Iosifovna suferea de mult de dureri de cap, dar în ultima vreme, de când Kotik o speria zilnic, spunându-i că pleacă la conservator, migrenele începuseră s-o supere mai des. Toţi medicii din oraş se perindaseră pe la Turkini şi acum venise şi rândul medicului zemstvei. Vera Iosifovna îi trimitea o scrisoare mişcătoare, prin care îl ruga să treacă s-o vadă şi să-i aline suferinţele. Starţev îi îndeplini rugămintea şi de atunci începu să se ducă la Turkini des, foarte des… Ce-i drept, îndreptă întru câtva starea Verei Iosifovna, care le spuse tuturor cunoscuţilor că-i un medic extraordinar, nemaipomenit. Dar nu din pricina migrenelor Verei Iosifovna se ducea el acum atât de des la Turkini…

Era zi de sărbătoare. După ce Ecaterina Ivanovna îşi isprăvi lungile şi chinuitoarele exerciţii la pian, trecură cu toţii în sufragerie, unde şezură o bună bucată de timp, bând ceai şi ascultându-l pe Ivan Petrovici, care le povestea ceva hazliu. Deodată se auzi soneria. Turkin se duse în antreu să-l întâmpine pe noul venit. Folosindu-se de neatenţia celorlalţi, Starţev îi şopti Ecaterinei Ivanovna foarte tulburat:

— Pentru Dumnezeu, nu mă chinui; să ieşim puţin în grădină; te rog din suflet!

Ecaterina Ivanovna ridică din umeri, ca şi cum ar fi fost nedumerită şi n-ar fi înţeles ce aştepta de la ea, dar se ridică totuşi şi se îndreptă spre grădină.

— Cânţi câte trei, patru ceasuri la pian, spuse el urmând-o, după aceea te aşezi lângă mama dumitale şi nu-i chip să mai stau de vorbă cu dumneata. Acordă-mi măcar un sfert de oră, te rog din suflet.

Se apropia toamna; peste bătrâna livadă cufundată în somn se lăsase parcă un văl de tristeţe; pe alei zăceau mormane de frunze întunecate; înserarea se lăsa devreme.

— Nu te-am văzut de o săptămână încheiată, continuă Starţev, dacă ai şti ce chin înseamnă asta pentru mine! Să stăm

o clipă. Ascultă-mă.

Îşi aveau locul lor preferat: o bancă sub un arţar bătrân, cu ramuri bogate. Se aşezară şi acum tot acolo.

— Ce doreşti? îl întrebă Ecaterina Ivanovna rece, cu un ton oficial.

— Nu te-am văzut de o săptămână întreagă, n-am mai stat de vorbă nici nu mai ţin minte de când. Simt o dorinţă fierbinte să-ţi aud glasul, mi-e sete de el. Vorbeşte.

Îl încânta prospeţimea ei, expresia nevinovată a ochilor şi a obrajilor ei. Chiar în felul în care cădea rochia pe ea, Starţev vedea ceva neobişnuit de drăgălaş, de mişcător, plin de graţie simplă şi naivă. În ciuda acestei naivităţi, Kotik i se părea foarte deşteaptă şi foarte matură pentru vârsta ei. Puteai discuta cu ea despre literatură, despre artă, despre orice, putea să i se plângă de viaţă, de oameni, cu toate că se mai întâmpla ca în timpul unei discuţii serioase Kotik să înceapă să râdă fără rost sau să fugă în casă. Ecaterina Ivanovna, ca aproape toate fetele din S., citea mult (spre deosebire de ceilalţi locuitori ai oraşului care citeau foarte puţin, ceea ce îi şi făcuse pe unii să spună că, dacă n-ar fi fost fetele şi tinerii evrei, biblioteca ar fi putut să-şi închidă porţile) şi lucrul acesta îi plăcea nespus lui Starţev, care o întreba întotdeauna, emoţionat, ce a citit în ultimele zile şi o asculta fermecat când ea începea să-i povestească.

— Ce-ai mai citit săptămâna asta în care nu ne-am văzut? o întrebă el şi acum. Spune-mi, te rog.

— Am citit din Pisemski.

— Ce anume?

— *O mie de suflete*, răspunse Kotik. Ce nume caraghios avea Pisemski: Alexei Feofilaktîci!

— Unde te duci? se sperie Starţev, văzând-o că se ridică deodată şi se îndreaptă spre casă. Trebuie neapărat să-ţi vorbesc, am atâtea lucruri să-ţi spun… Mai rămâi cu mine măcar cinci minute! Te implor!

Kotik se opri, vrând parcă să-i spună ceva, apoi îi strecură cu stângăcie un bileţel în mână şi fugi în casă, unde se aşeză din nou la pian.

„Diseară la ora unsprezece, citi Starţev, la cimitir, lângă monumentul Demetti.”

„Asta chiar că n-are niciun haz, îşi spuse el, revenindu-şi în fire. Ce rost are la cimitir? Pentru ce?”

Era limpede. Lui Kotik îi ardea de ştrengării. Într-adevăr, cui putea să-i treacă prin minte să-şi dea întâlnire noaptea, departe, afară din oraş, la cimitir, când lucrul acesta se putea face foarte simplu pe stradă sau în grădina publică? Frumos îi şedea lui, medic de zemstvă, om deştept şi serios, să ofteze, să primească bileţele, să hoinărească prin cimitire, să facă prostii de care în ziua de astăzi râd chiar şi liceenii? Unde avea să ducă acest roman? Ce-ar spune colegii lui dacă ar afla? Aşa gândea Starţev, plimbându-se la club în jurul meselor, dar la ora zece şi jumătate se hotărî deodată şi plecă spre cimitir.

Avea acum cai şi trăsură şi vizitiul său, Panteleimon, era îmbrăcat cu jiletcă de catifea. Luna lumina ca ziua. Noaptea era liniştită şi caldă – cum poate fi o noapte de toamnă. Într-o mahala, lângă abator, urlau câinii. Starţev îşi lăsă trăsura la marginea târgului, într-o ulicioară, şi porni spre cimitir pe jos. „Fiecare are ciudăţeniile sale, îşi spunea el. Kotik e şi ea ciudată şi – cine ştie? – poate că nu glumeşte, poate că o să vină” – şi Starţev se lăsă pradă acestei speranţe care, slabă şi deşartă, îl îmbăta totuşi.

Cam o jumătate de verstă merse pe câmp. Cimitirul se zărea tulbure în depărtare, ca o dungă întunecată, ca o pădure sau un parc mai mare. Se desluşi apoi împrejmuirea de piatră albă şi poarta… La lumina lunii, se putea citi pe poartă: „Va veni ceasul în care…” Starţev intră pe portiţă şi primele lucruri care-l izbiră fură crucile albe şi monumentele ce se înşirau de amândouă părţile aleii largi şi umbrele aruncate de ele şi de plopi; de jur împrejur, până departe, nu se vedea decât alb şi negru, şi pe acest fond alb se desluşeau crengile aplecate ale copacilor somnoroşi. În cimitir părea să fie mai multă lumină decât pe câmp; frunzele crestate ale arţarilor, ca nişte palme cu degetele răsfirate, se desenau limpede pe nisipul galben al aleilor şi pe lespezi, iar inscripţiile de pe monumente se puteau citi uşor.

Din prima clipă, Starţev fu adânc impresionat de priveliştea aceasta ce i se înfăţişa pentru prima oară în viaţă şi pe care, probabil, nu avea să-i mai fie dat să o vadă: o lume ce nu semăna cu nicio alta, o lume în care lumina lunii era atât de frumoasă şi de blândă, încât ai fi zis că leagănul ei se află acolo, o lume în care nu era viaţă, nu, nu era, dar unde în fiecare plop întunecat, în fiecare mormânt, se simţea prezenţa unei taine ce făgăduia o viaţă tihnită, minunată, veşnică. De la lespezi şi de la

florile veştejite venea, odată cu mireasma de toamnă a frunzelor moarte, o adiere de împăcare, de jale şi de odihnă.

De jur împrejur – tăcere; stelele priveau de pe cer cu adâncă smerenie şi paşii lui Starţev răsunau brutal şi nelalocul lor. Când ceasul bisericii începu să bată şi Starţev se închipui pe el însuşi mort, îngropat pe vecie, i se păru că cineva îl priveşte şi timp de o clipă îşi dădu seama că ceea ce domnea acolo nu era odihnă şi linişte, ci jalea surdă a nefiinţei, o deznădejde copleşitoare…

Monumentul Demetti era o capelă cu un înger în vârf; pe timpuri trecuse în turneu prin S. o trupă de operă italiană; una dintre cântăreţe murise, fusese înmormântată în cimitirul oraşului şi i se ridicase acest monument. În oraş, nimeni nu-şi mai aducea aminte de ea, dar candela de deasupra intrării oglindea lumina lunii şi părea că arde.

Lângă monument nu era nimeni. Cine era să vină acolo la miezul nopţii? Starţev continua să aştepte şi parcă lumina lunii îi înflăcăra şi mai mult dragostea; se gândea cu înfrigurare la îmbrăţişările şi sărutările ce aveau să urmeze. Stătu vreo jumătate de oră lângă monument, apoi se plimbă prin aleile lăturalnice, cu pălăria în mână, aşteptând mereu şi gândindu-se cât de multe femei şi fete erau îngropate acolo, în mormintele acelea, femei şi fete ce fuseseră cândva frumoase, fermecătoare, care iubiseră, care fuseseră mistuite de patimi şi se dăruiseră dezmierdărilor nopţi de-a rândul. La drept vorbind, ce cumplit îşi bate joc natura-mamă de om şi ce dureros e să-ţi dai seama de acest lucru! Aşa gândea Starţev, şi totuşi îi venea să strige că vrea, că aşteaptă cu orice preţ dragostea; ceea ce albea în jurul lui nu mai erau lespezi de marmură, ci trupuri minunate, goliciuni care se ascundeau ruşinate în umbra copacilor; i se părea că simte căldura lor şi nostalgia lui se făcea tot mai apăsătoare.

Ca şi cum s-ar fi lăsat o cortină, luna se ascunse în nori şi deodată totul se întunecă. Starţev abia nimeri poarta – se făcuse beznă ca într-o noapte de toamnă – apoi rătăci vreun ceas şi jumătate, căutând ulicioara în care îşi lăsase trăsura.

— Am obosit, abia mă mai ţin picioarele, îi spuse el lui Panteleimon.

Şi, aşezându-se cu o adevărată încântare pe pernele trăsurii, se gândi: „N-ar trebui să mă mai îngraş!”

III

A doua zi spre seară, Starţev se duse la Turkini, hotărât s-o ceară pe Ecaterina Ivanovna în căsătorie. Lucrul nu se dovedi însă uşor, deoarece Kotik se afla în odaia ei – venise coaforul – şi se pregătea pentru serata dansantă de la club.

Fu din nou nevoit să stea o eternitate în sufragerie şi să bea ceai. Văzând că musafirul e dus pe gânduri şi preocupat, Ivan Petrovici scoase din buzunarul vestei nişte fiţuici şi citi scrisoarea hazlie a unui vechil neamţ, care se plângea că la moşie s-au stricat toate *încheieturile* şi s-a *isprăfit profizia de far.*

„Cu siguranţă că-i vor da o zestre bună”, se gândea Starţev, ascultând distrat.

După o noapte nedormită, era buimăcit, ca şi cum ar fi băut ceva dulce şi adormitor; simţea în suflet un fel de ceaţă, amestecată însă cu bucurie şi căldură; o părticică rece şi apăsătoare din creierul lui mai raţiona totuşi.

„Opreşte-te cât mai e vreme! Kotik nu-i de tine! E răsfăţată, capricioasă, doarme până la ora două, iar tu eşti fiu de ţârcovnic şi medic de zemstvă…”

„Ei şi?” îşi răspundea tot el. „Ce-are a face?”

„Apoi, dacă o iei de nevastă”, stăruia părticica lucidă din creier, „rudele ei te vor sili să-ţi părăseşti serviciul la zemstvă şi să stai în oraş.”

„Ei şi?” răspundea el iarăşi. „Dacă-i vorba de oraş, hai şi la oraş. O să capete zestre, ne vom înjgheba un cămin…”

Ecaterina Ivanovna intră, în sfârşit, în rochie de bal, decoltată, drăguţă, proaspătă; Starţev nu-şi mai putea lua ochii de la ea şi era atât de răpit, încât nu mai fu în stare să rostească o vorbă; nu făcea decât s-o privească şi să zâmbească.

Ecaterina Ivanovna începu să-şi ia rămas-bun, iar el, neavând pentru ce să mai rămână, se ridică, spunând că trebuie să se întoarcă acasă, unde îl aşteptau bolnavii.

— Dacă-i aşa, n-am ce face, spuse Ivan Petrovici, te las să pleci, dar cu condiţia s-o duci pe Kotik până la club.

Afară se cernea o burniţă măruntă, era întuneric beznă şi numai după tusea răguşită a lui Panteleimon se putea ghici unde e trăsura. Poclitul trăsurii fu ridicat.

— Ţin-te de capră şi vezi să nu te-mpungă, spuse Ivan

Petrovici, aşezându-şi fiica în trăsură, şi apoi strigă: Daţi-i drumul! La revedere, vă rog!

Plecară.

— Am fost aseară la cimitir, începu Starţev. Nu-i deloc generos, e chiar nemilos din partea dumitale…

— Ai fost la cimitir?

— Da, am fost şi te-am aşteptat până aproape de ora două. Am suferit…

— N-ai decât să suferi, dacă nu înţelegi de glumă.

Mulţumită că-i jucase îndrăgostitului o festă atât de vicleană şi că era iubită cu atâta înfocare, Ecaterina Ivanovna începu să râdă cu hohote, dar, deodată, scoase un ţipăt de spaimă, deoarece caii cotiseră brusc pe poarta clubului şi trăsura se aplecase într-o parte. Starţev o cuprinse de mijloc; ea se lipi speriată de el, iar doctorul, nemaiputându-se stăpâni, o sărută cu patimă pe buze, pe bărbie, strângând-o şi mai puternic cu braţul.

— Ajunge, spuse ea scurt.

În clipa următoare, nu mai era în trăsură, iar sergentul de stradă de lângă scara luminată îi striga cu glas încleiat lui Panteleimon:

— Ce stai, gură-cască! Ia-o din loc!

Starţev se duse acasă, unde nu rămase însă mult. La miezul nopţii – îmbrăcat într-un frac împrumutat, cu o cravată albă, tare, care, naiba ştie de ce, se băţoşa mereu, alunecând de pe guler – doctorul se afla la club şi-i vorbea Ecaterinei Ivanovna plin de înflăcărare:

— O, cât de puţin ştiu cei ce n-au iubit niciodată! Mi se pare că nimeni n-a descris încă exact iubirea şi nici nu cred ca acest sentiment gingaş, plin de încântare şi totuşi chinuitor, să poată fi descris; cine l-a cunoscut măcar o dată, nu va încerca să-l redea în cuvinte. La ce bun introducerile şi descrierile? La ce bun toată această vorbărie? Dragostea mea n-are margini… Te rog, te rog din suflet, spuse în sfârşit Starţev, fii nevasta mea!

— Dmitri Ionîci, răspunse după câteva clipe de gândire Ecaterina Ivanovna, cu un aer grav. Dmitri Ionîci, îţi mulţumesc pentru cinstea pe care mi-o faci… te preţuiesc, dar… se ridică şi continuă în picioare, dar, iartă-mă, nu pot să fiu nevasta dumitale. Să vorbim serios. Ştii, Dmitri Ionîci, că iubesc arta mai mult decât orice pe lume; o iubesc la nebunie şi m-am hotărât

să-i închin muzicii toată viaţa mea. Vreau să fiu artistă, vreau libertate, glorie, triumf, iar dumneata vrei să rămân în acest oraş, să duc mai departe această viaţă goală, fără niciun rost, care mi-a ajuns de nesuferit. Să devin soţie... O, nu, iartă-mă! Omul trebuie să năzuiască spre ceva mai înalt, mai măreţ, iar viaţa de familie m-ar încătuşa pentru totdeauna. Dmitri Ionîci (zâmbi uşor, deoarece, spunând „Dmitri Ionîci" îşi aduse aminte de „Alexei Feofilaktîci"), Dmitri Ionîci, eşti un om bun, un om deştept, eşti o fire aleasă, mai presus de toţi... în ochi i se iviră lacrimi, te înţeleg din tot sufletul, dar... trebuie să mă înţelegi şi dumneata...

Şi pentru a nu izbucni în plâns, întoarse capul şi ieşi din salon.

Inima lui Starţev încetă să mai bată nebuneşte. Primul lui gest, ieşind din club, fu să-şi smulgă de la gât cravata tare şi să răsufle adânc, umplându-şi pieptul cu aerul nopţii. Îi era ruşine, se simţea jignit – nu se aşteptase la un refuz – şi nu-i venea să creadă că toate visurile, toate chinurile lui ajunseseră la un sfârşit atât de prostesc, ca într-o melodramă jucată la un spectacol de amatori. Îi părea rău de dragostea lui, atât de rău, încât mai-mai că-i venea să izbucnească în hohote de plâns sau să croiască din toate puterile cu umbrela spinarea lată a lui Panteleimon.

Vreo trei zile nu fu bun de nimic, nu mâncă, nu dormi, dar când ajunse până la el zvonul că Ecaterina Ivanovna plecase la Moscova pentru a urma conservatorul, se linişti şi îşi reluă viaţa de mai înainte.

Mai târziu, aducându-şi din când în când aminte cum hoinărise prin cimitir sau cum colindase tot oraşul în căutarea unui frac, îşi întindea alene mădularele şi spunea: „Când te gândeşti câtă bătaie de cap!"

IV

Trecură patru ani. Acum Starţev avea în oraş o clientelă numeroasă. În fiecare dimineaţă se grăbea să-şi vadă bolnavii de la Dialij, apoi pleca la cei din oraş, şi nu într-o trăsură cu doi cai, ca mai înainte, ci într-una cu trei cai, cu zurgălăi. Nu se întorcea acasă decât noaptea târziu. Se îngrăşase, se umflase şi nu-i mai plăcea să umble pe jos, deoarece obosea repede. Panteleimon se îngrăşase şi el şi cu cât creştea mai mult în lăţime, cu atât ofta mai jalnic şi se tânguia de soarta lui amară, spunând că drumurile l-au dat gata!

Starţev se ducea în multe case şi întâlnea multă lume, dar nu se împrietenea cu nimeni. Localnicii îl scoteau din fire cu discuţiile, cu felul lor de a privi viaţa şi chiar cu înfăţişarea lor. Experienţa îl învăţase, încetul cu încetul că, atâta timp cât joci cărţi sau iei aperitivul cu un localnic, acesta se arată om paşnic, blajin şi nu prea prost, dar cum aduci vorba despre ceva mai greu de mistuit, bunăoară, despre politică sau despre ştiinţă, omul sau rămâne nedumerit sau începe să-ţi facă nişte teorii atât de fistichii şi de neroade, încât ţi se face lehamite şi te laşi păgubaş. Când Starţev încerca să pornească vreo discuţie cu un localnic – fie el şi cu vederi liberale – şi îi spunea, bunăoară, că omenirea merge înainte şi că lumea se va putea lipsi, cu timpul, de buletine de identitate şi de pedeapsa cu moartea, acesta îl privea chiorâş şi cu neîncredere şi îl întreba: „Înseamnă că fiecare va putea înjunghia pe stradă pe oricine?” Iar când într-o societate, la o cină sau la un ceai, Starţev spunea că omul trebuie să muncească, că nu se poate trăi fără muncă, fiecare lua această afirmaţie drept o dojană, se supăra şi se porneau discuţii cumplit de plicticoase. Unde mai pui că aceşti oameni nu făceau nimic, dar absolut nimic, şi nici nu se interesau de nimic, astfel că era foarte greu să găseşti un subiect de discuţie cu ei. De aceea Starţev ocolea discuţiile, mulţumindu-se să ia aperitive şi să joace *vint*, iar când nimerea într-o casă la vreo sărbătoare de familie şi era poftit să rămână la masă, se aşeza şi mânca, fără să scoată o vorbă, privind în farfurie; tot ce se spunea în timpul mesei era greşit, lipsit de interes şi cu totul stupid. Starţev îşi simţea enervarea sporind, se mânia, dar tăcea. Fiindcă luase obiceiul să se închidă în această muţenie posacă şi să nu-şi mai ridice ochii din farfurie, fu poreclit în oraş

„polonezul bosumflat”, cu toate că nu avea niciun dram de sânge polonez.

Se ferea de distracţii, nu se ducea nici la teatru, nici la concerte, în schimb în fiecare seară juca *vint*, timp de două, trei ceasuri, ceea ce îi făcea multă plăcere. Mai avea o îndeletnicire cu care se obişnuise şi care începuse, încetul cu încetul, să-i placă: să scoată seara din buzunare bancnotele şi să numere banii câştigaţi cu consultaţiile în timpul zilei. Deseori se întâmpla ca toate aceste hârtiuţe – de o rublă sau de trei ruble, mirosind a parfum, a oţet, a tămâie sau a untură de peşte, pe care le vâra mototol în toate buzunarele – să ajungă la suma de şaptezeci de ruble; când se adunau astfel câteva sute, le ducea la „Societatea de credit mutual”, unde le depunea la contul lui curent.

În răstimpul celor patru ani care se scurseseră de la plecarea Ecaterinei Ivanovna, doctorul fusese numai de două ori la Turkini, şi atunci chemat de Vera Iosifovna, care tot mai suferea de migrene. În fiecare vară, Ecaterina Ivanovna venea să-şi vadă părinţii, dar Starţev nu avusese niciodată ocazia s-o întâlnească.

Iată însă că, după patru ani, într-o dimineaţă liniştită şi caldă, i se aduse la spital o scrisoare. Vera Iosifovna îi scria lui Dmitri Ionîci că i se făcuse tare dor de el, că-l ruga să vină neapărat să-i aline suferinţele şi că astăzi, de altfel, era şi ziua ei de naştere. La sfârşitul scrisorii era un adaos: „Mă asociez şi eu la rugămintea mamei. K”.

Starţev şovăi, dar seara se duse totuşi la Turkini.

— A, bună seara, vă rog! îl întâmpină Ivan Petrovici, zâmbind numai din ochi. Fiţi bonjurat.

Vera Iosifovna, mult îmbătrânită, încărunţită, îi strânse mâna, oftă afectat şi-i spuse:

— Dumneata, doctore, nu vrei să-mi faci curte, nu vii niciodată la noi; sunt prea bătrână pentru dumneata. Dar iată că a venit una tânără, poate că ea va avea mai mult noroc.

Şi Kotik? Slăbise, pălise, se făcuse mai frumoasă, mai zveltă; dar acum era Ecaterina Ivanovna şi nu Kotik; nu mai avea prospeţimea dinainte şi nici acea expresie de nevinovăţie copilărească. Atât în privire, cât şi în felul ei de a se purta, era ceva nou, sfios şi vinovat, ca şi cum aici, în casa Turkinilor, nu s-ar mai fi simţit acasă.

— Nu ne-am văzut de un car de ani! spuse ea, întinzându-i mâna, şi se cunoştea că inima îi bătea tare; apoi continuă, privindu-l ţintă, cu vădită curiozitate: Cum te-ai îngrăşat! Eşti ars de soare, te-ai maturizat… totuşi nu te-ai schimbat prea mult.

II tulbura şi acum, îl tulbura mult, dar ceva lipsea în ea, sau poate era de prisos – nici el n-ar fi putut să spună ce anume – ceva care îl împiedica să simtă ca înainte. Nu-i plăcea paloarea ei, noua expresie a feţei, zâmbetul şters, glasul ei, şi după câteva clipe nu-i mai plăcu nici rochia, nici fotoliul în care şedea: îl nemulţumea amintirea trecutului, gândul că fusese cât pe ce să se însoare cu ea. Îşi aduse aminte de dragostea lui, de visurile şi de speranţele care-l frământaseră cu patru ani în urmă – şi se simţi stânjenit.

Se bău ceai cu plăcintă. Apoi Vera Iosifovna citi cu glas tare un roman, în care era vorba de lucruri care nu se întâmplă niciodată în viaţă, iar Starţev asculta, privind capul ei frumos, cărunt, şi aşteptând să sfârşească.

„Lipsit de talent nu-i acel ce nu ştie să scrie, îşi spuse el, ci cel ce scrie şi nu ştie să ascundă c-o face.”

— Bunişoruţ, spuse Ivan Petrovici.

După aceea, Ecaterina Ivanovna cântă îndelung şi zgomotos la pian şi, după ce isprăvi, musafirii îi mulţumiră şi se extaziară îndelung.

„Ce bine că nu m-am însurat cu ea” îşi spuse Starţev.

Ecaterina Ivanovna îl privea, aşteptând, pesemne, ca el să-i propună să se ducă în grădină, dar doctorul tăcea.

— Hai să stăm de vorbă, spuse ea în cele din urmă, apropiindu-se. Cum o duci? Ce mai e pe la dumneata? Ce faci? Zilele astea m-am gândit tot timpul la dumneata, continuă ea cu oarecare nervozitate, voiam să-ţi trimit o scrisoare, voiam să vin chiar eu să te văd la Dialij, eram hotărâtă să vin, dar după aceea m-am răzgândit, fiindcă nu ştiam cum mă priveşti acum. Nu ştii cu ce emoţie te-am aşteptat astăzi. Pentru Dumnezeu, hai să mergem în grădină.

Se duseră în grădină şi se aşezară pe bancă, întocmai ca acum patru ani, sub bătrânul arţar. Era întuneric.

— Ce mai faci? îl întrebă Ecaterina Ivanovna.

— Binişor, o ducem şi noi cum putem, răspunse Starţev.

Şi nu mai găsi nimic altceva. Tăcură un timp.

— Sunt emoţionată, spuse Ecaterina Ivanovna, acoperindu-şi

faţa cu mâinile, dar nu lua în seamă. Mă simt aşa de bine acasă, sunt atât de bucuroasă că-i văd pe toţi, încât nu-mi vine să cred. Câte amintiri! Credeam că n-o să mai isprăvim cu ele până dimineaţa.

Acum îi vedea de aproape faţa, ochii strălucitori, şi aici, în întuneric, părea mai tânără decât în casă; parcă-şi recăpătase chiar expresia copilărească de odinioară. Şi într-adevăr îl privea cu o curiozitate naivă, ca şi cum ar fi vrut să-l pătrundă, să-l cunoască mai de aproape pe cel care pe timpuri o iubise cu atâta duioşie, cu atâta patimă şi care fusese atât de nefericit; privirea ei îi mulţumea pentru această dragoste. Îşi aduse şi el aminte de tot ce fusese, de cele mai mici amănunte, cum rătăcise prin cimitir, cum după aceea, spre ziuă, se întorsese acasă ostenit... Şi deodată fu cuprins de un sentiment de tristeţe: îi păru rău de trecut. În suflet i se aprinse o mică flacără.

— Îţi aduci aminte cum te-am condus la club, la serată? spuse el. În seara aceea ploua, era întuneric.

Flacăra ce i se aprinsese în suflet creştea din ce în ce şi, dintr-odată, simţi nevoia să vorbească, să se plângă de viaţă...

— Ei! oftă el. Dumneata mă întrebi cum o mai duc. Cum s-o ducem aici? Nici într-un fel. Îmbătrânim, ne îngrăşăm, decădem. Trece ziua, trece noaptea, viaţa se scurge ştearsă, fără impresii, fără preocupări... Ziua câştigi, seara te duci la club, stai într-o societate de cartofori, de alcoolici, de bârfitori pe care nu-i poţi suferi. Vezi ceva bun în toate astea?

— Dar ai munca dumitale, ai un scop nobil în viaţă. Îţi plăcea atât de mult să vorbeşti de spital. Pe atunci eram tare ciudată; îmi închipuiam că sunt o mare pianistă. Acum, toate domnişoarele cântă la pian; cântam şi eu, ca toate celelalte, şi n-aveam nimic deosebit în mine; sunt tot atât de pianistă cum e mama scriitoare. Pe atunci nu te înţelegeam, fireşte, dar la Moscova m-am gândit deseori la dumneata. Şi numai la dumneata. Ce fericire să fii medic de zemstvă, să ajuţi pe cei care suferă, să slujeşti poporul. Ce fericire! repetă Ecaterina Ivanovna cu căldură. La Moscova, când mă gândeam la dumneata, îmi apăreai atât de ideal, atât de superior...

Starţev îşi aduse aminte de rublele pe care le număra cu atâta plăcere seara şi mica flacără din suflet i se stinse.

Se ridică pentru a se întoarce în casă. Ecaterina Ivanovna îl

luă de braţ.

— Eşti omul cel mai de preţ pe care l-am cunoscut în viaţa mea, continuă ea. O să ne vedem şi o să mai discutăm, nu-i aşa? Făgăduieşte-mi. Nu sunt pianistă, nu-mi mai fac iluzii în ceea ce mă priveşte, iar în prezenţa dumitale n-am să mai cânt, nici n-am să mai vorbesc de muzică.

Când intrară în casă şi Starţev îi văzu la lumina lămpilor faţa şi ochii trişti, recunoscători, cercetători, îndreptaţi asupra lui, încercă un sentiment de nelinişte şi se gândi din nou: „Ce bine că nu m-am însurat cu ea!”

Începu să-şi ia rămas-bun.

— N-ai niciun drept roman să pleci fără a fi cinat, îi spuse Ivan Petrovici, petrecându-l. Asta-i foarte perpendicular din partea dumitale. Hai, dă-ne o reprezentaţie, îi spuse el lui Pava, în vestibul.

Pava, care nu mai era un băieţandru, ci un tânăr cu mustaţă, luă o poză de actor, ridică o mână în sus şi rosti pe un ton tragic:

— Să mori, nenorocito!

Lucrurile acestea îl iritară pe Starţev. Urcându-se în trăsură şi privind casa întunecată şi grădina, care îi fuseseră atât de dragi odinioară, toate îi reveniră în minte dintr-odată: şi romanele Verei Iosifovna, şi felul brutal al răsfăţatei Kotik de a cânta la pian, şi ghiduşiile lui Ivan Petrovici, şi poza tragică a lui Pava.

„Dacă oamenii cei mai talentaţi din tot oraşul sunt atât de lipsiţi de talent, ce să mai vorbim de ceilalţi”, se gândi Starţev.

Peste trei zile, Pava îi aduse o scrisoare de la Ecaterina Ivanovna.

„Nu ai mai venit pe la noi. De ce? scria ea. Mă tem că ţi-ai schimbat sentimentele faţă de noi; mă tem, şi gândul acesta mă îngrozeşte. Linişteşte-mă, vino şi spune-mi că totul e bine.

Trebuie neapărat să stau de vorbă cu dumneata. A dumitale E.T.”

Starţev citi scrisoarea, se gândi o clipă şi-i spuse lui Pava:

— Comunică-le că astăzi nu pot să vin, deoarece sunt foarte ocupat. Am să vin peste vreo trei zile.

Dar se scurseră trei zile, o săptămână, şi Starţev nu se arătă. Într-o zi, trecând prin faţa casei Turkinilor, îşi aduse aminte că ar fi trebuit să intre, măcar pentru câteva clipe, dar se răzgândi.

Şi nu mai călcă niciodată pe la ei.

V

S-au mai scurs câţiva ani. Starţev s-a îngrăşat şi mai mult, l-a năpădit grăsimea, răsuflă greu şi umblă cu capul dat pe spate. Acum, când trece, puhav şi stacojiu, cu trăsura lui cu trei cai, cu zurgălăi şi cu Panteleimon pe capră – care şi el e puhav, stacojiu, şi strigă „Ţineţi drreap-ta-a!” – stând cu braţele întinse înainte, de parcă ar fi de lemn – spectacolul e impunător şi ai zice că nu trece un om, ci un zeu păgân. Are în oraş o clientelă atât de mare, încât nu mai găseşte o clipă să răsufle. Şi-a cumpărat o moşie şi două case în oraş şi umblă să-şi mai cumpere şi o a treia, bineînţeles dacă găseşte un chilipir. Când i se vorbeşte la „Societatea de credit mutual” de vreo casă care urmează să fie vândută la licitaţie, se duce cu neobrăzare s-o viziteze şi, trecând prin toate odăile, fără să se sinchisească de femeile şi copiii pe jumătate dezbrăcaţi, care îl privesc cu uimire şi teamă, împunge cu bastonul în toate uşile şi întreabă:

— Ăsta-i biroul? Ăsta e dormitorul? Dar aici ce-i?

Vorbeşte suflând greu şi ştergându-şi mereu năduşeala de pe frunte.

Are multe angarale, totuşi nu-şi lasă serviciul de la zemstvă; l-a biruit lăcomia, vrea să facă şi slujbă şi afaceri. Atât la Dialij cât şi în oraş i se spune acum pur şi simplu „Ionîci”. „Unde s-o fi ducând Ionîci?” sau „Ce-ar fi să-l chemăm la consult pe Ionîci?”

Se vede că, din pricina grăsimii care i-a năpădit gâtlejul, glasul i s-a schimbat, i s-a făcut piţigăiat şi ascuţit. I s-a schimbat şi caracterul, e ursuz şi supărăcios. Când are consultaţii, îşi iese întruna din sărite, bate nerăbdător cu bastonul în podea şi ţipă cu glasul lui neplăcut:

— Te rog să nu răspunzi decât la întrebări! Nu discuta!

Trăieşte singur. Duce o viaţă plicticoasă. Nimic nu-l interesează.

De când se află la Dialij, dragostea pentru Kotik a fost singura şi desigur ultima sa bucurie. Seara joacă *vint* la club, iar după aceea se aşază singur la o masă mare şi cinează. Îl serveşte Ivan, cel mai bătrân şi mai respectabil dintre feciorii clubului, care îi aduce, fără să mai întrebe, o sticlă de *Lafitte* nr. 17. Toţi – şi intendentul clubului, şi bucătarul, şi feciorul – ştiu ce-i place şi ce nu-i place şi se silesc din răsputeri să-l mulţumească, fiindcă altfel se supără şi numai ce-l vezi că începe să bată cu

bastonul în podea.

În timp ce cinează, întoarce din când în când capul şi se amestecă în convorbirile de la mesele vecine.

— Despre ce vorbeşti? Cum? Despre cine?

Şi când se întâmplă ca la una dintre mese să se vorbească de Turkini, întreabă:

— Despre care Turkini vorbiţi? Despre ăia a căror fată cântă la pian?

Asta-i tot ce se poate spune despre el.

Şi Turkinii? Ivan Petrovici n-a îmbătrânit, nu s-a schimbat deloc; face mereu glume sau povesteşte anecdote; Vera Iosifovna continuă, ca şi înainte, să le citească musafirilor, cu aceeaşi plăcere şi simplitate, romanele sale. Iar Kotik cântă zilnic vreo patru ceasuri la pian. S-a ofilit mult, tânjeşte şi în fiecare toamnă pleacă cu mama ei în Crimeea. Ivan Petrovici le însoţeşte la gară şi, când porneşte trenul, îşi şterge lacrimile şi le strigă:

— La revedere, vă rog!

Şi îşi flutură batista.

Publicată pentru prima oară în *Ejemesiacinîe literaturnîe prilojenia* la rev. *Niva,* 1898, Nr. 9, septembrie (aprobată de cenzură la 31 august). Sub titlu, apare menţiunea: *Nuvelă de Anton Cehov.* Fără subtitlu şi cu unele mici modificări de cuvinte şi punctuaţie, nuvela a fost inclusă de Cehov în culegerea de *Opere,* 1901, vol. IX şi 1903, vol. XII. Publicăm textul din 1901.

La Arhiva centrală de stat pentru literatură din Moscova se păstrează manuscrisul autorului, după care s-a cules textul nuvelei pentru revistă.

Citind corectura culeasă după textul manuscrisului, Cehov a mai făcut o serie de abrevieri şi modificări.

Înapoindu-se din străinătate, la începutul lui mai 1898, Cehov a dat la redacţia revistei *Russkaia mîsl* o nuvelă, pe care în urmă a cerut-o înapoi. Probabil că această nuvelă era *Ionîci.* Cehov a primit de la redacţie nuvela *Ionîci* în preajma datei de 10 iunie şi a trimis-o curând după aceea la *Niva.* La 18 iunie, R. I. Sementkovski, directorul revistei, îi scrie lui Cehov: „Am citit nuvela dumneavoastră cu reală plăcere şi, bineînţeles „dorinţele

vă vor fi respectate". În scrisoarea din 13 iulie, adresată lui Sementkovski, Cehov îl roagă să-i trimită corecturile nuvelei. După cum rezultă din scrisoarea scrisă lui Cehov de Sementkovski la 28 iulie 1898, corectura i-a fost trimisă la 16 iulie. Cehov a restituit-o redacţiei la 29 iulie (vezi scrisoarea din 10 august adresată lui Sementkovski).

În carnetele de însemnări ale lui Cehov se găsesc următoarele note: „Familia Filimonov (în nuvelă – Turkin) este o familie talentată, asta o susţine tot oraşul. El este funcţionar, joacă în spectacolele de amatori, cântă, face scamatorii, spirite («bună ziua», «poftim»), soţia lui scrie nuvele cu idei liberale şi din nou am auzit; «Sunt îndrăgostită de dumneata… ah, ne vede soţul!» repetă asta mereu faţă de soţul ei. În antreu un băieţaş: «mori, nefericito!» în orăşelul plictisitor şi banal, manifestările acestea au părut amuzante prima dată, pline de talent. A doua oară – la fel. Peste trei ani, m-am dus pentru a treia oară în orăşel; băiatul din antreu avea acum mustăţi şi din nou am auzit: «Sunt îndrăgostită de dumneata… ah, ne vede soţul!» şi din nou aceeaşi imitaţie: «mori, nefericito!» Când am plecat de la familia Filimonov, mi se părea că în toată lumea nu există oameni mai plictisitori şi mai lipsiţi de haz.” O altă notă: *„Ionîci.* S-a îngrăşat. la masa seara la club, la masa cea mare şi când vine vorba de familia Turkin întreabă: Despre care Turk[ini] vorbiţi? Despre cei a căror fată cântă la pian?

Practică medicina în oraş, dar nu renunţă nici la zemstvă: l-a dat gata lăcomia.”

M.P. Cehov afirmă că „cimitirul descris în nuvela *Ionîci* este cimitirul din Taganrog” *(Anton Cehov şi subiectele lui,* M „1923, pag. 17).

Un caz din practică

Traducere de Anda Boldur

Profesorul primi o telegramă, prin care era rugat să vină cât mai grabnic la fabrica Lialikov. Se îmbolnăvise fiica unei oarecare doamne Lialikova, pesemne, stăpâna fabricii; mai mult nu se putea desluşi din telegrama lungă, alcătuită anapoda. Profesorul nu plecă, ci-l trimise în loc pe asistentul său, Koroliov.

De la Moscova, trebuia să mergi două staţii cu trenul, apoi să faci patru kilometri cu trăsura. La gară, venise să-l aştepte pe Koroliov o trăsură cu trei cai; vizitiul purta pălărie cu pană de păun şi la orice întrebare răspundea ostăşeşte, cu glas tare: „Nu, să trăiţi! Da, să trăiţi!” Era sâmbătă seara. Soarele scăpăta. Muncitorii se îndreptau în pâlcuri numeroase de la fabrică spre gară şi salutau trăsura care-l ducea pe Koroliov. Tânărul medic privea plin de încântare înserarea, conacele şi vilele din dreapta şi din stânga şoselei, mestecenii şi întreaga tihnă din jur. În ajunul acela de sărbătoare, s-ar fi zis că, odată cu oamenii, se pregăteau de odihnă şi câmpul, şi pădurea, şi soarele – de odihnă şi, poate, de rugăciune…

Născut şi crescut la Moscova, Koroliov nu cunoştea viaţa de la ţară, nu se interesase niciodată de fabrici şi nu vizitase încă niciuna. Citise numai întâmplător despre ele, vorbise cu unii fabricanţi, ba fusese chiar poftit acasă la câte unul dintre ei; de câte ori zărea, de departe sau de aproape, vreo fabrică, se gândea că pe dinafară totul pare bine orânduit şi tihnit, dar că înăuntru trebuie să domnească, pe lângă egoismul mărginit al stăpânilor, cea mai neagră înapoiere, muncă anostă şi nesănătoasă pentru muncitori, bârfeli, votcă şi insecte. Şi acum,

când muncitorii se dădeau respectuos şi plini de sfială în lături dinaintea trăsurii, Koroliov ghicea după feţele, şepcile şi felul lor de a umbla, mizeria, beţia, îndârjirea şi buimăceala în care trăiau.

Trăsura intră pe poarta fabricii. În dreapta şi în stânga, se iveau, apoi rămâneau în urmă, căsuţe de muncitori, chipuri de femei, rufe şi plăpumi întinse pe prispe. „La o parte!" striga vizitiul, fără să încetinească goana cailor. Iată curtea întinsă, fără iarbă, iar de jur împrejur şi la oarecare distanţă unele de altele, cinci corpuri mari de clădiri cu coşuri, depozite de mărfuri, barăci. Peste toate se depusese un strat cenuşiu de praf. Ici, colo, asemenea unor oaze în pustiu, se vedeau grădiniţe sărăcăcioase şi acoperişurile verzi sau roşii ale caselor în care locuiau funcţionarii administraţiei. Vizitiul struni deodată caii şi trăsura se opri în faţa unei clădiri vopsite proaspăt în cenuşiu şi înconjurată de o grădiniţă cu liliac, acoperit şi el cu praf; cerdacul galben mirosea puternic a vopsea.

— Poftiţi, domnule doctor, se auziră în coridor şi în antreu glasuri de femei. Poftiţi, de când vă aşteptăm… şopteau şi oftau glasurile. Mare nenorocire… Poftiţi pe aici.

Stăpâna, o doamnă grasă, trecută, în rochie neagră de mătase cu mâneci la modă, dar, judecând după faţa ei, o femeie simplă, fără prea multă carte, se uita neliniştită la doctor şi nu se hotăra să-i dea mâna – nu îndrăznea. Alături de ea stătea o femeie uscăţivă, mai în vârstă, cu părul tăiat scurt, cu *pince-nez şi* îmbrăcată cu o bluză înflorată. Servitorii îi spuneau Kristina Dmitrievna şi Koroliov ghici că trebuie să fie guvernanta. Se vede că, fiind socotită cea mai cultă din casă, i se dăduse ei însărcinarea să iasă în întâmpinarea doctorului şi să-l primească. Într-adevăr, de cum îi văzu, începu să-i povestească în pripă, cu amănunte plicticoase, de prisos, manifestările bolii, fără să spună însă cine era bolnav şi ce se întâmplase.

Luară amândoi loc şi începură să vorbească, în timp ce gazda rămase nemişcată în picioare, lângă uşă, aşteptând. Koroliov înţelese din spusele guvernantei că persoana bolnavă era Liza – o fată de vreo douăzeci de ani – singura fiică a doamnei Lialikova şi moştenitoarea ei; era de mult suferindă şi fusese examinată de numeroşi medici; în ultima noapte, avusese de seara până dimineaţa palpitaţii atât de puternice, încât nimeni nu dormise în casă: se temeau să nu moară.

— Încă din copilărie a fost cam şubredă, ca să zic aşa, spuse Kristina Dmitrievna cu glas alintat, ştergându-şi mereu buzele cu mâna. Doctorii spun că e din cauza nervilor, dar tot ei n-au ştiut s-o vindece de scrofuloză când era mică şi cred că de aici vin toate.

Intrară la bolnavă. În floarea vârstei, zdravănă, cu trupul bine împlinit, dar urâtă, semănând cu mamă-sa, cu ochii la fel de mici şi cu fălci mari şi late, nepieptănată şi cu plapuma trasă până peste bărbie, fata îi făcu în prima clipă lui Koroliov impresia unei fiinţe oropsite, sărmane, oploşite şi îngrijite din milă. Nu-i venea să creadă că ea era moştenitoarea celor cinci mari corpuri de clădiri.

— Am venit la dumneata, începu Koroliov, să te îngrijim. Bună ziua.

Îşi spuse numele şi îi strânse mâna, o mână mare, rece, urâtă. Bolnava se aşeză în capul oaselor şi, obişnuită pesemne de mult cu doctorii, se lăsă ascultată, fără a se sinchisi că umerii şi pieptul îi erau descoperiţi.

— Am palpitaţii, spuse ea. Toată noaptea am avut o senzaţie cumplită, de groază… Era să mor de groază! Daţi-mi ceva.

— Am să-ţi dau, am să-ţi dau! Linişteşte-te.

Koroliov o examină şi ridică din umeri.

— Inima e normală, spuse el, totu-i bine, totu-i în regulă. Se vede că nervii au cam luat-o razna, dar nu-i nimic îngrijorător. Cred că accesul a trecut. Culcă-te liniştită.

În clipa aceea, cineva intră în iatac cu o lampă. Bolnava închise ochii pe jumătate, ferindu-i de lumină şi, cuprinzându-şi capul cu mâinile, începu să plângă cu hohote. Impresia că avea în faţa lui o biată fiinţă urâtă şi oropsită se şterse deodată. Koroliov uită şi de ochii ei mici, şi de faţa ei lătăreaţă şi, înduioşat de expresia de blândeţe, de cuminţenie şi de suferinţă care se citea pe chipul fetei, aceasta i se păru deodată zveltă, simplă, plină de feminitate. Nu cu medicamente ar fi vrut să-i redea liniştea, nu cu sfaturi, ci cu o vorbă bună, prietenească. Mama cuprinse cu braţele capul copilei şi-l strânse la piept. Câtă durere, câtă deznădejde se citea pe faţa bătrânei! Îşi crescuse şi-şi îngrijise fiica, nu precupeţise nimic, îşi jertfise toată viaţa ca s-o înveţe franţuzeşte, dansul, muzica, îi adusese cei mai buni medici, o duzină de profesori, angajase o guvernantă… şi acum nu pricepea de ce varsă atâtea lacrimi, pentru ce se chinuie

atâta; nu pricepea şi simţea că îşi pierde capul. Avea o expresie vinovată, speriată, deznădăjduită, ca şi cum ar fi scăpat din vedere ceva foarte important, n-ar fi făcut tot ce se putea face, ca şi cum ar fi trebuit să mai aducă pe cineva, dar nu ştia nici ea pe cine.

— Lizanka, iarăşi… iarăşi, Lizanka, spuse ea, strângându-şi fiica la piept. Draga mea, scumpa mea, fetiţa mea, ce-i cu tine? Fie-ţi milă de mine, spune-mi…

Plângeau amândouă amarnic. Koroliov se aşează pe marginea patului şi o luă pe Liza de mână.

— Ei, haide, linişteşte-te, zise el prietenos, se poate să plângi aşa! Gândeşte-te că nu există nimic pe lumea asta care să merite aceste lacrimi. Hai, nu mai plânge; nu trebuie…

Iar în sinea lui îşi spuse: „I-a venit vremea să se mărite…”

— Doctorul nostru, al fabricii, îi dădea bromură de potasiu, spuse guvernanta, dar am observat că-i face şi mai rău. După părerea mea, dacă-i vorba de inimă, mai bine să i se dea… sunt nişte picături… Am uitat cum le spune… Picături de lăcrămioară, pare-mi-se.

Şi iar se pierdu în tot soiul de amănunte. Îi tăia vorba doctorului, îl împiedica să vorbească şi se arăta plină de râvnă; ştiindu-se femeia cea mai luminată la minte din casă, se simţea obligată să discute întruna cu medicul şi neapărat despre medicină.

Koroliov se plictisi.

— Nu găsesc nimic deosebit, se adresă el mamei, ieşind din iatac. Dacă pe fiica dumitale a îngrijit-o doctorul fabricii, poate s-o îngrijească şi de aici înainte. Tratamentul aplicat de el până acum a fost foarte indicat – şi nu văd nicio nevoie să-l schimbaţi. Pentru ce să-l schimbaţi? Boala e din cele mai obişnuite, nimic grav…

Vorbea pe îndelete, punându-şi mănuşile, în timp ce doamna Lialikova stătea nemişcată, privindu-l cu ochii plânşi.

— Până la trenul de zece nu mai e decât o jumătate de oră, spuse el, sper să-l mai prind.

— N-aţi putea să mai rămâneţi la noi? îl întrebă stăpâna casei şi lacrimile începură să-i şiroiască din nou pe obraji. Mi-e ruşine că vă necăjesc, dar fiţi atât de bun… vă rog din suflet, stărui ea aproape în şoaptă, uitându-se spre uşă, staţi noaptea asta la noi. N-o am decât pe ea… e singurul meu copil… M-a speriat

noaptea trecută, nu pot să-mi vin în fire… Nu plecaţi, vă rog…

Koroliov ar fi vrut să-i spună că avea multă treabă la Moscova şi că era aşteptat acasă de ai săi; îi venea greu să rămână, fără niciun rost, toată seara şi toată noaptea într-o casă străină, dar, văzând chipul ei chinuit, oftă şi, fără să mai spună o vorbă, începu să-şi scoată mănuşile.

În salonul cel mare şi în salonaş fură aprinse în cinstea lui toate lămpile şi toate lumânările. Koroliov se aşeză la pian şi începu să răsfoiască notele, apoi examină tablourile şi portretele de pe pereţi. Tablourile, pictate în ulei, în rame aurite, reprezentau privelişti din Crimeea, o corabie pe o mare furtunoasă, un călugăr catolic cu un păhăruţ în mână… totul plat, banal, executat fără pic de talent. Portretele nu înfăţişau nici o singură figură mai arătoasă, mai interesantă – numai fălci late şi ochi nedumeriţi. Lialikov, tatăl Lizei, avea o frunte îngustă şi mulţumirea de sine i se citea pe chip cât de colo; tunica spânzura ca un sac pe trupul lui mătăhălos; pe piept avea o decoraţie şi insigna Crucii Roşii. În acest salon, totul dovedea o spoială de cultură, un lux întâmplător, lipsit de gust, greoi, ca şi uniforma omului din portret. Podelele te supărau prin luciul lor, supărător era şi policandrul şi, fără să ştii de ce, îţi venea în minte povestea negustorului care intra în baie cu decoraţia la gât…

Din vestibul se auzeau şoapte; cineva sforăia uşor. Deodată, în curte răsunară lovituri metalice, aspre, scurte, cum nu mai auzise Koroliov niciodată, pe care nu le înţelese şi care îi treziră o senzaţie ciudată, neplăcută.

„Cred că pentru nimic în lume n-aş sta aici…” gândi el şi începu din nou să răsfoiască notele de pe pian.

— Poftiţi la o gustare, doctore! îl chemă cu jumătate de glas guvernanta.

Se duse să cineze. Masa era mare, încărcată cu gustări şi vinuri, dar la cină fură numai doi: el şi Kristina Dmitrievna. Guvernanta bea maderă, mânca repede şi povestea, privindu-l prin *pince-nez*:

— Muncitorii sunt foarte mulţumiţi de noi. În fiecare iarnă avem la fabrică spectacole de amatori, date chiar de ei; mai avem lecturi însoţite de proiecţiuni cu lanterna magică, o ceainărie minunată şi câte altele. Ne sunt foarte devotaţi; când au aflat că Lizanka se simte mai rău, au rânduit slujbă la

biserică. Sunt inculţi, dar îşi au şi ei sensibilitatea lor.

— Mi se pare că n-aveţi niciun bărbat în casă? spuse Koroliov.

— Niciunul. Piotr Nikanorîci a murit acum un an şi jumătate şi am rămas noi trei singure. Vara, stăm aici şi iarna la Moscova, pe strada Polianka. Sunt de unsprezece ani în această casă. Am ajuns să fiu privită ca o rudă.

La masă se aduse cegă, chiftele de pasăre şi compot; vinurile erau scumpe, franţuzeşti.

— Vă rog, doctore, nu vă sfiiţi, serviţi-vă, spuse Kristina Dmitrievna, mâncând şi ştergându-şi gura cu mâna ei micuţă, făcută pumn. Se cunoştea că era pe deplin mulţumită de traiul pe care-l ducea.

După cină, doctorul fu condus în odaia în care i se pregătise un pat. Dar nu-i era somn, în casă era cald şi mirosea a vopsea; îşi puse paltonul şi ieşi.

Afară era răcoare; se crăpa de ziuă şi prin aerul umed, cele cinci corpuri de clădiri cu coşuri înalte, barăcile şi magaziile se desluşeau nespus de limpede. A doua zi fiind duminică, nu se lucra; ferestrele erau întunecate şi numai într-unul dintre corpurile de clădiri mai ardea un furnal; două ferestre erau purpurii şi, pe coş, odată cu fumul, ţâşnea din când în când o vâlvătaie. Dincolo de curte, în depărtare, orăcăiau broaştele şi cânta o privighetoare.

Uitându-se la corpurile de clădiri şi la barăcile în care dormeau muncitorii, doctorului îi veniră din nou în minte gândurile pe care i le trezea întotdeauna vederea unei fabrici. Se organizau, poate, spectacole pentru muncitori şi proiecţii cu lanterna magică, existau poate medici de fabrică şi fel de fel de îmbunătăţiri, totuşi muncitorii pe care îi întâlnise astăzi pe drumul gării nu se deosebeau întru nimic prin înfăţişarea lor de muncitorii pe care îi văzuse, demult, în copilărie, când nu se pomenea încă de spectacole şi de îmbunătăţiri. El care, ca medic, cunoştea atât de bine bolile cronice, a căror cauză iniţială rămânea de neînţeles şi pentru care părea că nu există vindecare, privea şi fabricile drept o absurditate, ale cărei cauze erau la fel de nedesluşite şi de neînlăturat şi, fără să socotească de prisos îmbunătăţirile aduse traiului celor ce munceau în ele, le asemuia cu tratamentul aplicat bolilor fără leac.

„Fireşte, e la mijloc o neînţelegere… gândea el, privind ferestrele purpurii. O mie cinci sute sau două mii de muncitori

muncesc fără odihnă, într-un aer insalubru, produc o stambă de proastă calitate, duc o viaţă de mizerie şi nu se trezesc din acest vis urât decât din când în când, la cârciumă; vreo sută de inşi supraveghează munca şi, toată viaţa lor, această sută de inşi nu fac altceva decât să toarne amenzi şi ocări şi să comită tot felul de nedreptăţi; şi numai doi, trei oameni, aşa-zişii stăpâni, trag foloasele, cu toate că nu muncesc deloc şi dispreţuiesc stamba de proastă calitate. Dar care sunt acele foloase, cum se bucură de ele? Lialikova şi fiica ei sunt nenorocite, de ţi-e mai mare mila; singura pe deplin mulţumită de traiul ei este Kristina Dmitrievna, o fată bătrână, proastă şi cu *pince-nez.* Rezultatul este, deci, că în toate aceste cinci corpuri de clădiri se munceşte, iar pe pieţele din răsărit se vinde stambă, numai pentru ca Kristina Dmitrievna să poată mânca cegă şi să bea maderă.”

Deodată răsunară aceleaşi lovituri ciudate, pe care Koroliov le auzise şi înainte de cină. Lângă unul dintre corpurile de clădiri, cineva bătea într-o bucată de fier, bătea şi se oprea, astfel că sunetele erau scurte, aspre, lipsite de sonoritate: un soi de „der… der… der…” Urmară câteva clipe de linişte, apoi de lângă un alt corp de clădiri se auziră lovituri tot atât de seci şi neplăcute, de data aceasta mai joase, ca de bas: „drân… drân… drân…” De unsprezece ori. Pesemne că paznicii băteau ora unsprezece.

Lângă un al treilea corp de clădiri se auzi: „jac… jac… jac…” Acelaşi lucru se repetă şi lângă celelalte clădiri, apoi dincolo de bărăci şi la poartă. Ai fi zis că sunetele acestea erau scoase în liniştea nopţii de însăşi dihania cu ochii de foc, de însuşi diavolul, care îi stăpânea aici atât pe patroni, cât şi pe muncitori, înşelându-i şi pe unii, şi pe alţii.

Koroliov ieşi din curte.

— Cine-i? strigă lângă poartă un glas grosolan.

„Ca la închisoare…” se gândi Koroliov şi nu răspunse.

În plin câmp, privighetorile şi broaştele se auzeau mai limpede şi se simţea noaptea de mai. De la gară venea duduitul unui tren; undeva cântau nişte cocoşi somnoroşi şi totuşi noaptea era plină de tihnă şi întreaga fire dormea liniştită. În apropierea fabricii, se afla un şopron sub care se adunau materiale de construcţie. Koroliov se aşează pe nişte scânduri şi continuă să se gândească.

„Numai guvernanta se simte bine aici, iar fabrica lucrează pentru a-i asigura ei un trai bun. Dar şi asta e numai o aparenţă, fiindcă Kristina Dmitrievna nu-i decât un om de paie. Personajul principal, pentru care se face totul aici, este diavolul.”

Se gândea la diavol, în care nu credea, şi se uita la cele două ferestre luminate – i se părea că de acolo îl priveşte cu ochi de foc însuşi satana, acea putere nevăzută care statornicise rânduielile dintre cei tari şi cei slabi, săvârşind cumplită greşeală, pe care nimeni şi nimic n-o mai putea îndrepta. Trebuia neapărat ca cel puternic să-l împiedice pe cel slab să trăiască. Asta e legea firii; dar lucrul acesta nu e de înţeles şi nu se aşază lesne în minte decât în articole de ziar sau în manuale, pe când în harababura traiului de fiecare zi, în haosul lucrurilor mărunte din care sunt ţesute relaţiile dintre oameni, când şi cel puternic, şi cel slab cad deopotrivă jertfă relaţiilor lor reciproce, supunându-se fără voia lor unei forţe conducătoare, necunoscute, aflate în afara vieţii şi străină omului, aceasta nu mai e o lege, ci o aberaţie. Astfel gândea Koroliov, şezând pe stiva de scânduri şi era încet-încet, cuprins de simţământul că acea forţă necunoscută, tainică, era într-adevăr pe aproape şi îl privea. Spre răsărit, cerul se făcea tot mai palid; timpul se scurgea repede. Acum, când în jur nu era ţipenie, când totul murise parcă, cele cinci corpuri de clădiri cu coşurile lor ce se profilau pe fondul cenuşiu al zorilor aveau o înfăţişare deosebită, alta decât în timpul zilei; Koroliov uitase cu desăvârşire că în dosul zidurilor acelora se găseau maşini cu aburi, electricitate, telefoane. Fără să ştie bine de ce, se gândea mereu la aşezările lacustre, la epoca de piatră, şi simţea prezenţa unei forţe brutale, oarbe.

Din nou se auzi:

„Der… der… der… der…”

De douăsprezece ori. Apoi linişte, o linişte de câteva clipe şi din celălalt capăt al curţii porni acelaşi:

„Drân… drân… drân…”

„Groaznic!” gândi Koroliov.

„Jac… jac…” ţâşni dintr-un al treilea colţ, scurt, aspru, parcă cu ciudă, „jac… jac…”

Pentru a vesti miezul nopţii, trebuiră vreo patru minute. În cele din urmă se făcu linişte: şi din nou doctorul avu impresia că totul murise în jur.

Mai stătu un timp locului, apoi se întoarse în casă, dar nu se culcă. Încă multă vreme, prin odăile vecine s-au auzit şoapte, lipăit de papuci şi de picioare goale.

„Nu cumva o fi având din nou un acces?” se întrebă Koroliov într-un târziu.

Ieşi din odaie să vadă ce face bolnava. Prin camere se lumina acum de-a binelea şi în salonul cel mare razele soarelui ce străbăteau sfioase prin pâcla dimineţii jucau pe perete şi pe podea. Uşa ce dădea în odaia Lizei era deschisă; Liza şedea lângă pat, într-un fotoliu; era în capot, nepieptănată şi îmbrobodită cu un şal. La ferestre, storurile erau lăsate.

— Cum te mai simţi? întrebă Koroliov.

— Mulţumesc.

Îi pipăi pulsul, apoi îi ridică părul căzut pe frunte.

— Văd că nu dormi, spuse el. Afară e o vreme minunată, e primăvară, cântă privighetorile, şi dumneata stai aici în întuneric cu gândurile dumitale.

Liza îl asculta, privindu-l drept în faţă; ochii ei erau trişti, inteligenţi şi se vedea că vrea să-i spună ceva.

— Ai des astfel de crize? o întrebă el.

Buzele fetei tremurară uşor înainte de a răspunde:

— Da, des. Aproape în fiecare noapte simt ca o apăsare…

În chiar acea clipă, paznicii începură să bată în curte ceasurile două. Se auzi: „der… der…” şi Liza tresări.

— Te neliniştesc aceste bătăi? întrebă medicul.

— Nu ştiu. Totul mă nelinişteşte, răspunse fata pe gânduri. Da, totul. Desluşesc în glasul dumitale un sentiment de simpatie; nu ştiu de ce, dar de cum te-am văzut, mi s-a părut că se poate vorbi cu dumneata despre orice…

— Vorbeşte, te rog.

— Vreau să-ţi spun părerea mea. Eu cred că nu sunt bolnavă, dar mă apasă o nelinişte şi o teamă neîncetată, fiindcă aşa trebuie să fie şi nu poate fi altfel. Chiar omul cel mai sănătos nu poate să nu se neliniştească când ştie că, bunăoară, pe sub fereastra lui umblă un tâlhar. Sunt mereu supusă la tot felul de tratamente medicale, continuă ea, privindu-şi genunchii şi zâmbind sfios. Firește, sunt foarte recunoscătoare şi nu tăgăduiesc folosul tratamentelor, dar aş vrea să stau de vorbă nu cu un medic, ci cu o fiinţă apropiată, cu un prieten, care să mă înţeleagă, care să mă convingă, să-mi spună dacă am

dreptate sau nu.

— Nu ai prieteni? întrebă Koroliov.

— Nu. Sunt foarte singură. E adevărat, o am pe mama, pe care o iubesc, şi totuşi sunt foarte singură. Aşa mi-a fost dat... Cei care sunt din fire singuratici citesc mult, dar sunt scumpi la vorbă, nu prea află multe şi viaţa pentru ei e plină de taine: sunt mistici şi adesea îl văd pe diavol acolo unde nu-i. Tamara lui Lermontov era şi ea o singuratică şi îl vedea pe diavol.

— Dumneata citeşti mult?

— Da, mult. Gândeşte-te că tot timpul mi-e liber, de dimineaţă până seara. Ziua citesc, iar noaptea capul mi-e gol; în loc de gânduri, am un fel de umbre.

— Vezi ceva? o întrebă Koroliov.

— Nu, dar simt...

Zâmbi din nou, ridică ochii şi-i aruncă o privire tristă şi inteligentă. Koroliov simţi că se încrede în ei, ca vrea să-i vorbească deschis şi că, în adâncul ei, gândeşte la fel. Dar Liza tăcu, aşteptând, poate, să înceapă dânsul.

Doctorul ştia ce-ar fi trebuit să-i spună; îşi dădea limpede seama că pentru Liza ar fi fost bine să lase cât mai curând cele cinci corpuri de clădiri şi milionul – dacă-l avea – să fugă de diavolul acela care pândea în timpul nopţii. Tot atât de limpede îşi dădea seama că şi ea gândea la fel şi că nu aştepta decât un lucru: ca cineva în care să aibă încredere să-i risipească şovăielile.

Nu ştia însă cum să-i spună toate acestea. Da, cum? Pe un ocnaş te sfieşti să-l întrebi de ce a fost osândit, la fel de neplăcut îţi este să-i întrebi pe nişte oameni foarte bogaţi pentru ce au nevoie de atâţia bani, de ce îşi întrebuinţează atât de prost bogăţia şi de ce n-o părăsesc nici chiar atunci când văd că ea este pricina nenorocirii lor; iar dacă începi o discuţie pe această temă, e aproape întotdeauna lungă, penibilă şi parcă te simţi ruşinat.

„Cum să-i spun? se frământa Koroliov. Şi oare e nevoie să-i spun?”

Totuşi izbuti să-i explice ceea ce credea el; nu de-a dreptul, ci pe ocolite.

— Eşti nemulţumită de situaţia dumitale de proprietară de fabrică şi de moştenitoare bogată, nu crezi în dreptul dumitale şi de aceea nu dormi; fireşte, asta-i mai frumos decât dacă ai fi

mulţumită, ai dormi liniştită şi ai crede că totul este aşa cum se cuvine. Suferi de o insomnie onorabilă; această insomnie e un semn bun. Pentru părinţii noştri, o discuţie ca cea pe care o avem noi acum ar fi fost de neconceput; noaptea, ei nu discutau, ci dormeau adânc; noi însă, generaţia noastră, dormim prost, ne frământăm, discutăm mult şi căutăm mereu să stabilim dacă avem sau nu dreptate. Pentru copiii şi nepoţii noştri, această problemă va fi de mult dezlegată. Ei vor vedea mai limpede ca noi. Ce frumoasă o să fie viaţa peste vreo cincizeci de ani şi ce păcat că noi n-o s-o mai apucăm. Ar fi atât de interesant!

— Dar ce vor face oare copiii şi nepoţii noştri? întrebă Liza.

— Nu ştiu… presupun că vor părăsi totul şi vor pleca.

— Unde să plece?

— Unde?… Oriunde, spuse Koroliov şi începu să râdă. Un om deştept şi curat la inimă poate să se ducă oriunde.

Se uită la ceas.

— Soarele a şi răsărit, spuse el. E timpul să te culci. Dezbracă-te şi dormi liniştită cât vrei. Sunt foarte bucuros că te-am cunoscut, continuă el, strângându-i mâna. Eşti o fiinţă simpatică şi interesantă. Noapte bună!

Se duse în odaia lui şi se culcă.

A doua zi dimineaţa, când trăsura trase la scară, toţi cei din casă ieşiră în pridvor să-l petreacă. Liza era îmbrăcată de sărbătoare, într-o rochie albă, cu o floare în păr; era palidă şi visătoare; îl privea ca şi ieri, cu ochi trişti şi inteligenţi, zâmbea, vorbea şi avea aceeaşi expresie de parcă ar fi vrut să-i spună ceva deosebit, ceva important, dar numai lui. Se auzeau cântând ciocârliile şi la biserică sunau clopotele. Ferestrele clădirilor fabricii străluceau vesel şi, străbătând în trăsură curtea, apoi drumul spre gară, Koroliov nu-şi mai aduse aminte nici de muncitori, nici de aşezările lacustre, nici de diavol, ci se gândi la vremea, poate apropiată, când viaţa avea să fie tot atât de luminoasă şi plină de bucurie ca dimineaţa aceasta tihnită de duminică. Într-adevăr, cât de plăcut era să mergi pe o asemenea dimineaţă de primăvară, într-o trăsură bună, trasă de trei cai, sub mângâierea caldă a soarelui.

Publicată pentru prima oară în revista *Russkaia mîsl,* 1898, Nr. 12, decembrie, cu subtitlul: *Nuvelă.* Semnată:

Anton Cehov. Fără subtitlu şi cu unele mici schimbări, a intrat în culegerea de *Opere* din 1901, vol. IX, şi 1903, vol. XII. Publicăm textul din 1901.

Nuvela a fost terminată în preajma lui 14 noiembrie 1898. În această zi, Cehov comunică în scris lui V.M. Lavrov şi V.A. Golţev că a expediat nuvela la redacţia revistei şi roagă să i se trimită corectura. La 29 noiembrie Cehov scrie din nou despre aceasta lui Golţev.

Canavaua pe care a fost brodat ulterior subiectul nuvelei o găsim în carnetul de însemnări al lui Cehov: „Fabrică, o mie de lucrători. Noapte. Paznicul bate într-o scândură. Multă muncă, multă suferinţă – şi toate acestea pentru o nulitate care stăpâneşte fabrica. O mamă mărginită, fiica ei, o guvernantă. Fiica s-a îmbolnăvit, de la Moscova a fost chemat un profesor, dar acesta şi-a trimis asistentul. Noaptea, asistentul, ascultând cum bate paznicul în scândură, reflectează. În gând vede toate construcţiile fabricii. «E posibil oare, îşi zice el, că voi fi şi eu nevoit să lucrez toată viaţa mea, ca şi aceste fabrici, pentru nişte nulităţi, nişte oameni sătui, proşti şi trândavi?»

Paznicul strigă: «Cine-i?» Ca într-o închisoare.”

Mai există şi o altă notă, care într-o formă mai atenuată şi oarecum modificată a fost cuprinsă de asemenea în nuvelă: „Dacă priveşti de departe o fabrică, situată undeva într-o pustietate, totul îţi pare liniştit şi paşnic, dar dacă te uiţi în interior, te izbeşte lipsa de cultură a stăpânului, egoismul lui nătâng, înţelegi că situaţia muncitorilor este deznădăjduită: în viaţa lor domnesc certurile, votca, păduchii.”

Bombonica

Traducere de Mihail Sevastos

Olenka, fiica lui Plemiannikov, asesor de colegiu pensionat, stătea furată de gânduri, acasă, în cerdacul care dădea în curte. Stăruia o mare zăpuşeală. Muştele sâcâitoare nu-ţi dădeau pace şi era atât de plăcut să te gândeşti că o să se lase în curând seara. Dinspre răsărit năvăleau nori de ploaie, întunecaţi: dintr-acolo adiau, din când în când, răsuflări umede.

În mijlocul ogrăzii stătea cu ochii la cer Kukin, antreprenorul şi patronul grădinii de varietăţi „Tivoli”, care locuia în aceeaşi curte, în fund.

— Iarăşi! zise el deznădăjduit. Iarăşi o să plouă, în fiecare zi plouă, în fiecare zi plouă – ca-ntr-adins. Asta-i ruină! Potop! Zilnic pagubă peste pagubă!

Plesni din palme şi urmă către Olenka:

— Uite, Olga Semionovna, asta-i viaţa noastră! Îţi vine să plângi, nu altceva! Munceşti, îţi dai toată silinţa, te chinui, nu închizi ochii nopţile, tot te gândeşti cum să iasă mai bine – şi când colo! Pe de o parte publicul ignorant, sălbatic. Îi dai cea mai bună operetă, o feerie, cupletiştii cei mai de seamă, dar oare asta-i trebuie? Pricepe el ceva? Lui îi trebuie bâlci! Dă-i vulgarităţi! Iar pe de altă parte, uite-te la vreme. Aproape în fiecare seară – ploaie şi iar ploaie. Cum s-a pus pe ploaie la zece mai, aşa o ţine toată luna mai şi iunie. O grozăvie! Publicul nu vine. Dar eu chirie plătesc? Pe artişti îi plătesc?

A doua zi pe sub seară iarăşi începură să umble nori. Kukin zise printre hohote isterice:

— Ei, şi? Las’ să plouă! Las’ să ia apa şi grădina, să mă ia şi

pe mine însumi! Să n-am noroc nici pe lumea asta, nici pe ceea lume! N-au decât să mă dea artiştii în judecată! Ce judecată? Pot să mă surghiunească în Siberia! Să mă trimită la eşafod! Ha-ha-ha.

A treia zi – acelaşi lucru…

Olenka îl asculta pe Kukin, tăcută, serioasă… Uneori izbucnea în plâns. În cele din urmă nenorocirile lui Kukin o mişcară şi ea se îndrăgosti de dânsul. Era un om mic de statură, uscăţiv, cu faţa galbenă, cu părul dat peste cap. Vorbea cu o voce slabă de tenor şi, când vorbea, îşi strâmba gura. Avea totdeauna întipărită pe faţă deznădejdea; totuşi trezi în sufletul ei un sentiment adevărat, adânc. Olenka veşnic iubea pe cineva: nu putea fără asta. Mai întâi îl iubise pe tatăl său, care acum şedea bolnav în fotoliu, într-o odaie întunecoasă şi răsufla greu. O iubise pe mătuşa ei, care uneori – o dată la doi ani – venea din Briansk. Iar mai înainte, când învăţa la gimnaziu, îl iubise pe profesorul ei de limba franceză. Era o fată zdravănă, liniştită, blândă, miloasă, cu privirea dulce şi molcomă. Uitându-se la obrajii ei rotunzi şi trandafirii, la grumazul său molatic şi alb cu o aluniţă oacheşă, la surâsu-i bun şi naiv care i se ivea pe faţă când asculta ceva plăcut, bărbaţii se gândeau: „Da, nu-i deloc de lepădat…” şi zâmbeau şi ei. Iar cucoanele care veneau în vizită nu se puteau stăpâni să n-o apuce de mână, aşa deodată, în mijlocul convorbirii, şi să nu-i spună într-o izbucnire de plăcere:

— Bombonica! Draga de ea!

Casa în care locuia din copilărie şi care îi fusese lăsată prin testament se afla la marginea oraşului, în mahalaua *Ţiganskaia Slobodka,* nu departe de grădina „Tivoli”. Seara şi noaptea, Olenka auzea cum cânta muzica în grădină, cum pocneau cu trosnet rachetele.

I se părea că ăsta-i Kukin care se luptă cu soarta lui şi care ia cu asalt inamicul principal – publicul indiferent. Inima îi era cuprinsă de-o sfârşeală dulce, nu putea să închidă ochii, iar când Kukin se întorcea către ziuă acasă, ea îi bătea încetişor în ferestruica dormitorului ei şi, arătându-i printre perdele numai faţa şi un umăr, îi surâdea dulce…

Kukin îi ceru mâna. Avu loc nunta. Iar când el îi văzu de-a binelea grumazul şi umerii rotunzi, plesni din palme şi exclamă:

— Ce bombonică!

Kukin era fericit. Dar cum în ziua nunţii şi apoi noaptea plouă întruna, expresia de deznădejde nu i se şterse de pe faţă.

După nuntă soţii se împăcau bine. Ea şedea la casă, supraveghea buna rânduială din grădină, trecea cheltuielile, dădea lefurile; iar obrajii săi trandafirii şi zâmbetul ei drăguţ, naiv, ca un nimb fulgerau ba la ghişeul casei, ba între culise, ba la bufet... începuse chiar să spună cunoştinţelor că lucrul cel mai frumos, mai important şi mai util de pe lume este teatrul şi că numai prin teatru poţi ajunge un om cult şi uman.

— Dar parcă publicul pricepe asta? zicea Olenka. Lui îi trebuie bâlci! Ieri s-a reprezentat la noi *Faust pe dos* şi aproape toate lojile au fost goale. Dar dacă eu şi Vanicika am fi dat vreo porcărie, atunci zău că teatrul ar fi gemut de lume. Mâine, eu şi Vanicika dăm *Orfeu în Infern.* Poftim şi dumneavoastră.

Ceea ce vorbea Kukin despre teatru şi despre actori repeta şi Olenka. Dispreţuia publicul, ca şi el, pentru nepăsarea lui faţă de artă şi pentru ignoranţa sa. Se amesteca la repetiţii, îi corecta pe actori, supraveghea purtarea muzicanţilor... Iar când în gazeta locală apărea vreo critică împotriva teatrului, atunci ea izbucnea mai întâi în lacrimi şi după aceea se ducea la redacţie pentru explicaţii.

Actorii ţineau la ea şi o numeau „Eu şi Vanicika” sau „Bombonica”. Îi era milă de ei şi le dădea mici împrumuturi. Dacă se întâmpla ca unul s-o înşele, plângea doar pe ascuns, dar de jeluit bărbatului său nu se jeluia.

O duseră bine şi iarna. Luară teatrul comunal pe tot sezonul şi-l închiriau pe termen scurt când trupei ucrainene, când unui boscar, când unor amatori localnici. Olenka se îngrăşa şi strălucea toată de plăcere, iar Kukin slăbea, se îngălbenea şi se tânguia că are pierderi foarte mari, deşi afacerile nu le merseseră prost deloc în timpul iernii. Tuşea noaptea, iar ea îi dădea să bea ceai de tei cu dulceaţă de zmeură, îi făcea fricţiuni cu apă de colonie şi îl învelea în şalurile ei călduroase.

— Ce drăguţ eşti! îi spunea ea foarte sincer, mângâindu-l pe cap. Ce frumuşel eşti tu!

În postul mare el plecă la Moscova să angajeze o trupă. Fără dânsul, ea nu putea dormi. Şedea tot timpul la fereastră şi privea stelele. Se compara singură, în timpul acesta, cu găinile care nu dorm nici ele toată noaptea şi dau semne de nelinişte când cocoşul lipseşte din poiată. Kukin zăbovi la Moscova şi-i

scrise că are să se întoarcă de Paşti; ba chiar dădea dispoziţii în scrisori, în privinţa grădinii „Tivoli”. Spre lunea din săptămâna patimilor, seara târziu, se auzi la poartă un ciocănit sinistru. Cineva bătea în portiţă, ca într-un butoi: boc, boc, boc! Bucătăreasa somnoroasă, lipăind desculţă prin băltoace, alergă să-i deschidă.

— Fiţi buni şi deschideţi, rosti cineva la poartă cu o voce surdă de bas. Aveţi o telegramă.

Olenka primea şi mai înainte telegrame de la bărbatul său; dar atunci, nu ştiu cum, rămase încremenită. Desfăcu telegrama cu mâini tremurătoare şi citi cele ce urmează:

„Ivan Petrovici astăzi încetat din viaţă subit utâi aşteptăm dispoziţii înpământarea marţi”.

Aşa era scris în telegramă: „înpământarea” şi încă un cuvânt neînţeles „utâi". Semna regizorul trupei de operetă.

— Sufleţelul meu! începu să plângă în hohote Olenka. Drăguţul de Vanicika, sufleţelul meu! De ce te-am mai întâlnit? De ce te-am cunoscut şi m-am îndrăgostit de tine? Cui laşi pe biata ta Olenka, sărmană şi nenorocită?…

Pe Kukin îl înmormântară marţi, la Moscova, în cimitirul Vagankov. Olenka se întoarse miercuri şi, cum trecu pragul casei, se prăbuşi pe pat şi începu să bocească aşa de tare, că se auzea din stradă şi din curţile vecine.

— Bombonica, draga de ea! ziceau vecinele, făcându-şi cruce. Olga Semionovna, draga de ea, cum se mai prăpădeşte, mititica!

Peste trei luni Olenka se întorcea într-o bună zi de la liturghie – tristă, în doliu mare. Din întâmplare, unul dintre vecinii ei, Vasili Andreici Pustovalov, administratorul depozitului de cherestea al negustorului Babakaev, mergea alături de dânsa, reîntorcându-se şi el de la biserică. Purta pălărie de paie, vestă albă cu lănţişor de aur şi semăna mai mult a moşier, decât a negustor.

— Fiecare lucru are rostul lui, Olga Semionovna, îi vorbea el domol cu glas plin de compătimire. Dacă îţi moare cineva apropiat – înseamnă că asta a fost voia Domnului. Omul e dator să-şi ţină firea şi să îndure totul cu smerenie.

Petrecând-o pe Olenka până la portiţă, el îşi luă rămas-bun şi îşi urmă drumul. După asta toată ziua îi răsună în auz vorba lui aşezată şi – cum îşi închidea ochii – i se arăta barba sa de

culoare închisă. Îi plăcuse foarte mult. După cât se pare, şi ea făcuse impresie asupră-i, deoarece nu peste multă vreme veni la ea la o cafeluţă o cucoană în vârstă, cunoscută mai mult din vedere, care – cum se aşeză la masă – începu să-i vorbească de zor despre Pustovalov: că e om bun, serios şi că orice fată ar fi bucuroasă să-l ia de bărbat.

Peste trei zile însuşi Pustovalov veni în vizită. Nu stătu mult, vreo zece minute, şi vorbi puţin. Dar Olenka se îndrăgosti de dânsul şi se îndrăgosti aşa de tare, că toată noaptea nu-i dădură ochii în gene. Ardea ca scuturată de friguri. Iar a doua zi dimineaţă trimise după cucoana aceea în vârstă. O peţiră în curând. Pe urmă se făcu nunta.

După ce se căsătoriră, Pustovalov şi Olenka trăiră bine. El stătea de obicei până la prânz la depozitul de cherestea; apoi se ducea după treburi şi-l schimba soţia, care şedea până seara la birou, trecea socotelile şi preda marfa.

— Cheresteaua se scumpeşte din an în an cu douăzeci la sută, le spunea ea clienţilor şi cunoştinţelor. Mă rog matale, înainte cumpăram cheresteaua din apropiere. Acum însă Vasicika trebuie să se ducă în fiecare an după cherestea în gubernia Moghilev. Şi ce tarif e! zicea ea, acoperindu-şi îngrozită cu palmele amândoi obrajii. Ce tarif!

I se părea că face de când lumea negoţ de cherestea, că lucrul cel mai de seamă şi mai necesar de pe lume e cheresteaua şi că au pentru dânsa un răsunet familial şi duios cuvintele: grindă, butuc, şiţă, scândură, şipcă, leaţuri, lătunoaie… Noaptea, când dormea, Olenka visa munţi întregi de scânduri groase şi subţiri, şiruri de căruţe lungi fără de sfârşit, care cărau cherestea undeva departe în afară de oraş. Visa cum un întreg regiment de grinzi de câte doisprezece arşini pe cinci verşoci pornea în picioare la atac împotriva depozitului de cherestea, cum bârnele, grinzile şi stâlpii se ciocneau unii de alţii, scoţând un zgomot surd de lemn uscat… cum se năruiau la pământ şi cum se sculau iarăşi în picioare, îmbulzindu-se unii peste alţii. Olenka ţipa prin somn, iar Pustovalov îi spunea cu blândeţe:

— Olenka, ce-i cu tine, dragă? Fă-ţi cruce!

Aceleaşi gânduri pe care le avea bărbatul le avea şi soţia. Dacă el credea că în odaie era prea cald sau că afacerile au început să meargă slab – acelaşi lucru îl credea şi ea. Soţului nu-

i plăceau distracţiile şi, în zilele de sărbătoare, stătea acasă. Ea, de asemenea…

— Veşnic acasă sau la birou, îi spuneau cunoştinţele. De ce nu te duci la teatru, draga de tine, sau la circ?

— Eu şi Vasicika n-avem timp de pierdut cu teatrele, răspundea ea tăios. Noi suntem oameni muncitori. Nu ne arde de fleacuri. Şi ce mare lucru găseşti la teatrele astea?

Sâmbătă, Pustovalov şi Olenka se duceau la vecernie, iar în zilele de sărbătoare, la liturghia de dimineaţă; şi, când se întorceau de la biserică, mergeau unul lângă altul cu feţele smerite. Amândoi miroseau frumos. Rochia ei de mătase foşnea plăcut. Acasă, soţii beau ceai cu cozonac şi cu fel de fel de dulceţuri; după aceea mâncau plăcintă. În fiecare zi, la amiază, o mireasmă îmbietoare de borş şi de friptură de miel sau de raţă plutea în curte şi pe stradă în dreptul curţii lor, iar în zilele de post mirosea a peşte. Nu le puteai trece prin dreptul casei fără să nu-ţi lase gura apă. La birou samovarul fierbea întruna. Clienţii erau trataţi cu ceai şi cu covrigi. O dată pe săptămână soţii se duceau la baie şi se întorceau alături, amândoi îmbujoraţi la faţă.

— N-am ce zice, ne împăcăm bine, slavă Domnului, spunea Olenka faţă de cunoscuţi. Dă Doamne ca fiecare să trăiască aşa de bine cum trăiesc eu cu Vasicika!

Când Pustovalov se ducea în gubernia Moghilev după cherestea, Olenkăi îi era tare urât. Nu dormea nopţile, plângea. Uneori venea pe la ea seara Smirnin, medicul veterinar al regimentului, un om tânăr, care locuia la ei în fundul curţii. Îi povestea câte ceva sau juca cu ea cărţi. Asta o distra. Erau interesante mai cu seamă poveştile din viaţa lui de familie. Era însurat şi avea un fiu, dar se despărţise de soţie, fiindcă aceasta îl înşelase. O ura acum şi-i trimitea lunar câte patruzeci de ruble pentru întreţinerea copilului. Ascultându-l, Olenka ofta şi clătina din cap. Îi era milă de dânsul.

— Ei, să te aibă domnul în paza lui, îi spunea ea, luându-şi rămas-bun de la dânsul şi petrecându-l cu lumânarea până în capul scării. Îţi mulţumesc că te-ai plictisit un pic cu mine; să te ţie Dumnezeu, Maica Domnului…

Ea se exprima aşa de aşezat, aşa de judicios, imitându-şi soţul. Veterinarul nu se mai zărea jos, în dosul uşii, şi ea tot îl striga şi-i spunea:

— Ştii ce, Vladimir Platonîci? Să te fi împăcat cu nevasta dumitale! S-o fi iertat măcar de hatârul copilului. Băieţaşul doar pricepe totul.

Iar când se întorcea acasă Pustovalov, Olenka îi povestea cu glas scăzut despre veterinar şi despre nefericita lui viaţă de familie. Amândoi oftau, dădeau din cap şi vorbeau de băiat, care, fără îndoială, tânjeşte după tată. Apoi, printr-o ciudată asociaţie de idei, ei se rânduiau în faţa icoanelor, băteau mătănii până în pământ şi se rugau lui Dumnezeu să le dea copii.

Şi aşa soţii Pustovalov au trăit şase ani în linişte şi pace, cu dragoste şi în deplină înţelegere. Dar iată că într-un rând, iarna, Vasili Andreici – după ce bău ceai fierbinte la depozit – ieşi fără căciulă să predea nişte cherestea. Răci şi căzu la pat. Îl căutară cei mai buni doctori, dar boala îl răpuse. Şi omul muri, după ce zăcuse patru luni. Iar Olenka rămase din nou văduvă.

— Te duci şi cui mă laşi, sufleţelule? bocea ea, după ce-şi îngropă bărbatul. Cum am să trăiesc fără tine, amărâtă şi nenorocită? Oameni buni, aveţi milă de mine, orfană, rămasă singură-singurică…

Purta rochie neagră, cu doliu mare. Renunţase pentru totdeauna la pălărie şi la mănuşi. Ieşea rar în oraş, numai până la biserică sau la mormântul bărbatului, iar acasă trăia ca o călugăriţă. Numai după ce trecură şase luni, Olenka îşi lepădă doliul cel mare şi începu să deschidă obloanele ferestrelor.

O vedeai uneori dimineaţa, ducându-se cu bucătăreasa la piaţă după cumpărături. Dar despre felul cum trăia ea acum în intimitate şi despre cele ce se petreceau în casa ei, lumea putea avea numai unele bănuieli, fiindcă Olenka fusese văzută în grădiniţa sa bând ceai cu veterinarul, pe când el îi citea gazeta cu voce tare şi mai ales că, întâlnindu-se la poştă cu o cucoană cunoscută, ea îi spusese:

— În oraşul nostru nu există o supraveghere veterinară cumsecade şi de aceea sunt multe boli. Mereu auzi că lumea se îmbolnăveşte din lapte şi se contagiază de la cai şi de la vaci. De fapt, trebuie să te îngrijeşti de sănătatea animalelor domestice ca şi de sănătatea oamenilor.

Olenka repeta gândurile veterinarului şi era în toate de aceeaşi părere cu el. Era limpede că ea nu putea trăi niciun an fără o legătură sufletească şi îşi găsi noua fericire chiar acasă la ea, în fundul curţii. Pe o alta, lumea ar fi bârfit-o pentru una ca

asta, dar împotriva Olenkăi nimeni nu putea avea cel mai mic gând rău. Totul era aşa de firesc în viaţa ei.

Văduva şi veterinarul nu suflaseră niciun cuvânt despre schimbarea petrecută în relaţiile lor şi se sileau să le ascundă. Nu izbuteau însă, fiindcă Olenka nu putea păstra nicio taină.

Când avea musafiri, camarazi de-ai lui de regiment, atunci Olenka, turnându-le ceai sau servindu-le cina, începea să vorbească de pesta bovină, de răpciugă şi de abatoarele comunale. Atunci veterinarului îi venea să intre în pământ de ruşine: iar când plecau musafirii, el o apuca de mână şi, mânios, rostea printre dinţi:

— Ţi-am spus să nu mai vorbeşti despre ceea ce nu te pricepi. Când discutăm noi, veterinarii, tu te rog să nu te amesteci în vorbă. Asta a început, în cele din urmă, să mă cam plictisească.

Olenka îl privea uimită, cu nelinişte, şi-l întreba:

— Bine, Valodicika, dar despre ce mi-a rămas să vorbesc?

Ea îl îmbrăţişa cu lacrimi în ochi, îl implora să nu se supere – şi amândoi erau fericiţi.

Dar fericirea asta nu ţinu mult. Veterinarul plecă împreună cu regimentul său, plecă pentru totdeauna, deoarece regimentul fusese strămutat undeva foarte departe, mai-mai în Siberia. Iar Olenka rămase singură.

Acum era chiar singură-singurică. Tatăl îi murise de mult. Fotoliul lui se tăvălea undeva în pod, plin de praf, fără un picior. Olenka slăbise şi se urâţise. Trecătorii nu se mai uitau la dânsa pe stradă, ca mai înainte, şi nici nu-i mai zâmbeau. Pesemne anii cei mai frumoşi trecuseră, rămăseseră îndărăt, iar acum începea altă viaţă, necunoscută, la care-i mai bine să nu te gândeşti. Seara, Olenka şedea în cerdac. Auzea cum cânta muzica şi cum pocneau rachetele la „Tivoli”. Dar asta nu-i trezea în minte niciun gând. Nu se gândea la nimic, nu dorea nimic. Iar când se lăsa noaptea, se ducea la culcare şi în vis îşi vedea curtea pustie. Mânca şi bea parcă în silă.

Dar, în primul rând – ceea ce era mai rău decât toate – Olenka nu mai avea nicio părere. Vedea în juru-i obiecte şi înţelegea tot ce se petrecea în preajma ei, dar nu-şi putea face o părere asupra niciunui lucru şi nu ştia despre ce să vorbească. Şi ce groaznic e să n-ai nicio părere! Vezi de pildă cum stă o sticlă, cum plouă sau cum merge un ţăran cu căruţa. Dar ce-i cu sticla, cu ploaia sau cu ţăranul… care-i rostul lor – nu poţi spune şi n-ai

spune-o nici pentru o mie de ruble! În timpul lui Kukin şi al lui Pustovalov şi după aceea, în timpul veterinarului, Olenka îşi putea explica totul – şi şi-ar fi dat părerea asupra oricărui lucru. Acuma însă în gândurile şi inima ei era acelaşi pustiu ca şi în curte. Simţea atâta nelinişte şi o amărăciune aşa de mare, de parcă ar fi mâncat pelin.

Oraşul s-a mărit încet-încet. *Ţiganskaia Slobodka* a ajuns acum stradă. Iar acolo unde fuseseră depozitele de cherestea şi grădina „Tivoli”, se ridicaseră case. Se făcuse un şir de stradele. Ce repede fug anii! Casa Olenkăi se posomorâse, acoperişul ruginise, şura stătea într-o rână. Toată curtea era năpădită de buruieni şi de urzici. Însăşi Olenka a îmbătrânit, s-a urâţit. Şade vara în cerdac. Pustiul şi urâtul îi stăruie în suflet ca şi înainte, împrăştiind parcă o amărăciune de pelin. Iar în timpul iernii şade la fereastră şi priveşte zăpada. Dar vin adieri de primăvară, vântul aduce zvonul clopotelor catedralei şi, dintr-odată, năvălesc amintirile trecutului… inima i se strânge duios şi din ochi îi curg şiroaie de lacrimi. Dar asta durează numai câteva clipe… şi vine din nou pustiul şi ea se întreabă: de ce mai trăieşte? Brîska, pisica cea neagră, se alintă şi toarce molcom, dar mângâierile pisicii n-o mişcă pe Olenka. Asta îi trebuie ei? Ea ar avea nevoie de dragoste, care să pună stăpânire pe întreaga-i făptură, pe tot sufletul ei, pe mintea ei… care să-i dea gânduri, o îndrumare în viaţă şi să-i încălzească sângele îmbătrânit. Ea scutură din poale pe Brîska cea neagră şi-i spune cu necaz:

— Pleacă, pleacă… N-ai ce căuta aici!

Şi aşa treceau zi după zi, ani după ani, fără de nicio bucurie, fără de nicio părere. Ceea ce spunea Mavra bucătăreasa – aceea era bine.

Într-o călduroasă zi de iulie, pe sub seară, când trecea pe stradă cireada oraşului şi nori de praf umpluseră curtea, deodată cineva bătu la portiţă. Ieşi chiar Olenka să deschidă şi, cum îşi aruncă ochii, încremeni: la poartă era veterinarul Smirnin, încărunţit, în haine civile. Într-o clipă ea îşi aminti totul. Nu se putu stăpâni, izbucni în plâns şi îşi culcă capul pe pieptul lui, fără să rostească un cuvânt; şi, de mare emoţie, nici nu băgă de seamă cum amândoi intrară în casă şi se aşezară la ceai.

— Sufleţelul meu! îngână ea, tremurând toată de bucurie. Vladimir Platonici! De unde te-a adus Dumnezeu?

— Vreau să mă stabilesc definitiv aici, începu el să povestească. Mi-am dat demisia şi am venit să-mi încerc norocul în libertate, să duc o viaţă statornică. Apoi trebuie să-mi dau şi băiatul la liceu. E mare. Cât despre mine, ştii – m-am împăcat cu nevasta.

— Şi unde-i? îl întrebă Olenka.

— La hotel, cu fiu-meu. Eu umblu să caut casă.

— Pentru numele lui Dumnezeu, dragul meu, dar luaţi casă la mine. De ce n-ar fi bună?! O, Doamne, dar de la voi n-am să iau nimic, zise mişcată Olenka şi izbucni iarăşi în plâns. Locuiţi în faţă, iar eu mă mulţumesc şi cu apartamentul din fund. Ce bine-mi pare, Doamne Dumnezeule!

A doua zi chiar începură să vopsească acoperişul, să văruiască pereţii. Iar Olenka, cu mâinile în şolduri, umbla încoace şi-ncolo prin curte şi dădea porunci. Zâmbetul dinainte îi lumina iarăşi faţa. Se învioră, căpătă din nou frăgezime – ca şi cum s-ar fi trezit dintr-un somn lung. Veni şi soţia veterinarului, o persoană slabă, urâtă, cu părul tăiat scurt, cu o expresie de femeie capricioasă. Veni împreună cu Saşa, un băieţel mai mic decât îl arăta vârsta (mergea pe al zecelea an), cu ochi albaştri, cu gropiţe în obraji. Cum intră în curte, băiatul şi începu să alerge după pisică; îndată răsună râsul lui vesel, bucuros.

— Mătuşică, asta-i pisica matale? o întrebă el pe Olenka. Când are să facă pui, te rog să ne dăruieşti şi nouă un pisoi. Mama straşnic se teme de şoareci.

Olenka stătu de vorbă cu el, îi dădu ceai şi deodată simţi un val de căldură în inimă. O cuprinse o înfiorare dulce – ca şi cum băiatul ar fi fost copilul ei adevărat. Iar seara, când el îşi făcea lecţiile în sufragerie, Olenka îl privea duios, cu compătimire, şi-i spunea în şoaptă:

— Puişorul meu, frumuseţea mea… Băiatul mamei… Câtă minte ai în căpuşor, cât de albi ţi-s obrăjorii…

— Insulă se numeşte o bucată de uscat, citea el, înconjurată din toate părţile cu apă.

— Insulă se numeşte o bucată de uscat… repeta Olenka. Aceasta era cea dintâi părere pe care o exprima ea cu convingere după atâţia ani de tăcere şi de goliciune a minţii.

Olenka avea acum părerile ei şi, la cină, vorbea cu părintele lui Saşa: cât îi de grea cartea pentru copii în liceu, dar că învăţământul clasic este totuşi mai bun decât cel real, deoarece

liceul îţi deschide drumul în toate direcţiile: vrei să te faci doctor – te faci doctor… Vrei să te faci inginer – te faci inginer…

Saşa începu să urmeze la liceu. Mama lui plecă la Harkov, la o soră a ei şi nu se mai întoarse. Tatăl său se ducea zilnic, cine ştie unde, să viziteze vreo herghelie de cai şi uneori nu dădea pe acasă câte trei zile. Olenkăi i se părea că Saşa-i părăsit cu totul. Că-i de prisos în casă, că moare de foame… Ea îl strămută la dânsa, în apartamentul din fundul curţii şi-l instală acolo într-o cămăruţă.

De peste jumătate de an Saşa locuieşte la ea în fundul curţii. În fiecare dimineaţă Olenka intră în odaia lui. El doarme tun, cu mâna sub obraz. Nici nu suflă. I-i milă să-l trezească.

— Saşenka, îi zice ea cu tristeţe. Scoală, puişorule! E timpul să te duci la şcoală.

Băiatul se scoală, se îmbracă, se închină, apoi se aşază la ceai. Bea trei pahare de ceai şi mănâncă doi covrigi mari şi jumătate de franzeluţă cu unt. Nedezmeticit bine după somn, nu se simte în apele lui.

— Saşenka, n-ai învăţat destul de bine fabula, îi zice Olenka şi se uită la dânsul de parcă l-ar petrece la o călătorie lungă. Mare bătaie de cap am cu tine. Puişorule, dă-ţi silinţa şi pune-te pe învăţătură… Fii ascultător cu profesorii.

— Ah, te rog, lasă-mă în pace! răspunde Saşa.

Pe urmă el porneşte pe stradă spre liceu – mărunţel, dar cu o şapcă cât toate zilele şi cu ghiozdanul în spate. După dânsul merge fără zgomot Olenka.

— Saşenkaaa! îl strigă ea.

Băiatul se uită îndărăt. Ea îi vâră în mână o curmală sau o caramelă. Când amândoi cotesc în stradela unde se află liceul, Saşa se ruşinează că-i petrecut de o femeie înaltă şi trupeşă. Îşi întoarce capul şi-i spune:

— Mătuşică, mata du-te acasă. Merg de-aici şi singur.

Olenka se opreşte în loc şi-l urmăreşte cu privirea, fără să clipească din ochi, până ce copilul se mistuie pe poarta liceului. Vai, cât de mult îl iubeşte! Din ataşamentele ei de odinioară niciunul n-a fost aşa de adânc, niciodată mai înainte inima ei n-a fost supusă desăvârşit, atât de dezinteresat şi cu atâta bucurie ca acum, când s-a trezit în ea din ce în ce mai mult sentimentul matern. Pentru băieţaşul acesta străin, pentru gropiţele sale din obraji, pentru şapca lui – ea şi-ar fi dat viaţa, şi-ar fi dat-o cu

bucurie, cu lacrimi de înduioşare. De ce? Dar cine ştie de ce?

După ce-l petrece pe Saşa la liceu, Olenka se întoarce acasă aşa de liniştită, împăcată, plină de iubire. Faţa ei, întinerită în ultima jumătate de an, zâmbeşte, luminează. Trecătorii, uitându-se la ea, se bucură şi-i spun:

— Bună ziua, Olga Semionovna. Ce mai faci, draga de tine?

— Tare-i grea acuma învăţătura la liceu, povesteşte ea la piaţă. E glumă? Ieri şcolarii dintr-a întâia au avut de învăţat o fabulă pe de rost… şi unde mai pui traducerea din latineşte, apoi problema… Cum să-l ţină capul pe copilaş?

Olenka începe să vorbească de profesori, de lecţii, de manuale – tocmai ceea ce spune şi Saşa.

Iau prânzul amândoi la ora trei, iar seara îşi prepară lecţiile împreună şi plâng. Aşezându-l în pat, Olenka face îndelung semnul crucii deasupra lui şi rosteşte în şoaptă o rugăciune. Apoi, ducându-se la culcare, visează viitorul acela îndepărtat şi neguros, când Saşa – după isprăvirea învăţăturii – va ajunge doctor sau inginer, va avea o mare casă proprie, cai, trăsură… o să se însoare şi are să aibă copii. Adoarme şi se gândeşte mai departe la aceleaşi lucruri – şi lacrimi îi curg pe obraji din ochii săi închişi. Iar pisica cea neagră stă culcată lângă dânsa şi toarce:

„Sfâr… sfâr… sfâr…”

Deodată se aude o bătaie puternică în portiţă. Olenka se deşteaptă şi, de spaimă, nici nu suflă. Inima îi zvâcneşte cumplit. Trece o jumătate de minut – şi altă ciocănitură…

„A venit o telegramă din Harkov, îşi zice Olenka, începând să tremure din tot trupul. Mama îl cheamă pe Saşa la ea, la Harkov… Vai, Doamne Dumnezeule!” E deznădăjduită. Frigul îi cuprinde capul, picioarele, mâinile… Parcă nu se află om mai nenorocit decât dânsa pe pământ. Dar trece încă un minut. Se aud glasuri. Veterinarul s-a întors acasă de la club.

„Of, slavă Domnului”, se gândeşte ea.

O piatră i se ridică încet-încet de pe inimă. Îşi simte iarăşi sufletul uşurat. Se culcă cu gândul la Saşa, care doarme buştean în odaia de alături şi, din când în când, vorbeşte prin somn:

„Am să-ţi arăt eu ţie! Marş de aici! Lasă-mă în pace!”

Publicată pentru prima oară în revista *Semia,* 1898, Nr. 1, 3 ianuarie (aprobată de cenzură la 31 decembrie

1898). Sub titlu se află menţiunea: *Nuvelă de Anton Cehov.* Semnată: Anton Cehov. Cu unele mici modificări de punctuaţie şi de text şi fără subtitlu, nuvela a fost inclusă în culegerea de *Opere* din anul 1901, vol. IX şi 1903, vol. XII. Publicăm textul din 1901.

La jumătatea anului 1898, directorul revistei *Semia,* N.E. Efros, s-a adresat în scris lui Cehov, rugându-l să susţină revista prin colaborarea lui. În următoarea lui misivă, Efros îi mulţumeşte pentru „scrisoarea frumoasă şi caldă" pe care o primise şi pentru „promisiunea de a colabora". Scrisoarea adresată de Cehov lui Efros nu ne-a parvenit. După repetate insistenţe din partea lui Efros, Cehov trimite spre începutul lui decembrie 1898 o nuvelă pentru revista *Semia.* La 9 decembrie, Efros îi mulţumeşte telegrafic şi-i cere permisiunea de a publica această nuvelă şi în numărul de Crăciun al ziarului *Novosti dnia.* Probabil că Cehov n-a încuviinţat însă acest lucru, deoarece în scrisoarea din 13 decembrie, Efros îi scrie: „Bineînţeles că voi îndeplini cu stricteţe dorinţele dumneavoastră, nuvela va fi publicată toată o dată în revista *Semia* şi nu va mai apărea şi în numărul de Crăciun, dacă dumneavoastră nu doriţi acest lucru... Vă trimit mâine corectura." Însă corectura a fost primită de Cehov abia pe la 20 decembrie (vezi scrisoarea sa adresată lui Efros la 20 decembrie 1898).

În carnetul de însemnări al lui Cehov găsim următoarele schiţări iniţiale ale subiectului nuvelei: „A fost soţia unui artist – îi plăceau teatrul şi scriitorii, părea absorbită total de munca soţului ei şi toţi se mirau cum a izbutit el să facă o căsătorie atât de reuşită; dar iată că soţul moare; ea s-a căsătorit cu un cofetar şi s-a dovedit că nimic n-o pasiona mai mult decât fiertul dulceţii; teatrul îl dispreţuia acum, deoarece devenise evlavioasă, după pilda celui de al doilea soţ."

I.I. Gorbunov-Pasadov îi scrie la 24 ianuarie lui Cehov: „Ne bucură mai ales faptul că forţa dumneavoastră creatoare este atât de rodnică şi vă reuşesc lucruri atât de minunate. Când eram la Kaluga încă, am citit cu nespusă satisfacţie *Un caz din practică...* iar la Moscova, Lev N. [Tolstoi] mi-a citit mie (şi celor care mai erau la

el), a citit minunat şi cu multă pasiune două dintre noile dumneavoastră nuvele: *În interes de serviciu* şi *Bombonica.* Amândouă nuvelele sunt foarte bune, mai ales *Bombonica.* E o lucrare absolut în spiritul lui Gogol. *Bombonica* va rămâne în literatura noastră ca şi personajele, devenite proverbiale, ale lui Gogol. Lev N. e încântat. El repetă mereu că nuvela e o adevărată perlă şi că Cehov este un mare, mare scriitor. A citit-o de vreo patru ori cu voce tare şi de fiecare dată citea cu şi mai multă pasiune." Acelaşi lucru îl relatează şi S.T. Semionov (*Despre întâlnirile cu A. P. Cehov – Puti,* 1913, Nr. 2, februarie) şi P. Sergheenko (*Despre Cehov* în culegerea *Despre Cehov,* M., 1910, pp. 197-198).

Tatiana Lvovna, fiica lui Tolstoi, îi scrie lui Cehov la 30 martie 1899: *„Bombonica* este o minune! Tata a citit-o de patru ori cu glas tare şi spunea că a devenit mai deştept citind-o."

Însuşi Cehov îi scrie lui A.S. Suvorin la 27 ianuarie 1899: „Am publicat de curând o nuvelă umoristică de 1/2 coală şi acum mi se scrie că L.N Tolstoi citeşte această nuvelă cu glas tare şi o citeşte extraordinar de bine". Acelaşi lucru îl comunică Cehov şi surorii sale, Maria Pavlovna (4 februarie).

Cu unele abrevieri şi modificări, nuvela *Bombonica* a fost inclusă de Tolstoi în Culegerea întocmită de el în anul 1905, intitulată *Cercul de lectură;* adăugându-i adnotările sale personale şi explicaţiile aferente, a plasat-o apoi în rubrica *Lectura săptămânală* între data de 2 şi 3 iunie.

Casa cea nouă

Traducere de Alice Gabrielescu şi Tatiana Panaitescu

I

La trei verste de satul Obruceanovo se construia un pod mare. Din curţile satului aşezat pe o coastă povârnită de deal se vedeau zăbrelele scheletului; pe timp de ceaţă sau în zilele liniştite de iarnă, când barele subţiri de oţel şi toată schelăria se acopereau de promoroacă, podul căpăta o înfăţişare pitorească, aproape fantastică. Prin sat trecea în trăsurica lui uşoară inginerul Kucerov, constructorul podului, un bărbat înalt, spătos, cu barbă, purtând pe cap o şapcă moale şi mototolită; câteodată, în zilele de sărbătoare, veneau prin sat şi salahorii care lucrau la pod, nişte golani care cereau de pomană, râdeau de muieri, uneori mai şi furau câte ceva. Dar asta se întâmpla rar; de obicei, zilele treceau liniştite, de parcă podul nici n-ar fi fost şi doar seara, când la construcţie se aprindeau focuri, vântul aducea în sat ecoul slab al cântecelor golanilor. Iar ziua răzbea în răstimpuri un sunet metalic şi trist: don… don… don…

Într-o zi inginerului Kucerov i-a venit şi soţia. Ei i-au plăcut malurile râului, i-a plăcut priveliştea minunată ce se deschidea spre valea înverzită, presărată cu sate, biserici şi cirezi de vite şi l-a rugat pe soţul ei să cumpere prin împrejurimi o bucată de pământ şi să construiască pentru ei o casă. El i-a ascultat rugămintea. A cumpărat douăzeci de deseatine de teren şi pe malul înalt, în poiana în care păşteau până atunci vacile din Obruceanovo, a clădit o casă frumoasă cu etaj, cu terasă, balcoane şi un turn, în vârful căruia în fiecare duminică se înălţa

un steag.

Construcţia a durat vreo trei luni şi apoi, în tot timpul iernii s-au sădit copaci mari în parc, iar când a venit primăvara şi parcul a înverzit, au fost trase alei; grădinarul şi doi muncitori cu şorţuri albe nu mai pridideau săpând; dintr-un havuz a început a ţâşni apa şi un glob mare din oglinzi sclipea atât de orbitor că te dureau ochii privindu-l. Totodată casa a căpătat şi un nume: Casa cea nouă.

Într-o zi senină şi caldă, spre sfârşitul lui mai, la fierăria lui Rodion Petrov din Obruceanovo au fost aduşi de la casa cea nouă doi cai minunaţi, albi ca zăpada, zvelţi şi bine hrăniţi, care semănau leit unul cu altul.

— Adevărate lebede! a preţuit Rodion caii albi, privindu-i cucernic.

Soţia fierarului, Stepanida, copiii şi nepoţii lui au ieşit în uliţă ca să privească şi ei. Puţin câte puţin s-a adunat o ceată întreagă. Au venit cei doi Lîcikov, tatăl şi fiul, spâni amândoi de felul lor, cu feţele buhăvite şi fără şepci pe cap. A venit şi Kozov, un bătrân înalt, uscăţiv, cu barbă lungă, rară, cu nelipsitul său baston încârligat la vârf. Kozov clipea mereu din ochii săi vicleni şi zâmbea cu înţeles, de parcă ar fi ştiut ceva, dar nu voia să spună.

— Albi, albi, dar altfel ce-i într-înşii? a cârtit el. Îndoapă-i şi pe ai mei cu ovăz şi au să fie şi ei tot atât de graşi. Da’ ia să-i văd pe ăştia trudiţi la plug şi pocniţi cu biciul.

Vizitiul l-a privit cu dispreţ, dar n-a scos o vorbă. Pe urmă a început a povesti, trăgând din ţigară, şi tot timpul până s-a aprins focul în potcovărie n-a mai tăcut. Ţăranii adunaţi au aflat de la el multe amănunte: stăpânii sunt oameni bogaţi; stăpâna, Elena Ivanovna, înainte de a se mărita a fost săracă, câştiga traiul ca guvernantă la Moscova; e o femeie bună, miloasă, îi place să-i ajute pe săraci. La moşia cea nouă, spunea vizitiul, stăpânii n-au să are, n-au să semene, au luat-o numai ca să trăiască în voie, să poată respira aer curat.

Când a plecat cu caii potcoviţi spre casă, au mers după el o droaie de băieţandri, câinii lătrau, iar Kozov, privind în urma alaiului, clipea batjocoritor din ochi:

— Ian te uită, moşieri! Şi-au făcut o casă, şi-au făcut rost de cai, dar de te uiţi bine, n-au după ce bea apă. Moşieri! Pff…

Kozov n-a putut suferi din capul locului nici casa cea nouă,

nici perechea de cai albi, nici pe vizitiul sătul şi chipeş. Era văduv şi trăia singur; ducea o viaţă plictisitoare (o boală pe care el o numea când limbricariţă, când pântecariţă, îl împiedica să muncească), bani pentru trai căpăta de la fiul său, muncitor la o cofetărie din Harkov şi astfel, cât era ziua de lungă, nu făcea nimic decât se plimba, colinda pe malul râului sau prin sat şi dacă vedea bunăoară că un ţăran târăşte un trunchi de copac sau se duce să prindă peşte, îi spunea: „ai ales un trunchi uscat, putred” sau „pe o asemenea vreme n-ai să prinzi nimic”. Dacă era secetă, susţinea că n-o să plouă până va da gerul, iar când ploua, spunea că „haiti! grânele au putrezit pe câmp, toată recolta e pierdută”. Făcând aceste afirmaţii, clipea din ochi de parcă ştia el ce ştia.

Seara, în casa cea nouă se aprindeau focuri bengale şi pocneau rachete cu artificii; pe râul Obruceanovo trecea o barcă cu pânze şi luminiţe roşii. Într-o dimineaţă, Elena Ivanovna, soţia inginerului, cu micuţa ei fiică, au venit în sat într-o trăsură cu roţi galbene, trasă de doi ponei murgi; şi mama şi fiica purtau pălării de pai cu boruri mari aplecate pe urechi.

Era tocmai în timpul când se căra gunoiul la câmp şi fierarul Rodion, bătrân, înalt şi slab, stătea fără şapcă, cu furca pe umeri, lângă căruţa lui murdară şi privea speriat la ponei; după schimele feţei lui era limpede că nu mai văzuse niciodată cai atât de mici.

— A venit Kuceroaia! se auzeau şoapte în jur. Ia te uită, a venit Kuceroaia!

Elena Ivanovna a privit spre şirul de case, parcă alegând una, şi a oprit caii lângă cea mai sărăcăcioasă, la geamul căreia se îngrămădiseră ciorchine nenumărate capete de copii – bălane, oacheşe şi roşcate. Stepanida, soţia lui Rodion, o bătrână grasă, a ieşit fuga afară cu basmaua lunecată de pe părul ei cărunt; privind spre trăsură în bătaia razelor de soare, surâdea şi i se strâmba faţa, de parcă ar fi fost oarbă.

— Ia asta pentru copii, a spus Elena Ivanovna, dându-i trei ruble.

Stepanida a început deodată să plângă şi s-a îndoit de mijloc până la pământ. Rodion s-a prăbuşit şi el, arătându-şi ţeasta lată, castanie şi în graba lui era cât pe ce să-i bage nevestei furca în şold. Elena Ivanovna s-a speriat şi a plecat înapoi.

II

Lîcikovii, tatăl şi fiul, au prins pe păşunea lor doi cai de povară, un ponei şi un taur tânăr şi botos de algauz, şi împreună cu roşcovanul Volodka, fiul fierarului Rodion, i-au adus în sat. Au chemat apoi pe staroste, au adunat martori şi au plecat să constate pagubele pricinuite.

— Bine, lasă! spunea Kozov clipind. Laaasă-l să se mai zbată şi el, inginerul! Ce, credea că n-avem judecată? Bine! Trimiteţi după uriadnic, să întocmească actul!...

— Să întocmească actul! îi ţinea hangul Volodka.

— Nici nu pot lăsa asta aşa!... ţipa Lîcikov-fiul, şi urma să ţipe din ce în ce mai tare, iar faţa lui spână părea că se umflă văzând cu ochii. Modă nouă! Dă-le libertate, păi ei îndată îţi calcă păşunile. Nu au dreptul să asuprească poporul! Azi nu mai sunt iobagi şi robi!...

— Nu mai sunt iobagi şi robi! repeta Volodka.

— Am trăit noi şi fără pod, cârtea posomorât Lîcikov-tatăl, n-am cerut pod, pentru ce ne trebuie pod? Nu vrem.

— Fraţi creştini, asta nu se poate lăsa aşa!

— Bine, bine! clipea Kozov. Las' să se mai zbată şi ăştia, moşierii, de!

Au pornit-o înapoi spre sat şi tot drumul Lîcikov-fiul s-a bătut cu pumnul în piept şi a ţipat, iar Volodka ţipa şi el, repetându-i cuvintele. În timpul acesta în sat, lângă cei trei cai şi tăuraşul de rasă s-a bulucit o mulţime de norod. Tăuraşul n-avea linişte şi privea urât pe sub arcada frunţii, apoi deodată şi-a lăsat botul în pământ şi a rupt-o la goană zvârlind din picioarele de dinapoi. Kozov s-a speriat şi a început să-şi rotească băţul, iar lumea a pufnit în râs. După aceea, au încuiat vitele şi au rămas să aştepte.

Spre seară, inginerul a trimis cinci ruble, ca despăgubiri pentru stricăciuni, şi amândoi caii, poneiul şi tăuraşul, flămânzi şi însetaţi, s-au întors acasă, cu capetele plecate, ca nişte vinovaţi duşi la locul de execuţie.

Primind cele cinci ruble, Lîcikovii, tatăl şi fiul, starostele şi Volodka, au trecut cu barca pe malul celălalt, în satul Kreakovo, unde era cârciumă şi au chefuit acolo îndelung. Se auzea cum cântau şi cum ţipa tânărul Lîcikov. În sat, femeile se vânzoleau de neliniştе; n-au dormit toată noaptea. N-a dormit nici Rodion.

— Nu-i bine, spunea el, răsucindu-se de pe o parte pe alta şi oftând. Se supără boierul şi apoi pas de te măsoară cu el... L-au supărat pe boier, of... l-au supărat... Nu-i bine...

Într-o zi, câţiva ţărani, printre care şi Rodion, s-au dus la pădure să-şi împartă postatele. În drumul spre casă l-au întâlnit pe inginer. Era îmbrăcat cu o cămaşă roşie de pânză şi purta cizme înalte. După el venea cu limba scoasă un câine de vânătoare.

— Bună ziua, fraţilor! a spus el.

Ţăranii s-au oprit scoţându-şi căciulile din cap.

— De mult doream să stau de vorbă cu voi, fraţilor, a urmat inginerul. Iată ce vreau să vă spun: încă de la începutul primăverii, vitele voastre intră în fiecare zi în grădina şi în pădurea mea. Toată iarba au bătătorit-o. Porcii voştri mi-au stricat păşunea şi-mi strică şi grădina de zarzavat, iar în pădure au pierit toţi puieţii. Cu ciobanii voştri nu pot ajunge la nicio înţelegere. Eu îi rog cu frumosul, ei răspund obraznic. În fiecare zi vitele voastre îmi fac stricăciuni şi eu tac, nu vă amendez, nu mă plâng, iar voi mi-aţi gonit caii şi tăuraşul şi mi-aţi luat cinci ruble. E drept asta? V-aţi purtat oare ca buni vecini? continua el şi în timp ce vorbea, vocea îi era caldă, convingătoare şi în privire nu aflai nicio urmă de asprime. Oare aşa se poartă oamenii cumsecade? Acum o săptămână cineva dintre ai voştri a tăiat din pădurea mea doi stejari. Aţi săpat drumul spre Eresnevo şi acum mă văd nevoit să fac un ocol de trei verste. De ce mă supăraţi la fiecare pas? Ce rău v-am făcut, pentru Dumnezeu? Şi eu, şi soţia mea ne dăm toată silinţa să trăim cu voi în pace şi înţelegere, să-i ajutăm pe ţărani cât putem. Soţia mea este o femeie bună, oricând gata să dea un ajutor şi chiar doreşte din suflet să vă poată fi de folos vouă şi copiilor voştri. Iar voi plătiţi binele cu rău. Sunteţi nedrepţi, fraţilor. Gândiţi-vă la tot ce v-am spus. Vă rog mult să vă gândiţi. Noi ne purtăm cu voi omeneşte, plătiţi-ne şi voi cu aceeaşi monedă.

Spunând aceasta, inginerul s-a întors şi a plecat. Ţăranii au mai stat încă puţin pe loc, şi-au băgat apoi în cap şepcile şi au pornit şi ei. Rodion, care înţelegea tot ce i se spunea tocmai pe dos, tălmăcind spusele inginerului, a oftat adânc:

— Trebuie să plătim! Plătiţi, zice, fraţilor, cu monedă...

Au mers tăcuţi până în sat. Ajungând acasă, Rodion s-a închinat, şi-a scos încălţările şi s-a aşezat pe laviţă lângă

nevastă-sa. Acasă, el şi Stepanida stăteau întotdeauna alături, tot alături umblau şi pe stradă, mâncau, beau şi dormeau întotdeauna împreună şi cu cât treceau anii, se iubeau tot mai mult. În casa lor era strâmt, prea cald şi peste tot vedeai copii, – pe podea, la geam, pe cuptor... Cu toată vârsta ei înaintată, Stepanida tot mai odrăslea, aşa încât, privind grămada de copii, cu greu ghiceai care erau ai lui Rodion şi care ai lui Volodka. Lukeria, nevasta lui Volodka, o femeie tânără, dar urâtă, cu ochii bulbucaţi şi nasul coroiat ca un cioc de pasăre, frământa aluat, într-o copaie; Volodka stătea pe cuptor cu picioarele spânzurate.

— Pe drum, lângă ogorul lui Nikita, l-am întâlnit pe inginer cu câinele... a început a povesti Rodion, după ce s-a mai odihnit, scărpinându-şi coatele şi coastele. Trebuie să plătim, zice... cu monedă, zice... Monedă, de unde? Dar câte un bănuţ de gospodărie tot ar trebui dat. Tare l-am mai supărat pe boier. Rău îmi pare...

— Am trăit şi fără pod, a mormăit Volodka fără să privească la nimeni, şi nici nu vrem.

— Da' ce ai cu podul? E al statului.

— Nu vrem.

— Pe tine nu te întreabă nimeni ce vrei.

— „Nu mă întreabă", l-a îngânat Volodka. Noi nu mergem nicăieri, ce ne trebuie pod? La nevoie trecem râul şi cu barca.

Cineva a bătut de afară în geam atât de tare, că toată căscioara s-a cutremurat.

— Volodka e acasă? s-a auzit glasul lui Lîcikov fiul. Volodka, ieşi afară, hai să mergem.

Volodka a sărit de pe cuptor şi a început să-şi caute şapca.

— Nu te duce, Volodia, i-a zis cu sfială Rodion. Nu umbla cu el, fiule, tu eşti prost ca un copil mic şi el nu te învaţă la bine. Nu te duce.

— Nu te duce, fiule, s-a rugat şi Stepanida şi clipea des din ochi, gata să plângă. Te cheamă să mergeţi la cârciumă.

— „La cârciumă", a îngânat-o Volodka.

— Iar te întorci beat, javra irodului! a izbucnit Lukeria, privindu-l cu ochi răi. Du-te, du-te, şi arde-te-ar focul iadului în rachiu, drac fără coarne ce eşti!

— Tacă-ţi gura! a răcnit Volodka.

— M-au dat după un prost, m-au nenorocit, orfană sărmană ce

sunt, după un beţiv, urla Lukeria, ştergându-şi faţa cu mâna plină de aluat. Nu te-aş mai fi privit niciodată în faţă!

Volodka i-a dat o palmă peste ureche şi a ieşit afară.

III

Elena Ivanovna a venit cu fetiţa în sat pe jos, în plimbare. Era într-o duminică şi uliţele satului se umpluseră de femei şi fete îmbrăcate în rochii colorate viu. Rodion şi Stepanida, care şedeau alături pe prag, s-au înclinat zâmbind către Elena Ivanovna şi fetiţă; erau doar cunoştinţe vechi. Din geam priveau mai mult de zece copii; feţişoarele tuturor arătau nedumerire, curiozitate şi toţi şopoteau:

— A venit Kuceroaia! Kuceroaia!

— Bună ziua, a zis Elena Ivanovna, oprindu-se; a tăcut o vreme, apoi a întrebat:

— Ei, ce mai faceţi?

— Binişor, trăim, mulţumim lui Dumnezeu, a răspuns repede Rodion. Cum vedeţi, trăim.

— Ce fel de viaţă-i şi asta a noastră! a oftat Stepanida. Vedeţi şi singură, cucoană dragă, sărăcie! Suntem de toţi paisprezece suflete şi numai doi câştigă. Fierar – doar cu numele, dar când cineva aduce un cal la potcovit, n-avem cărbuni şi nici bani să cumpărăm nu avem. Ne chinuim tare mult, cucoană, se jeluia ea şi începu să râdă, aaah, ce ne mai chinuim!

Elena Ivanovna s-a aşezat şi ea pe prag şi, îmbrăţişându-şi strâns fetiţa, a rămas pe gânduri, iar dacă te uitai la fetiţă, vedeai că o munceau şi pe ea gânduri triste; tăcută şi cuminte, se juca încet cu umbreluţa frumoasă de dantelă pe care o luase din mâna maică-sii.

— Sărăcie! a zis şi Rodion. Griji multe, muncim şi nicio scăpare nu vedem. Şi Dumnezeu nu vrea să trimită ploaie. Ce să mai vorbim, nu trăim bine!

— Vă este greu ducând o astfel de viaţă, a zis Elena Ivanovna, dar, în schimb, pe lumea cealaltă veţi fi fericiţi.

Rodion n-a înţeles bine şi a tuşit în pumn. Stepanida a oftat iar:

— Cucoană dragă, tot bogatului o să-i fie mai bine şi pe lumea cealaltă. Bogatul aprinde lumânări, face slujbe, bogatul dă de pomană, dar ţăranul? El n-are vreme nici să-şi facă cruce – sărac, gol, flămând, ce să dea? Cum să-şi mântuie sufletul? Şi păcate are mai multe, tot din sărăcie; de jale lătrăm ca nişte câini unii la alţii, o vorbă bună nu ne spunem, şi câte alte rele se mai petrec, cucoană dragă, Doamne fereşte! Se

vede că nu-i pentru noi fericirea nici pe lumea asta, nici pe cealaltă. Au parte de ea numai bogaţii.

Vorbea cu faţa veselă, într-atât se obişnuise de mult să vorbească de viaţa ei grea. Rodion zâmbea şi el; îi plăcea s-o asculte pe bătrâna lui, era atât de deşteaptă şi meşteră la vorbă.

— Aşa pare numai că bogaţilor le vine uşor, a spus Elena Ivanovna. Fiecare om cu durerile lui. Iată, noi, eu şi soţul meu, trăim în larg, avem bani, dar parcă suntem fericiţi? Eu, femeie încă tânără, am patru copii, şi toţi sunt mereu bolnavi, şi eu însămi sunt bolnavă, iau mereu fel de fel de leacuri.

— Dar ce boală aveţi? a întrebat-o Rodion.

— O boală femeiască. Nu dorm şi mă chinuiesc durerile de cap. Iată şi acuma, stau, vorbesc, dar simt cum mă înjunghie prin cap, simt şi o slăbiciune în tot corpul şi starea aceasta e mai chinuitoare decât truda muncii, oricât ar fi munca de grea. Şi sufletul mi-e plin de nelinişte. Veşnic mă roade teama pentru viaţa copiilor şi a soţului meu. Fiecare familie are câte o durere. Avem şi noi durerea noastră. Eu nu sunt de neam nobil. Bunicul meu a fost simplu ţăran, tatăl meu a ţinut prăvălie la Moscova şi era şi el un om simplu. Familia soţului meu este însă bogată şi nobilă. Părinţii lui l-au oprit să se însoare cu mine, dar el nu i-a ascultat, s-a certat cu ei şi iată că nici până azi n-am căpătat iertare. Supărarea lor îl neliniştеşte pe soţul meu, îl roade şi-l ţine într-o necontenită încordare. El îşi iubeşte mama, o iubeşte foarte mult, astfel că şi eu sunt neliniştită. Simt cum mă doare sufletul.

Lângă casa lui Rodion se adunaseră şi alţi săteni, bărbaţi şi femei, şi ascultau. S-a apropiat şi Kozov, scuturându-şi bărbuţa lungă şi subţire. S-au apropiat şi Lîcikovii – tatăl şi fiul.

— Şi într-adevăr, nu poţi cunoaşte fericirea şi mulţumirea când simţi că nu ţi-ai găsit un loc pe lume, a continuat Elena Ivanovna. Fiecare dintre voi stă pe bucata lui de pământ, fiecare dintre voi munceşte şi ştie de ce munceşte; soţul meu face case şi poduri, în sfârşit, fiecare şi-a dobândit un loc sub soare. Dar eu? Eu nu fac decât să rătăcesc de ici, colo. N-am bucata mea de pământ, nu muncesc şi mă simt pretutindeni străină. Să nu-mi judecaţi vorbele după înfăţişare; un om poate fi bogat îmbrăcat, poate avea bani mulţi, dar asta nu înseamnă că e şi mulţumit de viaţa lui.

S-a sculat de plecare, luându-şi fetiţa de mână.

— Îmi place mult la voi, a spus ea zâmbind şi zâmbetul ei slab şi sfios trăda că într-adevăr nu-i sănătoasă, arătând totodată cât era de tânără şi de frumoasă. Avea o faţă palidă, prelungă, sprâncene întunecate şi păr mult, blond. Fetiţa semăna cu mama ei, slăbuţă, blondă şi fină. Amândouă erau parfumate.

— Şi râul îmi place, şi pădurea şi satul... a urmat Elena Ivanovna. Aş fi voit să trăiesc aici toată viaţa şi mi se pare că aici aş fi putut să mă fac bine şi să-mi găsesc şi eu un loc statornic. Doresc mult, foarte mult, să vă ajut, să vă fiu de folos, să vă fiu apropiată. Cunosc nevoile voastre, iar ceea ce nu cunosc, simt, ghicesc cu inima mea. Sunt bolnavă, slabă şi nu ştiu dacă am să pot schimba toate aşa cum aş dori. Dar am copii şi-mi voi da silinţa să-i cresc aşa fel ca ei să se obişnuiască aici şi să vă iubească. Voi căuta să-i conving că viaţa lor nu le aparţine lor înşile, ci vouă. Dar vă rog, vă rog din toată inima, vă implor să aveţi încredere în noi, ca să putem trăi ca prieteni. Soţul meu este un om bun, simţitor. Nu-l tulburaţi şi nu-l enervaţi. Pe el îl supără adânc şi neplăcerile mărunte, bunăoară ieri, vitele din sat au intrat în grădina noastră de legume şi cineva a rupt gardul. O asemenea purtare din partea voastră îl duce la disperare. Vă rog, a continuat ea cu glas rugător şi încrucişându-şi mâinile la piept, vă rog, purtaţi-vă cu noi ca nişte vecini buni, să trăim în pace! Nu degeaba se spune că e mai bună o pace strâmbă decât un război drept şi că mai mult folos ai cumpărându-ţi un vecin bun decât o moşie. Vă repet că soţul meu este un om bun; dacă vă veţi purta bine, vă făgăduiesc că vom face tot ce ne stă în putere; vom repara drumurile, vom clădi pentru copiii voştri o şcoală. Aveţi făgăduiala mea.

— Pentru asta, cucoană, vă mulţumim cu plecăciune, a spus Lîcikov-tatăl, privind în pământ. Dumneavoastră sunteţi femeie cu carte, ştiţi mai bine. Numai că la Eresnevo, unul Voronov, un ţăran chiabur, a făgăduit să clădească o şcoală, spunea şi el tot aşa – fac şi dreg – dar a pus numai lemnăria şi a lăsat lucrul baltă, iar ţăranii s-au nevoit ei pe urmă să pună acoperişul şi să isprăvească şcoala, i-a costat cu totul o mie de ruble. Lui Voronov ce-i păsa, stătea şi-şi mângâia barba, dar pentru ţărani a fost mare supărare.

— Ăla era un cioroi, dar acum a venit o stăncuţă, a spus Kozov, clipind viclean.

Au izbucnit râsete.

— Nu ne trebuie şcoală, a mârâit Volodka supărat. Copiii noştri se duc la Petrovskoe – şi lasă-i aşa. Nu vrem.

Elena Ivanovna s-a pierdut cu firea. Faţa i-a pălit şi s-a lungit, inima i s-a strâns de parcă ar fi atins-o cineva cu un obiect grosolan şi, fără să mai rostească niciun cuvânt, a plecat, mergând din ce în ce mai repede, fără să privească în urmă.

— Cucoană! a strigat-o Rodion, luându-se după ea. Cucoană, aşteaptă niţel, vreau să-ţi spun ceva.

Pornise după dânsa, fără şapcă şi o striga încet, de parcă ar fi cerşit.

— Cucoană! stai niţel, să-ţi spun ceva.

Abia la capătul satului Elena Ivanovna s-a oprit la umbra unui copac bătrân, lângă o căruţă.

— Nu fi supărată, cucoană, i-a spus Rodion. Lasă. Mai rabdă şi dumneata niţeluş. Rabdă vreo doi ani. Ai să trăieşti aici, ai să rabzi şi pe urmă s-or limpezi lucrurile. Oamenii noştri îs buni, cuminţi – nu-s răi, uite, îţi spun ca în faţa lui Dumnezeu. Nu te uita la Kozov şi la Lîcikovi şi nici la Volodka nu te uita, e un prostănac: cine ce-i spune întâi aia crede. Ceilalţi oameni sunt cuminţi... Tac... Câte unul, ar vrea el să spună un cuvânt, aşa, după cuget, să te apere adică, dar nu poate. Este şi suflet, este şi conştiinţă, dar limbă nu are. Nu te supăra... mai rabdă... ce mai!

Elena Pavlovna privea râul larg şi liniştit, se gândea la ceva, iar lacrimile îi curgeau pe obraji. Pe Rodion îl mişcau adânc lacrimile ei – era cât p-aci să plângă şi el.

— Lasă, cucoană, îngăimă el. Mai rabdă vreo doi ani. Se poate şi şcoală, şi drumuri, dar nu toate o dată... Dacă vrei, de pildă, să semeni pe dâmbul ista pâine, atunci scoate-i mai întâi rădăcinile, scoate pietrele şi apoi ară şi umblă... şi cu oamenii adică... aşa... umblă şi umblă până-i dovedeşti.

De lângă casa lui Rodion s-a desprins un pâlc de oameni şi veneau spre ei. Cântau din gură şi din armonică. Se apropiau din ce în ce.

— Mamă, să plecăm de aici! a spus fetiţa, strângându-se palidă lângă maică-sa şi tremurând din tot trupul. Să plecăm, mamă!

— Unde?

— La Moscova... Să plecăm, mamă!...

A podidit-o plânsul. Rodion s-a zăpăcit de tot, faţa i s-a acoperit de broboane de sudoare. A scos din buzunar un castravecior strâmb ca o semilună, presărat tot cu picăţele ruginii, şi a început să-l îndese în mâna fetiţei.

— Hai, hai, bolborosea el, încruntându-se, ia castraveciorul, mănâncă-l. Nu trebuie să plângi, mama o să te bată. Şi acasă o să te spună lui tata. Hai, hai…

Ele au plecat mai departe, iar fierarul păşea în urma lor împins mereu de dorinţa de a le spune ceva care să le meargă la inimă. Văzându-le însă adâncite în gânduri, roase de propria lor durere, văzând că nu-l bagă în seamă deloc, s-a oprit şi, punând mâna streaşină la ochi, a rămas privind în urma lor, până ce subţiraticele făpturi s-au pierdut în pădure.

IV

Inginerul devenea zi cu zi mai mânios, mai bănuitor; în orice fleac vedea un furt sau o încercare de furt. Porţile au început să fie ţinute închise şi în timpul zilei, iar noaptea, doi paznici umblau prin grădină, bătând într-o scândură. Nimeni din satul Obruceanovo n-a mai fost chemat la lucru cu ziua de când cineva (dintre ţărani sau golani – nu se ştie) a schimbat roţile noi de la o căruţă cu altele vechi, apoi, ceva mai târziu, s-au furat două frâuri şi un cleşte, încât şi cei din sat au început să murmure. S-a dat zvon că va trebui să se facă o percheziţie la Lîcikovi şi la Volodka şi atunci cleştele şi frâurile au fost găsite în grădina inginerului, lângă gard: le aruncase cineva.

Într-o zi, câţiva săteni care veneau din pădure s-au întâlnit din nou pe drum cu inginerul. Acesta s-a oprit şi, fără să dea bună ziua, a început să vorbească privind supărat când la unul, când la altul:

— V-am rugat să nu mai culegeţi ciuperci din parc şi de pe lângă curte, să le lăsaţi pentru soţia mea şi copii – dar fetele voastre vin în zori şi în urma lor nu mai rămâne nicio ciupercă. Pe voi, fie că vă roagă omul, fie că nu, totuna-i. Şi rugăminţile noastre şi purtarea bună sunt zadarnice, văd.

Şi-a lăsat privirea mânioasă asupra lui Rodion şi a urmat:

— Eu şi soţia mea ne-am purtat cu voi ca de la om la om, de la egal la egal, dar voi?... Ei, dar ce-mi mai bat gura! Până la urmă cred că voi începe să vă dispreţuiesc, altceva nu-mi rămâne.

Şi, făcând o sforţare ca să-şi stăpânească mânia şi să nu spună ceva ce n-ar trebui, s-a întors în loc şi şi-a văzut de drum.

Venind acasă, Rodion şi-a făcut o cruce, s-a descălţat şi s-a aşezat pe laviţă lângă nevastă-sa.

— Da... a început el să vorbească, după ce s-a mai odihnit. Mergem noi şi iată că boierul Kucerov ne iese în faţă... Da... le-a văzut pe fete-n zori... De ce, zice, nu aduc ciuperci şi pentru nevastă-mea şi pentru copii. Apoi se uită drept la mine: eu, zice, şi nevastă-mea o să te dispreţuim. Am vrut să mă închin până la pământ în faţa lui, dar n-am îndrăznit... Să-i dea Dumnezeu sănătate... Dă-le Doamne...

Stepanida şi-a făcut cruce şi ea.

— Boierii sunt buni, nu-s cine ştie ce deştepţi, dar buni... şi-a

urmat vorba Rodion. „O să te dispreţuim”… aşa mi-a zis, de faţă cu toată lumea. Asta la bătrâneţe… şi… dar n-ar fi nimic… veşnic ar trebui să ne rugăm pentru ei… Dă-le lor, Maica Domnului…

La Înălţarea Crucii, la 14 septembrie, era zi de hram. Lîcikovii, tatăl şi fiul, au plecat încă de dimineaţă pe malul celălalt şi s-au înapoiat de acolo la prânz beţi morţi, au umblat apoi multă vreme prin sat – ba cântau, ba înjurau cu vorbe urâte – apoi s-au bătut şi s-au dus la casa cea nouă să se plângă.

Cel dintâi a intrat în curte Lîcikov-tatăl, cu un băţ lung în mână; s-a oprit nehotărât şi şi-a scos căciula. Inginerul stătea pe terasă şi bea ceai, împreună cu toată familia.

— Ce vrei? i-a strigat el.

— Înălţimea Voastră, boierule, a început Lîcikov şi s-a pornit să bocească. Faceţi-vă milă şi pomană, apăraţi-mă. Nu pot trăi din pricina feciorului. Mi-a scos sufletul din mine, mă bate, Înălţimea Voastră.

A intrat în curte şi Lîcikov-fiul, fără şapcă şi tot cu un băţ în mână. S-a oprit, pironindu-şi privirea goală şi buimacă pe terasă.

— Nu-i treaba mea să vă judec, a zis inginerul. Duceţi-vă la zemstvă sau la zapciu.

— Am fost peste tot… am dat şi o jalbă… s-a văicărit Lîcikov-tatăl, plângând cu hohote. Unde să mă mai duc, bietul de mine? Adică el poate să mă şi omoare? El adică are voie să facă orice? Să bată pe tat-su? Pe tat-su?

Ridicând băţul, l-a pocnit pe fecior în cap; acesta a ridicat şi el băţul lui şi l-a lovit pe bătrân drept în chelie, aşa de tare că băţul a făcut un salt în lături. Lîcikov-tatăl nici nu s-a clintit măcar şi l-a lovit din nou pe băiat, tot în creştet. Şi stăteau amândoi şi se pocneau unul pe celălalt în cap şi totul semăna mai curând a joc decât a bătaie. Dincolo de poartă se îngrămădiseră ţărani şi ţărance şi priveau spre terasă, tăcuţi şi îngânduraţi. Veniseră să-i felicite pe boieri de sfintele sărbători, dar văzând bătaia celor doi Lîcikovi, le-a fost ruşine şi n-au mai intrat în curte.

A doua zi de dimineaţă Elena Ivanovna a plecat cu copiii la Moscova. S-a răspândit apoi zvonul că inginerul îşi vinde casa cea nouă.

V

De multă vreme s-au obişnuit toţi cu podul şi acuma i-ar fi fost greu cuiva să-şi închipuie râul fără el. Grămezile de moloz rămase de la construcţie s-au acoperit cu iarbă, golanii au fost uitaţi şi în loc de *Dubinuşka* se auzea acum aproape în fiecare oră cum trece trenul.

Casa cea nouă a fost vândută de mult; a cumpărat-o un funcţionar care vine numai în zilele de sărbători din oraş, împreună cu familia, bea ceai pe terasă şi apoi pleacă din nou. Funcţionarul poartă chipiu cu cocardă, vorbeşte şi tuşeşte ca un personaj de seamă, deşi nu este decât secretar de colegiu; când ţăranii îi dau bună ziua, nu le răspunde.

La Obruceanovo toţi au îmbătrânit; Kozov a răposat, în casa lui Rodion s-au înmulţit copiii, iar lui Volodka i-a crescut o barbă lungă, roşie. Trăiesc ca şi în trecut, în sărăcie.

La începutul primăverii, ţăranii din Obruceanovo taie lemne lângă staţie. Iată-i: acum, după lucru, merg spre casă; păşesc încet, fără grabă, unul în urma altuia. În tufişurile de pe malul apei cântă privighetorile, în înaltul cerului se întrec în zbor păsărelele. Casa cea nouă e tăcută, pustie şi numai porumbeii aurii, aurii din pricina razelor soarelui, îşi fâlfâie aripile deasupra casei. Toţi, şi Rodion, şi cei doi Lîcikovi, şi Volodka, îşi amintesc de caii cei albi, de ponei, de focurile bengale, de barca de pe râu cu luminiţe roşii, îşi amintesc cum soţia inginerului, frumoasă şi elegantă, venea în sat şi vorbea cu atâta bunătate. Şi totul parcă nici n-ar fi fost – totul le pare un vis, un basm…

Oamenii merg, pun pas după pas, merg obosiţi şi se gândesc…

Se gândesc că în satul lor oamenii sunt buni, liniştiţi şi cuminţi, cu frica lui Dumnezeu, iar Elena Ivanovna era şi ea bună, liniştită şi blândă; chiar îţi stârnea mila când te uitai la ea, dar de ce oare nu s-au împăcat între ei şi s-au despărţit duşmani? Ce văl a ascuns ochiului ceea ce a fost mai de seamă, lăsând la iveală numai stricăciunile păşunilor, frâurile şi cleştele şi toate mărunţişurile acelea care astăzi, când îţi aminteşti de ele, par a fi atât de neînsemnate? De ce cu noul proprietar se împacă, iar cu cel vechi nu se împăcau?

Şi, neştiind ce să-şi răspundă la toate aceste întrebări, toţi tac şi numai Volodka bombăneşte ceva.

— Ce vrei? întreabă Rodion.

— Am trăit fără pod... mormăie Volodka posomorât. Am trăit fără pod, nu l-am cerut şi nici nu ne trebuie.

Nimeni nu-i răspunde şi merg toţi înainte, cu capetele plecate.

Publicată pentru prima oară în ziarul *Russkie vedomosti,* 1899, Nr. 3, 3 ianuarie, cu subtitlul: *Nuvelă.* Fără subtitlu şi cu unele modificări a fost cuprinsă în culegerea de *Opere* din 1901, vol. VIII. şi 1903, vol. XII. Publicăm textul din 1901.

Nuvela a fost terminată la 24 decembrie 1898 şi trimisă în aceeaşi zi la redacţia ziarului *Russkie vedomosti* (vezi scrisoarea lui Cehov cu această dată adresată directorului-editor al ziarului, V.M. Sobolevski).

Într-o scrisoare datată 1 ianuarie 1899, Sobolevski îi scrie lui Cehov: „Nuvela va apărea în numărul de duminică (3 ianuarie) al ziarului. Sper că cenzura nu se va atinge de text, deşi nu garantez pentru un pasaj (unde e vorba de bogaţi şi săraci); aceasta este *la bête noire* (sperietoarea) a cenzorului nostru, cu care avem mereu de-a face.” Grija directorului se referea probabil la discuţia Elenei Ivanovna cu Rodion şi soţia lui despre bogaţi şi săraci, în cap. al III-lea al nuvelei. Nu se ştie dacă acest capitol a suferit vreo schimbare.

În carnetul de însemnări al lui Cehov există note folosite de autor pentru închegarea subiectului: „Cât timp a durat construcţia podului, inginerul a închiriat un conac şi a locuit acolo cu familia. El şi soţia îi ajutau pe ţărani, dar ei furau şi făceau stricăciuni. Inginerul a venit la adunarea lor:

— Am făcut pentru voi cutare şi cutare... dar voi pentru bine îmi plătiţi cu rău. Dacă aţi fi oameni corecţi, n-aţi face asta.

Apoi se întoarse şi plecă. Ţăranii se scărpinară, zicând:

— Trebuie să-i plătim. Da... Dar cât să plătim, nu se ştie...

Să întrebăm la zemstvă.

Rezultatul: s-a răspândit zvonul că inginerul e şantajist”. Problema „şantajului" n-a fost cuprinsă în nuvelă.

În interes de serviciu

Traducere de Anda Boldur

Judecătorul de instrucţie şi medicul de plasă se duceau să facă o autopsie în satul Sîrnia.

Surprinşi de viscol pe drum, rătăciseră un timp, orbiţi de zăpadă, şi, în loc de amiază cum îşi făcuseră socoteala, ajunseră abia pe înnoptate. Traseră la casa zemstvei. Întâmplarea făcea ca tot acolo să se afle şi cadavrul. Mortul era însuşi agentul de asigurare al zemstvei, Lesniţki. Sosise la Sîrnia cu trei zile înainte şi după ce trăsese la zemstvă – ba ceruse chiar şi un samovar – se împuşcase, spre uimirea tuturor. Faptul că îşi pusese capăt zilelor, lângă samovar şi cu pachetele de merinde în faţa lui, îi făcuse pe mulţi să creadă că ar fi fost la mijloc o crimă. De aceea se şi ceruse autopsia.

Doctorul şi cu judecătorul de instrucţie se scuturau de zăpadă în tindă, tropăind din picioare. Lângă ei stătea vătăşelul plăşii Ilia Loşadin, un moşneag care îi lumina, ţinând în sus o lampă de tinichea. Mirosea puternic a gaz.

— Dar dumneata cine eşti? îl întrebă doctorul.

— Vă-tă-jă-lul, răspunse el.

Tot aşa iscălea şi la poştă: „vătăjăl”.

— Unde sunt martorii?

— Se vede treaba că s-au dus să bea ceai, Înălţimea Voastră.

În dreapta era o odaie curată – „odaia de musafiri” sau a „boierilor”, cum i se mai zicea; în stânga, alta de toate zilele, cu o sobă mare şi cu laviţe de jur împrejur. Doctorul şi judecătorul, urmaţi de vătăşel, care ţinea lampa ridicată deasupra capului, intrară în prima odaie, unde un trup lung, acoperit cu un

cearşaf, zăcea înţepenit, întins pe podea, chiar la picioarele mesei. La lumina slabă a lămpii, se vedeau ieşind de sub cearşaf galoşii noi ai mortului. Totul în odaie te izbea neplăcut şi-ţi strecura în suflet un fel de nelinişte nelămurită: pereţii întunecaţi, tăcerea, galoşii, rigiditatea cadavrului... Pe masă se afla un samovar – de mult răcit – iar în jurul lui, pacheţele cu deale mâncării pesemne.

— Să se împuşte chiar în zemstvă! Ce lipsă de tact! spuse doctorul. Dacă îţi vine chef să-ţi tragi un glonte în cap, apoi, trageţi-l la tine acasă, undeva, într-o şură!

Fără să se dezbrace, aşa cum era, cu căciula, cu şuba şi cu pâslarii, doctorul se lăsă pe un scaun. Tovarăşul său de drum, judecătorul, se aşeză în faţa lui.

— Istericii şi neurastenicii ăştia sunt nişte mari egoişti, continuă doctorul posac. Când un neurastenic doarme cu tine, nu mai termină de foşnit ziarul; dacă iei masa la el, găseşte cu cale, fără să se sinchisească de tine, să facă o scenă nevesti-sii; iar când îi vine chef să se împuşte, poftim, se duce să-şi pună capăt zilelor într-un sat, la zemstvă, ca să-ţi pricinuiască cât mai multe încurcături. În toate împrejurările vieţii, aceşti domni nu se gândesc decât la ei, numai la ei. De aceea nu le place bătrânilor acest „secol nervos” în care trăim.

— Ei, multe nu le-or fi plăcând bătrânilor, răspunse judecătorul, căscând. Încearcă de le explică, de pildă, diferenţa dintre sinuciderile de pe timpuri şi cele de astăzi. Altădată omul, aşa-zisul om cumsecade, se împuşca fiindcă mâncase banii statului; cel de azi – fiindcă s-a săturat de viaţă şi moare de urât. Ce e preferabil oare?

— Bine, bine, s-o fi săturat el de viaţă, l-o fi apucat neurastenia, dar recunoaşte că ar fi putut să se împuşte şi în altă parte.

— Mare belea! spuse vătăşelul. Curată năpastă! Lumea e foarte neliniştită, Înălţimile Voastre. E a treia noapte de când nu mai doarme nimeni. Copiii plâng. Femeilor le e frică să se ducă la grajd să mai mulgă vacile: nu cumva să li se arate în întuneric stafia mortului. Muierile, de! ştiut e că-s proaste, dar vezi că şi printre bărbaţi sunt unii care au intrat în sperieţi. De cum se face seară, nu mai trec singuri prin faţa zemstvei, ci numai câte doi, câte trei. Şi martorii[11] la fel.

[11] Martorii pentru autopsie (n. ed.).

Doctorul Starcenko – om între două vârste, cu barbă neagră şi cu ochelari – şi judecătorul Lîjin – un tânăr blond, care-şi absolvise studiile cu doi ani în urmă şi arăta mai mult a student decât a funcţionar – stăteau tăcuţi, preocupaţi. Le părea rău că întârziaseră. Acum trebuiau să stea până dimineaţa, să-nnopteze acolo şi nu era nici măcar ora şase. Se gândeau la seara lungă care îi aştepta, apoi la noaptea tot atât de lungă şi întunecoasă, la plictiseală, la patul străin, la gândaci, la frigul din zori şi, ascultând tânguirea viscolului în horn şi prin pod, măsurau în gând cât de departe erau toate acestea de viaţa pe care şi-ar fi dorit-o, la care visaseră altădată, cât de departe erau de colegii lor, care acum se plimbau în oraş, pe străzi luminate, fără să le pese de vremea rea, se pregăteau să meargă la teatru sau stăteau pur şi simplu la ei acasă, cu o carte în mână. Ce n-ar fi dat doctorul şi judecătorul în seara asta să poată trece măcar o dată pe Nevski[12] sau pe Petrovka[13], să asculte un concert bun sau să petreacă un ceas, două într-un restaurant...

„U-u-u-u-u! “ vuia viscolul în pod, iar afară, ceva se izbea cu putere de perete: desigur tăblia de deasupra uşii. „U-u-u-u-u! “...

— Fă cum vrei, dar eu nu rămân aici, spuse Starcenko, sculându-se. E abia cinci trecute: e prea devreme să ne culcăm. Am să mă duc la o cunoştinţă. Aici, în apropiere, la vreo trei verste de Sîrnia, stă Von Taunitz. Voi petrece seara la el. Vătăşelule, spune vizitiului să nu deshame. Dumneata ce faci? îl întrebă el pe Lîjin.

— Nu ştiu. Probabil că am să mă culc.

Doctorul se înfăşură bine în şubă şi ieşi. Lîjin îl auzi sfătuindu-se cu vizitiul, în timp ce caii, pătrunşi de frig, tremurau, zornăindu-şi zurgălăii. Apoi sania plecă.

— Boierule, nu se cade să rămâi aici peste noapte! spuse vătăşelul. Du-te în cealaltă odaie. Nu e tocmai curat acolo, dar pentru o noapte, merge. Am să împrumut prin vecini un samovar ş-apoi am să-ţi aştern nişte fân, Înălţimea Voastră, ca să poţi şi tu să te odihneşti ca oamenii, ce Dumnezeu!...

Curând după aceea, judecătorul şedea la masă în odaia din fund şi-şi sorbea ceaiul, iar vătăşelul Loşadin stătea lângă uşă şi

[12] Bulevardul principal din Petersburg (n. ed.).

[13] Arteră centrală din Moscova (n. ed.).

vorbea. Era un bătrânel de peste şaizeci de ani, de statură mijlocie, slab, adus din spate, cu părul alb şi cu un zâmbet de copil. Ochii îi lăcrimau şi plescăia mereu din limbă de parcă ar fi supt o acadea. Era îmbrăcat cu un cojocel şi în picioare avea pâslari. Ţinea în mână un toiag, pe care nu-l lăsa nicio clipă. Se vede că tinereţea judecătorului îl înduioşa, de aceea i se adresa când cu „tu” când cu „Înălţimea Voastră”.

— Starostele plăşii, Feodor Macarovici, a dat ordin să i se raporteze de îndată ce va sosi zapciul sau judecătorul de instrucţie, spunea el. Asta înseamnă că ar cam trebui s-o iau la picior. Până la reşedinţa de plasă, e cale de patru verste şi afară e viscol mare. S-au adunat nămeţi, nu glumă!... S-ar putea să n-ajung acolo decât tocmai pe la miezul nopţii. Auzi cum urlă?

— N-am nevoie de staroste! răspunse Lîjin. N-are ce căuta aici în cazul de faţă. Privi cu atenţie la bătrân şi-l întrebă: Ia spune-mi, moşule, de câţi ani eşti vătăşel?

— De câţi ani? Să tot fie vreo treizeci. Am intrat în slujbă la cinci ani după dezrobire. Socoteşte şi tu. De atunci mă tot vântur de colo-colo! Oamenii îşi văd de sărbători, eu umblu pe drumuri. Vine săptămâna Paştilor, clopotele bisericilor sună: Hristos a înviat! şi pe mine tot cu taşca mea mă vezi, când pe la cancelariile visteriei, când la poştă, când la zapciu acasă, când la şeful zemstvei, când la perceptor, când la zemstvă, când pe la boieri, când pe la ţărani şi pe la toţi creştinii pravoslavnici. Duc pachete, citaţii, foi de biruri, scrisori, tot felul de ţâdule, de înştiinţări şi, vezi tu, dragă domnule, Înălţimea Voastră, tare s-au mai înmulţit la noi formularele astea care trebuie completate cu ţifre. Sunt de tot felul: albe, galbene, roşii. Orice boier, popă sau ţăran mai înstărit trebuie neapărat să arate în scris, de vreo zece ori pe an, cât a semănat, cât a strâns, câte puduri de secară, câte de ovăz, cât fân are, cum a fost timpul şi ce fel de gângănii au năpădit. Se-nţelege că omul scrie ce vrea. Asta e numai aşa, ca să se facă forma. Dar vorba e că eu tot trebuie să mă vântur, să împart formularele. Şi după aceea, să trec din nou, să le adun. Iată bunăoară, tu ai venit aici să spinteci pe boierul ăsta care s-a împuşcat. Ştii singur că n-are niciun rost s-o faci, că este o treabă de pomană; îţi spurci doar mâinile. Şi totuşi ţi-ai dat osteneala, Înălţimea Voastră, şi-ai venit, fiindcă aşa cere forma. N-ai ce-i face! De treizeci de ani umblu numai cu forma. Vara mai merge: e cald, e uscat; dar toamna sau iarna

e greu. Mi s-a întâmplat să mă înzăpezesc, să îngheţ. Ei, multe mi s-au mai întâmplat! S-au găsit şi oameni răi care să-mi smulgă taşca în pădure, să mă bată... M-au purtat şi pe la judecăţi...

— De ce te-au judecat?

— Pentru înşelăciune.

— Cum aşa?

— Păi să vezi: pisarul plăşii, Hrisant Grigoriev, a vândut unui antreprenor nişte scânduri care nu erau ale lui, l-a înşelat, carevasăzică. Am fost şi eu de faţă: m-au trimis la cârciumă după votcă; ce-i drept, pisarul nu mi-a dat nimic, nici nu m-a cinstit măcar cu vreun păhărel. Dar când a fost la o adică, văzându-mă aşa sărac cum sunt, de nu dai doi bani pe mine – un om de nimic în care nu te poţi încrede, ne-au dus la judecată pe amândoi. Pe el l-au trimis la închisoare, iar pe mine, mulţumesc lui Dumnezeu, m-au achitat în toată regula. La judecătorie s-a citit chiar o ţâdulă. Şi toţi erau în uniformă. Adicătelea judecătorii. Să mă crezi, Înălţimea Voastră, pentru unul care nu-i deprins cu ea, slujba mea, să te ferească Dumnezeu, e o adevărată pacoste. Dar pentru mine merge, m-am învăţat. Când nu umblu, mai că mă dor picioarele. Acasă e şi mai rău. Acasă, adică la cancelaria plăşii, trebuie să fac focul pentru pisar, să-i car apă, să-i curăţ cizmele.

— Şi ce leafă ai? întrebă Lîjin.

— Optzeci şi patru de ruble pe an.

— Dar desigur că mai câştigi şi pe de lături câte ceva. Fără asta nu merge.

— Ce să câştig? Boierii de azi, rar să-ţi dea câte un bacşiş. Se ţin mândri acum şi se burzuluiesc când nici nu gândeşti. Le aduci o ţâdulă – se supără. Ţi-ai scos căciula – se supără. Apoi te-ntreabă de ce ai intrat pe ici şi nu pe dincolo, te fac beţiv, îţi spun că trăsneşti a ceapă, că eşti dobitoc, te-njură de mamă. De bună seamă că se mai găsesc şi oameni cumsecade. Dar orice ai face, te batjocoresc şi-ţi dau tot felul de porecle. Bunăoară, boierul Altuhin – e bun, nimic de zis, de băut nu bea, e întotdeauna treaz. Dar cum mă zăreşte, numai ce-l auzi că începe să-mi strige o vorbă urâtă, care cred că nici el nu ştie ce va să zică. Aşa m-a poreclit el, îmi spune...

Vătăşelul murmură ceva, dar atât de încet, încât nimeni nu l-ar fi putut înţelege.

— Cum îţi spune? întrebă Lîjin. Mai zi o dată.

— Ad-mi-ni-stra-ţi-a! repetă vătăşelul cu glas tare. De mult îmi zice aşa, de vreo şase ani. „Bună ziuă, administraţie!”, dar eu nu-i răspund nimic, îl las în plata Domnului. Se mai întâmplă ca vreo cucoană să-mi trimită un păhăruţ de votcă sau o bucată de plăcintă. Beau şi eu în sănătatea ei. Dar mai mult te cinstesc ţăranii: îs oameni mai inimoşi, cu frica lui Dumnezeu. Unul îţi întinde o bucată de pâine, altul o strachină de borş, câte unul te pofteşte chiar şi la un păhăruţ. Starostii satelor îmi mai dau un ceai, prin ceainării. Uite, adineauri, când martorii s-au dus să bea ceai: „Mă, Loşadin – mi-au spus ei – rămâi aici în locul nostru, să stai de pază”. Şi mi-au dat câte o copeică. De, le e frică de mort, nu-s obişnuiţi. Ieri mi-au dat chiar cincisprezece copeici şi m-au cinstit cu o cinzeacă.

— Dar ţie nu ţi-e frică?

— Ei, mi-e frică şi mie, boierule, dar ce să fac? Asta mi-e meseria: slujba! Nu poţi să dai înapoi. Uite, astă-vară, duceam un arestat la oraş. Şi el, deodată, jap! dă în mine. Şi dă-i şi dă-i! Şi de jur împrejur, nici ţipenie de om, cât vedeai cu ochii numai câmp şi pădure. Unde să te ascunzi? Tot aşa şi acum. Pe boierul ăsta, Lesniţki, care şi-a făcut seama, l-am cunoscut de când era uite-aşa, de-o şchioapă. Şi pe ta-su şi pe mă-sa i-am cunoscut. Eu îs de fel din satul Nedoşciotovo, iar ei, boierii Lesniţki, erau la o verstă de noi. Ba nici atât: era hotar în hotar cu obştea noastră. Şi avea bătrânul Lesniţki o soră, o duducă miloasă şi cu frica lui Dumnezeu... Pomeneşte, Doamne, sufletul roabei tale Iulia, fie-i veşnică pomenirea! Nu s-a măritat şi când a fost să-şi dea sufletul şi-a împărţit toată averea. Mănăstirii i-a lăsat o sută de deseatine, iar nouă, obştii din Nedoşciotovo, ne-a lăsat, pentru pomenirea sufletului ei, două sute de deseatine. Dar frate-său, adică boierul cel bătrân a dosit hârtia. Lumea zice că ar fi ars-o. Şi a păstrat pământul pentru el. Se gândise că o să-i prindă bine. Dar uite că n-a fost aşa, nu se poate, Luminăţia Voastră, să trăiască omul pe lume din nelegiuiri. Timp de douăzeci de ani nu s-a mai spovedit, uitase să mai dea pe la biserică şi aşa a şi murit: nepocăit. A crăpat. Era gras, gras, şi a plesnit de sus în jos. Mai apoi, boierului celui tânăr, adică lui Serioja, ăsta de dincolo, i s-a luat tot avutul pentru datorii. Cu învăţătura n-a prea dus-o bine. Nu ştia nimic. Şi unchiu-su, preşedintele zemstvei, s-a gândit: „Ia să-l iau pe Serioja pe

lângă mine ca agent, să facă asigurări; nu e treabă grea”. Dar vezi că boierul era tânăr şi mândru. I-ar fi plăcut şi lui să trăiască bine, să fie om cu vază... Ce vrei, îi era urât să colinde judeţul într-o căruţă hodorogită şi să aibă de-a face cu ţăranii. Când mergea pe uliţă, ţinea ochii în pământ; mergea şi tăcea. Dacă îi strigai la ureche: „Serghei Sergheevici!” el tresărea şi se uita o dată la tine: „Ce-i?” şi iar pironea ochii în pământ. Iar acum, vezi bine, şi-a venit singur de hac. Asta nu se cade, Luminăţia Voastră. Nu-i drept. Şi nici nu poţi pricepe, Doamne milostive, câte se mai petrec pe lumea asta. Ei, da, ta-su a fost bogat, iar el sărac. Era înjositor pentru dânsul. Dar ce să-i faci? Trebuia să se obişnuiască. Şi eu am trăit odată bine, Luminăţia Voastră. Aveam doi cai, trei vaci, vreo douăzeci de oi... şi a venit o vreme când am rămas numai cu taşca asta. Şi nici ea nu-i a mea, că-i a statului. Iar acum, în satul Nedoşciotovo, casa mea este cea mai prăpădită. Vorba aceea: „Mokei avea patru lachei, iar acum Mokei al meu este el însuşi lacheu. Petrache până mai ieri avea în curte zilieri, dar nu ştiu cum de făcu că-i el însuşi zilier acu’.”

— Şi de ce-ai sărăcit? întrebă judecătorul.

— Apăi de! Feciorilor mei tare le mai place să tragă la măsea. Grozav le mai place votca. Dar aşa de grozav, că de ţi-aş spune, n-ai crede.

Lîjin îl asculta şi se gândea că el, mai curând sau mai târziu, va ajunge iarăşi la Moscova, pe când acest moşneguţ va rămâne aici pentru totdeauna şi va continua să bată drumurile. Şi câţi oameni ca dânsul avea să mai întâlnească în viaţă! Câţi oameni dărâmaţi ca el, nepieptănaţi, „oameni de nimic”, în sufletul cărora s-a contopit, într-o ciudată înfrăţire, băncuţa, cinzeaca şi adânca credinţă că nu poţi trăi pe lume din nelegiuiri. Totuşi, plictisit până la urmă să-l mai asculte, judecătorul îi porunci să-i aştearnă nişte fân ca să doarmă. În odaia de musafiri se găsea, ce e drept, un pat de fier, cu pernă şi pătură, şi ar fi putut foarte bine să i-l aducă aici, dar la picioarele lui zăcuse aproape trei zile mortul, care poate că se întinsese pe el înainte de a-şi da sufletul şi îi era neplăcut gândul să doarmă pe el.

„E abia şapte jumătate, se gândi Lîjin, uitându-se la ceas. E îngrozitor!”

Nu-i era defel somn, dar, neavând ce face şi pentru a scurta în felul acesta vremea, se culcă şi se acoperi cu pătura. Loşadin,

care strângea talerele, intră şi ieşi de mai multe ori, plescăind din limbă şi oftând. Se mai învârti o vreme în jurul mesei şi, în cele din urmă, îşi luă lampa şi plecă. Uitându-se la părul lui alb, netuns de mult, şi la spinarea lui adusă, Lîjin se gândi: „Seamănă aidoma cu un vrăjitor de operă”.

Se înnoptase de-a binelea. Luna se ascundea, pesemne, după nori căci ferestrele cu giurgiuvelele lor tivite cu zăpadă se desenau clar pe peretele întunecat.

— U-u-u-u-u! chiuia viscolul. U-u-u-u!

— Maaaicăăăă! strigă sau poate i se păru numai că strigă o babă în pod. Maaaicăăă!

Buh! Trosc! se izbi ceva de peretele de afară.

Judecătorul îşi încordă auzul. Nu era nicio babă. Doar vântul şuiera. Se făcuse cam frig şi îşi trase şi şuba peste pătură. Acum îi era mai cald. Începu să se gândească cât de departe erau toate – viscolul, casa aceasta sărăcăcioasă, moşneagul, cadavrul din odaia vecină – cât de departe erau de viaţa pe care şi-o dorise, cât erau de străine, de meschine, de neinteresante. Dacă acest om s-ar fi omorât bunăoară la Moscova sau undeva prin împrejurimi şi ar fi trebuit să instruiască afacerea acolo, ar fi fost cu totul altceva. Acolo cazul ar fi devenit interesant, important chiar şi poate că i-ar fi fost chiar frică să doarmă în vecinătatea cadavrului. Aici însă, la o mie de verste de Moscova, totul apărea altfel, de parcă n-ar fi fost viaţă adevărată, oameni adevăraţi, ci numai „forme”, cum spunea Loşadin. Era sigur că toate acestea nu-i vor lăsa în minte nici cea mai mică urmă şi că le va uita de îndată ce el, Lîjin, va pleca din Sîrnia. Patria, adevărata Rusie, este Moscova, Petersburgul. Aici este provincie, colonie. Când visezi să joci un rol de seamă, să fii cunoscut, să fii, de pildă, judecător de instrucţie pentru chestiuni deosebit de importante sau procuror de tribunal, să fii un cuceritor al saloanelor – te gândeşti neapărat la Moscova. Dacă vrei să trăieşti cu adevărat, nu poţi face asta decât la Moscova. În provincie, ajungi să nu-ţi mai doreşti nimic, te împaci uşor cu rolul tău şters şi nu aştepţi de la viaţă decât un singur lucru: să pleci cât mai curând, să pleci. Şi Lîjin se plimba cu gândul pe străzile Moscovei, intra în casele cunoscuţilor, se ducea la rude, la colegi şi îi creştea inima amintindu-şi că are abia douăzeci şi şase de ani şi că, dacă va putea scăpa şi ajunge la Moscova, chiar peste cinci sau zece ani, nici atunci nu va fi

prea târziu şi va avea încă înainte viaţa întreagă. Pierzând treptat conştiinţa realităţii înconjurătoare, gândurile-i începură s-o ia razna şi i se păru dintr-odată că se află pe lungile coridoare ale tribunalului din Moscova, că ţine un discurs, că vede pe surorile lui şi aude o orchestră care, cine ştie de ce, cântă mereu:

— U-u-u-u-u!

Buh! Trosc! se auzi din nou. Buh!

Şi îşi aminti deodată cum, mai demult, la zemstvă, pe când stătea de vorbă cu contabilul, se apropiase de birou un domn cu părul negru, slab şi palid. Ochii lui aveau o expresie neplăcută, expresia unui om care a dormit prea mult după masă, ceea ce dăuna profilului său fin şi inteligent. Cizmele pe care le purta nu se prea potriveau cu înfăţişarea lui şi păreau oarecum grosolane. Contabilul îl prezentase: „Agentul nostru de asigurare”.

„Era deci Lesniţki! Cadavrul!” gândi Lîjin.

Îşi aduse aminte de vocea lui liniştită, îşi închipui mersul lui şi i se păru că alături de el păşea acum cineva, exact aşa cum mergea Lesniţki.

Deodată i se făcu frică şi-l trecu un fior.

— Cine e? întrebă el speriat.

— Vă-tă-jălul.

— Ce vrei?

— Am venit să vă întreb, Înălţimea Voastră. Ai spus adineauri că n-ai nevoie de staroste. Dar mă tem să nu se supere. Mi-a dat ordin să-l vestesc. Ce să fac? Să mă duc?

— La naiba, mă plictiseşti! spuse Lîjin înciudat şi se băgă din nou sub pătură.

— Numai să nu se supere. Am să mă duc, Înălţimea Voastră. Rămâi cu bine.

Loşadin ieşi.

În tindă se auzeau şoapte şi voci înăbuşite; pesemne că se întorseseră martorii.

„Mâine o să le dăm cât mai devreme drumul acestor nenorociţi, se gândi judecătorul. Vom începe autopsia în zori.”

Somnul începuse iarăşi să-l fure, când, deodată, auzi din nou glasuri şi paşi. Dar nu sfioşi, ci grăbiţi şi grei. Uşa se lovi cu putere de perete şi un chibrit se aprinse, sfârâind.

— Cum, dormi? Dormi? întrebă repede şi supărat doctorul

Starcenko, aprinzând chibrit după chibrit. Era plin de zăpadă şi mirosea a frig şi a aer proaspăt. Hai, scoală-te! Mergem la Von Taunitz. Şi-a trimis sania după dumneata. Hai să mergem. Acolo vei putea cel puţin să mănânci şi să dormi cumsecade. Vezi, am venit chiar eu să te iau. Caii sunt straşnici. În douăzeci de minute suntem acolo.

— Dar cât e ceasul?

— Zece şi un sfert.

Adormit şi morocănos, Lîjin îşi puse pâslarii, şuba, căciula şi başlâcul[14] şi ieşi împreună cu doctorul. Nu era chiar atât de frig, dar sufla un vânt puternic, tăios, care stârnea de-a lungul uliţei vârtejuri de zăpadă ce păreau că aleargă, fugărite din urmă. Pe sub zăplazuri şi pe lângă prispe crescuseră troiene mari. Doctorul şi judecătorul se urcară în sanie şi vizitiul, alb de zăpadă, se răsuci înspre ei, pentru a prinde burduful[15]. Acum le era cald.

— Dă-i drumul!

O porniră prin sat. *Tăind nămeţi, pe calea largă*[16], se gândea judecătorul somnoros, privind cum alergau picioarele calului lăturaş. În toate izbele licăreau lumini, ca şi cum ar fi fost ajunul unei mari sărbători. Ţăranii nu dormeau: se temeau de mort. Vizitiul tăcea posac. Se vede că-l plictisise aşteptarea în faţa zemstvei; cu siguranţă că şi el se gândea la mort.

— Când au aflat la Taunitz, spuse Starcenko, că ai rămas să dormi aici, s-au năpustit toţi asupra mea, mustrându-mă că nu te-am luat cu mine.

La ieşirea din sat, la o cotitură, vizitiul strigă dintr-odată:

— Fereşteee!

O clipă se zări un om. Era cufundat în nămeţi până la genunchi, fiindcă se dăduse la o parte ca să lase să treacă troica. Judecătorul văzu un toiag, o barbă zbârlită şi o taşcă pe şold şi i se păru că este Loşadin. I se păru chiar că zâmbea. Apoi se şterse ca o nălucă.

Drumul trecea mai întâi pe la marginea unei păduri, pe urmă

---

[14] Un soi de glugă mare, terminată cu două benzi care se înfăşoară în jurul gâtului în chip de fular (n. ed.).

[15] Învelitoare de piele la trăsuri şi sănii care se întinde pe picioare şi se prinde cu două cârlige (n. ed.).

[16] Vers din *Evgheni Oneghin* de A. S. Puşkin în traducerea lui George Lesnea, editura Cartea Rusă, 1955 (n. ed.).

printr-un luminiş larg, pe unde pădurea fusese tăiată. Apăreau şi dispăreau brazi bătrâni, mesteceni tineri şi stejari înalţi şi noduroşi, care fuseseră cruţaţi de securi şi vegheau singuratici prin poiene. Curând însă totul se topi într-un nor de zăpadă. Vizitiul susţinea morţiş că vede pădurea. Judecătorul însă nu vedea nimic, afară de calul lăturaş. Vântul sufla din spate.

Dintr-odată, caii se opriră.

— Asta ce mai e? întrebă Starcenko.

Vizitiul coborî tăcut de pe capră şi începu să alerge în jurul saniei, călcând apăsat. Dădea târcoale din ce în ce mai mari, îndepărtându-se treptat. Ai fi zis că execută un dans ciudat. În cele din urmă, veni înapoi şi întoarse sania spre dreapta.

— Nu cumva te-ai rătăcit? îl întrebă Starcenko.

— Nu-i nimic...

Intrară într-un sat necunoscut, cufundat în întuneric. O altă pădure şi iarăşi câmp... Din nou pierdură drumul şi vizitiul coborî şi începu să se învârtească în jurul saniei. În cele din urmă, troica zburând nebuneşte intră pe o alee întunecoasă; lăturaşul, sprinten, bătea cu copitele dindărăt în tăblia saniei. Copacii aleii gemeau şi şuierau prelung. Nu se zărea nimic şi parcă ţi-era frică să nu se prăvălească sania într-o prăpastie. Apoi, dintr-odată, ferestrele şi intrarea viu luminate, lătratul prietenos al unui câine, glasuri... Sosiseră.

În timp ce jos în vestibul oaspeţii erau descotorosiţi de şube şi de pâslari, sus la etaj se auzea cineva cântând la pian. *Un p'tit verre de Cliquot*[17] şi picioruşe de copii tropăind. Musafirii fură izbiţi de un val de căldură, de atmosfera vechilor case boiereşti, unde, oricare ar fi fost vremea afară, era întotdeauna cald, curat şi plăcut.

— Aşa da! îi întâmpină Von Taunitz, un bărbat voinic, cu un grumaz nemaipomenit de gros şi cu favoriţi, strângând mâna judecătorului. Aşa mai zic şi eu. Poftiţi, vă rog! Încântat de cunoştinţă. Suntem întru câtva colegi. Pe timpuri, am fost şi eu substitut de procuror. Dar nu prea multă vreme: numai doi ani. Apoi am venit aici să mă ocup de gospodărie şi aici am îmbătrânit. Am devenit, cum s-ar zice, un hodorog bătrân. Poftiţi! continua el, stăpânindu-şi vocea, pentru a nu vorbi prea tare, şi porni pe scări împreună cu musafirii. Nevastă nu mai am, mi-a murit. Dar iată, vă recomand pe fiicele mele. Şi,

[17] Un păhăruţ de Cliquot – refrenul unui cîntec franţuzesc (n.t.).

întorcându-se, le strigă slugilor cu o voce tunătoare: Spuneţi lui Ignat să tragă sania mâine la ora opt!

În salonul cel mare, se aflau cele patru fiice ale sale, tinere, frumoase, îmbrăcate toate patru în rochii gri şi pieptănate la fel, şi o vară de-a lor, şi ea tânără şi frumoasă, cu copiii. Starcenko, care le cunoştea, se grăbi să le roage să cânte ceva. Două dintre domnişoare protestară că nu ştiu, că n-au note, apoi verişoara se aşeză la pian şi ele începură cu voci tremurătoare duetul din *Dama de pică.* Urmă apoi din nou *Un p'tit verre de Cliquot* şi copiii se apucară să ţopăie în ritm. Starcenko începu şi el să ţopăie, spre hazul celorlalţi..

După aceea, copiii spuseră „noapte bună" şi se duseră la culcare. Judecătorul râdea, dansa cadrilul, făcea curte şi se gândea: „Oare nu visez?" Odaia afumată de la zemstvă, maldărul de fân din colţ, foşnetul gândacilor negri, atmosfera sărăcăcioasă, respingătoare, vocile martorilor, tânguirea lugubră a vântului, apoi viscolul, primejdia de a rătăci drumul şi, în sfârşit, dintr-odată, aceste încăperi luxoase, luminile, sunetele pianului, fetele frumoase, copiii cu zulufi, râsul vesel şi fericit. Această bruscă schimbare de decor i se părea un basm. Şi era într-adevăr de necrezut că asemenea schimbări sunt cu putinţă la o distanţă de numai trei verste, după un ceas de drum. Totuşi gânduri triste îl împiedicau să se bucure din plin. Îşi spunea că ceea ce-l înconjura nu era viaţa adevărată, ci numai un aspect, un crâmpei din ea, că toate acestea erau întâmplătoare şi deci nu se putea trage din ele nicio concluzie. Începu chiar să le compătimească pe aceste fete, care aveau să-şi sfârşească zilele tot prin aceste coclauri, după ce îşi vor fi petrecut întreaga viaţă aici, în provincie, departe de un mediu intelectual, unde nimic nu este lăsat la voia întâmplării, unde toate au un sens şi se înlănţuie logic, unde bunăoară orice sinucidere poate fi înţeleasă, fiind uşor de explicat de ce s-a produs şi ce semnificaţie are în întregul vârtej al vieţii. Fiindcă nu-i putea pricepe rostul, i se părea că nu poate exista o viaţă adevărată pe aceste meleaguri îndepărtate.

La masă, veni vorba despre Lesniţki.

— Şi-a lăsat pe drumuri nevasta şi copilul! spunea Starcenko. Eu unul aş interzice neurastenicilor şi, în general, celor care au un sistem nervos şubred, să se căsătorească. Le-aş lua dreptul şi posibilitatea să procreeze oameni ca ei. Este o crimă să dai

naştere unor copii bolnavi de nervi.

— Bietul băiat! spunea Von Taunitz, oftând şi clătinând din cap. Cât trebuie să te frământi, să suferi, până să te hotărăşti să-ţi iei viaţa... o viaţă tânără. În orice familie se poate întâmpla o asemenea nenorocire. Îngrozitor! E greu să suporţi aşa ceva, e peste puteri.

Fetele îl ascultau tăcute, cu o expresie gravă, privindu-l ţintă. Lîjin simţea că ar fi trebuit să spună şi el ceva, dar nu găsea nimic. Murmură numai:

— Da, sinuciderea nu este un lucru de dorit.

Fu culcat într-o odaie caldă, într-un pat moale, acoperit cu o plapumă înfăţată cu un cearşaf fin şi curat. Dar, fără să ştie de ce, nu se simţea bine. Poate fiindcă în camera alăturată doctorul şi Von Taunitz stătură până târziu de vorbă, iar sus în pod şi în sobă, viscolul nu înceta nicio clipă să urle, întocmai ca şi în căsuţa zemstvei şi tot atât de jalnic.

— U-u-u-u-u!

Taunitz îşi pierduse soţia cu vreo doi ani în urmă şi nici până astăzi nu se obişnuise cu lipsa ei; ori despre ce s-ar fi vorbit, îşi aducea aminte de dânsa. În toată persoana lui nu rămăsese nimic care să amintească de procurorul de altădată.

„Oare am să ajung şi eu cândva în halul ăsta?” gândea Lîjin şi somnul îl fura pe nesimţite, în timp ce auzea prin perete vocea înăbuşită a gazdei; o voce de om rămas stingher pe lume.

Judecătorul avu un somn zbuciumat. Îi era prea cald, se întorcea când pe o parte, când pe cealaltă şi i se părea în vis că nu se află în casa lui Taunitz, într-un pat moale şi curat, ci tot la zemstvă, pe maldărul de fân; auzea cum martorii sporovăiesc pe-nfundate şi i se părea că Lesniţki e pe aproape, la câţiva paşi de el. Îşi aduse din nou aminte prin somn cum agentul de asigurare al zemstvei, palid, cu păr negru şi încălţat cu cizme prăfuite, se apropiase de biroul contabilului: „Agentul nostru de asigurare”. Apoi i se păru că Lesniţki şi vătăşelul Loşadin merg pe câmp, prin zăpadă, cot la cot, sprijinindu-se unul pe altul. Viscolul ridică în jurul lor vârtejuri nebune şi îi împinge din spate, iar ei merg cântând încet:

— Mergem, mergem, mergem...

Bătrânul seamănă cu un vrăjitor de operă şi amândoi cântă întocmai ca la operă.

— Mergem, mergem, mergem... Voi sunteţi la căldură, aveţi

lumină, vi-e bine, iar noi mergem prin ger, prin viscol, prin zăpada groasă... Nu cunoaştem odihna, n-avem bucurii. Purtăm pe umeri întreaga greutate a acestei vieţi, şi a noastră, şi a voastră... U-u-u-u-u. Mergem, mergem, mergem...

Lîjin se trezi şi se ridică în capul oaselor. Ce vis straniu, urât! Şi de ce oare îi văzuse pe agent şi pe vătăşel împreună? Ce absurditate! Şi, stând aşa, cu capul în mâini şi ascultându-şi bătăile inimii, se gândea că şi agentul de asigurare şi vătăşelul aveau într-adevăr ceva comun în viaţă. Nu mergeau ei oare şi în viaţă cot la cot, sprijinindu-se unul pe altul? Pe amândoi îi unea o legătură nevăzută, însă temeinică şi necesară. O legătură există şi între ei şi Taunitz. Între toţi. În viaţă, chiar şi prin coclaurile cele mai uitate, nimic nu este întâmplător, totul este călăuzit de un gând comun, unic, totul are un suflet unic, un scop unic. Dar ca să înţelegi acest lucru nu este de ajuns să te gândeşti, să cugeti, îţi mai trebuie desigur şi darul înţelegerii vieţii, un dar care, pesemne, nu-i este hărăzit oricui. Şi bietul sinucigaş, copleşit de viaţă, „neurastenic", cum spunea doctorul, şi bătrânul ţăran care nu face toată ziua decât să colinde pe la casele oamenilor, par cazuri întâmplătoare, izolate, simple crâmpeie de viaţă, numai aceluia care socoteşte propria-i existenţă tot ca ceva întâmplător; dar pentru cel ce consideră viaţa sa ca pe o părticică dintr-un tot şi care înţelege acest tot, şi unii, şi alţii sunt fragmente vii ale unui singur organism minunat şi înţelept. Aşa cugeta Lîjin şi gândul acesta adânc, pe care-l purtase atâta vreme nelămurit în suflet, se limpezea în sfârşit în conştiinţa sa, desfăşurându-se larg şi precis.

Se întinse din nou în pat şi începu să aţipească. Şi iată-i deodată pe cei doi, unul lângă altul, mergând şi cântând:

— Mergem, mergem, mergem... Luăm din viaţă ceea ce are ea mai greu şi mai amar şi vouă vă lăsăm ceea ce este uşor şi plăcut. Iar voi, stând la masă, puteţi discuta cu sânge rece şi cu mintea limpede de ce noi suferim şi pierim, de ce nu suntem la fel de sănătoşi şi de mulţumiţi ca voi.

Toate acestea, Lîjin le simţise şi înainte, dar parcă zăcuseră undeva în întuneric, licărind sfios, ca un foc îndepărtat pe vreme de ceaţă. Şi simţea, că atât sinuciderea agentului, cât şi soarta trudnică a ţăranului, apăsau şi pe conştiinţa lui. E îngrozitor să te împaci cu gândul că aceşti oameni, supuşi destinului lor, poartă pe umeri tot ce e mai greu, mai întunecat în viaţă! Să te

împaci cu gândul acesta şi să-ţi doreşti ţie o viaţă luminoasă, zgomotoasă, printre oameni fericiţi şi mulţumiţi, să visezi o asemenea viaţă înseamnă să visezi noi sinucideri de oameni copleşiţi de muncă şi de griji, sau de oameni slabi, uitaţi, despre care nu se vorbeşte decât arareori la masă, cu ciudă sau ironie, şi pe care nu se gândeşte nimeni să-i ajute.

Şi din nou:

— Mergem, mergem, mergem…

Parcă îl lovea cineva cu un ciocan în tâmplă.

A doua zi îl treziră devreme zgomotele din odaia vecină. Îl durea capul. Îl auzi pe Von Taunitz spunându-i cu glas tare doctorului:

— Nu puteţi pleca acum. Ia priveşte ce-i afară. Nu protesta, ci întreabă mai bine pe vizitiu: pe o astfel de vreme nu v-ar duce nici pentru un milion.

— Dar nu sunt decât trei verste, spunea doctorul cu o voce rugătoare.

— Chiar de n-ar fi decât o jumătate de verstă: ce nu se poate, nu se poate. Ieşi numai până dincolo de poartă, să vezi: e un adevărat iad. Într-un minut, te-ai rătăcit. Credeţi ce vreţi, dar eu nu vă las să plecaţi pentru nimic în lume.

— Se poate ca spre seară să se liniştească, spuse ţăranul care făcea focul în sobă.

Doctorul începu să vorbească despre natura aspră care influenţează firea rusului, despre iernile lungi care împiedică circulaţia, oprind dezvoltarea intelectuală a oamenilor… Din camera lui, Lîjin asculta cu ciudă aceste teorii. Se uita pe geam la troienele care acoperiseră gardul, la pulberea albă care umplea văzduhul cât cuprindeai cu ochii, privea copacii care se frângeau chinuitor spre stânga şi spre dreapta, asculta urletul vântului şi răbufnelile lui înăbuşite şi se gândea, întunecat:

— La urma urmei, ce concluzie poţi trage din toate acestea? E viscol şi atâta tot.

La amiază, luară dejunul. După aceea se învârtiră prin casă fără rost, apropiindu-se din când în când de ferestre. „În acest timp Lesniţki zace înţepenit!” se gândea Lîjin, privind la vârtejurile de zăpadă care se roteau nebuneşte deasupra troienelor. „Lesniţki zace, martorii aşteaptă…”

Pălăvrăgiră despre vremea rea, despre viscolul care ţine de obicei patruzeci şi opt de ore, şi rareori mai mult. La ora şase

cinară. Apoi jucară cărţi, se cântă, se dansă şi, în cele din urmă, se aşezară din nou la masă. Ziua trecu pe nesimţite; toată lumea se culcă.

Spre dimineaţă viscolul se potoli. Când se treziră şi se uitară pe geam, sălciile desfrunzite stăteau nemişcate cu ramurile atârnând în jos. Se cernea o lumină alburie, era o vreme liniştită, ca şi cum naturii i-ar fi fost ruşine acum de urgia din ajun, de nopţile nebune în care parcă dăduse frâu liber patimii sale. Caii, înhămaţi unul în spatele altuia, aşteptau la scară de la cinci dimineaţa. Când se făcu de-a binelea ziuă, doctorul şi judecătorul de instrucţie îşi puseră şubele, pâslarii şi, luându-şi rămas-bun de la gazdă, ieşiră.

La scară, lângă vizitiu, stătea vătăşelul Ilia Loşadin, cu căciula în mână, cu taşca lui jerpelită peste umăr, plin de ninsoare. Faţa îi era roşie, lac de sudoare.

Feciorul care ieşise pentru a-i ajuta pe musafiri să se urce în sanie şi să le acopere picioarele îl privi aspru şi îi spuse:

— Ce stai aici, diavol bătrân? Hai, şterge-o!

— Înălţimile Voastre, oamenii se frământă! începu Loşadin cu un zâmbet nevinovat care îi lumina tot chipul şi vădit mulţumit că dădea în sfârşit de cei pe care-i aşteptase atâta. Tare se mai frământă; copiii plâng. Am crezut că Înălţimile Voastre v-aţi întors la oraş. Faceţi-vă pomană cu noi!

Doctorul şi judecătorul de instrucţie nu răspunseră nimic. Se urcară în sanie şi plecară la Sîrnia.

Publicată pentru prima oară în revista *Knijki Nedeli,* 1899, ianuarie, cu subtitlul: *Nuvelă.* Semnată: Anton Cehov. Fără subtitlu şi cu unele modificări, mai ales de punctuaţie, a fost inclusă de Cehov în culegerea de *Opere,* apărută în 1901, vol. IX şi 1903, vol. XII. Publicăm textul din 1901.

Nuvela a fost scrisă în noiembrie 1898. La 26 noiembrie, Cehov îi scrie colaboratorului de la *Knijki Nedeli,* M.O. Menşikov: „... vă expediez nuvela... trimiteţi-mi vă rog corectura. Nuvela însă nu este completă în unele amănunte; voi desăvârşi totul în corectură, dar acum n-am mai avut răbdare să lucrez la manuscris, mă grăbeam. Aşadar, vă rog, trimiteţi-mi corectura.”

După apariţia nuvelei, I.I. Gorbunov-Posadov îi

comunică lui Cehov (într-o scrisoare datată 24 ianuarie 1899):

„Citindu-ne nuvela *În interes de serviciu,* Lev N. [Tolstoi] l-a pus minunat în lumină pe «vătăjăl». Bunul bătrânel, cu epopeea lui tragică de *perpetuum mobile* administrativ, apărea aievea în faţa noastră. În general, tot nonsensul dispoziţiunilor administrative (indescifrabil) la sate l-aţi redat deosebit de clar. Iar viscolul este minunat descris.”

În carnetul de însemnări al lui Cehov se află notată schema iniţială a subiectului nuvelei: „Un funcţionar a cheltuit din banii statului şi s-a împuşcat. Eu, împreună cu procurorul, am plecat să-i fac autopsia. Sosim acolo. Sinucigaşul e întins pe masă. E noaptea târziu. Autopsia a fost amânată pe a doua zi. Procurorul a plecat prin vecini să joace cărţi. M-am culcat. Uşa, când se deschidea, când se închidea. Părea că mortul umblă prin casă.”

M.P. Cehov (*Anton Cehov şi subiectele lui,* M., 1923 pag. 99) afirmă că în persoana vătăşelului Loşadin este descris slujbaşul care deţinea acest post la administraţia plăşii din Bavîkinsk (de care ţinea din punct de vedere administrativ satul Melihovo) şi care venea de multe ori cu acte la Cehov acasă.

Doamna cu căţelul

Traducere de Alice Gabrielescu şi Tatiana Panaitescu

I

Se răspândise zvonul că pe chei a apărut un personaj nou: o doamnă cu un căţel. Dmitri Dmitrici Gurov, care venise la Ialta de două săptămâni şi se obişnuise cu viaţa de aici, începuse şi el să se intereseze de vizitatorii nou-veniţi. Stând în pavilion la Verne, văzu trecând pe chei o femeie tânără, blondă, de statură mijlocie, cu beretă pe cap; în urma ei fugea un şpiţ alb.

După asta a mai întâlnit-o în grădina publică şi în scuar, de câteva ori pe zi. Tânăra femeie se plimba singură, întotdeauna cu aceeaşi beretă pe cap şi cu şpiţul alb după ea. Nimeni nu ştia cine este, era numită scurt: doamna cu căţelul.

„A venit aici fără soţ şi fără prieteni, hm, n-ar fi rău să fac cunoştinţă cu ea”, îşi zise Gurov.

Era un bărbat de mai puţin de patruzeci de ani, dar avea o fiică de doisprezece ani şi doi băieţi – liceeni. Îl însuraseră de tânăr, de pe când era numai în anul al doilea la facultate şi acum soţia lui părea mult mai în vârstă ca el. Era o femeie înaltă, cu sprâncene negre, dreaptă, serioasă, cu o ţinută mândră şi, cum ea însăşi spunea, era o cugetătoare. Citise foarte mult, în scrisori scria fără semnul tare şi pe soţ îl striga Dimitri în loc de Dmitri – dar el o socotea în taină proastă, mărginită şi lipsită de graţie, se temea de ea şi nu-i plăcea să stea acasă. Începuse de mult s-o înşele şi o înşela destul de des, din care cauză îşi făcuse o idee foarte proastă asupra femeilor şi când se vorbea în prezenţa lui despre ele, le numea:

— Rasă inferioară!

I se părea că trista lui experienţă îi dă dreptul să le numească oricum, totuşi, fără această „rasă inferioară” el nu putea trăi nici două zile. În societatea bărbaţilor se simţea prost şi se plictisea, era tăcut şi rezervat, dar când se afla printre femei era la largul lui, ştia să le vorbească, ştia cum să se poarte, şi chiar să tacă îi venea lângă ele mai uşor. În înfăţişarea, în firea şi în întreaga lui făptură era ceva învăluitor, un farmec nelămurit care atrăgea femeile; el ştia asta şi la rându-i se simţea atras spre ele ca de o forţă nevăzută.

Numeroasele şi tristele lui experienţe îl învăţaseră de mult că orice legătură care la început înfrumuseţează atât de plăcut viaţa şi pare o aventură uşoară şi plăcută, se transformă fără greş într-o problemă extrem de complicată şi în cele din urmă devine greu de suportat, la oamenii cinstiţi şi cu deosebire la moscoviţi, firi mai greoaie şi nehotărâte. Dar, la fiecare nouă întâlnire cu o femeie frumoasă, acest bagaj de experienţă dispărea ca prin farmec din gând, îi era sete de viaţă şi totul îi părea iarăşi simplu şi plăcut.

Într-o zi, spre seară, în timp ce-şi lua masa în grădină, doamna cu bereta trecu prin faţa lui, fără grabă, şi ocupă masa vecină. Ţinuta ei, mersul, rochia şi pieptănătura îi spuneau că face parte din societatea bună, că e măritată, că vine pentru prima dată la Ialta, că e singură şi se plictiseşte aici... Despre uşurinţa moravurilor locale se vorbeau multe, dar cu exagerări; Gurov însuşi nu dădea mare atenţie acestor poveşti, ştiind că cea mai mare parte din ele sunt născocite de către oameni care ar fi păcătuit cu plăcere dacă ar fi ştiut cum. Dar din clipa când doamna se aşeză la măsuţa vecină, la trei paşi de el, pe Gurov îl asaltară plăcut aceste poveşti cu victorii uşoare, cu plimbări în munţi şi gândul ademenitor al unei aventuri vremelnice cu o femeie necunoscută, pe care nici nu ştia cum o cheamă, îl cuprinse puternic.

Chemă blând căţelul, iar când acesta se apropie, îl ameninţă cu degetul. Şpiţul începu să mârâie. Gurov îl ameninţă din nou. Doamna îl privi şi coborî imediat ochii.

— Nu muşcă, zise ea şi roşi.

— Pot să-i dau un os? şi când dânsa afirmă tăcută din cap, el o întrebă amabil: Aţi venit de mult la Ialta?

— De vreo cinci zile.

— Eu mă aflu aici de aproape două săptămâni.

Tăcură câtva timp.

— Vremea trece repede, dar tot te cuprinde urâtul. E plictiseală grozavă, spuse ea fără să-l privească.

— Aşa se obişnuieşte să se spună, că aici la Ialta e plictiseală. Trăieşte omul pe undeva prin Belivo sau la Jizdra şi nu se plictiseşte – dar când vine aici, începe: „Ah, mă plictisesc, ah, ce praf”. Parcă ar fi descins de-a dreptul din Grenada.

Ea începu să râdă. Apoi şi-au văzut amândoi de mâncare, în tăcere, ca doi străini. După masă însă au plecat împreună şi s-a înfiripat între ei o discuţie uşoară şi glumeaţă, ca între doi oameni liberi, mulţumiţi, cărora le este totuna unde merg şi despre ce vorbesc. Se plimbau şi vorbeau de coloritul ciudat al mării. Apa era viorie, de un vioriu cald, catifelat, pe care lumina lunii săpa o brazdă de aur. Vorbiră despre zăpuşeala care se lăsa după o zi toridă... Gurov povesti că el e din Moscova, că a făcut studii de filologie, dar acum e funcţionar la o bancă; odată îşi pusese în gând să se angajeze cântăreţ într-o trupă particulară de operă, dar îşi schimbase pe urmă gândul, că are la Moscova două rânduri de case... De la ea Gurov a aflat că e de fel din Petersburg, dar de doi ani de când s-a măritat, locuieşte în oraşul S, că va rămâne la Ialta încă o lună şi adăugă apoi că soţul ei, care are şi el nevoie să se mai odihnească puţin, va veni după ea. Nu izbutea să explice unde face soţul serviciu – la administraţia gubernială sau la consiliul gubernial de zemstvă – şi asta îi stârni râsul. Gurov mai află că o cheamă Anna Sergheevna.

Întors apoi în camera lui de hotel, se gândea la ea şi la întâlnirea lor probabilă de a doua zi. Desigur că aveau să se întâlnească. Culcându-se, îşi aminti că nu demult ea era încă o elevă, învăţa ca şi fiica lui acuma, îşi aminti câtă timiditate şi stângăcie de şcolăriţă era încă în râsul ei şi în felul cum intrase în vorbă cu un om pe care nu-l cunoştea – pesemne că pentru prima dată în viaţă se afla singură într-un mediu ca acesta, unde toţi umblă în jurul femeilor, le cântăresc din ochi şi leagă conversaţii cu acel unic şi tainic scop, de care nu se poate să nu-şi fi dat şi ea seama. Îşi aminti gâtul ei rotund şi zvelt şi ochii frumoşi, cenuşii.

— E ceva trist în ea totuşi, gândi el, începând să adoarmă.

II

Trecu o săptămână de când făcuseră cunoştinţă. Era o zi de sărbătoare. Din cameră te gonea zăpuşeala, iar pe străzi zburau nori groşi de praf şi vântul îţi smulgea pălăria. Toată ziua i-a chinuit setea; Gurov intra mereu în pavilion şi oferea Annei Sergheevna ba apă cu sirop, ba îngheţată. Se plictiseau, dar n-aveau ce face.

Seara, când vântul se mai potoli, merseră la debarcader să vadă venind vaporul. La debarcader era lume multă, pregătită pare-se să întâmpine pe cineva – şi luară şi ei buchete de flori. Mulţimea adunată te izbea mai cu seamă prin cele două particularităţi ale lumii zisă bună din Ialta: multe femei în vârstă îmbrăcate ca şi cele tinere şi mulţi generali.

Din cauza mării neliniştite, vaporul veni târziu, când soarele scăpăta; înainte de acostare se învârti încă mult timp în loc. Anna Sergheevna se uita la vapor şi la pasageri printr-un lornion, ca şi cum căuta persoane cunoscute, şi când vorbea cu Gurov, ochii îi străluceau. Vorbea mult, punea întrebări scurte şi repezi şi uita numaidecât ce întreba; apoi îşi pierdu în înghesuială lornionul.

Mulţimea pestriţă şi luxoasă începu să se împrăştie, se întunecase şi nici feţele oamenilor nu se mai distingeau, vântul se liniştise de tot, dar Gurov şi Anna Sergheevna mai zăboveau locului, aşteptând parcă să mai coboare cineva. Anna Sergheevna tăcea şi mirosea florile, fără să-l privească pe Gurov.

— S-a mai îndreptat vremea, zise el. Unde să mergem acum? Ce-ar fi să plecăm undeva de aici?

Ea nu răspunse nimic.

Atunci el o privi ţintă şi deodată o strânse în braţe şi o sărută pe gură. Simţi mirosul proaspăt şi umed de flori, dar îndată începu să privească speriat în jur… oare nu-l văzuse cineva?

— Să mergem la dumneata… murmură el.

Şi plecară repede amândoi.

În camera ei stăruia zăpuşeala şi mirosea a parfum – şi-l cumpărase ea dintr-o prăvălie japoneză. Privind-o, Gurov se gândea: „Ce întâlniri îţi rezervă viaţa!” Din trecut păstrase amintirea câtorva femei lipsite de griji şi lacome de dragoste, care-i fuseseră recunoscătoare pentru fericirea ce el le-o

dăduse, fie şi de scurtă durată. Îşi mai amintea şi de unele femei în genul soţiei sale, care iubeau fără sinceritate, vorbeau prea mult, afectat şi isteric, cu o expresie de parcă n-ar fi fost vorba de dragoste, de patimă, ci de ceva mult mai de seamă; mai cunoscuse şi două, trei femei, foarte frumoase, dar reci, pe faţa cărora luneca în fulgerări o expresie feroce, dorinţa încăpăţânată de a lua, de a smulge de la viaţă mai mult decât ea le dăduse; acestea erau trecute toate de prima tinereţe, erau firi capricioase, nelogice, poruncitoare şi mărginite, şi când patima lui Gurov pentru ele se stingea, frumuseţea lor îi isca în suflet ură, dantela rufăriei lor îi amintea de solzii de şarpe.

De data asta însă, i se vădea nesiguranţa şi stângăcia tinereţii lipsite de experienţă, simţea la ea acel soi de stânjenire, de teamă, ca atunci când cineva bate fără veste în uşă. Anna Sergheevna, această „doamnă cu căţel" privea ceea ce se întâmplase într-un fel cu totul aparte, nespus de serios, ca şi cum ar fi fost vorba de definitiva ei prăbuşire – şi asta lui îi părea ciudat şi nepotrivit. Trăsăturile feţei îşi pierduseră strălucirea, şuviţe de păr îi atârnau trist şi ea rămânea pe gânduri într-o atitudine de deprimare, ca o păcătoasă zugrăvită într-o pictură veche.

— N-am făcut bine, spuse ea. De-acum nici dumneata n-ai să mă mai respecţi.

În cameră, era pe masă un pepene. Gurov îşi tăie o felie şi începu să mănânce încet, fără grabă. Trecu cel puţin o jumătate de oră în tăcere.

Anna Sergheevna te emoţiona; ghiceai că e o fiinţă cu suflet curat, naiv, o femeie care nu cunoştea încă viaţa. Pe masă ardea o singură lumânare abia desluşindu-i chipul, totuşi se vedea bine cât suferă.

— De ce aş înceta să te mai stimez? întrebă Gurov. Nici nu ştii ce vorbeşti.

— Să mă ierte Dumnezeu! zise ea şi ochii i se umplură de lacrimi, dar e îngrozitor.

— Parcă ai căuta să te dezvinovăţeşti.

— Aş putea oare să mă dezvinovăţesc? Sunt o femeie păcătoasă, josnică, mă dispreţuiesc eu însămi şi nici nu încerc să-mi micşorez vina. Nu l-am înşelat pe bărbatul meu acum, ci pe mine însămi. Şi nu numai acum, ci de multă vreme mă înşel singură. Soţul meu este poate un om cinstit şi bun, dar e o

slugă. Eu nu ştiu ce face şi ce serviciu îndeplineşte, ştiu numai că e o slugă. Când m-am măritat cu el, n-aveam nici douăzeci de ani; mă chinuia curiozitatea şi-mi doream ceva mai bun decât aveam; îmi spuneam că există o viaţă mai bună decât era a mea. Doream să trăiesc! Să trăiesc, să trăiesc! Curiozitatea îmi ardea sufletul, dumneata nu poţi să înţelegi asta, dar îţi jur pe Dumnezeul meu că nu mai eram în stare să mă stăpânesc, cu mine se petrecea ceva, mă silea şi nimic nu mai putea să mă oprească. I-am spus soţului că sunt bolnavă şi am venit aici. Iar aici am umblat mereu ca într-o ceaţă, ca o nebună, şi iată că am devenit o femeie josnică, stricată, pe care oricine are dreptul s-o dispreţuiască.

Gurov se plictisise ascultând-o, tonul ei naiv şi făptura ei însăşi, ca şi mărturisirile atât de neaşteptate şi nelalocul lor îl enervau; dacă nu i-ar fi fost ochii plini de lacrimi, ar fi putut crede că glumeşte sau joacă teatru.

— Nu înţeleg, zise el încet, ce vrei tu?

Ea îşi ascunse faţa la pieptul lui şi se lipi de dânsul.

— Crede-mă, crede-mă, te implor... murmura ea. Îmi place viaţa curată, cinstită şi păcatul mi-e nesuferit, n-am ştiut ce fac. Oamenii simpli spun că îi împinge necuratul. Aş putea spune şi eu acuma că m-a împins necuratul.

— Linişteşte-te, linişteşte-te... îngăima el.

Îi privea ochii nemişcaţi, speriaţi, o săruta, îi vorbea încet, drăgăstos şi treptat ea se linişti, apoi se înveseli chiar. Începură din nou să râdă şi să glumească.

Pe chei nu se mai vedea nimeni, când ieşiră din casă. Oraşul, cu chiparoşii lui, era adormit, mort, dar marea tot mai vuia şi valurile se izbeau puternic de ţărm. Pe un barcas legănat de valuri clipea somnoros un felinar.

Găsiră o trăsură şi plecară la Oreanda.

— Jos, în holul hotelului, zise Gurov, am aflat numele tău: pe placă stă scris von Diederitz. Soţul tău este neamţ?

— Tatăl lui o fi fost neamţ, el însă e de religie ortodoxă.

La Oreanda, se aşezară pe o bancă, în apropierea bisericii, şi priviră tăcuţi în jos, spre mare. Ialta abia se contura prin ceaţa dimineţii; clăi de nori albi, nemişcaţi, învăluiau crestele munţilor. Frunza nici nu tremura măcar; pescăruşii ţipau şi numai vuietul monoton şi surd al mării se urca de jos, parcă amintind pacea şi somnul veşnic ce-i aşteaptă pe oameni. Acelaşi vuiet se auzea

aici şi pe vremea când nu existau încă Ialta şi Oreanda; tot astfel vuieşte şi acum şi va vui la fel, tot atât de nepăsător şi înăbuşit, şi atunci când noi nu vom mai fi. În această statornicie şi în nepăsarea totală a naturii faţă de viaţa şi moartea oamenilor, se ascunde poate salvarea noastră a tuturor, perpetuitatea mişcărilor vieţii pe pământ şi a perfecţionării continui. Stând lângă tânăra femeie, atât de frumoasă şi de liniştită în lumina zorilor, fermecat de această ambianţă de basm – marea, munţii, norii şi cerul nemărginit – Gurov se gândea că dacă adânceşti bine lucrurile, totul pe lumea aceasta este minunat, totul afară de ceea ce noi gândim şi facem când uităm de scopurile supreme ale vieţii, când uităm menirea noastră de oameni.

Cineva se apropie – era poate paznicul – îi privi, apoi se depărtă. Şi acest amănunt i se păru plin de taină şi chiar de frumuseţe. Văzură apoi venind vaporul din Feodosia, cu luminile stinse, încercuit doar de lumina trandafirie a zorilor.

— Uite roua pe iarbă, arătă Anna Sergheevna, curmând tăcerea.

— Da. E timpul să mergem acasă.

Se înapoiară în oraş.

Din acea zi, se întâlneau regulat la amiază, pe chei, prânzeau împreună, se plimbau, admirau marea. Ea se plângea că doarme prost şi are bătăi de inimă, punea mereu aceleaşi întrebări, tulburată când de gelozie, când de teama că el n-o respectă destul; adeseori, fie în parc, fie în grădină, când în apropierea lor nu se afla nimeni, el o îmbrăţişa pe neaşteptate şi o săruta pătimaş. Totala lor inactivitate, aceste sărutări ziua-n amiaza mare, cu priviri îngrijorate în jur şi cu teama de a nu fi văzuţi de cineva, apoi căldura toropitoare, mirosul îmbălsămat al mării şi prezenţa permanentă în jurul lor a atâtor oameni trândavi, luxoşi şi sătui, îl făceau pe Gurov să se simtă cu totul alt om. Îi repeta mereu Annei Sergheevna cât e de frumoasă şi de fermecătoare, era nerăbdător în patima lui, nu se îndepărta nici cu un pas de ea, totuşi Anna rămânea adesea pe gânduri, alteori îl ruga să recunoască sincer că n-o respectă, că n-o iubeşte deloc şi nu vede în ea decât o femeie decăzută. Aproape în fiecare seară plecau împreună undeva afară din oraş, la Oreanda, sau până la cascadă, şi plimbările lor erau pline de farmec – se întorceau de fiecare dată încântaţi, cu impresii

măreţe.

Se aşteptau mereu să sosească soţul Armei. Dar veni numai o scrisoare prin care el o vestea că-l dor ochii şi o implora să vină cât mai repede acasă. Anna Sergheevna începu să se grăbească.

— E mai bine să plec, îi spuse ea lui Gurov. Văd în chemarea asta mâna providenţei.

Tocmi o trăsură şi el o însoţi. Au mers alături o zi întreagă. În clipa când trebui să se urce în vagon, după ce se dăduse al doilea semnal, ea îi şopti:

— Să-ţi mai văd faţa… să mă mai uit o dată. Aşa.

Nu plângea, dar era tristă, parcă ar fi fost bolnavă şi-i tremurau obrajii.

— O să mă gândesc la tine, o să-mi aduc aminte, spunea ea. Rămâi sănătos, Dumnezeu să te aibă în pază. Nu-mi păstra o amintire rea. Ne despărţim acum pentru totdeauna, aşa trebuie, poate ar fi fost mai bine să nu ne întâlnim deloc. Dumnezeu să te aibă în pază.

Trenul plecă repede, luminile lui se stinseră curând, încă puţine clipe şi nu se mai auzi nici păcănitul roţilor, ca şi cum totul ar fi complotat să curme odată acea dulce uitare de sine, acea nebunie a inimii. Singur pe platformă, cu privirile aţintite pe dunga întunecată a zării, Gurov asculta ţârâitul greierilor şi zumzetul sârmelor de telegraf, cu senzaţia că atunci se sculase din somn. Iată, în viaţa lui a mai fost o întâmplare, o aventură, care şi ea s-a sfârşit şi i-a lăsat doar amintirea. Era emoţionat, trist şi simţea o uşoară remuşcare, dându-şi seama că tânăra şi frumoasa femeie cu care nu se va mai întâlni niciodată n-a fost fericită cu el. Oricât s-a purtat de prietenos şi cald cu ea, totuşi din atitudinea lui, din vorbele şi mângâierile lui, răzbătea totdeauna acea uşoară ironie, îngâmfarea bărbatului fericit, care pe lângă toate mai e şi aproape de două ori mai în vârstă decât femeia. Anna Sergheevna îi spunea mereu că el are suflet bun, că e un om superior, fără pereche, îl preţuia, aşadar, mai mult decât era în realitate, şi, prin urmare, el o înşela, deşi fără voie…

Acolo, în gară, mirosea a toamnă şi vântul sufla răcoros.

„E timpul să plec şi eu spre nord”, se gândi Gurov părăsind peronul. „E timpul!…”

III

Acasă, la Moscova, totul prevestea iarna, focul duduia în sobe, iar dimineţile era încă întuneric când copiii se pregăteau să plece la şcoală şi-şi beau ceaiul, încât dădaca aprindea lampa. Se lăsă apoi gerul. Când cade prima zăpadă sau când te urci întâia oară în sanie, e o plăcere să priveşti străzile albe, acoperişurile albe, îţi simţi respiraţia uşoară, adâncă, şi-ţi aminteşti fără să vrei de anii tinereţii. Teii şi mestecenii, înveşmântaţi în promoroacă, îi simţi mai apropiaţi, imaginea lor e mai plăcută inimii decât chiparoşii şi palmierii şi în preajma lor nu-ţi mai vine să te gândeşti la munţi şi la mare.

Gurov era moscovit de baştină şi se întorsese la Moscova într-o zi plăcută, cu puţin ger. Când îşi puse blana şi mănuşile calde şi făcu o plimbare pe Petrovka şi când sâmbătă seara auzi dangătul clopotelor, voiajul la Ialta şi locurile pe care le văzuse de curând pierdură pentru el orice farmec. Treptat-treptat, se cufundă în viaţa Moscovei, citea cu lăcomie câte trei ziare pe zi, spunând totodată că nu citeşte ziarele moscovite din principiu. Îl atrăgeau restaurantele, clubul, recepţiile, jubileele şi se simţea măgulit când îl vizitau avocaţi şi artişti cu renume şi când juca cărţi la clubul medicilor cu câte un profesor. Şi putea din nou să mănânce o porţie întreagă de peşte la tavă.

I se părea că va mai trece o lună şi amintirea Annei Sergheevna o va acoperi rugina uitării şi doar din când în când o va visa, zâmbind, aşa cum visa uneori şi la alte femei. Dar se scurse mai mult de o lună, veni iarna grea şi Gurov îşi dădu seama că în amintire totul îi rămăsese limpede şi viu, ca şi când s-ar fi despărţit de Anna Sergheevna doar în ajun. Ba, amintirile deveneau din ce în ce mai vii. Fie că auzea seara în liniştea biroului său vocile copiilor, învăţându-şi lecţiile, fie că asculta o romanţă sau mânca în vreun restaurant, fie că urla viscolul în cămin, în gândul său reînvia deodată totul ca la un semnal: revedea ce se petrecuse la debarcader, ceaţa şi zorile mijind de după munte, şi vaporul din Feodosia, şi sărutările pătimaşe. Umbla atunci prin cameră, multă vreme, îşi răscolea zâmbind amintirile, apoi cădea în visare şi tot ce fusese se amesteca în gând cu tot ce mai putea fi. N-o vedea pe Anna Sergheevna în vis, ci ea îi apărea însoţindu-l peste tot, ca o umbră, urmărindu-l. Când închidea ochii, o vedea ca aievea şi-i părea atunci mai

frumoasă, mai copilă, mai gingaşă decât era în realitate şi el însuşi se vedea mai bun decât fusese atunci la Ialta. Seara ea îl privea din dulapul cu cărţi, din cămin, din unghere, îi auzea respiraţia şi foşnetul uşor al rochiei. Pe stradă, urmărea cu privirea femeile, căutând una care să-i semene.

Îl chinuia dorinţa de a împărtăşi cuiva amintirile sale. Dar acasă nu putea pomeni măcar despre dragostea lui, iar în afara casei, n-avea cu cine vorbi. Doar nu era să se destăinuiască chiriaşilor sau colegilor de la bancă!... Şi ce să le spună? Parcă atunci o iubise? Parcă fusese ceva deosebit de frumos, de poetic şi nou sau măcar interesant în relaţiile lui cu Anna Sergheevna? Şi se vedea nevoit să vorbească în general, despre dragoste, despre femei şi nimeni nu-şi dădea seama ce taine ascund vorbele lui, doar nevastă-sa îşi mişca mirată sprâncenele negre şi-i spunea:

— Ţie, Dmitri, nu ţi se potriveşte deloc rolul de om uşuratic.

Într-o noapte, pe când ieşea din clubul medicilor cu partenerul său de joc, un funcţionar, scăpă vorba deodată, nemaiputându-se stăpâni:

— Dacă v-aş spune ce femeie adorabilă am cunoscut la Ialta!

Funcţionarul se urcă tăcut în sanie şi era gata să plece, când deodată se întoarse şi-l strigă:

— Dmitri Dmitrici!

— Ce e?

— Adineauri ai avut dreptate: nisetrul parcă mirosea puţin!

Aceste cuvinte, atât de banale, au făcut să se reverse paharul amărăciunii. I s-au părut umilitoare, josnice chiar. Ce moravuri sălbatice, ce oameni! Câte nopţi petrecute fără rost, câte zile lipsite de orice interes, de orice scop! Veşnice jocuri de cărţi, îndopare cu mâncăruri, îndobitocire cu beţii şi discuţii despre mereu aceleaşi lucruri. Treburile neînsemnate şi vorbăria goală îţi acaparează timpul cel mai bun, cele mai bune forţe şi, în cele din urmă, îţi lasă o viaţă ciuntită, lipsită de aripi şi avânt, un fleac de viaţă, şi nu ai nici măcar putinţa să fugi undeva, parcă te-ai afla încuiat într-o casă de nebuni sau într-un arest!

Revoltat, Gurov n-a dormit toată noaptea, iar în ziua următoare l-a durut capul şi noaptea iarăşi a dormit prost; se gândea mereu, fie că stătea în pat, fie că se plimba dintr-un colţ al odăii într-altul. Copiii îl plictiseau, banca îl plictisea, n-avea chef să se ducă nicăieri, nici să stea de vorbă cu nimeni.

În decembrie, în timpul sărbătorilor, se pregăti de drum; spuse soţiei că pleacă la Petersburg să intervină pentru numirea unui tânăr – şi plecă la S. De ce? Nu ştia nici el bine de ce. Dorea s-o revadă pe Anna Sergheevna, să-i vorbească şi dacă se va putea să aibă o întâlnire cu ea.

Sosi la S. dimineaţa şi reţinu cea mai bună cameră din hotel; avea podeaua acoperită toată cu un postav cenuşiu, soldăţesc; pe masă era o călimară cenuşie, toată acoperită de praf, cu un călăreţ fără cap, care-şi ţinea pălăria în mâna dreaptă ridicată în sus. Portarul îi dădu toate lămuririle: von Diederitz locuia pe strada Staro-Gonciarnaia, în casa lui proprie, nu departe de hotel. Trăieşte bine, e om bogat, are caii săi, toată lumea din oraş îl cunoaşte. Portarul spunea tot timpul Drîdîriţ.

Gurov merse încet, fără să se grăbească, pe strada Staro-Gonciarnaia şi găsi casa. Peste drum se întindea un gard cenuşiu şi lung, cu un rând de cuie pe vârf.

„Fie şi numai din pricina gardului acestuia şi ţi-ai lua lumea-n cap”, scrâşni Gurov, privind când spre ferestre, când peste drum.

Se gândea: astăzi nu-i zi de primire, soţul este desigur acasă. Şi oricum, ar fi o lipsă de tact să dau buzna înăuntru şi s-o iau pe nepusă masă. Dacă trimit un bilet, s-ar putea să cadă în mâinile soţului şi atunci totul va fi pierdut. Mai bine să mă las în voia întâmplării... Şi continua să se plimbe pe lângă gard, aşteptând această întâmplare. Văzu cum în curte intră un cerşetor şi cum câinii de pază se repeziră la el; peste vreun ceas auzi cântând la pian, dar sunetele ajungeau până la el slabe, nelămurite. Cânta desigur Anna Sergheevna. Deodată, uşa de la intrare se deschise: ieşi o bătrânică, după care alerga şpiţul alb binecunoscut. Gurov voi să cheme câinele, dar inima începuse să-i bată nebuneşte şi de emoţie nu-şi putu reaminti numele câinelui.

Nu încetă să se plimbe şi simţi cum urăşte din ce în ce mai mult gardul cenuşiu, apoi îi dădu prin gând că Anna Sergheevna l-a uitat şi s-o fi distrând acum cu altul – era ceva firesc pentru o femeie căreia îi stă în ochi de dimineaţă până seară acest gard blestemat. Se înapoie în camera lui de la hotel şi stătu mult timp pe divan, neştiind ce să facă. Apoi prânzi şi după masă dormi mult.

„Cât de stupid şi fără rost a trecut ziua, se gândea el,

trezindu-se şi privind ferestrele întunecate – se lăsase seara. Uite cât am dormit, nici eu nu ştiu cum am putut. Ce-o să mai fac la noapte?”

Stătea în patul acoperit cu plapuma ieftină cenuşie, ca o plapumă de spital, şi de necaz îşi bătea joc de sine însuşi.

„Iată şi doamna cu căţelul… Iată şi aventura… N-ai de făcut altceva decât să stai aici şi să aştepţi.”

Încă de dimineaţă, la gară, îi atrăsese privirea un afiş scris cu litere uriaşe: se reprezenta în premieră *Gheişa*. Îşi aduse aminte şi plecă la teatru.

„Cred că la premiere se duce şi ea”, gândea el.

Teatrul era plin. Ca în toate teatrele din provincie plutea şi aici o negură care se ridica mai sus de candelabru, iar la galerie era mare larmă. În faţa primului rând de fotolii stăteau în picioare filfizonii din oraş, cu mâinile la spate; în loja guvernatorului, pe un fotoliu din faţă, şedea fiica lui cu un boa la gât, iar guvernatorul se ascundea modest după portieră şi nu i se vedeau decât mâinile. Cortina se învolbura şi orchestra îşi acordă îndelung instrumentele. Tot timpul cât publicul a intrat şi s-a foit ocupându-şi locurile, Gurov a cercetat sala cu ochii în patru.

În sfârşit, se ivi şi Anna Sergheevna. Ea se aşeză în rândul al treilea de fotolii şi, când Gurov o văzu, inima i se strânse şi înţelese într-o fulgerare că pentru el nu exista în toată lumea o fiinţă mai dragă, mai apropiată şi mai necesară. Această femeie micuţă, pierdută în tumultul provincial, nedeosebindu-se prin nimic de ceilalţi, ţinând un lornion obişnuit în mână, îi umplea lui toată viaţa, reprezenta pentru el bucuria şi durerea, unica fericire pe care şi-o dorea. În sunetele orchestrei mediocre, ale viorilor scârţâitoare, el se gândea numai cât e ea de frumoasă. Se gândea şi visa.

Împreună cu Anna Sergheevna intrase şi se aşezase lângă ea un tânăr cu favoriţi mici, foarte înalt şi puţin adus din spate. La fiecare pas clătina capul, părând că salută mereu pe cineva. Acesta era desigur soţul, pe care atunci, la Ialta, într-o pornire de amărăciune, ea îl numise slugă. Într-adevăr, în făptura lui deşirată, în favoriţii şi în rotocolul de chelie de pe cap era ceva de valet. Zâmbea dulceag şi la butonieră îi lucea o insignă, ca un număr de lacheu de hotel.

În prima pauză soţul plecă să fumeze, în timp ce ea rămase în

fotoliu. Gurov, care avea şi el loc la parter, se apropie şi rosti cu un tremur în glas, zâmbind silit:

— Bună seara.

Ea întoarse capul spre el şi păli brusc; apoi îl privi încă o dată, cu groază, necrezându-şi ochilor şi strânse cu putere în mâini evantaiul şi lornionul laolaltă, parcă luptând din răsputeri să nu leşine. Amândoi tăceau.

Ea şedea în fotoliu, el ramase în picioare, speriat de emoţia ei şi neîndrăznind să se aşeze alături. Au început să scârţâie viorile – le acordau – flautul şuieră şi celor doi li se făcu teamă, ca şi cum din toate lojile lumea-i privea. Deodată ea se sculă şi se îndreptă repede spre ieşire, el o urmă şi amândoi trecură fără rost prin mai multe săli, pe scări, urcându-le şi coborându-le, în timp ce prin faţa lor defilau fel de fel de oameni, în uniforme sau nu, judecători, profesori şi funcţionari şi toţi aveau la butonieră câte o insignă. Prin faţa ochilor lor se perindau femei, haine de blană atârnate în cuiere; era curent şi mirosea a fum rece de ţigară. Iar Gurov, cu inima bătând nebuneşte, se gândea.

„O, Doamne, ce rost are toată lumea asta, teatrul, orchestra?”…

În acel moment, îşi aminti că în seara când a condus-o pe Anna Sergheevna la gară, el îşi spusese că totul s-a sfârşit, că desigur ei doi nu se vor mai vedea niciodată. Dar cât de departe era dragostea lor de sfârşit!

Pe scăriţa îngustă şi întunecoasă pe care scria „intrarea spre amfiteatru” ea se opri.

— Cum m-ai speriat! îi spuse respirând greu, încă palidă şi zăpăcită. O, cum m-ai speriat! Simt că mor de frică. De ce ai venit? De ce?…

— Dar înţelege, Anna… înţelege-mă, îngăimă el în şoaptă, grăbit, te implor, înţelege-mă…

Anna îl privea şi în privirea ei era teamă, rugă, dragoste, îl privea lacom ca să-şi întipărească mai bine în gând trăsăturile lui.

— Sufăr nespus de mult!… urmă ea fără să-l asculte. M-am gândit tot timpul numai la dumneata, am trăit doar cu gândul acesta. Aş fi vrut să uit, să uit, dar de ce, de ce ai venit?

Mai sus, pe platformă, doi liceeni fumau şi priveau în jos, dar lui Gurov îi era totuna – el o trase pe Anna Sergheevna spre el şi începu să-i acopere cu sărutări faţa, obrajii şi mâinile.

— Ce faci, ce faci?! repeta ea îngrozită, căutând să-l îndepărteze. Am înnebunit amândoi. Pleacă chiar astăzi, pleacă acum... Te implor în numele tuturor sfinţilor, te implor. St! Vine cineva!...

Un om urca în adevăr scara, apoi dispăru.

— Trebuie să pleci... urmă Anna Sergheevna în şoaptă, auzi Dmitri Dmitrici? Voi veni eu să te întâlnesc la Moscova. Dragul meu, n-am fost niciodată fericită, dar acum sunt cu totul nefericită şi niciodată n-o să cunosc fericirea. Niciodată! Nu mă face să sufăr şi mai mult! Jur că o să vin la Moscova. Dar acum să ne despărţim! Dragul meu, bunul meu, scumpul meu, să ne despărţim!

Îi strânse mâna şi începu să coboare repede scara, privind mereu înapoi spre el şi în priviri i se putea citi că într-adevăr nu era fericită... Gurov mai stătu o clipă, ascultă atent sunetul paşilor ei, apoi, când totul se linişti, îşi luă paltonul de la garderobă şi părăsi teatrul.

IV

Şi Anna Sergheevna începu să vină la el, la Moscova. O dată la două sau la trei luni, ea pleca din S., spunându-i soţului că se duce să consulte un profesor în privinţa bolii sale femeieşti – şi soţul credea şi nu credea... Când venea la Moscova, se oprea la „Bazarul slav” şi trimitea îndată un comisionar la Gurov. Acesta se ducea la hotel şi nimeni din Moscova nu ştia nimic.

Într-o dimineaţă de iarnă, mergea astfel la dânsa (comisionarul care venise de cu seară nu-l găsise acasă). Lângă el mergea fiica lui, o conducea până la liceul de fete, care-i era în drum. Ningea cu fulgi mari, umezi.

— Sunt trei grade deasupra lui zero şi totuşi ninge, îi spunea Gurov fiicei sale. Dar căldura aceasta o aflăm numai la suprafaţa solului; în straturile superioare ale atmosferei, temperatura e mult mai scăzută.

— Tată, dar de ce iarna nu tună?

Îi explică şi asta. Vorbea şi se gândea că iată, el merge la o întâlnire şi niciun suflet de om nu are ştiinţă despre aceasta şi nimeni n-o să ştie niciodată. El trăia două vieţi: una oficială, pe care o vedeau şi o cunoşteau toţi cei doritori să i-o cunoască, plină de adevăruri şi de minciuni convenţionale, asemenea vieţii cunoscuţilor şi prietenilor săi, dar trăia şi o altă viaţă, o trăia în taină. Printr-o ciudată potrivire de împrejurări, poate cu totul întâmplătoare, tot ce era pentru el mai însemnat, interesant şi necesar, în care el era sincer şi nu se minţea pe sine, tot ce constituia esenţa vieţii sale, era o taină pentru alţii, iar tot ce era minciună şi formă, o pojghiţă în care el se învăluia pentru a ascunde adevărul, cum erau bunăoară serviciul la bancă, discuţiile la club, expresia lui obişnuită despre femei: „rasă inferioară”, prezenţa lui cu soţia la recepţii jubiliare, toate acestea se săvârşeau în văzul tuturor. Şi după viaţa lui o judeca şi pe a altora, nu credea în ceea ce se vede, presupunea mereu că viaţa adevărată a fiecărui om se petrece sub mantia tainei, asemenea mantiei protectoare a nopţii. Viaţa personală a fiecărui individ este o taină şi poate de aceea oamenii civilizaţi luptă atât de mult pentru respectarea secretelor personale.

După ce-şi conduse fiica până la liceu, Gurov se îndreptă spre „Bazarul slav”. Îşi lăsă jos blana, urcă scările şi bătu încet la uşă. Anna Sergheevna, într-o rochie cenuşie, rochia lui preferată, îl

întâmpină obosită de drum şi de aşteptare, căci îl aştepta din ajun. Era palidă, îl privi fără să zâmbească şi, după ce intră, îi căzu îndată la piept. Sărutarea fu lungă, lungă, de parcă nu s-ar fi văzut de ani întregi.

— Cum mai trăieşti tu acolo? întrebă el. Ce ţi s-a mai întâmplat?

— Aşteaptă, o să-ţi spun îndată… nu pot acum.

Nu era în stare să vorbească – plângea, întorcându-i spatele şi apăsându-şi batista pe ochi.

„S-o las să plângă puţin, până atunci să stau", se gândi el, aşezându-se într-un fotoliu.

Pe urmă sună şi spuse să i se aducă un ceai şi cât timp îl bău, ea rămase cu faţa spre geam. Plângea de emoţie şi pentru că îşi dădea seama cât era de tristă viaţa lor: se vedeau doar în taină, ascunzându-se de oameni ca nişte hoţi. Viaţă zdrobită!

— Hai, gata, isprăveşte! zise Gurov.

Pentru el era limpede că dragostea lor nu se va sfârşi atât de repede şi poate nu se va sfârşi niciodată. Anna Sergheevna îl iubea din ce în ce mai mult, îl adora şi i-ar fi fost peste putinţă să-i spună că toate trebuie să aibă odată un sfârşit şi chiar dacă i-ar fi spus, ea tot nu l-ar fi crezut.

Se apropie de ea, o luă de umeri, începu s-o mângâie, să glumească şi deodată se văzu în oglindă.

Părul lui începea să încărunţească. I se păru ciudat că în ultimii ani a îmbătrânit şi s-a urâţit atât. Umerii pe care i se odihneau mâinile erau calzi şi tresăreau. Îl cuprinse mila de această viaţă atât de caldă şi de frumoasă încă, pentru că şi de ea se apropia timpul când va începe să se ofilească, pierzându-şi din strălucirea tinereţii, aşa cum se întâmplase şi cu viaţa lui. Pentru ce îl iubea ea atât? Femeile l-au văzut întotdeauna altfel decât era în realitate şi, de fapt iubindu-l, nu-l iubeau pe el, ci plăsmuirea propriilor lor visuri şi doruri, iubeau imaginea bărbatului pe care-l căutau cu lăcomie în viaţă, dar pe urmă, când îşi observau greşeala, continuau totuşi să-l iubească. Şi niciuna n-a fost fericită cu el. Trecea tinereţea, el făcea cunoştinţe noi, înjgheba alte legături, le rupea apoi, dar n-a iubit niciodată; în viaţa lui găseai tot ce vrei, afară de dragoste.

Şi abia acum, când părul i-a încărunţit, el iubeşte cu adevărat pentru prima oară.

Anna Sergheevna şi el se iubeau ca două fiinţe foarte

apropiate, ca soţ şi soţie, ca doi prieteni buni şi afectuoşi. Lor li se părea că însăşi soarta i-a predestinat unul pentru altul şi era de neînţeles, de ce el e căsătorit şi ea e măritată. Erau ca două păsări călătoare, bărbătuş şi femelă, care au fost prinse în laţ şi silite să trăiască în două colivii diferite. Ei îşi iertaseră unul altuia trecutul, pentru care le era ruşine, îşi iertau totul şi în prezent amândoi simţeau cât de mult i-a schimbat dragostea.

Înainte, în clipele de tristeţe, Gurov se liniştea cu felurite teorii ce-i veneau în minte, dar acum aruncase teoriile, era răscolit de simţăminte profunde, iubire, compătimire, şi tindea să devină deplin sincer, bun şi drăgăstos.

— Încetează, iubito, stărui el, ai plâns puţin, dar gata, ajunge… Hai să vorbim, poate ne vine vreo idee.

După aceea se sfătuiră îndelung, chibzuind cum ar putea să scape de starea nenorocită care-i silea să se ascundă mereu, să mintă, să trăiască în oraşe diferite şi să se vadă atât de rar. Cum să scape de grelele şi nesuferitele lor lanţuri?

— Cum? Cum? întreba el, luându-şi capul în mâini. Cum?

Şi li se părea că va mai trece doar puţin timp şi soluţia va fi găsită şi atunci o să înceapă o viaţă nouă, minunată. Totuşi amândoi îşi dădeau limpede seama că sfârşitul fericit e încă departe şi greul luptei abia începe.

Publicată pentru prima oară în revista *Russkaia mîsl,* 1899, cartea a XII-a, decembrie, cu subtitlul: *Nuvelă.* Semnată: Anton Cehov. Fără subtitlu, cu modificări de punctuaţie, corecturi şi abrevieri, a fost cuprinsă în culegerea de *Opere* din 1903, vol. XII şi vol. XI, publicat post-mortem, 1906. Publicăm textul din 1906.

Nuvela a fost începută de Cehov în luna august sau septembrie 1899, dar n-a fost trimisă la redacţie decât la 30 octombrie (vezi scrisorile lui Cehov adresate lui V.A. Golţev la 15 septembrie şi 30 octombrie 1899).

Cu privire la nuvela *Doamna cu căţelul,* Gorki îi scrie în primele zile ale lunii ianuarie 1900: „După citirea celei mai mici povestioare de-a dumitale, orice altă lucrare mi se pare grosolană, de parcă n-ar fi scrisă cu peniţa, ci cu bâta. Şi… mai ales, nimic nu mi se mai pare simplu, adică real. Acesta este adevărul… Cât bine izbuteşti a înfăptui cu micile dumitale povestiri, făcându-i pe oameni să le fie

silă de această viaţă pe jumătate moartă, adormită – naiba s-o ia!… Povestirile dumitale sunt ca nişte sticluţe bine şlefuite, în care s-au turnat toate parfumurile vieţii – şi, crede-mă! – un miros fin va şti întotdeauna să deosebească dintre ele acel parfum suav, dar tare şi sănătos, al realităţii, într-adevăr preţios şi necesar, parfum întotdeauna nelipsit din toate sticluţele dumitale. Dar destul, căci o să dau de bănuit că vreau să-ţi fac complimente.”

De sărbători

Traducere de Alice Gabrielescu şi Tatiana Panaitescu

I

Ce să-i scriu? întrebă Egor şi muie pana în cerneală.

Vasilisa nu-şi mai văzuse fiica de patru ani. Îndată după nuntă, Efimia plecase cu soţul ei la Petersburg, scrisese două scrisori, apoi amuţise: nicio veste nu venea, nimic. Iar bătrâna, şi când mulgea vaca în zori, şi când făcea focul în sobă sau moţăia noaptea, se gândea mereu la fiica ei: ce face Efimia, mai trăieşte oare? Ar fi trebuit să-i trimită ea un răvaş, dar moşneagul ei nu ştia să scrie şi n-avea pe cine să roage.

Venind sărbătorile Crăciunului Vasilisa nu mai putu să rabde şi se duse la cârciumă, la Egor, fratele stăpânei. Acesta, de când se eliberase din armată, stătea tot timpul acasă, în cârciumă şi nu făcea nimic; lumea spunea că el poate să scrie bine scrisori, dacă i se plăteşte cum se cuvine. Vasilisa vorbi întâi cu bucătăreasa de la cârciumă, apoi cu stăpâna şi în sfârşit cu însuşi Egor. Au căzut la învoială pentru cincisprezece copeici.

Şi astfel, în a doua zi de Crăciun, Egor stătea în bucătăria cârciumii, cu condeiul în mână, iar Vasilisa în faţa lui, îngândurată, cu grija şi suferinţa întipărite pe faţă. Împreună cu ea venise şi Petru, moşneagul, un om foarte slab şi înalt, cu chelia cafenie; stătea şi privea ţintă ca un orb. Pe plită se prăjea într-o cratiţă carne de porc. Carnea sfârâia şi parcă vorbea: „fiu, fiu, fiu”. Era zăpuşeală mare.

— Ce să scriu? întrebă din nou Egor.

— Ce! mormăi Vasilisa, privindu-l supărată şi bănuitoare. Nu

mă grăbi! Că doar nu scrii pe degeaba – dau bani! Hai, scrie. Ginerelui nostru, stimabilul Andrei Hrisanfîci şi fiicei noastre unice şi iubite, Efimia Petrovna, cu dragoste, adâncă plecăciune şi binecuvântarea părintească pe veci nezdruncinată.

— Este. Dă-i drumul mai departe.

— Şi încă firitisim de sărbătoarea naşterii lui Hristos, noi suntem sănătoşi, ceea ce vă dorim şi dumneavoastră de la Domnul… împăratul ceresc.

Vasilisa schimbă o privire cu moşneagul…

— Ceea ce vă dorim şi dumneavoastră de la Domnul… împăratul ceresc… repetă ea şi începu să plângă.

Mai mult nu putu să spună nimic. Şi doar nopţi în şir se gândise şi mereu i se părea că tot ce are de spus n-ar putea să încapă nici în zece scrisori. Multă apă a mai curs pe râuri din ziua când îi plecase fata cu bărbatu-său. Bătrânii trăiau de atunci ca nişte orfani, nopţile oftau din greu, de parcă şi-ar fi dus copila la groapă. Şi câte se mai petrecuseră în vremea asta în sat, câte nunţi, câte morţi. Lungi au mai fost iernile! Lungi au mai fost nopţile!

— Cald! spuse Egor, descheindu-şi vesta. Or fi şaptezeci de grade. Ei, ce să mai scriu?

Bătrânii tăcură.

— Cu ce se ocupă acolo ginerele tău? întrebă Egor?

— A fost soldat, tăicuţule, ştii doar, răspunse cu glas moale bătrânul. S-a liberat odată cu tine din armată. A fost soldat, şi să vezi, s-a făcut la Petersburg o casă de tratament cu apă. Acolo doctorul lecuieşte pe bolnavi cu apă. Păi şi el este fecior la doctorul acela.

— Uite aicea stă scris… spuse bătrâna, scoţând din batistă o scrisoare. Am primit-o de la Efimia, domnul mai ştie când. Şi ei, dragii mei, poate nici nu mai sunt pe lumea asta.

Egor se gândi puţin, apoi începu să scrie repede.

„În vremea de astăzi, scria el, când soarta v-a ales pentru Slujba Ostăşească, noi vă sfătuim să citiţi Regulamentul Disciplinei şi Legile Penale Militare şi veţi găsi acolo ordinea gradelor după Regulamentul Militar.”

Aşternea cuvintele, citindu-le apoi cu glas tare, iar Vasilisa se gândea că ar trebui să-i scrie fetei ce greu a fost pentru ei anul care a trecut, că nu le-a ajuns pâinea nici până la Crăciun şi au fost nevoiţi să vândă vaca. Ar trebui să-i ceară ceva bani, ar

trebui să-i scrie că bătrânul e mereu bolnav şi poate că în curând îşi va da sufletul… Dar cum să lege gândurile acestea în cuvinte? Cum să înceapă, cum să sfârşească?

„Observaţi, continuă Egor să scrie, observaţi cu atenţie volumul 5 al Regulamentului Militar. Soldatul este un Nume comun, vestit. Soldatul este Primul General şi ultimul soldat de rând.”

Bătrânul mestecă din buze şi îngăimă:

— Să-mi văd nepoţii ar fi tare bine.

— Ce nepoţi? bodogăni bătrâna, privindu-l supărată. Poate că nici nu sunt!

— Nepoţii. Da’ poate că sunt. Ce ştii tu?!

„Şi de aceea voi puteţi judeca, îşi grăbi pana Egor, care este duşman Extern şi care este Intern. Cel mai mare Duşman Intern al nostru este Bachus.”

Peniţa scârţâia semănând pe hârtie mici înfloriturі, ca nişte cârlige de undiţă. Egor se grăbea şi recitea fiecare rând de câteva ori. Stătea pe scăunel, cu picioarele larg desfăcute sub masă, sătul, zdravăn, fălcos şi cu ceafa roşie. Era întruchiparea însăşi a ticăloşiei sale, grosolană, obraznică şi puternică, mândră că s-a născut şi a crescut într-o cârciumă, şi Vasilisa îşi dădea bine seama că la mijloc e o ticăloşie, dar, neputându-şi lămuri gândurile în cuvinte, nu făcea decât să-l privească pe Egor întristată şi bănuitoare. Din pricină că el vorbea prea tare, din pricina cuvintelor pe care nu le înţelegea şi a căldurii înăbuşitoare din odaie, începuse s-o doară capul, gândurile *i* se învălmăşiră mai rău şi nu mai spunea nimic, aştepta numai să isprăvească Egor cu scârţâitul. Bătrânul însă privea cu toată încrederea. El credea şi în bătrâna lui, care îl adusese aici, şi în Egor, care ştia să scrie, iar când pomenise despre tratamentul cu apă, se vedea de pe faţa lui că el credea şi în acel medic şi în puterea curativă a apei.

Terminând de scris, Egor se sculă şi citi toată scrisoarea de la început. Bătrânul nu înţelese nimic, dar aprobă încrezător din cap.

— E bine, merge… zise el. Să-ţi dea Dumnezeu sănătate. E bine…

Au pus pe masă trei monede de cinci copeici şi au ieşit din cârciumă; bătrânul privea drept înainte, ca un orb, iar pe faţă i se citea o încredere neţărmurită. Vasilisa însă, ieşind din

cârciumă, amenință câinele, cătrănită de supărare:

— U-u-u, javră.

Bătrâna nu putu dormi toată noaptea – o chinuiau gândurile – iar în zori se închină şi plecă la staţie să trimită scrisoarea.

Până acolo avea de mers unsprezece verste.

II

Sanatoriul de hidroterapie al doctorului B.O. Mozelveizer era deschis şi de Anul Nou, ca în oricare zi, numai că feciorul, Andrei Hrisanfîci, purta astăzi la tunică galoane noi, iar cizmelor le dăduse un luciu deosebit şi pe toţi care veneau îi felicita, dorindu-le fericire nouă la un an nou.

Era dimineaţa. Andrei Hrisanfîci stătea lângă uşă şi citea ziarul. Exact la ora zece intră generalul, unul dintre clienţii obişnuiţi ai sanatoriului, iar după el – poştaşul. Andrei Hrisanfîci îi ajută generalului să-şi scoată mantaua şi-l firitisi:

— La mulţi ani, cu fericire, Înălţimea Voastră!

— Mulţumesc, stimabile, şi ţie la fel!

Urcând pe scări, generalul făcu semn spre o uşă şi întrebă (întreba în fiecare zi şi apoi uita):

— În camera asta ce este?

— Cabinetul pentru masaj, Înălţimea Voastră!

Când paşii generalului se pierdură la etaj, Andrei Hrisanfîci cercetă corespondenţa primită şi găsi şi o scrisoare pe numele său. Desfăcu plicul, îşi aruncă ochii pe rândurile dintâi, apoi, fără să se grăbească, citindu-şi din mers ziarul, se duse spre camera lui, care era tot jos, la capătul coridorului. Nevastă-sa, Efimia, şedea pe pat şi hrănea sugaciul; un alt copil, cel mai mare, îşi lăsase capul cârlionţat pe genunchii ei, iar al treilea dormea.

Intrând în cameră, Andrei îi dădu soţiei scrisoarea:

— Mi se pare că-i de la ţară.

Apoi ieşi, fără să-şi ridice ochii de pe ziar şi se opri pe sală aproape de uşă. De acolo o auzi pe Efimia citind cu glas tare şi tremurat primele rânduri. Le citi şi nu mai putu continua, îi fuseseră de ajuns cele câteva cuvinte, ca să înceapă să plângă; plângând, îl strângea în braţe pe băiatul cel mare, îl săruta, apoi începu să-i vorbească; nu se mai putea înţelege însă dacă mai plânge sau râde.

— Asta e de la bunica şi de la bunic, spunea dânsa. De la ţară… Maică Precistă şi sfinţi părinţi! Acolo acuma zăpada-i mare, oho, până sub streşini… copacii sunt albi… albi… Copiii ies cu săniuţele… Iar bunicuţul, chel, săracul, stă pe cuptor… şi căţeluşul galben… Dragii de ei!

Ascultând-o, Andrei Hrisanfîci îşi aminti că de vreo trei, patru ori nevastă-sa îi dăduse răvaşe, rugându-l să le ducă la poştă,

dar mereu alte treburi mai de seamă l-au împiedicat, astfel că nu le-a mai dus şi scrisorile s-au rătăcit pe undeva.

— Iar pe câmp aleargă iepuraşii, povestea înainte Efimia, plângând amarnic şi sărutându-şi feciorul. Bunicul e blând şi bun, bunica e bună şi ea, miloasă. În sat toţi trăiesc în pace, cu frica lui Dumnezeu. În sat este şi o bisericuţă... şi ţăranii cântă acolo. De ne-ar lua odată de aici sfânta fecioară, apărătoarea noastră.

Andrei Hrisanfîci se întoarse din nou în odaie, ca să fumeze o ţigară până nu vine cineva; la intrarea lui, Efimia tăcu şi-şi şterse ochii; numai buzele îi mai tremurau. Se temea de el, tare se mai temea. O apuca tremurul şi se îngrozea când îi auzea paşii sau când el o privea; în faţa lui nu îndrăznea să rostească niciun cuvânt.

Andrei Hrisanfîci aprinse un chibrit, dar tocmai atunci sună cineva la etaj. Îşi stinse îndată ţigara şi, silindu-se să pară cât mai serios, alergă spre uşa de intrare.

De sus cobora generalul, trandafiriu şi proaspăt după baia făcută.

— În camera asta ce este? întrebă el, arătând spre o uşă.

Andrei Hrisanfîci luă poziţia de drepţi, cu mâinile la vipuşcă, şi glăsui răspicat:

— Duşul Charcot, Înălţimea Voastră!

Publicată pentru prima oară în *Petersburgskaia Gazeta,* 1900, Nr. 1, 1 ianuarie, cu subtitlul: *Nuvelă de Anton Cehov.* Semnată: Anton Cehov. Fără subtitlu, cu modificări de punctuaţie şi unele corecturi, este inclusă în culegerea de *Opere,* vol. XII, 1903 şi vol. XI, publicat post-mortem, 1906. Publicăm textul din vol. XI.

Cehov întrerupsese colaborarea la *Petersburgskaia Gazeta* la sfârşitul anului 1888. La 28 noiembrie 1899, S.N. Hudekov, directorul-editor al ziarului, îi cere telegrafic permisiunea de a retipări o nuvelă care apăruse cu şase ani în urmă (era vorba de nuvela *Arta*). Cehov şi-a dat consimţământul (vezi scrisoarea adresată lui Hudekov la 25 noiembrie 1899). La 1 decembrie, Hudekov îi scrie lui Cehov: „Bineînţeles, m-aţi îndatora foarte mult dacă mi-aţi trimite o nuvelă proaspătă pentru numărul nostru de Crăciun”. La această scrisoare Cehov

a răspuns trimiţând nuvela *De sărbători.*

În râpă

Traducere de Anda Boldur

I

Satul Ukleievo era aşezat într-o râpă, astfel că din depărtare, de pe şosea sau de la gară, nu se zăreau decât clopotniţa bisericii şi coşurile fabricilor de stambă. Când vreun drumeţ întreba ce sat este acela, i se răspundea întotdeauna:

— Ia, satul cu dascălul care a mâncat toate icrele la o pomană...

Şi drept este că, la un parastas, la fabricantul Kostiukov, bătrânul dascăl al satului, ochind printre gustările de pe masă un castron cu icre moi, se năpustise asupra lor şi începuse să le înfulece cu lăcomie. Cei ce se îmbulzeau în jurul mesei îl înghionteau, îl trăgeau de mânecă, dar el – nimic; îi dădea înainte, n-aude, n-a vede, până ce ajunsese la fundul castronului, care avea aproape două ocale. S-a scurs multă vreme de atunci. Dascălul s-a stins şi el de mult. Dar oamenii tot nu uită povestea cu icrele. Să fi fost oare atât de săracă în întâmplări viaţa de toate zilele din satul acela? Sau oamenii nu ştiuseră să ia seama decât la acea măruntă întâmplare petrecută cu zece ani în urmă? Fapt e că despre Ukleievo nu se povestea nimic altceva.

Satul era mereu bântuit de friguri şi noroiul nu se zbicea nici în timpul verii, întinzându-se în smârcuri cleioase, mai ales pe sub zăplazurile peste care se aplecau bătrânele sălcii pletoase ce aşterneau sub ele umbră deasă. Pretutindeni plutea mirosul greu de scursori de fabrică şi de acid acetic. Acidul era folosit la

colorarea stămburilor. Fabricile – trei ţesătorii şi o pielărie – nu se aflau chiar în sat, ci la marginea lui, mai la o parte. Nu erau tocmai din cele mari: toate la un loc să tot fi avut vreo patru sute de muncitori. Din pricina tăbăcăriei, apa râului se umplea de miasmele scursorilor, fâneţele se ofileau, iar vitele satului se îmbolnăveau de dalac. De aceea şi venise ordin ca fabrica să fie închisă. Şi închisă a rămas. Dar numai pe hârtie. Ea a continuat să lucreze în ascuns, însă cu buna ştiinţă a zapciului şi a medicului de judeţ, cărora fabricantul le plătea câte zece ruble pe lună, ca să închidă ochii. În tot satul nu erau decât două case mai arătoase, de piatră, şi acoperite cu tablă. Într-una dintre ele se afla administraţia plăşii. În cealaltă, cu un singur cat, aşezată drept în faţa bisericii, locuia Grigori Petrovici Ţîbukin, târgoveţ pripăşit de prin Epifanskoe.

Grigori ţinea o băcănie. Dar asta numai de ochii lumii, fiindcă adevărata lui îndeletnicire era negustoria cu votcă, cu vite, cu piei, cu cereale, cu porci şi cu tot ce se nimerea. Grigori Petrovici era gata să facă negustorie cu orice. Aşa, bunăoară, dacă se cereau la export coţofene pentru pălării de damă, făcea ce făcea şi câştiga treizeci de copeici la pereche. Lua păduri în exploatare, dădea bani cu dobândă, pe scurt: bătrânul ştia să se chivernisească.

Grigori Petrovici Ţîbukin avea doi feciori. Cel mai mare, Anisim, era agent secret la poliţie şi nu dădea decât arareori pe acasă. Cel mai mic, Stepan, se apucase de negoţ şi-l ajuta pe taică-su. Adică vorba vine, fiindcă prea mare ajutor nu se putea aştepta de la el. Avea o sănătate cam şubredă şi pe deasupra era şi surd. În schimb, Axinia, nevasta lui, era o femeie falnică, frumoasă, care în zilele de sărbătoare ieşea la plimbare cu pălărie şi umbreluţă. Se scula devreme, se culca târziu şi toată ziulica o vedeai alergând, ţinându-şi poalele şi zornăindu-şi cheile, când la hambar, când în beci, când în dugheană. Iar bătrânului Ţîbukin îi creştea inima privind-o; ochii îi râdeau de bucurie şi îi părea rău că nu e nevasta feciorului său mai mare, ci a celui mic, a surdului, care, fără doar şi poate, nu prea ştia să preţuiască frumuseţea femeiască.

Bătrânului îi plăcuse totdeauna viaţa de familie şi-i iubea pe ai săi mai mult decât orice pe lume. Mai ales pe fiul său cel mare – agentul – şi pe noră-sa. De cum îl luase pe surd, Axinia şi începuse să dea dovadă de un pătrunzător simţ practic; de

pildă, ştia cui putea să-i dea pe datorie şi cui nu. Nu se despărţea nicio clipă de chei (pe care nu le încredinţa nici bărbatului ei), de dimineaţă până seara socotea la abac, cunoştea caii după dinţi mai bine decât un geambaş şi era tot timpul veselă, cu râsul pe buze – atunci când nu ocăra. Dar orice făcea sau spunea ea, bătrânul era mulţumit şi şoptea înduioşat:

— Aşa noră mai zic şi eu! Maică, ce frumuseţe de femeie!

Bătrânul rămăsese văduv, însă la un an după nunta feciorului său, nu mai răbdase şi se însurase şi el. Îi găsiseră la vreo treizeci de verste de Ukleievo o fată de familie mai răsărită, cam tomnatică, dar frumoasă şi trupeşă, pe nume Varvara Nikolaevna. Îndată ce a adus-o în odăiţa de sus, totul s-a luminat în casă, ca şi cum la ferestre s-ar fi pus geamuri noi. În unghere s-au aprins candele, mesele s-au acoperit cu feţe albe ca zăpada, la ferestre şi în grădiniţa din faţa casei au răsărit flori care deschideau ochişori roşii; iar la masă nu mai mâncau cu toţii dintr-o strachină, ci se punea o farfurie în faţa fiecăruia. Varvara Nikolaevna zâmbea plăcut şi dulce şi totul în casă părea că se veseleşte. În curte au început să se strecoare cerşetori, drumeţi fără căpătâi, femei în drum spre mănăstiri – ceea ce mai înainte nici nu se pomenea – iar pe sub ferestre se auzeau acum glasurile plângăreţe ale femeilor din Ukleievo şi tusea sfioasă, vinovată parcă, a beţivanilor slabi şi prăpădiţi, daţi afară de la fabrică. Varvara îi ajuta cu bani, le dădea pâine, haine vechi şi, pe măsură ce deprindea treburile casei, începuse să le dea chiar mărunţişuri luate pe furiş din dugheană. Odată, surdul o văzuse luând două pacheţele de ceai. Lucrul acesta îl pusese în mare încurcătură.

— Mămica a luat două pachete de ceai, îi spusese el mai târziu tatălui său. Unde să le trec?

Bătrânul nu răspunsese nimic. Stătuse locului dus pe gânduri, mişcând din sprâncene. Apoi se dusese sus la nevastă.

— Varvaruşka, îi spusese el plin de înduioşare, dacă ai nevoie de ceva din prăvălie, ia, maică, ia tot ce vrei, nu te sfii!

A doua zi, surdul, trecând în fugă prin curte, îi strigase:

— Mămico, dacă ai nevoie de ceva din dugheană, ia, ia tot ce vrei!

Faptul că în casa lui Ţîbukin se făcea milostenie era ceva nou, luminos, care-ţi bucura sufletul, întocmai ca şi candelele şi florile roşii. Astfel, atunci când, de lăsata secului sau la hramul

bisericii, care ţinea trei zile în şir, li se vindea ţăranilor carne sărată râncedă şi cu miros atât de greu de nici nu puteai sta lângă butoi, când se luau zălog de la beţivi coase, şepci şi basmalele nevestelor, când muncitorii de la fabrică se tăvăleau prin noroi cu minţile furate de votca falsificată şi când părea că păcatul, închegându-se, plutea ca o ceaţă înăbuşitoare deasupra capetelor, erai parcă uşurat la gândul că acolo, în casă, se află o femeie liniştită, curată şi care nu are nimic de-a face nici cu carnea sărată, nici cu votca; în zilele acelea apăsătoare, învăluite în neguri, milostenia ei era ca supapa de siguranţă a unei maşini.

În casa lui Ţîbukin, timpul trecea, fără ca treburile să mai contenească. Nici nu răsărea bine soarele şi o auzeai pe Axinia spălându-se zgomotos în tindă. Samovarul fierbea în bucătărie şi scâncea, cobind a rău. Bătrânul Grigori Petrovici, îmbrăcat cu o haină lungă, neagră, cu pantaloni de pânză, cu cizme înalte, lustruite, se plimba prin odăi, curăţel şi mărunţel, bocănind din tocuri ca tata-socru cel din cântec.

Se deschidea dugheana. Când se făcea ziuă, se trăgea la scară bihunca şi bătrânul sărea pe ea voiniceşte, înfundându-şi şapca până peste urechi. Văzându-l, nimeni nu ar fi crezut că are cincizeci şi şase de ani. Nevasta şi noră-sa îl petreceau întotdeauna. În clipa aceea, când se ştia cu o haină bună şi curată pe el şi la bihuncă cu un falnic armăsar negru, care îl ţinea trei sute de ruble, bătrânului nu-i plăcea să se apropie de el mujicii, cu veşnicele lor tânguiri şi milogeli. Lui Grigori Petrovici îi era scârbă de ei, îi ura; dacă vedea pe câte unul pândindu-l în poartă, îi striga mânios:

— Ei, ce stai acolo? Cată-ţi de drum!

Iar dacă era un cerşetor, se răstea:

— Să-ţi mai dea şi Dumnezeu!

Pleca după treburi. Îmbrăcată într-o rochie de culoare închisă, cu şorţ negru pe dinainte, nevastă-sa deretica odăile sau ajuta la bucătărie. Axinia stătea în dugheană, la tejghea, şi toată curtea răsuna de zăngănitul banilor şi al sticlelor, de râsetele sau ocările ei; uneori chiar de ocările muşteriilor, pe care îi cam ciupea la socoteli; toată zarva aceasta dovedea că vânzarea clandestină de votcă era în toi. Surdul stătea şi el în dugheană, dar de cele mai multe ori se plimba pe uliţă, fără şapcă, cu mâinile în buzunar, uitându-se buimac când la casele oamenilor,

când la cer. În casa lui Ţîbukin se bea ceai de vreo şase ori pe zi. Şi de vreo patru ori se mânca de-a binelea. Seara făceau socoteala câştigului, treceau totul în catastif, apoi se culcau şi dormeau duşi.

La Ukleievo, cele trei fabrici de stambă şi locuinţele proprietarilor lor, Hrîmin-tatăl, Hrîmin-fiii şi Kostiukov, erau legate prin telefon. Se instalase telefon şi la administraţia plăşii, dar acolo încetase curând să mai funcţioneze, fiindcă se cuibăriseră în el ploşniţe şi gândaci roşii. Starostele era cam certat cu ştiinţa de carte şi, când întocmea vreo hârtie oficială, scria fiecare cuvânt cu literă mare, ceea ce nu-l împiedicase să spună când înţepenise telefonul:

— Acu’ o să ne fie cam greu fără telefon!

Firma Hrîmin-tatăl se judeca necontenit cu firma Hrîmin-fiii; câteodată aceştia din urmă se certau şi ei între ei şi porneau pe la judecăţi; fabrica rămânea atunci închisă o lună, două, până când se împăcau. Satul se bucura de aceste gâlcevi, cu prilejul cărora se răspândeau tot felul de vorbe şi de clevetiri. În zilele de sărbătoare, Kostiukov şi Hrîmin-fiii plecau la plimbare cu trăsura, trecând în goana cailor pe uliţele satului şi călcând viţeii. Gătită, foşnindu-şi fustele scrobite, Axinia ieşea să se plimbe prin faţa dughenei; Hrîmin-fiii se aplecau şi o urcau în trăsură, luând-o cu dânşii, ca şi cum ar fi voit s-o răpească. Atunci ieşea şi bătrânul Ţîbukin, ca să-şi arate calul cel nou, şi o lua şi pe Varvara cu el.

Seara, după plimbare, când toţi se duceau să se culce, în curte la Hrîmin-fiii se auzea până târziu o armonică, din acelea care costă o groază de bani. Dacă era lună, sunetele ei trezeau în suflete o zvâcnire de bucurie înfiorată. Şi, pentru o clipă, Ukleievo înceta să mai fie o văgăună.

II

Anisim, fiul cel mare al lui Grigori Petrovici, dădea rar pe acasă, numai la sărbătorile mari. În schimb, trimitea deseori, prin oameni din Ukleievo, veniţi cu diferite treburi la oraş, mici daruri, însoţite de răvaşe scrise de o mână străină, tare meşteră în mânuirea condeiului şi întotdeauna pe o coală ministerială, astfel că răvaşul aducea mai mult a jalbă. Scrisorile erau împestriţate cu expresii pe care Anisim nu le folosea niciodată în vorbirea sa obişnuită: „Iubite tată şi iubită mamă, scria el, bunăoară, vă trimit o jumătate de oca de floare de ceai pentru îndestularea nevoilor dumneavoastră fizice”.

În josul hârtiei era parcă zgâriat cu o peniţă stricată numele lui: „Anisim Ţîbukin”. Iar dedesubt, din nou cu slova măiestrită cu care era scris răvaşul, era adăugat: „Agent”.

Scrisorile se citeau cu glas tare, de mai multe ori, şi bătrânul, înduioşat şi roşu de emoţie, spunea:

— Ce vreţi! N-a vrut să rămână aici, la noi. S-a dus printre cărturari. Fie şi aşa! Fiecare cu ale lui…

Într-o zi, înainte de câşlegi, se dezlănţui dintr-odată o ploaie mare cu măzăriche; bătrânul şi Varvara se apropiară de fereastră să privească şi iată că îl văzură pe Anisim, care tocmai venea cu sania de la gară. Nu se aşteptau să sosească. Intră în casă neliniştit, ros parcă de un gând ascuns şi rămase tot timpul astfel. În toată purtarea lui era ceva sfidător. Acum nu mai părea deloc grăbit, ca altădată, să se întoarcă la oraş, s-ar fi putut bănui că fusese dat afară din slujbă. Varvara era însă bucuroasă de sosirea lui. Îl învăluia cu o privire şireată, ofta şi clătina din cap:

— Oare cum vine asta, maică? se minuna ea. Flăcău de douăzeci şi şapte de ani şi tot neînsurat umblă. Ţ-ţ-ţ-ţ…

În odaia vecină, din vorba ei liniştită, domoală, nu se auzea decât ţ-ţ-ţ. Începu să se sfătuiască în şoaptă cu bătrânul şi cu Axinia, ale căror feţe căpătară şi ele o înfăţişare şireată şi tainică, de oameni care pun ceva la cale.

Hotărâră să-l însoare pe Anisim.

— Ţ-ţ-ţ-ţ-!… Frate-tu cel mic s-a însurat de mult, îl lua la zor Varvara, iar tu eşti tot stingher. Parcă ai fi un cocoş la iarmaroc. Spune şi tu, cum vine asta? Ai să te-nsori, cu voia Domnului. Pe urmă faci ce vrei. Tu te-ntorci la slujbă şi nevastă-ta rămâne

acasă, să ne dea o mână de ajutor. Prea trăieşti fără rost, băiete! După cum se vede, ai cam uitat rânduielile. Apoi nici aşa nu se poate... Ţ-ţ-ţ-ţ... Cu voi, ăştia de la oraş, e o adevărată pacoste.

Când se însurau, Ţîbukinilor li se alegeau fetele cele mai frumoase, ca unor bogătaşi ce erau. Se găsi deci şi pentru Anisim o asemenea fată. El însă nu avea nimic atrăgător în înfăţişarea lui mai mult ştearsă. Slab, sfrijit, mic de statură, avea nişte obraji rotunzi, de parcă i-ar fi umflat mereu, şi ochi pătrunzători care nu clipeau. Barba îi era roşiatică şi rară şi, când se gândea mai mult la ceva, şi-o tot vâra în gură, morfolind-o. Pe deasupra îi mai şi plăcea să tragă la măsea, ceea ce se şi ghicea după faţa şi mersul lui. Aceasta nu-l împiedică, bineînţeles, să spună când veniră să-l vestească că i se găsise o logodnică foarte frumoasă:

— Foarte bine, că doar nici eu nu-s de lepădat. Se ştie doar că noi, Ţîbukinii, suntem oameni arătoşi.

În imediata apropiere a oraşului se afla satul Torguevo. O parte din el fusese de curând înglobată în oraş, iar cealaltă rămăsese sat. În jumătatea ajunsă oraş, trăia în căsuţa ei o văduvă care avea o soră foarte săracă, muncitoare cu ziua, iar aceasta din urmă avea o fată, Lipa, care lucra şi ea tot cu ziua. Despre frumuseţea Lipei începuse să se vorbească încă mai de mult la Torguevo şi numai sărăcia ei lucie făcuse pe fiecare să-şi ia gândul de la ea. Lumea spunea că doar vreun bărbat mai în vârstă sau un văduv s-ar putea căsători cu ea. Sau, poate, o va lua la dânsul, doar „aşa” şi astfel, pe lângă ea, va avea şi mama ei ce să mănânce. Aflând de la peţitoare despre Lipa, Varvara plecase în grabă la Torguevo.

În scurt timp o vedere fu pusă la cale, în casa mătuşii, o vedere în toată regula, cu gustări şi cu băutură. Lipa era îmbrăcată într-o rochie roz, anume făcută pentru această ocazie. O panglică roşie se împletea ca o flacără în părul ei. Era subţire, palidă, plăpândă, cu trăsături gingaşe, pârguite de munca în aer liber. Un surâs sfielnic şi trist îi lumina necontenit faţa şi ochii ei priveau copilăreşte, plini de încredere şi de curiozitate.

Era foarte tânără, aproape o fetiţă, cu sânii abia mijind. Dar de cununat se putea cununa, fiindcă avea vârsta. Era într-adevăr frumoasă. În toată înfăţişarea ei un singur lucru putea să

nu-ţi placă: mâinile ei mari, bărbăteşti, care acum atârnau stângace de-a lungul trupului, ca nişte cleşti uriaşi de rac.

— Nouă nu ne pasă că n-are zestre, îi spunea bătrânul Ţîbukin mătuşii ei. Şi pentru fiul nostru, Stepan, tot o nevastă săracă am ales şi acum nu ştim cum s-o mai lăudăm. Are mâini de aur şi în gospodărie, şi în negustorie.

Lipa stătea lângă uşă şi parcă voia să spună: „Faceţi cu mine ce vreţi, mă las în voia voastră”, iar mama ei, Praskovia, muncitoare cu ziua, stătea pitită în bucătărie şi murea de frică. Odată, demult, un negustor la care freca scândurile se mâniase pe ea şi-i bătuse din picior. Ea se speriase atât de rău, încât încremenise şi de atunci rămăsese cu această necontenită spaimă în ea. Pentru o nimica toată, îi tremurau mâinile şi picioarele. Şi obrajii îi tremurau. Acum stătea în bucătărie, trăgea cu urechea, silindu-se să audă ce vorbesc musafirii şi îşi tot făcea semnul crucii, lipind degetele de frunte şi cătând la icoană. Puţin afumat, Anisim deschidea din când în când uşa de la bucătărie şi-i spunea cu un zâmbet obraznic:

— Ce stai aici, scumpă mamă? Ni-i tare urât fără mata.

Iar Praskovia, fâstâcită, lipindu-şi mâinile de pieptul ei uscăţiv, răspundea:

— Vai de mine… lăsaţi… Vă mulţumesc frumos.

După vedere, hotărâră şi ziua nunţii. Acasă Anisim se plimba fără rost prin odăi, fluierând; deodată îşi amintea de ceva şi rămânea nemişcat, dus pe gânduri, cu ochii pironiţi în podea, de parcă ar fi vrut s-o sfredelească, să vadă adânc în pământ. Nu arăta nicio mulţumire la gândul că se va însura curând, la Krasnaia Gorka, şi nici dorinţa de a-şi vedea logodnica. Stătea numai şi fluiera. Se vedea cât de colo că nu se însura decât fiindcă aşa voiau tatăl său şi mamă-sa vitregă şi fiindcă aşa era obiceiul în sat; fiul să se însoare, ca să aducă un ajutor în casă. Dar nici de plecat nu era grăbit să plece şi, în tot felul lui de a se purta acum, nu mai era nimic ca înainte vreme când venea pe acasă: îndruga vrute şi nevrute şi era din cale-afară de sfidător.

III

În satul Şikalovo trăiau două croitorese, două surori, aparţinând sectei religioase a hlâştilor. Lor li se comandaseră rochiile de nuntă, aşa că veneau deseori la încercat. Încercau şi nu mai sfârşeau cu băutul ceaiului. Varvara îşi alesese o rochie cafenie, cu dantele negre şi jeuri, iar Axinia – o rochie verde-deschis, cu trenă şi cu partea din faţă a corsajului galbenă. Când croitoresele fură gata, Ţîbukin, în loc să le plătească în bani, le plăti în marfă din dugheană, şi ele plecară înciudate, ducându-şi boccelele cu lumânări de stearină şi cu cutii de sardele, de care nu aveau nicio nevoie. La ieşirea din sat, se aşezară pe un dâmb şi începură să plângă.

Anisim se întoarse de la oraş cu trei zile înainte de nuntă, îmbrăcat din cap până în picioare cu lucruri noi. Purta galoşi strălucitori de cauciuc, un şnur roşu cu canafuri în loc de cravată şi un palton nou, aruncat pe umeri.

După ce se închină cu evlavie la icoane, dădu bună ziua tatălui său şi îi dărui zece ruble de argint şi zece monede de cincizeci de copeici; Varvarei îi dărui tot atâta, iar Axiniei douăzeci de monede de douăzeci şi cinci de copeici. Farmecul lor deosebit era că toate străluceau de parcă ar fi fost noi-nouţe, anume alese. Silindu-se să pară aşezat şi serios, Anisim îşi încorda muşchii feţei şi îşi umfla obrajii. Dar de duhnit, tot duhnea a vin. Se vede treaba că în fiecare gară se abătuse pe la bufet. Şi din nou te izbea la el aceeaşi atitudine sfidătoare. Anisim şi bătrânul se aşezară la ceai, iar Varvara îşi răsfiră în palmă monedele strălucitoare şi începu să întrebe de consătenii care trăiau acum la oraş.

— Slavă Domnului, o duc destul de bine, spuse Anisim. Atâta doar că în familia lui Ivan Egorov s-a petrecut un fapt deosebit: a murit bătrâna Sofia Nikiforovna. De oftică. Masa pentru praznicul de înmormântare a fost comandată la cofetar şi a costat două ruble şi jumătate de cap de om. S-a dat şi vin. Şi pentru musafirii de-aici, din sat, tot două ruble şi jumătate s-a plătit. Pe degeaba. Fiindcă n-au mâncat nimic. Parcă ştie ţiganul ce-i şofranul!…

— Două ruble şi jumătate? spuse bătrânul şi clătină din cap.

— D-apăi cum! Doar acolo nu eşti la ţară. Bunăoară, intri seara într-un restaurant să mănânci ceva; iei una, iei alta, vine

unu', vine altu', mai bei câte ceva şi nici nu ştii când te apucă zorile. Atunci să te ţii: plăteşti ca nimica trei, patru ruble de om. Când sunt cu Samorodov, costă şi mai mult. Ăluia îi place să bea la sfârşit cafea cu coniac. Şi coniacul e 60 de copeici păhăruţul.

— Se laudă, se laudă! izbucni încântat bătrânul. Zău că se laudă!

— În ultima vreme, umblu mereu cu Samorodov. El vă scrie scrisorile mele. Tare frumos mai scrie! Şi dacă v-aş povesti, mămico, continuă vesel Anisim, întorcându-se spre Varvara, ce fel de om e Samorodov ăsta, n-aţi crede. Îi spunem cu toţii Muhtar, fiindcă are o mutră de armean; e negru ca un arap. Parcă îi citesc în suflet, îl cunosc cum îmi cunosc cele cinci degete de la mână. El simte asta şi se ţine scai de mine, nu mă lasă niciun pas. Suntem prieteni la cataramă. Se cam teme de mine, ce-i drept, dar nici fără mine nu poate. Unde merg eu, hop şi el. Eu, mămico, am un ochi care nu se înşală. La bâlci, bunăoară: unu vinde o cămaşă. „Stai, cămaşa e furată!" Şi aşa şi este.

— Da' de unde ştii tu? întrebă Varvara.

— De nicăieri. Am eu un ochi aşa... Nu ştiu ce fel de cămaşă e, dar parcă mă atrage ceva şi-mi spune: e furată. Asta e! La noi, la serviciu, se spune: „Anisim s-a dus să vâneze sitari!" Asta înseamnă că am plecat să dibuiesc lucruri de furat. De furat, oricine poate fura. Dar cum să ţie furătura? Este el mare pământul, dar lucrul de furat nu-l poţi ascunde cu una cu două.

— La noi în sat i s-au furat, săptămâna trecută, lui Guntoriov un berbec şi două oi, spuse Varvara, oftând, şi nu are cine să le caute, ţ-ţ-ţ...

— De ce nu? Aş putea să le caut eu. Sigur că da...

Sosi şi ziua nunţii. Era o zi de aprilie răcoroasă, dar senină şi veselă. Încă din zori, uliţele din Ukleievo răsunau de zvon şi zurgălăi. Căruţe cu doi sau trei cai, cu panglici colorate fluturând pe cercurile atelajelor şi în coamele cailor, treceau în sus şi în jos. Prin sălcii, stoluri de stăncuţe croncăneau speriate de atâta zarvă, iar graurii ciripeau, parcă s-ar fi bucurat şi ei că la Ţîbukini este nuntă.

În casă, mesele erau întinse şi încărcate cu tot felul de bunătăţi: peşti lungi, afumături, păsări umplute, cutii de sardele, fel de fel de sărături şi marinate şi puzderie de sticle de vin şi de votcă; mirosea a cârnat afumat şi a homar nu tocmai proaspăt.

Bocănind din tocuri, bătrânul se foia în jurul meselor, ascuţind cuţitele unele de altele. Varvara nu mai ştia unde i-e capul; toată lumea trăgea de ea, întrebând-o sau cerându-i câte ceva; suflând greu, cu privirea rătăcită, dădea mereu fuga la cuhnie, unde din zorii zilei bucătarul lui Kostiukov şi bucătăreasa Hrîminilor-fii nu mai pridideau. Cu părul numai cârlionţi, fără rochie, în corset şi ghete noi cu scârţ, Axinia trecea ca o vijelie prin curte şi abia i se zăreau, în treacăt, genunchii şi pieptul gol. Toată casa era plină de freamăt; se auzeau exclamaţii, ocări; trecătorii se opreau în faţa porţii larg deschise şi totul lăsa să se vadă că se pregăteşte ceva neobişnuit.

— Au plecat să aducă mireasa!

Clinchetul năvalnic al zurgălăilor se îndepărta, pierzându-se încet-încet dincolo de sat... Pe la ceasurile trei, lumea începu din nou să alerge, să iasă pe la porţi. Zurgălăii se auzeau iar. Venea mireasa. Biserica era înţesată de lume. Policandrul era aprins, iar corul, la cererea bătrânului Ţîbukin, cânta după note. Strălucirea luminilor şi a rochiilor de culori vii îi lua Lipei ochii. I se părea că glasurile sonore ale cântăreţilor din cor îi lovesc tâmplele ca nişte ciocane; corsetul pe care îl pusese pentru prima oară în viaţa ei o strângea, ghetele la fel, şi Lipa arăta de parcă abia s-ar fi trezit dintr-un leşin. Privea în jurul ei şi părea că nu înţelege nimic. Îmbrăcat într-o redingotă neagră, cu acelaşi şnur roşu cu canafuri în loc de cravată, Anisim era dus pe gânduri. Se uita într-un singur punct, iar când corul cânta mai tare, tresărea şi îşi făcea repede semnul crucii. Era foarte tulburat şi îi venea să plângă. Biserica îi era cunoscută din fragedă copilărie. Pe vremuri, răposata mamă-sa îl aducea aici să-l împărtăşească; mai târziu, cânta cu băieţii în cor: cunoştea fiecare colţişor, fiecare icoană. Şi iată că acum se cununa! Se însura, fiindcă aşa se cădea, pentru buna rânduială. La drept vorbind, nici nu se mai gândea la asta, parc-ar fi uitat cu totul de cununie. Lacrimile îi împăienjeneau ochii, îl împiedicau să vadă limpede icoanele, o greutate îl apăsa pe inimă. Se ruga şi îi cerea lui Dumnezeu ca nenorocirile de neînlăturat, care dintr-o clipă în alta aveau să se dezlănţuie asupra capului său, să-l ocolească într-un fel sau altul, aşa cum, pe vreme de secetă, norii ameninţători de furtună ocolesc până la urmă satul, fără să lase un singur strop de ploaie. Şi, Doamne, câte păcate se adunaseră de-a lungul anilor; câte păcate! Şi nu mai era nimic

de făcut, nu se mai putea îndrepta nimic, aproape că i se părea nefiresc să se mai roage de iertare. Şi totuşi îşi cerea iertare, ba îi scăpă şi un sughiţ de plâns, pe care însă nimeni nu-l luă în seamă, fiindcă toţi îl credeau beat.

Deodată se auzi un scâncet speriat de copil:

— Mamă, mămico, haidem de aici!

— Linişte! strigă preotul.

Nuntaşii ieşiră apoi din biserică şi se îndreptară spre casă, cu tot alaiul. Oamenii se îmbulzeau. În faţa dughenei, la poartă, în curte, sub ferestre, se adunase de asemenea mulţime mare. Femeile satului veniseră la urări, aşa cum cereau datinile. Îndată ce tinerii păşiră peste prag, corul, care-i aştepta în tindă, cu notele în mâini, izbucni deodată cu toată puterea. În acelaşi timp, începu să cânte şi orchestra, adusă anume de la oraş. Se servi şampanie de Don în pahare cu picior. Antreprenorul-dulgher Elizarov, un bătrân înalt şi uscăţiv, cu sprâncene atât de stufoase încât abia i se mai zăreau ochii de sub ele, ridică paharul şi se adresă tinerilor:

— Anisim şi tu, fetiţo, să vă iubiţi unul pe altul, să trăiţi cu frica lui Dumnezeu, copilaşii mei, şi Maica Precistă să vă aibă în pază!

Se sprijini apoi de umărul bătrânului Ţîbukin şi trase un hohot de plâns:

— Grigori Petrovici, să plângem, să plângem de bucurie! spuse el cu glas piţigăiat, apoi izbucni în râs şi continuă cu voce de bas: Ha, ha, ha! Şi nora asta a ta tot frumoasă e! Totu-i la ea cum se cuvine. Totul merge lin, nimic nu scârţâie, maşinăria e în regulă şi şurubăria e fainã!

Elizarov era din judeţul Egorovsk, dar încă din tinereţe lucra la Ukleievo, atât pentru fabrici, cât şi pentru satele din împrejurimi; se obişnuise aici. Lumea însă parcă tot bătrân îl apucase, tot lung şi uscăţiv şi de mult nu-i mai spunea nimeni altfel decât Cârjă. Poate fiindcă de peste patruzeci de ani se îndeletnicea numai cu reparaţii prin fabrici, Elizarov judeca totul, oameni şi lucruri, numai din punctul de vedere al rezistenţei. Nu cumva are nevoie de reparaţie? Şi de data aceasta, înainte de a se aşeza la masă, încercase câteva scaune, ba pipăise şi peştele cu degetul.

După şampanie, purceseră cu toţii să se aşeze la masă. Musafirii vorbeau tare, îşi împingeau scaunele cu zgomot. În

tindă, se auzea muzica, în timp ce, în curte, femeile se întreceau să aducă tradiţionalele laude mirilor. Era un amestec sălbatic de sunete şi de zgomote care te zăpăceau.

Cârjă se sucea şi se răsucea pe scaunul lui, îşi împingea vecinii cu coatele, nu-i lăsa să vorbească şi aci plângea, aci râdea cu hohote.

— Puişorii mei, puişorii mei, puişorii mei... bolborosea el întruna. Axiniuşka maică, Varvaruşka, vom trăi cu toţii în pace şi înţelegere, dragii mei...

Nu prea era obişnuit să bea şi de la primul păhărel de rachiu englezesc se făcu turtă. Rachiul acela păcătos, fabricat Dumnezeu ştie din ce, îi ameţea pe toţi cei care-l dădeau pe gât de parcă îi trăsnea. Curând, limbile începură să se împleticească.

Fuseseră poftiţi preoţii, administratorii fabricilor, cu soţiile lor şi numeroşi negustori şi cârciumari de prin satele vecine. Starostele şi pisarul plăşii, care de paisprezece ani făceau slujbă împreună şi care în tot acest răstimp nu iscăliseră hârtie şi nu lăsaseră să plece om de la administraţie fără să-l jecmănească sau să-l repeadă, şedeau şi aici la masă tot unul lângă altul. Graşi, bine hrăniţi, păreau amândoi atât de ghiftuiţi de tertipuri, încât parcă şi pielea de pe faţa lor căpătase o înfăţişare deosebită, coţcărească. Nevasta pisarului, o femeie uscată şi saşie, îşi adusese şi copiii; întocmai ca o pasăre de pradă, pândea cu priviri piezişe farfuriile şi, cu mâini dibace, culegea tot ce îi era la îndemână, umplându-şi buzunarele ei şi pe ale plozilor.

Lipa şedea împietrită, cu aceeaşi expresie pe care o avusese şi în biserică. De când făcuseră cunoştinţă, Anisim nu schimbase niciun cuvânt cu ea. Aproape că nici nu-i cunoştea vocea. Şi acum, stând alături de ea, continua să tacă şi să bea întruna rachiu englezesc. Când se îmbătă de-a binelea, începu să-i povestească mătuşii care şedea în faţa lui:

— Am un prieten; îl cheamă Samorodov. E un om de seamă, are diplomă de cetăţean de onoare şi ştie grozav să vorbească. Da’ eu, mătuşico, îl am la mână. Şi el ştie asta. Dă-mi voie, mătuşico dragă, să beau cu dumneata un pahar, în sănătatea lui Samorodov!

Varvara alerga în jurul meselor, servind şi îmbiind musafirii; era ostenită şi zăpăcită, dar încântată că erau atât de multe

mâncăruri şi că totul arăta atât de bogat: nimeni nu-i va putea vorbi de rău. Soarele apusese şi masa tot nu se sfârşise. Niciunul nu mai ştia ce mănâncă şi ce bea, nu se mai înţelegea nimic din tot ce se vorbea, doar, în răstimpuri, când muzica tăcea pentru o clipă, se auzea limpede glasul unei bătrâne care striga de pe uliţă:

— Ne-aţi supt sângele, nemernicilor! Cum de vă mai rabdă pământul?!

Seara se dansă în sunetele orchestrei aduse de la oraş. Sosiră şi Hrimin-fiii cu vinul lor. În timpul dansului, unul dintre ei luă în fiecare mână câte un clondir şi în gură un pahar, ceea ce îi înveseli foarte mult pe nuntaşi. În mijlocul cadrilului, câte unul îi trăgea deodată o căzăcească îndrăcită. Axinia se învârtea în rochia ei verde cu trenă, făcând să se învolbure în urma ei o adiere de vânt. Cineva o călcă pe trenă şi-i rupse o bucăţică de volan. Cârjă strigă numaidecât:

— Uite că i-au rupt pervazul! Măi, puişorilor!

Axinia avea ochi brumării, naivi, care clipeau foarte rar, şi un zâmbet copilăresc îi juca mereu pe buze; ochii aceia neclintiţi, capul mic deasupra gâtului lung, toată zvelteţea ei, aveau ceva de şarpe; verde, cu pieptarul galben, cu zâmbetul ei, privea aşa cum vipera se înalţă primăvara din secara tânără şi priveşte la trecători. Hrîminii se purtau cu ea foarte liber şi era vădit că cel mai mare se afla de mult cu ea în relaţii intime. Surdul nu vedea nimic – nici nu se uita măcar la ea. Stătea picior peste picior şi mânca nuci, pe care le spărgea în măsele cu atâta zgomot, de-ai fi zis că trage cineva cu pistolul.

Dar iată că bătrânul Ţîbukin păşi şi el în mijlocul încăperii: flutură din batistă, făcând semn că vrea să joace căzăceasca; un murmur de admiraţie se auzi prin casă şi prin curte:

— Joacă stăpânul.

De jucat, juca Varvara. Bătrânul flutura doar din batistă şi tropăia din călcâie. Cei din curte însă, care se uitau pe ferestre, spânzuraţi unii de alţii, erau încântaţi şi o clipă îi iertară totul: şi bogăţia şi fărădelegile.

— Bravo, Grigori Petrovici! se auzea din mulţime. Aşa, aşa, dă-i înainte, dă-i cu foc! Vezi că mai poate să joace? Ha, ha, ha!

Nunta se sfârşi târziu, abia după unu noaptea. Când petrecerea se încheie, Anisim trecu clătinându-se printre corişti şi printre muzicanţii din orchestră şi le dădu la fiecare câte o

monedă nouă de cincizeci de copeici, iar bătrânul, fără să se clatine, dar sprijinindu-se parcă numai într-un picior, îşi duse pe rând musafirii până la uşă, şoptindu-i fiecăruia:

— Două mii de ruble mă ţine nunta asta!

În învălmăşeala plecării, cineva luă din greşeală haina cârciumarului din Şikalovo, haină bună, lăsând în loc una veche. Auzind de această poveste, Anisim se mânie dintr-odată şi începu să strige:

— Staţi! O găsesc pe loc! Ştiu cine a furat-o!

Ieşi în goană pe uliţă, luându-se după unul dintre nuntaşi. Dar ceilalţi îl ajunseră din urmă, îl prinseră, îl luară de subsuori şi îl duseră, beat turtă, roşu de mânie şi leoarcă de sudoare, până în iatac, unde mătuşa şi începuse s-o dezbrace pe Lipa.

IV

Trecură cinci zile. Anisim, care se pregătea de plecare, se duse sus să-şi ia rămas-bun de la Varvara. În camera ei ardeau toate candelele şi mirosea a tămâie, iar ea stătea lângă fereastră şi împletea un ciorap de lână roşie.

— N-ai prea stat mult la noi! îi spuse ea. Se vede că ţi s-a urât aici, ţ-ţ-ţ… Drept e că noi trăim bine, avem de toate, ţi-am făcut o nuntă aşa cum se cuvine – mi-a spus bătrânul că a costat două mii de ruble… Ce să mai vorbesc, trăim negustoreşte. Numai că, vezi, în toate astea e o bubă: tare mai năpăstuim poporul. Mi se rupe inima, dragul meu, de cum îl năpăstuim, Doamne Dumnezeule! Fie că schimbăm un cal, fie că ne cumpărăm ceva, fie că tocmim un muncitor, mereu înşelăm pe câte cineva. Înşelăciune şi iar înşelăciune! Untdelemnul din dugheană este atât de rânced şi de amar, încât până şi catranul cu care îşi ung oamenii căruţele ţi se pare mai bun la gust. Da, ia spune-mi, rogu-te: nu se poate face negustorie şi cu untdelemn bun?

— Fiecare cu ale lui, mămico!

— Bine, bine, dar într-o zi o să ne ducem pe lumea cealaltă şi atunci… Ţ-ţ-ţ-ţ… Eu cred că ar fi bine să vorbeşti odată cu tatăl tău în privinţa asta…

— N-ar fi mai bine să-i vorbeşti dumneata singură?

— Ei, na-ţi-o! Eu orice-i spun, el îmi răspunde ca şi tine: fiecare cu ale lui. Pe lumea cealaltă oare tot aşa o să fim judecaţi? Fiecare cu ale lui? Dumnezeu judecă drept.

— Lasă, că n-o să ne mai judece nimeni! răspunse Anisim cu un oftat. Tot nu este Dumnezeu. Cine să mai judece?

Varvara se uită la el cu uimire. Apoi izbucni în râs şi bătu din palme, atât i se păruse de caraghioasă vorba lui Anisim.

Acesta, văzând-o aşa de uimită şi uitându-se la el ca la o comedie, se descumpăni.

— La urma urmei, poate să şi fie, dar, ce nu este, e credinţa, urmă el. Când m-am cununat, nu m-am simţit deloc în apele mele. Aşa cum auzi ţipând puişorul în găoacea oului pe care-l iei de sub cloşcă, tot aşa a ţipat dintr-odată conştiinţa în mine, atunci. Şi cât a ţinut cununia, m-am tot gândit: „Sigur, este Dumnezeu!” Dar cum am ieşit din biserică, iar nimic. Şi apoi, de unde să pot şti eu dacă e sau nu e? Ne-a vorbit nouă cineva despre asta când eram copii? De când suge la pieptul mamei,

copilului i se spune mereu acelaşi lucru: fiecare cu ale lui! Nici tata nu crede în Dumnezeu. Mi-ai spus, deunăzi, că lui Guntoriov i s-au furat nişte oi... Le-am găsit. Le-a furat un mujic din Şikalovo. De furat, el le-a furat, dar pieile sunt la tata. Poftim credinţă!

Anisim clipi din ochi şi clătină din cap:

— Nici starostele plăşii, nici pisarul nu cred în Dumnezeu, şi nici dascălul. Ei se duc la biserică şi ţin posturile numai de ochii lumii, ca să nu le scoată vorbe urâte. Şi numai ca să fie asiguraţi pentru cazul că s-ar putea totuşi să vină şi o judecată de apoi. Acum merge vorba că s-ar apropia sfârşitul lumii, fiindcă poporul nu mai e credincios, nu-şi mai respectă părinţii şi câte altele. Astea sunt fleacuri. Eu aşa socotesc, mămico: toată nenorocirea vine de acolo că oamenii au prea puţină ruşine. Ţi-am spus că eu citesc în sufletele oamenilor şi înţeleg multe. Dacă omul are o cămaşă furată, eu văd că e furată. Stă un om în ceainărie şi ţi se pare că bea ceai şi atâta tot; ei bine, ceaiu-i ceai, dar eu mai văd că el n-are ruşine. Umbli o zi întreagă şi nu întâlneşti un singur om cu ruşine. Şi toată pricina e că oamenii nu ştiu dacă este sau nu Dumnezeu... Şi acum, mămico, la bună vedere! Rămâi sănătoasă şi nu mă pomeni de rău.

Anisim făcu o plecăciune adâncă în faţa Varvarei.

— Îţi mulţumesc pentru toate, mămico! Familia noastră a avut mare noroc cu dumneata. Eşti o femeie foarte cumsecade şi sunt foarte mulţumit că te ştiu aici.

Înduioşat, Anisim ieşi. După o clipă, se întoarse din nou şi îi spuse:

— Samorodov m-a încurcat într-o treabă. Sau mă îmbogăţesc, sau mă curăţ. Dacă se întâmplă ceva rău cu mine, te rog, mămico, să ai grijă de tata.

— Ei, nu mai vorbi aşa! Ţ-ţ-ţ-ţ... Dumnezeu e milostiv. Dar ştii, Anisim, ar fi bine să-ţi mai dezmierzi niţel nevasta, ţ-ţ-ţ... Vă uitaţi unul la altul parcă aţi fi supăraţi; măcar o dată să văd şi eu că vă zâmbiţi, zău aşa!

— E şi ea tare nu-ştiu-cum... răspunse Anisim oftând. Nu pricepe nimic. Tace mereu. Poate unde e prea tânără. Las-o să mai crească.

La scară, aştepta un armăsar alb, falnic, bine hrănit, înhămat la o şarabană.

Bătrânul Ţîbukin sări voiniceşte în ea şi luă hăţurile. Anisim o

îmbrăţişă pe Varvara, pe Axinia şi pe fratele său. Ieşise şi Lipa în pridvor. Stătea nemişcată, uitându-se într-o parte, de parcă nici n-ar fi ieşit să petreacă pe cineva, ci numai aşa, într-o doară. Anisim se apropie de ea şi abia îi atinse obrazul cu buzele.

— Rămâi cu bine, spuse el.

Ea zâmbi straniu, fără să-l privească; faţa începu să-i tremure şi, fără să ştie de ce, tuturor li se făcu milă de ea. Anisim sări şi el voiniceşte în şarabană şi, cum se socotea bărbat frumos, se îndreptă mândru din şale, proptindu-şi mâna în şold.

În timp ce urcau din râpă spre deal, Anisim se uita mereu în urmă, spre sat. Era o zi caldă, senină. Se scoseseră pentru prima oară vitele la păşune şi, fete şi neveste, îmbrăcate în straie de sărbătoare, mergeau pe lângă cireadă. Un taur roşu-cafeniu boncăluia bucuros că se vede în libertate şi scormonea ţărâna cu copitele dinainte. Pretutindeni, în văzduh şi în frunzişuri, cântau ciocârliile. Anisim se uită la biserica albă, frumoasă, văruită de curând, şi îşi aminti că acum cinci zile se rugase în ea. Văzu apoi şcoala, cu acoperişul ei verde, pârâul, în care se scălda şi prindea peşte pe vremuri... O bucurie caldă îi umplu pieptul şi, dintr-odată, îşi dori din tot sufletul să vadă răsărind, ca din pământ, înaintea lui, un zid înalt, care să nu-i îngăduie să plece mai departe, ca să rămână numai cu trecutul.

La gară, intrară la bufet şi băură câte un pahar de xeres. Bătrânul băgă mâna în buzunar ca să scoată punga.

— Eu fac cinste! îl opri Anisim.

Înduioşat, bătrânul Ţîbukin îl bătu pe umăr şi îi făcu bufetierului cu ochiul, vrând parcă să spună:

„Uite ce băiat am!”

— Hei, să fi rămas tu acasă, Anisim, la negustoria noastră! spuse el. Mare preţ ai fi avut! Te-aş fi acoperit cu aur din cap până-n picioare!

— N-a fost să fie, tată!

Xeresul era acrişor şi parcă mirosea a ceară roşie. Totuşi mai dădură pe gât câte un pahar.

Când bătrânul se întoarse de la gară, mai-mai să nu-şi recunoască nora cea mică. Nici nu-i plecase bine bărbatul din casă şi Lipa se schimbase cu totul, se înveselise dintr-odată; desculţă, într-o fustă veche, ruptă, cu mânecile suflecate până la umăr, spăla scara de la intrare, cântând cu glas subţirel, argintiu. Iar când se ducea să deşerte găleata cu apă şi se uita

la soare cu zâmbetul ei copilăresc, ţi se părea că e şi ea o ciocârlie.

Un bătrân lucrător, care trecea prin faţa casei, clătină din cap şi strigă:

— Frumoase nurori mai ai, Grigori Petrovici! Dumnezeu ţi le-a trimis. Adevărate comori, nu alta...

V

În ziua de opt iulie, într-o vineri, Elizarov, poreclit Cârjă, şi cu Lipa se întorceau din satul Kazanskoe, unde fuseseră să se închine cu prilejul hramului Maicii Domnului din Kazan. Mult în urma lor, venea şi Praskovia, mama Lipei, care rămânea tot mai în urmă – fiind bolnavă, se îneca de năduf. Era pe înserate.

— Zău? se minuna Cârjă de cele povestite de Lipa. O-o-o!

— Mie tare-mi place dulceaţa, Ilia Makarîci, spunea ea. Câteodată, mă aşez într-un colţ, beau liniştită ceai şi mănânc dulceaţă. Alteori, bem amândouă, Varvara Nikolaevna şi cu mine. Ea povesteşte ceva duios şi eu ascult. Au multă dulceaţă. Patru borcane. „Mănâncă, Lipa, nu te sfii”, îmi spune ea.

— Zău? Patru borcane?

— Trăiesc din belşug. Franzelă albă la ceai şi carne, câtă vrei. Belşug, nu glumă. Numai că vezi, Ilia Makarîci, mi-e frică la ei. Nici nu pot să-ţi spun ce frică mi-e!

— Şi de ce ţi-e frică, fetiţo? o întrebă Cârjă şi se uită înapoi, să vadă dacă Praskovia nu rămăsese prea departe.

— La început, când am făcut nunta, mi-era frică de Anisim Grigorîci. Drept să spun, nu era rău, dar cum se apropia de mine îngheţam; simţeam cum mă ia cu frig, cum îmi îngheaţă parcă oasele. Cât a stat cu mine, n-am dormit o singură noapte. Tremuram şi mă rugam lui Dumnezeu. Acum mi-e frică de Axinia, Ilia Makarîci. N-am ce zice, ea tot cu zâmbetul pe buze umblă, numai că uneori o vezi uitându-se pe fereastră şi ochii i se fac răi şi ard ca o lumină verde, ca ochii oilor în întunericul staulului. O scot Hrîmin-fiii din minţi. „Socrul dumitale – îi spun ei – are la Butiokino o moşioară de vreo patruzeci de deseatine. Bună moşioară, cu nisip şi apă. Aşa că dumneata, Axiuşa, să ridici acolo o fabrică de cărămizi şi, după aceea, intrăm şi noi în *combenaţie.*” Cărămida costă acum douăzeci de ruble mia. Socoteala nu e rea. Ieri, la masă, Axinia i-a şi spus bătrânului: „Vreau să fac la Butiokino o fabrică de cărămidă. Mă fac eu singură negustorească.” Apoi a râs. Dar Grigori Petrovici s-a întunecat la faţă: se vede că nu i-a plăcut treaba asta. „Cât timp trăiesc eu – a spus el – nu ne împărţim. Rămânem toţi laolaltă.” Axinia l-a fulgerat din ochi şi a scrâşnit din dinţi. S-au adus la masă clătite şi nici nu s-a atins de ele!

— O-o-o! se miră Cârjă. Nu s-a atins de ele?

— Şi zău, mă-ntreb când o fi dormind, continuă Lipa. Abia aţipeşte câte o jumătate de ceas, apoi sare ca arsă şi începe să umble prin casă, cu ochii pe la ferestre, să nu dea oamenii cumva foc la ceva, să nu fure... Tare mi-e frică de ea, Ilia Makarîci. După nuntă, Hrîmin-fiii nici nu s-au culcat. S-au dus de-a dreptul la oraş, să se judece. Şi lumea vorbeşte că tot Axinia i-a învrăjbit. Doi dintre fraţi i-au făgăduit să-i zidească fabrica, iar cel de-al treilea s-a supărat şi fabrica lor iar n-a mers vreo lună. Din pricina asta, unchiul meu, Prohor, a rămas fără lucru. A hoinărit pe la curţi, cerând câte un colţ de pâine. „Unchiule”, i-am spus eu, „de ce nu te duci să ari ori să tai lemne? De ce te faci de ruşine?” „Am pierdut”, zice, „obiceiul să mai muncesc ca tot creştinul. Nu mai ştiu să fac nimica, Lipînka!”

Se opriră lângă o pădurice de plopi tineri să se odihnească şi s-o aştepte pe Praskovia. Elizarov era de mult antreprenor de dulgherie, dar cal nu avea. Colinda pe jos tot judeţul, ducându-şi pe umăr desaga, în care avea pâine şi ceapă. Mergea cu paşi mari, bălăbănind braţele şi nu era chiar atât de uşor să te ţii de el.

La marginea păduricii era un stâlp de hotar. Elizarov îl pipăi să vadă dacă-i zdravăn. Îi ajunse din urmă şi Praskovia, suflând din greu. Faţa ei zbârcită, mereu speriată, strălucea de bucurie: astăzi fusese şi ea la biserică, ca tot omul; se plimbase prin iarmaroc, băuse cvas de pere! Asta i se întâmpla rar. Ba i se părea chiar că, pentru prima oară în viaţa ei, îşi făcuse toate poftele inimii. După ce se odihniră, porniră toţi trei mai departe. Soarele apunea şi razele lui, strecurându-se pe sub frunzişuri, luminau trunchiurile copacilor. Pădurica răsuna toată de glasuri vesele. Erau nişte fete din Ukleievo, care le-o luaseră cu mult înainte, dar care întârziaseră în desiş. Se vede că se apucaseră să culeagă ciuperci.

— Hei, fetelor, hei, frumoaselor! le strigă Elizarov.

Drept răspuns, pădurica răsună de râsete.

— Băgaţi de seamă, vine Cârjă! Cârjă, hodorog bătrân!

Şi ecoul parcă râdea şi el. Rămase şi pădurica în urmă. Curând, începură să se zărească vârfurile coşurilor de la fabrici, apoi crucea de pe turla bisericii străluci în soare: nu mai era mult până-n sat, până-n satul cu „dascălul care mâncase toate icrele la un parastas”. Ajunseră aproape de casă. Mai aveau de coborât în râpă. Lipa şi Praskovia, care mergeau desculţe, se

aşezară pe iarbă să se încalţe. Cârjă se aşează şi el alături. Privit de acolo, de sus, Ukleievo, cu biserica lui albă, cu sălciile şi cu gârla lui, părea frumos şi liniştit. Numai acoperişurile fabricilor, vopsite din economie într-o culoare închisă, mohorâtă, supărau ochiul. Pe celălalt mal al râpei se întindeau lanuri de secară: căpiţe, snopi răzleţi, împrăştiaţi parcă de furtună, şi grămezi de paie abia secerate. Ovăzul era şi el în pârg şi strălucea sidefiu la soare. Secerişul era în toi. În ziua aceea fusese sărbătoare. A doua zi, sâmbătă, avea să se strângă secara, să se care fânul, apoi venea duminica şi era iarăşi sărbătoare. În fiecare zi, tunetul cutremura zările împânzite de dogoare; adieri umede, aburite, vesteau ploaie; privind cerul, fiecare se ruga să dea Domnul să aibă timp să-şi strângă bucatele şi, în suflete, bucuria rodului se împletea cu îngrijorarea.

— Secerătorii s-au scumpit! rosti Praskovia. O rublă şi patruzeci pe zi!

Pe drum treceau mereu oameni, întorcându-se de la iarmarocul din Kazanskoe: femei, muncitori din fabrici cu şepci noi, copii, cerşetori... Într-un nor de praf trecea câte o teleagă, în urma căreia alerga un cal ce nu fusese vândut şi care parcă se bucura că se întoarce din nou în grajdul lui. Venea apoi un om, trăgând de funie o vacă legată de coarne, care se lăsa dusă anevoie, aproape târâtă. Şi din nou se ridica un nor de praf şi trecea hurducându-se altă teleagă plină cu ţărani beţi care-şi bălăbăneau picioarele printre loitre. O bătrână ducea de mână un băieţaş cu o căciulă mare, încălţat cu nişte cizme prea înalte pentru el. Băieţaşul nu mai putea de cald şi abia îşi târa picioarele din pricina cizmelor care-l împiedicau să-şi îndoaie genunchii, dar nu se lăsa şi sufla întruna, din răsputeri, într-o trâmbiţă. Bătrâna şi copilul coborâră în râpă şi curând nu se mai văzură. Trâmbiţa însă tot se mai auzea.

— Carevasăzică, fabricanţilor noştri iar nu li-s boii acasă... spuse într-un târziu Elizarov. Mare belea cu ei! Kostiukov e supărat pe mine. „Prea mult lemn ai băgat în streaşină” mi-a spus el, deunăzi, înciudat. „Cum mult, Vasili Danilîci? i-am răspuns eu. Am băgat atâta cât trebuie. Doar nu mănânc lemnul!” Foc s-a făcut! „Cum îndrăzneşti să vorbeşti aşa cu mine, dobitocule? mi-a spus el. Uiţi cu cine ai de-a face? Eu te-am făcut antreprenor!” „Ei, mare pricopseală! i-am răspuns eu. Şi când nu eram antreprenor, tot beam ceai în fiecare zi.” S-a

supărat şi mai rău. „Sunteţi toţi nişte pungaşi!” a strigat el. Am tăcut. Lasă, nu face nimic: noi suntem pungaşi pe lumea asta şi voi o să fiţi pe lumea cealaltă! m-am gândit eu. Ha, ha, ha! A doua zi s-a mai muiat. „Să nu fii supărat, Makarîci, pentru vorbele pe care ţi le-am spus ieri, chiar dacă au fost cam grele. Eu, vezi, sunt negustor de rangul întâi, sunt mai mare decât tine şi tu trebuie să taci.” Eu tot nu m-am lăsat: „Dumneavoastră sunteţi negustor de rangul întâi, iar eu nu sunt decât dulgher. Asta aşa e. Numai că şi sfântul Iosif tot dulgher a fost. Meseria noastră e cinstită, îi place lui Dumnezeu. Dar dacă dumneavoastră vă place să fiţi mai mare decât mine, apoi voia dumneavoastră, Vasili Danilîci.” Vorba e că, după asta, am intrat la gânduri: oare cine să fie cu adevărat mai mare? Un negustor de rangul întâi sau un dulgher? Să ştiţi, puişorilor, că tot dulgherul este mai mare.

Cârjă se gândi niţel, apoi adăugă:

— Da, da, puişorilor, aşa e! Cine trudeşte, cine pătimeşte, ăla e mai mare!

Soarele apusese şi, deasupra gârlei, din curtea bisericii şi de pe maidanele din jurul fabricilor, se ridica o ceaţă deasă, lăptoasă. În întunericul care se lăsa acum repede, luminiţe începuseră să se aprindă devale şi uneori ţi se părea că ceaţa ascunde un abis fără fund. În clipa aceea, Lipa şi mama ei, care se născuseră sărace lipite pământului şi care erau în stare să trăiască astfel până la sfârşitul vieţii, dând totul celorlalţi, afară de sufletul lor blând şi sfios, fură cuprinse de un simţământ ciudat. Pentru prima dată, li se părea că sunt şi ele mai mari decât alţii, că înseamnă şi ele ceva în lumea aceasta uriaşă şi tainică, în şirul nesfârşit al vieţilor omeneşti. Se simţeau bine stând acolo sus, pe culmea dealului, zâmbeau fericite şi parcă uitaseră că până la urmă tot vor trebui să coboare, să se întoarcă în vale.

În sfârşit, ajunseră acasă. La poartă şi în faţa dughenei, mulţime de cosaşi şedeau pe pământ. Cei din Ukleievo nu se duceau să muncească la Ţîbukini şi aceştia erau siliţi să tocmească oameni de prin alte sate. În întuneric, toţi păreau acum să aibă bărbi mari, negre. Dugheana era deschisă şi prin uşă se vedea cum surdul juca dame cu un băieţandru. Nişte cosaşi cântau încet, aproape în şoaptă, iar alţii cereau zgomotos să li se plătească ziua de lucru din ajun. Nu li se plătea însă, ca

nu cumva să nu mai vină la lucru a doua zi. În curte, sub un mesteacăn, bătrânul Ţîbukin, fără surtuc, numai în jiletcă, bea ceai cu Axinia. Pe masă ardea o lampă.

— Moşuleee! striga de după zăplaz un cosaş, ca să-l necăjească. Plăteşte-ne măcar jumătate. Moşuleee!

În întuneric izbucneau râsete. Apoi se auzea iarăşi cântecul, îngânat aproape în şoaptă... Se aşează şi Cârjă la masa lor, să bea ceai.

— Carevasăzică, am fost şi noi la iarmaroc! începu el să povestească. Se cheamă că am mai petrecut şi noi, puişorilor! Şi am petrecut chiar de minune, slavă ţie Doamne! Numai că s-a întâmplat o daraveră cam urâtă: Saşka, fierarul, a cumpărat nişte tutun. Şi a dat omul o băncuţă de cincizeci de copeici. Dar să vezi drăcie: băncuţa era falsă! Şi Cârjă se uită cu grijă în jurul lui. Ar fi vrut să n-audă nimeni ce spunea. Continuă să povestească, dar, crezând că vorbeşte în şoaptă, vorbea numai răguşit şi tocmai bine îl auzea toată lumea. Carevasăzică, băncuţa era falsă. Fireşte, l-au întrebat de unde o are. „Mi-a dat-o Anisim Ţîbukin – a spus el – când am petrecut la el, la nuntă.” Au chemat jandarmul şi l-au ridicat. Ia vezi, Grigori Petrovici, să nu iasă vreo vorbă...

— Moşuleee! se auzi iarăşi acelaşi glas şugubăţ de după zăplaz. Moşuleee!

Se făcu tăcere.

— Ei, puişorilor, puişorilor! mormăi repede Cârjă şi se ridică în picioare. Pica de somn. Mulţumesc pentru ceai şi pentru zahăr, puişorilor. E timpul să mă duc la culcare. M-au cam lăsat balamalele. Au început să putrezească grinzile... ha, ha, ha!

Şi plecând, adăugă:

— Se vede treaba că mi-a venit şi mie vremea să mor!

Şi scoase un sughiţ de plâns. Bătrânul Ţîbukin nu-şi mai isprăvi ceaiul; rămase pe gânduri, nemişcat, părând să asculte paşii lui Cârjă, care se depărta pe uliţă.

— Poate că Saşka fierarul a minţit! spuse atunci Axinia, ghicindu-i gândul.

Ţîbukin intră în casă şi, după un timp, se întoarse cu un fişic în mână, îl desfăcu şi pe masă străluciră monedele noi-nouţe. Luă una şi o încercă în dinţi, apoi o aruncă pe tava cu ceşti. Mai încercă încă una şi o aruncă...

— Da, e adevărat: sunt false... Ridică ochii spre Axinia,

neştiind parcă ce să creadă. Apoi adăugă: ştii ce monede sunt astea?… Le-a adus Anisim atunci… Darul lui.

După o clipă, se aplecă spre ea şi, băgându-i fişicul în mână, îi şopti:

— Ia-le, fetiţo, şi aruncă-le în puţ… Dracu' să le ia… Dar bagă de seamă să nu prindă careva de veste, să mai iasă vreun bucluc… Ia samovarul, stinge lumina…

Lipa şi Praskovia, care stăteau în şură, văzură luminile stingându-se una după alta. Numai sus, la Varvara, pâlpâiau mai departe candelele albastre şi roşii, şi o adiere de linişte, de împăcare, de neştiutoare seninătate, venea dintr-acolo. Praskovia nu putea deloc să se obişnuiască cu gândul că fata ei s-a măritat cu un om bogat şi, de câte ori venea la Ţîbukin, rămânea sfioasă în tindă, cu zâmbetul ei umil; îi trimiteau acolo ceai şi zahăr. Nici Lipa nu putea să se obişnuiască şi, după plecarea lui Anisim, nu mai dormea în patul ei, ci pe unde apuca, în bucătărie sau în şură. În fiecare zi spăla duşumelele sau rufele şi i se părea că nimic nu s-a schimbat, că munceşte ca şi mai înainte, cu ziua. Şi de data aceasta, când se întoarseră de la Kazanskoe, Lipa şi Praskovia băură ceaiul în cuhnie, cu bucătăreasa, apoi se duseră în şură şi se culcară pe jos, între sanie şi zid. Era întuneric şi mirosea a hamuri. Afară, pe lângă case, se stinseseră toate luminile. Se auzi cum surdul închidea dugheana şi cum cosaşii îşi căutau un loc de dormit prin curte; departe, la Hrîmin-fiii în grădină, cânta armonica cea scumpă… Praskovia şi Lipa aţipiră.

Când le trezi un zgomot de paşi, lumina lunii înălbise totul afară. Axinia stătea în prag, cu aşternutul în braţe.

— Poate că aici e mai răcoare… spuse ea. Apoi intră şi se culcă aproape de prag. Luna o lumina toată.

Axinia nu putea să adoarmă. Răsufla greu, se răsucea de căldură în aşternut, aruncând aproape totul de pe ea. Şi ce frumoasă şi falnică părea în lumina feerică a lunii! După un timp, se auziră din nou paşi. În uşa şurii, se arătă bătrânul, alb şi el de lună.

— Axinia! strigă el. Aicea eşti?

— Da, şi? răspunse ea înciudată.

— Ţi-am spus adineauri să arunci banii în puţ. I-ai aruncat?

— De ce să-i arunc? I-am dat cosaşilor…

— Doamne sfinte! izbucni bătrânul înmărmurit şi îngrozit.

Buclucaşă femeie mai eşti! Doamne, Dumnezeule!

Şi plecă, bodogănind şi frângându-şi mâinile. Puţin după aceea, Axinia se aşeză în capul oaselor şi oftă din greu, cu ciudă, apoi se ridică, îşi adună în grabă aşternutul şi plecă şi ea.

— De ce m-ai dat la ăştia, mamă? spuse Lipa.

— Ei, fetiţo, trebuia şi tu să te măriţi. Aşa ne e scris la toţi.

O deznădejde amară era gata să le cuprindă pe amândouă. Dintr-odată însă li se păru că nu sunt chiar atât de părăsite, că cineva se uită la ele din înaltul, din albastrul cerului, de acolo unde scânteiază stelele, cineva care stă de strajă, care vede tot ce se petrece în Ukleievo. Simţeau că, oricât de adâncă ar fi fost suferinţa, noaptea rămânea aceeaşi, liniştită şi minunat de frumoasă, şi că în lume există şi va exista de-a pururi un adevăr tot atât de frumos şi de minunat, cu care totul pe pământ abia aşteaptă să se contopească, aşa cum lumina lunii se contopea cu noaptea.

Şi potolite, alinate, se ghemuiră amândouă una în alta şi adormiră.

VI

Sosise de mult ştirea că Anisim fusese băgat la închisoare pentru falsificare şi punere în circulaţie de bani falşi. De atunci trecuseră luni, mai bine de o jumătate de an; se sfârşise iarna lungă, venise primăvara şi atât cei din casă, cât şi cei din sat se obişnuiseră cu gândul că Anisim este la închisoare. Mulţi chiar şi uitaseră. Doar când cineva trecea noaptea prin faţa casei sau a dughenei, îşi aducea dintr-odată aminte că feciorul lui Ţîbukin era întemniţat, iar când clopotele sunau la cimitir, oamenii îşi aminteau că Anisim stă la închisoare şi îşi aşteaptă judecata.

O umbră parcă se întinsese peste curte. Casa se posomorâse, acoperişul se acoperise de rugină, uşa de la dugheană, îmbrăcată în tablă de fier grea, vopsită în verde, se spălăcise, „se cătrănise”, cum spunea surdul; însuşi bătrânul se întunecase parcă. Nu-şi mai tunsese de mult barba şi părul, umbla ca un sălbatic. Când se urca pe bihuncă, nu mai sărea voiniceşte ca altădată şi nu se mai răstea la cerşetorii de la poartă: „Să vă mai dea şi Dumnezeu!” Se vedea cât de colo că puterile începuseră să-l lase. Oamenii îi ştiau mai puţin de frică. Ba jandarmul îndrăznise chiar să vină să încheie un proces-verbal de contravenţie, pe loc, în dugheană, deşi îşi primea tainul de la bătrân ca şi mai înainte. De trei ori îl chemaseră la oraş pe Ţîbukin, ca să-l judece pentru comerţ clandestin cu băuturi spirtoase, dar procesul se tot amâna, pentru neprezentare de martori. Bătrânul era tot mai sleit de puteri…

Se ducea deseori să-şi vadă feciorul, tocmea pe câte cineva să-l apere, scria câte o jalbă; dăruise un prapur la o biserică, iar directorului închisorii îi dăduse un zarf de argint pe care era scris cu litere smălţuite „sufletul îşi cunoaşte măsura” şi o linguriţă cu coada lungă.

— Nu are cine să vorbească unde trebuie şi cum trebuie! spunea Varvara. Ţ-ţ-ţ… Ar trebui să ne rugăm de vreun boier, să umble pe la mărimi… Să-i dea drumul măcar până la judecată!… De ce să se chinuie bietul băiat?!

Necăjită era şi ea de bună seamă, dar tot mai plinuţă la trup şi mai albă la piele. Aprindea ca şi mai înainte candelele la ea în iatac şi îngrijea ca totul să fie curat în casă, tratând musafirii, ca şi altădată, cu dulceaţă şi pistil de mere. Surdul şi Axinia vedeau de dugheană. Se mai apucaseră şi de o treabă nouă: fabrica de

cărămidă de la Butiokino, unde Axinia se ducea aproape zilnic cu căruţa. Mâna singură calul şi, când întâlnea cunoscuţi pe drum, lungea gâtul întocmai ca vipera din secara tânără şi zâmbea nevinovat şi enigmatic. Cât despre Lipa, se juca toată vremea cu pruncul pe care-l născuse înainte de postul cel mare. Era un plod atât de micuţ şi de firav, că îţi făcea milă şi te prindea mirarea că priveşte şi ţipă, că este socotit şi el făptură omenească, ba că îl mai cheamă şi Nikifor. Copilul stătea în leagăn, Lipa se dădea doi paşi înapoi, făcea o plecăciune şi îi spunea:

— Bună ziua, Nikifor Anisimîci!

Se repezea la el şi îl săruta cu foc. Apoi iarăşi se dădea înapoi, spre uşă, făcea o plecăciune şi îi spunea:

— Bună ziua, Nikifor Anisimîci!

Iar plodul dădea din picioruşele lui roşii şi plânsul lui se făcea hohot de râs, cum i se întâmpla şi dulgherului Elizarov.

Se soroci şi ziua judecăţii. Bătrânul plecă cu vreo cinci zile înainte. Se auzi apoi că fuseseră luaţi şi duşi la oraş toţi cei chemaţi ca martori. Odată cu ei plecase şi un bătrân lucrător, care primise şi el citaţie.

Judecata avu loc într-o joi, dar trecu şi duminica şi bătrânul tot nu se întoarse, şi la Ukleievo nu veni nicio veste. Marţi, către seară, Varvara stătea la fereastra deschisă şi asculta: nu cumva vine bătrânul? În camera de alături, Lipa se juca cu copilul. Îl arunca în sus, îl prindea în braţe şi îi spunea veselă:

— Ai să te faci maare, maaare, ai să te faci şi tu bărbat şi o să mergem împreună să muncim cu ziua! O să mergem să muncim cu ziua!

— Ei asta e! se supără Varvara. Cum să munciţi cu ziua, prostuţo? O să-l facem negustor!

Lipa începu să îngâne un cântec, dar după câteva clipe uită de spusele Varvarei şi începu iarăşi:

— Ai să te faci maare, mare, ai să fii bărbat şi o să mergem să muncim cu ziua!

— Ei, tu una şi bună ştii, râse Varvara.

Lipa apăru în prag cu Nikifor în braţe şi o întrebă:

— Mămico, de ce-l iubesc eu atâta? De ce mi-e aşa milă de el?

Glasul i se înecă deodată şi ochii i se umplură de lacrimi.

— Cine e el? continuă ea. Ce înseamnă el pe lume? E uşurel ca un fulg, ca o scamă, dar mie mi-e drag, parc-ar fi un om

mare. Uite, nu poate face nimic, nici de vorbit nu poate să vorbească, dar eu înţeleg tot ce vrea să spună cu ochişorii lui mici.

Varvara ciuli urechea. În depărtare se auzea fluierând trenul de seară, care se apropia de staţie. N-o fi venit cumva bătrânul? Varvara nu mai asculta ce spunea Lipa. Nici nu mai ştia dacă timpul merge înainte sau dacă nu cumva s-a oprit. Tremura toată, dar nu de teamă, ci de aşteptare înfrigurată. O căruţă plină de oameni din sat trecu repede, huruind prin faţa porţii. Erau martorii care veneau de la gară. În timp ce căruţa trecea prin faţa dughenei, sări din ea bătrânul lucrător, care intră în curte. Se auzi cum un om de-al curţii îi dădea bună seara şi îl întreba ceva…

— I-au ridicat drepturile şi toată averea, spuse el, şi l-au trimis în Siberia la muncă silnică, pe şase ani.

În clipa aceea, Axinia ieşi din dugheană prin uşa din dos. Tocmai vânduse nişte gaz şi ţinea într-o mână o sticlă şi în cealaltă pâlnia, iar în dinţi nişte bani de argint.

— Şi tăticu’ unde a rămas? întrebă ea, peltică din pricina arginţilor din dinţi.

— La gară, răspunse lucrătorul. A spus că o să vină când s-o mai înnopta.

În toată curtea se răspândi repede vestea că Anisim fusese condamnat la muncă silnică. Socotind că aşa se cuvine, bucătăreasa ieşi în prag şi începu să jelească, întocmai ca după mort:

— Cui ne-ai lăsat, Anisim Grigorîci, şoimul nostru mândru, cui ne-ai lăsat?…

Speriaţi, câinii începură să latre. Varvara se repezi din nou la fereastră şi, stăpânindu-şi durerea ce o cuprinsese, strigă bucătăresei din toate puterile:

— Ajunge, Stepanida, ajunge, nu ne chinui, pentru numele lui Hristos.

Până şi de samovar uitară în seara aceea. Nimeni nu mai era în stare să se gândească la ceva. Numai Lipa nu înţelegea despre ce e vorba şi continua să se joace cu copilul.

Când veni şi bătrânul de la gară, nu-l mai întrebă nimeni nimic. Le dădu bună seara, apoi începu să se plimbe în tăcere prin toate încăperile; de mâncare, nici nu se atinse.

— Nu are cine să pună o vorbă bună… spuse din nou Varvara,

când rămaseră numai ei doi. Spuneam eu că trebuie umblat pe la oameni cu trecere, dar nu m-ai ascultat. Trebuia făcută o jalbă…

— Am făcut tot ce am putut, răspunse bătrânul cu un gest de oboseală. După ce l-au condamnat pe Anisim, m-am dus la boierul acela care îl apărase. „Nu se mai poate face nimic, mi-a spus el. E prea târziu.” Chiar Anisim îmi spusese: „E prea târziu”. Totuşi când am ieşit de la tribunal am vorbit cu un avocat… I-am dat şi arvună… Am să mai aştept o săptămână şi o să mă duc din nou. Cum o vrea Dumnezeu…

Bătrânul trecu iarăşi prin toate odăile şi, când se întoarse la Varvara, îi spuse:

— Se vede că nu mi-e bine. Am aşa un fel de ceaţă în cap… Parcă mi se întunecă gândurile.

Închise uşa, ca să nu audă Lipa, şi şopti:

— Cu banii nu e lucru curat. Ţi-aduci aminte că, înainte de nuntă, Anisim mi-a adus nişte ruble şi nişte băncuţe noi de cincizeci de copeici. Un fişic l-am ascuns şi l-am ţinut deoparte. Dar celelalte băncuţe le-am amestecat cu banii mei… Pe vremuri, când trăia încă unchi-meu, Dmitri Filatîci, Dumnezeu să-l ierte, tot pleca după marfă, când la Moscova, când în Crimeea. Avea nevastă tânără şi, în timp ce el umbla după marfă, nevastă-sa umbla cu alţii. Au avut şase copii şi, când unchiului i se întâmpla să bea ceva mai mult, numai ce îl auzeai spunând: „Nu mă pot dumiri deloc care sunt copiii mei şi care sunt ai altora. Mereu mă încurc.” Fire fericită, cum s-ar spune. Tot aşa şi eu: nu mă pot dumeri care sunt banii mei cei adevăraţi şi care sunt cei falşi şi mereu mi se pare că toţi sunt falşi.

— Ei, ce Dumnezeu!

— Uite, la gară, când am cumpărat biletul, am dat trei ruble. Şi mereu mi se părea că sunt false. Tare mi-a fost frică… Se vede că nu mi-e bine deloc.

— Ce vrei să mai zici! Toţi suntem în puterea lui Dumnezeu! spuse Varvara şi clătină din cap. Trebuie să te gândeşti şi la asta, Petrovici… Nu poate omul să ştie azi ce i se va întâmpla mâine. Nu mai eşti om tânăr. Te pomeneşti că mori şi ce-o să se facă atunci nepoţelul fără tine? Tare mi-e teamă că o să-l năpăstuiască toţi pe bietul Nikifor! Tatăl, ca şi cum n-ar fi. Mama e prea tânără, prostuţă… Ce-ar fi să pui pe numele băiatului

măcar pământul, adică Butiokino. Zău, Petrovici, gândeşte-te! Băieţelul e-aşa de drăgălaş, păcat de el. Ia du-te chiar mâine şi fă-i o hârtie, ce să mai aştepţi?

— Chiar şi uitasem de el… răspunse Ţîbukin. Să-i dau şi lui bună seara. Zici că-i drăgălaş băiatul? Să dea Dumnezeu să crească sănătos.

Deschise uşa şi îi făcu Lipei semn cu degetul. Ea se apropie cu copilul în braţe.

— Ascultă, Lipînka, dacă ai nevoie de ceva, spune-ne, fetiţo, nu te sfii! o îndemnă el. Dacă vrei să mănânci ceva, mănâncă tot ce-ţi pofteşte inima, nouă nu ne pare rău. Numai sănătoasă să fii…

Făcu semnul crucii peste copil.

— Şi îngrijeşte bine de nepoţel. Nu mai am fecior, atâta mi-a rămas: nepoţelul.

Îl podidi plânsul şi începură să-i curgă lacrimi pe obraz. Scoase un sughiţ uşor şi se depărtă. După aceea se culcă şi adormi buştean, după şapte nopţi nedormite.

VII

Bătrânul se mai duse la oraş, dar nu zăbovi mult acolo. Curând după întoarcerea lui, cineva îi şopti Axiniei că Ţîbukin fusese la notar ca să-şi facă testamentul şi că Butiokino, unde ea făcea cărămidă, fusese pus pe numele nepotului Nikifor. Vestea aceasta îi fu adusă dimineaţa, când bătrânul şi Varvara luau ceaiul, în faţa casei, la umbra mesteacănului. Axinia încuie amândouă uşile dughenei, şi pe cea care dădea în uliţă, şi pe cea care dădea în curte, adună toate cheile pe care le ţinea la ea şi le azvârli la picioarele bătrânului.

— Nu vreau să mai muncesc pentru voi! ţipă ea, izbucnind dintr-odată în hohote de plâns. Eu nu sunt o noră pentru voi, ci o slujnică! Toată lumea râde de mine: „Ia uitaţi-vă ce mai slujnică şi-au găsit Ţîbukinii!” Nu m-am tocmit la voi! Nu sunt o cerşetoare, o lepădătură! Am şi eu tată şi mamă.

Fără să se sinchisească de lacrimile care îi curgeau şiroaie îl fulgeră pe bătrân cu ochii ei răi, care priveau saşiu de mânie, iar faţa şi gâtul i se încordară şi i se făcură stacojii. Continuă să strige din răsputeri:

— Nu vreau să mai fiu slugă la voi! M-am omorât muncind. Să stau toată ziulica în dugheană şi noaptea să mă furişez după vodcă, pentru asta sunt bună. Dar când e vorba de pământ, pentru asta e bună nevasta ocnaşului, cu lepădătura ei de copil! Ea e stăpână aici, boieroaica, iar eu sunt sluga ei! Daţi-i totul, băgaţi-i totul pe gât muierii puşcăriaşului, până s-o îneca. Eu plec acasă. Să vă găsiţi o altă proastă, fire-aţi blestemaţi!

Niciodată în viaţa lui bătrânul nu-şi certase sau pedepsise copiii şi nu putea să admită nici gândul măcar că cineva dintre ai lui ar putea să-i spună în faţă vreo vorbă urâtă, sau să aibă o purtare necuviincioasă. Înspăimântat de această dezlănţuire de furie, fugi în casă şi se ascunse după un dulap. Iar Varvara încremeni în aşa chip, încât nici nu putu să se scoale de pe scaun; rămase dând din mâini, ca şi cum s-ar fi apărat de o viespe.

— Ce-i asta, maică? bâiguia ea îngrozită. De ce strigă aşa? Ţ-ţ-ţ!… Ne aude lumea… Mai încet! Mai încet!

— Aţi dat Butiokino nevestei ocnaşului, continuă să zbiere Axinia. Puteţi să-i daţi totul. Nu mai vreau nimic de la voi. Să vă înghită pământul! Sunteţi cu toţii o bandă de borfaşi! Am văzut

destule! Ajunge! N-a trecut un om pe aici fără să-l jefuiţi, hoţilor! Aţi jefuit bătrâni şi copii! Cine a vândut vodcă fără brevet? Şi banii falşi? V-aţi umplut cuferele cu bani falşi şi acum nu mai aveţi nevoie de mine!

În faţa porţii se şi adunase lumea şi se uita în curte.

— Foarte bine, să se uite lumea! ţipă Axinia. Am să vă fac de râs! Să vă crape obrazul de ruşine! Să vă văd târându-vă la picioarele mele. Ei, Stepane! îl chemă ea pe surd: Haide, plecăm numaidecât acasă, la tata şi la mama. Nu vreau să mai trăiesc la un loc cu puşcăriaşii!... Hai, repede, pregăteşte-te!...

În curte, erau rufe atârnate pe frânghii; Axinia începu să smulgă fustele şi bluzele ei încă ude şi le aruncă în braţele surdului. Apoi, turbată, prinse să alerge de-a lungul rufelor întinse, smulgând de pe frânghii, aruncând pe jos şi călcând în picioare tot ce nu era al ei.

— Maică, liniştiţi-o, maică! gemea Varvara, ce-i cu ea, ce vrea? Daţi-i Butiokino, daţi-i-l, pentru numele lui Hristos!

— Ia te uită ce muiere! spuneau cei de la poartă. Şi-a dat poalele peste cap! A dracului muiere!

Axinia intră în goană în cuhnie, unde tocmai se spălau rufe. Lipa rămăsese singură. Bucătăreasa se dusese la gârlă să limpezească. Din albie şi din cazanul de lângă plită se ridicau aburi înăbuşitori şi se vedea ca prin ceaţă. Pe podea mai era un maldăr de rufe murdare şi, lângă maldăr, ca să nu se lovească dacă cumva s-ar fi întâmplat să cadă, era culcat pe o bancă Nikifor, care se juca cu picioruşele lui roşii. În clipa în care intră Axinia, Lipa tocmai luase din maldăr o cămaşă a cumnatei şi o pusese în albie, întinzând mâna spre cofa cu apă clocotită care se afla pe masă...

— Dă-o încoace! se răsti Axinia, aruncându-i o privire plină de ură, şi îşi luă cămaşa din albie. Nu e treaba ta să te atingi de rufele mele, ţipă ea iarăşi. Eşti nevastă de ocnaş şi trebuie să-ţi cunoşti lungul nasului, să ştii cine eşti.

Lipa se uita la ea înlemnită, fără să înţeleagă ceva. Dar dintr-odată prinse privirea pe care Axinia i-o aruncă copilului şi se îngrozi...

— Mi-ai luat pământul. Ei bine, na!

Zicând aceasta, Axinia puse mâna pe cofa cu apă clocotită şi o deşertă peste Nikifor.

Atunci se auzi un ţipăt cum nu se mai auzise niciodată în

Ukleievo şi nu-ţi venea să crezi că o făptură atât de firavă, de puţintică la trup ca Lipa, este în stare să scoată un asemenea ţipăt. În curte se făcu dintr-odată tăcere. Axinia intră în casă fără un cuvânt, cu obişnuitul ei surâs nevinovat pe buze... Surdul tot se mai plimba prin ogradă, năuc, cu rufele în braţe. Apoi începu să le întindă la loc pe frânghie, fără să rostească un cuvânt şi fără să se grăbească. Şi până când se întoarse bucătăreasa de la gârlă, nimeni nu îndrăzni să intre în bucătărie, să vadă ce se întâmplase acolo.

VIII

Nikifor fu dus la spitalul zemstvei şi spre seară muri. Lipa nu aşteptă să vină cineva s-o ia. Înveli micul cadavru într-o pătură şi porni spre casă.

Spitalul – o clădire nouă, cu ferestre mari, terminată de curând –, se afla pe creasta unui deal. Scăldat în razele asfinţitului părea că arde pe dinăuntru. La poalele dealului se afla un cătun. Lipa coborî şi, înainte de-a intra în cătun, se aşeză pe malul unui iaz mic. O femeie îşi adusese calul la adăpat. Dar calul nu voia să bea.

— Ce ţi-e, de ce nu bei? bodogăni femeia mirată.

Un băieţaş în rubaşcă roşie spăla în apa iazului cizmele tatălui său. O altă făptură omenească nu se mai vedea, nici în cătun, nici pe deal.

— Nu vrea să bea… murmură Lipa, uitându-se năucă la cal.

Femeia şi băieţelul cu cizmele plecară şi ea rămase singură. Soarele se culcă, trăgând peste el un val de purpură tivit cu aur, şi nori prelungi, trandafirii şi liliachii prinseră să-l străjuiască, tolănindu-se pe cer. Undeva, departe, nu se putea desluşi unde, buhaiul de baltă mugea surd şi melancolic, întocmai ca o vacă închisă în staul. Strigătul acelei păsări ciudate se auzea în fiecare primăvară, dar nimeni nu ştia cum arată, unde se aciuieşte. Sus pe deal, în jurul spitalului şi în tufişurile dimprejurul iazului, dincolo de cătun şi pe tot întinsul câmpului, cântau privighetorile. Un cuc număra anii cuiva şi, tot încurcându-se la numărătoare, o lua mereu de la început. În iaz, broaştele se chemau una pe alta, mânioase parcă, îngânându-se care mai de care; şi ascultându-le, ţi se părea că desluşeşti în strigătul lor: „Aşa fac! Aşa fac!” Câtă larmă! Ai fi zis că toate vietăţile ţipau şi cântau înadins, ca nimeni să nu doarmă în seara aceea de primăvară, ca tuturor, chiar şi broaştelor mâniate, să le fie dragă fiecare clipă şi să se bucure de ea, fiindcă viaţa nu ţi-e hărăzită decât o singură dată!

Un firicel de lună argintie lumina sfios cerul pe care începuseră pe nesimţite să scânteieze puzderie de stele. Lipa nu-şi dădea seama cât timp stătuse lângă iaz, dar când se ridică şi porni din nou, toată lumea dormea în cătun. Nu se vedea nicio lumină. Până acasă erau de bună seamă vreo douăsprezece verste, dar puterile o părăsiseră şi nu mai ştia bine drumul; luna

trecea când în stânga, când în dreapta şoselei. Şi acelaşi cuc, al cărui glas răguşise, cânta mereu parcă făcându-i în ciudă. Lipa mergea repede şi nici nu băga de seamă că-şi pierduse năframa de pe cap... Se uita mereu la cer şi se întreba unde o fi acum sufletul copilului ei. Mergea oare în urma ei sau zbura undeva acolo sus, printre stele, şi nu se mai gândea la mama lui? Ce singur te simţi noaptea pe câmp, când eşti înconjurat de cântece şi ţie nu-ţi arde de cântat, când de pretutindeni se înalţă strigăte de bucurie şi când numai tu nu te poţi bucura, când de pe cer te priveşte luna singuratică şi ea, fără să-i pese dacă pe pământ este primăvară sau iarnă, dacă oamenii sunt vii sau morţi... Când o jale mare îţi apasă sufletul, ţi-e greu fără oameni. Dacă măcar ar fi fost cu ea mamă-sa, Praskovia, Cârjă, bucătăreasa sau oricare om din sat.

— Bu-hu, striga buhaiul de baltă. Bu-hu!

Şi dintr-odată, se auzi răsunând limpede un glas omenesc:

— Înhamă, Vavila.

În faţă, chiar lângă drum, ardea un foc. Flăcările se potoliseră, scânteia doar jarul roşu. Se auzeau caii rupând iarba. În întuneric, se desluşeau două căruţe, una mare, cu un butoi, alta mai joasă, încărcată cu saci. Cu ele erau doi oameni: unul ducea de căpăstru un cal să-l înhame, celălalt stătea nemişcat lângă foc, cu mâinile la spate. Un câine începu să mârâie lângă una dintre căruţe. Omul care ducea calul se opri şi spuse:

— Parcă vine cineva pe drum.

— Taci, Şarik! strigă celălalt câinelui.

După glas, se putea desluşi că omul care potolise câinele era bătrân. Lipa se opri şi spuse:

— Dumnezeu să vă ajute!

Bătrânul se apropie de ea şi, după o clipă de îndoială, răspunse:

— Seară bună!

— Nu mă muşcă câinele, moşule?

— Nu, fii liniştită!

— Am fost la spital, spuse Lipa după o scurtă tăcere. Mi-a murit copilaşul. Îl duc acum acasă.

Se vede că bătrânului nu-i fu tocmai pe plac treaba asta, fiindcă se dădu un pas înapoi şi spuse repede:

— Ce să-i faci, fata mea! Dacă aşa a fost voia lui Dumnezeu... Apoi, întorcându-se către tovarăşul lui de drum: Prea mult te

mocoşeşti, băiete. Dă-i zor!

— Nu găsesc cercul calului dumitale. Nu-l văd nicăieri.

— Tare de cap mai eşti, Vavila.

Bătrânul se aplecă, luă un tăciune şi suflă în el. I se luminară numai ochii şi nasul. După ce găsi cercul, se apropie cu tăciunele de Lipa şi se uită lung la ea. Ochii lui erau plini de milă şi înţelegere.

— Eşti mamă, spuse el. Oricărei mame îi pare rău după copilul ei.

Oftă şi clătină din cap. Vavila aruncă ceva peste jăratic, ca să-l stingă. Strivi apoi cu tocurile tăciunii şi, dintr-odată, se făcu întuneric. Ai fi zis că oameni şi căruţa nu fuseseră decât o vedenie ce pierise şi că acum rămăsese iarăşi numai câmpul gol, cerul cu stelele şi larma păsărilor care se împiedicau una pe alta să doarmă. Un cristei se tânguia şi parcă răsărise chiar acolo unde fusese focul.

Dar după o clipă, când ochii Lipei se obişnuiră iar cu întunericul, îl văzu din nou pe bătrân, pe lunganul de Vavila şi căruţele. Acestea scârţâiră din toate încheieturile, încercând să iasă la drum.

— Sunteţi sfinţi? îl întrebă Lipa pe bătrân.

— Nu, suntem din Firsanovo.

— Când te-ai uitat adineauri la mine, mi s-a muiat inima. Şi dumnealui pare un băiat liniştit. Aşa că m-am gândit că poate sunteţi nişte sfinţi.

— Te duci departe?

— La Ukleievo.

— Suie în căruţă. Te ducem până la Kuzmenki. De acolo, ţii drumul drept înainte. Noi o luăm la stânga.

Vavila se urcă în căruţa cu butoiul, iar bătrânul cu Lipa în cealaltă. Porniră la pas. Vavila mergea în faţă.

— Copilaşul meu s-a chinuit toată ziua, spuse Lipa. Se uita, se uita mereu cu ochişorii lui la mine şi tăcea, voia să spună ceva şi nu putea. Doamne, Dumnezeule, Maică Precistă! De atâta durere, nici eu nu mai răbdam. Tot timpul mă culegeau de pe podea. Stăteam lângă pat şi mă pomeneam pe jos. Ia spune-mi dumneata, moşule, de ce să se chinuiască atâta un copil înainte să moară? Când se chinuieşte un om în toată firea, bărbat sau femeie, i se iartă păcatele, dar de ce să se chinuiască un copil, care n-are păcate? De ce?

— Cine ştie? răspunse bătrânul.

Vreo jumătate de ceas merseră în tăcere.

— Nu le poţi şti pe toate, rosti într-un târziu bătrânul. De ce e aşa şi nu altfel. Vezi, păsării i s-au dat două aripi, nu patru, pentru că poate zbura şi cu două. Tot aşa şi cu omul: nu-i e dat să ştie totul, ci numai câte o jumătate sau câte un sfert. Nu ştie decât atât cât îi trebuie ca să trăiască.

— Moşule, parcă mi-e mai uşor să merg pe jos. Nu ştiu cum, dar îmi zvâcneşte inima aşa de tare…

— Nu-i nimic. Stai liniştită…

Bătrânul căscă şi-şi făcu semnul crucii peste gură.

— Nu-i nimic… repetă el. Durerea ta e numai jumătate de durere. Viaţa e lungă, o să mai ai parte de multe. Şi de bune, şi de rele. Mare este maica Rusie! spuse el, privind spre zările cufundate în noapte. Prin toată Rusia am fost şi toate le-am văzut. Să ai încredere în vorba mea, fetiţo. O să ai parte în viaţă şi de bune, şi de rele. Am străbătut cu piciorul Siberia, am fost pe malurile Amurului şi m-am căţărat pe Altai. În Siberia am trăit chiar. Lucram pământul acolo, dar m-a apucat dorul de maica Rusie şi m-am întors în satul meu. Tot pe jos m-am înapoiat. Uite, îmi aduc aminte ca acum: treceam un râu pe un pod plutitor. Eram slab, slab, în zdrenţe, desculţ, zgribulit şi sugeam o coajă de pâine. Pe pod se afla şi un târgoveţ – dacă o fi murit, Dumnezeu să-l ierte. Se uita la mine plin de milă şi dintr-odată i-au dat lacrimile: „Ei – mi-a zis el – neagră ţi-i pâinea, negre-ţi sunt zilele”. Am ajuns acasă şi n-am mai avut de niciunele: nevasta o îngropasem în Siberia. Acum muncesc ca argat şi, drept să-ţi spun, am avut parte şi de rele, dar şi de bune. Şi n-am niciun chef să mor, fetiţo. Aş vrea să mai trăiesc încă vreo douăzeci de anişori. Asta înseamnă că a fost mai mult bine decât rău. Mare, mare este maica Rusie! spuse el din nou, privind spre zările cufundate în noapte.

— Moşule, întrebă Lipa, când moare omul, câte zile după aceea rătăceşte sufletul lui pe pământ?

— Da’ cine ştie! Ia să-l întrebăm pe Vavila. El a umblat la şcoală. Acolo înveţi de toate. Vavila! strigă bătrânul.

— Ei?

— Vavila, când moare omul, câte zile mai umblă sufletul lui pe pământ?

Vavila opri calul şi numai după aceea răspunse:

— Nouă zile. Când a murit unchiul Kiril, sufletul lui a stat treisprezece zile în izba noastră.

— De unde ştii?

— Treisprezece zile s-a tot auzit bătând în vatră.

— Bine, bine, lasă… Dă-i drumul.

Se vedea că nu crede nimic din toate astea.

În apropiere de Kuzmenki, căruţele apucară pe şosea, iar Lipa ţinu drumul drept înainte. Se lumina de ziuă. Când coborî în râpă, casele şi biserica din Ukleievo erau pitulate în ceaţă. Era frig şi i se părea că tot acelaşi cuc cânta şi aici.

Când ajunse acasă, nu se scoseseră încă vitele la păşune. Toţi dormeau. Se aşeză pe treptele pridvorului şi aşteptă. Cel dintâi se arătă bătrânul; pricepu de la prima privire ce se întâmplase şi mult timp nu putu să rostească un singur cuvânt. Doar ţocăia din buze.

— Lipa, Lipa, spuse el într-un târziu, n-ai ştiut să-mi păzeşti nepoţelul…

O sculară pe Varvara, care începu să-şi frângă mâinile şi izbucni în hohote de plâns. Apoi se apucară să pregătească de înmormântare.

— Şi ce frumuşel mai era copilul, Doamne! se tot tânguia ea. Un singur copil ai avut şi nici pe acela n-ai ştiut să-l păzeşti, prostuţo!

Veniră popii şi cântară şi dimineaţa şi seara. A doua zi, copilul fu îngropat. După înmormântare, musafirii şi popii se îndopară cu atâta lăcomie, de parcă n-ar fi mâncat de cine ştie câtă vreme. Lipa servea la masă şi unul dintre popi îi spuse, gesticulând cu furculiţa în care era înfiptă o ciupercă murată:

— Nu plânge după copil. A lor este împărăţia cerurilor.

Abia după ce plecă toată lumea, Lipa pricepu cu adevărat că Nikifor nu mai este şi că nu va mai fi. Şi abia atunci izbucni în hohote de plâns. Nu ştia în ce odaie să se ducă să plângă în voie, fiindcă simţea că, după moartea copilului, locul ei nu mai era în casa aceea, că nu mai avea ce să caute acolo, că era de prisos. Şi ceilalţi simţeau la fel.

— Ce urli aşa? strigă dintr-odată Axinia, arătându-se în uşă. Taci odată!

De înmormântare, se îmbrăcase cu o rochie nouă-nouţă şi se pudrase.

Lipa ar fi vrut să tacă, dar nu putea să-şi oprească plânsul.

Izbucni în hohote şi mai deznădăjduite.

— Auzi? strigă Axinia şi bătu mâniată din picior. Cu cine vorbesc eu? Pleacă din casa asta şi să nu te mai prind că pui piciorul pe aici, muiere de ocnaş! Afară!

— Ei, lasă! se amestecă bătrânul. Linişteşte-te, Axiuta, maică... Plânge femeia. Ce să facă? Doar i-a murit copilul...

— Ce să facă? îl îngână Axinia. Poate să mai rămână noaptea asta, dar mâine să n-o mai văd. Ce să facă! îl îngână din nou Axinia şi, izbucnind în râs, se îndreptă spre dugheană.

A doua zi, dis-de-dimineaţă, Lipa plecă la Torguevo, la mama ei.

IX

Proaspăt vopsite, acoperişul şi uşa dughenei strălucesc acum ca noi. În ferestre înfloresc ca mai înainte muşcate vesele şi tot ce s-a petrecut acum trei ani în casa şi curtea Ţîbukinilor a fost uitat.

Bătrânul Ţîbukin e socotit şi acum drept stăpânul casei; dar de fapt totul a trecut în mâna Axiniei. Ea vinde, ea cumpără şi nimic nu se face fără ştirea sau voia ei. Fabrica de cărămidă merge bine; fiind mare cerere de cărămidă la drumul de fier, preţul s-a ridicat la douăzeci şi patru de ruble mia. Femeile şi fetele din sat duc cărămida la gară şi o încarcă în vagoane, primind pentru asta câte douăzeci şi cinci de copeici pe zi.

Axinia a intrat în asociaţie cu Hrîmin-fiii şi fabrica lor se numeşte acum: „Hrîmin-fiii & Co”. Lângă gară, au deschis o cârciumă şi armonica cea scumpă nu se mai aude acum cântând în curtea fabricii, ci la cârciumă, unde vin adesea şeful gării şi dirigintele poştei, care a înjghebat şi el un comerţ. Hrîmin-fiii i-au dăruit lui Stepan surdul un ceas de aur şi el mereu îl scoate şi îl duce la ureche.

În sat, se spune că Axinia a ajuns foarte puternică. Şi într-adevăr, când pleacă dimineaţa la fabrica ei, cu zâmbetul acela nevinovat, frumoasă, fericită, şi când dă ordine în fabrică, se simte în ea o mare tărie. Toţi se tem de ea: acasă, în sat şi la fabrică. Când intră la poştă, dirigintele sare în picioare şi îi spune:

— Luaţi loc, vă rog, Xenia Abramovna!

Un moşier sclivisit, dar cam tomnatic, care umblă îmbrăcat într-o haină de postav fin şi poartă cizme de lac, a fost atât de fermecat de felul ei de a se purta când i-a vândut un cal, încât i-a dat calul cu cât a vrut ea. A ţinut-o lung de mână şi, uitându-se în ochii ei veseli, şireţi, dar cu o căutătură tot atât de nevinovată, i-a spus:

— Pentru o femeie ca dumneata, Xenia Abramovna, sunt gata să fac orice. Spune-mi numai când ne putem vedea, fără să ne tulbure nimeni.

— Când doriţi dumneavoastră!

Şi de atunci moşierul sclivisit şi tomnatic vine aproape în fiecare zi în dugheană să bea bere. Berea e rea, amară ca pelinul. Moşierul clatină din cap, dar bea.

Bătrânul Ţîbukin nu se mai amestecă în treburi şi nu ţine bani la dânsul, fiindcă i se pare că nu mai poate să deosebească monedele false de cele adevărate; dar tace şi nu pomeneşte nimănui de această slăbiciune. A ajuns tare uituc; până şi de mâncare uită; dacă nu i se dă, el singur nu cere. Cei din casă s-au şi obişnuit să mănânce fără el şi nu o dată o auzi pe Varvara spunând:

— Aseară, bătrânul iar s-a culcat nemâncat.

Şi spune lucrul acesta cu nepăsare, pentru că s-a obişnuit. Fie iarnă, fie vară, moşneagul umblă îmbrăcat cu şubă şi, în zilele prea călduroase, stă în casă şi nu iese deloc. De obicei, înfofolit în şuba lui şi cu gulerul ridicat, se plimbă prin sat sau pe drumul care duce la gară. Deseori însă stă de dimineaţa până seara nemişcat, pe banca din poarta bisericii. Trecătorii îl salută, dar el nu le răspunde, fiindcă şi acum, ca şi înainte, nu-i poate suferi pe mujici. Când cineva îl întreabă, el răspunde cuviincios şi limpede, dar scurt.

În sat umblă zvonul că noră-sa Axinia l-ar fi dat afară din propria lui casă, că nu-i dă de mâncare şi că trăieşte din milostenie. Unii se bucură, alţii îi plâng de milă.

Varvara s-a făcut şi mai plinuţă, pielea i s-a albit şi mai mult; face milostenii ca şi mai înainte şi Axinia nu se amestecă. În casă este acuma atât de multă dulceaţă, că nici nu are cine s-o mănânce până la noua recoltă. Se zahariseşte în borcane şi Varvara mai că plânge, neştiind ce să mai facă cu ea.

Pe Anisim lumea începe să-l uite. A venit o dată o scrisoare de la el, scrisă în versuri, pe o coală mare de hârtie, în chip de jalbă şi cu acelaşi scris minunat. Se vede că prietenul său, Samorodov, îşi ispăşea pedeapsa laolaltă cu el. Sub versuri, era zgâriat cu obişnuitul lui scris urât şi neciteţ de totdeauna, un singur rând: „Eu tot bolesc pe aici; mi-e greu, tare greu, ajutaţi-mă, pentru Hristos!”

Într-o după-amiază senină de toamnă, bătrânul Ţîbukin şedea pe banca din faţa bisericii, cu gulerul şubei ridicat, de nu i se vedeau decât nasul şi cozorocul şepcii. La celălalt capăt al băncii lungi, şedea antreprenorul Elizarov şi cu paznicul şcolii, Iakov, un bătrân de vreo 70 de ani, fără dinţi. Paznicul îi spunea lui Cârjă:

— Copiii trebuie să îngrijească de părinţi. Asta e! „Cinsteşte pe tatăl şi pe mama ta.” Când colo, ce să vezi, ea, noră-sa, l-a

dat afară din casă. Bătrânul n-are ce mânca şi ce bea. Unde să se ducă? N-a mâncat de trei zile.

— De trei zile? se miră Cârjă.

— Da; uite-l, stă aşa şi tace. Nu vezi cum a slăbit? Da' de ce să tacă? Să fi dat o jalbă la judecător. Judecătorul nu poate să-i dea ei dreptate.

— Cui i-a dat dreptate? întrebă Cârjă, care nu prea asculta.

— Ce?

— Nimic de zis. E o femeie care ştie să se descurce. Ce vrei! În negustoria lor, nu pot s-o scoată altfel la capăt... fără păcat, adică...

— Auzi! Să-l scoată din casa lui! reluă Iakov supărat. Fă-ţi întâi casa ta şi pe urmă goneşte pe cine vrei. Auzi vorbă!... Scârba!

Ţîbukin asculta şi nu se mişca.

— Ce mi-e casa mea şi ce mi-e o casă străină. Tot aia. Numai cald să fie şi să nu te ocărască muierile! zise Cârjă râzând. Când eram tânăr, o iubeam pe Nastasia mea. Era o muieruşcă tare blândă; îmi tot spunea: „Cumpără-ţi o casă, Makarîci, cumpără-ţi un cal"; până şi pe patul morţii m-a rugat: „Cumpără-ţi o bihuncă, Makarîci, să nu mai umbli pe jos". Dar eu îi cumpăram numai turtă dulce, nimic altceva.

— Bărbatul îi e surd şi tont, continuă Iakov, fără să-l asculte pe Cârjă. Dobitoc în toată legea. E ca un gânsac. Ce poate el să priceapă? Dă-i gânsacului cu bâta în cap, şi tot n-o să priceapă.

Cârjă se sculă să se ducă acasă, la fabrică. Iakov se ridică şi el şi plecară împreună, continuând să vorbească. După ce se îndepărtară cam la vreo cincizeci de paşi, bătrânul Ţîbukin se sculă şi el şi porni în urma lor, păşind şovăitor, ca pe luciul unei ape îngheţate.

Satul începea să se cufunde în umbrele asfinţitului şi soarele nu mai lumina decât coama povârnişului râpei şi drumul care cobora şerpuind. Bătrâne şi copii se întorceau din pădure, purtând coşuri cu ciuperci. Iar dinspre gară venea un cârd de fete şi femei care încărcaseră cărămidă în vagoane; nasul şi umerii obrajilor le erau mânjiţi de praf roşu de cărămidă. Toate cântau. În fruntea lor mergea Lipa. Şi ea cânta, cu glasul ei subţire, şi privea la cer, cu un simţământ de bucurie, de izbândă chiar, la gândul că, slavă Domnului, ziua se sfârşise şi putea să se odihnească. În mulţime se vedea şi mama ei, Praskovia,

muncitoare cu ziua, care ducea o legăturică în mână şi, ca totdeauna, sufla greu.

— Bună seara, Makarîci! spuse Lipa, văzându-l pe Cârjă. Bună seara, moşule!

— Bună seara, Lipînka! se bucură Cârjă. Fetiţe, fetiţele mele dragi, vreţi să-l iubiţi pe dulgherul cel bogat? Ha, ha, ha! Puişorii mei, puişori, se înduioşă el dintr-odată, scoţând un sughiţ de plâns, lăcrămioarele mele…

Cârjă şi Iakov trecură înainte, vorbind între ei. Cârdul de femei şi fete se întâlni apoi cu bătrânul Ţîbukin şi dintr-odată se făcu tăcere adâncă. Lipa şi Praskovia rămaseră mai în urmă. Când bătrânul ajunse în dreptul lor, Lipa făcu o plecăciune adâncă în faţa lui şi îi spuse:

— Să trăieşti, Grigori Petrovici!

Mama ei se înclină şi ea. Bătrânul se opri şi se uită lung la amândouă, fără să scoată un cuvânt; buzele îi tremurau şi ochii îi erau plini de lacrimi.

Lipa scoase din legătura mamei o bucată de plăcintă cu hrişcă şi i-o întinse. Bătrânul o luă şi începu să mănânce.

Soarele apuse. Strălucirea lui se stinse şi pe deal, şi pe drum. Se lăsa noaptea şi începea să fie frig. Lipa şi Praskovia porniră mai departe, făcându-şi de mai multe ori semnul crucii.

Publicată pentru prima oară în revista *Jizn,* 1900, Nr. 1, ianuarie (aprobată de cenzură la 24 ianuarie). Semnată: Anton Cehov. Cu unele modificări de punctuaţie şi cuvinte răzleţe, nuvela a fost inclusă în culegerea de *Opere,* 1903, vol. XII şi vol. XI, publicat post-mortem, 1906. Publicăm textul din vol. XI.

Cehov a început să scrie nuvela pentru revista *Jizn,* la rugăminţile insistente ale directorului V.A. Posse şi ale lui A. M. Gorki, care colabora la secţia literară a revistei. Începând din decembrie 1898, în scrisorile lor către Cehov, Gorki şi Posse insistau ca Cehov să colaboreze la această revistă, insistenţe la care Cehov a răspuns afirmativ..

Primele date cu privire la această nuvelă le găsim în scrisoarea adresată de Cehov către sora lui, Maria Pavlovna, la 3 noiembrie: „Scriu o nuvelă mare; în curând o voi termina şi voi începe alta”. Nuvela a fost gata la 20

decembrie. Trimiţând în aceeaşi zi manuscrisul la redacţie, Cehov îi scrie lui Posse: „... Iertaţi-mă, în primul rând, că am întârziat puţin, iar în al doilea rând pentru că trimit manuscrisul într-o formă execrabilă. Nu l-am mai copiat de teamă să nu întârzii şi mai mult, dacă încep să mai schimb câte ceva în timpul copiatului. Vă rog daţi-l la cules şi trimiteţi-mi corectura; în corectură voi face tot ceea ce se face de obicei când manuscrisul e copiat pe curat – adică tot ce e îngrozitor va căpăta o formă acceptabilă. Voi reţine corectura două zile. Dacă aţi amâna apariţia până la numărul din februarie, ar fi perfect. Titlul *În râpă* s-ar putea să-l schimb, dacă găsesc ceva mai expresiv şi mai atrăgător. “ În scrisoarea adresată Olgăi Knipper (2 ianuarie 1900) Cehov scrie: „În numărul din februarie al revistei Jizn va apărea o nuvelă de-a mea – foarte impresionantă. Are multe personaje, are şi peisaj. Are un crai de lună şi o pasăre de noapte, care ţipă undeva departe «bu-u! bu-u!», ca o vacă închisă în grajd. Are de toate.”

Nuvela apare în numărul din ianuarie cu foarte multe greşeli de tipar. „Degeaba am mai citit corectura – scria Cehov lui Posse la 5 februarie 1900 – pentru că tipografia n-a corectat nimic. A fost scris «sărbători oficiale» în loc de «împărtăşanie» (pag. 203) şi aşa a rămas. La ţară nu se foloseşte termenul de sărbători oficiale şi asta va părea o inepţie oamenilor cunoscători. După cuvântul «peşte» (pag. 110) e o virgulă fără rost, după «cântăreţi» (ibidem) lipseşte virgula, iar după «domnul este milostiv» (pag. 216) iarăşi e o virgulă inutilă. Cuvântul «oci» corectorul l-a schimbat, se vede că i s-a părut greşit (216), dar în loc de Guntoriov a lăsat Gantarev. Au mai apărut de asemenea o droaie de ghilimele şi două puncte. Unde am pus eu punct şi virgulă, au ieşit două puncte. La pag. 219, al 9-lea rând de jos, după cuvântul «ia» lipseşte cratima etc. etc. Toate aceste greşeli de tipar şi mai ales «sărbătorile oficiale» şi Ţîbuliakin (231 jos), Ţîbulkin (233 al 8-lea rând de sus) m-au indispus în aşa hal că nici nu pot să mă mai uit la nuvela mea. Asemenea abundenţă de greşeli este pentru mine un lucru cu totul neobişnuit şi-mi pare o adevărată orgie de

neglijenţă tipografică – iertată fie-mi supărarea.”

M.P. Cehov afirmă (*Anton Cehov şi subiectele lui,* M., 1923, pag. 146) că în nuvela *În râpă* a fost descris un caz petrecut în Sahalin, locul acţiunii fiind în apropiere de Melihovo”. S.N. Şciukin (*Russkaia mîsl,* 1911, octombrie – în *Amintiri despre A.P. Cehov,* pag. 46) citează următoarele cuvinte spuse de Cehov despre nuvelă: „Descriu aici viaţa pe care o întâlneşti în guberniile de mijloc, pe aceasta o cunosc mai bine. Negustorii Hrîmin există, numai că în realitate ei sunt şi mai răi. Copiii lor încep de la 8 ani să bea votcă şi sunt stricaţi de mici, ei au contaminat cu sifilis întregul ţinut. Nu pomenesc însă despre asta în nuvelă, considerând că aceasta n-ar fi artistic." I.A. Bunin (*Dintr-un carnet de note, Opere complete,* vol. XI, P., 1915, pag. 310) menţionează că el i-a povestit lui Cehov cum un dascăl de la ţară a mâncat până la ultimul bob două funturi de icre negre, de ziua onomastică a tatălui său. „Cu această întâmplare”, scrie Bunin, „începe nuvela lui Cehov *În râpă*.”

Această nuvelă, ca şi *Mujicii* mai înainte, a trezit un puternic ecou, atât în presă, cât şi în scrisorile prietenilor.

Directorul revistei *Jurnal dlea vseh,* V.S. Miroliubov, îi scrie lui Cehov la 9 februarie 1900: „Mulţumesc pentru *Râpa*. De vreo trei ori m-am oprit din lectură din cauza emoţiei. Ştiţi cum se întâmplă asta – ochii se umplu de lacrimi şi în piept ţi se umflă ceva, creşte, parcă ai începe să zbori…”

În scrisoarea adresată lui Cehov (martie 1900) I.I. Gorbunov-Posadov spune următoarele: „Am citit nuvela *În râpă* cu un profund sentiment de dragoste faţă de dumneavoastră. Pentru prima dată am simţit mai puternic şi mai apropiat, nu numai talentul, dar şi inima dumneavoastră, dragostea profundă şi caldă ce o simţiţi faţă de cei care suferă şi mor sufleteşte din cauza neştiinţei lor şi a beznei spirituale atotstăpânitoare în acea lume oropsită şi uitată în care milioane de oameni trăiesc conduşi numai de instincte animalice. În ceea ce priveşte măiestria literară – ce să mai vorbesc! Noaptea, când femeia merge cu copilul, focul aprins în câmp,

bătrânul… Rareori în viaţă mi-a fost dat să citesc rânduri scrise cu atâta artă.”

Spre sfârşitul anului (24 noiembrie) A.F. Koni îi scrie lui Cehov: „Mai e nevoie oare să vă spun că am citit şi recitit *În râpă* cu nespusă încântare? Am impresia că este cea mai bună lucrare a dumneavoastră, una dintre cele mai profunde opere din literatura rusă.”

Această nuvelă a fost apreciată foarte mult de Maxim Gorki; el a fost primul care i-a consacrat în presă un articol lung. *(Nijegorodski listok,* 1900, Nr. 29, 30 ianuarie – *Însemnări literare. Cu privire la noua nuvelă a lui A.P. Cehov, În râpă, Jizn* – ianuarie):

„În povestirile lui Cehov nu găseşti nimic care să nu existe în realitate. Tocmai în asta constă zguduitoarea forţă a talentului său: el nu născoceşte niciodată nimic de la el, nu arată un lucru «care să nu existe în lumea înconjurătoare», oricât de frumos şi de dorit ar fi acel lucru. El nu caută niciodată să-i înfrumuseţeze pe oameni şi cei ce nu-l pot suferi – de altfel, aceştia sunt pe cale de dispariţie – tocmai de aceea nu-l înghit, oricât ar încerca ei să-şi explice antipatia prin cu totul alte motive. Adevărul este că oamenii aceştia sunt pur şi simplu scandalizaţi, văzându-şi chipul în această imensă, miraculoasă oglindă: inima autorului. Şi se simt niţeluş zgândăriţi, fiindcă ceea ce văd îi face să se ruşineze de ei înşişi. E o slăbiciune pe care le-o putem ierta – căci orice om din zilele noastre simte nevoia să-şi sulemenească obrazul la fel ca o bătrână cochetă… Cehov a scris o serie de mici comedii, în care îi înfăţişează pe aceşti oameni ce au lăsat să treacă viaţa pe lângă ei. Din pricina asta şi-a şi făcut atâţia duşmani.

Cehov este un mare stilist cu care nu ştiu cine s-ar putea compara şi, vorbind despre dezvoltarea limbii ruse, istoricii literari de mai târziu vor spune, desigur, că limba aceasta a fost creată de Puşkin, de Turgheniev şi de Cehov.

S-au găsit unii să-i reproşeze lipsa unei concepţii despre lume. Ce absurditate! Concepţia despre lume, în înţelesul larg al cuvântului, este ceva inerent omului; ea este imaginea personală pe care şi-o face omul despre

lume şi despre rostul său în ea.

…În fiecare nouă povestire a lui Cehov se simte din ce în ce mai accentuat un suflu de optimism şi dragoste de viaţă, care ne face atât de bine şi de care avem atâta nevoie.”[18]

Cu privire la acest articol, M. Gorki îi scrie lui Cehov la începutul lui februarie 1900: „Am păcătuit şi eu cu o notiţă despre *În râpă,* pe care, din păcate, mi-a mutilat-o mai întâi redactorul, pe urmă cenzura. Ştii, *În râpă* e ceva cu totul excepţional. Va rămâne printre cele mai bune lucrări scrise de dumneata. Şi scrii tot mai bine, tot mai puternic, tot mai frumos. N-ai decât să crezi ce vrei, dar nu pot să nu-ţi spun toate astea."

După citirea articolului, Cehov îi scrie lui Gorki (15 februarie 1900): „Foiletonul dumitale din *Nijegorodski listok* a fost ca un balsam pentru mine. Cât eşti de talentat! Eu nu mă pricep să scriu altceva decât literatură. Dumneata însă mânuieşti cu virtuozitate şi pana gazetarului.”

Într-o altă scrisoare (din prima jumătate a lunii februarie 1900) Gorki îi comunică lui Cehov părerea lui L.N. Tolstoi despre nuvelă: „Astăzi, Tolstoi mi-a trimis o scrisoare în care spune: «Cât de frumoasă e povestirea lui Cehov din *Jizn*! Mă bucură foarte mult». Ştii, această mare bucurie, stârnită de povestirea dumitale, îmi place grozav. Parcă îl văd pe bătrân cum bate insistent cu degetul pe cântecul de leagăn al Lipei şi, poate, cu lacrimi în ochi – foarte probabil cu lacrimi, asta am mai văzut-o când am fost la el – spune ceva adânc şi duios.”

Gorki mai scrie o dată, în prima jumătate a lunii iulie – din Mamilovka: „Le-am citit ţăranilor *În râpă.* Să fi văzut ce frumos a mers! Hoholii au început să lăcrimeze şi atunci mi-au dat şi mie lacrimile! Cârjă le-a plăcut straşnic! Ba încă un mujic, Piotr Dezid, regreta că scrie prea puţin despre Cârjă ăsta. Le-a plăcut şi Lipa, şi bătrânul care spune: «Mare e maica Rusie». Da, trebuie să mărturisesc, a fost frumos… Eşti un om admirabil, Anton Pavlovici, şi un talent extraordinar.”

[18] Articol apărut în volumul *Gorki despre literatură,* pag. 27, Cartea Rusă, 1956, (n. ed.).

Afară de articolul lui M. Gorki, în presă au mai apărut numeroase comentarii despre nuvela lui Cehov.

D.N. Ovseaniko-Kulikovski în *Severnîi Kurier* (1900, Nr. 180 şi 181, 4 şi 5 mai) a expus analiza psihologică a nuvelei.

„Nuvela lui Cehov – spune el – este un tablou măiestru al vieţii «burgheziei» specifice care ia naştere la noi nu numai la oraşe, dar şi la sate, formând o nouă «putere a întunericului». Din punct de vedere social-psihologic, această burghezie nouă se deosebeşte net de negustorimea noastră din trecut."

Arătând că „apariţia acestei noi «puteri a întunericului» care se formează de la sine din elementele micii burghezii şi ale ţărănimii a fost semnalată de mult în literatura noastră" (în operele lui Gl. Uspenski, Salov, Saltîkov-Şcedrin şi ale altor scriitori cu intenţia de a pune poporul „în gardă", Ovseaniko-Kulikovski declară: „Noua nuvelă a lui Cehov ne spune că vechea temere a fost justificată, că formarea acestei «neoburghezii» întunecate, din rândurile chiaburilor şi precupeţilor (dacă se poate spune aşa), este un proces specific, firesc şi organic inevitabil. Nuvela lui Cehov aduce o contribuţie importantă la studiul psihologic al acestui mediu." Ea „confirmă, în general, acele concepţii stabilite de mult în literatura noastră", care îi consideră pe ţăranii chiaburi şi pe târgoveţii bogaţi drept „fenomene fără bază morală", dar, „ca toate operele lui Cehov, ne oferă şi elemente cu totul noi". „Miezul nuvelei – spune Ovseaniko-Kulikovski – îl constituie tabloul impresionant al răului şi al păcatului, asociat cu procesul apariţiei «burgheziei» celei noi, a fabricanţilor şi negustorilor din mediul mic-burghez şi ţărănesc. Totodată, Cehov ne arată atitudinea diferitelor personaje din nuvelă, reprezentanţi ai diferitelor pături sociale, faţă de acest rău şi acest păcat."

Un articol amplu despre *În râpă* a fost publicat în *Orlovski Vestnik* (1900, Nr. 179, 193, 199 şi 206 – Lemus (M. Lemke), *Din jurnalul unui publicist,* XLII. *Poporul nostru descris de Cehov*). În acest articol, autorul găseşte că pesimismul lui Cehov nu este un pesimism destructiv;

dimpotrivă, e constructiv şi reconfortant. Cehov „este un publicist-beletrist”, fenomen „pur rusesc”. Expunând conţinutul nuvelei şi caracterizându-i pe eroii lui, Lemke spune în fond acelaşi lucru ca şi Ovseaniko-Kulikovski. Susţinând că pentru a lupta cu „râpa” e necesar să se depună toate eforturile pentru ridicarea masei poporului, Lemke conchide că „Cehov a pus foarte clar diagnosticul şi a adăugat îndată: «Ţine minte că starea bolnavului este foarte gravă, dar nu disperată. Pune-te pe lucru imediat, cu energie, şi-l vei salva!»“

Arhiereul

Traducere de Anda Boldur

I

La mănăstirea Staro-Petrovsk, slujba din ajunul Floriilor era în toi. Când începură să se împartă ramurile de salcie, ceasurile se făcuseră aproape zece. Strălucirea lumânărilor pălea prin fum, mucurile se sfârlogeau, totul părea învăluit în ceaţă. În umbra nelămurită din biserică, mulţimea se tălăzuia ca o mare şi preasfinţitului Petru, care de vreo trei zile cam tânjea, i se părea că toate chipurile, ale tinerilor şi ale bătrânilor, ale bărbaţilor ca şi ale femeilor sunt una. Toţi cei care veneau să-şi primească ramura de salcie aveau în ochi aceeaşi căutătură. Uşile nici nu se mai zăreau prin ceaţă. Mulţimea continua să se scurgă spre altar şi ai fi zis că nu are şi nici nu va avea sfârşit. Cânta un cor de maici. O călugăriţă citea canonul.

Căldura era înăbuşitoare. Şi ce lungă era slujba! Preasfinţitul Petru ostenise. Răsuflarea îi era scurtă şi uscată, inima îi zvâcnea grăbită, umerii îl dureau de oboseală, picioarele îi tremurau. Şi îl tulbura neplăcut tânguirea ascuţită cu care un nebun întru Domnul rupea din când în când armonia corului. Ba, cuprins de un fel de vârtej de ameţeală, i se mai păru preasfinţitului că din mulţime se desprinde şi înaintează spre ei maică-sa, Maria Timofeevna, pe care nu o văzuse de nouă ani; era poate vreo bătrână care semăna cu ea şi care, după ce primi din mâna lui ramura de salcie, se îndepărtă fără a-şi mai lua ochii de la el, privindu-l cu mulţumire, cu un zâmbet plin de bunătate şi de bucurie, până ce se pierdu printre credincioşi.

Fără să ştie de ce, îl podidiră lacrimile. Cugetul îi era împăcat, totul era aşa cum se cuvenea. De ce stătea atunci nemişcat, uitându-se fără să le vadă spre stranele din stânga, în care se auzeau glasuri citind, şi plângea? Lacrimile i se prelingeau strălucind de-a lungul obrajilor şi în barbă. În faţa lui, cineva începu de asemenea să plângă. Apoi altul şi altul... Şi încetul cu încetul, biserica se umplu toată de un plâns înăbuşit. Câteva clipe după aceea, preasfinţitul auzi din nou înălţându-se corul maicilor; nimeni nu mai plângea, totul era ca mai înainte, în bună rânduială.

Curând slujba se sfârşi... În timp ce arhiereul se urca în cupeul lui şi pornea spre casă, grădina mănăstirii, scăldată în lumina lunii, răsuna toată de glasul vesel şi melodios al clopotelor scumpe şi grele. Pereţii albi, crucile albe de pe morminte, mestecenii albi şi umbrele negre, chiar şi luna îndepărtată de pe cer, care strălucea drept deasupra clopotniţei, totul părea însufleţit, trăind o viaţă proprie, tainică dar apropiată, prietenoasă omului. Era la începutul lui aprilie şi după ziua caldă de primăvară noaptea era răcoroasă. Se făcuse chiar frig. În aerul rece dar blând se desluşeau adierile primăverii. Drumul de la mănăstire spre oraş era nisipos. Nu se putea înainta decât la pas. De o parte şi de alta a trăsurii, mergeau şirurile de credincioşi sub lumina clară şi liniştită a lunii. Toţi erau tăcuţi, reculeşi. Copacii, cerul, luna, totul părea atât de proaspăt, de binevoitor, de prietenos, încât te amăgea gândul că aşa va fi întotdeauna.

Trăsura intră în oraş, străbătând uliţa mare. Dughenele erau închise. Numai la Erakin, negustorul milionar, se încerca lumina electrică şi o mulţime de curioşi urmăreau tremuratul ei. Urmară apoi uliţe întunecate, largi şi pustii, şoseaua judeţeană de dincolo de oraş, câmpul... Miresme tari de brad năvăliră prin ferestrele cupeului. Şi dintr-odată în faţa ochilor crescu un zid alb de cetăţuie, îndărătul căruia se avânta spre cer o clopotniţă înaltă, peste care luna revărsa aceeaşi lumină vie. Cinci cupole aurite străluceau în jurul clopotniţei: era mănăstirea Pankrati în care locuia preasfinţitul Petru. Şi aici, luna veghea liniştită, gânditoare, drept deasupra mănăstirii. Trăsura intră pe poartă; nisipul scârţâi sub roţi; umbre de călugări răsăriră ici-colo, în lumina lunii; paşi se auziră răsunând pe lespezi...

— Preasfinţia Ta, îi spuse un frate-ucenic, în timp ce arhiereul

urca spre locuinţa sa, ţi-a venit mama.

— Măicuţa? Când?

— Înainte de vecernie. Îndată ce a aflat că Preasfinţia Ta eşti plecat, s-a dus şi dânsa la mănăstirea de maici.

— Prin urmare, tot pe ea am văzut-o adineauri în biserică! Doamne sfinte!

Şi preasfinţitul râse de bucurie.

— Mi-a spus să înştiinţez pe Preasfinţia Ta că va veni mâine. Era însoţită de o fetiţă, pesemne vreo nepoţică. Au tras la han la Ovseanikov.

— Cât să fie ceasul acum?

— Unsprezece trecute.

— Păcat...

Preasfinţitul rămase o vreme pe gânduri în camera sa de primire, fără să-i vină a crede că se făcuse atât de târziu. Îl treceau junghiuri prin mâini şi prin picioare şi o durere nelămurită îl apăsa la ceafă. Îi era cald şi nu se simţea deloc în apele lui. După ce se odihni un pic, trecu în camera de culcare, se aşeză într-un jilţ şi continuă să se gândească la maică-sa. Auzi paşii fratelui-ucenic îndepărtându-se şi, dincolo de perete, în camera vecină, tusea răguşită a părintelui Sisoe, ieromonahul. Orologiul mănăstirii sună sfertul.

Preasfinţitul îşi scoase giubeaua şi începu să citească rugăciunile dinainte de culcare. Citea cu luare-aminte slovele acelea vechi, dar ele îi erau de mult cunoscute şi gândurile îi zburau mereu la maică-sa. Bătrâna avea nouă copii şi vreo patruzeci de nepoţi. Pe vremuri, locuia cu bărbatul ei, diaconul, într-un sat sărăcăcios, unde stătuse de la şaptesprezece până la şaizeci de ani. Preasfinţitul îşi amintea de ea din cea mai fragedă copilărie, aproape de când avea trei ani. Doamne, cât o mai iubea! Dragă, neuitată copilărie! De ce oare vremea aceea îndepărtată, dusă pentru vecie, îi apărea acum atât de luminoasă, ca o adevărată sărbătoare, mult mai darnică în bucurii decât fusese aievea? Când i se întâmpla, copil sau chiar om în toată firea, să cadă bolnav, cât de drăgăstoasă şi de înţelegătoare era maică-sa cu el! Amintirile se amestecau acum cu slovele sfinte din care se înălţau ca o flacără şi nimic nu-i mai putea împiedica gândurile să se întoarcă necontenit la mama sa.

După ce îşi isprăvi rugăciunile, se dezbrăcă şi se culcă. Dar abia stinse lumina că în faţa ochilor îi şi apărură în întuneric

răposatul său tată, maică-sa, Lesopolie, satul în care se născuse... Scârţâitul carelor, behăitul oilor, clopotele bisericii în dimineţile limpezi de vară, hărmălaia ţiganilor trecând pe sub ferestre... cât de duios era să te gândeşti în voie la toate astea! Îşi aduse aminte şi de preotul din Lesopolie. Liniştit, bun la suflet, părintele Simion era uscăţiv şi mărunt iar fiul său, seminaristul, înalt ca un uriaş şi cu o voce adâncă de bas. Mâniindu-se odată pe bucătăreasă, feciorul popii, neştiind ce ocară mai grea să-i arunce, îi spusese: „măgăriţa lui Jegudiil!" Părintele Simion auzise, dar tăcuse chitic, ruşinat tare că nu-şi mai putea aminti în ce loc din sfânta scriptură este vorba de o astfel de măgăriţă. Părintelui Simion i-a urmat la preoţie părintele Demian, căruia îi plăcea grozav să tragă la măsea. Uneori se îmbăta criţă, de aceea îi şi rămăsese numele Popa-Criţă. Învăţător în Lesopolie era Matei Nikolaici, un om paşnic şi deloc prost, dar care şi el bea de zvânta. De bătut nu bătea niciodată copiii la şcoală, dar ţinea în clasă, spânzurat într-un cui, un mănunchi de nuiele de răchită, sub care se afla o inscripţie latinească născocită de el: *betula kinderbalsamica secuta.* Avea un câine mare negru şi lăţos, pe care-l chema Sintaxa.

La această amintire, preasfinţitul începu să râdă singur. La opt verste de Lesopolie se află satul Obnino, care avea o icoană făcătoare de minuni. Vara, pe vreme de secetă, icoana era scoasă din Obnino şi plimbată în procesiune prin satele învecinate. Clopotele sunau atunci întruna, ziua întreagă, când într-un sat, când într-altul. Şi i se părea preasfinţitului, în acele îndepărtate timpuri, că văzduhul fremăta de bucurie, iar el – căruia nu i se spunea pe atunci decât Pavluşa – mergea în urma icoanei desculţ, cu capul descoperit, cu inima plină de o credinţă copilăroasă, oarbă, cu un surâs nevinovat pe buze, copleşit de o nemărginită fericire. Îşi aducea de asemenea aminte că la Obnino venea întotdeauna lume multă la biserică şi că preotul de acolo, părintele Alexei, pentru a câştiga timp, în vreme ce slujea proscomidia, îl punea pe nepotul său surd, Ilarion, să citească pomelnicele de pe prescuri: „pentru sănătatea celor vii" şi „pomenirea celor morţi". Ilarion citea cu luare-aminte şi, din când în când, primea câte o para pentru treaba asta. Târziu, când a încărunţit şi a chelit, iar viaţa i s-a irosit fără rost, a găsit scris într-o zi pe un pomelnic: „Mare

dobitoc mai eşti, mă Ilarioane!” Până la vârsta de patrusprezece ani, Pavluşa a fost slăbănog, şubred şi cam greu de cap; fiindcă învăţa cu mare caznă, voiseră chiar să-l ia de la seminar şi să-l dea la o prăvălie. O dată, ducându-se după scrisori la poşta din Obnino, se uitase lung la funcţionarii de acolo şi-i întrebase: „Aş vrea să ştiu cum vi se plăteşte salariul, o dată pe lună sau în fiecare zi?”

Preasfinţitul îşi făcu semnul crucii şi se întoarse pe partea cealaltă, încercând să nu se mai gândească la nimic şi să adoarmă.

— A sosit mama! îşi aduse el deodată aminte şi râse mulţumit.

Luna se uita pe fereastră, luminând podeaua tărcată de umbre. Se auzea un greier. În camera vecină, în dosul peretelui, sforăia părintele Sisoe şi sforăitul lui de bătrân avea ceva de om singur pe lume, de hoinar. Pe timpuri, Sisoe fusese econom pe lângă episcop, iar acum toată lumea îi spunea „fostul părinte econom”; avea şaptezeci de ani şi locuia la o mănăstire, la şaisprezece verste de oraş; stătea însă şi în oraş, pe unde apuca. Cu trei zile mai înainte, se abătuse pe la mănăstirea Pankrati şi preasfinţitul îi spusese să mai rămână, ca să se sfătuiască mai pe îndelete despre treburile sfântului lăcaş.

Când orologiul mănăstirii sună ceasurile unu şi jumătate de noapte, începu să bată toaca pentru utrenie. Preasfinţitul îl auzi prin perete pe părintele Sisoe tuşind şi bodogănind ceva cu un glas înciudat; apoi călugărul se sculă pesemne, fiindcă arhiereul îl auzi lipăind desculţ prin odaie.

— Părinte Sisoe, îl strigă preasfinţitul.

Părintele Sisoe se duse mai întâi în chilia sa, apoi veni încălţat, ţinând o lumânare în mână. Îşi îmbrăcase anteriul de-a dreptul peste cămaşă şi pe cap purta o tichie veche, ieşită de soare.

— Nu se lipeşte somnul de mine! spuse preasfinţitul, ridicându-se în capul oaselor. Se vede că nu mi-e bine. Şi nu pricep ce poate să fie. Cred că am fierbinţeală.

— Se vede că ai răcit, vlădică. Ar trebui să te trag cu seu de lumânare.

Sisoe stătu o clipă nehotărât, apoi căscă:

— Iartă-mă, Doamne, pe mine păcătosul! se scuză el. Apoi adăugă: La Erakin au aprins astăzi lumina electrică. Nu-mi

place!

Părintele Sisoe era bătrân, uscăţiv, gârbovit şi întotdeauna nemulţumit de ceva. Ochii îi erau mânioşi, bulbucaţi ca ai unui rac.

— Nu-mi place! repetă el, ieşind din odaie. Nu-mi place defel! Doamne iartă-mă!

II

A doua zi, de Florii, preasfinţitul sluji liturghia în catedrala oraşului; se duse apoi la episcop, făcu o vizită unei bătrâne neveste de general care era foarte bolnavă şi se întoarse acasă. La ceasurile două se aşeză la masă cu dragii lui oaspeţi: bătrâna sa mamă şi Katia, nepoţica, o fetiţă de vreo opt ani. În tot timpul prânzului, soarele de primăvară se uita pe fereastră, jucând vesel pe faţa albă de masă şi în părul roşcat al Katiei. Prin geamurile duble, străbătea larma ciorilor din grădină şi în răstimpuri se auzeau ciripind grauri.

— Nouă ani îs de când nu ne-am văzut, spunea bătrâna. Da' vezi, ieri, la mănăstire, mă tot uitam la dumneata! Doamne, deloc nu te-ai schimbat. Poate ai mai slăbit olecuţă. Parcă şi barba ţi-e mai lungă. Sfântă Maică Precistă, ce zici că ieri în biserică lumea nu s-a mai putut ţine şi s-au pus toţi pe plâns? Tot uitându-mă la dumneata m-am pomenit şi eu plângând. Da' nici eu nu ştiu de ce. Facă-se voia Celui de Sus!

Cu toată duioşia cu care rostise aceste cuvinte, se vedea limpede că era stingherită, ca şi cum n-ar fi ştiut cum trebuia să-i vorbească, cu tu sau cu dumneata, să râdă sau să fie serioasă, ca şi cum s-ar fi simţit în faţa lui mai mult nevastă de diacon decât mamă. Cât despre Katia, se uita ţintă la unchiul ei, la preasfinţitul, încercând parcă să ghicească dintr-o privire ce fel de om era. Părul ei strâns cu o panglică de catifea şi prins cu un pieptene în creştet, se ridica în spatele pieptenului în chip de aureolă. Avea un năsuc obraznic, răsucit în sus, şi ochii plini de şiretenie. Înainte de a se aşeza la masă, spărsese un pahar şi acum, în timp ce vorbea, Maria Timofeevna îi lua din faţă când paharul cel mare de apă, când paharul de vin. Preasfinţitul o asculta pe maică-sa, amintindu-şi de vremea când îl ducea pe el sau pe fraţii şi pe surorile lui în vizită la rude mai bogate; Maria Timofeevna le purta acum de grijă nepoţilor, cum purtase copiilor; de aceea o şi luase pe Katia cu ea…

— Varenka, sora dumitale, continuă să povestească bătrâna, are patru copii. Katia este cea mai mare. Gineri-meu, părintele Ivan, s-a îmbolnăvit, Dumnezeu ştie de ce, şi a murit cu vreo trei zile înainte de adormire. Iar Varenka mea a rămas pe drumuri.

— Dar Nikanor ce face? întrebă preasfinţitul despre fratele său mai mare.

— Binişor, slavă Domnului! Binişor, cu voia lui Dumnezeu se descurcă. Atâta doar că băiatul lui, Nikolaşa, nepotul meu, n-a vrut să se preoţească, s-a dus la universitate, vrea să se facă doctor. Cică e mai bine aşa. Aşa socoate el. Dar cine poate şti? Cum o vrea Cel de Sus.

— Nikolaşa spintecă morţii! strigă dintr-odată Katia şi îşi răsturnă paharul cu apă în poală.

— Stai binişor, copilă! o dojeni bunica, fără să se tulbure prea mult, luându-i paharul din mână. Fii cuminte când mănânci!

— De cât timp nu ne-am văzut! oftă preasfinţitul, mângâindu-şi duios mama pe umăr şi pe braţ. Tare mi-a fost dor de dumneata, măicuţă, printre străini.

— Mulţumesc dumitale!

— Mi se întâmpla uneori să stau seara la fereastra deschisă, singur cuc… Pe undeva pe aproape se auzea cântând muzică şi dintr-odată mă cuprindea un dor cumplit de ţară; aş fi fost atunci în stare să dau totul numai să mă pot întoarce la voi…

Bătrâna zâmbi, faţa i se lumină toată, dar repede se stăpâni, luă o înfăţişare smerită şi răspunse, plină de respect:

— Mulţumesc dumitale!

Preasfinţitul se întunecă. Bucuria care-i încălzea sufletul se topi pe neaşteptate. I se păru că totul se schimbase dintr-odată. Se uită la maică-sa nedumerit: de ce, de unde atâta smerenie şi respect pe faţa şi în glasul ei? Nu o mai recunoştea. Era descumpănit şi dezamăgit. Pe deasupra, îl mai durea şi capul; ca şi aseară, junghiuri îl fulgerau puternic prin braţe şi picioare şi peştele i se păru fără niciun gust. Îi era tot timpul sete.

După masă sosiră două moşieriţe bogate, care stătură vreun ceas şi jumătate fără să scoată aproape un cuvânt, cu feţele împietrite de respect.

După ce plecară, veni arhimandritul ursuz şi cam surd să-i vorbească despre nevoile mănăstirii. Apoi sunară clopotele pentru vecernie, soarele apuse dincolo de pădure şi ziua trecu. Când se întoarse din biserică, preasfinţitul îşi făcu în grabă rugăciunile şi se culcă, acoperindu-se cât mai bine.

Nu-i era tocmai plăcut să-şi amintească de peştele pe care îl mâncase la prânz. Lumina lunii îl supăra şi ea; apoi auzi un zvon de glasuri: într-o încăpere alăturată, pesemne în camera de primire, părintele Sisoe vorbea despre politică.

— Japonezii sunt acum în război. Se bat. Japonezii, maică,

sunt ca şi muntenegrenii, din aceeaşi spiţă. Au stat împreună sub jugul turcesc…

Se auzi mai apoi glasul Mariei Timofeevna:

— Şi cum spuneam, după ce ne-am rugat Domnului şi ne-am băut ceaiul, am plecat la părintele Igor, la Novohotnoie; carevasăzică, se cheamă că…

În povestirea ei revenea necontenit acelaşi „după ce ne-am băut ceaiul”, parcă toată viaţa ei n-ar fi ştiut să facă altceva decât să bea ceai…

Preasfinţitul, lăsând gândurile să-i hoinărească alene, îşi amintea acum de seminar, de academie… Vreo trei ani fusese profesor de limba greacă la seminar. De atunci nu mai putea să citească fără ochelari. Apoi se călugărise şi îl făcuseră inspector. După aceea îşi susţinuse teza. La treizeci şi doi de ani fusese numit rector al seminarului şi curând după aceea îl hirotonisiseră arhimandrit. Ce uşoară, ce plăcută era viaţa pe atunci! Părea lungă, lungă, de mai-mai s-o crezi fără sfârşit. Şi totuşi încă din vremea aceea sănătatea începuse să i se şubrezească; era cât pe ce să-şi piardă vederea şi, după sfatul medicilor, fusese nevoit să lase totul şi să plece în străinătate.

— Şi pe urmă? întreabă Sisoe din camera de alături.

— Pe urmă ce să fie? Ia, ne-am băut ceaiul… răspunde Maria Timofeevna.

— Părinte, barba sfinţiei-tale parcă e verde! se minunează dintr-odată Katia, izbucnind în râs.

Preasfinţitul îşi aduce aminte că barba încărunţită a părintelui Sisoe bate într-adevăr în verde şi îi vine şi lui să râdă.

— Doamne, Dumnezeule! Fata asta este o pedeapsă a cerului! oftează Sisoe supărat. Stai cuminte, răsfăţato!

Preasfinţitul revede biserica albă, nouă-nouţă, în care slujea pe când era în străinătate; i se pare că aude freamătul mării calde; locuinţa avea cinci încăperi înalte şi luminoase; în camera de lucru se afla un birou nou şi o bibliotecă. Citea şi scria mult. Îşi aduce de asemenea aminte culm îl apuca dorul de ţară, când cerşetoarea oarbă venea să cânte sub ferestrele lui o romanţă de dragoste, acompaniindu-se la chitară. Ascultând-o, se gândea întotdeauna la trecut, fără să ştie de ce. Apoi s-au scurs opt ani şi a fost rechemat în Rusia şi iată-l acum vicarul eparhiei, iar trecutul s-a pierdut undeva departe, în negură, ca şi cum totul ar fi fost un vis.

În iatac intră părintele Sisoe cu o lumânare în mână:

— Ehei! se minună el. Preasfinţia Ta s-a şi culcat?

— Ce este?

— Păi ce să fie? E devreme. Să tot fie ceasurile zece. Poate şi mai puţin. Am cumpărat o lumânare. Voiam să trag cu seu pe Preasfinţia Ta.

— Cred că am fierbinţeală, spuse preasfinţitul şi se aşează în capul oaselor. Ar trebui neapărat să fac ceva. Mă doare şi capul.

Sisoe îi scoase cămaşa şi începu să-l tragă şi pe piept şi pe spate cu seu de lumânare.

— Iac-aşa! spunea el. Doamne Isuse Hristoase, iac-aşa! Am fost azi în oraş la… cum îi zice… la protoiereul Sidonski. Am băut ceai cu el. Nu-mi place! Doamne Isuse Hristoase. Nu-mi place… defel!

III

Episcopul, bătrân şi obez, era bolnav de podagră sau de reumatism şi căzuse la pat de mai bine de o lună. Preasfinţitul Petru se ducea în fiecare zi să-l vadă şi primea în audienţă în locul lui. Iar acum, când nu se simţea bine, îl izbea mai mult ca niciodată nimicnicia celor ce veneau la el cu tot felul de cereri şi se frământau pentru lucruri într-adevăr de nimic. Sfiala şi judecata lor lipsită de orice zare mai luminoasă îl scoteau din sărite. Nimicurile lor mărunte şi zadarnice îl copleşeau cu noianul lor şi i se părea că începe să înţeleagă de ce episcopul care, pe vremuri, în tinereţea lui, scrisese o carte de „învăţături despre libertatea voinţei”, se împotmolise acum în smârcul acestor nimicuri, uitase de toate şi nu se mai gândea nici la Dumnezeu. Pesemne că preasfinţitul pierduse în străinătate obişnuinţa vieţii ruseşti; nu o mai găsea deloc uşoară acum, poporul i se părea înapoiat, femeile ce nu mai conteneau cu jalbele, pisăloage şi toante, seminariştii şi profesorii lor, inculţi, uneori chiar sălbatici; cât despre hârtiile care intrau şi ieşeau şi care se numărau cu zecile de mii, nici nu se mai putea vorbi despre ele. Protoiereii le puneau preoţilor din întreaga eparhie, tineri sau bătrâni, chiar şi nevestelor şi copiilor lor, note la purtare, cinci şi patru, câteodată chiar şi trei. Şi despre nimicurile acestea era el nevoit să discute, ba chiar să scrie rapoarte pline de gravitate! Nu aveai o singură clipă liberă ca să te reculegi. Toată ziua, sufletul îţi era zbuciumat. Şi preasfinţitul Petru nu se liniştea decât în biserică.

Nu se putea deloc obişnui cu teama pe care, fără să vrea, o insufla tuturor, cu toată firea lui blândă şi modestă. Când se aflau sub privirea lui, toţi cei din eparhie îi păreau mici, speriaţi, parcă vinovaţi. În faţa lui, toţi se fâstâceau – chiar bătrânii protoierei – toţi i se aruncau la picioare şi, nu demult, o bătrână preoteasă de ţară de tare ce se sfia nu mai fusese în stare să rostească un singur cuvânt şi plecase tot aşa cum venise; pe de altă parte, el, care în predicile lui nu se lega niciodată de oameni şi nu dojenea niciodată pe nimeni, fiindcă era peste măsură de milos, îşi ieşea din sărite cu cei ce veneau să-l asalteze cu jalbe; se mânia, arunca jalbele pe jos... De când venise aici, nu întâlnise un singur ins care să-i vorbească sincer, firesc, omeneşte; şi iată că nici maică-sa, bătrâna, nu mai era

aceeaşi! De ce oare, se întreba el, cu Sisoe, Maria Timofeevna vorbea în voie şi râdea mereu, pe când cu el – el, copilul ei! – era tăcută, ruşinată parcă, ceea ce n-o prindea deloc. Singurul om care rămânea acelaşi în faţa sa şi care nu se sfia să spună tot ce îi trecea prin cap, era bătrânul Sisoe, care slujise toată viaţa pe lângă arhierei şi îngropase vreo unsprezece din ei. De aceea preasfinţitul se simţea cu Sisoe mai la largul lui decât cu oricine, deşi bătrânul ieromonah era fără doar şi poate un om ursuz, certăreţ.

În ziua de marţi, după liturghie, preasfinţitul se duse la episcopie şi primi iarăşi audienţe şi jalbe şi din nou se umplu de mânie şi de amărăciune. Plecă apoi acasă. Tot nu se simţea în apele lui; parcă-l trăgea la pat; ar fi vrut să se culce, dar nici nu intră bine în iatac şi i se şi vesti că venise Erakin, negustorul milionar, donator de vază al mănăstirii şi care pretindea că vrea să-i vorbească într-o chestiune importantă. Trebuia să-l primească. Erakin stătu aproape un ceas. Vorbea tare, aproape ţipând, fără şir, şi era foarte greu să pricepi ce urmăreşte.

— Deie Domnul, spuse el la plecare. Cu siguranţie! După împrejurări, preasfinţite vlădică. Vă urez să fie!

După plecarea lui, sosi stareţa unei mănăstiri îndepărtate. Şi după ce plecă şi ea, sună vecernia. Era timpul să se ducă la biserică.

În seara aceea, călugării cântau frumos, plini de însufleţire; slujea un tânăr ieromonah cu barbă neagră şi preasfinţitul, ascultând cum se citea în tropar despre mirele care va sosi în miez de noapte şi despre palatul împodobit, simţea sufletul umplându-i-se, nu de căinţa păcatelor şi nici de tristeţe, ci de o mare linişte. Gândurile îi fugeau iar spre trecutul îndepărtat, spre copilărie şi tinereţe, când tot aşa se cânta despre mire şi despre palatul împodobit; acest trecut îi apărea din nou viu, plin de lumină, cum desigur nici nu fusese vreodată. Poate pe lumea cealaltă, în viaţa viitoare, ne vom aduce aminte cu acelaşi simţământ de trecutul nostru, de viaţa noastră de aici. Cine ştie?

Preasfinţitul şedea în altar. Era întuneric. Lacrimi îi curgeau pe faţă; se gândea că ajunsese la cea mai înaltă treaptă la care putea nădăjdui un om în situaţia lui; credinţa lui era neştirbită şi totuşi ceva nu era limpede. Ceva lipsea încă; de aceea nu voia să moară; i se părea că nu izbutise să dobândească tocmai ceea

ce era mai adânc, mai însemnat, din tot ce visase el nelămurit pe timpuri şi că îl muncea şi acum aceeaşi aşteptare, aceeaşi nădejde în viitor, care în tinereţe îi umplea inima de încredere, în tinereţe, când era la academie şi în străinătate.

— Ce frumos cântă astă-seară călugării! îşi spunea el, ascultând corul. Ce frumos!

IV

Joi sluji liturghia în catedrală şi oficie spălarea picioarelor. După terminarea slujbei, lumea se împrăştie, plecând acasă sub un soare cald şi voios; puhoaie repezi gâlgâiau în şanţurile şoselei şi, afară din oraş, câmpul răsuna de cântecul gingaş al ciocârliei, care parcă te îndemna la odihnă. Copacii se treziseră din amorţeala iernii şi surâdeau îmbietor, iar acolo sus, în înaltul văzduhului, se întindea, pornind parcă spre zările îndepărtate, cerul albastru, de necuprins, fără sfârşit.

Ajuns acasă, preasfinţitul Petru îşi bău ceaiul, apoi se dezbrăcă şi se urcă în pat, poruncind fratelui-ucenic să închidă obloanele. În iatac se făcu un întuneric plăcut. Dar ce oboseală îi îngreuia tot trupul, iar în picioare şi în şale, ce durere! O durere surdă, îngheţată! Şi ce vâjâit în urechi! I se părea că nu dormise de mult, de foarte de mult şi că o nimica toată, care îi trecea prin minte de câte ori închidea ochii, îl împiedica să adoarmă. Ca şi în ajun, din odaia vecină venea prin perete zvon de glasuri, de ceşti şi de linguriţe. Maria Timofeevna istorisea ceva hazliu părintelui Sisoe, împănând povestirea cu tot felul de glume. Sisoe o întrerupea morocănos, cu o voce ursuză: „La naiba! Da' de unde!" tot spunea el. Şi preasfinţitul fu din nou îndurerat, îl cuprinse chiar mânia că bătrâna sa mamă se simţea în largul ei cu străinii, iar când se afla cu el, cu fiul ei, se fâstâcea, îşi alegea cu grijă vorbele şi parcă nici nu îndrăznea să spună tot ce ar fi vrut. I se păruse chiar că Maria Timofeevna căuta mereu un prilej să se scoale în picioare, fiindcă nu cuteza să stea jos în faţa lui. Dar răposatul său tată, diaconul? Cu siguranţă că, dacă ar mai fi fost în viaţă, n-ar fi putut scoate în faţa lui niciun cuvânt.

Ceva se răsturnă în odaia vecină şi se sparse. Fără îndoială, Katia scăpase din mână o ceaşcă sau o farfurioară, fiindcă părintele Sisoe icni dintr-odată mânios; apoi spuse:

— Fata asta este o adevărată pacoste. Doamne iartă-mă! Cu ea numai vase de spart să ai!

Apoi se aşternu linişte. Numai din curte mai venea câte un zgomot îndepărtat. Deschizând, într-un târziu, din nou ochii, preasfinţitul o văzu pe Katia la el în cameră, stând nemişcată şi uitându-se la el. Ca de obicei, părul ei roşcat se ridica de după pieptene ca o aureolă.

— Tu eşti, Katia? o întrebă el. Cine tot deschide şi închide uşa acolo jos?

— Eu n-aud nimic! răspunse Katia, ciulind urechea.

— Uite, chiar acum am auzit că a trecut cineva.

— Burta dumitale face aşa, unchiule.

Preasfinţitul râse şi o mângâie pe cap.

— Spuneai că fratele Nikolaşa spintecă morţii? o întrebă el, după o scurtă tăcere.

— Da, învaţă…

— E bun la suflet?

— Da, bun, zise ea cam cu jumătate de gură. Numai că grozav îi place să tragă la măsea.

— Dar tată-tău de ce a murit?

— Tăticul era slab, slab şi subţirel. Şi deodată… gâtul. Şi eu m-am îmbolnăvit atunci, şi fratele Fedia. Toţi, tot de gât. Şi uite aşa, unchiule, noi ne-am vindecat şi tăticul a murit.

Bărbia fetiţei începu să tremure, ochii i se umeziră şi lacrimi începură să-i curgă pe obraji.

— Preasfinţia Ta, spuse ea într-un suflet, cu un firicel de glas, plângând de-a binelea, unchiule, am rămas tare sărmani cu mama. Să ne dai ceva bani… Fii aşa de bun… Dragul nostru unchi!

Începu şi el să plângă şi mult timp nu putu să rostească un singur cuvânt. Apoi o mângâie pe cap, o bătu părinteşte pe umăr şi îi spuse:

— Bine, bine, fetiţo. Uite, o să vină sfintele Paşti şi o să mai vorbim despre asta. Am să vă ajut, da, da, am să vă ajut…

Tiptil, cu sfială se strecură şi bătrâna în cameră şi se închină în faţa icoanelor. Văzând că preasfinţitul nu doarme, îl întrebă:

— Nu vrei să guşti oleacă de supă?

— Nu, mulţumesc. Nu mi-e foame.

— Mă uit la dumneata şi îmi pare că nu eşti tocmai sănătos. Să nu te îmbolnăveşti mai rău. Cât e ziulica de lungă stai în picioare şi, Doamne Dumnezeule! osteneşte omul uitându-se la dumneata. Da’ lasă, nu mai e mult şi vine Paştele. Ai să te poţi odihni atunci. Şi o să şi putem sta mai mult de vorbă. Acu’ mă duc, că ţi s-o fi urât cu trăncăneala mea. Haide, Katiuşka, să-l lăsăm pe vlădica să doarmă.

Preasfinţitul îşi aduse aminte că pe vremuri, când el era încă copil, tot aşa o auzea vorbind cuviosului, pe acelaşi ton, pe

jumătate glumeţ, pe jumătate respectuos; numai după ochii ei neobişnuit de blânzi, după privirea smerită, îngrijorată, pe care i-o aruncă în treacăt, ieşind din odaie, puteai ghici că e mama lui. Preasfinţitul închise ochii şi i se păru că adormise. Totuşi auzea în răstimpuri cum bătea orologiul şi cum tuşea, dincolo de perete, părintele Sisoe. Maică-sa mai intră o dată cu sfială în cameră şi se uită lung la el. O trăsură trase la scară. Se auzi cineva bătând uşor la uşă şi în iatac intră fratele-ucenic.

— Preasfinţia Ta, spuse el încet.

— Ce este?

— Trăsura e la scară. E timpul să mergeţi la denie.

— Cât e ceasul?

— Şapte şi un sfert.

Preasfinţitul se îmbrăcă şi plecă la catedrală.

În timpul celor douăsprezece evanghelii, trebuia să stea în picioare, nemişcat în mijlocul bisericii, iar prima evanghelie, cea mai lungă şi cea mai frumoasă, o citea chiar el. Un simţământ voios de sănătate, de bunăstare trupească şi sufletească, pusese dintr-odată stăpânire pe el. Această primă evanghelie „acum s-a proslăvit fiul omului”, o ştia pe de rost; citind-o, îşi ridica din când în când ochii şi vedea în jurul lui o mare de lumini; auzea sfârâitul lumânărilor, dar, întocmai ca şi în anii trecuţi, chipurile oamenilor nu le putea desluşi şi i se părea că trebuie să fie tot cei din vremea copilăriei şi a tinereţii şi că vor fi mereu aceiaşi, an după an. Până când? Numai Dumnezeu putea să ştie.

Tatăl său fusese diacon, bunicul preot, străbunicul diacon. Tot neamul său, poate chiar de la creştinarea Rusiei încoace, aparţinuse bisericii. Şi dragostea lui pentru slujbele bisericeşti, pentru cler, pentru dangătul clopotelor, era înnăscută, de neclintit.

Numai în biserică se simţea cu adevărat folositor, plin de avânt, fericit, mai ales când lua el însuşi parte la slujbă. Acelaşi sentiment îl înviora, îl susţinea şi acum. Abia după ce se citi a opta evanghelie, simţi că vocea îi slăbeşte. Nici tusea nu i se mai auzea.

Capul începu să-l doară cumplit şi îl năpădi teama că, din clipă în clipă, ar putea să se prăbuşească. Şi într-adevăr, picioarele îi amorţiră cu totul; puţin câte puţin încetă să le mai simtă şi nu înţelegea cum şi pe ce se mai ţine, de ce nu se

rostogoleşte.

Când se termină slujba, se făcuseră ceasurile unsprezece şi un sfert. Îndată ce ajunse acasă, preasfinţitul se dezbrăcă şi se culcă, fără să-şi mai facă rugăciunile. Nu mai putea vorbi şi i se părea că nici în picioare n-ar mai fi putut să stea. În timp ce se acoperea cu pătura, îi veni o poftă nebună să plece în străinătate. În clipa aceea şi-ar fi dat şi viaţa ca să nu mai vadă obloanele grosolane, tavanele joase, ca să nu mai simtă mirosul acela greu de mănăstire. Dacă ar fi avut măcar un singur om cu care să poată vorbi, căruia să-şi descarce sufletul! Cu tot vâjâitul din urechi, auzea în camera vecină paşii cuiva şi nu izbutea să-şi amintească ai cui puteau fi. În cele din urmă intră părintele Sisoe cu o lumânare într-o mână şi cu o ceaşcă în cealaltă.

— Te-ai şi culcat, preasfinţite? Iacă, veneam să te trag cu votcă şi cu oţet. Dacă te trag zdravăn, leacul are să-ţi facă bine. Doamne Isuse Hristoase, uite aşa! Am dat adineauri o raită prin mănăstirea voastră. Nu-mi place! Mâine plec de aici, vlădică. Nu mai vreau să stau. Doamne Isuse Hristoase! Uite aşa…

Sisoe nu putea sta multă vreme în acelaşi loc. De aceea i se părea că a trecut un an întreg de când se afla la mănăstirea Pankrati. Adevărul este că greu era să pricepi unde îşi avea el urma, dacă se simţea legat de cineva sau de ceva şi dacă mai credea în Dumnezeu. El singur nu mai ştia de ce era călugăr. Dar nici nu se mai gândea la asta. De mult i se ştersese din minte vremea când se călugărise. I se părea că se născuse pustnic.

— Plec chiar mâine. Las totul în plata Domnului!

— Am tot vrut să stau de vorbă cu sfinţia-ta mai pe îndelete, dar n-am avut când, îi spuse preasfinţitul încet, cu mare greutate. Şi eu mă simt străin şi nu cunosc pe nimeni aici…

— Ei, dacă vrei, am să rămân până duminică. Fie şi aşa! Dar nici o zi mai mult! La naiba!

— Ce fel de arhiereu sunt eu? continuă în şoaptă preasfinţitul. Ar trebui să fiu un preot de sat, un dascăl sau un simplu călugăr. Mă apasă toate astea, mă copleşesc.

— Cum? Doamne Isuse Hristoase!… Ei lasă, acum să dormim, preasfinţite! Ce să-i faci? Noapte bună!

Preasfinţitul nu dormi toată noaptea. Dimineaţa, pe la ceasurile opt, începu o hemoragie intestinală. Fratele-ucenic se

înspăimântă şi alergă la arhimandrit, apoi la medicul mănăstirii, Ivan Andreici, care locuia în oraş. Medicul, un bătrân corpolent, cu barbă mare, căruntă, îl examină îndelung pe preasfinţitul, dând mereu din cap şi încruntându-se, apoi spuse:

— Ştiţi, preasfinţite, că aveţi tifos?

Din pricina pierderii de sânge, în răstimp de un ceas, preasfinţitul slăbise mult, pălise, se scofâlcise; chipul i se supsese, ochii îi rămăseseră mari; parcă îmbătrânise şi se făcuse mai mic. Lui însuşi i se părea că este mai slab, mai neputincios decât toţi, că tot ce fusese odată se dusese undeva, departe, fără putinţă de întoarcere.

„Ce bine!" gândea el, „ce bine!"

În cameră intră bătrâna. Văzând faţa lui suptă şi ochii mari, sticloşi, se îngrozi. Căzu în genunchi la căpătâiul patului şi începu să-i sărute faţa, umerii, mâinile. Nu ştia de ce, dar şi ei i se părea că este mai slab, mai lipsit de putere ca toţi. Uitase, în sfârşit, că era arhiereu şi îl îmbrăţişa ca pe un copil drag.

— Pavluşa, dragul meu! gemea ea. Copilaşul meu, ce-i cu tine? Pavluşa, răspunde...

Palidă, încruntată, Katia stătea alături şi nu pricepea ce se petrece cu unchiul, de ce bunica are atâta durere întipărită pe faţă şi de ce rosteşte cuvinte atât de mişcătoare, de deznădăjduite. Iar el nu mai putea să scoată nicio vorbă, nu mai înţelegea nimic şi i se părea că este un om simplu, oarecare, că merge pe câmp sprinten şi vesel, că deasupra lui se întinde cerul nesfârşit, scăldat în soare, că de acum este liber ca o pasăre şi poate să plece oriunde vrea.

— Copilaşul meu, Pavluşa, răspunde-mi, se tânguia bătrâna. Ce e cu tine, dragul meu?

— Nu-l tulbura pe vlădică! îi spuse Sisoe încruntat, trecând prin odaie. Lasă-l să doarmă, nu-l bate la cap.

Trei doctori veniră, se sfătuiră, apoi plecară. Ziua fu lungă, nesfârşit de lungă. Şi veni noaptea care şi ea trecu încet-încet. Iar sâmbătă, spre ziuă, fratele ucenic trecu la bătrâna care se culcase în camera de primire şi o rugă să vină în iatac. Preasfinţitul murise.

A doua zi era Paştele. Oraşul avea patruzeci şi două de biserici şi şase mănăstiri. Zvonul de clopote, sonor şi plin de bucurie, umplea fără încetare văzduhul de dimineaţa până seara, făcând să freamăte aerul de primăvară; păsările cântau

pretutindeni, soarele strălucea viu; piaţa mare, unde se ţinea bâlciul, era plină de larmă: scrâncioburile nu mai pridideau, flaşnetele se îngânau cu acordeoanele şi cu chiotele beţivilor, iar după-amiază, pe Uliţa Mare, începu plimbarea în trăsuri cu cai trăpaşi. Pe scurt, totul era numai veselie şi bună voie, aşa cum fusese anul trecut şi cum avea să fie şi anul viitor.

Peste o lună, a fost numit un nou vicar al episcopiei şi despre preasfinţitul rar dacă se mai pomenea. Apoi îl uitară cu toţii. Şi când mama răposatului, bătrâna care locuia acum la ginerele ei, diacon într-un orăşel pierdut de provincie, ieşea seara să-şi întâmpine vaca ce se întorcea de la câmp şi se întâlnea cu alte femei, abia îndrăznea, povestindu-le despre copiii şi nepoţii ei, să le spună că avusese un fiu arhiereu, de teamă că n-au s-o creadă. Şi drept este că nu toţi o credeau.

Publicată pentru prima oară în revista *Jurnal dlea vseh,* 1902. Nr. 4, aprilie (aprobată de cenzură la 23 martie). Semnătura: Anton Cehov. Cu mici modificări de punctuaţie şi de cuvinte răzleţe, este cuprinsă în culegerea de *Opere,* 1903, vol. XII şi vol. XI, apărut post-mortem, 1906. Publicăm textul din vol. XI.

Cehov a început nuvela în luna martie 1901. La 16 martie din acelaşi an, el îi scrie soţiei sale, O.L. Knipper-Cehov: „Lucrez acum la o nuvelă intitulată *Arhiereul,* al cărei subiect îl port în cap de vreo cincisprezece ani.”

Abia la 20 februarie 1902, Cehov îi comunică directorului revistei, V.S. Miroliubov: „... nuvela este gata. O voi copia, corectând-o în acelaşi timp, ceea ce îmi va lua vreo cinci zile; prin urmare, la 25 februarie v-o trimit şi pe la 2 martie o veţi primi.” Nuvela a fost expediată; la 8 martie Cehov, citind corecturile, îi scrie lui Miroliubov: „...am primit astăzi corectura; am vrut s-o citesc şi să v-o înapoiez tot astăzi, dar, în primul rând, corectorul dumneavoastră a transformat toate punctele în semnele exclamării şi a pus ghilimele acolo unde ele nu trebuie să fie şi, în al doilea rând, sunt multe scăpări de text, ceea ce mă obligă să intercalez pasaje întregi. Afară de asta, aş fi vrut să mai schimb câte ceva, aşa că veţi primi corectura a doua zi după această scrisoare, sau poate în aceeaşi zi, dacă voi reuşi să termin astăzi

până la ora 7. Iertaţi-mă, prietene, şi vă rog încă o dată, dacă cenzura îmi şterge fie şi un singur cuvânt, nu tipăriţi. O să vă trimit altă nuvelă. Şi aşa am scurtat-o şi am scos din cauza cenzurii destul de mult pe când scriam. Vă rog să nu-mi uitaţi această rugăminte.” În aceeaşi zi, Cehov îi scrie şi soţiei sale: „Am primit de la Miroliubov corectura nuvelei mele şi acum mă zbat ca nuvela să nu apară, deoarece cenzura a masacrat-o”. Cu toate acestea nuvela a apărut în numărul pe aprilie al revistei.

În carnetul de însemnări al lui Cehov există următoarea notă referitoare la nuvelă: „Arhiereul plânge aşa cum plângea când era mic şi mama lui îl alinta; plânge din cauza depresiunii lui morale şi spirituale; (indescifrabil) plângea. El era credincios, a obţinut în viaţă tot ce un om în situaţia lui ar fi putut să obţină, totuşi sufletul îi era îndurerat. Nu-i erau clare toate lucrurile, îi lipsea ceva şi nu voia încă să moară... În locul lui a fost numit un alt arhiereu, pe el l-a uitat toată lumea, nimeni nu şi-l mai amintea, şi numai văduva diaconului, când ieşea cu alte femei să-şi aştepte vaca de la păscut, povestea că a avut un fiu arhiereu – dar nimeni n-o credea. Discuţia arhiereului cu mama lui despre nepot: dar Stepan crede în Dumnezeu? Economul mănăstirii se pregăteşte să plece la Moscova, sfântul sinod a permis vânzarea unor obiecte antice, dar asta nu-i place arhiereului actual.”

S.N. Şciukin (în *Amintiri despre A.P. Cehov – Russkaia mîsl*. 1911, cartea a X-a) relatează că „atunci când *Arhiereul* lui Cehov a văzut lumina tiparului, Anton Pavlovici spunea că este o nuvelă veche, pe care a refăcut-o acum”. Şciukin mai susţine că nuvela are o legătură cu persoana episcopului din Taurida, Mihail Gribanovski, care a murit de tuberculoză la Ialta. Şciukin povesteşte că Cehov a văzut întâmplător fotografia acestui episcop în vitrina unui fotograf şi a rămas foarte impresionat – dar personal nu l-a cunoscut.

M.P. Cehov în *Anton Cehov şi subiectele lui,* M., 1923, pp. 46-47 dă altă versiune: un student de la facultatea de filologie din Moscova, Stepan Alexeevici P. [Petrov], vizita

familia Cehov când aceasta locuia la Moscova, în casa lui Korneev, pe strada Sadovo-Kudrinskaia. Ulterior, acest Petrov s-a călugărit, primind numele de Serghei şi a devenit mai târziu arhiereu. Serghei venea la Ialta, unde se trata de o boală de nervi şi-l vizita şi aici pe Anton Pavlovici Cehov. „Întâlnirile dintre arhiereul Serghei şi Anton Pavlovici la Ialta, spune M. P. Cehov, constituie veriga de legătură datorită căreia nuvela *Arhiereul* a văzut lumina zilei.” Serghei coresponda cu Cehov. M. P. Cehov susţine de asemenea că prototipul părintelui Sisoe din nuvelă a fost ieromonahul Ananie de la „Schitul lui David” (mănăstire de călugări ce se găsea la o distanţă de cinci verste de Melihovo, proprietatea lui Cehov).

Logodnica

I

Se făcuse ceasul zece seara şi deasupra grădinii strălucea luna plină. În casa Şuminilor se isprăvise tocmai slujba de priveghi, orânduită de bunica Marfa Mihailovna, şi din grădină, unde coborâse pentru câteva clipe, Nadia vedea cum în salonul cel mare se puneau gustările pe masă şi cum bunica, în rochia ei bogată de mătase, umbla fără astâmpăr de colo până colo; părintele Andrei, protoiereul catedralei, discuta cu Nina Ivanovna, mama Nadiei, care, la lumina lămpilor şi văzută prin geam, arăta foarte tânără, iar Andrei Andreici, fiul părintelui Andrei, stătea lângă ei şi-i asculta cu luare-aminte.

În grădină era linişte, răcoare, şi umbre întunecate acopereau tihnite iarba. Undeva departe, foarte departe, de bună seamă afară din oraş, se auzeau orăcăind broaştele. Se simţea că era luna mai, luna mai cea atât de dragă! Respirai adânc şi-ţi venea să crezi că nu acolo unde te aflai, ci undeva deasupra copacilor, sub cer, departe de oraş, pe câmp şi în păduri, se desfăşura în clipa aceea o viaţă primăvăratică de sine stătătoare, o viaţă tainică, minunată, bogată şi sfântă, pe care mintea omului slab şi păcătos n-o putea cuprinde. Şi fără să ştii singur de ce, îţi venea să plângi.

Nadia împlinise douăzeci şi trei de ani; de la vârsta de şaisprezece ani, nu avusese decât un vis: să se mărite; şi iată că era în sfârşit logodită cu acest Andrei Andreici, pe care îl vedea acum prin fereastră.

Logodnicul ei îi plăcea, nunta se şi hotărâse pentru ziua de şapte iulie şi totuşi nu simţea nicio bucurie deosebită; noaptea

dormea prost şi veselia parcă i se stinsese… Din subsol, unde era bucătăria, se auzea prin fereastra deschisă un neîncetat du-te-vino, ţăcănitul cuţitelor şi uşa cu resort trântită întruna; mirosea a curcan fript şi a vişine murate. Nadia se gândea că şi de acum înainte viaţa ei avea să fie tot la fel, mereu aceeaşi, fără nicio schimbare.

Cineva ieşi din casă şi se opri pe scară; era Alexandr Timofeici sau, mai simplu, Saşa, un musafir sosit de la Moscova cu vreo zece zile în urmă. Cândva, demult, o rudă îndepărtată a bunicii, o oarecare Maria Petrovna, văduvă, nobilă scăpătată, mărunţică, slabă şi bolnavă venea adesea s-o vadă şi să-i mai ceară câte un ajutor. Văduva avea un fiu, Saşa, despre care lumea spunea că ar fi un pictor de mare viitor. După moartea mamei sale, bunica îl trimisese, de mântuirea sufletului, la Moscova, la o şcoală tehnică; doi ani mai târziu, băiatul trecuse la şcoala de arte frumoase, unde rămăsese aproape cincisprezece ani, absolvind, în cele din urmă, cu chiu cu vai, secţia de arhitectură. Totuşi nu practica arhitectura, ci intrase să lucreze la o litografie din Moscova. Aproape în fiecare vară venea la bunica la ţară, pentru a se odihni şi a se întrema, fiind foarte bolnav.

Acum avea pe el un surtuc încheiat până sus şi nişte pantaloni de dril, ponosiţi, cu manşetele roase. Cămaşa nu-i era călcată şi în toată înfăţişarea lui avea ceva ofilit. Deşi era numai pielea şi osul, bărbos, negricios, cu degete lungi şi slabe, ochii lui mari îl făceau să pară totuşi frumos. Se obişnuise cu Şuminii, de parcă i-ar fi fost neamuri apropiate, şi se simţea la ei ca acasă. Odăii în care stătea i se spunea de mult „odaia lui Saşa”.

Zărind-o pe Nadia, coborî spre ea.

— E bine aici la voi, spuse el.

— Sigur că-i bine. Ar trebui să stai până la toamnă.

— Da, aşa o să şi fac. Am de gând să rămân aici până în septembrie.

Începu să râdă fără rost şi se aşeză lângă ea.

— Mă uitam la mama, spuse Nadia. Văzută de aici, pare aşa de tânără! Fireşte îşi are şi ea cusururile ei, adăugă ea după o scurtă tăcere, dar e totuşi o femeie extraordinară.

— Da, e o femeie de treabă… se învoi Saşa. În felul ei, mama dumitale este, desigur, şi foarte bună la suflet, şi foarte drăguţă, dar… cum să-ţi spun? Astăzi, dis-de-dimineaţă am trecut pe la bucătărie şi am văzut că patru din servitorii voştri dorm pe jos;

n-au paturi, n-au aşternut şi se culcă pe zdrenţe: miros urât, ploşniţe, libărci… întocmai ca acum douăzeci de ani; nimic nu s-a schimbat. Bunica… n-ai ce-i face, e bunică; dar mama vorbeşte franţuzeşte, ia parte la spectacole de amatori. Ar trebui să înţeleagă…

Când Saşa vorbea, întindea în faţa celui ce-l asculta două degete lungi, uscăţive.

— Poate pentru că m-am dezobişnuit cu felul acesta de viaţă, totul la voi mi se pare ciudat, continuă el. Dracu' ştie cum vine asta, dar aici nimeni nu face nimic. Mama se plimbă de dimineaţa până seara, ca o ducesă, bunica nu face nici ea nimic, dumneata la fel. Chiar şi logodnicul dumitale, Andrei Andreici, şi el stă degeaba.

Nadia îi mai ascultase dojenile şi anul trecut – ba chiar şi cu doi ani în urmă – şi ştia că Saşa nu poate să judece altfel; altădată făcuse haz de el, dar acum îi fu deodată ciudă.

— Toate astea-s răsuflate şi m-am plictisit să le tot aud, spuse ea, sculându-se. Ar trebui să găseşti ceva nou.

Saşa râse, se sculă şi el şi se îndreptară amândoi spre casă. Aşa cum era, înaltă, zveltă, frumoasă, Nadia părea alături de el elegantă şi plină de sănătate şi, fiindcă îşi dădea seama de acest lucru, îi era milă de el şi se simţea de fiecare dată stingherită.

— Spui adesea lucruri de prisos, zise ea. Vorbeai adineauri de Andrei al meu, dar nici nu-l cunoşti.

— „Andrei al meu"… Lasă-l în plata Domnului pe Andrei. Mie îmi pare rău de tinereţea dumitale.

Când intrară în salonul cel mare, lumea se aşeza la cină. Bunica, sau buna, cum i se spunea în casă, grasă, urâtă, sprâncenată şi mustăcioasă, vorbea tare, şi atât după glas, cât şi după felul ei de a vorbi, se cunoştea că în casă ea e stăpână. Era proprietara unui şir de dughene în piaţă şi a unei case străvechi, cu coloane şi grădină, dar în fiecare dimineaţă se ruga lui Dumnezeu s-o ferească de sărăcie şi, în timp ce făcea această rugă, plângea. Nora ei, Nina Ivanovna, mama Nadiei, blondă, strânsă tare în corset, cu *pince-nez* şi cu briliante pe fiecare deget, părintele Andrei, un bătrân uscăţiv, ştirb, părând mereu că se pregăteşte să povestească ceva foarte hazliu, şi fiul său Andrei Andreici, logodnicul Nadiei, un tânăr rotofei şi frumos, cu păr cârlionţat, şi care aducea cu un artist sau cu un

pictor, discutau cu toţii despre hipnotism.

— Într-o săptămână te îndrepţi, îi spuse buna lui Saşa, numai caută şi tu să mănânci mai mult. Uită-te la tine cum arăţi! oftă ea. Se sperie omul când te vede. Semeni cu fiul risipitor.

— Care a irosit avuţia tatălui şi a păscut la un loc cu dobitoacele, nemernicul de el, spuse tărăgănat părintele Andrei, cu o privire plină de zâmbet.

— Tare mi-e drag tata, exclamă Andrei Andreici, punând mâna pe umărul părintelui său. E un bătrân de treabă. Un bătrân cu suflet.

Toţi tăcură. Saşa începu deodată să râdă şi îşi puse şervetul la gură.

— Vasăzică, dumneata crezi în hipnotism? o întrebă părintele Andrei pe Nina Ivanovna.

— Nu pot să afirm că cred, răspunse Nina Ivanovna cu un aer foarte serios, aspru chiar, dar trebuie să mărturisesc că în natură există multe lucruri misterioase şi de neînţeles.

— Sunt cu totul de acord cu dumneata, dar găsesc că credinţa reduce considerabil domeniul misterului.

Se aduse la masă un curcan mare şi gras. Părintele Andrei şi Nina Ivanovna îşi continuară discuţia. Pe degetele Ninei Ivanovna luceau briliante, iar în ochi începură să-i lucească lacrimi: se emoţionase.

— Cu toate că nu îndrăznesc să te contrazic, spuse ea, trebuie să recunoşti că în viaţă există multe enigme ce nu pot fi dezlegate!

— Te asigur că nu există niciuna.

După cină, Andrei Andreici cântă la vioară şi Nina Ivanovna îl acompanie la pian. Andrei Andreici absolvise cu zece ani în urmă facultatea de filologie, dar nu intrase în nicio slujbă şi n-avea nicio ocupaţie bine definită. Din când în când, cânta pe la câte un concert de binefacere şi în oraş se spunea că-i artist.

Toţi îl ascultară în tăcere. Samovarul fierbea tihnit pe masă, dar numai Saşa bău ceai. Când ceasul bătu douăsprezece, o coardă plesni deodată la vioară şi toată lumea izbucni în râs. Se ridicară şi începură să-şi ia rămas-bun.

După ce-şi conduse logodnicul, Nadia se urcă în camera ei de la etaj, unde locuia împreună cu mamă-sa (parterul era ocupat de bunică). În salonul cel mare începură să se stingă luminile, dar Saşa rămase mai departe să bea ceai. Îşi sorbea

întotdeauna ceaiul pe îndelete, ca moscoviţii, golind câte şase-şapte pahare. După ce se dezbrăcă şi se culcă, Nadia îi mai auzi mult timp jos pe servitori strângând masa şi pe bunică bodogănind. În cele din urmă, totul se linişti. Numai din când în când se auzea glasul de bas al lui Saşa, care tuşea în odaia lui de la parter.

II

Când Nadia se trezi, erau, pesemne, ceasurile două din noapte, fiindcă începea să se lumineze de ziuă. Un paznic bătea toaca undeva, departe. Nadiei nu-i mai era somn, culcuşul era prea moale şi nu se simţea bine în el. Ca şi în celelalte nopţi de mai, se aşeză în capul oaselor şi căzu pe gânduri. Gândurile ei erau însă aceleaşi ca şi cele din noaptea trecută, monotone, plicticoase, inutile. Îşi amintea cum începuse Andrei Andreici să-i facă curte, cum o ceruse în căsătorie, cum ea se învoise şi apoi, încetul cu încetul, învăţase să-l preţuiască pe acest tânăr deştept şi bun la suflet. De ce oare acum, când nu mai rămăsese până la nuntă decât o lună, simţea un fel de nelinişte, de teamă, ca şi cum o aştepta ceva nelămurit şi greu?

„Tic-toc, tic-toc… bătea paznicul alene. Tic-toc…”

Prin fereastra mare, veche, se vedea grădina, cu tufele ei de liliac bogat înflorite, dar somnoroase şi zgribulite de răcoarea nopţii; ceaţa albă şi deasă se apropia de ele, plutind încet şi căutând să le acopere. Pe copacii îndepărtaţi croncăneau nişte stăncuţe pe jumătate adormite.

— Doamne, de ce mi-o fi sufletul atât de greu!

Poate că toate logodnicele încearcă înainte de nuntă aceeaşi nelinişte… Cine ştie! Sau o fi din pricina lui Saşa? Dar Saşa spune de ani de zile acelaşi lucru, de parcă ar citi într-o carte şi tot ce spune pare atât de copilăros şi de straniu. De ce atunci vorbele lui nu-i mai ieşeau acum din cap? De ce?

Paznicul încetase de mult să mai ciocănească. Sub fereastră şi în grădină începuseră să ciripească păsările, ceaţa se topise, totul în jur se luminase ca de un zâmbet, de o strălucire primăvăratică. Curând, încălzită, dezmierdată de soare, întreaga grădină prinse viaţă şi picăturile de rouă aninate de frunze scânteiară ca nişte nestemate; bătrâna grădină, părăginită, păru deodată tânără, nouă, gătită de sărbătoare.

Bunica se şi trezise. Saşa începu să tuşească cu glasul lui de bas. Se auzea cum jos se pregătea samovarul, cum se mişcau scaunele.

Orele se scurgeau alene. Nadia se sculase de mult şi se plimba prin grădină. Dimineaţa se târa încet, fără sfârşit.

Se ivi şi Nina Ivanovna, cu ochii plânşi, cu un pahar de apă minerală în mână. Se îndeletnicea cu spiritismul, credea în

homeopatie, citea mult, îi plăcea să discute despre îndoielile care o munceau şi Nadiei i se părea că toate acestea au un tâlc adânc. Îşi sărută mama şi porni pe alee alături de ea.

— De ce-ai plâns, mamă? o întrebă ea.

— Am început să citesc aseară o nuvelă în care e vorba de un bătrân şi de fiica lui. Bătrânul face serviciu undeva şi şeful lui se îndrăgosteşte de fată. N-am avut timp să isprăvesc, dar e acolo un pasaj, unde n-am putut să-mi stăpânesc lacrimile. Spunând acestea, Nina Ivanovna sorbi o înghiţitură din pahar, apoi continuă: Azi-dimineaţă mi-am adus aminte de acel pasaj şi-am plâns din nou.

— De câteva zile mă simt aşa de tristă, spuse Nadia, după o scurtă tăcere, de ce oare noaptea nu pot dormi?

— Nu ştiu, draga mea. Eu când nu pot să dorm închid ochii şi strâng pleoapele tare de tot, uite aşa, şi mi-o închipui pe Anna Karenina, cum se plimbă şi cum vorbeşte, sau îmi închipui ceva istoric, din lumea antică…

Nadia simţi că mama ei n-o înţelege şi nici nu poate s-o înţeleagă. Era prima dată în viaţa ei când avea acest simţământ şi se înfricoşă de el; simţi nevoia să se ascundă şi se urcă în camera ei.

La ceasurile două, se aşezară la masă. Era miercuri, zi de post, şi bunicii i se servi o ciorbă de post şi plătică cu păsat de hrişcă.

Ca s-o necăjească pe bunică, Saşa mâncă şi supa de frupt, şi ciorba de post. Glumi în tot timpul prânzului, dar glumele lui erau lipsite de duh, moralizatoare, fără niciun haz. Înainte de a-şi spune gluma, îşi ridica în sus degetele neobişnuit de lungi, osoase, parcă moarte; când te gândeai că era atât de bolnav şi că nu mai avea poate mult de trăit, ţi se făcea milă de el şi-ţi venea să plângi.

După prânz, bunica se duse în odaia ei să se odihnească. Nina Ivanovna mai cântă un timp la pian, apoi se retrase şi ea.

— Ah, dragă Nadia, începu Saşa obişnuita lui discuţie de după prânz, dacă m-ai asculta! Dacă…

Nadia se afundase într-un jilţ străvechi şi închisese ochii, în timp ce Saşa se plimba de la un colţ la celălalt al încăperii.

— Dacă ai pleca la studii! spunea el. Numai oamenii culţi şi cei sfinţi sunt demni de interes, numai ei sunt necesari. Gândeşte-te că cu cât ei vor fi mai mulţi, cu atât mai curând va

începe împărăţia lui Dumnezeu pe pământ. Încet-încet, din oraşul vostru nu va mai rămâne atunci piatră de piatră, totul va lua altă înfăţişare, se va schimba ca prin farmec. Şi atunci aici vor răsări clădiri măreţe, frumoase, grădini minunate, jocuri de apă nemaivăzute, oameni deosebiţi. Dar asta nu-i tot. Principalul este că gloata – în accepţiunea de astăzi a cuvântului – e un rău care nu va mai exista atunci, fiindcă fiece om va avea o credinţă şi fiece om va şti pentru ce trăieşte şi niciunul nu-şi va mai căuta un reazem în gloată. Scumpa mea, draga mea, pleacă! Arată-le tuturor că te-ai săturat de această viaţă păcătoasă, cenuşie, searbădă. Dovedeşte-ţi-o măcar dumitale!

— Nu se poate, Saşa. Mă mărit.

— Lasă măritişul! La ce-ţi foloseşte?

Ieşiră în grădină şi făcură câţiva paşi.

— Oricum ar fi, draga mea, trebuie să cauţi să pătrunzi lucrurile, trebuie să înţelegi cât de ticăloasă, cât de imorală e viaţa de trândăvie pe care o duceţi, continuă Saşa. Înţelege odată că dacă dumneata, bunăoară, şi mama dumitale, şi buna dumitale nu faceţi nimic, înseamnă că pentru voi munceşte un altul, că voi irosiţi viaţa altuia. Asta nu-ţi pare josnic, murdar?

Nadia ar fi vrut să-i spună: „Da, aşa-i”; ar fi vrut să-i mărturisească, în sfârşit, că înţelege; dar ochii i se umplură de lacrimi, nu mai fu în stare să rostească o vorbă, se strânse toată în ea şi plecă în odaia ei.

Spre seară, veni Andrei şi, ca de obicei, cântă mult la vioară. Era un om tăcut şi vioara îi plăcea, poate tocmai fiindcă atunci când cânta nu avea nevoie să vorbească. Pe la orele unsprezece, se pregăti să plece acasă. Îşi puse paltonul şi deodată o cuprinse pe Nadia în braţe şi începu să-i sărute cu sete faţa, umerii, mâinile.

— Scumpa mea, draga mea, frumoasa mea!... şoptea el. Ah, ce fericit sunt! Sunt nebun de fericire!

Iar ei i se părea că auzise cuvintele acestea cândva, demult, foarte demult, sau că le citise undeva... într-un roman, un roman vechi, cu file rupte, aruncat cine ştie în ce ungher.

În salonul cel mare Saşa şedea lângă masă şi bea ceai, ţinându-şi farfurioara cu degetele lui lungi şi osoase; buna făcea o pasienţă. Nina Ivanovna citea. Candela pâlpâia molcom, toate păreau a fi tihnite şi la locul lor. Nadia le ură tuturor noapte bună şi se duse sus, în odaia ei, unde se culcă şi adormi

numaidecât. Dar, ca şi noaptea trecută, se trezi când începeau să mijească zorile. Nu-i mai era somn şi în suflet simţea aceeaşi nelinişte, aceeaşi apăsare. Şedea în capul oaselor, cu fruntea pe genunchi şi se gândea la logodnic, la nuntă… Fără să ştie cum, îi veni deodată în gând că mama ei nu-l iubise pe răposatul ei soţ, că acum nu avea nicio avere şi trăia de pe urma şi la cheremul soacrei sale, al bunei. Şi oricât se străduia Nadia, nu putea pricepe cum de văzuse până atunci în mama ei ceva deosebit, care ieşea din comun, de ce nu-şi dăduse seama că era o femeie ca oricare alta, o biată femeie nenorocită.

Nici Saşa nu dormea; îl auzea de jos cum tuşeşte. E un om ciudat, naiv, gândea Nadia, şi visurile lui, grădinile minunate şi jocurile de apă nemaivăzute pe care şi le închipuie sunt pur şi simplu absurde. Dar în naivitatea şi chiar în absurditatea lui e atâta frumuseţe! Abia îi trecu Nadiei prin minte gândul că ar putea pleca la studii şi inima îi zvâcni înfiorată, înecată de un val de bucurie.

— Dar poate că e mai bine să nu mă gândesc, da, să nu mă gândesc… şopti ea. Nu trebuie să mă gândesc la asta.

„Tic-toc… ciocănea paznicul undeva departe. Tic-toc… tic-toc…”

III

Pe la jumătatea lunii iunie, Saşa se sătură de stat în casa bunicii şi începu să se pregătească de plecare la Moscova.

— Nu pot trăi în oraşul ăsta, spunea el întunecat. N-are instalaţie de apă, n-are canalizare! Mi-e silă să mănânc bucatele la masă: la bucătărie e o murdărie de nedescris…

— Dar mai aşteaptă oleacă, fiule risipitor! căuta să-l convingă bătrâna, vorbind, cine ştie de ce, în şoaptă; în ziua de şapte e nunta!

— Nu mai pot.

— Parcă ziceai că ai de gând să stai la noi până-n septembrie!

— M-am răzgândit, nu vreau să mai stau. Trebuie să mă apuc de lucru!

Vara era umedă şi răcoroasă, copacii mereu uzi şi în grădină totul părea neprietenos şi trist; într-adevăr simţeai nevoia să munceşti. Prin odăi, şi jos, şi sus, se auzeau glasuri necunoscute de femei; la bunica ţăcănea o maşină de cusut: se pregătea în grabă zestrea. I se dădeau Nadiei şase blăni – pe lângă celelalte lucruri – şi cea mai ieftină dintre ele costase, după spusele bunicii, trei sute de ruble! Forfota aceasta îl scotea pe Saşa din sărite; şedea toată ziua în odaia lui îmbufnat; totuşi se lăsă convins să mai rămână şi îşi dădu cuvântul că nu va pleca decât la întâi iulie.

Timpul trecea repede. În ziua de Sânpetru, după prânz, Andrei Andreici se duse cu Nadia în strada Moskovskaia, pentru a vizita încă o dată casa închiriată şi de mult pregătită pentru tinerii căsătoriţi.

Casa avea un etaj şi deocamdată nu fusese mobilat decât etajul. În salonul cel mare podeaua lucie imita parchetul; mobilierul se compunea dintr-o serie de scaune veneţiene, o masă, un pian şi un pupitru pentru vioară. Mirosea a vopsea. Pe unul dintre pereţi atârna un tablou mare, în ulei, cu cadru aurit, înfăţişând o femeie goală, având lângă ea o glastră violetă cu toarta spartă.

— Minunat tablou, spuse Andrei Andreici şi oftă plin de respect. E de Şişmacevski.

Alături, în salonaş, se afla o masă rotundă, un divan şi câteva fotolii îmbrăcate în stofă de un albastru-aprins. Deasupra divanului era o fotografie mare a părintelui Andrei, cu camilafcă

şi decoraţii. Cei doi tineri intrară apoi în sufragerie şi după aceea în iatac; aici, în penumbră, stăteau unul lângă altul două paturi – cu siguranţă că cei ce pregătiseră iatacul socotiseră că în el totul avea să fie întotdeauna foarte plăcut şi că nici nu s-ar fi putut altfel. Andrei Andreici o ducea pe Nadia prin odăi, ţinând-o de mijloc, iar ea se simţea slabă, vinovată, ura încăperile, paturile şi fotoliile, iar femeia goală îi făcea de-a dreptul silă. Acum îşi dădea bine seama că încetase de a-l mai iubi pe Andrei Andreici sau poate că nici nu-l iubise vreodată. Dar nu ştia şi nici nu putea să se hotărască cum, cui şi pentru ce s-o spună, cu toate că se gândea la asta zi şi noapte... Andrei Andreici o ţinea de talie, îi vorbea blând şi smerit şi era atât de fericit plimbând-o prin această locuinţă a lui... Iar ea vedea în toate numai banalitate, o banalitate naivă, neroadă, peste putinţă de îndurat, şi braţul lui care îi înlănţuia mijlocul i se părea aspru şi rece, ca un cerc de fier. Îi venea să fugă, să izbucnească în hohote de plâns, să se arunce pe fereastră. Andrei Andreici o duse în odaia de baie unde atinse un robinet în perete şi deodată începu să curgă apă.

— Îţi place? întrebă el, râzând. Am poruncit să se instaleze în pod un hârdău de o sută de vedre, aşa că vom avea apă din belşug.

Coborâră în curte, ieşiră în stradă şi luară o birjă. Vântul stârnea nori groşi de praf şi aveai impresia că ploaia are să se pornească dintr-o clipă în alta.

— Nu ţi-e frig? o întrebă Andrei Andreici, închizând pe jumătate ochii, din pricina prafului.

Nadia tăcu.

— Îţi aduci aminte că Saşa m-a învinuit ieri că nu fac nimic, spuse el după o scurtă tăcere. Ei bine, are dreptate! Are perfectă dreptate! Nu fac nimic şi nici nu pot face ceva. De ce o fi oare aşa, draga mea? De ce îmi e atât de nesuferit până şi gândul c-aş putea să-mi pun vreodată o cocardă în frunte şi să mă duc la slujbă? De ce îmi piere voia bună când văd un avocat, un profesor de limba latină sau un consilier municipal? O, maică Rusie! O, maică Rusie, câţi trântori şi oameni de nimic rabzi şi tu! Cât de mulţi păcătoşi ca mine ţii pe spinarea ta, ţară chinuită!

Andrei Andreici generaliza faptul că el nu făcea nimic, socotindu-l un semn al vremii.

— Când ne vom căsători, continuă el, ne vom duce împreună la ţară, draga mea, şi vom munci acolo! Ne vom cumpăra un petic de pământ cu o livadă şi cu un pârâu, vom observa viaţa din jurul nostru şi vom munci… Ce bine are să fie!

Îşi scosese pălăria; părul îi flutura în vânt. Nadia îl asculta şi-şi spunea: „Doamne, de ne-am întoarce mai repede acasă!” Pe când se apropiau de casă, îl ajunseră din urmă pe tatăl lui Andrei.

— A, uite că vine şi tata! se bucură Andrei Andreici şi îi făcu vesel un semn cu pălăria. Tare mi-e drag, zău aşa, spuse el plătind birjarului. E un bătrân de treabă. Un bătrân cu suflet.

Nadia intră în casă mâniată, simţindu-se bolnavă la gândul că toată seara va avea musafirii pe cap, că va trebui să facă conversaţie, să zâmbească, să asculte vioara şi fel de fel de fleacuri şi să nu vorbească decât de nuntă. Bunica, gravă, elegantă în rochia ei de mătase şi mândră cum părea întotdeauna când erau musafiri, şedea lângă samovar. Intră şi tatăl lui Andrei, cu zâmbetul lui hâtru.

— Am plăcerea şi fericita mângâiere să te văd sănătoasă! îi spuse el bunicii şi era greu să-ţi dai seama dacă glumea sau vorbea serios.

IV

Vântul bătea în geamuri şi şuiera pe acoperiş; în sobă, duhul casei cânta posomorât şi jalnic. Trecuse de miezul nopţii. Toată lumea se culcase, dar nimeni nu dormea; Nadiei i se părea mereu că jos cântă cineva la vioară. Se auzi o izbitură scurtă şi puternică; pesemne că se desprinsese un oblon. După câteva clipe, intră Nina Ivanovna, numai în cămaşă, cu o lumânare în mână.

— Ce a fost izbitura aceea, Nadia? întrebă ea.

Cu părul împletit într-o singură coadă, cu zâmbetul ei sfios, mama părea, în noaptea aceasta de furtună, mai bătrână, mai urâtă, mai puţintică la trup. Nadia îşi aduse aminte că până ieri încă o socotea o femeie extraordinară şi asculta cu evlavie vorbele ei, pe care acum nu şi le mai putea aminti în ruptul capului, iar tot ce-i venea în minte era atât de şters, atât de fără noimă.

În sobă răsunară câteva glasuri de bas şi se desluşi chiar un: „O-of, Doaaamne!” Nadia se aşeză în capul oaselor şi, împlântându-şi deodată mâinile în păr, începu să plângă cu hohote.

— Mamă, mamă, spuse ea, draga mea, dacă ai şti ce se petrece în mine! Te rog, te implor, lasă-mă să plec! Te rog din suflet!

— Unde? întrebă Nina Ivanovna, aşezându-se pe pat şi neînţelegând nimic. Unde să pleci?

Nadia plânse multă vreme, fără să fie în stare să rostească un cuvânt.

— Lasă-mă să plec din oraşul ăsta! spuse ea în cele din urmă. Nunta nu trebuie să se facă şi nici nu se va face. Nu-l iubesc pe omul acesta. Nici să vorbesc despre el nu pot.

— Linişteşte-te, draga mea, linişteşte-te, spuse repede Nina Ivanovna, speriată. Eşti prost dispusă. O să-ţi treacă. Se mai întâmplă. Se vede că te-ai certat cu Andrei, dar între îndrăgostiţi, cearta e trecătoare.

— Lasă, mamă, du-te! şi Nadia începu să plângă şi mai tare.

— Da! spuse Nina Ivanovna, după câteva clipe de tăcere. Până mai ieri, erai încă un copil, o fetiţă, şi acum eşti logodită. În natură, totul se transformă necontenit. Nici n-ai să bagi bine de seamă şi ai să ajungi tu însăţi mamă şi femeie bătrână şi ai să ai

o fată tot atât de neascultătoare cum am eu.

— Draga mea, buna mea mamă, eşti o femeie deşteaptă, eşti nefericită, spuse Nadia, ştiu cât eşti de nefericită. Atunci de ce spui banalităţi? Pentru Dumnezeu, de ce?

Nina Ivanovna vru să răspundă ceva, dar nu fu în stare să scoată un cuvânt; începu să plângă şi plecă în odaia ei. Glasurile de bas începură să vuiască din nou în sobă. Pe Nadia o apucă deodată groaza. Sări din pat şi se duse la mama ei. Nina Ivanovna stătea în pat, cu ochii plânşi, acoperită cu o plapumă albastră, şi ţinea în mână o carte.

— Mamă, ascultă-mă! spuse Nadia. Te rog din suflet, gândeşte-te bine şi înţelege-mă! Înţelege numai cât de măruntă şi de înjositoare e viaţa pe care o ducem. Mi s-au deschis ochii şi acum văd totul. Şi pe acest Andrei Andreici al tău îl văd acum aşa cum e: mărginit, prost! Mă înţelegi, mamă?

Nina Ivanovna se ridică brusc în capul oaselor.

— Tu şi bunică-ta mă chinuiţi! strigă ea, începând din nou să plângă. Vreau să trăiesc! Să trăiesc! repetă ea şi se bătu de vreo două ori cu pumnişorul în piept. Daţi-mi libertatea! Sunt încă tânără, vreau să trăiesc, şi voi aţi făcut din mine o babă…

Se porni pe un plâns amarnic, se făcu ghem sub plapumă şi păru dintr-odată atât de mică, atât de necăjită şi de prostuţă!… Nadia se întoarse în odaia ei, se îmbrăcă şi, aşezându-se la fereastră, începu să aştepte zorile. Şezu toată noaptea astfel, gândindu-se, în timp ce în curte cineva bătea mereu în oblon şi şuiera.

A doua zi dimineaţa, bunica se plânse că vântul scuturase noaptea toate merele din pomi şi rupsese un prun bătrân. Vremea era posomorâtă, întunecată, nesuferită; îţi venea să aprinzi lumina. Toată lumea se plângea de frig şi ploaia bătea în geamuri. După ceai, Nadia se duse la Saşa şi, fără să rostească un cuvânt, se lăsă în genunchi lângă un fotoliu dintr-un colţ al odăii şi îşi acoperi faţa cu palmele.

— Ce-i? întrebă Saşa.

— Nu mai pot… spuse ea. Nu pricep, nu pot să înţeleg cum de am putut răbda până acum! Pe Andrei îl dispreţuiesc, pe mine mă dispreţuiesc, dispreţuiesc toată viaţa asta de trândăvie, lipsită de sens…

— Ei, ei… spuse Saşa, neînţelegând încă despre ce era vorba. Asta nu-i nimic… Asta-i bine.

— Acum mi-e silă de viaţa asta, continuă Nadia. Nu mă simt în stare să mai stau aici nici o singură zi. Am să plec chiar mâine. Ia-mă cu dumneata, te rog din suflet!

Câteva clipe, Saşa se uită la ea nedumerit; apoi înţelese şi se bucură ca un copil. Ridică braţele în sus şi începu să tropăie în tact din papuci, ca şi cum ar fi jucat de bucurie.

— Minunat! spuse el, frecându-şi mâinile. Doamne, ce bine!

Nadia îl privea vrăjită, fără să clipească, cu ochi mari, însetaţi, aşteptând să-l audă spunând ceva esenţial, covârşitor. Dar Saşa nu-i spuse nimic. Totuşi în clipa aceea ea simţi limpede cum i se deschide înainte un drum nou, larg, necunoscut, pe care se avântă plină de nădejdi, gata de orice, chiar şi de moarte.

— Eu plec mâine, rosti el după o scurtă gândire, şi dumneata ai să vii la gară, să mă însoţeşti... Am să-ţi pun bagajul în cufărul meu şi am să-ţi iau un bilet; câteva clipe înainte de pornirea trenului, ai să te sui în vagon şi... vom fi plecaţi. Ai să mă însoţeşti până la Moscova, iar de acolo, ai să te duci singură la Petersburg. Buletin de identitate ai?

— Am.

— Îţi jur că n-o să-ţi pară rău şi că n-ai să te căieşti, adăugă Saşa înflăcărat. Ai să pleci, ai să-ţi faci studiile, iar mai departe soarta va hotărî. Când îţi vei schimba viaţa dumitale de acum, toate se vor schimba. Principalul e să-ţi schimbi viaţa; de altceva nu-i nevoie. Vasăzică, mâine plecăm?

— Da! Te rog din suflet!

Nadiei i se părea că e atât de emoţionată, că pe suflet o apasă o greutate atât de mare, încât până la plecare se va zbuciuma cumplit şi va fi chinuită de tot felul de gânduri; dar, când ajunse sus în odaia ei şi se întinse pe pat, adormi numaidecât. Dormi adânc până seara, cu faţa plânsă, dar cu zâmbetul pe buze.

V

Trimiseră după o birjă. Cu paltonul pe ea şi cu pălăria pe cap, se duse sus, s-o mai vadă o dată pe mama ei, să-şi mai privească o dată lucrurile; zăbovi câteva clipe la ea în odaie, lângă patul cald încă; mai aruncă o ultimă privire în jur, apoi intră încet în iatacul mamei. Era linişte. Nina Ivanovna dormea. Nadia îşi sărută mama şi îi netezi părul; mai stătu o clipă, două, nemişcată... Apoi, se întoarse fără grabă jos.

Afară ploua tare. Birja cu poclitul ridicat aştepta la scară. Birjarul era ud leoarcă.

— N-ai să ai loc şi tu în trăsură, Nadia, îi spuse bunica, în timp ce servitorii urcau geamantanele. Ce idee să-l însoţeşti la gară pe o vreme ca asta! Mai bine rămâi acasă. Uită-te cum toarnă!

Nadia vru să spună ceva, dar nu fu în stare. Saşa îi ajută să se urce, îi acoperi picioarele cu un pled, apoi se urcă şi el lângă ea.

— Drum bun, Saşa! Domnul să te binecuvânteze! strigă bunica de pe scară. Scrie-ne din Moscova!

— Bine. La revedere, buno!

— Să te păzească Maica Precistă!

— Halal vreme! spuse Saşa.

Abia acum Nadia începu să plângă. Abia acum înţelese că pleca într-adevăr, lucru de care se mai îndoia chiar şi în clipa când îşi luase rămas-bun de la bunică, sau când se dusese să-şi vadă mama. Adio oraş! Şi deodată îi năvăliră în minte şi Andrei, şi tatăl lui, şi locuinţa cea nouă, şi femeia goală cu glastra; acum n-o mai speriau, n-o mai apăsau – i se păreau mărunte, banale, şi simţea cum se îndepărtau din ce în ce mai mult de ea. Când se urcară în vagon şi trenul porni, tot trecutul acesta atât de apăsător se strânse într-un ghemotoc mic şi în faţa ei începu să se desfăşoare viitorul larg, uriaş, pe care până acum abia îl întrezărise. Ploaia bătea în geamurile vagonului; nu se vedea decât câmpia verde; stâlpii de telegraf şi păsările i se perindau prin faţa ochilor. Deodată bucuria îi tăie răsuflarea: îşi aduse aminte că pleca spre libertate, că pleca să-şi facă studiile, şi lucrul acesta era totuna cu ceea ce se chema cândva, foarte demult, a pleca la căzăcie. Nadia râdea, plângea şi se ruga totodată.

— Nu-i nimiiic! spunea Saşa zâmbind. Nu-i nimic!

VI

Trecu toamna şi după ea trecu şi iarna. Nadiei i se făcuse tare dor de mama şi de buna; se gândea mereu la ele şi la Saşa. Scrisorile pe care le primea de acasă erau potolite, blajine şi, după cât se părea, totul era iertat şi uitat. În mai, după examene, plecă acasă, sănătoasă, veselă şi, în drum, se opri la Moscova, pentru a-l vedea pe Saşa. Era aidoma ca vara trecută: bărbos, cu părul vâlvoi, purta acelaşi surtuc şi aceiaşi pantaloni de dril şi avea aceiaşi ochi mari, minunaţi; părea însă bolnav, chinuit: îmbătrânise, slăbise şi era mereu înecat de o tuse seacă. Fără să-şi dea seama de ce, Nadiei îi păru şters, provincial.

— Doamne, a venit Nadia! spuse el şi râse vesel. Draga mea, scumpa mea!

Nu zăboviră mult la litografie, unde aerul era îmbâcsit de fum de tutun şi unde te înăbuşea mirosul de tuş şi de culori; se duseră la el acasă. Odaia în care locuia era şi ea îmbâcsită de fum şi podeaua era plină de scuipat; pe masă, lângă samovarul rece, într-o farfurie spartă, se afla o hârtie cenuşie şi, atât pe masă, cât şi pe jos, zăceau sumedenie de muşte moarte. Şi aici, totul dovedea că Saşa era foarte dezordonat, că trăia cum da Dumnezeu, dispreţuind orice confort, şi dacă cineva i-ar fi vorbit despre viaţa, despre fericirea lui personală, despre dragostea omului faţă de el însuşi, el n-ar fi priceput nimic şi i-ar fi venit să râdă.

— Totul s-a petrecut cu bine, povestea Nadia grăbit. Astă-toamnă, mama a venit să mă vadă la Petersburg şi mi-a spus că buna nu-i supărată, că intră mereu în odaia mea şi face semnul crucii spre pereţi.

Saşa o privea plin de bucurie, dar, din când în când, îl îneca tusea, iar glasul îi era dogit. Nadia îl cerceta stăruitor cu privirea şi nu-şi putea da seama dacă i se părea ei sau dacă era într-adevăr greu bolnav.

— Saşa, dragul meu, eşti bolnav!

— Nu, nu-i nimic. Sunt bolnav, dar nu grav…

— Doamne, începu să se frământe Nadia, de ce nu te îngrijeşti, de ce nu-ţi păzeşti sănătatea? Dragul, scumpul meu Saşa, continuă ea şi o podidiră lacrimile. Fără să ştie de ce, îl revăzu în gând pe Andrei Andreici, revăzu femeia goală cu

glastra violetă şi întregul ei trecut, care-i părea acum tot atât de îndepărtat ca şi copilăria. Se porni să plângă de-a binelea. Saşa nu-i mai părea acum atât de nou, de deştept şi de interesant ca anul trecut. Dragă Saşa, eşti foarte, foarte bolnav. Nu ştiu ce n-aş da ca să nu te mai văd atât de palid şi de slab. Îţi datorez atât de mult! Nici nu poţi să-ţi închipui cât de mult ai făcut pentru mine, bunul meu Saşa! La drept vorbind, îmi eşti acum fiinţa cea mai apropiată, cea mai dragă.

Vorbiră multă vreme; acum, după ce Nadia petrecuse o iarnă la Petersburg, i se părea că din felul de a fi, din vorbele, din zâmbetul şi din toată înfăţişarea lui Saşa, se desprindea ceva ce şi-a trăit traiul, ceva depăşit, perimat şi poate chiar înmormântat.

— Poimâine plec pe Volga, spuse Saşa, şi apoi am să mă duc undeva să beau cumâs[19]. Vreau să fac o cură de cumâs. Mai vine cu mine şi un prieten cu nevastă-sa. E o femeie extraordinară; încerc mereu s-o abat de pe drumul ei, o îndemn să-şi facă şi ea studiile. Vreau să-şi schimbe şi ea viaţa.

După ce mai stătură o vreme de vorbă, plecară la gară. Saşa îi oferi ceai şi mere; când trenul porni şi el flutură, zâmbind, batista, Nadia îşi dădu seama până şi după picioarele lui că-i foarte bolnav şi că nu mai are mult de trăit.

Sosi în oraşul ei la amiază. Îndreptându-se cu birja de la gară spre casă, străzile i se părură foarte largi, iar casele mici şi turtite; lume se vedea puţină; îl zări doar pe acordorul neamţ cu paltonul lui decolorat. Toate casele păreau prăfuite. Bunica, îmbătrânită şi mai mult, grasă şi urâtă ca şi înainte, o luă în braţe şi plânse îndelung, cu obrazul lipit de umărul ei, fără să se mai poată desprinde de ea. Nina Ivanovna îmbătrânise şi ea, se făcuse mai urâtă şi se sfrijise parcă, dar era strânsă în corset ca şi altădată, iar pe degetele ei străluceau tot atâtea briliante.

— Draga mea! spunea ea mereu, tremurând din tot trupul. Draga mea!

Apoi se aşezară şi plânseră, fără să mai spună o vorbă. Era limpede că atât bunica, cât şi mama, îşi dădeau seama că trecutul este pierdut pentru totdeauna, fără putinţă de întoarcere; nu se mai bucurau în societate nici de situaţia, nici de cinstea dinainte... nu mai aveau nici dreptul de a pofti musafiri... Aşa se întâmplă când, în toiul unei vieţi uşoare, lipsită

[19] Lapte acru de iapă, considerat tonic (n.ed.).

de griji, poliţia descinde deodată noaptea, face o percheziţie şi constată că stăpânul casei a făcut falsuri, a delapidat bani publici – adio pentru totdeauna viaţă uşoară, fără griji!

Nadia se urcă în camera ei şi-şi revăzu patul, ferestrele cu perdele albe ca zăpada, iar prin ferestre, grădina bătrână, scăldată în soare, veselă, plină de freamăt. Pipăi masa, şezu o vreme pe scaun, se gândi. La prânz mâncă bine şi bău ceai cu caimac gustos, gras, ca altădată. Dar parcă îi lipsea ceva; odăile i se păreau pustii şi tavanele prea joase. Seara se culcă, trase plapuma peste ea şi, fără să ştie de ce, i se păru caraghios să doarmă în patul acela cald şi foarte moale.

Nina Ivanovna intră pentru câteva clipe şi se aşează, cum se aşază cei vinovaţi, sfios, cu grijă.

— Ei, Nadia? întrebă ea după o tăcere. Eşti mulţumită? Foarte mulţumită?

— Da, mamă, sunt mulţumită.

Nina Ivanovna se sculă şi făcu semnul crucii spre Nadia şi spre ferestre.

— Precum vezi, m-am făcut bisericoasă, spuse ea. Ştii, acum studiez filozofia şi cuget, cuget mereu… Multe lucruri sunt acum pentru mine limpezi ca lumina zilei. Cred că, înainte de toate, omul trebuie să-şi vadă viaţa ca printr-o prismă.

— Spune, mamă, cum îi merge bunicii cu sănătatea?

— Binişor. Când ai plecat cu Saşa şi ne-a sosit telegrama ta, cum a citit-o, bunica a leşinat; apoi a zăcut trei zile, fără să se poată mişca. După aceea se tot ruga la Dumnezeu şi plângea. Acum e binişor.

Se sculă şi făcu câţiva paşi prin odaie.

„Tic-toc…”, bătea paznicul toaca. „Tic-toc, tic-toc…”

— Înainte de toate omul trebuie să-şi vadă viaţa ca printr-o prismă, reluă ea, cu alte cuvinte, trebuie ca, în conştiinţa omului, viaţa să se descompună în elementele ei cele mai simple, aşa cum se descompune lumina în cele şapte culori de bază şi fiecare element trebuie studiat separat.

Nadia nu mai auzi ce spunea Nina Ivanovna şi nici n-o simţi când plecă; adormi numaidecât.

Trecu luna mai şi veni iunie. Nadia se obişnuise cu casa. Bunica trebăluia ca şi înainte pe lângă samovar, oftând adânc; Nina Ivanovna discuta seara filozofie şi îşi continua viaţa ei de parazită, fiind nevoită să se adreseze bunicii pentru fiecare

copeică. În casă erau multe muşte şi tavanele păreau din ce în ce mai joase. Buna şi Nina Ivanovna nu ieşeau în oraş, de frică să nu-l întâlnească pe părintele Andrei sau pe Andrei Andreici. Nadia se plimba prin grădină şi pe străzi, se uita la case şi la gardurile cenuşii şi i se părea că în oraş totul îmbătrânise de mult, îşi trăise traiul şi aştepta sfârşitul, sau poate începutul a ceva tânăr, proaspăt. O, de-ar veni cât mai curând viaţa aceea nouă, luminoasă, în care vei putea privi cutezător soarta în faţă, când îţi vei putea spune că eşti pe drumul cel drept şi adevărat, când vei putea fi vesel, liber! Şi, mai curând sau mai târziu, o astfel de viaţă va veni. Da, va veni vremea când din casa bunicii – unde totul era orânduit în aşa fel încât patru servitori trăiau într-o singură odaie, la subsol, în murdărie – nu va rămâne nici urmă, când va fi uitată cu totul, când nimeni nu-şi va mai aduce aminte de ea. Pe Nadia o înveseleau ştrengarii din curtea vecină, care atunci când ea se plimba prin grădină, băteau în gard şi îi strigau râzând:

— Logodnica! Uite logodnica!

Într-o zi sosi o scrisoare de la Saşa, tocmai din Saratov. Cu scrisul lui săltăreţ, parcă jucăuş, le spunea că excursia lui pe Volga fusese cât se poate de reuşită, dar că la Saratov se îmbolnăvise, îşi pierduse glasul şi, de două săptămâni, se afla la spital. Nadia înţelese ce însemna aceasta şi o presimţire, ce era mai mult certitudine, puse stăpânire pe ea. O mustra însă cugetul, recunoscând că această presimţire, ca şi gândul la Saşa, n-o frământau aşa cum s-ar fi întâmplat mai înainte. Era cuprinsă de dorinţa înfocată de a trăi, ardea de nerăbdare să plece la Petersburg, şi prietenia ei cu Saşa îi apărea ca ceva aparţinând trecutului, ceva drag, dar foarte îndepărtat! Nu dormi toată noaptea, iar dimineaţa se aşeză la fereastră, trăgând cu urechea. Şi într-adevăr, jos se auziră glasuri; îngrijorată, bunica întreba repede ceva. Apoi cineva începu să plângă… Când Nadia coborî, bătrâna stătea într-un colţ cu faţa plânsă şi rostea în şoaptă rugăciuni. Pe masă se afla o telegramă.

Nadia se plimbă mult timp prin odaie, ascultând plânsul bunicii, apoi luă telegrama şi o citi. Li se aducea la cunoştinţă că, în dimineaţa de ieri, încetase din viaţă la Saratov, răpus de ftizie, Alexandr Timofeici sau, mai simplu, Saşa.

Bunica şi Nina Ivanovna se duseră la biserică să orânduiască

un parastas, iar Nadia continuă să se plimbe prin odăi, muncită de gânduri. Îşi dădea limpede seama că viaţa ei „se schimbase”, aşa cum voise Saşa, că aici era acum stingheră şi străină, de prisos, că nimic din tot ce o înconjura nu-i mai era de niciun folos, că toată viaţa de mai înainte se rupsese de ea şi dispăruse, ca şi cum ar fi ars şi cenuşa ei ar fi fost spulberată de vânt. Intră în odaia lui Saşa, unde rămase un timp nemişcată.

„Adio, Saşa dragă!” îşi spunea ea şi în faţa ei se aşternea o viaţă nouă, cu zări nemărginite, şi această viaţă, încă nelămurită, plină de taine, o ademenea, o chema.

Se urcă în odaia ei să-şi facă bagajul, iar a doua zi dimineaţă îşi luă rămas-bun şi, veselă, bucuroasă, părăsi oraşul, pentru totdeauna – credea ea.

Publicată pentru prima oară în revista *Jurnal dlea vseh,* 1903, Nr. 12, decembrie (aprobată de cenzură la 26 noiembrie). Semnată: Anton Cehov. A fost cuprinsă în culegerea de *Opere,* vol. XI, publicat post-mortem, 1906. Publicăm textul apărut în vol. XI.

La secţia de manuscrise din Biblioteca de Stat se păstrează ciorna manuscrisului nuvelei, cu numeroase corecturi şi modificări, ştersături şi intercalări de text între rânduri şi în locul liber de pe pagini. Acest manuscris, reprezentând prima redactare a nuvelei *Logodnica,* publicată pentru prima oară în cartea lui E.N. Konşina, *Biblioteca publică V.I. Lenin a U.R.S.S. Culegerea II,* M., 1928, pp. 31-61, cu sublinierea tuturor particularităţilor corecturii autorului şi cu notele lui Cehov adăugite la *Logodnica* şi scrise pe foi volante de bloc-notes.

Manuscrisul finit al nuvelei nu s-a păstrat, dar există corecturile 1-a şi a 2-a pe care Cehov le-a reţinut la tipărirea nuvelei în *Jurnal dlea vseh* (se păstrează la Institutul de literatură – Casa Puşkin – al Academiei de Ştiinţe din Leningrad).

Cules de pe manuscrisul care nu ne-a parvenit, textul nuvelei în corectură se deosebeşte mult de ciorna manuscrisului.

În textul corecturii întâi, Cehov a făcut numeroase abrevieri, a introdus pasaje noi şi modificări.

La corectura a doua, Cehov a făcut iarăşi multe modificări. Textul apărut în revistă diferă însă în unele locuri şi de textul corecturii a doua. Probabil că Cehov a mai citit şi a treia corectură, care nouă nu ne-a parvenit.

Textul apărut în culegerea de *Opere* se deosebeşte de textul apărut în revistă numai printr-o singură schimbare. În loc de: „Totul este să-ţi răstorni viaţa – restul n-are nicio importanţă”, apare: „Principalul e să-ţi schimbi viaţa – de altceva nu-i nevoie”.

Cehov a început să scrie nuvela în luna octombrie 1902. Răspunzând, la 20 octombrie, la întrebările directorului V. S. Miroliubov, Cehov scrie: „... dacă aveţi neapărat nevoie de titlul nuvelei, pe care poate ulterior îl voi schimba, iată-l: *Logodnica.* Nu vă supăraţi. O voi scrie curând.” Nuvela a fost terminată abia la 27 februarie 1903. Trimiţând în acea zi manuscrisul la redacţie, Cehov scrie: „Trimiteţi-mi corectura, trebuie să mai modific ceva şi să scriu sfârşitul. Sfârşitul îl scriu întotdeauna în corectură.” I s-a trimis prima corectură în mai şi a doua în iunie. La 5 iunie, Cehov scrie lui V.V. Veresaev: „Făcând corectura nuvelei *Logodnica,* am masacrat-o, transformând totul”. La 12 iunie, restituind corectura, Cehov îi scrie lui Miroliubov: „... V-am trimis astăzi, recomandat, nuvela. Iertaţi-mă, dar, neavând ce face, m-am lăsat antrenat şi am mâzgălit-o toată!” În scrisoarea datată 2 iulie, Cehov îi scrie din nou: „V-am trimis de mult corectura; ar fi bine să mi-o mai trimiteţi o dată, s-o revăd – nu atât pentru corecturi, cât pentru punctuaţie.” La 6 iulie, Miroliubov îi răspunde: „Vă mulţumesc mult pentru corectură. După ce se vor face îndreptările necesare v-o trimitem din nou.”

În amintirile sale despre Cehov (în cartea *Amintiri,* M.-L., 1946, *A. P. Cehov,* pp. 501-502 şi mai înainte în revista *Krasnaia panorama,* 1929, Nr. 28, 13 iulie – *A.P. Cehov şi întâlnirile mele cu el*) V.V. Veresaev povesteşte: „... am citit acasă la Gorki corectura povestirii *Logodnica...* Anton Pavlovici a întrebat:

— Ei, cum vă place nuvela?

Am şovăit puţin, apoi m-am hotărât să-i spun sincer părerea mea:

— Anton Pavlovici, fetele nu pleacă aşa spre revoluţie. Şi, în general, fete ca Nadia nici nu se duc să facă revoluţie.

M-a privit cu o atenţie severă.

— Se poate merge spre ea pe mai multe căi.”

Numeroase articole apărute în presă au subliniat existenta unor motive noi, proaspete, în această nuvelă, dovedind o cotitură în creaţia lui Cehov.

Astfel, Vl. Botianovski (*Rusi,* 1904, Nr. 22, 3/16 ianuarie, *Noua povestire a lui Cehov*), apreciază *Logodnica* ca o „culme”, ca o măiastră cotitură produsă în arena literară „spre ceva nou şi luminos”. „Dintre eroii precedenţi ai lui Cehov, spune criticul, niciunul nu-şi permite un pas atât de hotărâtor şi dacă n-am lua decât fuga Nadiei la facultate, singur acest fapt constituie o etapă nouă în creaţia literară a lui Cehov.” „Acest fapt îndrăzneţ şi viu este incontestabil o mare noutate în opera lui Cehov, spune mai departe Botianovski. Ne vine să credem că însuşi titlul nuvelei *Logodnica* e ales simbolic. Logodnică, adică ceva luminos şi totuşi necunoscut.”

M. Voloşin (*Kievskie Otkliki,* 1904, Nr. 47-8, 8 ianuarie, *Caracteristici literare),* trecând pe scurt în revistă toate eroinele din literatura rusă şi din opera lui Cehov, spune că în nuvela cea nouă, Cehov „prezintă o femeie care şi-a găsit vocaţia şi şi-o urmează”.

„Privită superficial, nuvela aceasta este tipic cehoviană, scrisă în tonuri calde, cu un colorit fin, elegiac, cu nuanţe subtile în structura ei şi cu o întreagă categorie de tipuri reliefate în câteva rânduri, cu caracteristici de moment.” Dar, în cuvintele pe care Saşa le adresează Nadiei, criticul găseşte un sens profund. „În aceste cuvinte fierbinţi – spune el – recunoaştem pe Cehov: ura lui neîmpăcată faţă de cuiburile burgheze, unde totul şi toţi se aseamănă şi a căror dispariţie n-ar deplânge-o nimeni *(Viaţa mea).* Şi această chemare spre viitor, plină de un entuziasm năvalnic, plină de bune prevestiri, chemare spre un «viitor minunat», atât de minunat, încât pare neverosimil, şi atât de neverosimil, încât pare minunat *(Călugărul negru).* Să-ţi părăseşti

oraşul şi cuibul tău, asta înseamnă să înlături ideea existenţei egoiste, a trândăviei şi ghiftuirii, să dispreţuieşti viaţa meschină şi să porneşti pe o cale luminoasă spre idealul ales.”

A.I. Bogdanovici (*Mir bojii,* 1904, Nr. 1—A.B. *Note critice*) scrie: „*Logodnica* este o imagine minunată, creată într-un mod desăvârşit, care ne apare ca un simbol cu înţelesuri adânci... Acordul puternic şi viguros, cu care se încheie această lucrare admirabilă, răsună în sufletul cititorului ca un strigăt de biruinţă, ca însăşi victoria vieţii asupra plictiselii de moarte şi a meschinăriei monotone, prăfuite, a trăirii obişnuite. *Logodnica* lui Cehov este un simbol luminos a tot ce e viu, a tot ce protestează şi nu se poate încadra în tiparele învechite ale vieţii cenuşii de provincie... Nadia şi toate prietenele ei, toţi cei ce se hotărăsc să schimbe viaţa, sunt purtătorii unei culturi noi, unor reguli noi de viaţă pentru «casa bunicii», în care ei aduc speranţe luminoase, dorinţa de a orândui altfel această casă şi ştiinţa de a săvârşi ceea ce vor. Nu mai poate fi vorba de durere şi renunţare, toată lucrarea este pătrunsă de bucurie şi chemare la viaţă.”

LUCRĂRI CARE NU AU FOST INCLUSE DE A. P. CEHOV ÎN CULEGEREA DE „OPERE”

La prieteni

De dimineaţă sosi o scrisoare:

„Dragă Mişa, ne-ai uitat cu totul, vino repede, vrem să te vedem. Te implorăm amândouă în genunchi, vino astăzi, arată-ţi ochii frumoşi. Te aşteptăm cu nerăbdare.

Ta şi Va
Kuzminki, 7 iunie.”

Scrisoarea venea din partea Tatianei Alexeevna Loseva, căreia acum zece, doisprezece ani, pe când Podgorin era găzduit la Kuzminki, toţi îi spuneau prescurtat Ta. Dar cine era Va? Podgorin îşi aminti într-o fulgerare taifasurile lungi, hohotele vesele de râs, idilele, plimbările în amurg şi un buchet întreg de fete tinere care locuiau atunci la Kuzminki sau prin împrejurimi, apoi se desprinse deodată din amintiri un chip cuminte, vioi şi inteligent, picat cu mici pistrui, deplin potriviţi cu părul roşcat – asta era Varia sau Varvara Pavlovna, una dintre prietenele Tatianei. Terminase facultatea de medicină, ocupa un post de medic undeva dincolo de Tula, la o fabrică şi acuma venise, se vede, în vizită la Kuzminki.

„Draga de Va!” gândi Podgorin, lăsându-se purtat de amintiri. „Ce fiinţă minunată!”

Tatiana, Varia şi el aveau aproape aceeaşi vârstă; pe atunci Podgorin studia încă, în timp ce ele erau domnişoare mari, gata de măritiş, şi-l priveau pe el ca pe un băieţandru. Dar şi acum, deşi era avocat şi începea să încărunţească, ele îi spuneau tot Mişa, îl socoteau tot tânăr şi spuneau despre el că nu cunoaşte viaţa.

Podgorin le iubea foarte mult, dar poate mai mult le iubea în amintire decât în prezent. Viaţa lor de acum îi era prea puţin cunoscută, străină şi de neînţeles. I se părea străină şi această scrisorică în ton jucăuş, dar compusă fără îndoială timp îndelungat, cu multă încordare. Când Tania a scris-o, la spatele ei stătea desigur soţul, Serghei Sergheici… Aloşia Kuzminki fusese dată de zestre abia cu şase ani înainte, dar acest Serghei Sergheici părăduise totul, şi de câte ori trebuia să se plătească o rată la bancă sau procentele pentru vreo poliţă, Podgorin, ca jurist, era solicitat să dea sfaturi şi nu numai atât, dar de două ori i s-au cerut şi bani cu împrumut. Aproape sigur că şi acuma aveau nevoie de sfaturi sau bani.

Astăzi Kuzminki nu-l mai atrăgea ca altădată. Era prea mare tristeţe acolo. Nu mai răsunau hohote de râs, nu mai era larmă, nu mai vedeai feţe vesele şi lipsite de griji, nici întâlniri plăcute sub clar de lună: zburase tinereţea; dar poate că toate acestea au farmec numai în amintiri… Afară de Ta şi Va se mai afla acolo şi Na, sora Tatianei, Nadejda, căreia în glumă şi în serios toţi i-o dădeau drept logodnică; fata crescuse sub ochii lui şi toţi socoteau că el o va lua în căsătorie. Într-un timp se şi îndrăgostise de ea şi se pregătea să-i ceară mâna, dar iată că Nadejda împlinise douăzeci şi patru de ani şi el tot nu se hotărâse…

„Ce încurcate sunt toate astea”, gândi Podgorin, recitind nemulţumit scrisoarea. „Să nu mă duc însă, nu se poate, au să se supere…”

Faptul că de atâta vreme nu-i mai vizitase pe Losevi îl apăsa ca o piatră pe conştiinţă. Mai umblă de colo până colo prin casă, se mai gândi un timp, apoi îşi călcă pe inimă şi hotărî să se ducă pentru vreo trei zile, să-şi facă datoria şi să fie apoi liber şi liniştit cel puţin până la vara următoare. Pregătindu-se să plece la gara Brest, spuse slujnicei că se va întoarce peste trei zile.

De la Moscova până la staţia Kuzminki făceai două ore cu trenul, iar de la staţie încă vreo douăzeci de minute cu trăsura. Coborând pe peron, Podgorin zări numaidecât pădurea Tatianei şi cele trei case înalte şi subţiri, pe care Losev începuse să le clădească îndată după căsătorie, când se avântase şi în alte combinaţii şi afaceri, apoi pe toate le lăsase baltă. Pe Losev îl ruinaseră şi aceste case, şi diferitele întreprinderi gospodăreşti, şi repetatele lui drumuri la Moscova, unde îşi lua gustarea la

„Bazarul slav”, prânzul la „Ermitaj” şi termina ziua la „Malaia Bronnaia” sau la „Jivodeorka”, la ţigani (el numea asta „să se refacă”). Şi lui Podgorin i se întâmpla să bea uneori prea mult, se ducea şi la femei, fără să aleagă, dar toate acestea le făcea alene, fără să simtă nicio plăcere şi-l cuprindea un fel de silă când, în prezenţa lui, alţii petreceau cu patimă; mai ales nu-i înţelegea pe aceia care la „Jivodeorka” se simţeau mai bine ca acasă, lângă femei cinstite. Nu-i iubea pe acei oameni, i se părea că murdăria s-a prins de ei ca un scai. Nu-l iubea nici pe Losev şi-l ţinea drept un individ neinteresant, incapabil şi leneş; societatea lui îi era deseori neplăcută.

La ieşirea din pădure îl întâmpinară Serghei Sergheevici şi Nadejda.

— Dragul meu, dar de ce m-ai uitat? spunea Serghei Sergheici, sărutându-l de trei ori şi ţinându-l apoi de mijloc cu amândouă mâinile. Nu ne mai iubeşti deloc, prietene.

Serghei Sergheici avea un chip cu trăsături mari, nasul gros şi o barbă răruţă, blondă; părul şi-l pieptăna într-o parte, ca negustorii, ca să-şi dea o înfăţişare cât mai simplă, mai pur rusească. Atunci când vorbea, sufla drept în faţa interlocutorului, iar când tăcea, respira greu pe nas. Hrana prea îmbelşugată îi îngreuiase trupul său mare şi ca să poată respira mai în voie, îşi scotea mereu pieptul în afară, ceea ce-i dădea un aer îngâmfat. Lângă el, cumnată-sa, Nadejda, părea o făptură aeriană, vaporoasă. Era o blondă palidă, înaltă şi subţire, cu doi ochi plini de bunătate şi căldură; Podgorin nu putuse niciodată să-şi dea seama dacă era frumoasă sau nu, poate fiindcă o cunoştea din copilărie şi se obişnuise cu înfăţişarea ei. În ziua aceea îşi pusese o rochie albă, care-i lăsa gâtul descoperit, şi acest gât lung, alb şi gol i-o înfăţişa sub un aspect nou şi nu prea plăcut.

— Vă aşteptăm şi eu şi soră-mea de dimineaţă, îi spuse Nadejda. La noi e şi Varia, vă aşteaptă şi ea.

Îl luă de braţ şi începu să râdă, fără pricină, scoţând şi un strigăt uşor de bucurie, ca şi când ar fi încântat-o un anume gând. Lanurile, cu orzul în floare, neclintit în aerul calm, şi mai departe pădurea luminată de razele soarelui erau minunate, dar se părea că Nadejda îşi dăduse seama de asta abia atunci, mergând alături de Podgorin.

— Am venit la voi pentru trei zile, spuse el. Iertaţi-mă, dar

până acum nu mi-a fost cu putinţă să lipsesc din Moscova.

— Nu-i frumos, nu-i frumos, ne-ai uitat cu totul, spunea Serghei Sergheici, mustrându-l cu blândeţe. *Jamais de ma vie*![20] declamă el deodată, pocnind din degete.

Avea obiceiul să dea drumul pe neaşteptate la câte o frază, o exclamaţie, fără nicio legătură cu ceea ce se vorbea, pocnind totodată din degete. Căuta mereu să imite pe cineva; dacă dădea ochii peste cap sau îşi arunca tinereşte părul pe spate, sau devenea patetic, însemna că în ajun se dusese la teatru, sau fusese poftit la o masă unde s-au ţinut discursuri. Acum el mergea ca un om suferind de gută, cu paşi mărunţi, fără să-şi îndoaie genunchii – maimuţărea pesemne şi acum pe cineva.

— Să vezi, Tania nu credea că o să vii, spuse Nadejda, eu însă şi Varia am avut presimţiri; nu ştiu cum şi de ce, am ştiut că o să vii cu trenul ăsta.

— *Jamais de ma vie!* repetă Serghei Sergheici.

În grădină, pe terasă, aşteptau doamnele. Cu zece ani în urmă, Podgorin, student sărac pe atunci, o meditase pe Nadejda la matematică şi istorie, pentru casă şi masă; Varia, studentă, învăţa cu el latina. Tania, care era în acel timp o tânără fată frumoasă, ajunsă la vârsta măritişului, nu se gândea decât la dragoste, nu dorea decât dragoste şi fericire, le dorea cu patimă, întruchipate într-un soţ pe care-l aştepta zi şi noapte. Tot astfel şi acum, când avea peste treizeci de ani şi era tot atât de frumoasă şi de ispititoare în rochia ei de casă largă, cu braţele albe şi pline, ea nu se gândea decât la soţul ei şi la cele două fetiţe ce le avea şi după expresia chipului parcă ar fi vrut să dea a înţelege că deşi stă de vorbă şi surâde, ea este tot timpul preocupată să-şi păzească dragostea şi drepturile ce i le dă această dragoste, că în orice clipă ar fi gata să se repeadă la duşmanul presupus că unelteşte să-i răpească soţul sau copiii. Tania iubea puternic şi i se părea că este şi ea iubită la fel, dar gelozia şi teama pentru copii o chinuiau totuşi şi o împiedicau să fie fericită.

După întâlnirea zgomotoasă de pe terasă, toţi, afară de Serghei Sergheici, se duseră în camera Tatianei. Prin storul lăsat, razele soarelui nu pătrundeau; în penumbra odăii, toţi trandafirii din buchetul mare din vas păreau de aceeaşi culoare. Lui Podgorin i se dădu fotoliul vechi de lângă geam. Nadejda se

[20] Niciodată în viaţa mea ! (fr.] (n.t.).

aşează pe un scăunel la picioarele lui. El ştia că după reproşurile calme, glumele şi hohotele de râs care-i aminteau atât de viu trecutul, va avea loc şi o discuţie neplăcută despre ipoteci şi poliţe – asta nu se putea ocoli, gândi el, şi ar fi poate mai nimerit să vorbim întâi de afaceri, să scap mai repede, şi apoi în grădină, la aer…

— Ia spuneţi-mi mai bine cum vă merg treburile, cercetă el. Ce mai e nou pe aici, la Kuzminki? Totu-i în regulă în regatul Danemarcei?

— Nu merg bine treburile la Kuzminki, răspunse Tatiana şi oftă trist. Ba încă merg atât de prost, încât mi se pare că nici n-ar putea să meargă mai rău, spuse ea, plimbându-se nervoasă prin odaie. Moşia noastră se vinde, vânzarea a fost fixată la 7 august, peste tot s-au lipit publicaţii şi cumpărători vin mereu, umblă prin odăi şi se uită… Oricine are dreptul să intre acum în camera mea şi să se uite. Din punct de vedere juridic, s-ar putea ca asta să fie drept, dar pe mine mă înjoseşte şi mă jigneşte adânc. N-avem cu ce ne plăti datoriile şi nu mai avem de la cine împrumuta bani. Într-un cuvânt, e îngrozitor, îngrozitor! Vă jur – urmă ea, oprindu-se în mijlocul camerei cu lacrimi în ochi şi vocea începu să-i tremure – vă jur pe toţi sfinţii, pe fericirea copiilor mei, că fără Kuzminki eu nu pot trăi! Aici m-am născut, aici este cuibul meu şi dacă-mi va fi luat, n-am să pot îndura, am să mă sting de supărare.

— Priveşti prea tragic lucrurile, spuse Podgorin. Totul se poate aranja. Soţul dumitale îşi va lua un serviciu, veţi intra pe un alt făgaş şi veţi începe o viaţă nouă.

— Cum poţi vorbi astfel! strigă Tatiana; înfuriată părea mai frumoasă şi mai puternică şi se zugrăvea clar pe faţa şi în toată făptura ei că era gata să se arunce asupra oricui ar fi încercat să-i ia soţul, copiii şi cuibul. O viaţă nouă! Serghei se zbate destul, i s-a făgăduit un post de inspector undeva prin gubernia Ufa sau Perm şi eu sunt gata să plec cu el oriunde, chiar şi în Siberia, sunt gata să trăiesc acolo zece, douăzeci de ani, dar trebuie să ştiu că mai devreme sau mai târziu mă voi întoarce totuşi la Kuzminki. Fără Kuzminki nu pot trăi. Nu pot şi nici nu vreau. Nu vreau! ţipă ea, bătând din picior.

— Dumneata, Mişa, zise Varia, ca avocat cunoşti toate portiţele de scăpare, toate chiţibuşurile, dumneata trebuie să ne sfătuieşti ce este de făcut.

Exista un singur răspuns logic şi clar: „Nu se poate face nimic”, dar Podgorin nu îndrăzni să le spună asta în faţă şi se bâlbâi nehotărât:

— Trebuie să mă gândesc… Mă voi gândi.

În el trăiau doi oameni. Ca avocat, era nevoit câteodată să pledeze în procese ordinare; la tribunal şi cu clienţii se purta totdeauna „de sus”, exprimându-şi părerea făţiş şi fără menajamente; de asemenea, când se încurca la vreun chef cu prietenii, era destul de grosolan, dar în viaţa lui intimă, personală, între persoane apropiate sau pe care le cunoştea de multă vreme, vădea o deosebită delicateţe, era timid, simţitor şi nu putea să spună nimănui în faţă un adevăr neplăcut. Era de ajuns apoi o singură lacrimă, sau o privire mai urâtă, o minciună sau chiar numai un gest urât, ca el să-şi piardă cumpătul. Acum Nadejda stătea la picioarele lui, gâtul ei gol nu-i plăcea şi asta-l supăra într-atât, că-i venea să lase tot şi să plece acasă. Într-o zi, cu un an în urmă, întâlnise pe Sergheici la o femeie de pe Bronnaia şi acum se simţea prost faţă de Tatiana, ca şi cum el însuşi ar fi contribuit la infidelitatea soţului ei. Mai mult ca orice, discuţia despre vânzarea moşiei îl punea într-o mare încurcătură. Se obişnuise ca toate problemele delicate şi neplăcute să le lase soluţionate de judecători sau de curtea cu juri, sau, mai simplu, printr-un articol oarecare din lege, când însă problema i se punea lui direct spre soluţionare, se pierdea cu firea.

— Mişa, eşti prietenul nostru, noi toţi te iubim ca pe unul de-ai noştri, continuă Tatiana, şi îţi voi spune sincer: în dumneata ne punem toată nădejdea. Învaţă-ne, în numele Domnului, ce să facem? Poate ar trebui să înaintăm o cerere pe undeva? Poate că nu-i prea târziu să trecem moşia pe numele Nadiei sau a Variei?… Ce să facem?

— Salvează-ne, Mişa, salvează-ne, spuse Varia, aprinzându-şi o ţigară. Te-am socotit întotdeauna mai deştept ca alţii. N-ai trăit mult şi încă n-ai suferit în viaţă, dar porţi pe umeri un cap luminat… Ai să fii în stare s-o ajuţi pe Tania, sunt sigură.

— Trebuie să mă gândesc… Poate că-mi vine vreo idee.

Ieşiră să se plimbe prin grădină, apoi pe câmp. La plimbare se ivi şi Serghei Sergheici. Îl luă pe Podgorin de braţ, căutând să-l ducă mai înainte, pregătindu-se, se vede, să-i vorbească de greutăţile lui. Să mergi lângă Serghei Sergheici şi să vorbeşti cu

el era însă un adevărat chin. Îl săruta mereu pe Podgorin, şi tot de câte trei ori, îl lua la braţ sau de talie şi-i sufla drept în faţă; părea acoperit în întregime cu clei dulce, gata-gata să se lipească de el. Şi mai ales expresia privirii, care vădea că are nevoie de Podgorin, că-l va ruga îndată ceva, îi dădea acestuia fiori de nelinişte, ca şi cum l-ar fi ţintit cineva cu un revolver.

Soarele asfinţise şi începea să se întunece. De-a lungul terasamentului de cale ferată se aprinseseră ici şi colo lumini verzi şi roşii. Varia se opri şi, privind luminile, începu să recite:

Îngust este drumul ce-l vezi dinainte,
Cu poduri, cu stâlpi şi cu şine.
Şi-n marginea lui, ruseşti oseminte..."[21]

— Cum vine mai departe? Vai, cum am uitat!...

Trudiţi pe sub arşiţi, prin ger, noi ne-am frânt
Grumazul mereu îndoit.

Varia recita cu o voce adâncă, melodioasă, plină de simţire; faţa i se aprinsese de o roşeaţă vie, iar în ochi îi sclipeau lacrimi. Aceasta era Varia de altădată, studenta Varia; ascultând-o, Podgorin se gândea la trecut, îşi amintea că şi el, pe când era student, ştia pe de rost multe versuri frumoase şi-i plăcea să le recite.

Spinarea-i gârboavă, de tot povârnită:
Năuc tace-ntruna, plecat;

Dar mai departe, Varia nu mai ţinea minte. Tăcu şi zâmbi, un zâmbet slab şi ofilit – iar de când nu mai recita, parcă şi luminile roşii şi verzi păliseră.

— Ei, am uitat!...

În schimb, Podgorin îşi aminti deodată – versurile acestea învăţate în timpul studenţiei se păstraseră întâmplător într-un ungher al memoriei sale – şi începu să recite cu vocea scăzută:

Căci multe-ndură poporul tău rus...

---

[21] Din *Drumul de fier* de N.A. Nekrasov, *Opere alese,* vol. II, în româneşte de Miron Radu Paraschivescu, Cartea Rusă, 1957 (n.ed.).

El totu-ndură – şi-astă cale ferată,
El tot o-ndura, ce-i dă Domnul de sus!
El tot o să-ndure – şi larg, luminat,
Cu pieptul lui, drum şi-o croi.
Păcat doar...

— Păcat doar, îl întrerupse Vafia, amintindu-şi urmarea, păcat doar că-n veacul de-atunci, minunat, nici tu şi nici eu n-om trăi.

Şi începu să râdă bătându-l cu palma pe umăr.

Întorşi acasă, se aşezară să cineze. Serghei Sergheici îşi băgă neglijent un colţ al şervetului în guler, imitând şi acum pe cineva.

— Să bem, zise el, turnând votcă în păhărelul lui şi al lui Podgorin. Noi, studenţii de altădată, ştiam să bem. Ştiam să şi vorbim frumos şi făceam şi treabă bună. Beau în sănătatea dumitale, prietene, iar dumneata bea în sănătatea unui bătrân şi prostănac idealist şi doreşte-i să-şi păstreze până la moarte idealismul. Cocoaşa din spatele ghebosului, doar mormântul o va îndrepta.

În tot timpul mesei, Tatiana privea drăgăstos spre soţul ei, îngrijorată ca el să nu mănânce şi să nu bea ceva care să-i facă rău. Avea credinţa că el a fost un răsfăţat al femeilor, că e obosit de viaţă – asta îi şi plăcea la el, dar în acelaşi timp o făcea să sufere. Varia şi Nadia erau şi ele atente cu Serghei şi-l priveau cu nelinişte, de parcă le-ar fi fost teamă ca el să nu le părăsească într-o zi. Văzându-l că dă pe gât şi al doilea păhărel, Varia se încruntă:

— Te otrăveşti, Serghei Sergheici, eşti o fire nervoasă, impresionabilă, şi poţi uşor deveni alcoolic. Tania, spune să se ia votca de pe masă.

Era adevărat, Serghei Sergheici avea succes la femei. Lor le plăcea statura lui trupeşă, trăsăturile mari ale feţei, ba şi lenea şi ghinioanele lui. Spuneau că are suflet bun, din care pricină devine cheltuitor; că e idealist şi de aceea n-are simţ practic; e cinstit, om cu suflet curat, nu ştie să se dea după oameni şi împrejurări şi de aceea nu agoniseşte nimic şi nu-şi poate găsi o ocupaţie sigură. Femeile aveau încredere în el, îl răsfăţau cu adoraţia lor şi cu timpul el însuşi începuse să creadă că e un idealist lipsit de spirit practic, cu suflet cinstit şi curat, îşi închipuia că depăşeşte cu cel puţin un cap de om toate aceste

femei din jurul lui, că le este mult superior.

— Dar de ce nu-mi lauzi fetiţele? întrebă Tatiana, privind cu dragoste pe cele două fiice ale ei, sănătoase, bine hrănite, ca doi pepenaşi, şi umplându-le cu pilaf de orez farfuriile. Ia uită-te la ele! Se spune că toate mamele îşi suprapreţuiesc copiii, dar te asigur că eu sunt cu totul nepărtinitoare, da, fetele mele n-au pereche în lume. Mai ales cea mare.

Podgorin îi zâmbi şi ei, şi fetelor, dar i se părea ciudat că o femeie ca ea, tânără, sănătoasă şi deşteaptă, de fapt, un organism atât de puternic şi de complex, îşi cheltuieşte toată energia pentru o muncă atât de simplă şi măruntă, pentru orânduirea acestui cuib care, drept vorbind, era bine orânduit şi fără munca ei.

„Poate că aşa trebuie – gândi el – dar truda asta nu-i nici inteligentă, nici interesantă."

— N-avu timp să zică „pis", că Moş-Martin mi l-a şi prins, declamă Serghei Sergheici, pocnind din degete.

Cina se sfârşi. Tatiana şi Varia îl aşezară pe Podgorin în salon, pe divan, şi începură să discute din nou cu el, cu vocea scăzută, despre afaceri.

— Trebuie să-l salvăm pe Serghei Sergheici, spunea Varia. Pentru noi este o obligaţie morală. Recunoaştem că are scăderile lui, nu-i econom, nu strânge bani albi pentru zile negre, dar asta numai din pricină că e prea bun, prea darnic. Are un suflet de copil. Dă-i un milion şi peste o lună n-o să mai aibă nimic, o să împartă totul altora.

— Adevărat, aşa-i el, spuse Tania, şi lacrimile începură să-i curgă pe obraji. Am suferit mult din pricina lui, dar trebuie să recunosc că e un om minunat.

Şi parcă înţelese amândouă, Tatiana şi Varia nu se putură abţine de la o mică răutate, înţepându-l cu un reproş pe Podgorin.

— Generaţia voastră, Mişa, e însă cu totul altfel!

„Dar ce legătură au toate acestea cu generaţia mea? gândi Podgorin. Losev e mai mare decât mine numai cu vreo cinci ani, cel mult şase..."

— Grea mai e şi viaţa asta, oftă Varia. Tot timpul te vezi ameninţat de vreo pierdere. Ba vor să-ţi ia moşia, ba s-a îmbolnăvit cineva din cei apropiaţi şi ţi-e teamă să nu moară – te temi şi tremuri zi de zi. Dar ce să facem, dragi

prieteni. Trebuie să ne supunem orbeşte voinţei Celui de Sus, să nu uităm că pe lumea aceasta nimic nu este întâmplător, totul are un rost, fie şi îndepărtat. Dumneata, Mişa, ai trăit mai puţin, ai suferit mai puţin şi, poate că vei râde de mine, ei bine, râzi, dar eu tot îţi voi mărturisi: de câte ori m-am aflat într-o situaţie mai grea, am avut momente de clarviziune, în urma lor s-a produs în sufletul meu o mare transformare şi astăzi ştiu că nimic nu este întâmplător, că tot ce se petrece în viaţa noastră este necesar şi are un scop.

Această Varia, cu părul încărunţit, încorsetată în rochia ei modernă cu mâneci bufante, Varia, care îşi răsuceşte ţigara cu degetele ei lungi şi subţiri, uşor cuprinse de tremur, Varia care lunecă încet spre misticism şi vorbeşte monoton, fără vlagă – cât de puţin seamănă ea cu roşcovana, vesela, zgomotoasa şi plina de curaj, studenta Varia.

„Şi unde s-a scufundat totul?" se întreba el, ascultând-o plictisit.

— Cântă puţin, Va, o rugă apoi, ca să-i curme trăncăneala despre clarviziune. Pe vremuri cântai foarte frumos.

— E, e… Mişa, ce-a fost, a fost, nu mai este.

— Atunci recită ceva din Nekrasov.

— Am uitat totul. Adineauri, nici nu ştiu cum s-a întâmplat de mi-am adus aminte.

Cu tot corsetul şi mânecile bufante, înţelegeai că ea duce lipsă de bani, că la fabrica de dincolo de Tuia trăia sărăcăcios, răbdând poate şi de foame. Se vedea bine că e istovită, munca grea şi monotonă, amestecul ei necontenit în suferinţele altora au surmenat-o, au îmbătrânit-o şi, privindu-i faţa tristă şi ofilită, Podgorin se gândea că, vorbind drept, ea, Varia, ar trebui să fie ajutată, nu Kuzminki şi Serghei Sergheici, pentru care se zbate ea atât!

Studiile superioare şi faptul că devenise medic nu ştirbiseră nimic din femeie. Ca şi Tatianei, îi plăceau nunţile, naşterile şi botezurile, discuţiile interminabile despre copii, îi plăceau romanele de groază cu deznodământ fericit, în ziare citea numai despre incendii, inundaţii şi ceremonii solemne; dorea foarte mult ca Podgorin să ceară mâna Nadejdei şi, dacă ar fi cerut-o, Varia ar fi lăcrimat de fericire.

Podgorin nu-şi dădu seama dacă lucrurile s-au petrecut întâmplător sau au fost potrivite înadins de Varia, dar când

rămase singur cu Nadejda, simpla bănuială că este observat şi că de la el se aşteaptă ceva îl stingherea, se simţea lângă Nadia ca şi cum i-ar fi încuiat cineva împreună într-o cuşcă.

— Haidem în grădină, propuse ea.

Se duseră în grădină: el nemulţumit şi înciudat, neştiind ce să vorbească, iar ea fericită şi mândră de apropierea lui, bucurată şi de gândul că el va rămâne aici încă trei zile şi plină poate de visuri şi speranţe. Nu-şi dădea seama dacă Nadejda îl iubeşte sau nu, dar ştia că s-a obişnuit cu el încă de mult, că îi este apropiată şi mai vede şi astăzi în el pe profesorul de altădată; în sufletul ei se producea acelaşi fenomen care răscolise odinioară şi sufletul surorii sale, Tatiana; ca şi ea, Nadejda se gândea acum numai la dragoste, cum să se mărite mai repede, să aibă un soţ, copii, să-şi clădească un cuib al ei. Simţământul prieteniei, care la copii este foarte puternic, ea îl păstrase până acum şi mai degrabă se putea crede că nici nu era îndrăgostită de el, ci de visurile ei de dragoste şi de ideea de a avea un soţ şi copii.

— Se face întuneric, zise el.

— Da. Acum luna răsare târziu.

Se plimbau în sus şi în jos pe o singură alee, aceea de lângă casă. Podgorin nu voia să înainteze spre capătul grădinii: pe acolo era întuneric şi ar fi fost nevoit s-o ia pe Nadejda la braţ, s-ar fi apropiat prea mult de ea. Pe terasă se mişcau umbre, lui i se părea mereu că Tatiana şi Varia îl spionează.

— Vreau să mă sfătuiesc cu dumneata, îi spuse Nadejda, oprindu-se. Dacă Kuzminki se va vinde, atunci Serghei Sergheici îşi va lua un serviciu, iar viaţa noastră va trebui să se schimbe cu totul. Eu n-am să plec cu sora mea, ne vom despărţi, nu vreau să ajung o povară pentru familia ei. Trebuie să muncesc. Îmi voi găsi un post la Moscova, voi câştiga bani, vreau să-i pot ajuta pe sora mea şi pe soţul ei. Îmi poţi fi de folos cu un sfat, nu-i aşa?

Fără să cunoască munca, era de mai-nainte însufleţită de ideea vieţii independente a omului care munceşte, îşi făcea planuri de viitor şi toate acestea i se zugrăveau pe chip; o viaţă în care ea va putea să muncească şi să-i ajute pe alţii i se părea minunată, plină de romantism. Podgorin îi vedea de aproape faţa palidă cu sprâncenele întunecate şi îşi amintea cât era de deşteaptă şi capabilă şi cât de plăcut era să predai lecţii unei

eleve cu asemenea aptitudini. Nu, Nadejda nu era o domnişoară obişnuită, care vrea să se mărite, ci o fată inteligentă şi plină de nobleţe, de o bunătate rară, cu suflet bun şi cald, din care, ca dintr-o ceară moale, se poate modela tot ce vrei; fata aceasta, dacă va nimeri într-un mediu bun, va deveni o femeie minunată.

„Şi de ce nu m-aş căsători cu ea?" îşi zise Podgorin, dar se sperie îndată de acest gând şi se îndreptă spre casă.

În salon cânta la pian Tatiana şi muzica ei amintea viu zilele din trecut, când în acest salon se cânta şi se dansa până noaptea târziu, cu geamurile deschise, în timp ce păsărelele din grădină şi de pe malul râului cântau şi ele. Podgorin se înveseli, începu să glumească, dansă cu Nadejda şi cu Varia, apoi cântă. Îl supăra o bătătură şi ceru voie să-şi pună papucii lui Serghei Sergheici şi, ciudat, dar cu papucii în picioare se simţi deodată ca o rudă în mijlocul familiei („Ca un ginere..." îi trecu prin gând) şi se înveseli şi mai mult. Privindu-l, toţi deveniră mai veseli, mai plini de viaţă, parcă întineriseră. O speranţă lumina toate feţele: moşia Kuzminki este salvată! Totul e atât de simplu de aranjat. Trebuie doar să găseşti o portiţă de ieşire, să cauţi niţel prin articole de legi, sau Nadia să se mărite cu Podgorin... Şi probabil că totul merge spre asta. Nadia, cu obrajii aprinşi, cu ochii înotând în lacrimi, parcă aşteptând ceva neobişnuit, se învârtea fericită în dans şi rochia ei lungă şi albă se umfla, lăsând să se vadă gleznele subţiri şi frumoase în ciorapii de culoarea pielii... Varia, foarte mulţumită, luă pe Podgorin la braţ şi-i spuse cu glas scăzut şi cu o expresie plină de importanţă:

— Mişa, nu fugi de fericire. Ia-o până ţi se dă singură în mână; pe urmă, ai să tot alergi după ea, dar va fi prea târziu, n-ai s-o mai poţi ajunge.

Podgorin ar fi vrut să tăgăduiască, să le dea tuturor o speranţă şi chiar el însuşi începea să creadă că moşia poate fi salvată, că totul se poate rezolva uşor.

„Şi ai să fii regina luuumii..." începu el să cânte, luându-şi o poziţie de cuceritor, când îşi aminti deodată că nu poate face nimic pentru aceşti oameni, absolut nimic, şi amuţi, de parcă s-ar fi simţit vinovat de ceva.

Rămase apoi toată seara tăcut, ghemuit într-un colţ, strângându-şi sub el picioarele încălţate în papuci străini.

Privindu-l, au înţeles şi ceilalţi că nu se mai putea face nimic şi au amuţit cu toţii. Pianul a fost închis, fiecare şi-a dat seama

că e târziu şi e timpul de culcare, iar Tatiana a stins lampa cea mare din salon.

Lui Podgorin i se pregătise patul tot în corpul de casă unde locuise ca student. Serghei Sergheici se oferi să-l conducă, ţinând deasupra capului o lumânare, deşi răsărise luna şi era lumină. Mergeau pe aleea dintre tufele de liliac şi pietrişul mărunt scârţâia sub paşi.

— N-avu timp să spună „pis", şi Moş-Martin l-a şi prins! spuse Serghei Sergheici.

Lui Podgorin i se păru că a mai auzit fraza aceasta de o mie de ori. Doamne, cât s-a plictisit de ea! Intrând înăuntru Serghei Sergheici scoase din haina lui largă o sticlă şi două păhărele mici şi le puse pe masă.

— Coniac! vesti el. Numărul zero-zero. Dincolo, cu Varia de faţă, nu se poate bea, ea începe imediat să predice împotriva alcoolismului, însă aici suntem liberi. Coniacul e excelent.

Se aşezară. Într-adevăr coniacul era bun.

— Hai să bem zdravăn astă-seară, urmă Serghei Sergheici, muşcând dintr-o felie de lămâie. Sunt un vechi chefliu şi-mi place s-o fac latâ din când în când. Găsesc că e necesar.

În fundul ochilor îi stăruia însă acea sticlire care-l trăda că are nevoie de ceva, că îndată îl va ruga ceva pe Podgorin.

— Să bem, sufleţele, continuă el oftând, că tare greu mai e. Pentru noi, oamenii de altădată, a venit sfârşitul – gata, ne-am dus! Idealismul nu mai e la modă. Astăzi domneşte rubla şi, dacă vrei să nu fii dat la o parte din drum, trebuie să te prosternezi în faţa rublei şi să-i slujeşti ei. Dar eu nu pot. Prea mi-e scârbă!

— La ce dată s-a fixat vânzarea? întrebă Podgorin ca să schimbe vorba.

— La 7 august. Dar să ştii că eu nici gând n-am să salvez Kuzminki. Datoriile sunt enorme, moşia nu aduce niciun venit, în fiecare an n-am decât pagube. Nu merită... Taniei desigur că-i pare rău, ea s-a născut aici, dar eu, ca să fiu sincer, mă simt chiar fericit. Eu nu sunt făcut pentru viaţa de ţară. Mediul meu este oraşul mare şi zgomotos, elementul meu e lupta!

Sporovăia întruna, fără să pomenească despre ceea ce îşi pusese în gând, dar îl urmărea atent pe Podgorin, ca şi cum aştepta clipa potrivită. Deodată Podgorin îi văzu foarte de aproape ochii şi-i simţi în obraz răsuflarea.

— Dragul meu, salvează-mă! rosti el, respirând greu. Dă-mi, te rog, două sute de ruble. Te implor!

Podgorin voi să-i răspundă că el însuşi este strâmtorat, chibzuind totodată că ar fi fost mult mai bine să dea aceşti bani unui om sărac sau chiar să-i piardă la cărţi, dar se fâstâci tare şi simţindu-se în cămăruţa aceea cu o singură lumânare ca într-o capcană, nemaiavând altă dorinţă decât să scape mai repede de răsuflarea lui Serghei Sergheici, de mâinile lui moi, care-l ţineau de mijloc părând că s-au şi lipit acolo, începu să-şi caute repede prin buzunare blocnotesul în filele căruia îşi ţinea bancnotele.

— Poftim, îngână el, scoţând o sută de ruble. Restul pe urmă. Mai mult n-am la mine. Vezi, nu sunt în stare să refuz, urmă el enervat, începând să se supere. Am un caracter nesuferit, de femeie. Însă te rog să-mi restitui aceşti bani, şi eu sunt strâmtorat.

— Îţi mulţumesc, îţi mulţumesc, prietene!

— Şi pentru Dumnezeu, încetează să-ţi mai închipui că eşti un idealist. Eşti tot atât de idealist cum sunt eu un curcan! Nu eşti decât un om uşuratic şi leneş, nimic altceva.

Serghei Sergheici oftă adânc şi se aşeză pe divan.

— Dumneata, dragul meu, te-ai supărat, zise el, dar dacă ai şti cât îmi vine de greu. Trec printr-o perioadă îngrozitoare. Dragul meu, îţi jur că nu de mine mi-e milă, nu! Mi-e milă de soţia mea şi de copii. Dacă n-ar fi copiii şi soţia, m-aş fi sinucis de mult.

Deodată umerii şi capul începură să-i tremure şi izbucni în plâns.

— Atâta mai lipsea, se răsti Podgorin, umblând enervat prin cameră. Ei bine, ce pot să-i spun unui om care a făcut numai rău şi apoi începe să plângă? Lacrimile dumitale mă dezarmează, nu am curajul să-ţi mai spun nimic. Dacă plângi, înseamnă că ai dreptate.

— Eu am făcut numai rău? întrebă Serghei Sergheici, ridicând privirea înlăcrimată spre Podgorin. Dragul meu, oare dumneata îmi spui asta? Eu am făcut numai rău? O, cât de puţin mă cunoşti. Cât de puţin mă înţelegi!

— Bine. Să presupunem că nu te înţeleg, numai, te rog, nu mai plânge. E dezgustător.

— O, cât de puţin mă cunoşti! repeta mereu Losev, cu totul sincer. Cât de puţin mă cunoşti!…

— Uită-te în oglindă, continuă Podgorin. Nu mai eşti un om tânăr, în curând ai să treci pragul bătrâneţii, e timpul în sfârşit să chibzuieşti, să-ţi dai seama cât de cât cine eşti şi ce eşti. Toată viaţa n-ai realizat nimic, cât e de lungă ziua ţi-o petreci în vorbării copilăreşti şi fără rost, cu schimonoseli şi maimuţăreli; oare n-a început încă să ţi se învârtă capul de atâtea flecuşteţe, e cu putinţă să nu te fi plictisit de o astfel de viaţă? Tare greu îi vine omului cu dumneata. Îl plictiseşti până la ameţeală.

Spunând acestea, Podgorin ieşi, trântind uşa în urma lui. Poate pentru prima dată în viaţă fusese sincer, spunând pe şleau ce credea.

După câtva timp începu să-i pară rău că a fost atât de aspru. Ce folos să vorbeşti serios, sau să te cerţi cu un om care tot timpul minte, mănâncă şi bea ţeapăn, toacă bani străini şi se crede totodată un idealist, un martir? În cazul de faţă, ai de-a face cu prostia omului, cu obiceiuri proaste şi învechite ce i s-au înrădăcinat adânc în fire, ca o boală, devenind de nelecuit. În orice caz, revolta şi învinuirile aspre erau faţă de acest om inutile şi mai bine ar fi fost să-l ia în râs; o ironie bine plasată ar fi dat mai bune roade decât zece predici.

„Dar cel mai bun lucru este să treci totul cu vederea – îşi zicea Podgorin – şi mai ales să nu dai bani.”

Ceva mai târziu nu se mai gândea nici la Serghei Sergheici, nici la suta lui de ruble. Era o noapte calmă şi luminoasă. Ori de câte ori Podgorin privea spre cer, pe o noapte cu lună plină, i se părea că în tot universul nu stau treji decât el şi luna, şi tot restul lumii doarme; atunci nu se mai putea gândi nici la oameni, nici la bani; încet-încet îl cuprindea o stare plăcută de amorţire, de pace, se simţea cu totul singur pe lumea aceasta şi în tăcerea nopţii până şi zgomotul propriilor săi paşi îl supăra, îl întrista.

Grădina era împrejmuită cu un zăplaz de piatră albă. În colţul din dreapta, spre câmp, se ridica un turn construit de mult, din timpuri feudale. Partea de jos a turnului era din piatră, iar partea de sus din lemn, cu o platformă sub acoperişul conic, prelungit cu o săgeată în jurul căreia flutura un steag. Jos se deschideau în piatră două uşi, astfel că din grădină se putea ieşi prin turn în câmp, iar spre platformă ducea o scară ce scârţâia la fiecare pas. Sub scară fuseseră îngrămădite fotolii vechi, stricate; razele lunii, strecurate prin uşă, luminau acum

oropsitele fotolii; cu picioarele lor putrede ridicate în sus păreau fiinţe vii pândind pe cineva în noapte.

Podgorin urcă treptele până sus pe platformă şi se aşează. Dincolo de zidul turnului, chiar sub el, se căsca şanţul despărţitor, mărginit de un dâmb de pământ, iar mai departe, se întindea câmpia, vastă, scăldată de lumina lunii. Podgorin ştia că drept înainte, la o distanţă de vreo trei verste de casă, se afla pădurea şi de acolo, de sus, i se şi părea că vede în zare o dungă neagră. Prepeliţele şi cristeii ţipau în întuneric şi din când în când, se auzea dinspre pădure ţipătul unui cuc, care nici el nu dormea.

Se auziră paşi. Cineva mergea prin grădină, apropiindu-se de turn.

Un câine începu să latre.

— Juk! chemă în noapte un glas de femeie. Juk, înapoi!

Se auzi cum cineva intră în turn şi peste o clipă se ivi pe dâmb un câine negru, veche cunoştinţă a lui Podgorin. Câinele rămase pe loc, privi în sus în direcţia lui Podgorin şi începu să dea prietenos din coadă. Apoi din şanţul negru se ridică, asemenea unei fantasme, o siluetă albă, oprindu-se şi ea pe dâmb. Era Nadejda.

— Ce vezi tu acolo? îl întrebă pe câine şi privi şi ea în sus.

Nu-l vedea pe Podgorin, dar poate simţise apropierea lui, deoarece zâmbea şi faţa ei palidă, luminată de lună, părea fericită. Umbra neagră a turnului care se prelungea pe pământ până departe pe câmp, silueta albă, nemişcată, cu surâsul fericit pe faţa palidă, câinele negru, umbrele lor, totul părea ireal, ca un vis…

— Este cineva acolo… şopti încet Nadejda.

Rămase pe loc, aşteptând ca el să coboare sau s-o cheme pe ea sus; atunci se vor explica, în sfârşit, şi vor fi doi fericiţi în pacea acestei nopţi vrăjite. Albă, palidă, subţire, atât de frumoasă sub poleiala lunii, ea aştepta o mângâiere; îndelungile ei vise de fericire şi dragoste o istoviseră, nu mai era în stare să-şi ascundă simţămintele; întreaga ei fiinţă, lucirile ochilor şi zâmbetul fericit încremenit pe faţă îi trădau tainiţa gândului. Podgorin însă se simţea stingherit, el se ghemuia şi mai mult pe locul său, neştiind ce ar trebui să facă, să-i vorbească Nadejdei şi să transforme, ca de obicei, totul în glumă, sau mai bine să tacă. Îi era necaz pe sine când se gândea că şi aici, la moşie, pe

o noapte cu lună, lângă o fată frumoasă, îndrăgostită şi visătoare, el rămânea tot atât de rece şi nepăsător ca şi pe Malaia Bronnaia – şi de ce? Poate că şi poezia clipei de faţă era pentru el ceva cunoscut, învechit, ca şi proza vulgară de dincolo. Erau învechite şi întâlnirile în nopţile cu lună, şi siluetele albe, cu talia subţire, şi umbrele tainice, şi turnurile, şi moşiile, şi „tipii" ca Serghei Sergheici, şi aceia ca el însuşi, cu plictiseala lui rece şi veşnica nemulţumire şi neştiinţa de a se adapta la viaţa reală şi a lua de la aceasta tot ce poate să dea, cu setea lui chinuitoare de altceva, de ceva care nici nu putea să existe pe pământ. Chiar şi atunci, stând acolo în turn, ar fi preferat bunăoară un foc frumos de artificii sau o procesiune sub clar de lună, sau Varia să recite din nou *Drumul de fier,* sau să vină o altă femeie, să stea ea pe dâmb în locul Nadejdei şi să povestească ceva interesant, nou, care să nu aibă nimic comun cu dragostea, nici cu fericirea, sau dacă ar fi vorbit de dragoste, cuvintele ei să însemne o chemare spre o nouă formă de viaţă, superioară, mai înţeleaptă, o formă în ajunul căreia poate ne şi aflăm, pe care o presimţim câteodată…

— Nu-i nimeni, zise Nadejda.

Mai zăbovi câteva clipe, apoi se depărtă încet, cu capul plecat, înspre pădure. Câinele trecu fugind înainte şi Podgorin mai putu să vadă încă mult timp pata albă.

„Ei, s-a isprăvit şi cu asta…" îşi repeta în gând Podgorin, întorcându-se spre camera lui.

Încerca să-şi imagineze ce ar mai putea vorbi a doua zi cu Serghei Sergheici şi cu Tatiana, cum se va comporta faţă de Nadejda mâine şi poimâine – şi simţea de pe acum o stânjenire, teamă şi plictiseală. Cu ce să umple aceste trei zile lungi, pe care a făgăduit să le petreacă aici? Îi trecu prin minte trăncăneala despre clarviziune şi fraza stereotipă a lui Serghei Sergheici: „N-avu timp să spună «pis», că Moş-Martin mi l-a şi prins". Îşi zise că mâine, ca să-i facă pe plac Tatianei, va fi iarăşi nevoit să le zâmbească fetiţelor ei dolofane, bine hrănite – şi luă hotărârea să plece.

La cinci şi jumătate dimineaţa, pe terasa casei mari se ivi Serghei Sergheici, într-un halat de Buhara şi fes cu ciucure. Fără să mai piardă o clipă, Podgorin ieşi din casă şi îşi luă rămas-bun.

— Trebuie neapărat să fiu la Moscova la ora zece, spuse el, fără să-l privească. Am uitat cu desăvârşire că sunt aşteptat la

notariat. Dă-mi voie să plec. Când se vor scula ceilalţi, spune-le te rog că le cer iertare, că-mi pare foarte rău…

Fără să asculte ce-i răspundea Serghei Sergheici se grăbi să plece, aruncându-şi mereu privirea spre ferestrele casei mari, cu teama ca nu cumva doamnele să se fi sculat şi să-l cheme îndărăt. Îi era ruşine de nervozitatea lui. Presimţea că a venit pentru ultima oară la Kuzminki – da, nu va mai veni aici niciodată – şi, plecând, se întoarse de câteva ori către corpul de casă unde a trăit odinioară atâtea zile fericite, dar sufletul îi era rece şi nu se simţi deloc înduioşat.

Primul lucru pe care-l văzu sosind acasă fu bileţelul primit în ajun: „Dragă Mişa – citi el din nou – ne-ai uitat cu desăvârşire, vino mai repede…" Îşi aminti deodată cum se învârtea Nadejda dansând, cum i se umfla rochia şi i se vedeau gleznele în ciorapii de culoarea pielii…

Zece minute mai târziu, şedea la masa lui de lucru şi nu se mai gândea deloc la Kuzminki.

Publicată pentru prima oară în revista *Cosmopolis,* 1898, vol. IX, Nr. 2, februarie (aprobată de cenzură la 1 februarie), Secţia de l. rusă. Semnată: Anton Cehov. Publicăm acest text.

La Institutul de literatură al Academiei de Ştiinţe a Rusiei (Casa lui Puşkin) se păstrează manuscrisul finit al autorului cu semnătura: Anton Cehov.

Manuscrisul cuprinde 24 de pagini scrise pe o singură parte - foile nu sunt scrise pe verso. Pagina 10 lipseşte. Facsimilul acestei pagini şi al corecturii cu textul cules după ea sunt publicate în culegerea *În amintirea lui A. P. Cehov. Versuri şi proză,* Sankt Petersburg, 1906, pp. 134-136.

Şi în acest manuscris, Cehov a făcut o serie de corecturi şi modificări.

Comparând textul apărut în revistă cu manuscrisul nuvelei, vedem că în corectură Cehov a introdus numeroase modificări, găsim cuvinte şi fraze schimbate, precum şi unele abrevieri.